

अभ्यासोदय सगितितना ग्रंथो

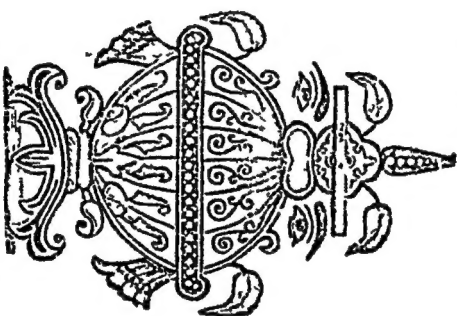
नंदीसूत्र...	...	२-४-०
अनुयोगद्वार	...	२-८-०
स्थानांग उत्तरार्ध	...	४-०-०
भगवतीसूत्र तृतीयभाग....	...	३-४-०
विचारसागर प्रकरण ..	...	०-८-०
निरयावली सूत्र....	...	०-१२-०
विशेषावश्यक गाथा	...	०-५-०
विषयाकारादि क्रम	...	०-६-०
गच्छाचार पयबो....	...	०-१२-०
धर्मविदु प्रकरण	...	०-१२-०
विशेषावश्यक भाष्य मूल	...	२-०-०
तथा टिकाद्वं गुजराली	...	२-०-०
भाषान्तर भा. १ लो.	...	१-८-०
रायपसेणी....	...	१-०-०
जैन फीलोसोफी	...	०-१४-०
योग	...	०-१२-०
कर्म	...	०-१२-०

श्रीयज्जैनसिद्धान्तवाचनाप्रकाशनकारिका

श्रीमटी आगमोदयसमितिः

स्थापनाः—श्रीमल्लीतीर्थ वीर सं० २४४१ माघ शुक्लदशम्याम्

०००७ प्रतः

सं. २०८२

(वाइन्डर भीकुजी वावाजी.)

मासस्थानः—

मासतर विजयचंद मोहनलाल.

ते० दे० ला० धर्मशाळा, शोपीपुरा—सुरत.

शेठ दे० ला० जै० पु० फंडना ग्रंथो.

आनंद काव्य म० सौ०

” ”

” ”

आह प्रतिक्रमण सूत्र...

सेन प्रश्न (प्रश्नोत्तर रत्नाकर.)....

आवश्यक टीपण.

जंबुद्वीप प्रज्ञप्ति सटीक उत्तरार्ध...

श्रीपालचरित्र संस्कृत

सूक्त मुक्तावली

प्रवचन सारोद्धार सटीक पूर्वार्ध ..

तंडुल वैयालीय पयबो सटीक ..

विंशति स्थानक पद्यवद्ध

कल्पसूत्र सुबोधिका....

सुबोधा समाचारी ..

श्रीपाल चरित्र प्राकृत सावच्चुर्णिक

४ युं ०-१२-५

५ हुं ०-१-०-०

६ हुं ०-१२-०

७ हुं ०-०-०

८ हुं ०-०-०

९ हुं ०-१२-०

१० हुं ०-०-०

११ हुं ०-१४-०

१२ हुं ०-०-०

१३ हुं ०-०-०

१४ हुं ०-०-०

१५ हुं ०-०-०

१६ हुं ०-०-०

१७ हुं ०-०-०

१८ हुं ०-०-०

श्रीसूत्रकृताङ्गचूर्णिः

मंगलचर्चा

ॐ नमः सिद्धेभ्यः। णमो अरिहंताणं, णमो सिद्धाणं, णमो आयरियाणं, णमो उवज्झायाणं, णमो लोए सव्वसाहूणं; मंगलादीणि सत्थाणि, मंगलमज्झाणि, मंगलअवसाणाणि; मंगलपरिगहिआ सिस्सा अवग्गहेहावायधारणासमत्था सत्थाण पारगा भवंति, ताणि य सत्थाणि लोगे विरायंति वित्थारं च गच्छंति, तन्थादिमंगलेण सिस्सा आरंभप्पमिति णिव्विजाया सत्थं पडिवज्जिऊणं अविग्घेण सत्थस्स पारं गच्छंति, मज्झमंगलेण तदेव सत्थं परिजितं भवति; अवसाणमंगलेण सिस्सपसिस्ससंताणे पडिवाएन्ति। आह-आचार्या ! मंगलकरणाच्छाखं न मङ्गलमापद्यते, अथवेह मङ्गलात्मकस्यापि शास्त्रस्यान्यन्मङ्गलमुच्यते अतस्तस्याप्यन्यत् तस्यान्यन्मङ्गलमादेयमित्यतोऽनवस्था, न चेदनवस्था प्रतिपद्यते ततो यथा मङ्गलमपि शास्त्रं अन्यमङ्गलशून्यत्वात् न मङ्गलं तथा मङ्गलमपि अन्यमङ्गलशून्यत्वादमङ्गलमिति मङ्गलाभावात्, उच्यते, यस्य शास्त्रादर्थान्तरभूतं मङ्गलं तं प्रत्येपा कल्पना भवेत्, इह त्वसाकं

शास्त्रमेव मङ्गलं ? यन्मङ्गलमुपादीयते किमत्रामङ्गलं ? का वाऽनवस्थेति ? नायमसत्पक्षः, किन्तु यस्यापि शास्त्रादर्थान्तरभूतं तस्यापि नामंगलप्रसंगो न वाऽनवस्था, कुतः ? स्वपरानुग्रहकारित्वान्मङ्गलस्य प्रदीपवत् लवणादिवद्वा, आह-मङ्गलत्रयान्तरालद्वयं न मङ्गलमापद्यतेऽर्थापत्तिः, यदिवेह सर्वमेव शास्त्रं मङ्गलमिति प्रतिपद्यते मङ्गलत्रयग्रहणमनर्थकं ? उच्यते, समस्तमेव शास्त्रं त्रिधा विभज्यते, कुतोऽन्तरालद्वयपरिकल्पनं यदमङ्गलं भवेत् ? कथं पुनः सर्वमेव शास्त्रं मङ्गलमिति चेत् ? उच्यते, निर्जराश्रयत्वात् तपोवत्, आह-यदि स्वयमेव शास्त्रं मङ्गलमित्यतः किमिह मङ्गलग्रहणं क्रियते ? उच्यते, ननूक्तं नैवेह शास्त्रादर्थान्तरभूतं मङ्गलमुपादीयते, किन्तु मङ्गलमिदं शास्त्रमिति केवलमुच्चार्यते, आह-तदुच्चारणं किंफलं ? यदि मङ्गलमिति न संवध्यते किं तद् ? मङ्गलं भवति, शिष्यमतिमङ्गलपरिग्रहार्थं तदभिधानं, इह शिष्यः कथं शास्त्रं मङ्गलमित्येव मंगलबुद्ध्या परिगृह्णीयादिति, यस्मादिह मङ्गलमपि मङ्गलबुद्ध्या परिगृह्यमाणं मङ्गलं भवति, साधुवत्, आह-ततः सर्वमेवेदं मङ्गलमित्येतावदस्तु नार्थो मङ्गलत्रयबुद्धिग्रहेण, उच्यते, ननु तत्रापि कारणश्रुक्तं-यथेव हि शास्त्रं मङ्गलमपि सत् न मङ्गलबुद्धिपरिग्रहमन्तरेण मङ्गलं भवति साधुवत्, तथा मङ्गलत्रयकारणमपि अविघ्नपागमनादि न मङ्गलत्रयबुद्ध्या विना सिध्यतीत्यतस्तदभिधानमिति, 'मर्गे'त्यर्थस्य अलप्रत्ययान्तस्य मङ्गलमिति रूपं भवति, मंगयतेऽनेन हितमिति-मङ्गलं, मंगयते साध्यत इतियावत्, अथवा मंगो-धर्मः, 'ला आदाने' मङ्गं लातीति-मङ्गलं, धर्मोपादाने हेतुरित्यर्थः, अथवा निपातनादिष्टार्थप्रकृतियुक्त्ययोपादानमङ्गलं, इष्टार्थाश्च प्रकृतयः-मर्किमण्डने, 'मन'ज्ञाने, 'मदी'हर्षे, 'मदि'मोदस्वमगतिषु, 'मह'पूजायामित्येवमादीनामलप्रत्ययान्तानां मङ्गलमेव चिन्विपात्यते, मंगयते अनेन मन्यते वाऽनेनेति मङ्गलमित्यादि लक्षणशास्त्रोपादानुद्भूत्या योजनीयमिति, अथवा मंगालयति भवादिति मङ्गलं, संमारादपनयतीत्यर्थः, अथवा

शास्त्रम्य मा गलो भूदिति मङ्गलं, गलो-विघ्नं, मा गालो वा भूदिति मङ्गलं, गलनं गालो, नात्र इत्यर्थः, सम्यग्दर्शनादिमार्ग-
लयनाद्वा मङ्गलमित्यादि नैरुक्ता भाषंत इति । तं च नामादि चतुर्विधमपि जहा आवस्सणं तथा पल्लवेयव्यं जात्र जाणगरीर-
भविगरीरवहरिचं दव्वमंगलं-दध्यक्षतसुवर्णसिद्धार्थकादि, भावमंगलं निज्जुत्तिकारेणं चैव बुत्तं
'तित्थगरे य जिणवरे सुत्तकरे गणधरे च णमिऊणं । सुत्तकडस्म भगवनो निज्जुत्तिं कित्तइस्सामि ॥ १ ॥
इह तीर्थकरणात्तीर्थकरा वक्ष्यन्ते, तत्र 'तु' सुवनतरणयोरित्यस्य तीर्थमिति, तं च नामादि चतुर्विधं, तत्थ दव्वतित्थं मागहादि,
अहवा सरिआदीणं जो अवगासो समो णिरपायो य, तिज्जति जं तेण, तहिं वा तरिज्जइत्ति तित्थं, एवं दव्वतित्थे पसिद्धे तरिता
तरणं तरियव्वं च पसिद्धाणि चैव, तत्थ तारओ पुरिसो तरणं वाहोइवादि तरियव्वं णदी ममुदो वा, तं च देहादितरितव्वनारणतो
दाहोवममणतो तण्हाछेदणओ वज्झमलपवाहणतो अणेगंतियं फलतो य, स्वयं च द्रव्यात्मकत्वात् द्रव्यतीर्थमुच्यते, अपिच-
दाहोवममं तण्हाएँ छेदणं मलपवाहणं चैव । तियु अत्थेसु णियचं तम्हा तं दव्वतो तित्थं ॥ १ ॥ भावतित्थं चाउव्वणो संघो,
जओ सुत्ते भणियं ?-“तित्थं भुंते ! तित्थं तित्थकरे तित्थं ?, गोतमा ! अरहा ताव णियमा तित्थकरे, तित्थं पुण चाउव्वणा-
इण्णो संघो, तम्मि य पसिद्धे तरिता तरणं तरियव्वं च पसिद्धाणि चैव, तत्थ तरिता मायु तरणं सम्मदं मणणाचरित्ताणि,
तरितव्वं भवसमुदो, जतो णाणादिभावतो मिच्छत्तऽण्णाणऽविरतिभयभावेहिंतो तारयति तेण-भावतित्थंति, अथवा कोहलोभकम्म-
मयदाहत्तण्हाछेदकम्ममलादवणयणमेगन्तिअमच्चंतियं च तेण कज्जतिचि अतो-भावतित्थं, अपिच-कोदंमि उ णिग्गहिते अतु-
लोवममो भवे मणूमाणं । लोभम्मि उ णिग्गहिते तण्हाओच्छेदणं होंति ॥ १ ॥ अट्टविहो कम्मरओ बहुएहिं भवेहिं संचितो

जम्हा । तत्रसंज्ञेण वोच्छिज्जति तम्हा तं भावतो तित्थं ॥ २ ॥ अथवा-दंसणणाणचरित्ते(हिं)णिउत्तं-जिणवरेहिं सन्वेहिं । तिहि अत्थेहिं णिउत्तं तम्हा तं भावतो तित्थं ॥ ३ ॥ तं भावतित्थं जेहिं कयं ते तित्थकरे, तित्थगरग्रहणेन अतीताणागतवड्डमाणा सब्व-तित्थकरा गहिया, 'जिणे'त्ति दब्बजिणा भावजिणा य, दब्बजिणा जेण जं दब्बं जियं, यथा जितमनेनौषधमिति, संग्रामे वा शत्रुजयात् द्रव्यजिना भवन्ति, भावजिणा जेहिं कोहमाणमायालोभा जिता, जिणग्रहणेण उव्वसामगल्लवगसजोगिजिणा तिणिवि गहिता, तदगंतरं सुत्तं-सुत्तकयं ते गणधरा एक्कारसवि, अविग्रहणेण सेसगणधरवंसोवि, स्र्यकडस्सत्ति उवरिं भणिहिति, 'अत्थ-जसधम्मलच्छीपयत्तविभाण' छण्हमेतेसिं- 'भग' इति सण्णा, सो जस्स अत्थि सो भणति भगवं, अतो स्र्यकडस्स भगवतो, 'णिज्जुत्ति' ति निश्चयेन वा आधिक्येन साड्धीदितो वा युक्ता निर्युक्ताः-सम्यगवस्थिताः श्रुताभिधेयविशेषा जीवादयः, तथाहि-सूत्रे त एव निर्युक्ताः यत्पुनरनयोपनिद्धास्तेनेयं निर्युक्तानां युक्तिः निर्युक्तयुक्तिः, युक्तशब्दलोपान्निर्युक्तिः, आह-यदि सूत्र एव निर्युक्ताः सम्यगवस्थानात् सुखवोधा एव ते अर्थाः, किमिह तेड्धा निर्युक्ताः ?, उच्यते, निर्युक्ता अपि सन्तः सूत्रेड्धाः निर्युक्त्या पुनरव्याख्यानात् न सर्वेऽवबुद्ध्यन्ते अतो णिज्जुत्तिं कित्तइस्सामि । अथवा भावमंगलं णंदी, सावि णामादि चतुर्विधा, दब्बे संखवारसगतूरसंघातो, भावणंदी पंचविधं णाणं, 'णादंसणिस्स णाण'मितिकाऊणं दंसणमवि तदन्तर्गतं चेव, दंसण-पुण्वगं च चरित्तमवि गहितं; णंदिं वण्णेऊणं सुतण्णाणेण अहिगारो, उक्तं च-एत्थं पुण अधिकारो सुतण्णाणेणं जओ सुतेणं तु । सेसाणमप्पणोऽविय अणुओग पदीवदिहुत्तो ॥ १ ॥ जतो य सुतण्णाणस्स उदेसो समुदेसो अणुणा अणुयोगो य पव्व-चत्ति, तत्थवि उदेससमुदेसअणुणाओ गताओ, इह तु अणुयोगेण अहियारो, सो चतुर्विधो, तंजहा-चरणकरणाणुयोगो

धम्माणु० गणिताणु० दब्बाणुयोगो, तत्थ कालियसुयं चरणकरणाणुयोगो, इसिभासिओत्तरज्झयणाणि धम्माणुयोगो, सुवरपणत्तादि
गणिताणुयोगो, दिट्ठिवातो दब्बाणुजोगोत्ति, अथवा दुविधो अणुयोगो—पुहुत्ताणुयोगो अपुहुत्ताणुयोगो य, जत्थ एते चत्तारि
अणुयोगा पिहप्पिहं वक्खाणिज्जति पुहुत्ताणुयोगो, अपुहुत्ताणुजोगो पुण जं एकेकं सुतं एतेहि चउहिं वि अणुयोगेहि सत्तहि
णयसतेहि वक्खाणिज्जति, केचिरं पुणकालं अपुहुत्तं आसि?, उच्यते, 'जावन्ति अज्जवहरा अपुहुत्तं कालियाणुयोगस्स । तेणारेण
पुहुत्तं कालियसुयदिट्ठिवाए य ॥ १ ॥ केण पुण पुहुत्तं कयं?, उच्यते—'देविन्दवन्दितेहि महाणुभागोहि रक्खियजेहि । जुग-
मासज्ज विभत्तो अणुयोगो तो कओ चतुथा ॥ १ ॥ अजरक्खितउट्ठणपारियाणियं परिकधेऊण पूममित्तियं विंझं च विसेसे-
ऊणं जहा य पुहुत्तीकया तहा भाणिऊण इह चरणाणुयोगेण अधिकारो, सो पुण इमेहि दारेहिं अणुगंतव्वो, तंजहा—'णिक्खेवे १-
गट्ठ २ णिरुत्त ३ विधी ४ पवत्ती ५ य केण वा ६ कम्म ७ तहार ८ मेद ९ लक्खण १० तदरिहपरिमा ११ य सुत्तथो १२ ॥ १ ॥
तत्थ णिक्खेवो—णासो णामादि, एगट्ठियाणि सक्कपुरदरवत्, ताणि पुण सुत्तेगट्ठियाणि अत्थेगट्ठियाणि य, णिच्छियसुत्तं णिरुत्तं
णिज्जयणं वा णिरुत्तं, तं पुण सुत्तणिरुत्तं अत्थनिरुत्तं च, विधी—काए विधीए सुणेयव्वं?, पवत्ती—कथं अणुयोगो पवत्ति?,
केवंविधेण आचार्येण अत्थो वत्तव्वो?, एताणि दाराणि जहा आयारे कप्पे वा परुवितानि तथा परुवेयव्वाणि जाव एवंविधेण
आयरिएण करस अत्थो वत्तव्वोत्ति?, उच्यते, सव्वस्सेव सुतणाणस्स, वित्थरेण पुण सुत्तकडस्स, जेणेत्य परसमयदिट्ठिओ
परुविज्जति, कम्मत्ति वत्तव्वे जति सुयकडस्स अणुयोगो, सुतकडं णं किं अंगं अंगां सुयक्खधो सुतक्खंधा अज्झयणं
अज्झयणां उदेसो उदेण?, उच्यते—सुयगडं णं अंगं, णो अंगां सुयक्खंधो, सुयक्खंधा, णो अज्झयणं, अज्झयणा, उदेसो, उदेसा,

तम्हा सुत्तं णिक्खिविस्सामि कडं णिक्खिविस्सामि सुत्तं णिक्खिविस्सामि खंधं णिक्खिविस्सामि अज्झयणं णिक्खिविस्सामि उद्देसं णिक्खिविस्सामि, 'सुत्तकडं अंगाणं वितियं तस्स य इमाणि णामाणि । सुत्तकडं सुत्तकडं सूयकडं चैव गोपणाइं ॥२॥' सुअपुरुसस्स बारसंगाणि मूलत्थाणीयाणि, सेससुतक्खंधा उवंगाणि कलाच्यगुष्ठादिवत्, तेसिं वारसण्हं अंगाणं एतं वितियं अंगं, णामाणि एगद्धियाणि इंद्रशक्रपुरन्दरवत्, तंजहा-सुत्तकडंति वा सुत्तकडंति वा सूयकडंति वा, णामं पुण दुविधं-गोष्णं इयरं च, गुणेभ्यो जायं गौणं, जथा तवतीति तवणो जलतीति जलणो एवमादि, तत्थेताणि एगद्धियणामाणि गोष्णाति, तत्थ सुत्तकडं 'बूड्-प्राणिप्रमवे' सो पसवो दुविधो-दन्वे भावे य, द्रव्यप्रसवो स्त्रीगन्धप्रसववत्, भावप्रसवो गणधरेभ्य इदं प्रसूतं, अथवा 'अत्थं भासति अरहा' ततः सूत्रं प्रसवति, 'सुत्तकड'त्ति यथा गृहं वास्तुसूत्रवत् तदनुसारेण कुड्डुं क्रियते कडं वा सुत्तानुसारेण करवत्तिजति, भावसूत्रेण तु सूत्रानुसारेण निर्वाणपथं गम्यते । सूत्तकडं णामादि चतुर्विधं, वहरित्ता दन्व-सूयणा जहा लोयसूयगा गलगवसूयगा लोहसूयगादि वा दन्वसूयगा, भावे इमं चैव, खयोवसमि ए भावे समयपरसमयसूय-णामेत्तं, अहवा सुत्तं णामादि चतुर्विधं, दन्वसुत्ते इमाणि 'जइ अद्धा गाथा'॥३॥ दन्वं तु बौद्धगादी भावे सुत्तमह सूयगं पाणं । दन्वसुत्तं अंडजं बौद्धजं क्रीडजं वागजं बालजं ॥ से किं तं अंडजं ?, हंसगन्भादि, बौद्धजं कप्पासादी, कीडजं कोसियादि, वागजं मणअयसिमाती, बालजं उड्डियादि, भावे इमं चैव भवति, सूयगं णाम पाणं, पाणं पाणेण चैव सूइजइ, अथवा इमेण पाणेणं पाणाणि य अण्णाणाणि य सूइजंति, तं पुण जथा 'बुद्धिज्जत्ति तिउट्टिजइ' तं सूत्रं चतुर्विधं-मण्णासंगहविस्सेजाति-णिबंभे य कत्थादि ॥४॥' तत्थ सण्णासुत्तं तिविधं-ससमए परसमए उभयेत्ति, समयए ताव विगती, पढमि(मालि)या, जे छेदे

सागारियं ण से सेवे, सन्वामगंधं परिणाय गिरामगंधो परिव्वए, एवमादीणि, परममए यथा पुद्गलो संस्कारो क्षेत्रज्ञः सत्ता, उभये जं म ममए परममए य संभवति । सद्ब्रह्मसूत्रमपि यथा द्रव्यमित्याकारिते सर्वद्रव्याणि मङ्गुहीतानि, तद्यथा जीवाजीवद्रव्याणीति, जीवत्ति संसारत्था असंसारत्था य सन्वे संगहिता, अजीवत्ति सन्वे धम्मत्थिकायादयो, वित्तिजातिनिवद्धं सुत्तं जाव वृत्तवद्धं सिलोगादिवद्धं वा, तं चउव्विद्धं, तंजहा-गंधं पद्धं कथं मेयं, गंधं-चूर्णिग्रन्थः, पद्धं-गाथामोलसगादि, कथनीयं कथं जहा उत्तरज्झयणाणि इसिभासिताणि णायाणि य, मेयं णाम सरसंचारेण जथा काविलिज्जे 'अध्रुवे अमासयंमि संमारंमि दुक्खपउराए' एवं सुयं गतं भवति । इदाणि वितियं पयं कडेत्ति, तत्थ गाथा 'करणं च कारगो य कडं च' ५, गाथा ॥ तत्र 'कड' इत्याकारिते कर्त्ता करणं कार्यमित्येतान्नितयमपि गृह्यते, तत्थ कारगो कडं च अञ्जंतु, करणं ताव भणामि, तं करणं णामादि छव्विहं, णामकरणं जस्स करणमिति णामं, अथवा णामस्स णामतो वा जं करणं भणति, ठवणाकरणं कृ णणासादि अक्खणि-क्खेवो, जो वा जस्स करणस्स आकारविसेसोत्ति, दव्वस्स दव्वेण वा दव्वम्मि वा जं करणं तं दव्वकरणंति, तं द्रुविहं-आगमओ य णोआगमओ य, आगमओ जाणए अणुवउत्ते, णोआगमओ जाणगमरीरभविमरीरवत्तिरित्तं द्रुविधं-मण्णाकरणं नोसण्णाकरणं, तत्थ सण्णाकरणं अणेगविधं, जंमि जंमि दव्वे करणसण्णा भवति तं सण्णाकरणं, तंजहा-कडकरणं अद्वाकरणं पेलुकरणादि, सण्णाणाममेव तव मती होजा तं ण भवति, जम्हा णामं जं वत्थुणोऽभिधानंति, जं वा तदत्थविगले णामं कीरति यथा भुतकस्य इन्द्र इति णामं, दव्वलक्खणं तु द्रवते द्रूयते वा द्रव्यं, द्रवति-स्वपर्यायान् प्राप्नोति क्षरति चेत्यर्थः, द्रूयते-गम्यते तैस्तैः पर्या-यविशेषैः, अथवा गच्छति तौत्तात् पर्यायविशेषानिति द्रव्यं, पेलुकरणादीति पुण ण तदत्थविहणं, ण सद्मेचंति भणितं होति,

आह-जइ ण तदत्थविहीणं तो किं दब्बकरणं?, जतो तेण दब्बं कीरति, सण्णाकरणंति य करणं रूढीतो, आह-जति तदत्थविरहितं ण भवति तो किं दब्बकरणं भवति?, भावकरणमेव भवतु?, उच्यते, जतो तेण दब्बं कीरति, जहा पेछीओ णाणियाओ?, ताओ कीरंति एवमादि, सण्णकरणंति य रूढीतो। इदाणि णोसण्णाकरणं, तत्थ णिज्जुत्तिगाथा 'दब्बे पओगवीसस पयोगसा मूलउत्तरे चेव। उत्तरकरणं वंजण अत्थे उ उवक्खरो सव्वो ॥ ५ ॥ णोसण्णादब्बकरणं दुविधं-पयोगकरणं विस्स-साकरणं च, पयोगकरणं दुविहं-जीवपओगकरणं अजीवपयोगकरणं च, होति पयोगो जीववावरो, तेण जं विणिम्माणं सजी-वमजीवं वा पयोगकरणं तयं च दुहा, तत्थ जीवपयोगकरणं दुविधं-मूलप्पयोगकरणं उत्तरप्पयोगकरणं च, मूले करणं मूलकरणं, आद्यमित्यर्थः, उत्तरओ करणं उत्तरकरणं, संस्करणादित्यर्थः, अथवा उत्तरकरणस्स अत्थो णिज्जुत्तिगाथाचतुत्थपदेण भण्णति, अत्थो उ उवक्खरो सव्वो, उवकारीत्यर्थः, येन वा कृतेन तन्मूलकरणं अभिव्यज्यते-उवकारसमर्थं भवतीत्यर्थः, यथा हस्त इति, कलाचिअज्जुष्ठतलोपतलसमुदयः, तस्य उक्खेवणादि उत्तरकरणं, अथवा संडासयं करेति मुट्ठिं वा, अथवा शरीर एव गब्भेता मूलकरणं, उत्तरकारणं तु चंक्रमणादि, अथवा मूलकरणं शरीराणि पंच, गाथा ॥६॥ उरालियादीणि पंच शरीराणि मूलकरणं, उत्तरकरणं जं णिप्फणाओ णिप्फजति, तं च एतेसिं चेव ओरालियवेउन्वियाहारयाणं तिण्हं उत्तरकरणं, सेसाणं णत्थि, ओरालियादीणं तिण्हं मूलकरणं, अट्ठंगाणि अंगोवंगाणि उत्तरकरणं, ताणि य तंजहा-सीसं उरो य उदरं पट्ठी वाहा य दो य उरूओ। एते अट्ठंगा खलु सेसाणि भवे उवंगाणि ॥ १ ॥ होति उवंगा अंगुलिकण्णाणासापवड्डुणं चेव। णहकेसदंतमंस्स अंगोवंगेवमादीणि ॥ २ ॥ अथवा उरालियस्सेवेगस्स इमं उत्तरकरणं-दंतरागो कण्णवद्धं णहकेसरगो खंधं वायामादीहिं पीणितं

करोति, एयं ओरालियस्स, वेउच्चियउत्तरकरणं उत्तरवेउच्चियरूवं विउब्बेति, आध्याग् एताणि, इमं वा आहारगस्स गमणादीणि, अथवा पंचेन्द्रियाणि-मोइंदियाईणि मूलकरणं, सोइदियं कलंबुगापुष्फसंठितं, एयं मूलकरणं उत्तरकरणं तु कण्णावेह-
वालाईकरणादि, अथवा यदुपहतस्योपकरणस्य तदुपकारित्वात् य उपक्रमः क्रियते विसेण ओमथेण वा, एवं सेमाणंपि, यावन्तीन्द्रि-
याणि सन्ताणि शोभानिमित्तं अथोपलब्धिनिमित्तं वा उत्तरगुणतां निवर्त्तयति, शोभा वर्णस्कन्धादि, अथोपलब्धिस्तु वाधिर्यतिमिर-
प्रसुस्यादीनां उपक्रमतः पुनः स्वस्थकरणं, अथवा दब्धिंदियाणि परिणामियाणि विसेण अगंदणं वर्णउपयोगवाताय भवंति, अथवा
विममेव विधिणा उपजुज्जमाणं रमायणीभवति, औपथग्रामाश्च ये शरीरोपकारिणः पथ्यमो जनक्रियाविशेषाः मर्त्र एव वाऽऽहारः,
अथवा स्वरभेदवर्णभेदकरणानि । इदानीं एतेमिं चैव पंचण्हं मरीराणं तिविधं करणं भवति, नंजहा-संघायणाकरणं परिमाडणा-
करणं संघायपरिसाडणाकरणं, तेयाक्रममाणं संघातणवज्जं दुविधं करणं, एताणि तिण्णिवि करणाणि कालतो मग्गिज्जंति, तत्थोरालि-
यसंघातकरणं एराममयियं, जं पढमममयोववण्णगरम्म, जहा तेल्ले उग्गाहिमओ छ्हो तपढमताए आदियति, सेसममएसु सिणेहं
गिण्हइवि मुंचइवि, एवं जीवोवि उववज्जंतो पढमे ममए एगंतसो गेण्हति ओरालियमरीरपाउग्गाणि दब्बयाणि, ण पुण किंचिवि
विमुयति, परिसाडणानि ममओ चैव, सो मरणकालसमए एगंतसो चैव मुंचति, मज्झिमं काले किंचि गेण्हति किंचि मुंचति,
सो जहण्णेणं खुड्ढागं भवगगहणं तियमयूणं, उक्कोसेणं तिण्णि पलिओवमाणि समयूणाणि, किह पुण खुड्ढागभवगगदणं तिसमयूणं
भवति ?, उच्यते, 'दो विग्गहंमि ममया ममयो संघातणाए तेहूणं । खुड्ढागभवगगहणं मव्वजहण्णो ठिती कालो ॥१॥ उक्कोसो
ममयूणो जो सो संघातणासमयहीणो । किह ण दुममयविहीणो साडणसमयेऽवणीतंमि ॥ २ ॥ भण्णति भवचरिमंमिवि समए

संघायसाडणा चेव । परभवपदमे साडणमतो तदूणो ण कालोत्ति ॥ ३ ॥ जइ परपदमे साडो णिविगगहतो य तंमि संघातो । णणु सव्वसाडसंघातणाओ समए विरुद्धाओ ॥ ४ ॥ १, उच्यते, जम्हा विगच्छमाणं विगतं उपपज्जमाणमुप्पणं । तो परभवादि-
समए मोक्खादाणाण ण विरोधो ॥ ५ ॥ चुतिसमए णेहभवो इहेहविमोक्खतो जहास्तीते । जइ ण परभवोऽवि तहिं तो सो को होउ संसारी ? ॥ ६ ॥ णणु जह विगगहकाले देहाभावेऽवि परभवगगहणं । तह देहाभावम्मिमवि होजेहभवोऽवि को दोसो ? ॥ ७ ॥
जं चिय विगगहकाले देहाभावेऽवि तो परभवो सो । चुइसमए उ ण देहो ण विगगहो जइ स को भोतु ? ॥ ८ ॥ इदाणि अंतरं-
संघातंतरकालो जहणओ खुडुयं तिसमयूणं । दो विगगहम्मि समया ततियो संघायणासमयो ॥ १ ॥ तेहणं खुडुभवं थरित्तु
परभवमविगगहेणेव । गंतूण पदमसमए संघाययओ स विण्णोयो ॥ २ ॥ उक्कोसो तेत्तीसं समयाहियपुव्वकोडिअहियाइं । सो
सागरोवमाइं अविगगहेणेव संघातं ॥ ३ ॥ काऊण पुव्वकोडिं धरित्तं सुरजेट्टमायुगं तत्तो । भोत्तूण इह ततीए समए संघातयंतस्स
॥ ४ ॥ इदाणि वेउव्वियस्स-वेउव्वियसंघायो समओ सो पुण विउव्वणादीए । ओगालियाणमथवा देवादीणादिगहणंमि ॥ १ ॥
उक्कोमो समयदुगं जो समय विउव्वित्तं मतो वित्तिए । समए सुरेसु वच्चति निविगगहतो य तं तस्स ॥ २ ॥ उभयं जहण ममयो सो
पुण दुसमयविउव्वियमतस्स । परमतराइं संघातसमयहीणाइं तेत्तीसं ॥ ३ ॥ वेउव्वियपरिसाडणकालोऽवि समय एव । इदाणि अंतरं,
वेउव्वियमरीरसंघातंतरं जहण्णेणं एगसमयं, सो पदमसमयविउव्वियमयस्स विगगहेण ततियए समए वेउव्विएसु देवेसु संघातंतस्स
भवति, अथवा ततियसमयवेउव्वियमतस्स अविगगहेणं देवेसु संघातपरिसाडणंतरं जहण्णेणं समय एव, सो पुण चिरधिउव्वितस्स
देवेसु अविगगहेणं संघातंतस्स भवति, साडस्स अंतरं जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, तिण्हवि एतेमि अंतरं उक्कोसेणं अणंतकालं वणस्सतिकालो ।

इदाणि आहारगस्स-आहारं संघातो परिसाडणा य समयं समं होति । उभयं जहणमुकोसय च अंतोमुहुत्तस्म ॥ १ ॥ वंघण-
साडुभयाणं जहणमंतोमुहुत्तमंतरण । उक्कोसेण अवहुं पोगलपरियट्ठदेस्सणं ॥ २ ॥ तेयकम्माणं पुण संताणाणादितो ण संघातो ।
भव्वाण होज साडो सेलेसीचरिममयंमि ॥ ३ ॥ इदाणि जीवउत्तरप्पयोगकरणं, तत्थ गाथा 'संघातणा य परिसाडणा य
मीसे तहेव पडिसेहो । पडसंभवसगडधूणाउट्टतिरिच्छाणु(ड)करणं तु ॥ १ ॥ तत्थ संघायणकरणं जहा पडो तंतुसंघा-
तेण णिव्विचिज्जति, परिसाडणाकरणं जहा संखगं परिसाडणाए णिव्विचिज्जति, संघातपरिसाडणाकरणं जहा मगडं संघातणाए
पडिसाडणाए य णिव्विचिज्जति, येव संघातो येव परिसाडो जथा धूणा उट्टा तिरिच्छा वा कीरति, जीवउत्तरकरणं गतं । जीवपयोग-
करणं सम्मत्तं ॥ इदाणिमजीवप्पयोगकरणं जं जं णिजीवाणं कीरति जीवप्पयोगतो तं तं । वण्णाति रूवकम्मादि वाचि तमजीवकरणंति
॥ १ ॥ वण्णकरणादि जहा वन्थाणं कुसुंभरागादि कज्जति, रूवकम्मादिरूवा कज्जति, अजीवप्पयोगकरणं गतं,
पयोगकरणं परिममाप्तं ॥ इदाणि विस्ससाकरणं-विस्ससेति कोडर्थः?, चित्ति विपर्यये अन्यथाभाव इत्यर्थः । अथवा सृ गतौ, विविधा
गतिर्विश्रसा, एत्थ णिज्जुत्तिगाथा 'म्वधेसु अ दुपदेस्सादिपसु अब्भेसु विज्जुसाईसु । णिप्फावगाणि दब्बाणि नं
जाणसु वीस्साकरणं' ॥ । तं विस्समान्तरणं दुविधं-सादीयं अणादीयं च, अणादीयं जथा धम्माधम्मागासाणं अण्णोणस-
माहाणंति, णणु करणमणादीयं च विरुद्धं, भण्णती ण दोसोऽयं, अण्णोणसमाधानं जमित्थं करणं, ण णिव्वत्ती, अथवा परपच्चया-
दुपचारमानं करणं यथा गृहमाकाशीकृतं, उत्पन्नमाकाशं विनष्टं गृहं, गृहे उत्पन्ने विनष्टमाकाशं । इदाणि सादीयं विस्ससाकरणं, तं
दुविधं-चक्खुफासियं अचक्खुफासियं च, जं चक्खुमा दीसति तं चक्खुफासियं, तं अब्भा अब्भरुक्खा एवमादि, चक्खुमा जं ण दीसंति

तं अचक्खुफासियं जहा दुपदेसियाणं परमाणुपोगलाणं एवमादीणं जं संघातेणं भेदेन वा करणं उपपज्जति तं ण दीसति छउमत्थेणंति तेण अचक्खुफासियं, बादरपरिणतस्स अणंतपदेसियस्स चक्खुफासियं भवति, तेसिं दसविधो परिणामो, तंजहा—बंधणगतिसंठाणे भेदे गंधरसवण्णफासे य । अगुरुअलहुपरिणामे दममेऽविय सदपरीणामे ॥ १ ॥ बंधणपरिणामे दुविवे पणत्ते—णिद्धबंधणपरिणामे य लुक्खबंधणपरिणामे य, 'निद्धस्स निद्धेण दुआहिएणं, लुक्खस्स लुक्खेण दुआहिएणं । निद्धस्स लुक्खेण उवेति बंधो, जहणवज्जो विसमो समो वा ॥ १ ॥ समणिद्धताएँ बंधो ण होति समलुक्खिताएवि ण होइ । वेमायणिद्धलुक्खत्तणेण बंधो दु खंधाणं ॥ २ ॥ गतिपरिणामो तिविहो उक्कोसजहणमज्झिमो चेव । लोगंता लोगंतं गमणं एणेण समयेणं ॥ ३ ॥ तहय पदेसि पदेमा जहणसमएण होति संकंती । अजहणमणुक्कोसो तेण परं खेतकाले य ॥ ४ ॥ एमेव य गंधाणं गतिपरिणामो जहणमुक्कोसो । कालो जहणतुल्लो उक्कोसेणं असंखेज्जो ॥ ५ ॥ समयादी संखेज्जो कालो उक्कोसएण उ असंखो । परमाणू खंधाण य ठितीय एवं परीणामो ॥ ६ ॥ परिमंडले य वट्टे तंसे चउरंस आयते चेव । संठाणे परिणामो सहजणित्थत्थेण छब्भेया ॥ ७ ॥ पयरघणा मन्वेमिं सेढी सूदी य आयत विसेसो । सन्वे ते दुविहा (जुम्मओज) पदेसुक्कसगजहणा ॥ ८ ॥ माणु परिमंडलस्स उ सन्वेसि जहणमोयजुम्मगमा । उक्कोस जहणं पुण पदेस उग्गाहणकमेणं ॥ ९ ॥ णंतपदेसुक्कोसं तह यमसंखप्पदेममोगाढं । वीमा चत्तालीना परिमंडलि दो जहणगया ॥ १० ॥ पंचग बारसगं खलु सत्त य बत्तीसगं च वट्टमि । तिय छक्कग पणतीसा चत्तारि य होइ नंसमि ॥ ११ ॥ णव चेव तहा चउरां सत्तावीसा य अट्ट चउरंसे । तिगदुगपणरस छक्कं पणयाला वा चरिमयस्स ॥ १२ ॥ एसो संठाणगमो पएसओगहणापडिड्हो । दुगमादीसंयोगो हवति अणित्थत्थसंठाणं

॥ १३ ॥ भेदस्स तु परिणामो संघातविद्वह्येण दन्वाणं । संघातेणं बंधो होइ वियोगेण भेदोत्ति ॥ १४ ॥ भेदेण सुहुमखंधो संघातेणं च वादरो खंधो । सुहुमपरिणाममीमकमेण भेदेण परमाणू ॥ १५ ॥ अह वायरो उ खंधो चक्खुदेसे य णंतगप- देसो । संघातभेदमीमग पडसंखयसगडमाधम्मा ॥ १६ ॥ खंडगपयग्गचुण्णियअणुतडिओक्कारियाए तह चेव । भेदपरिणामो पंचह णायन्वो सव्वखंधाणं ॥ १७ ॥ खंडेहिं खंडभेदं पयस्सभेदं जहडमपडलस्स । चुण्णं चुण्णियभेदं अणुतडितं वंनसकलं तं ॥ १८ ॥ बुंदंस्सि समारोहे भेदं उक्केरियाए उक्केर । वीसस्सपयोगमीसग संघातवियोग विविधगमो ॥ १९ ॥ जति कालगमेगगुणं सुक्किलयंपि य हवेज बहुयगुणं । परिणामिज्जति कालं सुक्केण गुणाहियगुणेणं ॥ २० ॥ जति सुक्किलसेगगुणं कालगदव्वं तु बहुगुणं जति य । परिणामिज्जति सुक्कं कालेण गुणाहियगुणेणं ॥ २१ ॥ जति सुक्कं एगगुणं कालयदव्वंपि एगगुणेमेव । कावोयं परिणामो तुल्ल- गुणेत्तेण संभवति ॥ २२ ॥ एवं पंचवि वण्णा संजोएणं तु वण्णपरिणामो । एगत्तीसं भंगा मव्वेडवि य वण्णपरिणामं ॥ २३ ॥ एमेव य परिणामो गंधाण रमाण तह य फासाणं । संठाणाण य भणिओ संजोएण बहुविहविकप्पो ॥ २४ ॥ अगुरूलहुपरिणामो परमाणूओ आरब्भ जाव असंखेज्जपंदसिया खंधा सुहुमपरिणयावि खंधा अगुरूलहुगा चेव । तत वितते वणङ्गसिरे भासाए मंदवोर- मिस्सा य । भेदस्सवि परिणामा एवमणेगा मुणेयन्वा ॥ २५ ॥ छाया य आतवे या उज्जोतो तह य अंधगारो य । एसोडवि पोग्गलणं परिणामो फंदणा जा य ॥ २६ ॥ सीया णादिपगासा छाया णाडिचिया बहुविकप्पा । उण्हो पुणप्पगासो णायन्वो आयवो णामं ॥ २७ ॥ णवि सीतो णवि उण्हो ममो पगासो य होति उज्जोओ । कालमइलं तंमपिय वियाण तं अंधयारंति ॥ २८ ॥ दव्वस्स चलणफंदणा उ मा पुण गतित्ति णिडिड्डा । वीममपयोगमीसग अत्तपरेणं उभयतोडवि ॥ २९ ॥ अभ्रेन्द्रधन्वादीनां च

परिणामकरणं, दृक्चकरणं गतं । इदानीं खेत्तकरणं—‘ण विणा आगासेण’ गाथा । १। यत्किंचिदिति उत्क्षेपणापक्षेपणादि घटादिकरणादि वा न क्षेत्रमंतरेण क्रियते, क्षेत्रं—आकाशं, तस्स करणं नत्थि, तद्वा वि वंजणपरियावणं उच्छुकरणं, सालिकरणं जहा वा साधूहि अच्छमाणोहिं खेत्तीकतो गामो गगरं वा, जंमि वा खेत्ते करणं कीरति भणिज्जति वा, कालकरणंति ‘कालो जो जाव-तियो’ गाथा । १०। जावता कालेणं क्रियते, यम्मि वा काले क्रियते, एवं ओहेण, गामओ पुण इमे इकारस करणे (१०-११-१२) ‘बवं च बालवं चेव, कोलवं श्रीविलोयणं । गराइवणियं विट्ठी, सुद्धपडिबए णिसादीया । पक्खतिघयो दुगुणिआ जोण्हादौ सोधये ण पुण काले । सच्चिए देवसियं तं चिय रूवाहियं रत्ति ॥१॥’ सुचराष्टदिवैकरपूर्णदिवाकृतिरामदिवादरभूतदिवा’ एतु विट्ठी, सुद्धी पडिवयरत्ति दिवसस्स य पंचमट्टमी रत्ति । दिवसस्स वारिसी पोणिमाए रत्ति बवं होंति ॥१॥ बहुलचउत्थीए दिवा बहुलस्स य सत्तमी हवति रत्ति । एकारसिं च बहुले दिवा बवं होति करणं तु ॥ २ ॥ सउणि चतुप्पय गागं कित्थुगं च चतुरो धुवा करणा । किण्हचउदसिरत्ति सउणी सेसं तियं कमसो ॥ ३ ॥ कालकरणं गतं । इदानीं भावकरणं—भावस्स भावेण भावे वा करणं, तत्थ निज्जुत्तिगाथा—भावे पयोगवीसस पयोगसा मूल उत्तरं चेव । उत्तरकमस्तुतजोवणवण्णादी भोग्यादीसु ॥१॥ भावकरणं दुविधं—पयोगसा वीससा य, पयोगकरणं दुविधं—मूलपयोगकरणं च, मूलपयोगकरणं पंच शरीराणि, ताणि पुण उद-इयभावणिप्फणाणि, का तहिं भावणा?, उदइयो हि भावो दुविधो—जीवोदइओ अजीवोदइओ पंचहं सरीराणं अणत्तरेणोदितो जीवः स तथाभूत इति जीवोदयभावो, अथ पुण जीवोदयोदितानि शरीरारंभकाणि द्रव्याणि तथा समुदितानि तत्थ शरीरे भवन्तीत्यर्थः, अजीवोदयिको भावः, यथा च तत्र द्रव्यकरणोपदिष्टं द्रव्योदियाहं विमओसघादीहिं तथेहापि तेषु

परिणमत्सु भावोऽभिसंच्रयते, तानि हि द्रव्येंद्रियाणि विसौषधादिद्रव्यविशेषैः परिणम्यमानानि औदायिकमेव भावं परिणमंति, तेषु सरीरेषु इदिएषु वा किं मूलकरणं ? उच्यते, सरीरपञ्चमी मूलकरणं, सेसं तु मूलकरणस्सेव उत्तरकरणं भवति, जहा उत्तर-
क्रमसुतजोवणवण्णादी भोयणादीसु, गन्भवकंतिएषु ओरालिएसु ताव जोगीजम्मणणिवखंतस्स कल्पकौमारयोवनमध्यमस्थावरा-
दिवयाणि क्रमशः प्रजायंते, निषेकादिक्रमो वा यथा भवति, तथा वृक्षेष्वपि अंकुरपत्रकंदनालगन्धर्भतुण्डशूक्रकणपाकक्रमाः क्रमशो
निष्पद्यंते, सुचेति कलाधिगमो व्याकरणादिभाषापाटवं वा सौख्यं वा यतो भवति, तिर्यग्योनिजातीनामपि शुक्रादीनां भवति,
उक्तं च—“तेण परं सिक्खापुव्वगं वा उत्तरगुणलद्धिं वा पडुच भासाविसेसो भवति”, ‘जोवणे’चि पुनर्नवं यौवनं भवति औषधा-
दिभिः, कस्यचित् वर्णकरणं च भोजनादिभिः क्रियते, यथा स्नेहं पिबतो वर्णप्रसादो भवति, आदिग्रहणात् अभ्यङ्गोद्वर्तनादिभिर्वा
वर्णविशेषो भवति ? वेडाव्वयं रूपं विउव्वतिचि, वुत्तं पयोगभावकरणं । इदानीं विस्ससाभावकरणं तत्थ गाथा—
‘वण्णादिगा य वण्णादिगेंसु’ गाथा ॥ १५ ॥ वर्णादिगो णाम वण्णगंधरसफासा, द्वितीयवण्णादिग्रहणं वर्णादिगेंसु दन्वेसु
यथा परमाणुद्रव्यस्य कृष्णादिभिर्वर्णविशेषैः परिणामनः यः परिणामविश्रमाभावः, गंधरसफरिसेसुवि, विश्रमामेलो णाम पंचण्हं
वा वण्णाणं संयोगविसेसेणं उप्पज्जति जहा अब्भाणं अब्भरुक्खाणं संज्झाणं गंधवण्णगराईणं एक्कं समयं उक्कसेणं जच्चिरं कालं,
अथिरा उत्पप्यनंतरविनाशिनः, कालान्तरावस्थायिनश्च संध्यारागादयः, ये तु परमाण्वादिषु स्थिराः ते असंख्येयमपि कालं भवंति,
तथा च छायां प्राप्य छायात्वेन परिणमंति पुद्गलाः, ते विश्रमापरिणामादेव, एवमुष्णमपि, तथैव विश्रसापरिणामादेवाप्रायो-
निकमपि स्थिरं भूत्वा दधिमस्तुक्किलायनिष्टनवनीतघृतत्वेन परिणमंति, भणिनं भावकरणं, एत्थ भावकरणेण अहियारो, तत्थ

णिज्जुत्तिगाथा-‘मूलकरणं पुण सुते तिविधे जोगे सुभासुभे ज्ञाणे । ससमयसुत्तेण पगयं अज्झवसाणेण य सुभेणं ॥ १६ ॥’ सुते मूलकरणं-दुविधं-लोइयसुतकरणं लोउत्तरियसुतकरणं च, तत्थ लोए ताव जो जस्स-सत्थस्स कत्ता यथा सुलसा याज्ञवल्क्य तंतुग्रीवश्च, अस्माकमपि गणधरैर्द्वेबंधं, तत्कर्तरेण योगेन कृतं?, उच्यते-त्रिविधेनापि, मनसा तावदुपयुक्तः, वाचा भाषते, कायेन प्रगृहीताञ्जलिः तीर्थकराभिमुख उत्कुटुकः, भंगिकथुतोपयुक्तस्य वा त्रिविध उपयोगो भवति, एवमीर्यास-मितस्यापि त्रियोगतैककाले भवति, मनसा तावत्पथ्युपयुक्तो वाचा किञ्चित् पृष्ठो व्याकरोति कायेन गच्छत्येव, एवं त्रिविध-मपि तस्य भवति । ‘सुभासुभे ज्ञाणे’ति, जं सम्मादिट्ठी करोति, एत्थवि सुतकरणे ससमयसुतेण पगतं, णो परसमयेण, सुभेणं अज्झवसायेणं, सुभेण गणधरेहिं कतं, एवं ताव गणधराणं मूलकरणं, तस्मिंसाणं तु उत्तरकरणं, अथवा तेसिमवि मूलकरणं घडेति, यदुत अपूर्वमेव पढति, वक्तारोऽपि च भवति ‘अनेन साधुना आचारः कृत’ इति, यतु विस्मृतं पुनः संस्क्रियते तदुत्तरकरणमस्य, उक्तं-करणं । इदानीं कारकः, ज्ञानदर्शनसंयुक्ता गणधरा एव कारकाः, तदेव च क्रियमाणं सूत्रं ‘कज्जमाणे कडे’त्तिकारुणं कडे भवति, तं पुण गणधरेहिं किं उक्कोसकालिडितीएहिं कम्मेहिं वड्डमाणेहिं कतं? जहणण्डितीएहिं? अजहणमणुक्कोसड्ढितीएहिं?, एत्थ गाथा-‘द्वितिअणुभागे बंधण णिकाय णिधत्तदीहहस्से य । संकमउदीरणाए उदए वेदे उवसमे य ॥ १७ ॥’ ठित्तिचि अजहणमणुक्कोसड्ढितीएहिं कम्मेहिं कयं, तेहिं पुण किं तिच्चाणुभावेसु ‘बंधणे’त्ति किं बंधंतेहिं कतं णिज्जरंतेहिं कत?, तदावरणिज्जाइ पडुच्च णो बंधंतेहिं कतं, णो णिधत्तंतेहिं, णो णिकायंतेहिं, णो दिग्धीकरंतेहिं हस्सीकरंतेहिं, उत्तरपगडीसंकमं करंतेहिंवि अकरंतेहिंवि कतं, तदावरणिज्जाइ कम्माइ उदीरंतेहिंवि अणुदीरंतेहिंवि कयं,

‘उदए’चि केसिचि उदए वदुतेहिं केसिचि अणुदए वदुतेहिं पुरिसवेदे वदुतेहिं कतं, ‘उवसमे’ति केसिचि उवसमो केसिचि अणुवसमे, अथवा उवसमेचि खओवसमिए भावे वदुतेहिं कतं, कचारि एव तस्योपदिश्यते, कथं पुण तेहिं कतं?, ‘सोऊण जिणवरम्मनं’ गाथा (१८) तवणियमणाणरुक्खं आरुढो केवली अमितणाणी । तो मुअइ गाणवुद्धिं भवियजणविचोयणट्ठाए ॥ १ ॥ तं बुद्धिमएण पडेण गणधरा गेण्हिउं गिरवसेसं । तित्थंकरभासिताइं गंथंति ततो पवयणट्ठा ॥ २ ॥ एयं गणधरसलद्धिएहिं कृतं, सेसाणं मूलगणधरवज्जाणं पुव्वकतं अधिज्जेतेहिं तदावरणिजाणं कम्ममाणं खयोवसमं काऊण कतंति, एवं गणधरेहिं कृते को गुणः?, उच्यते-घेतुं च सुहं सुहगुणधारणा दातु पुच्छिउं चेव । एतेण कारणेण जीतंति कतं गणधरेहिं ॥ १ ॥ अज्झवमाणेणं कतंति-पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं कतं, ण पूयासक्कारविचिहेतुं वा, उक्तं हि-“पंचहिं तु ठाणेहिं सुचं अधिजेजा, तंजहाणाणट्ठाए”, वइजोगेण पभासति ० गाथा ॥ १९ ॥ यद्भगवान् भाषते स चाग्योग एव, न श्रुतं, श्रुतस्य क्षायोपशमिकच्चादित्युक्तं, चाग्योगस्तु नामप्रत्ययन्वादौदयिको, विज्ञानमप्यस्य क्षायिकत्वात् केवलं, शब्दस्तु पुद्गलात्मकत्वात् द्रव्यश्रुतमात्रं, अतो न भावश्रुतमिति. अतो वइजोगेण असहता अत्थो पगरिसेहिं भासितो पभासिओ, केसिं?, ‘अणेगजोगकरणा(गंधरा)ण साधूणं’ ते य के?, गणधरा, कथं पुण ते अणेगजोगकरणा?, उच्यते-जतो अणेगविधलद्विसंपण्णा, तंजहा-कोट्टवुद्धी वीयवुद्धी पयाणुसामी खीरमप्पिमधुआसवाओ, वइजोगेण कतं तित्थंति तित्थगरेहिं गणधरेहिं वइजोगेण चेव सुत्तीकतं, तं पुण गहितं ‘जीवस्स साभावियगुणेहिं’ति पागतभासाए, स समावगुणः, वैकृतस्तु संस्कृतभाषा, आगंतुरुइत्यर्थः, तं च पुण एवं ‘अक्खवरमतिगुणसंघानणाए’ गाथा ॥ २० ॥ अश्वग्गुणो णाम एकैकमणंनपर्यायं अश्वं, अश्वरामिलापो वा अश्वग्गुणो, अमी ह-

भिलाप्योऽर्थः, न शक्यते अक्षरसंतरेण प्रकाशयितुं प्रदीवमंतरेणैव तमसि घट इत्यतोऽभिलाप्य एवाक्षरगुणः, 'मति'नि मतिणाण-
विशुद्धयाए सन्वेवि समा, अक्षरसमा अक्षरसंघातणाए लद्धिओवि सन्वे समा, अथवा जहा जहा अक्षराणि मतिविशुद्धताए संघाएति
तहा तहा गिज्जरा भवति, 'तदुभययोगेण'ति वाइएण भाणसेण य जोगेणति कृतं सूत्रकृतं सूत्र-सूत्रकृतं सूत्रनादा सूत्रं, 'सुत्तेण
सूइत्तत्ति य' गाथा ॥२१॥ सूइता प्रोता इत्यर्थः, उपलब्धव्या दा, ते सुत्तपदेण अत्थपदा सूइता, सूत्राणुसारेण ज्ञायंत इति नसूत्रोऽर्थो
विद्यते, तेन पुनर्युज्यमाना योजिताः, अयुज्जमानास्तु अपार्थक्यनिरर्थकादयः न योजिताः 'तो बहुविधप्पगारा जुत्त'चि गद्यं
पद्यं कथ्यं मेयं चउन्विहेण जातिबंधेण पयुत्ता, अथवा प्रतिज्ञादिपंचात्रयविशेषेण प्रयुक्ता, ते पुण ससमयजुत्ता अणादीया, सम्प्र-
तिकालं तावत्प्रतीत्य संख्येयानि पदानि, कथं पुण ते अणंता गमा अणंता पज्जवा?, अतीताणागतं कालं पडुच्च अणंता गमा अणंता
पज्जवा, पणवगं वा पडुच्च अणंता गमा अणंता पज्जवा, जेण चोइसपुव्वी चोइसपुव्विस्स छट्ठाणपडिओ, गम्यते अनेनार्थो इति
गमकः, गणधरा पुणो सन्वे अक्खरलद्धितो मतिलद्धिओ य तुल्ला यथा तुल्यवर्त्तित्तेहाः पदीपाः प्रकाशेन तुल्या आदित्या वा तथाऽक्ष-
रमतिलाभाभ्यां तुल्याः, अथवा यथा आदित्यः स्वभावतः प्रकाशयति एवं गणवरा अपि गणनिवर्त्तकस्य कर्मणः उदयाद्गणधारितं
क्षुब्धति, एत्थ पुण इमाओवि गाथाओ भाणितव्वाओ 'कताकृतं केण कृतं केसु य दन्वेसु कीरति वावि। काहे व कारओ वा णयतो
करणं कतिविधं वा ॥ १ ॥' कथं?, एताणि सत्त पयाइं, तत्थ सुत्तकडं किं कृतं कज्जति अकयं कज्जति?, जं भणियं-किं
उत्पणं कज्जति अणुत्पणं कज्जति?, एत्थ णएहि मग्गणं-केइ उत्पणं इच्छंति, केइ अणुत्पणंति, ते य जोगमादी सत्त मूलणया,
तत्थादिजोगमस्स अणुत्पणं कीरति, णो उत्पणं कीरति, कम्हा?, जहा पंचरथिकाया णिच्चा एवं सुत्तकडंपि ण कयादि णासी

ण कदाह ण भवइ ण कयाह ण भविस्सति भूयं च भवइ य भविस्समति य धुवे णिति ए अक्खए अव्यए अत्रड्डिए णिज्जं ण एस भावो केणइ उप्पायितोत्तिकट्ठु, जयावि भग्गएवतेसु वोच्छिज्जति तयावि महाविदेहे वासे अवोच्छिण्णामेव, सेसाणं णेगमाण चण्ह य संगहादीणं णयाणं उप्पणं कीरति, जेण पण्णरससुवि कम्भूमीसु पुरिसं पडुच्च उप्पज्जति, जति उप्पणं तिविधेण सामित्तेणं उप्पणं-समुट्ठाणसामित्तेण वायणसा० लद्धीसा०, एत्थ को णयो कं समुप्पत्तिं इच्छति?, तत्थ जे पढमवज्जा णेगमसंग-हववहारा ते तिविधंपि उप्पत्तिं इच्छति, समुट्ठाणं जहा तित्थकरस्स सएणं उट्ठाणेणं, वायणाए वायणायरियस्स णिस्साए जहा भगवता गौतमस्वामी वाइतो, लद्धीए जहा भवियस्स किंचि निमित्तं दट्ठूणं जातिस्मरणादिगं तदावरणिज्जाणं कम्ममाणं स्वयोवस-मेणं उप्पज्जति, उज्जुसुतो समुट्ठाणं णेच्छति, किं कारणं?, भगवं चेव उट्ठाणं स एव वायणायरिओ गौतमप्पमितीणं, तेण दुविधं वायणासामित्तं लद्धिसामित्तं, तिणिण सहणया लद्धिमिच्छति, जेण उट्ठाणे वायणायरिए य विज्जमाणेऽवि अभवियस्स ण उप्पज्ज-ति, अभावात्, क्तानंति गतं ॥ केण कयंति य, ववहारातो जिणेंदेण गणधरेहिं च, वस्सामिणा तु णिच्छयणतस्स, सतो जातो णडणं। 'केसु दव्वेसु कीरति'ति णेगमस्स मणुणोसु दव्वेसु कीरति, जहा 'मणुणं भोयण भोच्चा, मणुणं सयणासणं। मणुणंसि अगारंसि, मणुणं ज्झायते सुणी ॥१॥ णेगंतेण मणुणं हवइ हु परिणामकारं दव्वं। वभिचाराओ सेसा विति ततो सब्बदव्वेसु ॥ २ ॥ ण सव्वपज्जवेसु, जेण 'सुत्ते ण सव्वपज्जवा' इति वचनात्, केसु दव्वेसुत्ती गतं। काहे य कारओ भवति, उट्ठिड्डिच्चिय णेगमणयस्स कचाऽणधिज्जमाणोऽवि। जं कारणमुद्देशो तंमि य कज्जोवनारोत्ति ॥ १ ॥ संगहववहाराणं पच्चासण्णतरकारण-त्तणतो। उट्ठिड्डिमि तदन्तं गुरुपयमूले ममासीणो ॥ २ ॥ उज्जुसुनस्स पढंतो अपुब्बसुनपज्जवे ममए २ अकममाणो उव्वजुत्तस्स वा

णो सुतं भवति, समत्ते अज्झयणे सुयं भवति, तिण्हं सदणयाणं अपुण्वे सुतपज्जेवे समये समये अकममाणस्स णियमा सम्मदिट्ठिस्स उवयुत्तस्स णो सुयं भवति, समत्ते कारओ सुतं भवति, एत्थ 'अंगेसु ताव युत्तो कत्ता सदकिरियोवयुत्तोवि । सदादीणमणणो परिणामो जेण सुतमतिओ ॥ १ ॥ कत्ता णयतोऽभिहितो अथवा णयतोचि णीतियो मेया । सामाइयेहेतुपयोज्जारओ सो णयो य इमो ॥ २ ॥ आलोयणाइ विणये खेत्तदिमा अभिग्गेहं य काले य । रिक्खगुण संपयावि य अभिवाहारे य अट्टमयो ॥ ३ ॥ नयतीति नैयायिकः-गमयति एभिः प्रकरैः, एवंगुणसंपण्णा य जो सुताइं देति सो णायकारी णायवादी य भवति, आलोयणा व सुतोवसंपया य दायन्वा पडिच्छगेणं, सिस्सेणावि जति मूलगुणउत्तरगुणा वा विराधिता ताहे उदेसावितेण णिस्सल्लेण हेतवं । आलोयणसुद्धस्सवि देज्ज विणीयस्स णाविणीयस्स । ण हि दिज्जति आभरणं पलियत्तियकण्हत्थस्स ॥ १ ॥ सो विणीवो केरिसो ? 'अणुरत्तो भन्निगतो अमुइ अणुअचओ विसेसणू । उज्जुमइ अपरितंतो इच्छितमत्थं लभति साधू ॥ १ ॥ विणीयस्सवि य कयमंगलस्स तयविग्घपागगमणाय । देज्जा सुकतोवयोगो दन्वादिसु सुप्पसत्थेसु ॥ २ ॥ तत्थ दन्वे सालिवीधियागेधुमज्जवादिधणसमीये, ण तु तिलचणगादिसमीवे, खेत्तं पसत्थमपसत्थं वा, उच्छुवणे सालिवणे पउमसरे कुसुमिए व वणसंडे । गंभीरसाणुणाए यदाहिणजले जिणघरे वा ॥ १ ॥ दिज्ज ण उ भग्गज्जामितसुभाणसुणामणुणगेहेसु । छारंगारकयारामेज्जादीदन्वदुट्ठेसु ॥ २ ॥ अथवा अत्थि काणिवि खेत्ताणि जेसु सज्झायो चेव ण कीरति जहा वैदेसे पण्णत्ती, सिंधुविसए य ण पडिज्जति, मसणादिसु वा, एवं जो जहिं । इदाणि तिणिण दिसाओ अभिगिज्ज उदिसियन्वं-‘पुन्वाभिमुहो उत्तरमुहो व देज्जाऽहवा पडिच्छेज्जा । जाए जिणादयो वा दिसाए जिणचेइअइं वा ॥ १ ॥ कालेत्ति इमं अंगं कालेण पडिज्जति, रातिदिणानं पढमचरिमासु, अहवा उदिसंता-चाउदसिं

पणरसिं वज्जेज्जा अहुमीं च णवमीं च छट्ठिं च । चउत्थि चारसिं च दोण्हं पि पक्खणं ॥१॥ पसत्थेसु वा रिक्खेसु 'भयसिरसमहा-
पुस्सो तिणिण य पुब्बाइ मूलमस्सेसा । हत्थो चित्ता य तहा दस विद्धिकराइं णाणस्स ॥१॥ जस्स वा जं अणुकूलं, अथवा 'संज्ञा-
गयं रविगतं विडुरं सगहं विलंघिं च । राहुहतं गहभिण्णं च वज्जेण सत्त णक्खत्ते ॥१॥ संज्ञागतं मि कलहो होति कुभत्तं विलं-
घिणक्खत्ते । विडुरे परविजयो आइच्चगते अपिन्वाणी ॥१॥ जं सगहंसि कीरइ णक्खत्ते तत्थ दुग्गहो होइ । राहुहयं मि य मरणं
गहभिण्णे लोहिउग्गालो ॥२॥ पणत्ती दिट्ठिचाओ य दिवडूखेत्तेसु उहिसंति । गुणसंपया णाम पुन्वि विणेयो जह विणीतो
इमे य से गुणा जइ अत्थि तो उहिससि-पिययम्मो ददधम्मो संविग्गो वज्जभीरु असहो य । खंतो दंतो मुत्तो थिरव्वतजित्तिदिओ
उज्जू ॥१॥ असहो तुलासमाणो समितो तह माधुसंगथरयो य । गुणसंपदोववेदो जोगो सेरो अजोगो तु ॥२॥ येयोऽभिन्वाहारोऽभि-
वाहरणमहमस्स साधुस्स । इदमुहिसमि मुत्तत्थोभयतो कालिअसुतं मि ॥३॥ दव्वगुणपज्जवेहि य भूतात्रायं मि गुरु समादिट्ठ ।
पेडुदिट्ठमिणं मे इच्छामऽणुसामणं सिस्से ॥४॥ साहुणो पसत्थो वा अभिवाहरति, 'करणं तव्वावारो गुरुसीसाणं चतुर्विधं तं च ।
उदेसो वायणया तहा समुदेसणमणुणा ॥१॥ कत्थ लब्भति चि जहा णमोक्कारो, णाणावरणिज्जस्स दुविधाणि फड्डुगाणि सब्बधा-
तीणि देसवातीणि य, तत्थ सब्बवातीहिं उग्घातितेहिं देसवातिहिं उदिणेहिं उग्घातितेहिं उवसामिहिं विज्झविज्झ-
माणस्स लब्भति, कथं लभति चि गयं, भणितं खतगडंति णामं अंगस्स, तस्स पुण सूयक्खंधा अज्झयणाइं
हवंति तेवीसं । तेत्तीसं उहेस्सा आयारानो दुगुणमेयं ॥१॥२॥३॥ गाथा सोलमंगमी जेमि अज्झयणाणं ते इमे गाथासोल-
मगा, महन्ति अज्झयणाणि २ अहवा महंति च ताणि अज्झयणाणि २, तत्थ पदमो सुत्तबंधो गाथामोलमगा इइ ताव भणंति चिकाऊणं

तेण गाथा णिक्खेत्तव्वा सोलस णिक्खित्तव्वा सुत्तं णिक्खित्तव्वां खंधो णिक्खित्तव्वां 'णिक्खेवो गाथाए' ॥२३॥ गाथा-
णामादि चतुर्विधा, णामठवणाओ गयाओ, दब्बे जाणगसरीरभविमसरीरवइरित्ता पत्तयपोत्थयल्लिहिता, भावगाथा दुविधा-
आगमतो णोआगमतो य, आगमतो जाणए उच्चुत्ते, णोआगतो एयं चेव, सोलसयं णामाह छव्विधं, णामठवणाओ तह चेव,
वइरित्तं सोलस सचित्तअचित्तमीसगाणि दब्बाणि, खेत्तसोलसगं सोलस आगमपदेसा, कालसोलसयं सोलस समया, सोलस-
समयठितियं वा दब्बं, भावसोलसयं इमाणि चेव सोलस अज्झयणाणि खयोवसमिए भावे, सुत्ते खंधे य चउक्को णिक्खेवो पूर्ववत्,
जाव भावखंधो एतेसिं चेव सोलसण्ह अज्झयणाणं समुदयसमितिसमागमेणं गाथासोलसयसुत्तखंधोत्ति लब्धति, गाथासोलस-
याणं इमे अत्थाहिकारा भवंति, ससमयपरसमयपरूवणा य० गाथा ॥२३॥ पढमज्झयणे ससमयपरसमयपरूवणाए अधिगारो १,
वित्तियज्झयणाधियारो पुण ते ससमयगुणे परसमयदोसे य णाऊणं ससमए संबुज्झियव्वं २, तत्तिगज्झयणाहिगारो संबुद्धो संतो
जत्थ उवसमेणं चालिज्झइ ३, चउत्थज्झयणाओ इत्थिदोसविज्झणा, तेऽवि अणुलोम उवसग्गा चेव उवसग्गभीरुणो थीवसस्य(२५)
पडिलोमगा वा ४, पंचमअज्झयणाहियारो जो उवसग्गभीरू इत्थीवसमोगओ वहुयं पावं अज्झिऊण णरएसु उववज्जति ५, छट्ठस्स
एवं जाणिऊणं महप्पा महावीरो उवसग्गाणि जिणिचि इत्थीपसंगदोसा य दोसे जाणित्तु इत्थिगाओ वज्जेत्ता णिव्वाणं गतो भगवान्
अतो आयरिओऽवि एवं चेव चेव सीसस्स उवदिसन्तो हव्वत्ताति जहा सममए जहअवं उवसग्गा य णिज्जित्तवा इत्थिगाणि उ
वजेत्तवाओ एवं सीलं वंभं च भवति ६, परिचत्तणिसीलकुसील० गाथा ॥२६॥ सत्तमए णिस्सीला गिहत्था दुस्सीला अण्णउत्थिया
ससमएवि पासत्थादयो कुशीला वज्जेत्ता मयं च शीलवता भवितव्वं ८, अट्ठमस्स मयं सीलवता णाऊण वीरियदुगं पंडितवीरिए

पयतित्वं । संसाणं पुण इमो अहियारो-धम्मो समाहिमग्गो० गाथा ॥ २७ ॥ त्रितियावि आयाणिय संकलिया गाथा ॥ २८ ॥
एवं वीरियपंडितअभिगमणद्धाए धम्मो कहिज्झइ, पंडियवीरियट्ठितो व धम्मं कथेति १, दसमस्स समाधिं च सो उवदिसति १०,
णाणादिसंजुत्तो से मग्गो उवदिस्सइ सो वा परेमिं उवदिमति एक्कारममस्स ११, चारममस्स एवं मग्गवडिवण्णो गामायगं (मगयं)
वा उवस्सए वा भिक्खायरियगयं वा दूहजमाणे वा परउत्थिगा परउत्थिगभावित्तावि गिही विवदेज्जे तेसिं पडिसेधणद्धा समोसरण-
ज्झयणे तिण्हवि तिसट्ठाणं पासंडियमतारणं अमब्भावकुदिट्ठीओ पडिसेधिज्जे १२ तेरसमस्स जे पडिसेधेचा अहवा मग्गो परि-
कहिज्जति सन्वेवि ते धम्मं समाधिमग्गं वा ण याणंति १३, चोदसमस्स ममाधिमग्गट्ठितस्सवि सीसगुणदोसा परिकहिज्जति
सीसगुणसंपण्णेण य गुरुकुलवासो वसितब्बो १४. पण्णरममस्स आयाणिज्जे आत्मार्यिकेन आयतनरित्तेण भवियव्वं सुत्तथो य
पायेण संकलियाण वद्धो १५, एतेसिं पण्णरसण्हवि अज्झयणाणं गाथाए पिंडकयणेणं अत्थोऽभिवज्जति दरिसिज्जति विभाण्यत
इत्यर्थः, गाथासौलमगाणं पिंडत्थो वणिगतो समासेणं । एत्तो एक्केकं पुण अज्झयणं कित्तयिस्सामि ॥ १ ॥ तत्थ पढमज्झयणं
समयोत्ति, तस्स इमे अणुओगदारा भवति, तंजहा-उवक्कमो णिकखेवो अणुगमो गयो, उपक्रम्यते अनेनेत्युपक्रमः, क्रमु पादविक्षेपे
उप माम्पेणं मत्थमामीवीकरणं, मत्थस्म णामदंमाणयणमिति भणितं होति, तथा-निक्षिप्यतेऽनेनेति निक्षेपः, क्षिप प्रेरणे इति,
नियतो निधितो क्षेपो निक्षेपो न्यामः स्थापनेतियावत, अनुगम्यतेऽनेनेत्यनुगमः, अनुगतो वा खत्रस्य गमो अनुगमः, अनुरूपार्थ-
गमनं वा अनुगमः, सूत्रानुसारणमित्यर्थः, णी व्त्रापणे, तस्य नय इति भवति, सूत्रग्रापणे व्यापारोपायान्नयतीति नयः, नीयते वा
अनेनेति नयः, वस्तुनः पर्यायानां संभवतोऽभिगमनमित्यर्थः, एतेसिं च उवक्कमादिदाराणं एसेव क्रमो, यतो नाणुपक्रान्तं अम-

मीपीभूतं सन्निक्षिप्यते, न च नामादिभिरनिक्षिप्तं अर्थतोऽनुगम्यते, न च नयमतविक्रलो अनुगम इति, जतो सत्थं सम्यन्धात्मकेन उपक्रमेण स्थापनासमीपमानीयते नामादिन्यस्तनिक्षेपमर्थतोऽनुगम्यते नानानयैः अतोऽयमेवानुयोगद्वारक्रम इति, सो उपक्रमो छविवहोऽवि-णामोचक्रमो ठवणा० दव्व० खेत्त० काल० भावणू उपक्रमो, छविवहोवि जहा आवस्सए तहा परूवेयव्वो, अहवा उपक्रमो छविवधो-आणुपुव्वी णामं पमाणं वत्तव्वया अत्थाधियारो समोतारो, एतेऽवि जहा अणुयोगद्वारे तहा भासितव्वा जाव समोतारो सम्मतो । एवं समयज्झयणं अणुपुव्वदिहं दारेहिं जत्थ जत्थ समोतरति तत्थ तत्थ समोतारेयव्वं, आणुपुव्वीए उक्कित्तणाणुपुव्वीए गणणाणुपुव्वीए य समोतरति, सा तिविहा-पुव्वाणुपुव्वी पच्छाणुपुव्वी अणाणुपुव्वी, समयज्झयणं पुव्वाणुपुव्वीए पढमं, पच्छाणुपुव्वीए सोलममं, अणाणुपुव्वीए एताए चैव एतादियाए एगुत्तरिआए सोलस(ग)च्छगताए सेट्टिए अणमणव्वभासो दुरूव्वणो, एत्थ पत्थारविहिकरणं इमं-एक्काद्या गच्छपर्यन्ताः, परस्परसमाहताः । राशयस्तद्धिविज्ञेयं, विकल्पगणिते फलम् ॥१॥ गणितेऽत्यविभक्त तु, लब्धं शैबैर्विभाजयेत् । आदावन्ते च तत् स्थाप्यं, विकल्पगणिते क्रमात् ॥२॥ णामे छविवधामे समोतरति, तत्थ छविवधो भावो वणिज्जति, तत्थवि खयोवसमिए भावे समोतरति, जतो सबमेव सुयं खयोवसमिए भावे वट्टति । पमाणं चउव्विधं-दव्वप्पमाणं खेत्तप्पमाणं कालप्पमाणं भावप्पमाणं च, ग्रमीयतेऽनेनेति ग्रमाणं, तत्थ समयो भावात्मकत्वात् भावप्रमाणगोचरं, तं भावप्पमाणं तिविधं-गुणप्पमाणं नयप्पमाणं संखप्पमाणं, गुणप्पमाणं दुविधं-जीवगुणप्पमाणं अजीवगुणप्पमाणं च, तत्थ जीवाणणत्तणओ समयस्स जीवगुणप्पमाणे समोतारो, जीवगुणप्पमाणं तिविधं-णाणगुणप्पमाणं दंसणगुणप्पमाणं चरित्त(गुणप्पमाणं च), तत्र बोधात्मकत्वात् समयस्स णाणगुणप्पमाणे समोतारो, णाणप्पमाणं चतुर्विधं-पच्चकवं अणुमाणं उपम्मं आगमो, तत्थ समयस्स प्रायं परोवेदसत्तणतो आगमप्पमाणे समोतरति, आगमो

दुविधो-लोडो लो गुत्तरो य, लो गुत्तरि ए समोतरति, सोऽवि तिविधो-सुत्ते अत्थे तदुभयेचि, तिसुवि समोतरति, अथवा आगमो तिविधो-
अत्तागमो अणंतरागमो परंपरागमो य, तत्थ समयस्म अत्थतो तित्थकरस्स अत्तागमो गणधराणं अणंतरागमे गणधरसिस्साणं परंपरा-
गमो, सुत्त(त्थ)ओ गणधराणं अत्तागमो गणहरसीसाणं अणंतरागमो, तेण परं सुत्तत्थभअयोवि णो अत्तागमो णो अणंतरागमो, परंपरा-
गमो, गुणप्पमाणं गते । इदाणि णयप्पमाणं-तत्थ मूढणइयं सुतं कालियं तु ण णया समोतरंति इहं । आसज्ज तु सोयारं णए णयवि-
सारतो ब्रूया ॥१॥ इदाणि णयप्पमाणे ण समोसरति, पुरा पुण जाव चउण्ह अणुयोगाण अणुहुत्तं आसि ताव सुत्ते णया अविता रिजंता,
इयाणि पुहुत्ताणुयोगे णावत्तारिज्जंति । इदाणि संखप्पमाणं, तं अट्ठविहं, तंजहा-णा मट्ठवणसंखा दव्वखेत्तकालसंखा परिमाणपजवभावे
संखा चेव, तत्थ परिमाणसंखाए समोतरति, परिमाणसंखा य दुविधा-कालियसुत्तपरिमाणसंखा य दिट्ठिवायसुत्तपरिमाणसंखा य,
कालिय० संखाए समोतरति, कालियसुत्तपरिमाणसंखा दुविधा-अंगपविट्ठं अंगवाहिरं च, अंगपविट्ठे समोतरति, पजवसंखाए अणंता
पज्जवा, जतो भणितं-सव्वागासपदेमग्गं, सव्वागासपदेसेहिं अणंतगुणितं पज्जवग्गं अक्खरं लब्धमिति, संखेज्जा अक्खरा संखेज्जा
संघाता संखेज्जा पदा संखेज्जा सिलोगा संखेज्जाओ गाथाओ संखेज्जा वेढा संखेज्जा अणुयोगदारा । इदाणि वत्तव्वया, सा तिविधा-
सममयवत्तव्वया परसमयवत्तव्वया सममयवत्तव्वया, तत्थ सममयवत्तव्वयाए समोतरति, परसमए उभयं वा सम्मदिट्ठिस्स
सममयो, जाणतो सव्वज्झयणाइं सममयवत्तव्वणियताइं, मिच्छत्तममूहमयं सम्मत्तं जं च तदुवकारंमि वड्डइ परसिद्धतो तो तस्स
तओ समिद्धतो । अत्थाहिकारो दुविधो-अज्झयणत्थाधिकारो य उदेसात्थाधिकारो य, तत्थ अज्झयणत्थाहिगारो सममयपरसमयप-
रुवणाए, उदेसत्थाहिकारो इमो-पढममुद्देशे ताव इमे छ अत्थाहिकारा भवंति, तंजहा-महपंचभूता एकप्पयतज्जीवत्तसरीरी य तह

य अकारगत्रादी आतच्छ्रुतो अफलवादी ॥१(३०)॥ वितियए चत्तारि अत्थाहिकारा, तंजहा-वितिए णियतीवायो अण्णाणी तह य
 णाणवादी य । कम्मं चयं ण गच्छति चतुर्विधं भिक्खुसमयंमि ॥२(३१)॥ तइए आहाकम्मं कडवादी जह य ते पवादी तु । किञ्चुवमा
 य चउत्थे परप्पवादी य विरत्तेसु ॥२(३२)॥ ततिएऽत्थ अत्थाहिकारो आहाकम्मं परवादिका य, चउत्थे एगो चेव अधिगारो किञ्चुवमा
 परप्पवादीगाणं । एवं समोतारेण जत्थ जत्थ समोतरति तत्थ तत्थावतारितं, उवक्कमो गत्तो । इदाणि णिक्खेवो, सो तिबिहो-
 ओघणिप्फणो णामणि० सुत्तालावयणिप्फणोत्ति, ओहो णाम जं सामणं सुत्तस्स णामं, तं चउव्विधं-अज्झयणं अज्झीणं आयो
 ज्झवणा, अज्झयणं णामादि चतुर्विधं, दव्वज्झयणं पत्तयपोत्थयलिहितं, भावज्झयणं इदमेव समयंति, अज्झीणं णामादिचतुर्विधं,
 दव्वज्झीणं सब्वागाससेदी, भावज्झीणं इदमेव समयज्झयणं, ण खीज्जति दिज्जंतं अणोसिं, तत्थ गाथा-जह दीवा दीवसतं पदि-
 प्पदी सो य दिप्पती दीपो । दीपसमा आयरिया दीपंति परं च दीवेंति ॥१॥ इदणिं आयो, सो नामादि चउव्विहो, दव्वाओ सचि-
 तादि, सचित्ते दुपयादि ३ मिस्से स एव साभरणणं दुपदादीणं, अचित्ते हिरणादि ४, भावाओ इदमेव समयज्झयणं । इदाणि
 ज्झवणा, णामादि चतुर्विधा-दव्वज्झवणा पल्हत्थियाए पोत्ती ज्झविज्जति घोडओ विवजाए एवमादि, भावज्झवणा दुविधा-पस-
 त्थभावज्झवणा य अपसत्थभावज्झवणा य, पसत्थभावज्झवणा य णाणस्स ज्झवणा ३, अपसत्थभावज्झवणा कोहस्स ४, चउसुवि
 एतेसु समयज्झयणं भावे समोतरति । इदाणि एतेसिं चउण्हवि णिरुत्तेण विहिणा वक्खाणं भणति-तत्थ णिरुत्तगाथाओ-जेण
 सुहज्झप्पयणं अज्झप्पाणयणमधिअणयणं वा । वोहस्स संजमस्स व मोक्खस्स व तो तमज्झयणं ॥१॥ जेण सुहज्झप्यं जणेति अतो
 अज्झप्पजणं, पगारणकारलोवाओ अज्झयणंति, अथवा बोहादीणं अधिकेण णज्झयणं, अयनं गमनमित्यर्थः, अज्झीणं दिज्जंतं

अवोच्छित्तिणययो अलोगो वा । आयो गाणादीणं झवणा पात्राण खणत्ति ॥१॥ गतो ओहणिक्फणो णिवखेवो । अह णामणिक्फणो समयोत्ति, सो वागसविधो-णामं ठवणादविए खेत्ते काले कुत्तिथसंगारे । कुलगणसंकरमए गंडी तह भात्रममए य ॥२९॥ णामं ठवणाओ तहेव वतिरित्तो दबसमओ जो जस्स सचित्तस्म अचित्तस्स वा मभावो, तंजहा-सचित्तस्मोवयोगो सेसाणं गतिठित्ति-अवगाहगहणाणि. अथ अचित्तेण दब्बाणं सब्बावा भवंति वण्णगंधरमफासेहिं, वण्णतो कालतो भमरो णीलं उत्पलं रत्तो कंचल-मारो पीतिया. हरिदा सुक्किलो ससी सुगंधं चंदणादि दुग्गंधो ल्हसुणादी कटुआ सुंठित्तो णिवो कमायि वतूरं कविट्ठं अम्बं अम्बयं महुरो गुलो कक्खडो पासाणो स एव गुरु लहुगं उल्लगपत्तं सीतं हिमं उण्हो अग्गी णिद्धं वतं लुक्खा छारिया एवमादि, अहवा जो जस्स दब्बस्सोवयोगकालो सो तस्स समयो, तंजहा-खीरस्स ताव उण्हमणुहं तमसीतं वा, एवमण्णेसिं पि पुक्फलादीणं विभा-सियन्वं, अथवा-वर्षासु लवणममृतं शरदि जलं गोपयथ हेमन्ते । शिशिरे चामलकरयो धृतं वसंते गुडो वसंतस्यान्ते ॥१॥ खेत्त-समयो आगासस्स धम्मो-एगेणडवि से पुण्णो दोहिवि पुण्णे सतंपि माइआ । अहवा जो जेसिं गामाईणं खेत्ताणं ससभावो, जहा गामे गामधम्मो गगरे गगरधम्म इति, देवकुरादीणं वा खेत्ताणं जो मन्भावो, अहवा जहा परिपक्कस्स सालिखेत्तस्म लुणितव्वस-मये, अहवा उडूलोगअधोलोगतिरियलोगस्स वा जो मन्भावो, कालसमयो जो जस्म कालस्स सन्भावो ओसप्पिणी अवसप्पिणी, उस्सप्पिणी उस्सप्पति तथा सुभाणुभावा मुदिता एगंता सुभा एवं छव्विहो कालो वण्णेत्तव्वो, जहा जजुहीवपणत्तीए । पासं-डसमयो जो जस्स पासंडस्स सन्भावो धम्मतेत्यर्थः, तंजहा-कैड् आरंभेण धम्मं ववसिता केसिंवि पाणा ण धम्मो, केसिंवि अ-भिपेचनोपवासगुरुकुलवासादिभिः, संगारसमयो हि यस्य येन यस्मिन् काले विधिर्दत्तः, सिंगारः-समयो जहा पुव्वकअसंगारेण

सिद्धत्थसारथिणा बलदेवो संबोधितो, पुट्टिलाए तेयलिपुत्तो, पभावतीए उदायणो, एवमादि, कुलसमयो जो जस्स कुलस्स धम्मो, आचार इत्यर्थः, तद्यथा-शकानं आत्र पितृशुद्धिः खंडशुद्धिः आभीराणां अमातृमंथनी शुद्धिः, गणसमयो जो जस्स गणस्स समयो, तंजहा-मल्लगणस्स जो मल्लो अणाहो मरति स सेसमल्लैः संस्कार्यते, पतितं चैनमुद्धरति, गण्डिसमयो जहा भिक्खूणं गोसे पज्जा-गंडी मज्झण्हे भावणगंडी अवरण्हे धम्मकथागंडी सज्झाए समितिगंडी, भावसमयो इमं चेव अज्झयणं खयोवसमिए भावे, एतेण चेव एत्थ अहिगारो, सेसाणि मतिविक्रोवणत्थं परूविताणि । णामणिप्फण्णो निक्खेवो गतो । इदाणि सुत्तालावगणिप्फण्णो निक्खेवो, सो पत्तलक्खणोवि ण णिक्खिप्पति, कम्हा ?, लाघवत्थं, जम्हा अत्थि इतो ततीयं अणुयोगदारं अणुगमोत्ति, तहिं वा निक्खित्तं इह णिखित्तं भवति, तम्हा तहिं चेव णिक्खिविस्सामीति । आह-यदि प्राप्तावसरोऽप्यसौ न संन्यस्यते किमिहोव्यत इति, उच्यते-निक्षेपमात्रसामान्यादसौ केवलमिहोपदिश्यते, न तु न्यस्यते, गुरुता मा भूदित्युक्तो निक्षेपः ॥ इदाणि ततियमणुयोग-दारं अणुगमोत्ति, सो दुविधो-सुत्ताणुगमो निज्जुत्तिअणुगमो, णिज्जुत्तिअणुगमो तिविहो-णिक्खेवणिज्जुत्तिअणुगमो उवुग्घातणि-ज्जुत्तिअणुगमो सुत्तफासियणिज्जुत्तिअणुगमो, तत्थ णिक्खेवणिज्जुत्तीअणुगमो अणुगतो जं एयं हेट्ठा णिक्खेवक्खवाणं भणितं, इदाणि उवघातणिज्जुत्तिअणुगमो, उवघातो णाम प्रभवः प्रसूतिः निर्गम इत्यर्थः, अब्भच्छन्ने यथा चंदो, न राजति नभस्तले । उपोद्घातं विना शान्नं. तथा न आजति विधौ ॥१॥ यथा हि दृष्टसर्वांगो, संवीतवदनो नरः अभिग्यक्तिं न यात्येवं, शास्त्रमुद्घा-तवर्जितं ॥२॥ सो य उवघातो इमेहिं छवीसाए दारेहिं अणुगंतवो, तंजहा-उदेसे णिहेसे य णिगमे खेत्तकाल पुरिसे य । कारण-पच्चय लक्खण णये समोतारणाणुमतो ॥१॥ किं कतिविधं कस्स कहिं केसु कथं केचिरं हवति कालं । कति संतरमविरहियं भवाग-

रिस फासण गिरुत्ती ॥२॥ एताणि जहा सामाहयणिज्जुत्तीए भाणियव्वाणि, उवग्घायणिज्जुत्ती गता । संपति सुत्तफासिय-
णिज्जुत्ती-जं सुत्तस्स वक्खणं तीसे अवसरो, सा पुण पत्तावि ण भणते इधत्ति, किं?, जेणासति सुत्ते कस्स तई?, तंजहा-कमप्पत्ते
सुत्ताणुगमे वोच्चति होहति, तीसे य तदावसरो अत्थाणमिदं तीसे, जइ भो सो कीस भणइ एवइ?, इव सा भणति णिज्जुत्तिमे-
त्तसामणतो, णवरं अतो एतेण संबंघेण, इदाणि निज्जुत्ति अणुगमाणंतरं सुत्ताणुगमं भणामि, सुत्तस्स अणुगमे सुत्ताणुगमणमित्यर्थः;
किमिह हीणाधिकविपज्जत्थादीदोसदुट्ठस्स आहु णिदोसस्स य वक्खणं आरब्धमिति?, णिदोसस्स, ण सदोसस्स, जतो सुत्ताणुगमे
सुत्तमुच्चारयेयं, सुत्तेऽणुगते सुद्धे णिच्छते तह कतो पदच्छेदो सुत्तालावणमणिव्वत्ते फासो तु, एवं सुत्ताणुगमो सुत्तालावय-
कयो य णिक्खेवो । सुत्तफासिय निज्जुत्ती णया य वच्चंति समगं तु ॥१॥ तत्थ सुत्ताणुगमे सुत्तं उच्चरियं अहीणक्खरं अणच्च-
क्खरं अवाइद्धक्खरं अक्खलितं अमिलियं अविच्चा मिलितं पडिपुणं पडिपुणघोसं कंठोद्विप्पमुक्कं तो तत्थ णज्जिहहि ससम-
यपदं वा वंधपदं वा मोक्खपदं वा ससमयपदं वा ते, तंमि उच्चारिते समाणे केसिंत्ति भगवंताणं केइ अत्था-
धिकारा अधिकता, भवंति, केइ अणधिगता, तो तेसिं अणमिगताणं अत्थाणं अभिगमणट्ठाए पएण पयं वन्नइस्सामि, तत्थ संहिता
य पदं चेव, पयत्थो पदविगहो । चालणा पच्चवत्थाणं, छविधं विद्धि लक्खणं ॥ १ ॥ तत्थ संहिता सुत्तं इमं-‘बुज्झिज्ज तिउ-
ट्ठिज्जा, वंधणं परिजाणिया । किमाहु वंधणं धीरे?, किं वा जाणं तिउट्ठति? ॥१॥ बुज्झिज्जेति कुत्र बुद्धेत? धम्मं
बुद्धेत इति, बुज्झितं वा बुज्झेज्जा बुज्झेज्जा तिकालगाहणं बुद्धो तमेवार्थं पुनः पुनर्बुध्यते, बुद्ध्यमानो वा बुद्ध्येत, किं पुनः तए
बुज्झेज्ज वा उवलभेज वा भिंदेज वा एवमन्येऽपि ज्ञानार्थं धातवो वक्तव्याः, तद्यथा जहेज वा आगमेज वा, समयोत्ति अधि-

यारो प्रस्तुतः, स च त्रिविधः, तद्यथा-स्वः परः तदुभयश्च, समय स्वभावे इतिकृत्वा तेषां स्वभावं बुद्ध्येत, के तु समयकृ-
प्रतिपन्नाः ? के मिथ्याप्रतिपन्ना इत्येवं सर्वाध्ययनाधिकारं बुद्ध्येत, अथवा बंधं बन्धहेतुं वा बुद्ध्येत, अत्राह-अविशिष्टमेवापदिष्टं
बुद्ध्येत इति, नेत्यपदिष्टं इति एवं नाम बुद्ध्येत बंधं बंधहेतु वा ?, उच्यते, नन्वपदिष्टमत्रैव द्वितीयपादेन 'बंधणं परिजाणिया' इति,
तेनानुक्तमपि ज्ञायते यथा बंधं बंधहेतूश्च बुद्ध्येत, तत्र बन्धहेतुः प्रमादः संपरायिकस्य कर्मणः रागद्वेषमोहा वा पाणातिवात-
माङ्गाणि वा मिच्छादंसणसल्लपजवसाणाणि आरंभपरिग्रहा वा एवं बंधहेतु बुद्ध्येत्ता, एत एव विवरीता मोक्स्वहेतवो भवंति,
तेवि बुज्झियवा भवंति, उक्तो बन्धहेतुः, बन्धस्तु प्रकृतिस्थित्यनुभावप्रदेशो वक्तव्यः, तिउट्टिज्जत्ति त्रोडेज, सा दुविधा-दव्वत्रोडणा
य भावतोडणा य, दब्बे देशे सव्वे य, देसे एगंततुणा एगगुणेण वा छिण्णेण दोरो नुटो बुज्झति सव्वेणवि नुटो चेव भण्णति, भाव-
तोडणा भावेणैव भावे त्रोटेयव्वो, णाणदंसणचरित्ताणि अन्नोटयित्ता तेहिं चेव करणभूतेहिं अण्णाणअविरतीमिच्छादरिसणाणि त्रोटि-
तव्वाणि, जघुदिट्ठे वा पमातादिवंधहेतू त्रोडेज्जा, बंधं च अट्टकम्मणियलाणि त्रोडेज्ज, उच्यते-बंधणं परिजाणिया, बंधस्तद्धेतवश्चोक्ताः,
ताणि जाणणपरिणाए णाऊण पच्चक्खाणपरिणाए तिउट्टिज्ज, एतद्धंधानुलोम्यात् सूत्रं गतं, इयरहा हि बुज्झेज्जति वा परिजाणेज्जेति वा
एकट्टमितिकातुं तेन सुद्धः सन् बंधनं परिज्ञाय त्रोडेज्ज, अथवा बुज्झेज्जति जाणणापरिणा गहिता, बंधणं परिजाणेज्जति पच्चक्खा-
णपरिणा, किमाहु बंधणं धीरो, किमिति परिप्रश्ने, आहुरिति एकान्तपरोक्षे, भगवति सिद्धिं गते जंबूस्वामी अजसुधम्मं पुच्छति,
किमाहु बंधणं धीरे, तत्थ बंधो अट्टप्पगारं कम्मं, चउव्विहो बंधहेतू, अत्राह-इह सूत्रे नोक्ता बंधहेतवो न चानुक्तमुक्तं स्यात् एवमुक्त-
मपि अनुक्तमस्तु, उच्यते, बंधने उक्ते बंधो बंधहेतुश्च अपदिष्टो भवति, धीरो इति बुद्ध्यादीन् गुणान् दधाती धीरः, पुनराह-किं वा

जाणं तिउट्टति?, उच्यते, आघातः इहैव व्याकरणे तमेव बंधं बंधहेतू य जाणणापरिणाए णातुं पच्चक्खाणपरिणाए पडिसेहेतुं पच्छा तिउट्टतिचि तिउट्टति-बंधणाइं तोडेइ, सो वा बंधणेहिं भिन्नो उदेसो पच्छद्वेण पुच्छा वितियसिलोणेण वागरणं, तेन कारणे कार्यवदुपचारं कृत्वा बंधनमपदिश्यते-चित्तमन्तमचित्तं वा सिलोगो ॥२॥ उक्तं हि आरंभपरिग्रहो बंधहेतू, येऽपि च रागादयः तेपि नारंभपरिग्रहा च अंतरेण भवंतीति तेन तावेव वागराहियं सन्त्वितिकृत्वा ख्वेणैवोपनिबद्धो, तत्रापि परिग्रह-निमित्तं आरंभाः क्रियते इतिकृत्वा स एव गरीयस्त्वात् पूर्वमपदिश्यते, पंचणहं वा पाणातिपातादिआसवाणं परिग्रहो गुरुत्तरोत्ति-काउं तेण पुबं परिग्रहो बुच्चति, तत्थ चित्तमंतं तिविधं-दुपयं, चउप्पदं अपदं, अचित्तमंतं हिरणसुवण्णादि, वा विभापायां, भिश्रं चेति, परिगिज्झ किस्सामवि किस्सामवीति कृजं-तनुः तुच्छमित्यनर्थान्तरं तणतुपमात्रमपि, अथवा कसायमपीति इच्छामात्रं, प्रार्थना कपायतः, असत्यपि विभवे कपायतः परिगृह्यमानानि वल्लपात्राणि परिग्रहो भवति, तमेव नो सयं परिगिण्हइ नो अण्णेण परिगिण्हावेति परिगृह्यंतं चति सुत्तेण चैव भणियं अण्णं नाणुजाणति, सूचनानात्रं सूत्रं इतिकृत्वा स्वयंकरणकारवणानि अणुमतीए गिहिताइं, णवगो वा वेदो, एव दुक्खा ण सुच्चति, एवं सो णवएण भेदेण परिग्रहे वट्टमाणो दुक्खाओ न सुच्चति, तत्र दुक्खं कम्मं तद्विपाकश्च, एवं बुज्जेज्ज-सपरिग्रहस्स णियमा पाणाइवायादयो भवंति, तेण पुब्वं परिग्रहो भणिओ, मेथुणं परिग्रहे चैव पडति, समज्जिण्णणासे य परिग्रहदोसा भाणियन्वा, उक्तं हि-“परिग्रहेज्वाप्तनयेपु कांक्षामोहो प्राप्तेपु च रक्षणं उपभोगे चानुप्पिः”। इदानी-मारंभो, सो य परिग्रहमेव, तत्थ सिलोगो-सयं तिवातए पाणे(३)सयमिति स्वतः अनिवायए नेति, आयुर्वलशरीरप्राणेभ्यो त्रिभ्यः पातयतीति त्रिपातयति, त्रिभ्यो वा मनोवाक्काययोगेभ्यः पातयति, करणभूतैर्वा मनोवाक्काययोगैः पातयतीति त्रिपातयति, अति-

पातयतीति वा वक्तव्यं, अकारलोपं कृत्वाऽपदिश्यते तिपातयति, अदुवा अणोहिं घान्ते अदुवा अन्यैर्घातयति तथा राजादयः, हणंतं वा अणुजाणति जहा उदिष्टभोयिणो पासंडा, अस्मिंस्त्रितये कश्चित् स्वयं त्रिविधेऽपि करणे वर्तते कश्चिद् द्विविधे कश्चिदेकविधे, सर्वथापि वर्तमानो वेरं वडुति अस्पणो विरजते येन तदेरं सुणगवथितिपरंपरे बहमाणे महासंगमे हवेज्जा, किमंग पुण पुरिसवधे गोणादिवधे वा, एत्थोदाहरणं बारत्तएणं महुविंदुमि पसंगो, अथवा वेरमिति अट्टपगारं कम्मं, उक्तं हि-? पावे वेरे वज्जेत्ति, ता वेरं प्राणा- तिपाताद्यैरारंभैर्वर्द्धयन्ति मृषावादादत्तादाने अपि आरंभाय गीत एव, एवं बुज्जेज्जा । तत्किमर्थमारभते प्रतिगृह्णाती वा? उच्यते-जंस्सि- कुलेसु उप्पन्नो सिलोगो (४) परिगहविशेषमेवाभिधीयते जंसि कुले समुप्पन्ने, यस्मिन्निति अनिर्दिष्टे कुलइति मातापितृपक्षे जेहिं वा संबसे णरे भज्जासुसरसहवासमिच्चातिएहि ममाई लुप्पए बालो ममाती मम ममैते वांधवा इति ममीकारदोसेण ये लुप्पति उवचेत्ति, उदूङ् धम्माओत्ति, द्वाभ्यामाकलितो बालः, अणमणोहिं मुच्छितेति तेसु पुव्वसंथुतेसु वा, एत्थ चउभंगो-सो तेसु मुच्छितो ण ते तत्थ मुच्छिता, णासो तेसु ४, सूत्राभिहितस्तु अणमणोहिं मुच्छितेति सोऽवि तेसु तेऽवि तंमि, चतुर्थः शून्यः, एवं बुज्जेज्ज, किंचान्यत्-न केवलं स्वजनमूच्छिता लुप्यन्ते, अन्यत्रापि मूच्छिता लुप्यन्ते, तंजहा-वित्तं सोदरिया चेव सिलोगो (५) अथवा जं वुत्तं अणमणोहिं मुच्छितेति एषा मूर्च्छा न त्राणाय भवतीत्यपदिश्यते वित्तं-सोदरिया चेव, वित्तं त्रिविधं सचित्तादी, सचित्तं त्रिविधं दुपयादि, अचित्तं हिरण्णादि, मीसं त्रिविधं तदेव दुपयादी वक्तव्यं, सोदरिया णाम भाता भगिणी णालवद्धा वा समाणोदरिका सहोदरिका मनुष्यजातयो गृह्यन्ते, तेऽत्रापि न त्रा०, अपरे च अत्रातारः संतो कथं त्रोटयन्ति, इहापि ताव भवेज्जा तयोः परिग्रहश्च न त्राणाय, किमंग पुण प्रेत्येति, पालकवाच्छेदोदाहरणं वक्तव्यं, किंच-यन्निमित्तमसौ परिग्रहः परिगृह्यते तदप्यसंजतानां संघात-

जीवितं चेव समस्तं याति संधाति मरणाय धावति, जीवितकाममोगापि हि अग्निचोरादि विनाशाय वधंति, एवं जीवितं काम-
भोगाश्चानित्यात्मकं जानीहि, मूर्च्छतामस्य कर्मणि ब्रध्यंते, तेभ्यः स्वयं तिउट्टेज्ज, ताणिवि तोडेज्ज, अथवा न केवलं मनसा
कर्माणि त्रोडेज्जा, इतरथापि हि कर्मणि चेव त्रोडिज्जंति, पठ्यते च संखाय जीविनं चेव कम्मणाओ तिउट्टति' संखाएचि ज्ञात्वा
जाणणसंखाए गच्चा अणिच्चं जीवितंति, तेण कम्ममाइं कम्महेज्ज य त्रोडेज्ज, एते गंथे विउक्कम्म ० सिलो गो ॥६॥ तत्रारंभग्रहणेन तिणि
आसवा पाणातिवातादयो गहिता, परिगगहणेण मेहुणपरिगहा गहिता भवति, अथवा समयः प्रस्तुतः, ते सामयिकाः एते
गंथे विउक्कम्म एते इति ये प्रागुद्दिष्टाः चित्तमंतअचिचमंत अथवा विचं सौदरिया आरंभपरिगहो वा, ग्रथ्यते येन स ग्रन्थः
ग्रन्थमात्रं वा ग्रन्थः तं ग्रन्थं ग्रन्थहेतूश्च विविधमुत्क्रान्ता विउक्कंता, अथवा विविधैः प्रकारै उक्कामंति विउक्कमिता, पुणरवि तेसु
चेव वट्टंति, यथा शाक्यादयो, एगेति नास्मच्छूमणाः, शाक्यादयो परिव्राजकादयः, अयाणंता वियोसिया अयाणंता विरति-
अविरतिदोसे य, विविधं उसिता वट्ठा इत्यर्थः, वीभत्सं वा उत्तुता विउसिता, कामाः शब्दादयः, मनोरपत्यानि मानवाः, अथवा
एभत्सा (वीभत्सा) चित्तादीन् ग्रन्थानतिक्रम्य अस्मन्मतका अपि एकै, न सर्वे, समणा लिंगत्था माहणा-समणोवासगा, तत्पुरुषो
वा समासः, श्रमणा एव माहणा श्रमणमाहणाः, नैश्चयिकनयं प्रतीत्य ते हि अणयाणका एव, ये ये ज्ञानोपदेशे न तिष्ठति पासन्था-
दयो तेऽत्र परतित्थिया इव अपारगा, किमंग पुण कामभोगपविच्चा गृहस्था अप्सत्थिच्छा, कामेसु-इच्छाकामेसु मयणकामेसु वा
सत्ता, बुत्ता ओहतो मसमयपरिक्खा । इदाणि विभागेण परतित्थियाण तिणि तिसट्ठाणि पावादियसयाणि परिक्खिज्जंति, तत्थ पुब्ब-
मेव पंचमहभूतवादिणो भवंति, उद्देसन्थाधिकारे य भणिनं-महपंचभूत एकप्पया अ तज्जीवतस्मरीरा य, तत्थ पंचमहाभूतियाण

समयं परुवेति भगवं-संति पंच महद्भूता सिलोगो(७)संतीति विद्यते पंच महद्गहणं तन्मात्रज्ञापनार्थः, भूतानि-पृथिव्यापस्तेजो
वायुराकाशमिति, 'इहे'ति इह मनुष्यलोके, एगेसिं, ण सन्वेसिं, जे पंचमहद्भूतवाइया तेसिं, एवं आहिता-आख्याता, तत्र यो ह्यस्मिन्
शरीरे कठीनभावो सो पुढवी यात्रत्किंचि द्रवचं आउभूतं उसिणस्वभावो कायागिनश्च तेउभूतो चलस्वभावोच्छासनिःश्वासश्च वातभूतं
वादनादिश्च स्थिरस्वभावमाकाशं । एते पंचमहद्भूता सिलोगो(८)एते इति ये उद्दिष्टाः, तेभ्यः एक आत्मा भवति, विष्किण्वोदनिमि-
त्तयोः सुराया मदवन्, अथवा तेभ्यो एगोति सिस्समंत्रणं एत्रमारव्याति भो ! ति, कोडयं लोकः १, चेतनमचेतनद्रव्यं सर्वं भौतिकं,
अथैतेसिं संयोगो अथेत्यव्ययं निपातः, तेषामिति तेषां भूतमयानां प्राणिनां विगतः संयोगो २ विणासो(दे)हिति देहिणं, विनासो
नाम पंचस्वेव गमनं, पृथिवी पृथिवीमेव गच्छति, एवं शेषाणामपि गच्छति, उक्तं हि-“जह मज्जंगेसु मओ वीसुमदिहोऽवि समुदये
होउं । कालंतरे विणस्सति तह भूतगणंसि चेतणं॥१॥ अस्योत्तरं-पत्तेयमभावातो ण रेणु तेहं व समुदए चेता । मज्जंगेसु तु मदो वीसुं पि
ण सव्वसो णत्थि॥१॥ भूमिधाणिवितण्हादी पत्तेयंपिहु जहा मदंगेसु । तह जइ भूतेसु भवे ता तेसि समुदये होजा॥२॥ जइ वा सव्वाभावे
वीसुं तो किं तदंगणियमोऽयं ? । तस्समुदयणियमो वा ? अण्णेषु वि ते हविजाहि ॥३॥ तस्स गोमयादिषु भूताणं पत्तेयं चेतणो अत्थि,
समुदयदरिम्पणाओ, जह मज्जंगेसु मयोत्ति हेऊ णासिद्धोऽयं, स्यान्मतिः-साधूक्तं यथा पृथगपि मद्याङ्गेषु मदसामर्थ्यमस्ति, एतदेव
हि व्यस्तभूतचेतनायामुदाहरणं-इह व्यस्तेष्वपि भूतेसु चैतन्यमस्ति तत्समुदये दर्शनात् मदवत्, यथा मद्याङ्गेषु मदः पृथगसन्वाबास्ति
स्पष्टः, तत्समुदये तु व्यक्तमेति, तथा पृथग्भूतेष्वणीयसी चेतना भवतीति, उच्यते, यथाऽऽत्थ त्वं भूतसमुदयगुणाभिप्रायतो चेतनायाः
तत्समुदये दर्शनादित्यममसिद्धः, न हि भूतसमुदयम्येयं चेतना, यदि भूतसमुदयस्येयं भवेत् व्यस्तभूतचैतन्यमपि प्रतिपद्येमहि,

आह—ननु प्रत्यक्षविरुद्धमिदं, यत्समुदयोपलभ्यचेतनानुमानमस्ति, भवत एव हि प्रत्यक्षमिदं भूतचैतन्यं, प्रति ज्ञानं मनोभावात्, भूतविशिष्टमात्रे पुद्गलानामेव तदात्मकानामविप्रतिपत्तेः, आह—न भूतसमुदयस्य चैतन्यमिति, किमनुमानमुच्यते?—भूतेंद्रियातिरिक्तः संचेतयिता तदुपलब्धार्थानुस्मरणात्, यो हि यैरुपलब्धानर्थानेकोऽनुस्मरति स तेभ्योऽन्यो दृष्टः, यथा गवाक्षैरुपलब्धानर्थाननुस्मरन् तेभ्यो देवदत्तः, यश्च यतो नान्यो नासावेकोऽनेकोपलब्धानामर्थानामनुस्मर्त्ता यथा ततो विज्ञानं, इतश्चेन्द्रियातिरिक्तो विज्ञाता तदुपलब्धार्थानुस्मरणात्, यो हि यदुपलब्धानामर्थानामनुस्मर्त्ता स तेभ्योऽन्यो दृष्टः, यथा गवाक्षोपलब्धानामर्थानामिवाक्षोपरमेऽपि देवदत्तः, अनुस्मरति चायमात्मा अंधत्रयिरादिकाले पंचेन्द्रियोपलब्धानर्यान्, ततः स तेभ्योऽर्थान्तरमिति, व्यतिरेकः पूर्ववत्, इतश्चेन्द्रियातिरिक्तो विज्ञाता, तद्व्यापारेऽप्यनुपलभतो, यो हि यद्व्यापारेऽपि यदुपलब्धानर्थानोपलभते स तेभ्योऽतिरिक्त एव दृष्टः, यथोपविष्टगवाक्षोऽपि न दर्शनानुपयुक्तस्तेभ्यो देवदत्तः, इमं पुन निजुत्तीए उत्तरं भणति—पंचण्डं संयोगे अणगुणाणं च चैयणादिगुणो । पंचिंदियठाणां ण अणसुणिंयं मुणति अणो ॥ ३ ॥ असंख्या ईश्वरकारणिकां वदिका वैशेषिका अनभिगृहीता मिथ्यादृष्टयश्च गृहस्थाः सर्वेऽपि भौतिकं शरीरं वर्णयंति, तेषां पुनर्भूतव्यतिरिक्त आत्मा नास्ति तत् जुत्ता पंचमहद्भूतिया, अयमन्यो मिथ्यादर्शनविकल्पः, ये तत्र केचिदेकात्मकं जगदिच्छंति, तत्र केषांचिद्विष्णुः कर्त्ता केषांचिन्महेश्वरः, स हि तत् कृत्वा जगत् पुनः संक्षिपति, ते पुर्यनदा परैश्चोद्यंते कथमेकात्मकं विलक्षणं च जगदिति?, इति चोदिता ब्रुवते—जहा य पुढवी भूते (श्रुमे) सिलोगो ॥ ९ ॥ यथेति येन प्रकारेण पृथिव्येव स्तूपो तत्पुरुषममासः स एक एव स्तूपो नानात्वेन दृश्यते, तद्यथा—निम्नोन्नतसरित्समुद्रोद-शर्करासितागुहादरिप्रभृतिभिर्विशेषैर्विशिष्टोऽपि पृथिवीत्वेन व्यतिरिक्तो दृश्यते, अथवा एको मृत्पिण्डश्चक्रोरोपितः शिवकस्तूपच्छन्न-

अस्तलघटादिभिर्विशेषैरुपपद्यते, तथा चोक्तं -एक एव हि भूतात्मा, भूते भूते व्यवस्थितः । एकधा बहुधा चैव, दृश्यते जलचन्द्रवत् ॥ १ ॥ एवं भो ! कस्मिन्ने लोए० कस्मिन्नात्मकं किञ्चिदस्ति, विष्णुरिति विद्वान् विष्णुर्वा, नानार्थान्तरत्वेनेव मनुष्यजाविकृभिर्पिपिलिकावृक्षगुल्मलतावितानवीरुथादिभिर्विशेषैर्दृश्यते । एवमेवेति जंपंति सिलोगो ॥ १० ॥ एवम्-अनेन प्रकारेण योऽयमुक्तः 'एगो'ति एक एव पुरुषः, एके प्रभाषते, मंदा नाम मंदबुद्धयः आरंभे नियतं आश्रिता आरंभनिश्रिताः, तेषामुत्तरं-यदि विष्णुमयं सर्वं तदा एगो किञ्चा संयं पावं यदीश्वरः कर्त्ता येन यदेकस्य सुखं दुःखं वा तत्सर्वेषामस्तु, एकात्मकत्वे हि सति एकः कृत्वा स्वयं पापं कथमस्य नु वेदको वेदयते ?, नान्ये वेदयंत इति, यस्माच्च य एव पापं करोति स एव वेदयति, नान्यः, तत एकात्मकत्वं न भवति, तेन निश्चं गियच्छति य एव कर्त्ता स एव त्रिः प्रकारं कायिकादि कर्म गियच्छति, वेदयतीत्यर्थः, अथवा त्रिभिस्तापयतीति त्रिप्रं (तपं) किंच तत् ?, कर्म, किंचान्यत्-एकात्मकत्वे हि सति पितृपुत्रारिमित्रता न घटते, अथवा एकत्वे हि खल्लात्मनः न सुखादयः संघटते सर्वगतत्वात्, इह यत्सर्वगतं न तत् सुखादिगुणं यथाकाशं, एवं न बध्यते सर्वगतत्वात्, इह यत्सर्वगतं न तद्ध्यते यथाकाशं, यच्च बध्यते न तत्सर्वगतं यथा देवदत्तः, एवं न मुच्यते न कर्त्ता न भोक्ता न संसारीत्यादि, नैकात्मकत्वे सुखी बहुतरोपधातीता, इह यो बहुतरोपधातो नासौ सुखी यथा सर्वरोगावृत्तो अंगुल्येकदेशेऽरोगः, यश्च सुखी नासौ बहुतरोपधातो यथेष्टविकल्पविषयसंपदुपेतो देवदत्तः, न चासौ मुक्तो बहुतरोपनिबंधनात्, इह यो बहुतरोपनिबन्धनः नासौ मुक्त इति व्यपदिश्यते, न च मुक्तत्वसुखमश्रुते यथा सर्वाङ्गीकृतो विमुक्ताङ्गुल्येकदेशः पुमान्, यश्च मुक्तो नासौ बहुतरोपनिबन्धनो, न च स्वल्पनिबंधनो यथा कीलितः पुमान्, त्वक्पयन्त-

मात्रशरीरव्यापी जीवः तत्रैव तदुणोपलंभात्, इह यस्य यत्र गुणोपलंभः स तन्मात्रो दृष्टः, यश्च यत्रासन् न तस्य तत्र गुणोपलब्धिः यथाऽदेरभसि, उक्ता एकात्मवादिकाः। इदानीं तज्जीवतस्सरीरवादी, ते भणन्ति-पत्तये कसिणे आया० सिलोगो॥ ११॥ पत्तये नाम पृथक् पृथक् एकैकं शरीरं प्रति एक एवात्मा भवति, न हि सर्व एकात्मकं, कसिणो णाम शरीरमात्रः, नतु शरीराद् व्यतिरिच्यते, बाला नाम मंदबुद्धयः पंडिता बुद्धिसंपन्ना अथवा पंडिता जे एतं दरिमणं पवणा तेषां प्रत्येकम् एकैक आत्मा तेषां तु 'संति पच्चा ण ते संति' संतीति संत्यात्मानः, केवलं तु सरीरं आत्मा भूत्वेह प्रेत्य न ते यांति, प्रेत्य नाम परभवो, कथं? न हि सत्ता उववातिका विद्यंते, यतश्चैनं तेण "णत्थि पुण्णे व पावे वा० सिलोगो"॥ १२॥ न हि किंचि तपोदानशीलैः अपि आचर्यमाणैः पुण्यं वध्यते, हिंसाद्वैर्वा पापं, णत्थि लोगे इतो परंति न वाम्त्यन्यो लोकः यत्र पुण्यपापे उक्तरूपे स्यातां, कसात्?-संरीरस्स विणा-सेणं विणासो होति देहिणो, स्यादेतत्-यदि पुण्यपापे न भवतः तेनायमीश्वरः अनीश्वरो वा न विद्यते, नन्वेकस्मादेव पाषाणात् रुद्रादिप्रतिमा क्रियते पादप्रक्षालनशिला च, न चानयोः पुण्यपापे भूः, एवं स्वभावादेव ईश्वरो भवत्यनीश्वरो वा, उक्तं च-"कंदकस्य च तीक्ष्णत्वं, मयूरस्य च चित्रता। पर्णानां नीलता स्रच्छा, स्वभावेन भवंति हि ॥ १॥ तेषामुत्तरं-विद्यमानकर्तृकमिदं शरीरं आदिमत्प्र-तिनियताकारत्वात्, इह यदादिमत् प्रतिनियताकारं च तद्विद्यमानकर्तृकं दृष्टं यथा घटः, यच्च न विद्यमानकर्तृकं न हि तदादिमत् प्रतिनियताकारं च यथाकाशं, यत्कर्तृकं चेदं शरीरं स जीवः, तस्मादन्य इति, आदिमद्विशेषणं जंबूद्वीपादिलोकस्थितिनिषेधार्थं, विद्यमानाधिष्ठातृकानींद्रियाणि करणत्वात्, इह यद्यत् करणं तद्विद्यमाणाधिष्ठातृकं दृष्टं यथा दंडादयः कुलालाधिष्ठिताः, यच्चाविद्य-मानाधिष्ठातृकं न तत्करणं यथाऽऽकाशं, यश्चैषामधिष्ठाना स जीवस्तेभ्योऽर्थान्तरमिति, विद्यमानादातृकमिदं इंद्रियविषयकदम्भकं

आदानादेयभावात्, इह यत्रादानादेयभावस्तत्र विद्यमानादातृकत्वं दृष्टं यथा संदेशायः पिण्डयोः रयस्कारादातृकता, यच्चाविद्यमाना-
दातृकं न तत्रादानादेयभावः, यथाऽऽकाशे, यश्च विषयाणामिन्द्रियैरादाता स तेभ्योऽर्थान्तरमात्मेति, विद्यमानस्याभिकमिदं शरीरं
इन्द्रियादिभोग्यत्वात्, इह यद्भोग्यं तद्विद्यमानभोक्तृकं दृष्टं यथाऽऽहारवस्त्रादि, यच्चाविद्यमानभोक्तृकं न तद्भोग्यं यथा खरविषाणं,
यश्चैषां शरीरादीनां भोक्ता स तेभ्योऽर्थान्तरमात्मेति, विद्यमानस्याभिकमिदं इन्द्रियादि संघातत्वात्, यत्संघातात्मकं तत् विद्य-
मानस्वामिकं दृष्टं यथा गृहं, यच्चाविद्यमानस्याभिकं तदसंघातात्मकं यथा खरविषाणं, यश्चैषां शरीरादीनां स्वामी स तेभ्योऽर्थो-
न्तरमात्मेति, यथाऽयं कर्ता अधिष्ठाता दाता भोक्ताऽर्थो चोक्तः शरीरादन्यो जीवः तथा चैवोदाहृतं, स्यात्-कुलालादीनां मूर्तिमन्च-
संघातानित्यत्वादिदर्शनादात्मनामपि तद्धर्मता सा तैर्विरुद्धा प्रायः, तच्च न, संसारिणः खल्वदोषात्, संसार्यवस्थायामेवायं साध्यते,
न मुक्तावस्थायां, अयं चानादिकर्मसंतानोऽपि निबन्धनत्वात् द्रव्यपर्यायार्थिकनयामिप्रायाच्च तद्धर्मपीत्यदोषः, किंच—योऽयं
जातिस्मरः सः अविनष्टः, इहार्थतः तदनुभूतानुस्मरणात्, योऽन्यदेशकालानुभूतमर्थमनुस्मरति सोऽविनष्टो दृष्टः यथा बाल्यका-
लेऽनुभूतानां यज्ञदत्तः, अथ मन्यसे—जन्मान्तरविनष्टोऽप्यनुस्मरति विज्ञानसंतानावस्थानात्, उच्यते, एवमपि भवान्तरसद्भावः,
सर्वशरीरेभ्यश्चाविज्ञातसंतानार्थान्तरता सिद्धा, अविच्छिन्नविज्ञानसंतानात्मकश्चेत्यात्मेति शरीरादर्थान्तरमेव सिद्धं। तथा च—विषाणं-
तरपुवं बालणाणमिह णाणभावाओ । जह बालणाणपुवं जुवणाणं तंच देहहियं ॥१॥ पढमो थणाभिलासो पुवं आहारऽभिलसमा-
णस्स । जह संपदाभिलासो स पुव्वकालाऽणुभूतीतो ॥२॥ सो य भिणो सो य देहहितो, उक्ता हि तज्जीवतच्छारीरवादी । इदाणि
अकारकवादिणो भणंति—तेषामयं पक्षः, कुवं च कारवं चेव ० सिलोगो ॥३॥ करोतीति कर्त्ता, स 'स्वतंत्रः कर्त्ते' तिकृत्वा न विद्यते,

कारवं चेवत्ति न चैतमन्यः कारयति विष्णुरीश्वरो वा, सत्त्वं कुत्वं ण विज्जतिञ्चि सत्त्वं सर्वथा सर्वत्र सर्वकालं चेति, अथवा यदपि च किञ्चित्करोति तथापि सर्वकर्त्तृ न भवतीति कृत्वा अकर्त्ता एव भवति, एवं अकारओ अप्पा, एवम्-अनेन प्रकारेण योऽयमुक्तः, एगे णाम सांख्यादयः, जे ते तु वादिणो एवं० सिलोगो॥१४॥ जे तेत्ति णिहेसो तु विसेसणे अकर्त्तृवादिनो लोक्यत्वात् मम्यत्तत्र लोगो ज्ञानसंयमलोको वा, अथवा योऽभिप्रेतलोकः परोऽन्यो वा स तेषां नास्ति, तेन पुनरनभिप्रेतलोकमेव तस्मान्नो ते तमं जन्ति तम इति मिथ्यादर्शनं अज्ञानं वा तस्मात् तमसः तम एव यांति, तमो हि द्वेधा-द्रव्ये भावे च, द्रव्ये नरकः तमस्कायः कृष्णराजयश्च, भावे मिथ्यादर्शनं एकेन्द्रिया वा, मंदा उक्ताः, आरंभे द्रव्ये भावे च, द्रव्ये पट्कायवधः भावे हिंसादिपरिणामात् अशुभसंकप्पा, अथवा मोहेण पाउडा मोहो-अज्ञानं तेन ग्रावृताः-समाच्छन्नाः, उक्ताः अकारकवादिनः। इदाणि आवच्छादकलवादी ॥१५॥ न संति- विद्यंत इति तन्मात्रग्रहणं महद्भूताः इति पृथिव्यादयः, इधत्ति इह कुपाखंडिलोके, एगेसिंति, ण मन्वेसिं, आहिता-व्याख्याताः, ते तु अचच्छा पुण एगे आहु-पंचमहद्भूतियं मरीरं मरीरी छट्ठो, स च आत्मा लोकश्च शाश्वतः, लोको नाम प्रधानः, मम्यत्त्वं वेति दुहन्नो तेण विणस्संति० सिलोगो॥१६॥ दुहन्नो णाम उभयतो, आत्मा प्रधानं चाक्षुषमचाक्षुषं वा ऐहिकामुष्मिको वा लोकः दुहिं तेण विणस्संतिञ्चि 'स एवं आत्मा न जायते न म्रियते कदाचित्, नायं भूत्वा भविता न भूयः, अभिज्ज्ञो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो, न हन्यते हन्यमाने शरीरे, 'नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि, नैनं दहति पावकः। न चैनं क्लेदयन्त्यापो, न शोषयति मारुतः ॥१॥ अच्छेद्योऽयमभेद्योऽयमविकार्योऽयमुच्यते। नित्यः सततगः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः॥२॥ न चोत्पद्यते असदिति असत्कार्य-परिश्रहः, मूर्तिपिंडे हि विद्यते घटः, सत्त्वे नि सर्व्वथा भावाः, सत्त्वे महताद्भयो विकाराः, नियतिर्नाम प्रधानं, नामागताः सा कथं फलवती

भवतीति, यत्करोति न तस्य लभते फलं आत्मा, न फलवति प्रकृतिः, न फलतीत्यर्थः। पञ्च स्वधे वदन्ते गो० सिलोगो० ॥१७॥ तद्
स्वध्ना इमे-रूपं वेदना विज्ञानं संज्ञा संस्काराः, रूपणतो रूपं, वेद्यतीति वेदना, विज्ञानातीति विज्ञानं, संज्ञानातीति संज्ञा, शुभाशुभं कर्म
संस्कुर्वन्तीति संस्काराः, ते पुण स्वणजोइणो क्षणमात्रं युज्जंत इति परस्परतः, न चैतेभ्य आत्माऽन्तर्गतो भिन्नो वा विद्यते संवेद्यस्मरणा-
ग्रसंगादित्यादि, तेषामुत्तरं-अण्णो अण्णणो णेवाहु, केचिदन्यं शरीरादिच्छंति केचिदन्यं, शाक्यास्तु केचिन्न वाच्यं, तथा स्कन्ध-
मातृका हेतुमात्रमात्मानमिच्छन्ति वीजांकुस्वत्, अहेतुकं शून्यवादिकाः हेतुप्रत्ययसामग्रीपृथग्भावेण्यसंभवात्, तेन तेनाभिलष्यो हि
भावः, सर्वे स्वभावतः लोके यावत्संज्ञासामग्र्यमेव दृश्यते यस्मात्तस्मात् संति भावाः-भावाः संति, नास्ति सामग्री, एवं जगदपि
केचिद्धेतुमत् केचिदहेतुमदिति, अथवा हेतुमदिति विष्णुरीश्वरो वा सो उत्पादहेतुरिति, अहेतुमन्नाम येषां स्वभावंत एव उत्पद्यते, तथा
लोकायतिकानां-“कः कंटकानां प्रकरोति तैक्ष्ण्यं०। अन्ये ब्रुवते-पुढवी आऊ वाऊ य० सिलोगो० ॥१८॥ केचिद् ब्रुवते-चत्तारि
धातुणो रूपं, एतेसि उत्तरं णिज्जुत्तीए पंचमहद्धतवादिणो आरब्भ कथं अफलवत्तिचि। आगारमावसंतो० सिलोगो० ॥१९॥ यथास्वं
एतानि दर्शनानि प्रपन्नाः, ते पुनरगारत्वे वा वसन्ति अरण्ये वा तापसादयः, पव्वगा नाम वणरत्तादंगसोयरियादयो ते सव्वेवि
एतं दरिसणमावण्णा सव्वदुक्खा विमुच्चंति, तव्वणियाणं उवासागावि सिज्झंति आरोप्यावि अणागमणधम्मिणो य देवा, ततो
चैव णिव्वंति, सांख्यानामपि गृहस्थाः अपवर्गमाप्नुवन्ति, एयं दरिसणमिति एयं सक्कदरिसणं वा जाणि य मोक्खवादिदरिसणाणि
बुत्ताइं ताइं पवण्णो सव्वदुक्खाण मुच्चव्वत्ति बुत्तं, तच्च ण भवति, कथं ते दशकुशलात्मके कर्मपक्षे स्थिता न निव्वंति, यमनिय-
मात्मके वा सांख्यादयः, तेषामर्थत एवोत्तरं अनेनेव श्लोकेन-आगारमावसंता तु, आरण्णा वावि पव्वगा। एयं दरिसणमावण्णा,

सर्वदुःखान्मुञ्चति ॥१॥ किं चान्यत्-तेषां विस्मयं न च्छाणं० सिलोगो॥२०॥ तेणति उपासकानामाख्याज्ञानेन त्रिपिटकज्ञानेन ते धर्मविदूरविदांसो भवन्ति, जायन्ते इति जनाः, ये ते तु वादिनो एवं ये यथाऽऽदिष्टाः एते च यान् बक्ष्यामः, सर्वे न ते ओह-तराऽऽहिता, ओहो द्रव्ये भावे च, द्रव्योद्यः समुद्रः, भावोद्यस्तु अष्टप्रकारं कर्म यतः संसारो भवति, न ते तस्य उत्पादका वा आहिता—आख्याताः, संसारे चैव संसरन् मोहमुपचिनोति, तस्याप्यपारकः, ततो गर्भजन्मदुःखमाराणि संसारचक्रवालं मि० सिलोगो ॥२६॥ एवमस्मिन् संसारचक्रवाले अमन्तश्चक्रवद् अममाणा उवाचयं गियच्छन्ता उवाहं—उत्कृष्टानि अवयाहं—नीचानि मज्झि याणि दुःखाहं ताहं अहिगच्छन्ति, अहवा उवाचयमेनकप्रकारं, संसारश्चानेकप्रकारः, तं नियच्छन्ता गन्धमेसंतणंतसो गन्धो—तिरिक्खजोणियमणुस्सेसु गन्धमाओ जम्मं एए मार्गजणा तं गन्धं एसंति अणंतसोत्ति—अणंतसुत्तो, अथवा उवाचयमिति नाना-प्रकारं कम्मं तं गियच्छन्ता ते दुपया गर्भजन्मसरणानि दुःखान्यनुभवन्ति, तानि तु न एकशः, अनंतशः, अनादीयं अनवदग्गं दीह-मद्धं चाउरन्तसंसारकंतरं अनुपरियदंति, इति परिसमाप्तौ, वेमिति भगवंतादेशाद् ब्रवीमि, न स्वेच्छया इति। समयस्स पढमो उद्देशो सम्मत्तो ॥

वितियउद्देश्याभिसंबंधो स एव सूतकडसुत्तकडअवियोगेऽनुवर्त्तते स एव च समयपरूवणाधियारो वट्टए, ते परसमया यथा स्वं स्वं पक्षं संक्षेपतः प्ररूप्य प्रत्युत्सृष्टाः तदासृतापायाश्च उक्ताः, जहा गन्धमेसंतणंतसोत्ति, पाणाविधाभिगगहमिच्छादिद्वीसु वणिज्जमाणेसु अयमवि अभिगहितमिच्छादिद्विविकप्पो वणिज्जति, तस्स इमे चत्तारि अत्थाधिकारा, तंजहा—वितिए गियतिवात अत्थाधियारो १ अण्णाणवादी २ पाणवादी ३ भिक्खुसमयाहियारो जेसि चउब्धिधं कम्मं चयं ण गच्छति ४ च्ति, एतेहि चउहिं चउहिं

संसिया गढभमेसंतणंतसोचि तदादीणि य दुक्खाणि पावन्ति, इत्थत्तस्तं नाश्रयीत, तत्थ ताव णियतीवादसमयपरूवणत्थमिदसपदि-
इयते । आघायं पुण एगेसिं० सिलोगो ॥२८॥ आघातं णाम आख्यातं, पुनर्विशेषणे, किं विसेसेति ?, पूर्वसमयेभ्यो विशेषयति
नियतिवादमपि, इहेति अस्मिंल्लोके समयधिकारे वा एकेषां, न सर्वेषां, उपपन्नास्तासु गतिसु 'पृथक्' इति पृथक् पृथक् न त्वेकात्म-
कत्वं जीवोचि वा एगडं, वेदयंता णाणाविधेसु ठाणेषु पृथक् णाणाविधाणि सुहदुक्खाणि अपुभवन्ति, ते च तेभ्यो नानाविधेभ्यो
दुःखस्थानेभ्यश्च लुप्यन्ते अनुभवन्त इत्यर्थः, येन च ते दुक्खेन लुप्यन्ते तत्रेयं । ण तं सयंकडं दुक्खं० सिलोगो ॥२९॥ येन नियतिः
करोति तेण तावण तं सयंकडं दुक्खं, न पुरुषकारकृतमित्यर्थः, यत् स्वयंकृतं न भवति इत्यतो ण अण्णकडं च णं, अन्येन
कृतं अण्णकडं, च पूरणे, अन्यनामापुरुषस्तदुभयकृतमपि न भवति, न वाऽकृतं तत्कथं ? उच्यते—सुहं वा यदिवा दुहं
अनुग्रहोपघातलक्षणे सुखदुक्खे सेद्धसिद्धिः—निर्वाणमित्यर्थः, इतश्च जीवाश्रया सर्वे नियतीकृताः, न वीर्यं पुरुषकारोऽस्ति सर्व्वमेह-
नुतः प्रवर्तत इति, एषा णियतिवादिदिट्ठी, अकंमिकाणं च कालवादीणं च दिट्ठी ण सयंकडं ण अण्णेहिं० सिलोगो ॥३०॥ णिय
तीसभावमेत्तमेवेदं संगयं तथा तेसिं संगतियं णाम सहगतं संयुक्तमित्यर्थः, अथत्तास्यात्मनः नित्यं संगताणि इति, संगतरिदं
संगतियं भवति, संगतेर्वा हितं संगतिकं भवति, तथा तेसिंति जेण जहा भवितव्वं ण तं भवति अण्णहा, इहेति इह लोके नियतिवाद-
दर्शने वा, एगेसिं, ण सन्वेसिं, आहितमाख्यातं, न तु नियतिवादिणो, एवमेताइं जंपंता० सिलोगो ॥३१॥ एवमवधारणे, कानि ?,
एतानि कुदर्शनानि तानि सदहंता, नियइवायं अकर्ममादि आकर्मिका अहवा परूवेइ नियवादर्शनं वा पंडिवादिणो बालास्तेषां
पंडितवादिणो अपंडिताः पंडितप्रतिज्ञाः, ते हि णियताणियतं संनं जे जहा कडा कम्मा ते तथा चैव णियमेण वेदिजंतिंति एवं

नियतं, तंजहा गिरुत्रकमायू देवणेरातिरिति, अणियतं सोत्रकमायुति, एतं णियताणियतं संतं सद्धतं अयाणमाणा अयुद्धि० अयुद्धिकाः मंदमेधस इत्यर्थः, ते अमेधस एवमेतं अयाणता, एवमेगे तु पासत्था० सिलोगो ॥३२॥ एवमवधारणे, न जाणता अजाणता विप्रगज्झिता ते नैव स्वयं विकल्पितमिथ्यादर्शनाभिनिवेशे आसज्ज तां वा मकम्ममिस्तब्धीभूता लज्जनीयेनापि न लज्जंते इत्यर्थः, एवं पुञ्चुद्धिता एवं नाम यद्यप्यभिगृह्य तानि नानाविधानि चालतपांसि स्वे स्वे दर्शने यथोक्तमुपासिता गुर्वादिविनययुक्ताः सर्व-प्रकारेण यथोक्तज्ञानान्मतितो विसीदंति तथाप्यात्मानं न संसाराद्विमोचयंति, उक्तं च-मिथ्यादृष्टिरवृत्तस्यः०, स्यात्-कथं ते न संसारपासा भवंति?, मिथ्यादर्शनेनोपहतत्वात्, दृष्टान्तः, जविणो सिंगा जहा० सिलोगो ॥३३॥ जव एपां विद्यत इति जविनः, के च ते?-मृगा परिगृह्यन्ते, संतग्रहणा गिरुपहतशरीरावस्थाः अक्षीणपराक्रमाः, परितन्यत इति परितानः वागुरेत्यर्थः, तज्जिता वारिता, ग्रहता इत्यर्थः, न शक्यमेतत् परितानं-निस्सर्तुं, सा च एगतो वागुराः एकतो हस्त्यश्चपदातिवती यथा हि भयतो से नश्यंति एकतः पाशकूटोपगा यथा विभागशः नित्यत्रस्ताः, तत्र ते मृगाः स्वजात्यादिभिः परिवृत्त्यमाना मरणभयोद्विग्ना अशंकितान् संकंति, स्यात्-किं शङ्कनीयं किं नेति, उच्यते-परिनाणियाणि संकंता० सिलोगो ॥३४॥ सर्वतः परितनितानि यानि वा तानि पुनः चञ्च-पोतरञ्जुमयानि, तान्यशङ्कनीयाः परिशङ्किताः, त एवं वराकाः अण्णाणभयसंविग्ना अज्ञानभयत्ता, तत एवं न जानते-यथैमा वागुरा दुर्लभा न अधः शक्यतेति कर्तुं, ते ततस्ते ज्ञानाभावेन संविग्ना तर्हि संपल्लिन्ति अणुक्कुडिलेहि अण्णपासेहि, अथवा एकतः पाशहस्ताः व्याधाः एगतो वागुरा तन्मध्ये संप्रलीयंतो भ्रमन्तो इत्यर्थः, यावद्भद्रा मारिता वा, स तेषामज्ञानदोषः, ते पुण अध तं पवेज्ज वेज्जं बंधेज्ज पदपांसतो, पदं पासयतीति पदपाशः-कूडः उपको वा, पथ्यते च-मुचेज्ज पदपासाओ, बंधघात-

भारणानि, तं च मंदे ण पेहती(ति)स भावमन्दः न प्रेक्षति तं स एवं चराकः, अप्पाऽहितपण्णानो० सिलोगो॥३६॥ विसमं णाम
कूटैः पाशोपगैः आकीर्णं तं द्वारं तं विसमं समं वा तेण गतः उपागतः से बद्धे पयपासेहि 'से' सि स मृगः वध्यते सा वध्यः पदं
पाशयतीति पदपाशः स च कूटः उपगो वा, तत्थेति तेहिं पासादिएहि बद्धे, धंतः घातकः घातक एवांतप्यंतः यातनामेव स करोतीति
धंतः नियतमधिकं वा धंतं गच्छति नियच्छति । एवं तु समणा एगे० सिलोगो॥३७॥ एवमवधारणे तुर्विशेषणे निग्रन्थत्वातिरिक्ता
एके न सर्वे, के च ते?, नियतिवादिनः, जे य अण्णे णाणाविधदिट्ठिणो, मिच्छादिट्ठिचि विपरीतग्राहिणाः अणारियंति णाणदंसणचरिच-
अणारिया ते असंक्रणिज्जाइं संक्रता, णाणदंसणचरिचाइं असंक्रणिज्जाइं ताइं अन्ये जीवबहुत्वादिभिः पदेनत्र शक्यते अहिंसा निष्पा-
दयितुमिति संकंति-ण सद्दंति, संक्रिताइं कुदंसणाइं ताइं असंक्रिणो सद्दंति पचियंति, स्यात्किं शंकनीयं किं नेति? उच्यते-धम्म-
पणवणा जा तु० सिलोगो॥३८॥ यावान् कश्चित् ज्ञेयधर्मः समयेन प्रज्ञाप्यते सा धर्मप्रज्ञापना, अहवा दुविधो धम्मो-सुतधम्मो
चरित्तधम्मो य, दसविधो च समणधम्मो आगारमणागारिओ धम्मो, स जेण पणविज्झइ स धम्मपणवणा एती, सेसं कंठयं, वज्झत्ति
दुक्खं कज्जति, अहवा ण सद्दंति, अहवा किमेवं ण वत्ति वा संकंति, पृथिव्यादिजीवत्वं शंकिंतं, मूढा अज्ञानेन-दर्शनमोहेन आरं-
भाय ण संकंति, दन्वारंभे भावारंभे य वदंति कुपासंदिणो, तमेव आरंभं बहु मन्वति, अवियत्ता णाम अव्यक्ताः, णारंभादिसु दोसेसु
विसेसितबुद्धयः, अकोविता अविपश्चित् इत्यर्थः, मिच्छत्तकडदोसेण सम्भूतं णिगंगं पदयं ण संकंति-ण बुज्झंति, स्याद् बुद्धिः-
यथा मृगाः पाशबद्धाः प्रचुरतुणोदकात् वनवाससुखा च्यवंते एवं मिध्यादृष्टयः, कुतः च्यवन्ते?, उच्यते-सच्चप्पगं विउक्कस्स०
सिलोगो॥३९॥ सर्वत्रात्मा यस्य स भवति सर्वात्मकः, अथवा जे भावकसायदोसा तेऽपि सव्वे लोभे संभवंतीति सव्वप्पगं, उक्तं च-

“लोभो मव्वविणासओ०” विविधं जात्यादिभिर्मदस्थानैरात्मानं उक्कस्सत्ति, नूमं गहनमित्यर्थः, दव्वणमं दुग्गं अप्पगासं वा भावणमं माया, एए तिण्णिवि कसाया, विविधैः प्रकारै धुणिय विधुणिय, किंच अप्पत्तियं णाम रुसियव्वं तदपि अप्पत्तियं, अकम्मंसे साधो अकम्मंसे, एभिः सर्वैर्विधूणितै अकम्मंसो भवति, न वाऽस्य बालबुद्धिणो अप्पत्तियं-अकर्मत्वं भवति, सिद्धत्वमित्यर्थः, अहवा अप्पत्तियं कोहो, तेण जइया अकम्मंसे भवति, अंसगहणं तिण्णि २ कसाये सेसे काळण खवेति, एवं सेसाणि वि कम्मसाणि खवेत्ता जीवो अकम्मंसो भवति, तं पुण सम्मदंसण चरित्ताओ विणएहि खवेंति, ण मिच्छादंसण अन्नाणऽविरतीहि, एतमदं मिए चुतेति जो मियदिट्ठतो भणितो यथा मृगः पाशं प्रत्यभिसर्पन् प्रचुरतणोदकगो वरात् स्वैरप्रचारात् वनसुखाद् भ्रष्टः मृत्युमुखमेति एवं ते वि णियतिवादिणो जे ते तं (एनं) णाभिजाणंति० सिलोगो ॥४०॥ कंठयो, णियतिवादो गतो । इदाणि अण्णाणियवादिदरिपणं-अण्णाणकतो कम्मोवचयो ण भवति तत्प्रतिपेधार्थमपदिश्यते-माहणा समणा एगे० सिलोगो ॥४१॥ माहणा णाम धीयारा, ममणा समणा एव, एगे णाम ण मव्वे, जो अण्णाणियवादी, अहवा अमदतणए मोत्तुण ते मव्वेवि अप्पणो मयक्खं पसंसता भणंति, मव्वे-लोगंसि जे पाणा ण ते जाणंति कंचणं अस्मान्मुत्तवा मर्वलोकेऽपि वादिनः सर्वप्राणभृतो वा येऽस्मदर्शनव्यतिरिक्ता ण ते जाणंति संसारं मोक्खं वा, ते हि मिच्छादिट्ठिणो सद्भावबुद्ध्यापि यथा स्वान २ कुममयान् प्ररूपयंतः ते तत्र सद्भावं वदंति, दृष्टान्तः-मिल-क्खू अमिलक्खुस्स० सिलोगो ॥४२॥ यथा कश्चिन्मलेच्छयुवा केनचिद् विद्वद्वर्गेणाचार्येण पथि गृहे वाऽपदीष्टः-पुत्र ! कुतः आगम्यते ? ण हेतुं से वियाणातिचि दव्वचोऽभिहितं दृष्टिमुखप्रमादादिभिराकारैः परिशुद्धाकारं ज्ञात्वा किंतु तमेव भाषितं प्रत्यनुभाषते, अथवा पृष्टः किंचित्तत्त्वं पृच्छतां सोऽपि तथैवाह, आर्यकुमारको वा पित्राऽपदिष्टः-भण पुत्र ! सिद्धं, एष दृष्टान्तः, एवमपणाणि या नाणं०

सिलोगो ॥४३॥ एवमवधारणे, निश्चयार्थो नाम यथा भावोऽनस्थितः तह आत्मादिपदार्थान् दर्शयंतोऽप्यन्येषां अचित्रकलाभिज्ञा इव न सद्भावात्तावदिति, तदेवोदाहरणं मिलक्खुव्व अबोधिए, अबोधिरज्ञानमित्यर्थः, स एवं तेषां-अण्णाणियाण वीमंसा० सिलोगो ॥४४॥ संशयः संदेहो वितर्कः ओह वीमंसेत्यनर्थान्तरं, तेषां हि असर्वज्ञत्वादसौ वीमंसा प्रत्यक्षेणैव, न चेत् पृथिव्यादिषु संदिह्यते किं पुनरात्मादिषु अप्रत्यक्षेषु ? तदेवं सा वीमंसा, इह निश्चयज्ञानेन नियच्छति-न युज्यते न घटत इत्यर्थः, स एवं संदिग्धमतिस्तावदात्मानमपि न शक्नोति प्रत्यययितुं, कुतस्तर्हि परं ? संसारतो वा समुद्धर्तुं ? एवं ते मिच्छादिद्विणो तदुपदिष्टं वा मिच्छादंसणं पडिबज्जति, उदाहरणं-वणे मूढो जहा जंतू० सिलोगो ॥४५॥ जहा कोइ महति वणे दिसामूढेण भण्णति-आतः ! कतरस्यां दिशि पाटलिपुत्रमिति, तेनापदीयते-अहं तत्र नयामीति, ततो सो तेण सह पड्डितो, तो हि मूढानुगामिनौ दुहतो वि अकोविना, दुहतो णाम तावेव द्वौ, अथवा उभयावि ण याणंति-कुतो गम्यते आगम्यते वा ? किं वा गतमवशिष्टं वा ? अकोविना णाम अयाणगा, तिव्वं सोयं णियच्छंति, तीव्रं नाम अत्यर्थं पर्वतास्सरित्कंदरावृक्षगुल्मलतादिना गहनं, स्रवंति तेनेति श्रोतं भयद्वारमित्यर्थः, नियत्तमनियत्तं वा गच्छंति नियच्छंति, अथवा खंधावारेण महासत्थवाहेण कोइ अग्गिमदेसओ गहितो, सो य दिसामूढताए अण्णतो णेह, तत्थ ते मज्झिमपच्छिमा ते जाणंति, अग्गिमगा ण जाणंति पंथमिति, तेऽपि मूढा सुगाया, दुहतो दिसामूढदिदंतो । इदाणि अंधदिदंतो भण्णति-अंधे अंधं पहं णेति० सिलोगो ॥४६॥ जहा कोइ अंधो अद्धाणट्ठाणे च कंचि अंधं मत्तं वा समेत्य ववीति-अहं ते अभिरुयितं गामं णगरं वा णेमिच्चि तेण सह पड्डितो गच्छति दूरमद्धाणंति, नासौ जाणाति, यत्र वस्तव्यं यातव्यं वा इत्यत्र तस्य तदपरिमाणमेव अध्वानमित्यतो दूराध्वानं, अहवा जओ अंधं जंतो स एवं पथेणं पत्थितो वि क्षणान्तरं पादस्पर्शेन गत्वा उत्पथमापद्यते यत्र विनाशं

प्राप्नुते प्रपातकंटकादिस्वापदादिभ्यः, अथवा यदृच्छया पंधानमेवानुपतति, अथवा अचलएहि बहुरे हि दिङ्ङितो-बुग्गाहेतूण अच-
लया पन्वयं परीयंचावेज्जण अगिच्छं पच्छिच्छयस्स लाउं मुत्तो, तेऽपि इच्छितव्वं वयं भूमिं वच्चाभोत्ति तत्थेव भंमंति, स संतं चेव
आवज्जे उप्पधं, जंतुघुणाक्षरवत्, एते दिङ्ङिता दव्वदिसामूढेण बुत्ता अणिययवुत्ती, तस्समवतारः-एवमेगे णियायट्ठो० सिलोगो ॥ ४७ ॥
एवमवधारणे, एगे ण सन्वे, भावदिसामूढा भववायसाः, नियतो नाम मोक्षः, नियतो नित्य इत्यर्थः, वयमेव धम्मराराधकाः नान्ये,
ते एवंप्रतिज्ञा अपि धम्ममावज्जेऽपिः संभावने, मूलपाठस्तु अधम्ममामज्जे, अदुवा णाम सरणार्थमेव, अप्येवं अधम्ममापद्यते,
यथा शाक्या आरंभप्रवृत्ताः धर्मायोत्थिता अधम्ममेव आपद्यते, चेऽपि च कटपःप्रवृत्ताः आजीविकादयः तेऽपि धम्मं अधर्मा-
नुबन्धनं प्राप्य पुनरपि गोशालवत्संसारयैव भवंति, ण ते सव्वुज्जुगं वए, सव्वुज्जुगो णाम संजमो सर्वतो क्रजुः अकुटिलः निरु-
पधः न कस्यांचिदवस्थायां अकल्पानुज्ञानमलिनो भवतीति, पुनरपि विशेषोपलंभात् स एवार्थः उपसंहियते-एवमेगे वितक्काहिं०
सिलोगो ॥ ४८ ॥ उक्तो हि सिलोगो, उक्तं हि-“पुव्वभणितं तु जं भण्णती तत्थ कारणं अत्थि । पडिसेहमणुण्णाकरणहेउविसेसोवलंभो वा
॥ १ ॥ अथवा द्वौ दृष्टान्तावुक्तौ, उपसंहारावपि द्वावेव, एवमवधारणे, एते इति ये उक्ताः, परं तत्र तीर्थकरा वितर्का मीमांसेत्यनर्थान्तरं,
एवं स्यादिति, ते तु नान्यं पर्युपासितवन्तः, अन्ये नाम ये छत्रस्थलोक्तादुत्तीर्णाः सर्वज्ञाः सर्वदर्शिनः तानुपास्य अप्पणो य वितक्काहिं
चशब्दादन्यमतेथ, यथा व्यासः-अमुक्तेन कृषिणा एवमुक्तमिति, हासमानयंति, यथा कणादोऽपि महेश्वरं किंचिद् आराध्य तत्प्रसाद-
पूतमनाः वैशेषिकमकरोत्, एतैरात्मवितर्कैः परोपदेशैश्च यथास्वं अयमस्मिन्मार्गः क्रजुः, अरिजुना शेषाः प्रदुष्टमतयो दुर्मतयः ।
एवं तक्काए साधेत्ता० सिलोगो ॥ ४९ ॥ एवमवधारणे स्वमतिवितर्कभिः, साधयंती योजयन्तः कल्पयन्त इत्यर्थः, धर्म्मो

नाम यथा द्रव्यपर्यायवस्तुभावावस्थानं, विपरीतोऽधर्म इति, अथवा कारणे कार्यवदुपचारं कृत्वापदिश्यते—संसारदुःखकारणमधर्मः, तत्र कोविदा धर्माधर्मकोविदा असंबुद्धा इत्यर्थः, दुःखं नेति दुःखं—संसारो तं नातिवर्त्तते न उत्तरतीत्यर्थः, अथवा कारणे कार्य-वदुपचारं कृत्वाऽपदिश्यते संसारदुःखकारणमधर्मः, दिद्वृतो सऽणिपंजरं, यथा शुक्रकोकिलामदनशलाका द्रव्यपंजरं नातिवर्त्तते, एवमिमे परतित्थिया दुःखविमोक्षकारणं भावपंजरं नातिवर्त्तते, विउड्ढति त्रोटयंति अतिवर्त्तते वा, त एतं परतंत्राः—सयं सयं पसंसंता० सिलोगो ॥५०॥ खं खं नामात्मीयं २ प्रशंसंतः स्तुवंतः ख्यापयन्तः इदमेवैकं सत्यमिति, नान्यं, न तानि गर्हन्ति, परेषां वचनानि प्रकटीकुरुति, एवं ते परस्परविरुद्धदर्शनाः कुसमयतीर्थकराः मुमुक्षुवोऽपि न संसारपंजरमतिवर्त्तते, येऽप्यन्ये ततोऽश्रितास्तेऽपि, यथा जे उ तत्थ विउस्संति, विसेपेण उस्संति-इदमेवैकं तच्चमिति विशेषेण उद्घोषयंति गव्वेण उस्संतीति, ते संसारतो विउस्संति । अपणाणिया वादी परिसमत्ता ॥ इदानीं यत्कर्म चतुर्विधं चयं ण गच्छति चि णिज्जुचीए बुचं शाक्यानां तत्परूपणार्थमपदिश्यते अथावरं परिकुल्लाय० सिलोगो ॥५१॥ अथेत्ययं निपातः पूर्वप्रकृतापेक्षस्तेभ्यः समयेभ्यः प्रकृतेभ्यः अथ इदमपरं पूर्वमाख्यातं उक्त्वायं, त एवं ब्रवते-गंगाबालुकासमा हि बुद्धाः, तैः पूर्वमेवेदमाख्यातं, अथवा पुराख्यातमिति पूर्वेषु मिथ्यादर्शनप्रकृतेष्वख्यातं, अथवा प्रख्यातं क्रिया कर्मेत्यनर्थान्तरं, कर्मवादिदर्शनमित्यर्थः, धिगतं वीभत्सं वा दर्शनमशोभनमित्यर्थः, कम्मचिन्ता णाम यथा येन यस्य येषु च हेतुषु प्रवर्त्तमानस्य कर्म बध्यते ततो कर्मचिन्तावः प्रनष्टः, अथवा अतिकर्म्मभीरुत्वात्तैः कर्म्मश्रवाः केचिदिदिं अवन्धत्वायापदिष्टास्तत्तेषां कुदर्शनं दुःखबंधविचर्द्धनं कर्म्मसमूहवर्द्धनमित्यर्थः, तेषां हि अधिज्ञानोपचितं ईर्यापथं स्वमांतिकं च कर्म्म चयं न यातीत्यतस्ते कर्म्मचिन्तापेण्डा, स्यात्-कथं पुनरुपचीयते?, उच्यते, यदि सत्त्वश्च भवति सत्त्वसंज्ञा च संचित्य जीवितान्

व्यपरोपणं प्राणातिपातः, अत्र भङ्गाश्चत्वारः जीवो जीवसण्णा य, प्रथमं भङ्गे बंधः, त्रिष्वन्यः, अथवा सन्वश्च भवति ? सन्वसंज्ञा वा २ संवित्य संचित्य ३ जीविताद् व्यपरोपणं ४, चतुसु पदेसु मोलस भंगा, पहमे बंधो सेसेसु अवंधो, अथवा जाणं काएण ऽण ऽड्ढिं० सिलो गो ॥ ५२ ॥ जानानः सत्त्वं यदि कायेण णाउड्ढति, काउड्ढणं नाम जिघांसिका उत्थाणं हत्थपदादिव्यापारो, स एवमणाउड्ढमाणो जइवि हिंसति तहानि अवंधो, अबुहो जं च हिंसति माता प्रसुप्ता पुत्रं मारयति, स्तनेन मुखमावृत्यान्यतरेण वा गात्रेण, अथवा स एव अबुहो बालको यदा पिपीलिकादीन् सत्त्वान् घातयति, मातापितरौ क्रिचिदवचनं ब्रवीति, न चास्य कर्मोपचयो भवति, यद्यपि च कश्चिद्भवति स तद्यथाऽस्माकमीर्यापथं तथा पुड्डो वेदेति, परं पुड्डो णाम स्पृष्टमात्र एव तं कर्म वेदति, मुंचतीत्यर्थः, अव्यक्तं नाम सूक्ष्मं तंतुबंधनवत् शीघ्रमेव छिद्यते, सह अवधेन सावधं, अथवा जानंतिचि पडभिज्ञस्य बुद्धस्य हिंसतोऽपि यत् बध्यते, काएण ण आउड्ढतिचि स्वप्नान्ते घातयन्नपि सत्त्वं न कायेन आउड्ढति, न समारभते इत्यर्थः, अबुहो नाम अल्पबुद्धीन्द्रियो बालः, सो हिंसादिकर्मसु वर्त्तमानोऽपि अबंधक एव, अथवा अबुद्धो बालः अज्ञश्च पथि वर्त्तते, न च पथ्युपयुक्तः, असावपि अबुध्यमानो यानि सत्त्वानि व्यापादयति, नानयोः पापोचयो भवति, पुड्डो वेदेति परं, एतानि च उरो वर्जयित्वा योऽन्यः स स्पृष्टः कर्मणा भवति, बध्येत इत्यर्थः, तं णियमा वेदयति, चतुर्म्यो बन्धहेतुभ्यः परत इत्यर्थः, तच्चाव्यक्तं सावधं, अमूर्त्तमित्यर्थः, अथवा व्यक्तं तेषां त्रिकोटीशुद्धं मांसमपि भक्ष्यं अन्यथा त्वभक्ष्यमित्यतो व्यक्तं स्यात्, कथं पापं बध्यते ?, उच्यते-संतिमे तयो आदाणा० सिलो गो ॥ ५३ ॥ संतीति चिद्यते, आदानं प्रसूतिराश्रयो वा यैः क्रियते पापं कर्म, तं च अभिक्रममाय पेसाया, अभिसुखं क्रम्य अभिक्रम्य स्वयं घातयत्वेत्यर्थः, प्रेक्ष्यनाम अन्यैः कारयित्वा, हतं हन्यमानं वा मनसाऽनुजानंति । एते तु ततो आदाना० सिलो गो ॥ ५४ ॥

पुव्वद्धं कंठयं, एवं भावणासुद्धीए, भावयंति तां भाव्यते वाञ्छयेति भावना, शुद्धिर्नाम नात्र त्रिचिकित्सासमुत्पादयंति, किंच-एवं तस्य भावनाशुद्धात्मनः त्रिकोटीशुद्धभोजिनः यद्यपि कश्चित् पुच्छं पिता समारम्भ० सिलोगो ॥५५॥ अपि पदार्थसंभवने हि, उक्तं हि-प्राणिनः प्रियतराः पुत्राः, तेन पुत्रमपि तावत्समारम्भ्य, समारंभो नाम विक्रीयायामाबधत्वात्, मांसेन वा द्रव्येण वा, किमंगं णरपुत्रं शूकरं वा छगलं वा ? आहारार्थं कुर्याद्धक्तं भिक्खूणं, असंजतो णाम भिक्खुव्यतिरिक्तः, स पुनरुपासकोऽन्यो वा, तं च भिक्षुः त्रिकोटिशुद्धं भुञ्जानो यो मेधावी कम्मुणा गोबलिप्पति, तत्रोदाहरणं-उपासिकायाः भिक्षुः पाहुणओ गतो, ताए लावगो मारेऊण उवक्ख-दिशुद्धं भुञ्जानो यो मेधावी कम्मुणा गोबलिप्पति, ताहे तेण भिक्खुणा कृतकश्च कृतः, मा, कण्परेण हस्ताभ्यां गृहीत्वा डिच्चा तस्स दिण्णो, घरसामिपुच्छा अहो णिविखणि(क्वि)त्ति, ताहे तेण भिक्खुणा कृतकश्च कृतः, मा, कण्परेण हस्ताभ्यां गृहीत्वा स्वेदय इमेङ्गारानिति, त्वमेव दहसे, नाहं, एवं मत्कृते घातक एव वध्यते, नाहं, एषामुचरं-मणसा जे पउस्संति० सिलोगो ॥५६॥ पूर्वं हि सत्त्वेषु निर्दृष्टतत्त्वोत्पद्यते पश्चादपदिश्यते-यः परः जीववहं करोति न तत्र दोषोऽस्तीति, ते हि पुण्यकामकाः मातुरपि स्तनं छिन्ना तेभ्यो ददति, अप्रदुष्टा अपि मनसा दुष्टाः एव मन्तव्याः, य उद्देशककृतं भुञ्जते, एवं ते संघभक्तादिषु, मत्स्यायितेषु च मूर्छितानां ग्रामादिव्यापारेषु च नित्याभिनिविष्टानां कुशलचित्तं न विद्यते, अशोभनं चित्तं व्याकुलं वा, तदचित्तमेव यथा अशीलवति, लोकेऽपि दृष्टं व्याकुलचित्ताणं भवति अविचित्तं, एवं तेषां सावद्ययोगेषु वर्तमानानां अणवज्जं-अनयं(हं)तेसिं न, न हंत्यतीत्यनहं मास्तीत्यर्थः, का तर्हि भावना ? न तेषामनवद्ययोगोऽस्ति, नित्यमेव हि ते असंबुद्धचारिणो बंधहेतुषु वर्तन्ते, असंभृतत्वात्, ते हि तत्प्रदोषनि-ह्ववमात्सर्यादिष्वाश्रवद्वारेषु यथास्वं वर्तमानाः तदनुरूपमेव च यथापरिणामं कम्मं बंधंति, दब्बसंबुद्धा पावसियालचौरादयः, भाव-संबुद्धा साधवः, संभृतचारिणो नाम संभृतः संयमोपक्रमः, तच्चरणशीलः संभृतचारी । इच्चेताहि दिट्ठीहिं० सिलोगो ॥५७॥ इति

उपप्रदर्शने, एतादृति इहाध्याये या अपदिष्टा नियतिकाद्याः, सातागारयो नाम शरीरसुखं तत्र निःसृताः, अज्ज्ञोववण्णा इत्यर्थः, हियंति मणमणो-एवमस्माकं हितं भविष्यतीति सुखानि एव-अहितमेव सेवते, अथवा अस्मिन्नर्थेऽयं दृष्टान्तः-जहा आसाविणि णावं० सिलोगो ॥५८॥ आश्रवतीत्याश्रविणी अकतकेट्टा पुण्णकोट्टा वा, जात्यन्धग्रहणं नासौ नावो सुखं पृष्ठं वा जानाति, यो वा अवल्लकपत्रादेरुपकरणस्य यथोपयोगः, स एवमिच्छन्नपि पारं समुद्रपारं वा, अंतरा त्रिपीदति, सद्य च एव द्विगते, निमज्जते वा, सोहणिच्छिड्डुं पि ण सक्केइ वज्जिजंतेपु, किमंग पुण मयच्छिदं, एस दिं० तो, उवसंहारो एसो-एवं तु समणा एगे० सिलोगो ॥५९॥ एवम्-अनेन प्रकारेण, तुर्विशेषणे, अस्मान् मुक्तया मिच्छादिद्वी अणारिया णाम चरित्ताणारिया अणारियाणि वा कम्मणि कुर्वति ते संसारपारमिच्छंति संसारे च अणुपरियदंति, अवि णाम सो जातिअंधो देवतापभावेण वा अण्णेण वा केइ उत्तारिज्जेज्ज, ण य मिच्छादिद्वी संसारानुत्तरंति । वित्तिओ उद्देसिओ सम्मत्तो १-२॥ समयाधिकारोऽनुवर्त्तत एव, तत्र प्रथमे द्वितीये च कुट्टिदोषा अभिहिताः, तृतीये तेषामेवाचारदोषा अभिधीयंते, अथ द्वितीयावसाने सूत्रं-‘पुत्तं पिता समारब्भ आहारड्डमसंजते’ आचारदोष उक्तः, इहापि स एवाचारदोषोऽभिधीयते, दृष्टिदोषाश्च तेषामेव तेरासिगवत्तं च भणिहिचि, इत्यतोऽपदिश्यते-जं किंचि उ पृत्तीकडं० सिलोगो ॥६०॥ यदिति अणिदिट्ठिस्म णिद्देसो, किंचिदिति यदाहारिमं उवधिजातं वा, पूतिग्रहणादायाकम्ममपि गृहीतं, आया कर्मिं एव हि पूतिं, यदपि च तदवयवोऽपि, न वर्त्तते कथं तर्हि आयाकर्मं?, तद्ग्रहणाच्च सर्वा अविशोधिकोऽपि गृहीता ‘एगग्रहणे गहणंतिकाडं तज्जाति-याण सन्वेसिं’ तिणिण विसोहिकोटीवि गहिता, श्रद्धा अस्यास्तीति श्राद्धी, आगच्छंतीत्यागंतुकाः, तैः श्राद्धैरागंतुकाननुप्रेक्ष्य-प्रतीत्य उवक्खडियं, अथवा सड्डिचि जे एगनो वसंति ते उद्दिश्य कृतं, तत् पूर्वपश्चिमानां आगंतुकोऽपि यदि सहस्रसंतरकडं भुंजे,

दुपक्खं णाम पक्षी द्वौ सेवते, तद्यथा—गृहित्वं ग्रन्थ्यां च, अमहंतणओवि जो असुद्धं भुञ्जति सोवि दुपक्खं सेवति, कथं?, दव्वओ
 लिंगं भावओ असंजतो, एवं ते ग्रन्थजिता अपि भूत्वा आधाकम्मोदिभोजने गृहस्था एव संपद्यते । तस्मैव अबिजाणंतो० सिलोगो
 ॥६१॥ तमिति णिदेशे, यथोदिष्टमेव तदर्थः, एवमनेन प्रकारेण मूलगुणे उत्तरगुणे तदुपघातं च अयाणंता, अविशुद्धभोगदोसेज
 जहा 'आहाकम्मणं भंते ! भुञ्जमाणे किं पकरेति किं चिणाति०, विसमा णाम बंधमोक्खा कम्मबंधोवि विसमो, एक्केकं कंममणेग-
 प्पगारं अणेगेहिं च पगारेहिं बज्जते अतो विसमंति, अकोविका असंबुद्धा इत्यर्थः, ते अयाणगा प्रत्युत्पन्नगुद्धाः अनागनदोषदा-
 र्शनात् आधाकम्मोदिभिर्दोषैः कर्मबद्धा संसारे दुःखमाप्नुवंति, मच्छा वेसालिया चेव विशालः समुद्रः विशाले भवाः वैशालिकाः-
 बृहत्प्रमाणाः अथवा विशालकाः वैशालिकाः, पठ्यते च 'मच्छे वेयालिए चेव' वैताली कूलमिष्यते, लोकं सिद्धमेव तदभिधानं, यथा
 पूर्वा वैताली दक्षिणाऽपरो तरेति सामुद्रकूलोद्धवो, स वैशालिको वैतालीकूलो वा मत्स्यः सामुद्रकैर्वा विप्रहारैर्मत्स्यैश्चान्यैर्बृहद्भिर्ब-
 बाध्यते स कथंचि देवतातो निरुपसर्गान्निष्कंटात्समुद्रवेलया निसृष्टकायः यतो, रूढ इव पुमान् परप्रयोगेन अनूद्यमानः सुदूरम-
 पहृताः उदगस्स अभिआगमेत्ति उदगस्य अभ्यागमो नाम समुद्रान्निस्सरणं, केचिपु पुनः प्रवेशः, स एवं शरीरसुखाय अज्ञानात्,
 क्षत्रापायात् । उदगस्सप्पभावेन० सिलोगो ॥ ६२ ॥ अप्पभावो नाम उदगस्स अल्पभावः, प्रत्यावृत्ते उदगे शुष्का एव चालुको
 संवृत्ताः पंको वा, अथवा अप्पस्वभावः अप्पभाव, स्तोक इत्यर्थः, स च महाकायत्वात् न तत्र शक्नोति, न परिवर्त्तमानो वा नदीमुखे
 लग्न्यते, एवं अप्पकाओ विघातयती घनघातेन वा, वातं करोतीति घंतः, अकम्मं च कम्मर्कतेतिकृत्वाऽपदिश्यते—स्वयमेव असौ घातारं
 एति प्राप्नोतीत्यर्थः, अथवा घंतो णाम मच्चू तं मच्चुमेति, कैः?, उच्यते—ढंकेहि यं कंकेहि यं० सिलोगो ॥६२॥ पच्छद्धं, एते चान्ये

आमिषाशिनः शृगालिपक्षिमनुष्यमार्जारादयः कल्पन्ति तत्रैव यदृच्छयात्रि, केचित्पुनः वीचीमामाद्य वर्द्धमाने चोदके समुद्रमेव विशन्ति, दुहिनि तैस्तीक्ष्णतुण्डैः पिशिताशिभिरस्यमानास्तीव्रं दुःखमनुभवन्तो अह(इ)दुहसहा मरन्ति, एस दिङ्गतो, एवं तु समणा एगे० सिलोगो ॥८३॥ एवमनेन प्रकारेण वर्त्तमानमेव जिह्वासुखमिच्छन्ति, अण्डतिथया पासत्थादयो वा एगे, समुद्रमुत्तरितुं, अवि-
सुद्धाणि आहारादीनि गवेसन्तो जहा मच्छा एगभविर्ग मरणं पावन्ति एवमणेगाणि जाहृतव्वमरितव्वानि पावन्ति, एवं पासत्थादयो वि-
जोएयव्वा, इण्णमणं तु अण्णानं० सिलोगो ॥८४॥ इदमिति जं भणिहामि जहा लोको उप्पज्जति विणस्सति य, इहेति इहलोगे, एगेसिं, ण मव्वेसिं, अथवा एगे णाम न ज्ञानमहा, एतं कंहं?, देवउत्ते अयं लोगे० सिलोगो ॥८५॥ केइ मणन्ति-देवेहि अयं लोगे कओ, उप्पइत्ति वीजवत् वपितः आदिसर्गे पश्चादङ्कुरवत् निसर्पमानः क्रमशो विस्तरं गतः, देवगुत्तो देवैः पालित इत्यर्थः, देवपुत्तो वा दैवैर्जनित इत्यर्थः, एवं वंभउत्तेवि तिणिण विकप्पा भाणितव्वा, वंभउत्तः वंभपुत्त इति वा । इस्सरेण कत्ते लोगे० सिलोगो ॥८६॥ ईश ऐश्वर्ये, ईश्वरः प्रभुः, स महेश्वरोऽन्यो वाऽभिप्रेतः, तथा प्रधानादन्य इच्छन्ति, प्रधानमव्यक्त इत्यर्थः, जीवाश्चाजीवाश्च जीवाजीवास्तैः जीवाजीवैः संयुक्तः, सुखं च दुक्खं च सुखदुक्खे स एकीभावेन अन्वितः सुखदुःखसमन्वितः, अनुगत इत्यर्थः, तथा-
ऽन्ये इच्छन्ति संयंभुणा कत्ते लोगे० सिलोगो ॥८७॥ स्वयं भवतीति स्वयंभूः, स तु विष्णुरीश्वरो वा ब्रह्मा वा इति, बुवन्ति, इतिचि-
इतिरिति उपप्रदर्शनार्थः, उक्तं कथितमित्यर्थः, महक्कपिनाम स एव ब्रह्मा अथवा व्यासादयो महर्षयः, यो वा यस्याभिप्रेतः स तं ब्रवीति महर्षिमिति, एवं यो यस्याभिप्रेतः स स तं लोककर्तारमिति । केचित्पुनस्त्रयाणामपि साधारणं कर्तृकत्वमिच्छन्ति, तद्यथा-
'एका मूर्तिस्त्रिधा जाता, ब्रह्मा विष्णु०, कारिणिका ब्रुवते-विष्णुः स्वर्लोकादेशेनावतीर्य इमान् लोकानमुजत्, स एव मारयतीतिकृत्वा

मारोऽपदिश्यते, ततस्तेन मारेण मारणे संस्तुता माया, एकं ब्रुवते-यदा विष्णुणा सृष्टा लोका तदा अजरामरणात् तैः सर्वो एवेयं मही निरंतरमाकीर्णा, पश्चादसावतीवतरां क्रान्ता मही प्रजापतिः (मृ) उपस्थिता, नागाज्जुनीयास्तु पठंति-अनिविद्धिय जीवाणं मही वणयते पशुं ततो से मायांसजुत्तकारलोगस्स भीत्वा ततस्तेन परिभीय स्वयं मद्या विज्ञप्तेन मा भूल्लोकाः सर्व एव प्रलयं यास्यंतीति भूमेरभावात्, तां च भयविह्वलांगीं अणुकंपता व्याधिपुरस्सरो मृत्युः सृष्टः, ततस्ते धर्मभूयिष्ठाः प्रकृत्याः जीवयुक्ताः मनुष्याः सर्व एव देवेषूपपद्यंते स्म, ततः स्वर्गोऽपि अतिगुरुतरो क्रान्तः प्रजापतिमुपतस्थौ, ततस्तेन मारेण संस्तुता माया, मारो णाम मृत्युः, संस्तवो नाम सांगत्यं, उक्तं हि-मातृपुण्ड्रसंश्रवः, मृत्युसहगता इत्यर्थः, ततस्तेन मायाबहुला मनुष्याः केचिदेके मृत्युधर्ममनुभूय नरकादिषु यथा क्रमंते-उपपद्यंते स्म, उक्तं च-‘जानतः सर्वशास्त्राणि, छिन्दतः सर्वसंशयान् । न ते ह्यपकरिष्यति, गच्छ स्वर्गं न ते मयं ॥१॥’ येन वा मारेण संस्तुता माया वितिया तेण लोए असासते । अत्र-माहणा समणा एगे० सिलोगो ॥६८॥ माहणा धियारा, समणा सांख्यादयः, एगे, ण सन्वे, अंडात् कृतं ब्रह्मा किलाण्डमसृजत्, ततो मिद्यमानात् शकुनचल्लोकाः प्रादुर्भूताः, एवमेते सर्वेऽपि लोकोत्पत्त्यादिनः स्वं स्वं पक्षं प्रशंसतो ब्रुवते-असौ तत्तमकासी य, अयाणंता सुसं वदे, असाविति असावेकः योऽस्मदभिप्रेतः विष्णुरीश्वरो वा, तच्चं नाम असावेव, नान्यो, लोकमकार्षीत्, शेषास्तु लोकोत्पत्त्यादमजाणंतो सुसं वदे, अथवा वयं ब्रूमः-ते वराका लोकस्वभावं अयाणंता सुसं वदे, कथं ? जं ते वदंति देवा मनुस्सा तिरिक्खा णारगा सुहिता दुक्खिता राजा युवराजादि सुद्धाणि वा विगहाणि वा सुभिक्षाणि वा दुभिक्षाणि वा सन्वमेतत् विष्णुकृतं, ये वाऽन्ये ते सर्वे अयाणंता सुसं वदे, किंच-जं ते-सएण परियाएण, लोयं ब्रूया कडे सिलोगो ॥६९॥ विधिः-स्वपर्यायो नाम आत्माभिप्रायः अप्पणिज्जो गमकः, य एवं स्वेन

पर्यायेन ब्रुवते लोकास्स कद्विधी, विधिविधानं प्रकार इत्यर्थः, तेषामुत्तरं-तत्तं ते णवि जाणंति, तस्य भावस्तत्तं लोकमद्भाव इत्यर्थः, यथा उत्पद्यते पलीयते च स्वकर्मभिः तत्तं न जाणंतीति, उक्तं हि-अणंता जीवघणा उपपज्जिता णिलिञ्जंति, एवं परिचावि इत्यर्थः, कर्मभिरुत्पद्यमानः प्रलीयमानश्च, संततीः प्राप्य नायं नासीत् कदाचिदपि, नित्यः दब्बट्टयाट् सासओ, पज्जवट्टयाए असासओ, अथवा सव्व एवायं उत्तरसिलोगो, तेषां कडवादीनां विप्रसृतानि निशम्य सएण परियाएण बूया लोककडे विहिंति अप्पणियाएणं परियाओ णाम चीतरागागमवक्तव्यता, बूया लोए कडे वा णविचि, ते उ सव्वे कुवादिणो, तत्तं ते णवि जाणंति-णायं णासि कयाइवि, तत्तं यथा भगवद्भिरुपदिष्टं, किमुपदिष्टं, 'किमिदं भते ! लोकेत्ति पबुच्चति ?', पंच अत्थिकाया, तत्थ दब्बओ णं लोगे ण कयाइ णासि जाव णिच्चे' एवं ३ भावओ जे जहा भावा-पज्जवा उपपज्जंति विणस्संति च ते पडुच्च अणिच्चो, पठ्यते च-लोकं बूया कडेति च, चञ्चन्दा-दकडेत्ति वा, नित्य इत्यर्थः. भावं पडुच्च कडे, किं चान्यत्-ते ह्यसर्वज्ञा नैवं दुक्खं जाणंति ण च दुक्खुप्पायं नैव तं निरोधं, कथं तर्हि लोकोत्पादं ज्ञास्यंति ?, कथं-अमनुणसमुत्पायं-सिलोगो ॥७०॥ अमणुणो णाम असंजमो, न हि कस्यवि संजमत्वं परि-णामिन्यात्मनि क्रियमाणमिष्टं इत्यतः असौ दुष्टासीविपत्त सर्वस्यैवावमन्यः असंजमः, तेषां च यत्पूर्वं नासीत् पश्चाद् ज्ञानं तत्सर्वं दुक्खं, जपि किंचि सुखसाणितं तपि दुक्खमेव, चंकमितं दुक्खं पवडुत्ति आसितं संयं दुक्खं दुधावि वातगत्तणंपि दुक्खं एवमादीणि, पुब्बं णासी पश्चाज्जायंत इति दुक्खानि, तानि चेज्जरकृतानि नास्माभिरिति, त एवं तस्य दुःखस्य समुत्पादमयाणंता किह णाहिंति तं वराक्का, तर्हि भावना-तद्विघैरात्मा, नैव पूर्वं कृतं, पश्चाद् द्वैतं, ततः तेज्जपि एकं, तद्यथा नाम कृष्यादीनि कर्माणि स्वयं कृत्वा तत्फलमुपभुञ्जाना ब्रुवते यदस्मत्सु किंचित् कर्म विपच्यते तत्सर्वमीज्जरकृतमिति, एवं तस्स दुक्खस्म समुत्पादमयाणंता कह-

मणिपुणा संसारगता यासवं ज्ञास्यति ? संसारदुःखणीस्मरणोवायं च कहां नाहिन्ति संवरं, भणिया कडवादिणो, तेरासिइया इदाणि, तेवि कडवादिणो चेत, तेरासिया णाम जेसिं ताहं एकवीसमुत्ताहं तेरासियासुत्तपरिवाडीए, ते भणति-सुद्धे अपावए आया० सिलोगो ॥७१॥ तेषां हि यथोक्तधर्मविशेषेण घटमानोऽयमात्मा इह सुद्धाचारो भूत्वा मोक्खो, अप्पा एको भवति, अकम्मो इत्यर्थः, 'इहे'ति इह लोके मिथ्यादर्शनसमूहे वा स-मोक्षप्राप्तोऽपि भूत्वा कीलावणप्पदोसेण रजसा अवतरति, तस्य हि स्वशासनं पूज्य-मानं दृष्ट्वा अन्यशासनान्यपूज्यमानानि च क्रीडा भवति, मानसः प्रमोद इत्यर्थः, अपूज्यमाने वा प्रदोषः, ततोऽपि सूक्ष्मे रागे द्वेषे वाऽनुगतान्तरात्मा जनैः शनैः निर्म्मलपट इव उपभुंजमानः कृष्णाणि कर्माणि पयुज्य स गौरवात्तेन रजसाऽवतार्यते, ततः पुनरपि इह संबुडो (इह संबुडे मुणी जाया) भवित्ताणं सुद्धे सिद्धीए चिट्ठति इहेति इह आगत्य मानुष्ये च यः प्राप्य प्रव्रज्यामभ्युपेत्य संबुतात्मा भूत्वा, जानको नाम जानक एव आत्मा, न तस्य तज्ज्ञानं प्रतिपतति, यतश्चैतत् शासनं ज्वलति, तत एवं प्रज्वालय किंचित्कालं संसारे च स्थित्वा प्रेत्य पुनरपापको भवति, मुक्त इत्यर्थः, एवं पुनरनन्तेनानन्तेन कालेन स्वशासनं पूज्यमानं वा अपूज्यमानं वा दृष्ट्वा तत्थ से अवरज्झति-अवराधो णाम रागं दोसं वा, ततः सापराधत्वात् चोरवत् रागद्वेषोत्थैः कर्म्मभिर्बध्यते, ततः कर्म्म-गुरुत्वात् पुनरवतार्यते, तेनैव क्रमेण शासनं प्रज्वालय निर्वाति च, उक्तं च-दग्धेधनः पुनरुपैति भवं प्रमथ्य, निर्वाणमप्यनवधा-रितभीरुनिष्ठम् । मुक्तः स्वयं कृतभवश्च परार्थशूरस्त्वच्छासनप्रतिहेतुर्बिह मोहराज्यं ॥१॥ यतश्चैवं-एतानुचीयि मेधावी० सिलोगो ॥७२॥ एवं त्रैराशिकमते चान्ये प्रागुक्ताः कुवादिनः तैश्च गच्छति स्वच्छंदबुद्धिविकल्पैः पूर्वापराधिष्ठितः मती, न तु चिंत्य, ज्ञात्वे-त्यर्थः, नैते निर्वाणायेति, द्रव्यब्रह्मचेरं 'न तं वसे' वसेति ण तं रोएज्जा आयरेज्जा वा, ण वां तेहिं समं वसेज्जा, संसर्गिं वा कुय्यति

ते होहि, मा भूत सेहमति, बुग्गाहेजा उक्त हि-“शंका कांक्षा जुग्गसा च०” सन्वेवि एते पुढो पावादिया सव्वे अक्खातारो सयं, पुढो णाम पृथक्क, यथामति विकल्पशो वा स्वं स्वमिस्सि स्वं स्वं सिद्धान्तं प्रशंसति परसिद्धान्तं च निन्दति सए सए उचट्ठाणे० सिलोगो ॥७३॥ स्वे स्वे आत्मीये उपतिष्ठति तस्मिन्निति उपस्थानं, सिद्धिरिति निर्वाणं, एवमवधारणे, नान्यथेति नान्येन प्रकारेण, मुच्यन्ते सर्वा, अन्येषां तु स्वाख्यातं चरणधर्मावशेषादिहैवाष्टगुणैश्वर्यप्राप्तो भवति, तद्यथा-अणिमानं लघिमानमित्यादि, अहवा अवोधि होति च वसति, अवोहिनाम अवोधिज्ञानः, वशवर्त्ती नाम वशे तस्येन्द्रियाणि वचंते नासाविन्द्रियवशकः, सव्वकामसमप्पियो णाम सर्वे कामाः समर्पिताः तस्य यथेच्छातः उपनमंते इत्यर्थः, तस्य सर्वकामा अपिपताः, सर्वकामानां वा समर्पितः॥ ‘सिद्धा य ते अरोगा य०’ सिलोगो ॥७४॥ ते हि रिद्धिमंतः शरीरेणोऽपि भूत्वा सिद्धा एव भवंति, निरोगाश्च, नीरोगा णाम वातादिरोगै- रागतुकैश्च न पीड्यन्ते, ततः स्वेच्छातः शरीराणि हित्वा निर्वाति, एवं ‘सिद्धिमेव पुरो काणं सएहि गट्ठिता णरा’ सिद्धिं पुरस्कृत्यैते सिद्धा एव वयं, अनेन वाऽऽचारेण सिद्धिं यास्यामः पूजापुरस्कारकारणात्, हिंसादिषु गट्ठिता णाम मूर्च्छिताः, संसक्तभावात्, तत एवं ‘सिद्धाः’ सिद्धत्वादिनः ये चान्ये आश्रवगट्ठिता वादिनः ते “असंबुडा० सिलोगो” ॥७५॥ अणादीयं भमिहिंति पुणो पुणो, एतत्कंठ्यं, कप्पकालुववज्जंति ठाणा असुरकिच्चिन्सा’ कल्पपरिमाणः कालः कप्पकालः कप्प एव वा कालः तिष्ठत्यस्मिन्निति स्थानं, आसुरेषूपपद्यन्ते किल्विषिकेषु च, ततो उब्बट्ठा अणंतं कालं हिंडंति संसारे । इच्चेते कुसमये बुज्जेज्ज तिउड्डेज्ज ॥ तत्तिओ उद्देसो सम्मत्तो १-३॥ उद्देसाऽभिसंबंधो ‘किञ्चुवमा य चउत्थे’ णिज्जुत्तीए उच्चं, किच्चेहि-कृत्यैरुपमीयंते इत्यतः कृत्युपमाः, सूत्रस्य सूत्रेण सह संबंधेन मोक्षार्थश्रुपस्थितः आत्मनोऽपि ताव सरणं नो भवति जेण कप्पक्कालुववज्जंता, किमंग पुनरन्येषां?,

पठ्यते चान्यथा सद्भिः अणुकोसे अणुवलीने, तत्राणुकोसो णाम न ज्ञात्यादिभिर्मदस्थानैरुत्कर्षं गच्छति, अपलीयते स्म अप-
लीनः, यो हि ज्ञात्यादिरहितः पूर्वमासीत् स नापलीयेत, न गृह्येदात्मानमित्यर्थः, तत आत्मोत्कर्षत्वापलीनत्वे वर्जयित्वा
मज्झमेण सुणि जावए, ण-नोत्कथ्येत् लब्धयेत इत्यर्थः, अथवा रागद्वेषो हित्वा तयोर्मध्येन मुनिर्यापयेत्, अरक्तदुष्ट इत्यर्थः,
अथवा मध्यमिति 'सपरिणहा य सारंभा य०' सिलोगो ॥ ७८ ॥ परिग्रहारंभावुक्तो प्रथमोद्देशके, 'इहे'ति इहलोके, एके
न सर्वे, आहितं-आख्यतं, यदेवामारंभपरिग्रहौ व्याख्यातौ निर्वर्णाय अतस्त्वं, साधवस्तद्विपरीतास्तन्मध्ये अपरिग्रहे अणारंभे
ज्ञानवान् ज्ञानी भिक्षुः पूर्वोक्तः समंताद् वजेत् परिब्रजेत्, स्यादेतत्-अनारंभापरिग्रहवतो अपरिचयस्य च भिक्षोः कथं शरीर-
प्रापनाप्रक्रिया स्यादिति ? नैवाशरीरो धर्मो भवति, ततः उच्यते-कडेसु धासमेसेज्जा०' सिलोगो ॥ ७९ ॥ अथवा जावएचि
वुत्तं, सा चेयं यापना-कडेसु धासमेसेज्जा, तैरेवारंभपरिग्रहवद्भिः पचमानकैः अर्थाय कृतेषु प्रासुकीकृतेष्वित्यर्थः, ग्रस्यत इति
ग्रासः, तेषु कृतवत्सु स भिक्षुयचित्त, यदुक्तमेवपीयं चरेत्, चर गतिमक्षणयोः, भुंजीतेत्यर्थः, एवमाहारउपविसेज्जाओवि, तदपि
भुंजानाः अणिद्धे विप्पमुक्के य, अणिद्धो अरक्त इत्यर्थः, वायालीमदोसविप्पमुक्कं, एसणं चरेदिति गवेसणा गहणेसणा य गहिताओ,
अणिद्धेति धासेसणा, विप्पमुक्केति न तेवाहारादिषु ममीकारः कर्तव्यः, यत्र वा इष्टो आहारो लभ्यते तत्रापि कुले ग्रामे वा न
संघः कार्य इत्यतो विप्पमुक्को य, 'उरमाणं परिवज्जिए'ति सपक्खपरपक्खउरमाणपेत्थियं च खेत्तं वज्जेनव्वं, मा भूत्-एवं दोषाः
स्युरिति, उवाहिसेज्जाहिवि जोइज्जा आदिगहणा, किञ्चुचमाहिकारो भानो, समयधिकारोऽनुवर्त्तत एव, लोकस्य च-पाखण्ड-
लोकस्य च तदधिकारेऽनुवर्त्तमाने इदमपदिश्यते लोभावायं णिसामेज्जा०' सिलोगो ॥ ८० ॥ लोका नाम पाषंडा गृहिणश्च, लोकस्य

इत्यतोऽपदिश्यते 'पुते जिता भो सरणं०' सिलोगो ॥ ७६ ॥ 'पुते' इति य उद्दिष्टाः, अयंति तमिति शरणं, 'भो' ! इति शिष्यामंत्रणं, जिता नाम विषयकषायैस्ते जिता, न भवंति शरणाय, दुर्बला इत्यर्थः, अथवा एते भो अमरणं, परीपहजितत्वात्, अत्तणो य परेसिं च, स्यात्-कथं अशरणाय भवंति ?, उच्यते, येन 'बालां पंडियमाणिणो,' अथवा पयणपयावणादिआरंभविहारधण-धणगोमहिससयणास्रणादिपरिच्छंदा, पाणाविधेहिं दुक्खेहिं अभिभूता आत्मनः सरणं मण्णंते ते कथं अण्णोसिं सरणं भविस्संति ?, ते असरणे सरणबुद्धिया बाला पंडितमाणिणो, संजभो य भावसरणं, अत्तणो य ताव परेसिं च तं प्रति जिता, जहिंत्ता पुब्बं संयोगं, के ते ?, कुतित्था लिंगत्था य, पुब्बसंयोगो णाम स्वजनयन इत्यादि, तं च हित्त्वा 'सिता किच्चोवणा' सिता वद्धा इत्यर्थः, सितानां कृत्यानि सितकृत्यानि, तद्यथा-पचनपाचनारंभपरीग्रहादीनि, उपणा नाम योग्याः, अथवा 'सितकृत्योपणा' इति सितानां गृहस्थाः नित्यमेवारंभोपजीवित्वात् असुभाध्यवासिताः पापोपणा भवंति, ततश्च नरकोपका इति, एत्थ दिट्ठो सुहवादिबोद्धेणं, अंतरदीवे एक्कस्स भिण्णवाहणियस्स पुब्बपाविट्ठस्स उच्छुखाइयस्स समुद्रकूलावस्करस्थाने सुक्कं सण्णं गुलमट्टियंतिकाऊण भक्षयति, इतरदर्शनं, सन्भावे कथिते-णत्थि किंचि सुहत्ति सगिहं चेव हव्वमागते, यतश्चैवं तेण 'तं च भिक्खु परिणयाय०' सिलोगो ॥ ७७ ॥ 'तदि'ति तेषां आरंभादि सितकृत्योपगतत्वं चक्षुब्दाकुददर्शनग्रहणं अन्यच्च छउमत्थं चउपज्जवं जाणणापरिण्णाए परि-जाणिया (पञ्चकूलाणपरिण्णाए) पञ्चकूलातुं तदाचारस्य विज्जं नाम विद्वान् संस्कृतापभ्रंशः न मूर्च्छां तेषु कुर्यात्, यथा एतेवि णिव्वणायाय, अथवा यत्तेपां परैः क्रियते ण तत्थ मुच्छए, अमूर्च्छमान एव च 'अणुकसाए अणुवलीणे' अणुकसायो नाम तणु-कसाओ, यथाऽणुत्वात्परमाणु नोपलभ्यते एवमस्यापि यद्यप्यक्षीणाः कपायाः तथाप्यणुत्वाच्चोपलभ्यन्ते, निगृहीत्वाच्चोदीर्यत इत्यर्थः,

लोकयोर्वा वादः लोकवादस्तान् 'अनपत्यस्य लोका न संति, गावान्ता नरकाः, तथा गोभिर्हतस्य गोघ्नस्य नास्ति लोकः, तथा जेसिं सुणया जक्खा, विप्पा देवा, पितामहा काया, न लोगदुब्बियड्ढो दुक्खमोक्खा विवोधिंतुं, तथा पुरुषः पुरुष एव, स्त्री स्त्रीत्येव, तथा पाषंडलोकस्यापि पृथक् तयोरिव प्रवृत्ताः, केषांचित्सर्वगतः अत्योऽनित्यः अस्ति नास्ति चात्मा, तथा केचित्सुखेन धर्ममिच्छन्ति, केचिदुःखेन, केचित् तानेन, केचिदाभ्युदयिका धर्मपराः नैव मोक्षमिच्छन्ति, 'इहे'ति इहलोके आहितं आख्यातं; पठ्यते च 'लोकावाद् गिसामेत्ता' गिसामेत्ता-जाणिता यण सदहेज्ज, लोकस्वभावो नाम अज्ञानित्वाद्यत्किंचिद्भाषिता, उक्तं च-“एवं स्वभावः खलु एष लोकः, न स्वार्थहानिः पुरुषेण कार्या ।” अथ कस्मान्न श्रद्धया परसमया इति ? यस्मात्ते 'विपरीयपणसंभूया' त्रयाणामपि ज्ञानानां विपरीतया प्रज्ञया संभूताः, उक्तं हि-‘मतिश्रुतविभंगा विपर्ययश्च’ (तत्त्वा० अ० १ सू०) विपरीतप्रज्ञा संजाता येषां ते विपरीतपणसंभूताः, अन्योऽन्यस्य बुद्धं अणुगच्छंतीति अणोणबुद्धताणुगा, तत्कथं ? व्यासोऽपि हि इतिहास्यमानो यत् अन्यस्य वचः प्रमाणीकरोति, तद्यथा-अमुंकेन क्राषिणा एवं दृष्टमन्येनैवमिति नान्योऽन्यस्य वचनमतिवर्त्तते, प्रायेण हि वार्त्तानुवाचित्तिको लोकः, तथा चोक्तं-“गतानुगतको लोकः,” अस्यामेव लोकचिन्तायां केचित्पाषंडा तच्छ्रावकाश्चैवं प्रतिपन्नाः-‘अणन्ते णियते लोए०’ सिलोगो ॥८१॥ अनन्तो नाम नास्ति परिमाणमस्य क्षेत्रतः कालतोऽपीति, णितिये नित्य इत्यर्थः, ननु के ? सांख्याः, तेषां सर्वगतः क्षेत्रज्ञः, कूटस्थग्रहणं यथा वैशेषिकाणां, प्रतिपन्नाः परमाणवः, शाश्वतत्वेऽपि सति णवि सासएत्ति, न तेषां कश्चिद्भावो विनस्यत्युत्पद्यते वा, अन्ये तु ब्रुवते 'अणन्ते च णिति ए लोए' यथा पौराणिकानां सप्त द्वीपाः सप्त समुद्राः क्षेत्रलोकपरिमाणं, कालतस्तु नित्यः, केषांचिदन्तवानित्यश्च, एवमवधारणे, वीरो जावकः, अधिकम्-अन्येभ्यः, सर्वे-

भ्योऽन्यतीर्थकरेभ्यो वा पश्यत्यधिपश्यति, किंचान्यत्—‘अमितं जाणति वीरे’ ॥८२॥ न मितं अमितं, का तर्हि भावना?—
केषांचित्सर्वज्ञवादिनां अनंतं ज्ञानं सर्वत्राग्रातिहतमिति, अथवा लोकमेव अमितं जाणति, अमितो नाम अपरिमाणो लोकः, तच्च
सर्वज्ञो वीरः तथैव जानाति, अन्ये पुनः सन्वत्य सपरिमाणं इति, वीरोचि, ‘सर्वत्रे’ति तिर्यगूर्ध्वमधश्चेति क्षेत्रतः, कालतः केषां-
चिद् दिव्यं वर्षसहस्रं केषांचिदन्यथा, इति उपप्रदर्शनार्थः वीर उक्तः, अधिकं पश्यतीति, एवं यस्य परिमाणमिष्टं स तेनार्थाभिप्रेतेन
परिमाणेन, नानन्तलोकमिच्छन्ति, तत्र ये ब्रुवते ‘अणंते णिति ए लोए’ त एवं ब्रुवते—यो हि यथा भावः स तथैवात्यन्तमविकल्पो
भवति, तद्यथा—यस्त्रसस्त्रस एव स्थावरः स्थावर एव सर्वकालं, न त्रसत्वं जहाति न स्थावरत्वं जहाति, एवं देवा देवा एव, मनुष्येषु
स्त्रीपुंनपुंसका इति, अथवा यदुक्तं ‘लोकावादं णिसामेज्ज’ ते च लोकत्रादा उक्ताः, अथवा स्त्री स्त्री एव, एवं त्रसस्त्रस एव, स्थावरः
स्थावर एव, भट्टारगो भणति—मिच्छा एयं, जो जहा सो तहेव, अव्वत्तं भणति, अयं तु स्वभावो—‘जे केइवि तसा पाणा’सिलोगो
॥८३॥ ‘जे’त्ति अणिद्धिं णिदेसे, केचिदिति न सर्वे, त्रसा न स्थावराः, तत्र त्रसतीति त्रसाः तिपुंतीति स्थावराः, ‘परियाए अत्थि
से जायं’ पर्यायो नाम पर्यायः प्रकार इत्यर्थः, अथ कोऽर्थः, अस्त्यसौ कश्चित् प्रकारः येन ते त्रसा भवन्ति स्थावरा वा, तत्र तावत्
त्रसनिर्वर्तकानि कर्माण्युपचित्य त्रसा भवति, एवं स्थावरा अपि, नागाज्जुनीयास्तु पठन्ति—त्रसनामउदयेण त्रसं न तु
स्थावरोदयनामेन, उक्तं च—‘अणिच्चमावासमुविति जंतवो, परलो० सोच्च समेच्च इतयं’ तथा चोक्तं ‘ठाणी विविधा ठाणा०’ अन्य-
चोक्तं ‘अशाश्वतानि स्थानानि’, यो हि यथाकर्म स तथा भवतीति, तद्यथा—नारगो तिर्यग्मनुष्यो देवो वा, तथा स्त्री पुं नपुं-
सकं वा, न तु जातिमनुष्योऽस्ति जातिस्त्री वेत्यादि, यत्तथैवं तेनायसन्यः पर्यायो भवतीति वाक्यशेषः, येन ते त्रसा भवन्तीति

स्थावरा वा, किं चान्यत्—इहैव तावदासो भूत्वा राजा भवति राजा भूत्वा द्रमकः, तथा बालकौमारयौवनमध्यमस्थाविर्याण्यन्योपमर्देन प्राप्नोति, गतिस्थाननयनासनखम्रबोधादयोऽन्येऽपि विशेषा वक्तव्या इति, किंचान्यत्—प्रत्यक्षेण परोक्षं साध्यते, तच्चासी सत्त्वा 'उरालं जगतो जोगं' सिलोगो ॥ ८४ ॥ ओरालं प्रागुलं स्थूलं जगतो योगो, तद्यथा—गर्भबालकौमारयौवनमध्यमस्थाविर्याण्योरालाणि प्रागुलानि जुञ्जति विजुञ्जति, तथा च तस्मिन्नेव वयसि कश्चिदासो भूत्वा राजा भवति, ईश्वरश्च भूत्वा निर्द्धनो भवति, 'अस भुवि' विपरीततामैवेति विपर्यासः, विपर्यासेन प्रलीयन्ते, अन्यथाभावगमणेनेत्यर्थः, चशब्दान्न सर्वथा प्रलीयन्ते, द्रव्यतो हि अवस्थिता एव, अनेन प्रत्यक्षदृष्टेन सामान्येनानुमानेनैव साध्यन्ते, यथेह जातिस्मरणाद्वा बहवो विशेषा दृश्यन्ते एवं भवान्तरगतस्य अप्रत्यक्षाः, गतिकारेन्द्रियलिङ्गत्रसत्थावरराजयुवराजईश्वरादिदासभृतकद्रमकादयश्चोत्तमाद्याः विपर्यासाः, भवान्तरेष्वपि प्रत्येतव्याः, एते तु प्रत्यक्षपरोक्षाः ताँस्तान् पर्यायविशेषान् परिणमंतः 'सन्वे अक्कंतुक्खा य' सन्वे इत्यपरिशेषाः कान्तः प्रिय इत्यर्थः न कान्तमकान्तं दुक्खं अनिट्ठं अकामं अपियं जाव अमणांमं दुक्खं, अनुकूलमपि चैतत् ज्ञायते, तथा सन्वे इडा सुभा कंता सुभा जाव मणामा सुभा 'अत' इति असात्कारणात् अहिंसगाः, एवं ज्ञात्वा सर्वसत्त्वान्यस्य साधोरहिंसनीयानि, किं कारणं?, तदुच्यते—'एवं खु णाणिणो सारं' सिलोगो ॥ ८५ ॥ 'एतदि'ति यदुक्तमुच्यते वा सारं विद्धीति वाक्यशेषः, यत्किं?, उच्यते, जे ण हिंसति किंचणं, किंचिदिति त्रसं स्थावरं वा, अहिंसा हि ज्ञानगतस्य फलं, तथा चाह—'योऽधीत्यं शास्त्रमखिलं' एवं खु णाणिणो सारं जं ण भासे अलियपयं, एवं अदत्तं, मेहुणं, परिग्गहं च, जं च रागादि अज्झत्थदोसे विवज्जेति तदप्युच्यते एवं खु णाणिणो सारं, स्यात्किं कारणं सत्त्वा न हिंसनीया?, उच्यते—'अहिंसा समयं चेव' अहिंसासमयो नाम

तुल्यता, यथा मम दुःखमप्रियं एवं सन्वसन्धानां, एतां अहिंसां समतामात्मनः सर्वजीवैः एतावन्तं वियाणिया न हिंसति कंचन-
मिति वर्त्तते, एतावांश्च ज्ञानविषयः यदुन सर्वत्र समया भाव्येति, तथा मृषादत्तादानादिष्वपि आश्रवेषु यथासंभवमायोज्यमिति,
उक्ता मूलगुणाः, उत्तरगुणसिद्धये व्यपदिश्यते 'बुसिए य विगतगेही आयाणं' सिलोगो ॥ ८६ ॥ 'बुसिते' ति स्थितः, कस्मिन् ?,
धर्मे, विगता शुद्धिरिति अलुद्धः, 'आदिरन्त्येन सहिति' चि अलुद्धः अमानः अमायावी, पठ्यते अकमायी, सदाधिगतबोधी,
कपायाः क्रोधाद्याः, शुद्धिलोभः, एगगहणे गहणमिति 'आदिरन्त्येन सहितेति' वा शुद्धिग्रहणात्सर्वे आकृष्टाः, 'आदाणं सारक्ख-
ए' ति आत्मानं सारक्खति असंजमाओ, आदीयत इत्यादानं-ज्ञानादि, तं सारक्खति मोक्खहेतुं, किं ?- 'चरियासणसेज्जासु
भत्तपाणे य अन्तसो' सारक्खति इति वर्त्तते, चरियच्चि इरियासमिति गहिता, चरियाए पडिवक्खो आसणसयणे, एत्थ आदाणं
सारक्खति, अथवा चरियागहणेण समिईओ गहिताओ, आमणसयणगहणेण कायगुत्ती, एकगहणेणं गहणंति काळुण मणवड-
गुत्तीओवि गहिताओ, भत्तपाणगहणेण एसणासमिई, एवं आदाणपरिद्वारणीयाई सुइयाओ, 'अन्तस' इति जात्र जीवितान्तः ।
'एतेहिं तिहिं ठाणेहिं' सिलोगो ॥ ८७ ॥ 'एतानी' ति यान्युक्तानि इरिया एगं ठाणं आसणसयणंति चिइयं भत्तपाणेति तईयं,
अहवा एतेसु चैव इरियाइगेसु मणोवयणकाएणं, अहवा इरियं मोत्तूण सेसेसु उग्गमउप्पायणेसणासु संजमेज्ज सया शुणी, सदा-
सर्वकालं । इयाणि एतेसु संजमंतो इमानन्यानध्यात्मदोषान् परिहरेत्, तद्यथा- 'उक्कोसं जलणं णूमं' सिलोगो ॥ ८८ ॥ उक्क-
स्यतेऽनेनेति उक्कोसो-मानः, ज्वलत्यनेनेति ज्वलनः-क्रोधः, नूसं णाम अप्रकाशं माया, अज्झत्थो णाम अभिप्रेतः, स च लोभः,
स एवं परसमयाः, न सद्भाव इति मत्वा सम्यग्दृष्टिज्ञानवान् यथोक्तेषु मूलोत्तरगुणेषु यतमानः 'समिते तु सदा साधू' सिलोगो

॥ ८८ ॥ समिते तु तेषामेवोत्तरगुणानां पूर्वोक्तानां परिसमाननं क्रियते सदा-नित्यं, तुर्विशेषणे, साधयतीति साधुः, पंचासंघराः
ग्राणातिपाताद्याः तत्संवृतत्वान्न पापमादत्ते इति, स एवं संवृतत्वात् सितेहि असिते भिक्खू, सिता बद्धा इत्यर्थः, गृहिष्ठापाषंडा-
दिभिर्गृहकलत्रमित्रादिभिः संगैः सिताः तेषु सितेष्वसितः, अबद्ध इत्यर्थः, तैर्याच्यमानः तानाश्रितो वा अणसितः, एवं कथं?,
उक्तं हि 'जणमज्जेवि वसंतो एगंतो' आड् मर्यादाभिविध्योः परि समंतत् आदिमध्यावसानेषु यावन्न मुच्यसे ताव आमोक्खाए
परिवएज्जासित्ति बेमि शिष्योपदेशो । गतः सूत्राणुगमो, इदानीं गया- 'णायम्मि गिण्हिअन्वे' गाथा ॥ 'सन्वेसिंमि णयाणं'
गाथा ॥ ॥ इति श्री सूत्रकृतांगे समयगुणे समयाख्यं प्रथमाध्ययनं समाप्तं ॥

अज्झयणाभिसंबंधो समयगुणे णाळण परसमयदोसे य ससमए जयमाणो कम्मं विदालेज्जासित्ति वेयालियज्झयणमागतं,
तस्सुवक्कमादि चत्तारि अणुयोगदारा, अज्झयणत्थाधिकारो कम्मं वियालियन्वति, उद्देसत्थाधिकारो पुण "पढमे संबोधि अणि-
च्चया य" गाथा ॥ ४० ॥ पढमे उद्देसए हिताहिता संबुज्झितव्वं अणिच्चता य 'डहरे बुड्डे य पासधा' एवमादि, बितिए उद्देसए
'माणवज्जणता' माणो वज्जेयन्वो, 'जे यावि अणायए सिदा' एवमादि, "उद्देसम्मि तत्तिए" गाथा ॥ ४१ ॥ तत्तिए मिच्छत्तादिचि-
तस्स कम्मस्स अवचयो 'संबुडकम्मस्स भिक्खुणो' एवमादि, णामणिप्फणो णिक्खेवे वेयालियंति तत्थ गाथा ॥ वेयालियंमि
वेयाल्लगो य वेयाल्यं वियालणियं । तिप्पिणवि चउक्कगाइं वियाल्लगो एत्थ पुण जीवो ॥ ४२ ॥ तत्थ वेताल्लगो णामादि
चतुर्विधो, णामठवणाओ तद्देव, दव्ववेयाल्लगो जो हि जं दव्वं वेयालियंति रथक्कारादिः, भावे णोआगमतो भाववियाल्लगो साधुः,
जीवो कम्मं विदालयति कम्मं वा जीनं, विदालणंमि णामादि चतुर्विधं, तत्थ गाथा "दव्वं च परसुमादी" गाथा ॥ ४३ ॥ विदा-

लणमिति करणभूतं, तत्र द्रव्ये परश्चादि, ज्ञानाद्यात्मकेन भावेन भाव एव मिथ्यात्वादिरूपो विदार्यते, भावे विदारणं णाणदंसण-
चरिचाणि, विदालणियंयपि नामादि चतुर्विधं, णामठवणाओ तहेव, दब्बविदालणियं दारुगं, भावे अट्टविहं कम्मं विदारिज्जति,
वेयालियस्स गाथाए णिरुहं भण्णति-“वेयालियं इहं देसियंति वेयालियं नतो होति ।” एतदेव करणभूतं वेयालियकमध्ययनं,
किं विदारयति?, तदेव कम्म, आह-यधेवं सर्वाणि कम्मविदालणानि, विशेषो वा वक्तव्यः, उच्यते, अयं विशेषो-“वेयालियं इहं वित्त-
मत्थि तेणेव य णिवद्धं” ॥ ३८ ॥ वेतालियं नाम वृत्तजाति तया वा वद्धत्वात् वेतालियं । अस्योपोद्धातः “कामं तु सासतमिणं कथितं
अट्टावयम्मि उसभेण । अट्टाणउतिसुताणं सोऊण य तेऽवि पव्वइया ॥ ३९ ॥” भरहेण भरहवासं णिज्जिऊण अट्टाणऊतीवि भायरो
भणिता-^{३९} ओलग्गय रजाणि वा सुयधत्ति, अट्टावए भगवन् उसभसामी पुच्छितो, एवं भरहो भणति, किमेत्थ अम्हेहि करणी-
यंति?, ततो भगवता तेसि अंगारदाहगदिहंतं भणिऊण इदमध्ययनं कथितं, यद्यपि वेदमध्ययनं ज्ञास्वतं तथापि तेन भगवता
पुत्राः संबोधिताः इतिकृत्वा स एव विशेषस्तीर्थकरप्यस्य उपोदघातेऽनुवर्त्तते स्म इति । एवं उवग्घातणिज्जुत्तीए ‘उहेसे निहेसे य
णिगमे’ति अक्खाणं समोतारेयव्वं, स भगवान् तान् तत्संसारविमुमुक्षुराह-भो ! ‘संबुज्झह किण्ण बुज्झह’ वुत्तं, (८९)
सम्यक् संगतं समस्तं वा बुध्यत संबुज्झह, स्यात् कहिं बुध्यते?, धर्मे, किमिति परिग्रहने, स्यात्किं कारणं बुध्यते?, संबोधी खलु
पेच दुल्लभा, संबोधिसिन्धिविधा-णाणदंसणचरिचाणि, खलु विशेषणे, चारित्रसंबोधिरधिक्कियते मनुष्यत्वे, न शेषगतिव्वि, अथवा
बुज्झह, किं रजोहिं निसएहिं कलचेहिं वा करेस्सह?, प्रसुप्तस्य संबोधिर्भवतीत्यतः सुप्ता एव वक्तव्याः, एत्थ णिज्जुत्तीगाथा-दब्बे
णिहावेए दरिसणणाणतवसंसजमा भावो । अधिकारो पुणं भणितो णाणे तह दंसणचरित्ते ॥ ४२ ॥ सुत्तो दुविहो-दब्बसुत्तो

भावसुतो य, तत्थ दब्बसुतो दुविहो-उवचारसुतो णिद्वासुतो नाम निद्रावेदोदयाविष्टः स्वपिती, पञ्चानामपि विषयाणां तत्कालमात्रतो, भावसुतस्तु ज्ञानादिविरहितः अज्ञानी मिथ्यादृष्टिरचारित्री च, जो दब्बसुतो सो भावओडवि भत्तिओ, एवं जागरिओवि, द्रव्यजागरिता भावसुतेन चाधिकारः स्यात् कथं संबोधि दुल्लभा !, उच्यते, 'माणस्स देसकुलकाला' गाथा ॥ इतश्च संबोद्धव्यं धर्मं यस्मात् 'णो हूवणमंति रातिओ णो सुलभं पुणरावि जीवियं,' नह्वतिक्रान्तरात्रयः पुनरुपनमंते, कथं !, न हि बालरात्रयो यौवनरात्रयो वाऽतिक्रम्य पुनरुपनमंते, का तर्हि भावना !, न वृद्धो भूत्वा पुनरुत्तानशायी क्षीराहारो बालको भवति, नवा शिल्पककलाग्रहणसमर्थः कुमारको रक्तगंडमसु भवति, नवाभिनवमश्रुभूषिताधरोष्ठकपोलः कामभोगोलवणमना युवा भवति, अत्रोदाहरणं लौकिकं, नन्दः किल मृत्युदूतैराकृष्ट आह-कोटीमहं दद्यां यद्येकाहं जीवेत्, तथापि न लब्धवान्, इत्यतः णो सुलभं पुणरावि जीवितं, जहण्णेणं अंतोमुहुत्ताळहि उक्कोसेणं पुव्वकोडीआयुगेहि अहियारे ऊहिए एत्थंतरे कस्सइ उपक्कमो होज्ज, तं पुण जिणं ण सकति पुणो वड्डावेतुं, सदोपक्रमोऽनियतो, तद्यथा "डहरा बुद्धा य पाससा गढभत्था य चयंती म्माणवा" (९०) मनोरपत्थानि मानवाः, मानवग्रहणेन मनुष्याणां कथ्यते, अथवा सर्व एव मानवाः अपदिश्यंते, 'सेणे जह चट्ठयं हरे' 'यथे'ति येन प्रकारेण, वड्डगा नाम तिचिरजातित ईषदधिकप्रमाणा उक्ता वार्तकाः, एवमवधारणायां, आयुषः क्षयः आयुःक्षयः, स तु उपक्रमादन्यथा वा 'तुट्ठइ'त्ति ब्रुव्यते जीवः शरीरात् वा शरीरं जीवात् अथ मनुष्यजीवितात्तुव्यति स्वजनादिभिर्वा, योऽपि नाम कश्चित्स्वजनप्रमत्तो न बुध्यते यथा मातापितरौ मे वृद्धौ, ताभ्यां मृताभ्यां धर्मं करिष्यामीति, एतदप्यकारणं, कथं !, तर्हि उच्यते-'माताहि पियाहि लुप्प' वृत्तं (९१) मातृभ्य इति सर्वमातृग्रामो

गृह्यते, पितृभ्य इति पितृग्रामः, लुप्यत इति छिद्यते तेषु जीवात्, स्वयं कदाचित् पूव्वतरं त्रियते, न च सैव माताऽन्यत्रापि भवति पिता वा, अथैकेन्द्रियादिषु प्रक्षिप्तः नैव मातापितृसंबन्धं लभते, न वा सुगतिः प्रेत्य सुलभा भवति, सुगतिर्नाम सुकुलं, प्रेत्य योनि-स्थितिरेव, नागार्ज्जुनीयास्तु पठति 'माता पितरो य भायरो विलमेज्जसु केण पच्चए' नारकदेवैर्केन्द्रियासंज्ञिषु च, यतश्चैवं तेण एनाणि भयाणि वेहिंया एतानि यान्युत्तानि-णो हूवणमंति राइओ, पेक्खिया-देहिंया पस्सिया, आरंभो नाम असंयमः अनुक्तमपि ज्ञायते, परिग्रहाच्च, कथं?, आरंभपूर्वको परीग्रहः, स च निरारंभस्य न भवती ततः आरंभग्रहणं, स्यादारंभादनिवृत्तस्य को दोषः?, उच्यते, 'जम्मिणं जगति पुहो जगा' वृत्तं ॥ ९२ ॥ 'यदि'ति यस्मात्कारणात् अस्मिन् जगति, पुहो नाम पृथक्, कम्ममेहिंति यथाकम्ममिः लुप्यंति नरकादिषु विविधैर्दुःखैर्लुप्यते, सर्वसुखस्थानेभ्यश्चयवंते, किंच-'सयमेव कडे मि(व)गाहतु' ण इसरादिकृतं एव, येन यथा कर्म कृतं असंबन्धिदोषात् अष्टप्रकारं आत्मनि अवगाहति, आत्मा कर्मसु वा, अकारलोपं कृत्वा तमेव अवगाहति 'णो तेण मुच्चेज्ज अपुड्डवं' नासौ तेण-कर्मणा मुच्यतेऽस्पृष्टमस्यांस्तीति, आह हि 'पावाणं च भो ! कडाणं कम्मणं' किंच-न केवलमिहानित्यता भवति, अन्यत्रापि एषा भवत्येव, तथा 'देवा गंधर्वस्त्वसा असुरा' वृत्तं (९३) अथवा मा भूत्कश्चिद्देव-सुखेषु संगं करिष्यतीत्यतस्तदनित्यताज्ञापनार्थं अपदिश्यते 'देवा गंधर्वस्त्वसा' देवग्रहणात् वाणमंतरमेदो, असुराणां प्रतिपक्षः, सुरा वैमानिकाः, भूमिगता असुरा एव, अथवा भूमिगता भूमिजीवा एव, अथवा भूमिगताः सरिसृपा गृह्यन्ते, इहापि च 'राया णर सेट्ठि माहणा' राजानः-चक्रवर्त्याद्याः नरा-पृथग्जनाः सेट्ठिणो-गेगमाद्या, अधिपास्तु अधिकं पांतीत्याधियाः, ते तु मंत्रिमहामंत्रिगणक-दौवारिकादयः, माहनग्रहणात् जातिभेदः, त एते सर्व एव स्वस्थानेभ्यश्चयवंते, दुःखिता नाम, नवा स्यात्कस्यचिन्मरणमिष्टं, उक्तं

च 'भरणमिति मेहद्भयं' तदपि च कालवशेन किं ? येऽपि कामनिमित्तेनोद्यमते तान् प्रत्युपदेशः, 'कामेहि य संथवेहि य' धृत्तं (९४) एतथ इच्छाकामा अप्ससत्थिच्छाकामा मयणकामा य, अविशिष्टा वा शब्दादयः, कामोपग्रहाश्च सन्यादयः संस्तुता वर्तन्ते, अथवा संस्तुता इति पूर्वापरसंस्तवो गृह्यते, स एवं तेभ्यः कामेभ्यः संस्तवेभ्यश्च 'कम्मसहि' त्ति कम्मभिः सह तुल्यतीति, कोऽर्थः ? न ते कामाः संस्तुताश्चैनं गच्छंतमनुयास्यंति, 'कालेने'ति सोपक्रमेणान्यतरेण वा, जायंत इति जन्तवः, 'ताले जह बंधणच्चुतो' ताले जातं तालं, तालं हि गुरुत्वाद् दूपातच्च शीघ्रं पततीत्यतस्तद्ग्रहणं, तालस्यापि द्विधा पातः—उपक्रमात् कालेन च, एवं आउकखएवि तुट्टति जीवोऽपि सोपक्रमेणान्यथा वा, किंच—न केवलं कामेषु संस्तुतेषु च सत्त्वा गृहिणस्तावत् पठंति, अन्येऽपि हि तथैव, तंजहा—'जे यावि भवे बहुस्सुता धम्मिय माहण भिक्खुए' ॥८५॥ बहुस्सुया धर्मे नियुक्तो धार्मिकः, बृहन्मना ब्राह्मणः, भिक्खु-णसीलो भिक्खू, सुचिरिति यथावत्स्वधर्मव्यवस्थितः, परिव्राजको वा, 'अभिनूमकरेहि सुच्छिया' नृमं नाम कर्म माया वा, अभि-मुखं नृमीकुर्वन्तीति अभिनूमकरा—विषयास्तेषु मूर्च्छिता—गृद्धा, 'लोभो गृहीतः, एगगहणे गहणंति सेसकसायावि गहिता, कथं तं नेच्छंति ? पत्थंति पत्थिजंति च अण्णेहिं तेहिं आहारादिसु कामेसु सत्त्वाः, इह च परत्र च तीव्रमेव तदुपचितैः कर्मभिः कृत्य-न्ते कामजनितैरित्यर्थः, स्यात्—कथं ते कर्मभिरेव कृत्यन्ते न निर्वाणं ? उच्यते, 'अथ पास विवेगमुट्ठिते' धृत्तं ॥ ९६ ॥ 'अथे'ति प्रकृतिअपेक्षं, अथवा कर्मविवागो यत्र, किं न पश्यसि विवेगमुट्ठिते ? विवेगो नाम स्वजनगृहादिभ्यः प्रव्रज्यास्थान-मन्यतरं, अथवा कर्मविवागो यत्र स्थिताः कर्मनिर्वाणायेत्यर्थः, विविधं तीर्णां वितीर्णां न वितीर्णां अवितीर्णां न कामभोगाभाव-तीर्णां, 'इह' अस्मिँल्लोके, अथवा इहेति पूरणार्थः, धृतं णाम येण कर्म्मणि विधूयन्ते, वैराग्य इत्यर्थः, चारित्रमपि, केचिद्भ्रणंति—

वयं स्वतः विरता, विरताः अपापकर्मणः, अथवा अपि संभावने, तीर्णा अपि गृहादिसंग्रहं केवलं भाषते, न तु कुर्वन्ति, स एवं भाषमाणः पाखंडी पाखंडगणो वा, अणुगेषु च एकादेशो भवत्येव 'णाहिसि आरं कतो परं' ज्ञास्यति आरं-गृहस्थत्वं परं-प्रव्रज्या, किमुक्तं भवति-न त्वं जानीषे, कैः-किर्मभिः गृही भवति प्रव्रजितो वा, अजानन् कथं कुशलानि वेत्स्यसि?, अथवा आरमित्ययं लोकः परस्तु परलोकः, अयं सौत्रोऽर्थः-आरः-संसारः परो-मोक्षः, तदिति आरं पारं वा न ज्ञास्यति, कुतः?-कुमा-र्गाथयात्, अथवा 'ण णाहिसि' त्ति न जानिष्यसि मोक्षमात्मानं परं वा, तत्रात्मा आरं परं पर एव, अथवा णाहिसि गिही ण पव्व-इओ, आरो पव्वइओ, आरो गृही परः प्रव्रजितः, वेहासं नाम अंतरालं, न गृहित्वे नापि श्रामण्ये, अंतराले वर्त्तते, ते हि आहारादिषु सक्ता इह परत्र च तीव्रमेव तदुपचितैः कर्मभिः कृत्यन्ते, कामजनितैरित्यर्थः, आह-एते तावद्वितीर्णत्वात् मा भवन्निर्वाणाय, अथ ये इमे उद्दंडिकाः चूर्णिकादयश्च एते कथं न तन्निर्वाणाय?, उच्यते, "जइवि णिग्गिणे किसे चरे" वृत्तं ॥९७॥ यदित्य-भ्युपगमे णिग्गिणो नाम नग्नः, कथं न तन्निर्वाणाय? उच्यते, "जइवि णिग्गिणे किसे चरे" वृत्तं ॥९७॥ यदित्य-हुत्तं इति मासान्तशः 'चउत्थछइदमदसमदुवालसमेहिं' स एवं निष्टप्रशरीरोचि 'जे इह मायादि मिज्जति' अणिहिइणिदेसा माया आदिरेष्णां कपायाणां, आदीयत इत्यादिः, माइ माने, कथं?, मीयते, पूर्यत इत्यर्थः, मायादीनां कपायाणां योजनं, अथवा मीयत इति-यथा धान्यस्य कुडो मीयते एवं मायादिभिः कपायैः स मीयते, पूर्यत इत्यर्थः, स एवं कपायाणामाकंठं मितः मर-णमितो 'आगंता गब्भाइणंतसो' आगमिष्यतीति आगंता, गब्भः आदिर्यस्य संसारक्रमस्य भवति स गर्भादिः, तद्वथा-गर्भप्रसवबाल्यकौमारयौवनमध्यमस्थाविर्यमरणनरकदुःखान्त इति, उत्तीर्णस्य च नरकात् स एव शुभः, पुनः स एव क्रम इति,

यतश्चैवं मिथ्यादर्शनोपहतं तपोपि न दुर्गतिनिवारकमित्यतो महशितमार्गमास्थाय “पुरुषोपरम पावकासुजा” वृत्तं ॥ ९८ ॥
पुरि शयनात् पुरुषः, हे पुरुष ! पुरुषा वा उपेत्य उवरम-उपरम पावनि-प्राणातिपातादीनि मिच्छादंसणसंछंताणि अट्टारस ठाणाणि,
स्यात् कामभोगजीवितनिमित्तं नोपरमसि इत्यतोऽपदिश्यते ‘पलियंतं मणुयाण जीवितं’ परि-संमंतात् आदियति जीवितस्य परं
वर्षशतं, अथवा प्रलीयं-कर्म यावदायुर्निर्वर्त्ति तत्परिक्षयान्तं, अथवा यस्यान्तोऽस्ति तत्प्राप्तमेव वेदितव्यमिति, आह हि दूर-
स्थमपि भावित्वात् आगतमेव, तथा उदधीन्यपि दिव्युषितो, जे पुण असंजमजीवितेण कलत्रादीपकावसन्ना ‘इह’ मनुष्यलोके
शब्दादिविषयेषु ‘मृच्छिता’ अधुपपन्ना ‘मोहं जंति नरा असंबुडा’ मोहो नाम कर्म तं जंति, मोहतश्च गर्भजन्मस्रणादिः
स एव संसारक्रमः, असंबुडा हिंसादिएहिं इदिएहिं वा, यतश्चैवं तेन ‘जयतं विहराहि जोगवं’ वृत्तं ॥ ९९ ॥ जययं नाम
गामे एगराईयं नगरे पंचराइयं यत्नतः, योगो नाम संयम एव, योगो यस्यास्तीति स भवति योगवान्, जोगा वा जस्स वसे
वड्ढंति स भवति योगवान्, णाणादीया, अथवा योगवानिति समितिगुप्तिषु नित्योपयुक्तः, स्वाधीनयोग इत्यर्थः, यो हि अन्यत्
करोति अन्यत्र चोपयुक्तः स हि तत्प्रवृत्तयोगं प्रति अयोगवानेव भवति, लोकेऽपि च वक्तारो भवंति-विमना अहं, तेन मया
नोपलक्षितमित्यतः स्वाधीनयोग एव योगवान्, स्यात्-किमर्थं नित्योपयोगः?, उच्यते, ‘अणुपाणा पंथा दुरुत्तरा’ अणवः प्राणा
येषु ते इमे भवंति अणुपाणा-सूक्ष्माः, यदुक्तं भवति तानविराधयद्भिः, दुःखेन उत्तीर्यन्त इति दुरुत्तराः, अतः अणुपत्ति पाणा
अणुपत्ति वीयहरितादि, ‘अणुसासणमेव परक्कमे’ अनुशास्यतेऽनेनेत्यनुशासनं-सूत्रं तद्यथा सूत्रोपदेशेनानुशास्यते यच्चाचार्य-
स्तदन्तरा अननुशासनमेव पराक्रमेः-भृशं क्रमेः, स्यात्केनेदमनुशासनं?, उच्यते, ‘वीरेहिं सम्मं पवेदितं’ नित्यमात्मनि-गुरु-

पुरुषेषु च बहुवचनं, तेन वीरं हि, सम्मं पवेदितं, अथवा सर्व एवाहन्तो वीरास्तैः प्रवेदितं, स्यादेतत्, के वीरा इति?, उच्यते, 'वीरा विरता हु पावका' वृत्तं ॥१००॥ यो विरतः स वीरः, कुतो?, पापात्, अथवा विराजमानाः विदालयंतीति वा वीराः—सम्यगुत्थिताः संजमसमुद्घाणेन, स्यात्किं पापकं यतस्ते विरताः?, उच्यते, 'क्रोधकातरियादीपीमणा' कातरिया गाम माया, क्रोधगहणात्मानोऽपि गृहीतः, कातरियाग्रहणाल्लोभः, पीमणा गाम क्रोधकातरिकादयः कषायाः किं पीयंति? ज्ञानदर्शनचारित्राणि, अथवा त एव वीराः पीमणा, पीसणा दब्धे भावे य, दब्धे कुंकुमादि पसत्थदन्वपीसणा, वप्पादि अप्सत्थपीसणा, भावे पसत्थभावपीसणा य अप्सत्थभावपीसणे हि अहिकारो, त एवं पीसणा 'पाणे ण हणंति सन्वसो' सन्वसो नाम सवप्पकारेण योगत्रिककरणत्रिकेण, पापं नाम कर्म, येन च हिंसादिकर्मणा तत्पापं बध्यते तस्मिन् कारणे कार्योपचारं कृत्वाऽपदीश्यते 'पापाओ विरताभिनिवुडा' अभिमुखं णिवुडा अभिनिवुडा अभिप्रसन्नाः, यथोष्णमुदकं सीतं भूतं णिवुडमित्यपदिश्यते एवं, अथवा कषायोपशमाच्छीतीभूता अभिनिवुडा वुचंति, स्यात् तस्याभिनिवृत्तात्मनः साधोः परीपहो-पमर्गाः प्रादुर्भवेयुः, ततस्तेन इदमालंबनं कृत्वा अहियासेतव्वं 'णवि ता अहमेव लुत्पए' वृत्ते ॥ १०१ ॥ नाहमेक एव शीतोष्णदंशमशकादिभिः परीपहोपसर्गैर्लुपेत्ति, अनेऽपि असंयता पुत्रदारभरणादिभिः क्लेशैर्लुप्यन्ते, तथा च चौरपारदारिकादयः पराधीना लुप्यन्ते, अनपराधिनोऽपि कर्षकादयः करभरविष्ट्यादिभिरुपेक्षैर्लुप्यन्ते, 'एवं सहिते' एवम्—अनेन प्रकारेण, सहिते गाणादीहिं, आत्मनो वा हितः सहितः, अधिकं पृथग्जनान् पश्यति अधिपश्यति, अनिहो नाम परीपहोपसर्गैर्न निहन्यते, तवसंजमेसु वा संतपरकमं ण णिहेत्ति, 'से' इति णिहेत्ते स एव भिक्षुः, कथंचित्परीपहोपसर्गैः स्पृश्यते ततः सो पुट्टोऽधिया-

सए, अकारलोपो द्रव्यः, स एवं परीषहसहिष्णुः “धुनिया कुलियं च लेखवं” वृत्तं ॥१०२॥ धुनिया णाम धुणेजा कम्मं, कथं?, जहा करणकुण्डं उभयोपासे लिचं चिरेण कालेण जुण्णलेखं, सततं लिप्यंते व जोगं वा लेईमं, उपमाने वति, ‘कसए’चि कुशं कुर्यात्, दिह्यत इति देहः यथा कुण्डं लकुटादिभिः ग्रहारैः लेपापगमात् कुशीभवति एवं साधुरनशनादिभिः तपोविशेषैः कुशं देहं कुण्णति, देहे च सम्यक्तपोभिरेवं कुश्यमाणे कर्मदेहोऽप्यपकृश्यते एव, द्रव्यकर्षणा कुण्डे शरीरे वा, भावकर्षणा रागद्वेषौ कर्षणं कुण्णति, त एवं अनशनादितपोयुक्ताः रागद्वेषापकृष्टाः ‘अविहिंसामेव पव्वए’ न विहिंसा २ अतस्तामविहिंसां पव्वए, कथमहिंसकः स्यादिति, ‘अनुधम्मो’ अनु पश्चाद्भावे यथाऽन्यैस्तीर्थकरैस्तथा वर्द्धमानेनापि मुनिना प्रवेदितं, अनुधम्मः—सूक्ष्मो वा धम्मः, पुष्पवत् वृत्तं, अप्ससत्थभावधुण्णं, तंमि विधुए कम्मरयो विधुत एव भवति, स्यात्—कथं धूयते?, ‘सउणी उ जह पंसुणुं डिता’ वृत्तं ॥ १०३ ॥ सउणि—काउल्ली, धूलीए वा लेड्डितुं तद्रजः पक्षातो धुव्वति—ध्वंसयति सितं—बद्धं, रंजयतीति रजः, एषो दृष्टान्तः ‘एवं दविओवधाणवं’ दविओ रागदोसरहितो, द्रव्यमात्रमेव, उव० उपदधातीति उपधानं तदस्यास्तीत्युपधानवान्, कम्म क्षपति, ‘तवस्सि माहणो’ समणेचि वा माहणेचि वा, अथ तं काश्चित् “उट्ठितमणगारमेसणं” वृत्तं ॥१०४॥ उट्ठितो णाम धर्म प्रव्रज्यायां, नास्यागारं विद्यते अनगरः, अनगरत्वमेपति, अथवा मोक्षमेव एपति, समणाणं ठाणे ठितं चरित्ते णाणां इसु वा, तपःस्थितं तपस्सियं, बारसविहे तवे, तमेवं धम्मो दढप्रतिज्ञं “डहरा बुड्ढा य पत्थए” डहरिचि पुत्तननुआदयः, तेसु विसेसतो णेहो भवति, कालुणियं कारंतेसु वड्डमाइपितिमातुलपित्तव्यादयः ‘पत्थए’चि उप्पव्वातुं इच्छति, ते आजम्मएण ठिता तण्हाए छुहाए य अवि सुस्से ण तं लभेऊण, अवि मरेज्ज णवि उप्पव्वावेतुं सक्कति, जनानामधर्मव्यवस्थितच्चाज्जनत्तस तान् पश्यति,

न तु खजनवत्, “जइ कालुणियाइं से कए” वृत्तं ॥१०५॥ कालुणिया नाम ‘णाह ! पिय ! कंत ! सामिय ! उदंमण णिप्प-
णत्त खुवणंमि । सव्वं सुण्णं पणइणि पुत्ता ते पितु वियोगवैलप्पा ॥१॥’ सण्णा गामो गोढी गणो व तं जत्थ होसि सण्णिहितो ।
दिप्पति सिरीए सुपुरिस ! किं पुण णियगं घरदारं ? ॥ २ ॥ पुत्रकाणाइं एकमवि ताव कुलतंतुवद्धनं पितृपिंडदं धनगोसारं च
जनयस्व पुत्रं, ततो यास्यसि, एवं कलुषाणि रुदंता ‘दवियं’ति दविओ-रागदोपरहिओ, भिक्खणशीलो भिक्खु, सम्यगुत्थितं
समुद्धितं संजमुहाणंण समुद्धितं ‘णो लब्भति णं’ति ण सक्केति ‘सणवेत्तए’ति आणेतुं ‘जइ णं कामेहि भा(ला)वियां’ वृत्तं ॥१०६॥
यदीत्यभ्युपगमे, कामा-सदादि धणाइ वा ‘लाविय’ति णिमंतणा, जइ कामेहि धणेण वा बहुप्पगारं उवणिमंतंज वंघित्ता वा
घरं आणंज ‘तं जीवितणावकंस्विणं’ तमिति-तं साधु जीवितं-असंजमजीवितं नावकांधति नावकांधिणं ‘णो लब्भंति ण सण-
वेत्तए’ नोकारः प्रतिषेधः लब्भतित्ति ण ते लभंते सणवेत्तए, किंच-‘सेहंति अ णं ममाइणो’ वृत्तं ॥१०७॥ असंजमं ममा-
यंतित्ति ममायिनः ते मातिपितिस्त्रिपतिभायाओ ‘सेहंते’ति रंहावेन्ति, कथं सेहंवेति ?-‘पोसाहि ण पासओ तुम’ तुमं अतीव
पासओ जं अतीव पस्ससि, भोगनिरिस्खितो भवान्, जतो एक एवात्मा पायमीरु पासएचि प्रवचनवयणेणं, कंहं अम्हेहिं दुक्खि-
ताणि ण पासतित्ति, यदि त्वं एवं दीर्घदर्शी परलोगंपि जहाहि उत्तमंति, इमो तावं त्विमो लोगो जहो, अम्हेहि य तुज्झं निमि-
त्तेण अद्वितीए किलिस्समाणेहिं अम्ह य बुद्धुत्तणे सुम्मुसाए अकीरमाणीए पुत्तदारे य अभरिज्जमाणे य परलोगोविं तं णं भवि-
स्सति, उक्तं च-‘या गतिः कलेशदग्धानां, गृहेषु गृहमेधिनाम् । पुत्रदारं भरंतानां, तां गतिं व्रज पुत्रक ! ॥ १ ॥’ उत्तमो नाम
तव एव मातापितृसुश्रूषया उत्तमो लोको भविष्यति, अन्यथा त्वधेमः, एवं तैरुपसर्गैः क्रियमाणैः किंचिदेवं धर्मकारः ‘अण्णे

अण्णेहि सुच्छिता' वृत्तं ॥ १०८ ॥ अन्योऽन्येषु मूर्च्छिताः, तद्यथा-कश्चिद्भार्यायां कश्चित्पुत्रे कश्चिन्मातरि पितरि वा 'मोहं जंनि णरा असंबुडा' मुह्यते येन स मोहः-कर्म अज्ञानं वा तत्कृतो वा नानायोगनिगहनः संसारः, अथवा स्वजनस्नेहमोहिताः कृत्याकृत्ये न जानंति, न संबुताः असंबुताः-इन्द्रियनोइन्द्रियतः संवरहिता 'विसमं विसमेहि गाहिया' विसमो णाम असं-जमो तमसंजमं असंयतैरेव ग्राहिता, 'ते पावेहि पुणो व गब्भिता' पापानि-छेदनमेदनविशसनमारणादीनि प्राणिवधादीनि वा तेषु पापेषु वर्तमाना पुनरपि गब्भीभूया उन्मार्गमाचरंतो न लज्जते, पुराणमशानचित्कमांसखादनपिशाचहस्तावसारणं, अहं संसारस्स ण बीभेमि, कुतस्तर्हि?, तव यतश्चैवं 'दविए व समिक्ख पंडिते' वृत्तं ॥ १०९ ॥ दक्कित उक्तः एवम्-अनेन प्रकारेण योऽदमुक्तः सम्यक् ईक्ष्य समीक्ष्य पापं-हिंसादि, अन्यथा पाठस्तु 'तम्हा दविइक्ख पंडिते' तस्मादेवं ज्ञात्वा विरताणं अवि-रताणं च गुणदोसे पात्राओ विरता अट्टारसट्ठणाओ सयणाओ व विरतो भवाहि, 'अभिणिब्बुडो' असंजमउण्हाओ सीतीभूतो 'पणता वीरा महाविधिं' भृशं नताः प्रणताः प्रणंतार इत्यर्थः, कतरं?, जो हेडा संबोहणमग्गो भणितो, वीराः उक्ताः, वीही नाम मार्गो चक्रवीथिवत् महती वीही महावीही, अथवा भाववीही एव महावीही, तत्र द्रव्यवीधी नगरगामादिपंथाः भाववीधी तु सिद्धिपंथाः 'णेआउअं' शिवं, पाठविशेषस्तु 'प्रणता वीधीमेतमणुत्तरं,' एतदिति भाववीधी जं भणिहामि अणुत्तरं-असरिसं अणुत्तरं वा ठाणणाणादि, सेहनं सिद्धिः, पद्यत इति पंथाः, नयतीति नैयायिकः, शिवं निरोगं, धुवं वा धुवो सासओ स एवं प्रणतः 'वेया-ल्लियमग्गमागतो' वृत्तं ॥ ११० ॥ वैतालिकमुक्तं, अथवा विदालयतीति वैतालिकः-भगवानेव-वैतालिकस्य मार्गः वैतालिकमार्गः नं आगतः, प्राप्त इत्यर्थः, 'मणसा वयमा काएण संबुडे'त्ति गुत्तो 'चिच्चा चित्तं च णातयो' चिच्चा णाम त्यक्त्वा वित्तं बाह्यमभितरं

च, बाह्यं गोमहिष्यादि अहिंभतरं हिरण्यसुवर्णणादि, अथवा अभ्यन्तरं विद्याबुद्धिकौशलयादि, शेषं बाह्यं, 'गातय'ति पुष्पावरसं-
स्तुता, आरंभस्तु पचनछेदनादि प्राणातिपातो वा चशब्दात् शेषा अवयवा अपि, चिच्चा अपि वर्तते, संबुडे इति एहिं, चरेदिति अनु-
मतार्थे, अथवा परिवर्तयिष्येति चेति ॥ वेयालिप पदमो उद्देशो सम्मतो २-१॥

उद्देशस्थाहिगारो माणो वज्रेतव्यो, तत्थ गाथा-तत्त्वसंजमणो सुवि जड माणो वज्जिओ महेसीहिं । अत्तसमुक्कसणट्ठा
किं पुण हीलामणु अपणेसिं ॥४३॥ महातवस्सिणा-संजमे अतीव अप्पमत्तेणं अतीव बहुसुतेण जड ताव माणो वज्जिओ तेन तप-
स्सित्वे अप्रमत्तत्वे बहुश्रुतत्वे वा गव्वं न याति, किमग पुण नातिकुत्तन्तपोयुक्तेन प्रमादवता अल्पश्रुतेन वा गव्वो कायव्वो ? परो वा
हीलंनव्वो ?, किंचान्यत्-जड नाच णिज्जरमतो पडिसिद्धो अट्टमाणमहणेहिं । अवसेस समट्ठाणा परिहरियवा पयत्तेणं
॥४४॥ भणिओ य उद्देशत्थाहियारो, सुत्ताभिसंबंधो पुण उक्तं प्रथमस्यान्ते-चिच्चा वित्तं च गातयो, एवं वित्तं स्वजनारंभं विहाय
तपसि स्थितत्वात् 'तयसं व जहाइ से रं'द्युत्तं ॥१॥ तथा णाम कंचुओ, स्वमित्यात्मीयां, उपमाने वति उरगवत्, 'म' इति
स पूर्वविवक्षितः साधुः, रज्यत इति रजः, तत्केन जहाति ?-अकपायत्वेनेति वाक्यशेषः, अकपायस्य हि सपर्यवगिव च हीयति रजः,
'इति संखाय सुणी ण मज्जा' इति-उपप्रदर्शने 'एवं संखाए'ति एवं परिगणेत्या, एवं ज्ञात्वेत्यर्थः, 'ण मज्जए'ति न मदे
कुर्यात्, तत्केन मज्जते ? 'गोयणयरेण जे विए' गोत्रं नाम जातिः कुलं च गृह्यते, अन्यतरग्रहणात् क्षत्रियः ब्राह्मणः इत्यादि,
अथवा अन्यतरग्रहणात् श्रेयाण्यपि मदस्थानानि गृहीतानि भवन्ति, इत्थिणी णाम स्विमणा णिदणा हीलणा, अन्ये ब्रुवन्ते रिक्तता, अथवा
गोतण्णतरेण माहणे-माधू, अहिसगो सुन्दरो अणो अमोभणा, स्यात् य एषा मदानां एकेन नैकैर्वा मदस्थानैर्मत्तः परं परिभवति

तस्य को दोषः ? उच्यते—‘जो परिभवति परं जनं’ वृत्तं ॥ ११२ ॥ परो नाम आत्मव्यतिरिक्तः सपक्षः परपक्षो वा, अथवा परः—अस्वजनः, परिभवो नाम जातादिश्रेष्ठत्वं हीनजातिरिति, एवं कुलादिषु, नान्यत्रापि, सो अणादीए यपज्जते अणवदग्गे ‘संसारं परिधट्ठति चिरं’ सर्वतो वर्त्तते परिवर्त्तते, ‘चिर’ मिति अणंतकालं, विसेसेण कुत्थिता सुकुत्थिता तासु जातिसु एभि-
दियवेइंदियादिसु, यतश्चैवं तेन ‘अहु इत्थिणिघा तु पाविया’ अहु इति यदुक्तकारणात् इत्थिणिका प्रागुक्ता पातयतीति पातिका,
वानरपिटिका इह सुघरीदृष्टान्तः, परलोके कोकिलकथ परिभट्टउ सट्टुणओ जाओ, इति उपप्रदर्शनार्थं, ‘एवं संखाए’ एवं
परिगण्य सुणी ‘ण मज्जाए’ मदं न कुर्यात्, ‘जे यावि अणातए सिया’ वृत्तं ॥ ११३ ॥ जेत्ति अणिद्धिणिहेसे नान्यो नाय-
कोऽस्यास्तीत्यनायकः—चक्रवर्त्तिबलदेवो महामंडलिओ वा, वासुदेवो ण पव्वयति, निदानकृतत्वात्, तेन नाधिकारः, पेसंगेपेसगो
णाम तेसिं चेव चक्रिमादीणं जो पड्डिगावाहगो प्रव्रजितः स्यात्, असावपि तं चक्रवर्त्तिं प्रव्रजितः पूर्वं दासदासं वारसावत्तेण
वंदणेण वंदति, वंदणमाणोऽपि वा ‘इदं मोणपदमुवड्डिए’त्ति इदमिति आरुहतं मुनेः पदं मौनं पज्जतेऽनेनेति पदं—भोक्षं गम्यत
इत्यर्थः, उपेत्य स्थितः उवड्डितो, न तेन पूर्वस्वामिना लज्जा कर्त्तव्या जहाडहं पुव्वदासदासं वंदोविज्जामि, इतरेणापि न गर्वं,
अहं सामिगसामिणा पूइज्जामि, ‘समनं’ति अरागद्वेषानित्यर्थः, ‘सदा’ सर्वकालं चरेदित्यनुमतार्थः, स्यात्—कथं ताभ्यां लज्जा-
मदो न कर्त्तव्याविति ? उच्यते, ‘समयणयरम्मि संयमे’ वृत्तं ॥ ११४ ॥ ते हि संयं तच्चं प्रति समा चेव, अथवाऽयमपि
छेदोपस्थानीये, एवं परिहारविशुद्धिकादिषु शेषेष्वपि, अरिस्स मिंवृत्तं, तो हि संयमत्वं प्रति समावेव, अथ समेत्ति एकस्मिन्नेव तो
संयमस्थाने वर्त्तयेतां. अणयरे वत्ति विसमे वा छट्ठाणपडितस्स, तेसु समयत्त्वादिष्वसंजम इतिकृत्वा अन्यतरे अधिके वर्त्तमानः

पृज्यः, संयतत्वादेव, अथवा जे यावि भवे अणायणे, जेविय पेसगस्स पेसएत्ति, एगिगो माणेऽहं उक्तः, इह तु 'समअण्णतरंमि वा सुते समेऽवि सुएणमिमं परिचिततरंति काउं स माणो ण कायव्वो, लहुं वा मे अधीतंति, अण्णयरं तु एगो गणी एगो वायगो, पूर्वगतं वाचितं येन स वाचकः, न च वाचकं मानः कार्यः, संशुद्धो स एव, संयमः शुद्धः यत्रासौ वर्त्तते, अथवा स एवं लज्जा-मददोसादि एहि संशुद्धो 'समणे' ति सम्यक् मणे समणे वा समणो, परि समंता सव्वतियारसुद्धो सव्वओ वा परिवए परिव्वए, स्वात्क्रियच्चिरं कालं?, उच्यते 'जा आवकथा समाहिते' यावदस्य कथा प्रवर्त्तते देवदत्तो यज्ञदत्तो वा, दन्विओ णाम रोग-दोसरहिओ, स्यान्मृतरयापि कथा प्रवर्त्तते तत उच्यते 'कालप्रकासि पंडिते' यावत्कालं न करोति तावन्मानादिदोषरहितेन भवितव्यं, म्यात्किल किमालंबनं कृत्वेति यतितव्यं?, उच्यते 'दूरं अणुपस्सिया' वृत्तं ॥ ११५ ॥ दूरं नाम दीर्घं अनुपश्यति तं धम्म-मणागतं, तथा धर्मः स्वभाव इत्यर्थः, वर्त्तमानो धर्मो हि कालानादित्वाद् दूरः, स तु अविरतन्वान्मानादिमदमत्तस्य दुक्खभूयिष्ठोऽतिक्रान्तः, किं च इमेण खलु जीवेण अतीतद्वाए उच्चणीयमज्झिमासु गतिसु असति उच्चगोते असति पीयगोते होत्था, तथा च अतीतकाले प्राप्तानि सर्वदुःखान्यनेकशः, एवमनागतधर्ममपि, अथवा दूरमणुपस्मिअत्ति दढं पस्सिय, अथवा मोक्षं दूरं पस्सिय दुल्लभन्नोधितां पस्सिय जाल्यादिमदमत्तस्य च दूरतः श्रेयः एवमणुपस्सिय इत्येवमादि अतीतानागतान् धर्मान् अनुपस्सिता 'अट्ठे फरुसेहि माहणे' फरुसा नाम स्नेहवियुक्तः वाचिकाः कायिकाश्चोपसर्गा क्रियन्ते, तत्र वाचिकाः आक्रोशहीलनाद्याः कायि-कास्तु वधबंधनताडनाङ्कनच्छेदनमारणांताः, अथवा प्रतिलोमा फरुसा, तैरुदीर्णैः 'अवि य हण्णू' अपिहन्यमानाः अविहण्णू यथा खन्धकश्चाद्याः, न तु खन्दकः, 'समयंसि रीयति' ति यथा समयेऽतिदिष्टं तथा रीयते प्रसन्न इत्यर्थः, पठ्यते च 'अविहण्णू

समयाधियासए' अस्यार्थः अविहणू-अविहन्यसानः सम्यक् अहियासए, अथवा अविहणू इति हन्यमानो न हन्यात् किञ्चित्, अथवा धर्ममस्योपदिशेत् स कीटकधर्मकथिक उच्यते, 'पणसमत्ते सया जए' वृत्ते ॥११६॥ प्रच्छति तमिति प्रश्नः यावत्प्रश्नान् परः पृच्छेत् तं व्याकर्तुं समर्थः, पठ्यते च- 'पणहसमत्ते सदा जए' समाप्तप्रश्न इत्यर्थः, सदाजएत्ति ज्ञानवान् अप्रमत्तश्च, अय- तस्य हि क्षीरं परिचिकित्सकस्येव न वचः प्रमाणं भवति, उक्तं हि- "अडितो ण ठवेति परं" समिता णाम सम्मं धम्मं उदाह- रेज्ज, जहा पुणस्स कत्थति तथा तुच्छस्स कत्थति, 'सुहुमे हु सया अत्थसए' सुहुमो नाम स हि सुहुमेणवि अतिचारेण ल्हसि- ज्जति, कथयतो वा सूक्ष्मेणापि आत्मोत्कर्षेण परहीलया वा ल्हसिज्जति, पूयागारवसकारहेउं वा कथयतो ल्हसेति, अहवा सुहुमेति सूक्ष्मबुद्धिः कथयेत्, अल्लसकस्तु स एवमनाशंसी, न च मार्गविराधना करोति, अपरियच्छंते य परे ण कुप्पेज्जा, णेव कथणलङ्की- संपण्णताए माणी माहणो होज्जा, अथवा कथयतो ण परं कोवये-अन्यतरं कपायं गमयेत्, स एवं 'बहुजणमणंमि संबुडे' वृत्ते ॥११७॥ बहुजनं नामयतीति बहुजननामने, अहवा नम्यते-स्तूयत इत्यर्थः, स धम्म एव, सर्वलोको हि धर्ममेव प्रणतः, न हि कश्चित्परमाधार्मिकोऽपि ब्रवीति-अधम्मं करोमि, तत्रोदाहरणं-सेणिओ राया, तस्स अत्थाणीए धम्मजिज्ञासायां के धम्मिया इति, ततो परिसदेहिं भणति-दुल्लभा धम्मिया, पायं अधम्मिओ लोओ, अभयो भणति-लोगस्स भावपाएण एस पइण्णा जहा वयं धम्मिया इति, परिसाए असदहंतीए अभओ भणति-परिक्खामो, ततो रायाणुत्ताए सितासिताणि दुवे भवणाणि कारवेति, पउरजणवया भणिया-जे तुम्हं धम्मिया ते धवलं गिहं पविसंतु, अधम्मिया असियमिति, ततो ते सव्वे पउरजणा धवलगुहम- णुपविट्ठा, अधिगारिगेहिं पुच्छिता-किं भवंतो धम्मं करेहिंति? तत्थेगो भणति-अथं करिस्सगो, तत्थ मे अणेगेहिं सउणसहस्सेहिं

धर्माणं उच्यते विजति, अण्णो भणति—अहं वणिज्जो, कलोपजीवि वंमणो मे णिच्चगं भुंजति, अण्णो भणति—अहं कुटुम्बरणपविचो किलेसभागी, किं बहुणा ? सोयरियादयोऽपि कुलधम्ममनुवर्तित्वाद्द्वयमपि धम्मिया, एवं धवलगिहमणुपविट्ठा, उक्तं च—“सोत-सुतघोररणमुहः” अथ तत्थ दुवे सावगा सकुत्तमद्यपाननिवृत्तिरुक्तमङ्गा असितभक्षमणुपविट्ठा पुच्छिता भणन्ति—सुसाहुणो सुमावगा य धम्मिया जे सया अपमत्ता, अम्हे पुण पमादिणो स्वकृतमद्यपाननिवृत्तिरुक्तमङ्गा ण धवलगिहारुहा, अतो असित-भवनमणुपविट्ठा इत्येवं बहुजननमितो धम्म इति, तस्मिन् बहुजननमिते संवृतात्मा भवेदिति वाक्यशेषः, अन्ये त्वाहुः—बहुजन-नमनो-लोभः, सर्वो हि लोकस्तस्मिन् प्रणतः, असंयतास्तावत् सर्वे शब्दादिविषयप्रणताः, प्रमत्तसंयता अपि तेनैव केचित्प्रणताः, वीतकषायास्त्वप्रणताः, जे य जयणा अपमत्ता इति तेऽपि न प्रणताः, उक्तं च—‘कोधस्स उदयणिरोधा वा उदयपत्तस्स वा कोहस्स विहलीकरणं’ एवं योगेन्द्रियाणामपि वक्तव्यं, संयतो नाम विरतः निवृत्त इत्यर्थः, ‘सव्वहेसु सदा अणिस्मिते’ति सव्वेसु इन्द्रियस्थेषु यावतो वा असंयमार्थाः अथवा ऐहिकामुष्मिकेषु अणिस्मितो नाम नार्काक्षति ‘हरदे च तुमे अणाइलो’ हरदेति, महासमुद्रः, स हि तन्नादिभिः महामत्स्यैः स्फुरद्भिर्गपि नाकुलजलो भवति, न क्षुब्धजल इत्यर्थः, पद्ममहापद्मादयो वा इदाः स्वच्छ-प्रसन्नगंभीरजलाः गंभीरत्वादनानकुलाः, एवमसावपि पूर्वापरद्वेषपरिशुद्धस्वच्छज्ञानवान् प्रसन्नवाङ्मनाः न च परप्रवादिभिः शक्यते विक्षोभयितु इत्यनाकुलः, कोधादीहि वा अणाइलो, अथवा अणाइल इति निरुद्धाश्रवः अनानुरो—न ग्लायति धम्मं कथयन्, ‘धम्मं प्रादुरकासव’ति प्रादुः प्रकाशने स भगवान् आर्यसुधम्मः अण्णतरो वा गणधरो इदं इवानाकुलः धम्मं प्रादुरकार्षीत्, एवमन्येऽपि स्याविराः प्रादुरकार्षीन् प्रादुर्कुर्वन्ति करिष्यति च, कस्यपदथायं काश्यपः, स एवं लक्षणकं धम्मं कथयति, तं च वा

‘बहवो पाणा पुढो सिया०’ वृत्तं ॥ ११८ ॥ अथत्रोपदेश एवायं, बहवो प्राणा पुढो सिता, बहव इत्यनन्ताः, पृथक् पृथक् सिता पुढोसिता, तंजहा-पुढविकाइयत्ताए०, तेषां तु प्रत्येकानन्तानामप्येको धर्मः समान एव, सुखप्रियत्वं ‘समियं उवेहाए’ चि समिता णाम समता, प्रत्येकाश्रयेऽपि सति अभीष्टसुखता दुःखोद्वेगता च समानमेतत्, अथवा समिया इति समं उवेहिताः जे मोणपदं उवाडिहए, मुनेरिदं मौनं, विरमणं विरतिः तेषामतिपातादीनां अक्रासित्ति करिब्यसि, पापाड्ढीनः पंडितः, का भावना १, यथा तवैते इष्टानिष्टे सुखदुःखे एवं पाणाणमवि इत्येवं मत्वा विरतिं तेषामकासि पंडिते, स एव विरतात्मा ‘धम्मस्स य पारए मुणी०’ वृत्तं ॥ ११९ ॥ धम्मो दुविहो-सुतधम्मो चरित्तधम्मो य, तयोः पारं गच्छतीति पारगः, श्रुतज्ञानपारंगतः चोदसपुब्बी, पारं वा कांक्षति, एवं पारं गतः कांक्षति वा अकषायः, तस्य च चारित्रमधिकृत्यापदिज्यते, आरंभो नाम जीवकायसमारंभस्तस्यांते व्यवस्थितो, नारभत इत्यर्थः, जे य पुण आरंभपरिग्गहे वड्ढति ममायंति वा ते तं परिग्गहं णड्ढविण्हं ‘सोयंति य णं ममायणो’ अलभ्यमाणमपि यथेष्टपरिग्गहं सोयंति णं ममाइणो, उक्तं हि-‘परिग्गहेव्वप्राप्तनेष्टेषु काङ्क्षाशोकौ, प्राप्तेषु च रक्षणमुपयोगे वाऽ-वृत्तिः’ णो लब्भति णियं परिग्गहंति अग्गिसामणत्ताए चोरसामणत्ताए णितओ ण भवति, अयमपरकल्पः तस्मिन्, धम्मस्स य पारए मुणी, आरंभस्स य अन्तिअड्ढितं सोयंति य णं ममाइणो अम्हे सुहिता, तुम्हं संतविमवोऽवि अतिदुक्करं तवचरणं करेसि, जेणं ममायंते तेणं ममायणो-मातापुत्रादयो णो लब्भंति परिग्गहंति, स तेषां नित्यं वशकः आसीदिति नित्यं परिग्रहः परः, ततस्तत्प्रत्ययिकं णो लभति णितियं परिग्गहं, अमुमेवार्थं नागाज्जुनीया विकल्पयंति-सोऊण तयं उवड्ढितं केयि निही विग्गेण उड्ढिता । धम्मंमि इहं अणुत्तरे, नपि जिणेज्ज इमेण पंडिते ‘इह लोग दुहावहं विदा परलोणे य दुहं दुहावहं’ ॥ १२० ॥ कृषिभृत-

चौरादीनां इहलोगे एव दुहावहं धणं, उक्तं हि-अममा जनयति कांक्षितां, निहिता मानसचौरजं भयम् । विट्ति जना हि०” पर-
लोकेऽपि च दुहं असाद्धनोपार्जनदुःखात् सुमहत्तरं दुःखं समावहंतीत्यतो दुहादुहावहा, अथवा दुहादुहा वा पुनरनन्ते संसारे पर्य-
टन्तः शरीरादिदुःखं समावहंति ‘विद्धं सणधम्ममेव या’ अणिचौराद्युपद्रवैः कालपरिणामतश्च विद्धं सणधम्ममेव या इत्येवं
विद्वान् मत्वा को नाम आगारमावसे?, किवान्यत्-पव्वइतेणवि न मत्कारवंदणमंमणाउ बहु मागितव्वा, उक्तं च तत्थ-‘महता
पल्लिगोह जाणिया०’ वृत्तं ॥१२१॥ परिगोहो णाम परिब्बंगः, दब्बे परिगोहो पंको भावे अभिलापो बाह्याभ्यन्तरवस्तुषु, परस्प-
रतः साधूनां जावि वंदणणसंमणा सावि ताव परिगोहो भवति, किमंग पुण सहादिविसयासेवणं?, अथवा प्रव्रजितस्यापि पूजा-
सत्कारः क्रियते, किमंग पुण रायादिविभवांससा?, ‘सुहुमे सल्ले दुरुद्धरे’ सूचनीयं सूक्ष्मं, कथं?, शक्यमाक्रोशताडनादि तिति-
क्षितुं, दुःखतर तु बन्ध्यमाने पूज्यमाने वा विषयैर्वा विलोभ्यमाने निःसंगतां भावयितुं, इत्येवं सूक्ष्मं भावशल्यं दुःखमुद्धतं हृदया-
दिति वाक्यशेषः, इत्येवं मत्वा विद्वान् ‘पयहेज संयवं’ मय्यक् सतः सतो वा सत्वः संथो, नागाज्जुनीयास्तु पठंति-पल्लिमंथ
महं विजाणिया जाविय वंदणपूयणा महं । सुहुमं सल्लं दुरुद्धरं तं पि जिणे एएण पंडिए’ एगे चरे ठाण आसगे०’ वृत्तं
॥१२२॥ द्रव्ये एगल्लविहारवान् भावे रागद्वेषरहितो वीतरागः, ठाणं-काउस्सगो आसणं-पीढफलंगं भूमिपरिगहो वा सयणंति
णुवण्णो, एगो रागद्वेषदोमरहितो, सव्वत्थ पवादिणिवादसमविसमेसु ठाणणिसीयणमयणेषु एगभावेण भवितव्यं, णाणादिसमाहितो,
चरेदित्यणुमतार्थे, भिक्खू ‘उवहाणचीरिए’ उपधानवीर्यवानिति तपोवीर्यवान्, ‘वइगुत्ते’ चि वयगुत्तिगहिता ‘अज्झप्पसंबुडे’ चि
मणोगुत्ती गहिता, पूर्वाद्धेन तु कायगुत्तिः । इदाणि जो सो एगल्लविहारी तं दुच्चवरे य णिकारणेण भणति-‘णो पीहे ण याव-

वंगुणे' वृत्तं ॥ १२३ ॥ पिहितं णाम ढक्कियं, अवगुत्तदुत्तारिए सुणणघरे वा भिन्नघरे वा, शून्यां हितं शून्यं, शून्यं वा यत्राऽन्यो न भवति, पुड्डो ण उदाहरे वयिं, चत्तारि भासाओ सोत्तूण उदाहरति वयिं, अवस्सं संबुज्झितुकामस्स वा एगनायं एगत्राणरणं वा जात्र चत्तारि, णिसीयणट्ठोणे मोत्तूण सेसं वसधिं 'ण संमुच्छति' ति ण पमज्जति, 'णो संथडे तणे' ति ण वा तणाइं संथरेति, किमंग पुण किञ्चिं पोत्ति वा ?, स एवं सरीरोवस्सयादिसु अप्रतिवद्धः अणियतवासित्वात् 'जत्थऽत्थमित्ते अणाइले' वृत्तं ॥ १२४ ॥ जत्थ से अत्थमिति स्रो जले थले वा तत्थ वसति, अणाइलो णाम परीषहोपसंगैः नैकैः समुद्रवत् नाकुलीक्रियते, समविसमाइं ठाणसथणासणाइं मुणीऽधियासए, न रागेद्वेषौ गच्छेत्, तत्थ से अच्छमाणस्स 'चरगा अहवावि भेरवा' चरंतीति चरका-
पिपीलिकामत्कुणघृतपायिकादयः भेरवा-पिशाचश्चापदादयः सरीसृपा-अहिमूषिकादयः सन्वे अहियासएत्ति, एवमन्येऽपि 'तिरि-
या मणुसा य दिव्विया' वृत्तं ॥ १२५ ॥ तिरिया चतुर्विधा उवसग्गा तिविहाधि सेविया नामासेवित्वा अनुभूय 'लोमादी-
यं पि ण हारिसे' लूयत इति लोमा लोमहरिसो दुधा भवति-प्रतिलोमैर्भयात् अनुलोमैः ग्रहर्षेण हासतः, आदिग्रहणात् दृष्टिमुख-
प्रसादो दैन्यं वा, 'सुत्तागारगते महासुणी' स तैर्भैरैर्युपसंगैरुदीर्णैश्छिद्यमानो मार्यमाणो वा 'णो ताव मिकंल जीविनं'
वृत्तं ॥ १२६ ॥ अनुलोमैर्वा उदीर्णैः असंजमजीवितं ण वा पूयासक्कारं पत्थेज्ज, तेनैवं जीवितमनाकांक्षता पूजासत्कारौ च, भया-
नके वाऽऽवसथे वसता 'अब्भत्थमुवति भेरवा' अभ्यस्ता नाम आसेविता असकृद् अमकृत्सहमानेन जाता उदिता आसेविता अभ्यस्ता
इत्यतः उपेयन्ति भयानकाः, पठ्यन्ते च- 'अप्पुत्थं उवेंति भेरवा' अल्पा न बहवः पिशाचश्चापदव्यालादयः जीविता-
न्तयिका उवेंति, शीतोष्णदंशमशकादयस्तु उदीर्णा अपि शक्याऽधिषोढुमिति, अभ्यस्तच्चान्निराजितवारणस्येव भैरवा एव भवंति,

तस्यैवं 'उचनीततरस्स नाङ्गो०' वृत्तं ॥ १२७ ॥ भिक्षोः धर्मसुपनीतः परीपहजयं वा, अयं चोपनीतः २ अयमनयोरुपनी-
ततरः ज्ञानदर्शनचारित्रेषु यस्यात्मा उपनीततरः स भवत्युपनीततरः, त्रायतीति त्राता, स च त्रिविधः—आत्म० पर० उभयत्राता—जिन-
कल्पिकार्हदृच्छवासिनः 'भयमानस्स विविचमासनं' इत्थीपसुपण्डगविरहितं विवितं आसनग्रहणादुपाश्रयोऽपि गृहीतः 'सामाङ्ग-
माहु तस्स तं' समभावः सामाङ्ग्यं आहुः तस्म तं समभावं सामाङ्ग्यं तस्सेवंगुणजातियस्स सामायिकं, कतरं?, चारित्तसामाङ्ग्यं,
आहु—उक्तवानिति तित्थकरो अज्जसुहम्मो वा सिस्साण कथेति, तस्य चारित्रधर्मः, किं करोति?, यः आत्मानं भये न दर्शयति,
न शुभ्यत इत्यर्थः, किंचान्यत्—'उस्सिणोदकतत्तभोग्गो०' वृत्तं ॥ १२८ ॥ उस्सिणग्रहणात् फासुगोदगं सोवीरगउण्होदगादीणि
गहिताणि, तस्रग्गहणात् स्वाभाविकस्यातपोदकादेः प्रतिषेधार्थः, धर्मेण यस्यार्थः स भवति धम्मद्वो, द्वी लज्जायां, असंयमं प्रति द्वीर्य-
स्यास्ति स द्वीमान् तस्य द्वीमतः, स हि लोकं शीतोदकं पिवन् लज्जते, द्वीयत इत्यर्थः, तस्यैवमप्रमत्तस्य आमतः संमग्निं असाधु
'रायिहि' राजादिभिस्तस्यासाध्वी, कथं?, रिद्धि द्दुवा तं मा भून्मूर्च्छां कुर्यात्, मूर्च्छतश्च अममाधी भवति 'तथागतस्स-
वि'त्ति वैराग्यगतस्यापि, अथवा यथाऽन्ये, यथा जिनादयो गता वीतरागं तथा मोऽवि अप्रमादं प्रति गतः, इदानीं प्रमत्ता उच्यन्ते—
'अधिकरणकरस्स भिक्खुणो०' वृत्तं ॥ १२९ ॥ अधिकरणं करोतीति अधिकरणकरः, 'प्रसह्वे'ति आक्रम्य परपरिभवात् संबंधं
स्नेहसंततिं दारयति ततः दारुणं, 'अहे परिहायते ध्रुवं' अर्थो नामा मोक्षार्थः तत्कारणादीनि च ज्ञानादीनि परिहायति, 'जं अज्जियं
समीखल्लएहिं तवणियमयं भमइएहिं । मा हु तयं छुंहेहि य बहुतरयं सागपत्तेहिं ॥ १ ॥ एतेण कारणेणं अधिकरणं ण करेज्ज संजते
स्वपथपरपक्षाभ्यामिति वाक्यशेषः, तस्यैव अधिकरणमकुर्वणस्य 'सीतोदगपरिदुग्गुच्छिणो' वृत्तं ॥ १३० ॥ सीतोदगं णाम अवि-

गतजीवं अफासुगं प्रती, प्रतिदुगुंछति णाम ण पिबति, यो हि यन्न सेवति स तत् जुगुप्सत्येव, जहा धीयारा गोमांसमद्यलसुन-
पलंडुं दुगुंछति, न केवलं धीयारा गोमांसं दुगुंछति, तदाशिनोऽपि जुगुप्संति, अप्पडिणो णाम अप्रतिज्ञः, नास्य प्रतिज्ञा भवति यथा
मम अनेन तपसा इत्थं णाम भविष्यतीति, तं जहा-णो इहलोगट्टताए तवं करोति० जहा धम्मिवचं भदन्ता, आलयाहारउवधिपू-
याणिमित्तं वा अप्रतिज्ञः, लवं-कम्मं येन तत्कम्मं भवंति ततः आश्रवात् स्तोकादप्यवसकति, तस्यैवंविधस्य 'सामायिकमाहु
तस्स' जं तदेवास्य सामायिकं-चरित्रसामायिकं, यत्किं?, न करोति, जं गिहिमत्ते असणं ण भवति, मा भूत् पञ्चाकम्मदोसो,
भवस्समि णड्डे हिते वीसरिते, स एव सीतोदगवधः स्यादिति । किं च 'ण य संखतमाहु जीवितं' वृत्तं ॥ १३१ ॥ णहि छिन-
तंतुवत् इहं जीवितं पुनः शक्यते संस्कृतं, 'तथे'ति तेन प्रकारेण, बालजणो णाम असंयतजनः, प्रगल्भीभवति प्राणातिपातादिषु
प्रवर्त्तमानो धृष्टो भवतीत्यर्थः, स एव बालः पापेषु कर्मसु प्रगल्भीभवन् तैरेव बाले पावेहि मज्जति हिंसादीहि, तज्जणिण वा
कर्मणा मानमंडमिव मीयते पूर्यत इत्यर्थः, मार्यते वा संसारे, 'इति संखाय सुणी ण मज्जति' इति संस्कार्यते, एवं परि-
गणय्य ण मज्जति-न मंदं कुर्यात्-न कुप्येत, मानाधिकार एव अस्मिन्नुद्देशके वर्ण्यते, तेण इति संखाए सुणी ण मज्जति, क्रोधो
माने(मदो)ऽपि गृहीतो, लोभस्तु 'छंदेण पळेति मायया' वृत्तं ॥ १३२ ॥ छंदो णाम लोभः इच्छा प्रार्थना, तेण छंदेण प्रलीयते यं
प्रजाः तासु तासु गतिषु भृशं लीयते-गच्छति, पठ्यतं च 'छण्णेण पळेति मायया' छंदेणेति ङभेणोवहिणा कूटतुलकूटमाना-
दिभिः तथा हिंसादिषु कर्मसु प्रवर्त्तते दंभेण, पलायितुमिच्छति कर्मबन्धात्, यथा मारंतोऽवि य देवस्सुवरिं छुमति, महर्षि-
प्रणीतोऽयं मार्गः, तथा चिचं न दूषयितव्यं इति, पापंढिनोऽपि शाक्यादयः छणेण पलायितुमिच्छंति कर्मबन्धात्, तद्यथा-संघ-

संतगा ग्रामाः, दासीदासहिरण्यादि च ते उपासगमंता वा, भागवता ब्रुवते-सर्वं देवो करोति, यथा छण्णेण तथा लोभादिभिरपि 'बहुमाये'ति उत्क्रंचणादि, पापंडिनोऽपि मायाबहुला कुकुडेहिं लोअं उवचरंति, उक्तं हि-कुकुडसाध्वो लोको नाकुक्कुटतः प्रवर्तते किंचित् । तस्मात् लोकस्यार्थे पितरं (अत्रि) सकुडं कुर्यात् ॥१॥ 'चित्तग्रामाण्यं वर्णयन्ति, मोहो नामाज्ञानं तेन प्रावृता छादिता इत्यर्थः, शासनाश्रितास्तु 'वियडेण पलेति माहणे' भावेनेति वाक्यशेषः, तेनाकुडिलेनावि अविकुत्थितेनाजिम्हेन, कुतः पलीयते ?, संसारात्, न केवलमात्मा शुद्ध्या पलीयते, बाह्येनापि पलीयते, तद्यथा-'सीउण्हं वयसाऽधियासए' सीते अप्रावृतः उण्णे आतापयति, अथवा सीता अनुलोमाः उण्णाः प्रतिलोमाः, वयसेति वाचा, यथा वयसा तथा मनसावि, एवं सेसिंदियदभोवि, किंच-जं बहुपसणं तं गेण्हाहि चिहुंते, 'कुजए अपराजिए जहा०' वृत्तं ॥१३३॥ कुच्छित्तो जयः कुजयः द्यूतेण थोवं विद्वप्पति, यद्यपि अपराजितो अक्खेहि देवताग्रसादेन वा अक्खविहित्तेण वा अपराजितो तथापि कुत्थित एव जयः, अक्खापासगादिषु क्रीडाव्यवहाराः, अक्षैर्दिव्यति दिव्यं, दिव्यं चास्यास्तीति दिव्यवान्-क्रीडावान्, जह सो दिव्यं च कडमेव गहाय, णो कल्लिं णो त्रेतं णो चेव दावरं, उवसंहारः 'एवं लोणंसि ताइणो०' वृत्तं ॥ १३४ ॥ एवम्-अनेन प्रकारेण अस्सिल्लोके पापंडलोणे वा 'ताइणो'त्ति आत्मपरोभवत्रायिणो-जिनतीर्थकरस्थविराः 'ब्रुवते' उक्तः 'अयं'ति इमो जइधम्मो सुतचरित्तधम्मा य 'अनुत्तरे' बहुफले, अनुत्तरे इत्यर्थः, 'तं गेण्ह हेनंति उत्तमं' तमिति तं धम्मं गेण्हाहि इहलोए परलोए य हितं, इहलोए आसोसहिल-द्वीओ परलोए सिद्धी देवलोगसुकुलपच्चायादि, 'ते' इति तस्य ग्रहे, कस्य निर्देशः ?, उच्चमः-प्रधानः, धम्म इति वर्तते, कडमिव ब्रूतकरवत् सेसा तिणिण आता, पासत्था अण्णतिथिया गिहित्था य, अवहाय-छेडुत्ता, को भयति ?, उच्चयते, पंडितो भवति, किं

च-एषा हि शब्दादीनां त्वगरीषह एव गरीयान् अत एवोच्यते 'उत्तरमणुयाण आहिता' वृत्तं ॥ १३५ ॥ उत्तरा णाम शेष-
विशेष्यः ग्रामधर्मा एव गरीयांसः, यथा मयाऽनुश्रुतं स्थविरेभ्यस्तैः पूर्वं श्रुतं पश्चात्तेभ्यो मया श्रुतं, उक्तं हि-“सुखस्यातिरसः
स्वर्गः, स्वर्गस्यातिरसः स्त्रियः। गवामतिरसः क्षीरं, क्षीरस्यातिरसो घृतं ॥ १ ॥ सर्व्व एव वा विषयग्रामधर्मः, अथवा उत्तराः-
शब्दादयो ग्रामधर्मा मनुष्याणां चक्रवर्तिबलद्वन्वासुदेवमण्डलिकानां तेषु उत्तरेषु वि 'जंसि विरता समुद्धिता' जासु इत्थिगासु
सम्यक् उद्धिता समुत्थिताः, 'कासवस्स अनुधम्मचरिणो' काश्यपो-वर्द्धमानस्वामी काश्यपचीर्णानुचरणशीलाः कासवस्स
अणुधम्मचारिणो, अथवा ऋषभ एव काश्यपः तेन चीर्णमनुचरति यथोद्दिष्टं 'जे एत चरेत्ति आहिता' वृत्तं ॥ १३६ ॥ जे इति
अणुद्दिष्टनिर्देशे, जे अणुधम्मचरित्तं कुर्वन्ति, आहितं-आख्यातं, केण?, 'णाएण महता' ज्ञातकुलीयेन महता इति, ज्ञातृत्वेऽपि
सति राजसूनुना केवलज्ञानवता च, महौश्वासौ ऋषिश्च महर्षिः, अथवा मोक्षेसिणा, ते उद्धिता, उत्थिता नाम मोक्षाय, सम्यगुत्थिताः
समुत्थिताः, न जमालिबत्, शाक्यादयोऽपि हि मोक्षार्थमभ्युत्थिताः, 'अन्योऽन्यं च सीदंतं सारंति धम्मं' इति धम्मं सीदंतं,
अथवा धम्मियाए पडिचोयणाए, अथवा धम्मं सालितं स्खलंतं वा धम्मियाए पडिचोयणाए धम्मिणं, पडोआरेणं, धम्मं सम्य-
गवस्थितश्च भूत्वा 'मा पेह पुरापणामए' वृत्तं ॥ १३७ ॥ अमानोनाः प्रतिपेधे, मा प्रेक्षस्व, पुरा नाम पूर्व्वकालि ए पुञ्जरतपुञ्ज-
कीलितादि, प्रणामयंतीति प्रणामकाः दुर्गतिं संसारं वा प्रति धम्मं स्थितं, संक्षेपार्थस्तु पुञ्जकीलितं ण सुमरेज्जा, धम्मं वा प्रति
प्रणामयेदात्मानं, उवधिं दन्वे हिरणादि भावोवधिं अट्टविधं कम्मं, अभिसुखं कंखेज्जासिचि अभिकंखे उवधिं धुणित्तए, मानाधिका-
रेऽनुवर्त्तमाने 'जे दूचणतेहि णो णत्ता' जे इति अणिद्दिष्टनिर्देशे दुष्टं प्रणताः दूषणताः शाक्यादयः, ते हि मोक्षाय प्रवृत्ता अपि

विषयेषु प्रणता रसादिषु, नेति प्रतिषेधे, आरंभपरिग्रहेषु ये न नता ते जानन्ति समाहितं, त एव ज्ञानवन्तः ये सम्यङ्मार्गाश्रिताः, न तु अज्ञानिनो, न वा समाधि जाणन्ति, समाधिर्नाम रागद्वेषपरित्यागः, स एवं समाधिमार्गाविस्थित, 'णो काधिर्' होजा संजने' वृत्तं ॥ १३८ ॥ कथयतीति कथकाः अक्खाणगाणि गोयरगगतो उवस्सयगतो वा अप्रतिमानानि कथयति कथिकः, पासणीओ णाम गिहीणं व्यवहारेषु पणियगादिसु वा प्राश्निको, न भवति, अपाया तत्थ जो जिघति तस्स अप्पियं भवति, संपसारको नाम संपसारकः, तद्यथा इमं वरिसं किं देवो वासिस्सति णवत्ति, किं भंडं अग्घिहिति वा न वा ?, उभयथापि दोषः, अधिकरणसंभवात्, अग्घिहिति णवत्ति, 'नच्चा धम्मं अणुत्तरं' एवंविधेन न भाव्यं, कतकिरिओ णाम कृतं परैः कम्मं पुट्ठा अपुट्ठा वा भणति शोभनमशोभनं वा एवं कर्त्तव्यमासीत् नवेति वा, मामको णाम मभीकारं करोति देशे गामे कुले वा एगपुरिसे वा, किंच-अयं चान्यः कम्मविदालनोपायः, तद्यथा-'छणं च पसंस णो करे' वृत्तं ॥ १३९ ॥ द्रव्यच्छन्नं निधानादि भावच्छन्नं-माया, भृशं पसंसा-प्रार्थना लोभः उक्कोसो-मानः प्रकाशः-क्रोधः, स हि अन्तर्गतोऽपि नेत्रवक्त्रादिभिर्विकारैरुपलभ्यते, उक्तं हि-"कुट्ठस्स खरा दिट्ठी" य एवं कपायनिग्रहोद्यताः तेसिं सुविवेकः गृहदारादिभ्यो विवेको बाह्योऽभ्यन्तरस्तु कपायविवेकः, आहितं-आख्यातं, सुविवेगोत्ति वा सुणिकखंतं वा सुपव्वज्जत्ति वा एगट्ठं, भृशं नता प्रणताः, कुत्र नता ?, धर्मे वा 'सुज्झोसितं'ति जुपो प्रीतिसेवनयोः, धूयतेऽनेनेति धृतं-ज्ञानादि संयमो वा येषां सुज्झोसितं-स्वभ्यस्तं तेसिं सुविवेगमाहिते । स एवं त्रिदालनामार्गाश्रितः 'अणिहे स-हिते सुसंबुडे' वृत्तं ॥ १४० ॥ अनिहो नाम अनिहतः परीपहैस्तपःकर्मसु वा नात्मानं विधयति, ज्ञानादिषु सम्यगाहितः पाणादीहि ३ आत्मनि वा हितः स्वहितः, अथवा यस्मिं गुप्तः स समाहितो, धर्मेण यस्यार्थः स भवति धम्मट्ठी तत्रोवधानवीरीय-

संयुक्तः तवे बारसविधे, स एवं गुणजुक्तो 'विहरेज समाहितेदि' अनियतवासित्वं गृह्यते, समाहितो, निगृहीतेन्द्रियत्वं च, उक्तं हि--“सदेसु य भदयपावएसु, सोतव्विसयं उवगतेसु । तुट्ठेण व रंठेण व समणेण सया ण होयव्वं ॥१॥” एवं सेसिन्दियविस-
एसुवि, स्यात्-किमर्थं एवंविधः प्रयत्नः कियते अतिदुःखश्च ?, उच्यते, 'आतहितं दुक्खेण लब्धते' तंजहा--'माणस्सखेत्त जाती' गाथा ॥ स्यात्-कथं अनादिमति संसारे अयमात्मा न पूर्वमेवानेन पथा प्रयात इति ?, उच्यते 'णहि णूण पुरा अणुस्सुत्तं' वृत्तं ॥१४१॥ नेति प्रतिषेधे, हि पादपूर्णे, नूनमनुमाने, पुरा इति क्रमात् अतिक्रान्तकालग्रहणं, अनुगतं श्रुतं अनुश्रुतं, किंच तत् ?, उच्यते, वक्ष्यते हि-मुणिणा सामाह्यं पदं, अथवा मुणेत्तावि अवितहं णो अधिद्धितं, अविद्धितं णाम यथावत्, अधिद्धितं णाम करणे, तदिदं मुनिना सामाह्यं पदं आख्यातं इत्यर्थः, समता सामाह्यं, तच्च अनेकप्रकारं, कतरेण मुनिना तदाख्यातं ?, 'णात्तए-
ण जगसञ्चवदंस्सिणा'जगे सञ्चं पस्सति जगसञ्चवदंसी, 'एवं माता(मत्ता)महन्तरं' वृत्तं ॥१४२॥ एवमधारणे, महन्तरं मत्वा-
ज्ञात्वा, तत् कस्य कयोः केषां वा ?, उच्यते, सुत्तस्स य असुत्तस्स य, विरतीए अविरतीए, मोक्खसुहस्स संसारसुहस्स य सञ्छा-
सननयस्य मिथ्यादर्शनानां च, अथवा इमं धम्मं महत्तरं मत्वा कुप्रवचनेभ्यः, सहिता नाम ज्ञानादिभिः, बहवो जना इति अणंता-
तीतकाले सिद्धाः संपदं च, 'गुरुणो छंदाणुवत्तगा' गुरुवः-तीर्थकरादयः छंदः-अभिप्रायः विरता भूत्वा विषयकपायेभ्यः तीर्णां भवौघं
तरंति च, द्रव्यौघः समुद्रः भवौघस्तु संसारः, आहितमाख्यातं कथितमित्येकोऽर्थः इति चैतालीये द्वितीयोद्देशकः २-२ ॥

सूयणाधिकारे प्रस्तुते विदारणाधिकारोऽनुवर्तते, उक्तं हि--'उद्देसंगमि ततिए अण्णाणचियस्स अवचयो होहि । स च सुहसा-
तस्स ण भवति, परीपहसाहिष्णोर्भवति, स कथं ?, उच्यते 'संबुडकम्मस्स भिक्खुणो' वृत्तं ॥१४३॥ संबुतानि यस्य प्राणव-

धादीनि कर्माणि स भवति संवृद्धकम्मा, इन्द्रियाणि वा यस्य संवृतानि स भवति संवृत्तः, निरुद्धानीत्यर्थः, यस्य वा यत्नवतः चंकमणादीनि कर्माणि संवृतानि, अथवा मिथ्यादर्शनाविरतिप्रमादकपाययोगा यस्य संवृता भवन्ति स संवृतकर्मा, भिक्खवणसीलो भिक्खू, जमिति अणिद्धिस्स णिदेसे, दुक्खमिति कम्मं, पुढं णाम बद्धपुड्गणिघत्तणिकाइतं, अबोधिए णाम अण्णाणेण धम्मं अबुद्धमाणेणं, यावन्न ताव सुबुध्यते स्म तं संजमतो विवज्जति, तं पंचणालिविहाडिततडागदृष्टान्तेन, निरुद्धेसु च नालिकामुखेषु वातातापेनापि शुष्यते, ओसिच्चमाणं च सिग्घतरं सुक्खति, एवं संयमेण निरुद्धाश्रत्रस्य पूर्वोपचितं कम्मं क्षीयते, आह-तपः अभ्यन्तरं, एवं उक्तः, दशप्रकारेन्द्रियादिसंलीणता उक्ताः इन्द्रियपडिसंलीणता कसायपडिसंलीणता, संवृतात्मकस्तु अनशनावमौदर्यादितपोयुक्तस्य उत्तिसच्यमानमिन्द्रोदकं क्षिप्रं कर्म्मोपचीयते, सेलेसिं पडिवण्णो उक्कोसो संवुडो, मणुस्ससंतियं 'मरणं हेच्च वयंति पंडिता' मोक्खं, अथवा म्रियते येन तन्मरणं, तच्च कर्म्म संसारो वा, तं हित्वा व्रजंति मोक्षं तेनैव भवग्गहणेण व्रजंति तान् प्रतीत्यादिश्यते-‘जे विण्णवणाहिं झूसिता’ वृत्तं ॥१४४॥ विज्ञापयंति रतिकामा विज्ञाप्यन्ते वा मोहातुरैर्विज्ञापनाः-स्त्रियः, जुपी प्रीतिसेवनयोः, अजुषिता नाम अनाद्रियमाणा इत्यर्थः, विज्ञापनासु हि पंचापि विषयाः स्वाधीना शब्दादयः, उक्तं हि-‘पुण्णकलणं च रसं सुराए मंसस्स महिलियाणं च । जाणंता जे विरता ते दुक्करकारए वंदे ॥ १ ॥’ संस्पृष्टा वा तामिः, कौमारब्रह्मचारिणः ते ‘संतिण्णेहि संमं वियाहिता’ सम्यक्तीर्णाः संवृतात्मानो भूत्वा संसारौघं तीर्णाः मोक्षं जिगमिषवोऽपि हि अतीर्णा अपि तीर्णा इव प्रत्यवसेयाः, विविधं आहिता वियाहिता ‘तम्हा उडुंति पासघ’ तम्हादिति तस्मात्कारणात् यस्माद्विज्ञापनासु अजुषिता संतिण्णा हि संमं वियाहिया, तीर्णमवन्धकत्वं च प्रति समाः, ऊर्द्धमिति मोक्षः तत्सुखं वा, तं

दृष्ट्वा कामभोगा द्रष्टव्या, एकार्बुदपरिश्रावणवत् व्रणालेपनवद्वा, पठ्यते च—‘उडुं तिरियं अथे तथा’ उडुं दिव्वा कामा अथे भवणवासिणं तिरियं तिरिक्खमणुस्सज्जोनिवाणमंतरा, ते तिविधेवि य दृष्ट्वा कामाणि रोगवत् अधिकं अत्यर्थं वा, यथा रोगा दुक्खावहा एवं कामा अपि, अट्टविधकम्मरोगापत्तेः, सो भवति एवं, सेसावि आसवदाराणि जोएयव्वाणि, एयं संबुद्धत्तं विरहं च कदं तरेज्ज १, दिट्ठतो ‘अगं वणिएहि आणियं’ वृत्तं ॥१४५॥ यदुत्तमं किंचित्तदगं, तद्यथा वर्णतः प्रकाशतः प्रभावत-
श्चेत्यादि, तच्च रत्नादि, तत्तु द्रव्यं वणिग्भरानीतं राजानो धारयति तत्प्रतिमा वा, तत्तु वस्त्रमाभरणादि वा, तथैव चाश्वो हस्ती स्त्री पुरुषो वा, यो वा यस्मिन् क्षेत्रे प्रधानं द्रव्यं धारयति, शब्दादिविषयोपगतः परिशुक्त इत्यर्थः, राजस्थानीया जीवाः, जेहिं मिच्छत्तादि दोसे खवित्ता खयोवसममाणिता वा वारसविधा वा कसाया ते परमाणि महव्वतरयणाणि राईभोयणवेरमणच्छाणि राजान इवाग्राणि रत्नानि वणिग्भरानीतानि धारयंतीति अग्रं प्राधान्यं, पूर्व्वदिग्निवासिनामाचार्याणामयमर्थः, अपरदिग्निवासि-
नस्तत्वेवं कथयन्ति—ते जे विण्णवणाहिं अजोसिता संतिण्णेहि समं विहायिता तेन सर्व्व एवायं लोकः महाव्रतानि प्रतिपद्यते, उच्यते, ‘अगं वणियेहि आहितं’, अग्गाणि—वराणि रयणाति वणिग्भरानीतानि धारयंति शतसाहस्राण्यनद्यर्याणि वा राजान एव धारयंति, तत्तुल्या तत्प्रतिमा वा, कियन्तो लोकेऽस्ति वणिजः कायिका वा, एवं परमाणि महव्वयाणि रत्तभूतान्यतिदुर्द्धराणि तेषामल्पा एवोपदेष्टारो धारयितारश्च, जे इह सायाणुगा णरा’ वृत्तं ॥१४६॥ जे इति अणिदिट्ठस्स णिहेसे सायं अणुगच्छंतीति साया-
णुगा—इहलोगपरलोगनिरवेक्खा, एवं इट्ठिरससायागारेवसु ‘अज्झोववण्णा’ अधिकं उपपण्णाः अज्झोववण्णा तस्मिन्नेव सोत्तिदि-
यादि ए इच्छामदणकामेसु वा सुच्छिता—गिद्धा गढिता अज्झोववण्णा, ‘किमणेण समं पगढिभता’ ते हि अह्यारेसु पसज्जमाणा यदा

परैश्चोद्यते तदा ब्रुवते—किमनेन स्वल्पेण दोषेण भविष्यति?, विनश्यं वा दुष्पण्डिलेहितदुष्भासितअणउत्तगमणादि, एवं शोवे शोवं पावमायंरंता पदे पदे विसीदमाणा सुबहून्यपि पापान्याचरति, उक्तं च—‘करोत्यादौ तावत्सघृणहृदयः किंचिदशुभं’ दिष्टं तो जहा एगस्स सुद्धे वत्थे पंको लग्गो, सो चिंतेति—किमेत्थियं करिस्सत्तिचि, तत्थेवाज्झवसितं, एवं वितियं मसिखेलसिंघाणगसिणेहादीहि सव्वं मइलीभूतं, अथवा मणिकोड्डिमे चेडरूवेण सण्णा वोसिरिता, सा तत्थेव घट्ठा, एवं खेलसिंघाणादीणि वि कताणि, किं करिस्संतिचि तत्थेव तत्थेव घट्ठाणि जाव तं मणिकोड्डिमं सव्वं लेक्खादीहि—इलेष्मादिभिः मलिनिभूतं दुग्गंधिगं च जातं, भद्गमहि-सोवि एत्थ दिष्टं तो भाणितव्वो, आच्चलक्खो राया दिष्टं तो य, एवं पदे पदे विसीदं तो किमणेण दुब्भासितेण वा स्तोक्त्वा-दस्य चरित्तपडस्स मलिणीभविस्समति जाव सव्वो चरित्तपडो मइलितो, अचिरेण कालेण चरित्तमणिकोड्डिमं वा ‘णवि जाणंति समाहिमाहितं’ ते हि णिच्छयणयतो अण्णाणिणो चेव लब्धंति, पदे पदे विसीदत्तणा जया साधम्मि एहि परेहि वा चोइता भवंति तदा ‘वाहेण जहा व विच्छंसे’ वृत्तं ॥ १४७ ॥ बाहो णाम लुद्धगो तेण सरेण तालितो मृगोऽन्यो वा स तेण ताव परद्धो यावत् श्रान्तश्चत्थारिचि पादे विन्यस्य व्यवस्थितः ततो मरणं चाप्तः, अयं तु सौत्रो दृष्टान्तः, बाहेण जहा वच्छते, बाहतीति बाहः—शाकटिकोऽन्यो वा ‘यथे’ति येन प्रकारेण तेन बाहेन विषमतीर्थश्रान्तो वा अवहन् प्रतोदेन विविधं क्षतः, अवलो नाम क्षीणबलः, भरोद्धनं श्रान्तो वा, गच्छतीति गौः, भृशं चोदितः, चोद्यमानोऽपि न शक्नोत्युद्गोष्ठं, जेण तस्य तहि अप्पथामता ‘तस्म्ये’ति तस्य गोः तस्मिन्वति पांसुनिकरे विषमे वा, अप्पथामया णाम जेण अवहंतो तात्तगप्पहारे सहति, जइ थामवं होन्तो तो ण तुत्तगप्प-हारे सहंतो, सव्वत्थाप्यचयंतो खलु से तीक्ष्णैः प्रतोदाग्रैः तुद्यमानो अवसीदति, अथवा से ‘अन्तए’ अन्त्यायामप्यवस्थायां अन्तशः-

‘णातिचए’ ण सकेति, अत्रसो विसीदति, एवं सोवि संयमादिनिरुद्धमः ‘एवं कामेसणा विदू’ वृत्तं ॥ १४८ ॥ एवमवधारणे, उक्ता-
 ‘कामैषणा’ कामकाममार्गणा, विदुरिति विद्वान्, कामविपाकं विदनिह परत्र च कामपिशाचपीड्यमानश्चिन्तयति ‘अज्ज सुए पय-
 हामि संथवं’ संथवो नाम पुन्वावरसंबंधो तं संथवं अद्य श्वः परश्वो वा प्रहास्यामि, स हि तं संथवं उत्तिससुधुरपि सुसुधुरपि कुदुम्ब-
 भरणादिदुःखैरेव हि विवक्षतो गौरिव न शक्नोति उत्सृष्टुं, अथोपदेश एवायं—‘एवं कामेसणं विदू’ वृत्तं, एवमनेन प्रकारेण का-
 म्यन्त इति कामाः, एषणा मार्गणैव, विदुरिति विद्वान्, नाविद्वान्, कुदुम्बभरणे दुस्त्यजान् मत्वा तत्र वा शक्नोति गौरिवावहन्
 तुद्यते कृषिपशुपाल्यादिषु च कर्मसु वर्त्तमानो बाध्यते, एवं बहुपायान् कामान् मत्वा अज्ज वा सुते वा संथवं श्रुत्वा च संथवं
 ‘कामी कामे ण कामए’ कमणीयाः काम्यन्ते वा कामाः इवमेसुवि जहा पण्डुमधुरुत्तरमधुराह माया संयोगविष्ययोगां, णिमं-
 तिजमाणो वा जहा—कणाए य धणेण य णिमंतियो जोव्वणंमि गहवतिणा । णेच्छति विणीतविणयो तं वहररिसि णमंसामि ॥ १ ॥
 अलद्धे—असंते पत्थेति उवाञ्जिणिता भुञ्जीहामि ‘कण्डूइ’ति क्वचित् ग्रामे वा पुरे वा, अथवा हीणोत्तममध्यमे उपदेशः क्रियते तेसु
 तेसु पमत्तस्स ‘मा पच्छ असाधुता भवे’ वृत्तं ॥ १४९ ॥ मा सेति इयं असाधुता, लप्स्यते नाम हिंसादिकर्मप्रवृत्तिः मरणकाले
 तप्स्यते, परत्र वा, उक्तं हि—“जहा सागडिओ जाणं, सम्मं हेचा महापहं । विसमं मग्गमोतिणो, अक्खे भग्गंमि सोयते ॥ १ ॥
 सोयए चेव वहुं, अपत्थं आमकं भोच्चा, राया रज्जं तु हाए ।” एवं ज्ञात्वा ‘अच्चेही अणुसास अप्पगं’ अतीव अतीहि-अत्यन्तं क्रम
 इत्यर्थः, कुतः?—प्रमादात्, आत्मानमेवात्मना अनुशास्ति, किंच ‘अवियं च असाधु सोयती’ जवा असाधुता तहा तहाऽधिगं सोयति,
 इहापि ताव चोराती असाधूणि कम्माणि काउं गहिता सोयति, किमु परत्र?, स्वतंति च शरीरादिभिर्दुःखैर्बाध्यमानाः, शोचनं

मानसस्तापः, निस्तननं तु वाचिकं किंचि, कायिकं च, सर्वतस्तप्यते परितस्तप्यते बहिरंतश्च, कायवाङ्मनोभिर्वा ग्रहंति—अपरिमाणं पंकोसण्णनागवत्, किं च ‘इह जीवितमेव परसञ्चा’ वृत्तं ॥ ९५० ॥ ‘इहे’ति इह मानुष्ये जीवति येन तत् जीवितं, एवमवधारणे, तरुणगो णाम असंपूर्णवया वा अन्यो वा कश्चित्, पठ्यते च दुर्बलं वा, वाससयं परमायुः ततो ‘सिउट्ठति’ छिद्यते प्रत्य-पायबहुलात्, वक्ष्यति हि—गन्धयमितिज्जित्ति गन्धया, ‘इत्तरवासं च बुद्धथा’ इत्तरमिति—अल्पकालमित्यर्थः, तं बुध्यत—अवगच्छत, एवमल्पेऽप्यायुषि बद्धपाये वा, तथापि नाम गुद्धा नरा कामेसु चिप्पित आक्रान्ता, न पुनरुत्तिष्ठति तदुल्लंघनाय, किं च ‘जे इह आरंभणिस्सिता’ वृत्तं ॥ १५१ ॥ जे इति अणिद्धिणिद्देसे, इहेति इह मनुष्यलोके, पाण्डिनोऽपी भूत्वा शाक्यादयः आरंभे हिंसादि तणिणस्सिता परदंडप्रवृत्ता आत्मानमपि दंडयंति, अथवा ण तेसिं इमो लोगो न परलोगो, तेनात्मानं दण्डयंति, ‘एगंतल्लसगा’ एगन्तहिंसगा इत्यर्थः, येऽपि स्वयं न घातयन्ति तेऽपि उद्दिश्यकृतभोजित्वाद्बधनमनुमन्यन्ते, एवंविधा ‘गंता ते पावलोगयं’ गंतारो नाम गमिष्यन्ति, पापानि पापो वा लोगः नरकः, ‘चिरकालं’ति बहूनि पलिओवगसागरोवमाणि, आसुरिका दब्बे भावे य, आसुरियाणि न तत्थ सरो विद्यते, अथवा एगिंदियाणं णत्थि जाव तेइदिया असुरा वा भवंति, दिसन्ति दिश्यत इति दिग् दिग्गहणादष्टादशप्रकारा भावदिक्, एवं गिहिणो विव इत्थं आरंभणिस्सिता आतदंडा एगंतल्लसगा ते, न खंतिया, ‘ण य संखयमाहु जीवितं’ वृत्तं ॥ १५२ ॥ असंस्करणीयं असंस्कृतं, उक्तं हि—‘दंडकलितं करेन्ता वच्चंति हु राइणो य दिवसा य । आहुं संवेछेन्ता गता य ण पुणो णियत्तिन्ति ॥ १ ॥ तहवि य णाम बालजणो हिंसादिषु पापकर्मसु प्रवर्त्तमानः प्रगल्भीभवति धृष्टीभवतीत्यर्थः, यदापि च पापकर्मण्याचरन् परेणोच्यते—किं परलोगस्स ण वीभेसि?, ततो भणति—‘पच्छुप्पणेण का-

रितं, को ददुं परलोगमागते ?' प्रत्युत्पन्नैव सौख्येन कार्यं, को हि दृष्ट्वा स्वर्गं मोक्षं वा तत्सुखं वा परलोकादायातः ? , कथं वा साक्षाददृश्यमानः परलोकोऽस्तीत्यध्यवसेयः, उच्यते—'अदकखुव दकखु आहितं' वृत्तं ॥ १५३ ॥ न पश्यतीति अदकखु अदकखुणा तुल्यं अदकखुवत्, दकखू णाम द्रष्टा, दकखूणा व्याहृतं दधुवाहितं श्रद्धस्व, हे अदकखुदंसणो !, योऽपि कार्याकार्यानि भिक्षो सोऽपि अंध एव, न दकखुदर्शनी, 'हन्दि हि खु निरुद्धदंसणे' हंतीति संप्रेषणे, हि पादपूरणे, दृश्यते येन तद्दर्शनं, निरुद्ध दर्शनं यस्य स भवति निरुद्धदर्शनः, तत्केन ? , मोहनीयेन कर्मणा निरुद्धं, भिच्छादिद्वी, एवं चारित्रनिरोधेन चरित्ते अचरित्ते वा भावना, निरुद्धं तत्र ज्ञानं-सन्निकृष्टं, केन ज्ञास्यसि परलोकं ? , अथवा निरुद्धमिति ज्ञानं तं, न चक्षुदर्शनं, तत्कथं परलोकं द्रक्ष्यतीति, आत्मादीनि वाऽचाक्षुषाणि, 'दुक्खी मोहो पुणो पुणो' वृत्तं ॥ १५४ ॥ दुःखमस्यास्तीति दुःखी तैस्तैर्दुःखैः पीड्यमानः पुनः मोहमुपार्जयति, मुञ्चति जेण मोहिज्जति वा स मोहः कर्ममत्यर्थः, संसारमनुपरीति, यतश्चैवं ततो 'निर्विदेज्ज सिलोगपूयणं' सिलोगो नाम श्लाघा यशःकामता, पूजा आहारादिभिः, दोष्णिणवि णिविन्देज्ज-गरहेज्ज, सक्कारपुरकारौ न प्रार्थयेदयमर्थः, 'एवं सहिते धिपासिया' एवमनेन प्रकारेण, सहितो णाम ज्ञानादिभिः, अधियं पस्सिया आयतुले पाणेहि भविज्जसिति, यदात्मनो नेच्छसि तत्परेपामिति, योऽपि तावत् 'गारंपिअ आवसे णरे' वृत्तं ॥ १५५ ॥ आगारत्वं, अपिशब्दार्थः सम्भावने, किमुतानगारत्वं, आवसतीत्यावसे, अनुपूर्वं नाम पूर्वं श्रवणं ततो ज्ञानविज्ञाने संयमासंयमश्च, इह तु संयमासंयमो अधिकृतः दुवालसविधं सावगधम्मं फासितो 'समया सबत्थ सुवते' समभावः समता तां समतां सबत्थ भावममता, कडसामाइए हि सबत्थ समतां भावयति, तदनु चाकृतसामायिकः, शोभनव्रतः सुवतः, 'देवाणं गच्छे सलोगतां' समानलोगतं सलोगतं,

विविक्तवधंभचरदेवाणं सलोगतं, किं पुण जो महव्याइं फासेति ?, यतश्चैवं श्रावका अपि देवलोकं गच्छति जिनेन्द्रवचनानु-
शास्ताः, तेण 'सोच्चा भगवानुशासनं' वृत्तं ॥ १५६ ॥ अनुशास्यते येन तदनुशासनं श्रुतज्ञानमित्यर्थः, अथवा अनुशासनस्य-
श्रावकधर्मस्य फले 'संचे तत्थ करे उवक्कमं' सत्ये-अवितथे सद्भवो वा हितं सत्यं सत्यवचनं नानृतं संयमो वा, तत्र कुर्या-
दुपक्रमं, उपक्रमो नाम यथोपदेशः, अथवा सत्यमिति सत्यं, तत्थ करेज्ज उवक्कमंति, न वितथं, 'सञ्जवत्थ विणीतमच्छरे'
सर्वत्रेति सर्वांशेषु येन विनीतो मत्सरः स भवति विनीतमत्सरः, मत्थरो नामाभिमानपुरस्सरो रोषः, स चतुर्द्धा भवति, तंजहा-
खेत्तं पडुच्च वत्थुं पडुच्च उवधिं पडुच्च सरीरं पडुच्च, एतेसु मन्वेसु उपपत्तिकारणेषु विनीतमत्सरेण भवितव्यं, तत्थ जातिलाभतपो-
विज्ञानादिसंपन्ने च परे न मत्सरः कार्यः यथाऽयमेभिर्गुणैर्युक्तोऽहं नेति, तद्गुणसमाने च, दब्बुच्छं उवखल्लखलगादि भावुच्छं अज्ञा-
तचर्या, विशुद्धं नाम उग्गममादीहि कल्पितं 'आहरे' आदद्यात्, एवं 'सञ्जं णच्चा अहिट्टए धम्मं' वृत्तं ॥ १५७ ॥ सर्वं ज्ञेयं
यावत् शक्तिर्विद्यते तावदध्येयं, ज्ञात्वा च अकृत्यं न कर्त्तव्यं, कृत्यमाचरितव्यमिति, उक्तं हि- "ज्ञानागमस्य हि फलं०" अधि-
ट्टए धम्मं, णाणादीणि वा, धम्मेण जस्स अत्थो स भवति धम्मड्डी, तपोपधानत्रीर्यवान्, 'गुत्ते जुत्ते सदाजते' त्ति त्रिगुप्तः, जुत्तो
णाम णाणादीहि तवसंजमेसु वा सदा-नित्यकालं जतेत यत्नवात् स्यात्, कुत्र यतेत ?, तदिदमात्मपरे, आत्मनि परे च आत-
परे, णो अत्ताणं अतिवातेज्ज णो परं अतिवातेज्जि, आत्मनः परं आत्मेसु वा परं, किं तं ?, आयतार्थिकत्वं, अत्थो णाम णा-
णादि, आयतो णाम दृढग्राहः, आयतविहारकमित्यर्थः, 'चित्तं पसवो य गातयो' वृत्तं ॥ १५८ ॥ चित्तं-हिरणादि पसवो-
गोमहिंसाजाविगादि गातयो-मातापितासंबन्धिणो, बालजणो सरणंति मण्णती, एतान् बालजनः शरणं मन्यते, एते हि मां दुःखा-

त्परित्रास्यंति इह परत्र च, तं च न भवति, कथं ? इह तावत्-सयणस्सवि मज्झगतो रोगाभिहो किलिस्सए एगो । सयणोवि य से रोगं ण विरिंचिति णेव णासेति ॥ १ ॥ सव्वणयहेतुसिद्धं अप्पणं जाण णिच्छएणेकं' यथा ते मम न त्राणाय तथाऽहमपि न तेषां त्राणाय शरणं च, इतश्च न भवति शरणं, यतः 'अब्भागमियंसि वा दुहे' वृत्तं ॥ १५९ ॥ अभिमुखं आगामिकं अभ्या-गमिगं-व्याधिविकारः, स तु धातुक्षोभादांगंतुको वा, उपक्रमाज्जातमित्युपक्रमिकं, अनानुपूर्व्या इत्यर्थः, निरुपक्रमायुः करणं, भवंतो नाम भवान्ते मरणमेव, का भावना ? तद्धि यद्दालमरणं न भवति, जराकामाद्युपक्रमतो वा फलप्रपातवत्, तस्यैवंविधमृतस्य 'एगस्स गती च आगती' एकस्येति पशुज्ञातिहीनस्य, एवं विदुः मत्वा न तां वित्तपशुनातिं च शरणं मन्यते, 'सब्बे सयक-म्मकप्पिया' वृत्तं ॥ १६० ॥ सर्वे इत्यपरिशेषाः, स्वैः कर्मभिः कल्पिताः प्रविभक्तविशेषा इत्यर्थः, तद्यथा-पृथिविकायिकत्वेन०, कृती च्छेदने, न विकृतं अच्छिन्नमित्यर्थः, अवियत्तेन वा अधिगच्छतेनेत्यर्थः, 'दुहिणे' चि दुःखिनः प्राणिनो जीवा 'हिंडंति भया-कुला सदा' भयैः आकुला भयाकुला, भयानि सप्त, भयानि वा दुःखं, तेणाकुलाः, सदा नाम तपश्चरणे निरुद्यमाः शटीभूता वा, पापक-र्मभिः ओतप्रोता इत्यर्थः, 'वाहिजरामरणेहि भिहुता' नारकतिर्यग्मनुष्येषु व्याधिः जरा तिर्यङ्मनुष्येषु मरणं चतसृष्वपि गतिषु, 'इणमो खणं वियाणिया' वृत्तं ॥ १६१ ॥ 'इणमो' चि इदं क्षीयत इति क्षणः, स तु सम्मत्तसामादयादिचतुर्विधस्यापि, एकैकः स चतुर्विधो खणो भवति, तंजहा-खेत्तखणो कम्मखणो रिक्खखणो, एते चत्तारिवि जहा लोगविजए पढमे उहेसए 'खणं जाणाहि पंडिए' चि सुत्ते भणित्ता तथा भणितव्वा, विविधं जाणिया विजाणिया, 'णो सुलभं बोधी य आहितं' बोधी णाणाति ति विधो आहितमारन्यातं, उक्तं च- "लद्धे छियं व बोधिं अकरं तोऽणागयं च पत्थंतो । अण्णं दाइ बोधिं लब्भिमसि कयरेण मोह्णेणं ? ॥ १ ॥"

विराहितसामणस्स हि दुल्लभा बोधी भवति, अवहुं पोगलपरियदुं उक्कोसेणं हिडति, 'एवं सहितेहि पस्सिया' एवं मत्वेति वाक्यशेषः, गाणातीसहितो अधिया(वा)सए परीसहे, पळ्यते च 'एवं सहिते अधिया(वा)सए' अधिया वासए अधिवासए, यदुक्तमेवमेतत्, क एवमाह—'आह जिणे इणमेव सेसगा' रिसभसामी भगवं अट्ठावए पुत्तसंबोहणत्थं एवमाह इदमेव, जे वाऽजिताद्याः शेषका जिनाः ते प्राहुः, किमतिकान्ता अनागताश्चैवं जिनाः कथितवन्तः कथयिष्यंति च १, ओमित्युच्यते 'अभविंसु पुरापि भिक्खवो' वृत्तं ॥ १६२ ॥ अभविष्यन्नतिकान्ताः भिक्षव इति आमन्त्रणं, 'आएसावि भविंसु सुव्वता' आदेशा इति आगमेस्सा 'एताइं गुणाइं आहिते' एते चे उक्ता इहाध्ययने अप्रमादादिगुणा सिद्धिगमणसफला काश्यपो उसभस्वामी वद्धमाणस्वामी वा अरुगतो अनुक्कलो वा अनुलोमो वा धम्मः अनुधम्मः काश्यपस्यानुचरणशीलाः, द्विधा समासः क्रियते-कासवो जं अनुधम्मं चरति जो वा कासवस्स अनुधम्मं चरंति ते च गुणा उक्ताः, पुणरपि चोच्यन्ते—'तिविधेणवि पाण मा हणा' वृत्तं ॥ १६२ ॥ त्रिविधेन योगत्रयकरणत्रयेण, प्राणाः आयुःबलेन्द्रियाः प्राणाः ते मा हण आत्मनोऽहितं, अणिदानो ण दिव्वमाणुस्स-एसु कामभोगेषु आसंसापयोगं करेति, इन्द्रियणोइन्द्रिएसु संबुडो, 'एवं सिद्धा अणंतगा' एतं मगं अनुपालित्ता अतीतकाले अणंता सिद्धा, संपतं संखेजा सिज्झंति, अणागते अणंता सिज्झस्संति, अवरे नाम ये वर्त्तमाना आगमिष्याश्चेति, 'एवं से उ-आहु अणुत्तरणाणी अणुत्तरदंसी ॥ १६४ ॥ एवमवधारणे 'स' इति सो उसभसामी अट्ठाणउतीएसुताणं 'आह' कथितवान्, अणुत्तरणाणी अणुत्तरदंसी अणुत्तरणाणदंसणधरो, एतेण एक्कत्वं गाणदंसणाणं ख्यापितं भवति, 'अरहा गायपुत्ते' पूजादीन-हतीत्यहं नास्य रहस्यं विद्यते वा अरहा ज्ञातस्य पुत्रः, गातकुलपद्धते सिद्धत्थत्वाच्चिसुते भगवान्—ऐश्वर्यादियुक्तः, 'वैसाली-

ए'त्ति गुणा अस्य विशाला इति वैशालीयः, विशालं शासनं वा इक्ष्वाकुवंशे भवो वैशालीयः, विशालं कुलमेव वा । विशालं [प्र]वचनं चास्य, तेन वैशालिको जिनः ॥१॥ 'वियाहितो' व्याख्यातः, इति-एवं जंबूस्वामिनः वृद्धभगवानानार्यसुधर्मा कथयति-एवं से उदाहु जात्र वियाहितो, 'इतिः' परिसमाप्तौ, अथवा एवमर्थः, एवं इति बेमि, सुधम्मसाभिस्स वयणमिदं, भगवता सर्वविदा उवदिदं अहमवि बेमि, नयाः पूर्ववत् ॥ इति वैतालीयाख्यं द्वितीयमध्ययनं समाप्तं ॥

इदानीं उवसग्गपरिणत्ति अज्झयणं, तस्सवि चत्तारि अणुयोगदारा परूवेयव्वा, अधियारो दुविधो-अज्झयणत्थाहियारो उद्देसत्थाधियारो य, अज्झयणत्थाधियारो सव्वे उवसग्गा जाणित्ता सम्मं अधियासेतव्वा, उद्देसत्थाधियारो 'पढमंमि य पडिलोमा' गाथा ॥ ४९ ॥ पढमे उद्देसए पडिलोमा जहा पुट्टे दंसमसएहिं तणफासमच, इता आयपरतदुभयसमत्था उवसग्गा भणंति, वितिए तु मायादि अणुलोमा उवसग्गा अण्णे य रायमादी पाएण अणुलोमे उवसग्गे उप्पायंति, ततिए उद्देसए अज्झत्थविसेसोवदंसणं भणिहिति, के जाणंति विउवातं ? इत्थीओ उदयाओ वा, पस्वादी वयणं संबुद्धा समकप्पाओ अणमण्णेहि सुच्छिता परसमयिका परतित्थियभाविता य उवसग्गा उप्पाएन्ति, 'हेउसरिसेहिं' गाथा ॥ ५० ॥ चउत्थुद्देसए हेतुसरिसा अहेत्तु भणिहिति, जहा मंथवई णाम सीलखलितकुतित्थिया एवं परूविन्ति हेत्वाभासादि, अहेतवो भूत्वा हेतुमिवात्मानमाभासयंति हेत्वाभासस्स 'समयपडितेहिं' ससमयजोगेहिं, जो तेसिं समया जुल्लमाणया णिउणा भणिता, अथ आयरिओ ससमयपडितेहिं णिउणेहिं दिट्ठतेहिं तेसिं सीलखलियताणं अण्णउत्थियाणं पणवणं करेति चउत्थे, एवं दुविधोऽवि अत्थाहियारो भणितो । इदानीं णामणिप्फण्णो णिक्खेवो, तत्थ गाथा 'उवसग्गंमि य छक्कं' गाथा ॥ ४५ ॥ णामठवणाओ तहेव, वइरित्तो दव्वोवसग्गो दुविधो-चेतनदव्वोवसग्गो य

अचेतनद्वौवसगगो चेतनदन्विगं जं तिरस्त्रमणुआ णियगमरीरावयेण आहणंति, अचेतणदन्विगं तं चेव लउडादीहि, अथवा अभिघातो तडिमादि उवरिं पडति, अथवा उवसगगो दुविधो-आगंतुगो पीलाकरो य, आगंतुगो चउप्पदलउडादीहि, वातिययेत्ति-यादि, खेत्तोवसगगो 'जं खेत्तं बहु ओघभवं' गाथा ॥४६॥ ओघो बहुगं उप्पणं बहूपसगगो, जहा बहुउवसगगो लाढाविसयो, जहिं भट्टारगो पविट्ठो आसि छउमत्थकाले सुणगादीहि तत्थ णिद्धम्मा खवेति, ओहभयं भवति जहा भरहवासे, कालोवसगगो एगंतदूसमा, सीतकाले वा सीतपरीसहो वा णिदाघउसिसिणकाले उणपरीसहो वा, एवमादि कालोवसगगो भवति, भावोवसगगो कम्मोदयो, सो पुण दुविधो-ओहतो उवक्कमतो वा, ओहतो जहा णाणावरणं दंसणमोहणीयं असुभणामं णियागोचं अन्तराविकं कम्मोदयितं, उवक्कमियं जं वेदणिजं कम्मं उदिज्जति । 'दंडकससत्थरज्जू' गाथा 'उवक्कमिए संजमविग्घकारए०' गाथा ॥४७॥ जे संजमा उवक्कामेन्ति उवसग्गा तेहिं अहिगारो, जेण वा दव्वेहि वा तं कम्मं उदीरिज्जति, जेण संजमाओ उवक्कमाविज्जति तेणवि अधियारो, ते चउन्विधा-दिन्वा तिरिक्खजोणिया माणुस्सा आयसंवेतणिया, दिन्वा चउन्विधा-हासा पदोसा वीमंसा पुढोवेमाता, मणुस्सावि चउन्विधा-हासा पदोसा वीमंसा कुसीलपडिसेवणता, तिरिया चउन्विधा-भया पदोसा आहारा अवच्चलेण-सारक्खणता, आयसंवेतनीया चउन्विधा-घट्टणता लेसणता थंभणता पवडणता, अथवा वातिता पेत्तिया संभिया सन्निवाइया, एवं 'एक्केक्को चउच्चिहो०' गाथा ॥४८॥ अट्टविहो कइं होति ?, एक्केक्को अणुलोमो पडिलोमो य, अथवा सव्वेडवि सोलसविधा उवमग्गा, चत्तारि चउक्कगा सोलस भवंति, एवं उवसग्गा जाणितन्वा जाणणापरिणाए, पच्चक्खणापरिणाए अधिआसेतन्वा, परिहरंतेण तथा तथा वडितव्वं परक्कमियव्वं जहा परीसहा णिज्जेज्जति । गतो णामणिप्फणो । सुत्ताणुगमे सुचमुच्चारेयव्वं, 'सूतं

मण्णन्ति अपपाणं० 'सिलो गो ॥१६५॥ कश्चित्संग्रामे उपस्थितो स्वामिप्रायेण स्वरमित्यात्मानं मन्यमानो वाग्भिर्विस्फूर्जन्नुपति-
ष्ठति जाव जेयं ण परस्सत्ति, जियति जिनाति वा, गर्जते कलभस्तावद्, घनमाश्रित्य निर्भयः। गुहान्तरविनिष्क्रान्तं, यावत्सिंहं
न पश्यति ॥१॥ तावद्भजः प्रश्रुतदानगण्डः, करोत्यकालांबुदगजितानि। यावन्न सिंहस्य गुहास्थलीषु, लाङ्गूलविस्फोटदरव शृणोति
॥२॥ णिदरिसणं 'जुज्झंतं दहं धनुर्यस्य स भवति ददधन्वा तं 'स्सि सुपालो च महारथं' सधारथो-केसवो शिशुपालेन तुल्यं
शिशुपालवत्, स किल माद्रीसुतः चतुर्भुजो जातः, भीतया पश्चात् तथा नैमत्तो पृष्टः-किमिदं रुवं?, तेनापदिश्यते-महाद्भुतमे-
तत्, यं दृष्ट्वाऽस्य एतौ द्वौ भुजौ स्वाभाविकौ भविष्यतः ततोऽस्य मृत्युरिति, ततः सा माद्री दारकजन्मवद्धर्पकानामागतानां तं
दारकं दर्शयति स्म, यथार्हं च पादेष्वपातयत्, वासुदेवस्य चागतस्य तमालोक्य तौ भुजौ नष्टौ, पश्चात्तस्य मात्रा वासुदेवोऽभयं
याचितः, तेनापदिश्यते-अपराधशतमस्य क्षमयिष्यामि, ततोऽसौ प्रवृद्धं वासुदेवं समक्षं परोक्षं वा गोपालवत्सपालादिभिराक्रोशै-
राकुलवान्, आज्ञाप्रतिषेधादीर्थापराधान् कृतवान्, ततोऽपराधशते पूर्णे कचिदेव अभिमुखमापतंतं आक्रोशंतं मत्पथोऽसर्पस्व इति,
नाहमपथा गच्छामि, अल्पेनैवायासेन चक्रधुक् सुदर्शनं चक्रधारातिपातेन शिरश्छिन्नं कृतवानिति परोक्षो दृष्टान्तः, अयं तु प्रत्यक्षः
'पथ्यान्ता सूरारणसीसे०' वृत्तं ॥ १६६ ॥ भृशं याताः, शयति शय्यते वा शूरः, महत् उक्किट्टिसीहणातचोलकलक-
लसदेणं प्रयाताः, रणसीसं णाम अग्गणीकं, समस्तं ग्रास्यते ग्रास्यन्ते वा तस्मिन्निति संग्रामः, उपस्थितो णाम अन्योऽन्यबलेषु संग्रा-
मायोपस्थितेषु, माता पुत्तं ण याणाति, अमातापुत्री यदा संग्रामो भवति, का भावना?, तस्यामवस्थायां माता पुत्रं मुक्तं उत्तान-
शयं क्षीरहारमजंगमं भयोद्भ्रान्तलोचना अच्चादण्णा ण याणाति-नापेक्षते, न त्राणायोद्यमते, हस्तात्कटीतो वा अस्यमानं भ्रष्टं वा

वा न जानीते 'जेतेण परिविच्छित्ते' जयतीति जेता अतस्तेन जेत्ता, तेण जयएण, परि सव्वतो भावे समंता चाणादिभिरायु-
धैस्तैः कृतः परिविच्छित्ते, सव्वतो छिण्णमित्यर्थः, 'एवं सेहेवि अप्पुट्टे' सिलोगो ॥१६७॥ अपुट्टो णाम अप्पुट्ठधम्मो, अस्पृष्टो
वा परीपहैः, अट्टधर्मा इत्यर्थः, भिक्खुणं चरिया भिक्खुचरिया, कोविदो विपश्चित् न कोविदो अकोविदो, न तावत्परिपहो-
पसर्गैः विकोविदः, सो पव्वयंतो चित्तेइ भणति य-किं पव्वजाए दुक्करं काउंति?, किं णिच्छियस्स दुक्करं?, णणु सीहवग्घेहिंवि
समं जुज्झज्जति, संगामे य पविसिज्जति, अग्गिपडणं च कीरइ, एवं अदिट्ठपरीसहो मूरं मण्णति अप्पाणं तपःशूरं, जहा दव्व-
संगामे कुंतासिवाणगहणेसु, युद्धे उवड्ढिते केइ परवलमहं सोऊण चेव णस्संति, केइ प्रवृत्ते ग्रहताः अग्रहता वा, केइ मारिजंति,
एवं भावसंग्रामेऽपि खूरं मण्णति अप्पाणं जाव ल्हं ण सेवएत्ति, रूक्षः-मंजम एव, रूक्षत्वात् तत्र कर्माणि न िलब्धंति, रूक्ष-
पटे रजोयत्, तत्र केचित् दृष्ट्व साधून् जह्छादीहिं लिमाज्जान् केचिदुद्धकृते लोचे केचित्परिसमाप्ते केशान् उत्सण्डुं गतास्त एव
यांति, उक्ता ओघउपसर्गाः । इदाणि विभागशः उपदिश्यन्ते, तत्थोवसग्गा परीसहा य एगं चेव काउं उवदिसंति 'जदा हेमं-
तमासम्मि' सिलोगो ॥ १६८ ॥ यत्रातीव शीतं भवति वर्षवर्हलादयो वा तीव्रवाता भवंति, वातग्रहणात् सीधवग्घविरालोपा-
ख्यानं, यथा पोसे वा माहे वा 'तत्थ मंदा विसीदंति' तस्मिन् काले तत्र मंदा उक्ताः, विविधं सीदंति विसीदंति, अहो इमा
सुदुक्करा पव्वजा, वहवो परीसहोवसग्गा विसधितव्वाः, ते एवं चित्तेता सीयाभिभूया 'रट्ठहीणा च ग्वत्तिया' जहा परवलेण उच्चा-
दिते रट्ठे हितसारं य परवलकंते चिलुप्यमाने वा, खत्तिओ णाम राया, सो जहा सोयति, एवं सेहोऽपि णिरग्गिगे रण्णे गुत्ताव-
गुत्तावसग्गीसु सीताभिदुतो विचिंतेति-किमेवंविधाए पव्वजाए गहियाए?, भणितो सीतपरीसहो, एप एवोपसर्गः, तत्पुरुषोऽयं

समासः । तदिदानीं उण्हपरीसहोऽपदिस्सति 'पुट्टो निम्हाभितावेणं' सिलोगो ॥ १६९ ॥ अभिमुखं तापयतीति अभितापः, अशोभनमनाः विमनाः कर्प्पूरवासितोदगं कंधराघरादि वा चिंतितो, अथवा तपं प्रति विगतं मनोऽस्य स भवति विगतमनाः, पातु-
मिच्छा-पियासा, सुदूढु पियासितो 'मच्छा अप्पोदए जहा' तदल्पत्वादतीव तप्यन्ते बहिरुदकतापेन अंतश्च मनस्तापेन तप्य-
मानाः यथा सीदन्ति एवमसावपि जलमलखेदक्लिन्नगात्रो बहिरुष्णाभितप्तः शीतलान् जलाश्रयाद्यान् धारागृहाणि चन्दनादी-
श्चोष्णप्रतीकारान् अनुसरन् भृशं अनुशोचते व्याकुलचेता भवति, वुत्तो उष्णपरीसहो । इदानीं जातणापरीसहो- 'सदा दत्तेसणा
दुक्खं' सिलोगो ॥ १७० ॥ सदेति सव्वकालमविश्रामेन दत्तग्रहणात् जातितं दत्तं च, जाइयदत्तमप्येसणीयं च, दुक्खं खुधाति-
सामिभूतेहिं तं परिहरितुं, दुक्खं च पडिसेहिज्जति अणेसणिज्जं, साम्प्रतसुखाभिलाषी पडुप्पणमारिओ जीवो दितगा य रुस्संति
'जायणा दुप्पणोलिया' दुःखं ग्रणुद्यते जायणा बलदेववत्, वत्तरो य भवंति-कम्मत्ता दुब्भगा चेव० कृषीपशुपालयादिभिः
कम्मन्तैरैरात्ता अभिभूता इत्यर्थः, स्त्रीमित्रज्ञातिस्वामिनां दुब्भगा इति, आहुः पृथक् पृथक् जनो विस्तरा वा जनाः पृथग्जनाः,
'एत्ते सदे अचाअंता' सिलोगो ॥ १७१ ॥ शब्दयते अनेनेति शब्दः, अचाएंता णाम अशक्नुवन्तः सोढुं, क्रोदीर्यन्ते ?, उच्यते,
'गामेसु नगरेसु वा' वा खेडविकल्पे कब्बडादीसुवि, 'तत्थ मंदा विसीदंति संगामंमि व भीरुणो' भीरुवो हि संग्रामे
प्राप्ते मरणभयाद्विषीदंति, ऊरु खंभाइज्जंति, खिन्नचित्ता भवंति, 'अप्पेगे खुज्झि(न्निमते)भिकखू'सिलोगो ॥ १७२ ॥ अपि एके,
न सव्वे, खुज्झितो णाम क्षुधितः पिपासुर्वा, तं क्षुतवृष्णाप्रतियोगार्थमटंतं 'सुणी दंसती'ति सुणी लूषयतीति लूषकः भक्षक
इत्यर्थः, 'तत्थ मंदा विसीदंति' संयमोद्यमं प्रति सीदंति, दिहंतो 'तेज्जुट्टा व पाणिणो' तेजोनाम अग्निस्तेन दवाग्निना

अन्यतमेन वा तेजसा शशमृषकमार्जरिकोलवृकक्षुपकलतावितानवृक्षादयो दह्यमानाः संकुचन्ति, प्राणिनोऽपि दह्यमाना विसीदन्ति । 'अप्येगे पडिभासन्ति' सिलोगो ॥१७३॥ समन्ताद्वायन्ते परिभाषन्ते, पथ्यतेऽनेनेति पंथाः पन्थानं प्रति योऽन्यः पन्थाः स प्रतिपथः प्रतिपन्था वा तेन गच्छतीति प्रातिपथिकः तं, गामानुगामं रीयंतं केइ पाडिपंथाः पडिभासन्ति, अथवा यो यस्य विलोमकः स तस्य प्रातिपथिको भवति, ते, न तु सर्वे एव, कुतीर्था-सन्मार्गविलोपकाः, कथं ? अणुसोयपट्टिए बहुजणंमि, साधवो हि प्रतिश्रोतसा मोक्षमभि प्रास्थिताः, कुतीर्थास्त्वनुश्रोतसा, किं भाषन्ते- 'पडियारगया एते' करणं कृतिर्वा कारः कारं प्रति योऽन्यः कारः प्रतिकारस्तं गताः पडियारगताः, पडियाइं कम्माइं वेदन्ति, एते हि अण्णाए जातीए पंथा उच्छ्रद्धा तेण णिइणा हिंइति, ण य दत्ताइं दाणाइं तेन न लभन्ति, लद्धेऽपि य ण गेण्हति, ण चोदगाणि दत्ताणि तेण ताणि ण पिबन्ति, 'जे एते एव जीविणो'त्ति जे एतेवं जीवणसीला, तंजहा कंजिगउसिणोदगादीहिं अन्ताहारेण जीवन्ति, पठ्यते च- 'तद्दारवेयणिज्जे ते' जेहि चेव दारेहिं कितं तेहिं चेव वेदिज्जतिचि तद्दारवेदणिज्जं, जहा अदत्तदाणा तेण ण लभन्ति, सेसं तहेव । 'अप्येगे चइं जुंजन्ति' ॥ १७४ ॥ अप्येके, न सर्वे, वाचं जुज्जन्ति वाचमुदीरयन्तीत्यर्थः, अहो एते 'चरगा पिंडोलगा' पिंडेसु दीयमानेसु उल्लेखेति पिंडोलगा, अधमजातयः ब्राह्मणा उत्तमाः क्षत्रियाः वैशा मध्यमाः शूद्रा अधमाः, ब्राह्मणस्य किल भिक्षा इष्टा क्षत्रिये कृषी, अवशेषास्तु अवलगन्ति-क्लेशं कुर्वन्ति तेन तत् पिंडोलगाः, मुण्डेत्यशिष्टाः, खेदमलमत्कुणादिभिः खाद्यमाना अङ्गुलीनखशुक्तिशलाकादीनां कण्डुइतमंगैः विण्डुंगा 'उवजलन्ति' उवचितजह्णा मलसकटाच्छादिताङ्गत्वात्, उजायन्ति वा, पठ्यते च-उजाओ मृगो, नष्ट इत्यर्थः, उजातमृगसमाः 'असमाहितं'ति अशोभना विवृताङ्गत्वात् अथवा असमाहिता-दुःखिता 'एवं विप्पडिचण्णेमे' ॥ १७५ ॥

सिलोगो, एवमनेनप्रकारेण न संयुक्. प्रतिपन्नाः विप्रतिपन्ना एगे मिथ्यादृष्टयः, स्वयमज्ञानकाः न च ज्ञानवतां शृण्वन्ति, अज्ञानं हि तमो, ते ततो अण्णाणतमातो तमन्तरं वा याइ, उक्कोसकट्टितीयं मोहणिजं कम्मं बंधंति, एवं णाणावरणिजं दंसणावरणिजं, एगि-
दियाइयाइसु था एगंततमासु जोणीसु उववजंति, णिचंधंकारेसु वा णरएसु, बुद्धीए मंदा मोहो-अण्णाणं पाउता-छण्णाः, अथवा मतिमंदा इत्थिणाओ य, मंदविण्णाओ स्त्रीमोहेण, उक्ताः शब्दाः। इदाणिं फासा 'पुट्टो य दंसमसएहि' सिलोगो ॥१७६॥ सिंधु-
तामलिचिगादिसु विसएसु अतीव दंसगा भवंति, अप्रावृतास्तैः भृशं बाध्यमानाः शीतेन च अत्थरणपाउरणहुताए तणाइं सेवमाणा तेहिं विज्जंति, अचाइया अधियासितुमिति वाक्यशेषः, इदं च दुःखमधिसख्यते यदि नाम परः लोकः स्यात्, स च 'न मे दिट्ठे परे लोए, किं परं मरणं सिया' न हि मयाऽन्येन वा साक्षात्परलोको दृष्टः यन्निमित्तं क्लेशः सख्यते, क्लेशान् सहमानस्य हि परं मरणं सिया, तदप्यनिष्टं, मरणमिहेच्छेत् यद्यसौ परलोकः स्यादिति, संदिग्धे तु परलोके किं दुःखेन तपसा कृतेनेत्ययमदर्श-
नपरीपहोपसर्गः, किंच 'संतत्ता केसलोएणं' सिलोगो ॥१७८॥ समस्तं तप्ताः छिद्यन्त एभिराकृष्टा इति क्लेशाः, दुःखमीरवो हि क्वचित् केसलोयपराजिता विप्पडिवज्जंति तेषां स एवोपसर्गः, 'बंभचेरं' इत्थिपरीसंहो तेण पराइता-उवसग्गिता अनुवस-
ग्गिता वा 'तत्थ मंदा विसीदंति मच्छा पविट्ठा व केयणे' केयणं णाम कडवल्लसंठितं, मच्छा पाणिए पडिणियत्ते उत्चारि-
ज्जंति इत्यर्थः, खुडुमादी, तत्थ ते पविट्ठा वरागा सोयंति विसीदंति-परिघोलंति जया व पाणिंयं णिघुलितं 'आयदंडसमायारा' सिलोगो ॥१७८॥ आत्मानं दंडयितुं शीलं येषां ते भवंति आत्मदंडसमाचाराः, मिच्छत्तसंठिता भावणा जेसिं ते भवंति मिच्छा-
संठितभावणा, ते तु कथमात्मानं दंडयंति?, उच्यते, ते साधून् दृष्ट्वा हर्षात्प्रदोषाद्वाऽपि पिड्वेति जहा सो पुरोहितपुत्रः, केयिचि

ण सव्वे, लूयति अक्कोसंति पिट्ठेति य अनाया दसणादीहिं । ‘अप्पेगे पलियंतंमि’ सिलोगो ॥१७९॥ वा अपि एके, न सर्वे, ‘पडि-
यंतं’ समंतादंतं परियन्तं, कस्य १, देशस्य, तस्मिन् २ देशपर्यन्ते केचिद्भाषते-चारिकोऽयं चारयतीति चारकः, येषां परस्परवि-
रोधः ते चारिकमिन्येनं संबंदते, चोरं वा, तं ‘सुव्वयंपि’ संगतं-शोभनं व्रतं, संकिता वा णिस्संकिता वा भूत्वा बंधन्ति भिक्षुयं
बालाः, जहा गोसालो बद्धो आसीत्, ‘कसायवसणेहि य’ति तत्पुरुषः समासः द्वन्द्वो वाऽयं, समावृत एव केचित्साधून्
दृष्ट्वा कसाइज्जंति, वसणं केसिंचि भवति, कप्पडिगा पासडिया वा होंति, णच्चावेति वा, तेष्वेव पर्यन्तेषु मध्यदेशेषु वा कंचि रिय-
मानं कश्चिद्बालो ‘तत्थ दंडेण संवीते’ सिलोगो ॥१८०॥ दंडो णाम खीलो दंडप्पहारो वा, मुट्ठी मुट्ठीरेव, फलं-चवेडाप्रहारः
संवीतः-संग्रहत इत्यर्थः, ‘णातीणं सरती बालो’ जइ णाम णातयो केयि एत्थ होत्था भातिमित्तादयो णाहमेवंविधां आवर्ति
पावेंतो ‘इत्थी बा कुद्धगामिणी’ जधा सा अच्चंकारितभट्टा, कुद्धा गच्छतीति कुद्धगामिणी जहा सा ‘एते भो फरुसा
फासा’ सिलोगो ॥१८१॥ फरुसा नाम स्नेहवियुक्तैरुदीरिता, दुक्खं अधियासिज्जंति दुरधियासगा अप्पसचेहिं, ते अणधियासे-
माणा हत्थी वा सरसंवीतः शग्रहारैरित्यर्थः, यथा रौद्रसङ्ग्रामे हस्तिनः शरसंवीता नश्यन्ति, एवं भावसंग्रामादपि परीसहपरायिता
कूबीवा, ‘वराका’ नाम परीषहं वराकाः पुनरपि गृहं गच्छंति गमिष्यंति च, पठ्यते च ‘तिव्वसद्धगा गता गिहं’ति वेमि, तीव्रं
शब्दः तीव्रशब्द तीव्रैर्वा शब्दः तीव्रशब्दः, तीव्रैः परीषहैः प्रतिहता ॥ इति तृतीयस्योपसर्गाध्ययनस्य उद्देशः प्रथमः ॥३-१॥

स एव उपसर्गाधियारो अनुवत्तत एव, ‘अथेमे सुहुमा संगं’ सिलोगो ॥१८२॥ ‘अथे’त्यानन्तर्ये पडिलोभोवसंगा
गता, इदाणिं अनुलोमा. उक्तं हि-पढमम्मि य पडिलोमा णाती अनुलोमगा वितीयंमि । सुहुमा णाम निउणा, न प्राणव्यपरो-

पणत्रत् स्थूरमूर्चयः, उपायेन धर्माक्षयावयंति, उक्तं हि—शक्यं जीवितविघ्नकरैरप्युपसर्गैरुदीर्णैः माध्यस्थ्यं भात्रयितुं, अनुलोमा पुण
पूजासकारादयः भिक्खूणं दुरुत्तरा भवन्ति, वक्ष्यति हि ‘पातालवदुरुत्तरा’ सज्जते यत्र स सज्जः, संगोत्ति वा विगोत्ति वा वक्खो-
डित्ति वा एगह्मा, अल्पसत्त्वानां दुस्तरा, नतु सत्त्वतां, ‘जत्थ मंदा विसीदंति’ मंदा उक्ता, विसेसेण सीयंति च, चएत्ता णाम
असक्किता जवइत्तएत्ति वा लाटित्तएत्ति वा एगह्मा, ‘अप्पेगे णातयो दिस्स’ सिलोगो ॥१८३॥ अपिः पदार्थसंभावने, एके, न
सर्वे, ज्ञातयो—मातापित्रादि पन्वयंतं पुन्वपन्वइतं वा एगह्मा, ‘कवणकरुणाणि, ‘नाधपियंकंतसामिय०’ परिवारिया
दन्वतो भावतो य, वयं बृद्धा कर्मासहिष्णवः तदिदानीं पोसाहिणे, आवाल्यात् पुडो मदादिभिः, ‘पिता ते थेरओ तात !’ सिलोगो
॥१८४॥ तात ! इत्यामन्त्रणं, उक्तं हि—“पिता ते स्थविरो तात !, वयं च गतयौवनाः । न च तत्कर्म जानामि, यज्जानात्यपरो जनः
॥१॥” त्वां हि मुत्तवा(गतः)अस्यां दशायां कोऽन्यः पोषयिष्यति ?, तं तु सद्भावतो ब्रूते कौतुकाद्वा, अन्येष्वपि पुत्रेषु विद्यमानेषु
ब्रवीति—पोसणे तात ! पुडो सि, कस्स णाम तुमं अम्हे अणाहाइ परिचयसि, किंच—कश्चिद् जनैः सुहृद्भिर्वा निष्काममेवमुपदि-
श्यते—‘पिता ते थेरतो तात !’ थेरगो दंडधरितगहत्थो अत्यन्तदशां प्राप्तः, युक्तं त्वयि जीवमाने मल्लपिंडमंडतो ?, कथं च
तव धर्मः स्यात् अस्मिन्विलवमाने ?, स्वमा नाम ते भगिनी, सा य खुडुल्लिया भद्रं, बृहत्तमा कन्या वा, कोऽस्या निर्वहणं करिष्यति ?,
एवमादीनि कार्यसहस्राणि संताणि असंताणि वा उदीरंति, ‘भायरो त सगा तात !’ श्रण्वंतीति श्रवा—आणाउववायवयणणिहेसे
य चिड्ढंति, समानोदराः सोदराः, सोदग्रहणात् अन्येऽपि ताव एकपित्रादयो छड्डिजंति सुहं, न तु सोदराः । ‘मातरं पितरं’
सिलोगो ॥ १८५ ॥ मातापितरौ हि सुश्रूषार्हावेताविदानीं पुष्णाहि, एवं लोको भविष्यतीत्ययं परश्च, अस्मिन्तावद्यशः कीर्त्तिश्च

भवति मङ्गलं च, उक्तं हि-‘गुरवो यत्र पूज्यन्ते, यत्र धान्यं सुसंभृतम् । अदन्तकलहो यत्र, तत्र शक्र ! वसाम्यहम् ॥ १॥’ पर-
लोकश्च भवति गुरुश्रुषया, एते हि पदीवत्थिया समणगा भवन्ति जे मायापितरं सुसुस्सन्ति, तेण तेसिं गुरुपडिणियाणं कतो लोगो
धम्मो वा भविस्सति ? ॥ किं चान्यत्-‘उत्तरा सुहुरुल्लाबा’सिलोगो ॥ १८६॥ उत्तरा नाम प्रतिवर्षश्रुत्तरोत्तरजातकाः समघटच्छि-
न्नगाः, पठ्यते ‘इतरा मधुरोल्लावा’ इतरा णाम खुडुल्लगा अव्यक्तमहुरोल्लावकाः ‘पुत्ता ते तात ! खुडुगा’ तात इत्यामंत्रणं,
खुडुगन्ति अप्राप्तवयसः अकर्मयोग्या वा ‘भारिया ते णवा तात !’ भरणीया भार्या, नवा नाम नववधूः अप्रसूता गर्भिणी वा,
मा सा अण्णं जणं गमेज्ज, उब्भामए वा करेज्ज, जीवंतए तुमंमि अण्णं पतिं गेण्हेज्जा, ततो तुज्ज अद्धीतीया भविस्सन्ति, अम्हवि
य जणे छायाघातो अवण्णओ जणे भविस्सतीति, किंच-जो जहा पुव्वमासी तस्स हि स एव उवसणो पायो भवति, येनान्यथा
ब्रवीति, तद्यथा-यः कृष्यादिकर्मपरजितः तं दृष्ट्वा ब्रुवते ‘एहि ताव घरं जामो’ सिलोगो ॥ १८७ ॥ जाणामो जहा तुमं अति-
कम्मा भीतो पव्वइतो, इदाणिं वयं कम्मसमत्था, कम्ममहायगा य कम्मसहायगा य कम्मसहायकत्वं प्रति भवतः,
तदिदानीं कुमारः प्रति भण्णइ-ण चंप गोणिवि, हत्थेण मा छिवा, णित्तेण वा उक्खिवाहिच्चि, दूरगतं च णं ददूण भणति-आसण्णं
वा गृहमागच्छ, ‘वितियं पि तात ! पासामो जामो ताव सयं गिहं’ वितियं पि तात ! पासामो स्वे गृहे तिष्ठन्तमिति वाक्य-
शेषः, वितियं पि तात्र पेच्छामु सन्वाइं णियल्लगाइं । ‘गंतुं तात पुणो गच्छे’ सिलोगो ॥ १८८ ॥ गत्वा स्वजनपक्षं दृष्ट्वा पुन-
रागमिष्यसि, न हि त्वं तेनाश्रमणो भविष्यसि, यस्त्वं स्वजनमवलोकयित्वा पुनरायास्यसि ‘अकामं ते परक्कमं’ को नाम अ-
णिच्छिओ ‘परक्कमंतं’ति परिजायंतं अथवा यदा त्वं परं प्राप्य निष्णातो भविष्यसि भुक्तभोगत्वात् तदा अकामकं पराक्रमंतं

‘को तं वारेतुमरिहति’ धरेतुं कं वा ? । पव्वइयगं भणंति—‘जं किंचि अणगं तात ! तंपि सव्वं समीकतं’ उत्तारियंति वा विमोक्षितं वा एगड्ढं, हिरणं ववहाराओ, जो वा णियगो खीणमंडमुल्लो पव्वइओ तं भणंति—हिरणं ते कताकतं दासामो, आदिग्रहणात् सुवणं वा मंडमुल्लं वा दासामो जेणेव ववहरिस्ससि, व्यवहारार्थं व्यवहाराय, अपि पदार्थादिषु तच्च ते दासामो, अन्यच्च यद्वक्ष्यसि, ‘इच्चेवं णं सुस्सिकखंतं’ सिलोगो ॥१८९॥ साधुक्रियां सुट्ठु सिक्खंतं पाठान्तरं सुसेहिंति वा—उस्सिक्खवेंतीत्यर्थः, ‘कालुणतो उवट्ठितं’ति कलुणाणि कंदंता य रुयंता य णिरिक्खंता य तं उवसग्गेति, समुद्धिता उपपन्नावेतुं स च तेहिं णाणाविधेहिं ‘विचद्धो णातिसंगेहिं, ततो गारं पहावती’ गारं नाम अगारत्वं, भुशं वा धावति पधावति । किंचान्यत् ‘वणे जानं जहा रुक्खं’ सिलोगो ॥१९०॥ कंठयं, एवं परिचिद्धं (वेढं)ति द्रव्यतो भावतश्च परिवेढणं असमाधीएत्ति, तं तं भणति करंति य येनास्यासमाधिर्भवति, अथवा अमाधुताते द्रव्यतो भावतश्च स तैः करुणादिभिः ‘विचद्धे णातिसंगेहिं हत्थी वावि णवग्गहो ॥१८२॥ कंचित्कालं कासारोच्छुल्लंवादिभिरनुवृत्त्य पथात् आहारग्रहरैर्वाध्यते, तेऽप्येनं पुनर्जातमिव मन्यमानाः तस्याभिनवानीतस्य पिडुतो परिसप्यंति, को दृष्टान्तः ? ‘सूत्तिगोच्च अदूरतो’ यथा ताद्दिनस्रुतिं काशुष्टिर्वत्सकस्य पीतक्षीरस्य इतश्चेतश्च परिधावतो ईषदुन्नतवालधिः सन्नतग्रीवा रंभायमाणा पृष्ठतोऽनुमप्यति, स्थितं चैनं उल्लिखति, अदूरतोऽस्यावस्थिता स्निग्धदृष्ट्या निरीक्षते, एवं बंधवा अप्यस्य उदकसमीपं चान्यत्र वा गच्छंतं मा णासिस्सिहत्ति पिडुतो परिसप्यंते, चेडुल्लं वदे, मग्गतो देन्ति शयनमासीनः चैनं स्नेहमिवोद्गिरंत्या दृष्ट्या अदूरतो निरीक्षमाणा अवतिट्ठंते । ‘एते संगं मणुस्साणं’ सिलोगो ॥१९३॥ एते इति ये उद्दिष्टाः, सज्जते येन स संगः, मनुष्याधिकार एव वर्तते तेन मनुष्यग्रहणं, पाताला नाम बलयासुखाद्याः, सामयिकोऽयं

दृष्टान्तः, उभयाविरुद्धस्तु पातालः समुद्र इत्यपदिश्यते, न तारिमा अतारिमा न शक्यते बाहूभ्यां तर्तुमिति, 'कीवा' कातरा जत्थ 'विसण्णेस्सी विसण्णं एसतीति विसण्णेसी 'णातिसंगेहि मुच्छिता' विसण्णा वा आसंति, विसण्णेसिं णातिसंगेहि मुच्छिता, अथवा कीवा जत्थावकीसंति, अपकृष्यन्ते मोक्षगुणातो धम्मातो वा, किणिमिच्चं णातिसंगेहि मुच्छिता ?, 'तं च भिक्खु परिणाय सव्वे संग्गा महासवा' सिलोगो ॥१९४॥ तदिति यदेतदुक्तं अथवा तस्यसर्गणं दुविधाए परिणाय परिणाय, सव्वे इत्यपरिशेषः, संग्गा एव महांति कर्मण्याश्रवंतीति । 'अहिमे संति आवट्ठा' सिलोगो ॥ १९५ ॥ अहो दैन्यविसयामंत्रणेषु, अथवा इमे संति आवट्ठा, अथेत्यानन्तर्ये, इमे वक्ष्यमाणाः, संतीति विद्यन्ते, द्रव्यावर्त्तो नदीपूरो, भावावर्त्तो यैः प्रकारैरावर्त्तन्ते संयमभीरवः, कासवेण पवेइता-प्रदर्शिता इत्यर्थः, 'बुद्धा जत्थावसप्पन्ति' बुद्धा दुविधा-दन्वे भावे य, दन्वे णिहाबुद्धा भावे णाणातिबुद्धा, अवसर्पन्ति नाम अवगच्छन्ति, 'सीदंति अबुधा जहिं' ॥ किंच यः कश्चित्संयतः कस्सति रण्णो पुत्तो वा अरायवं-सिओवि कोऽवि रूवसंपण्णो विज्जामंतकलागुणसंपण्णो वा, तंजहा-'रायाणो रायमच्चा य' सिलोगो ॥ १९६ ॥ रायाणो चक्क-वट्ठिमादी, तत्थ बंभदत्तेण चित्तो निर्मन्तिओ, रायमच्चा-इस्सरतलवरसांडंविगादि माहणा-भट्टा खत्तिया नाम गणयालगा गणभुत्तीए वा भट्टराज्या, जे वा अरायाणो अरायवंसिया णिमंतयंति भोगेहि 'भिक्खुयं साधुजीविणं' ति साधुविहीए फासु-एण पडोआरेण जीवतिच्चि साधुजीवी, अथवा साधिमति प्रशंसायां, शोभनेन जीवनेन जीवतीति, संयमजीवितेनेत्यर्थः, के च ते भोगा ?, इमे, 'हत्थस्सरहजाणेहि' सिलोगो ॥ १९७ ॥ हत्थिअस्सरहादीणि पसिद्धाणि, जाणाणि सीदासन्दमाणिगादीणि, तं पुण जले थले य, जले णावादि, थले सीतासंदमाणिगादी, विहारगमणा इति-उज्जाणियागमणाई, चशब्दादन्यैश्च श्रोत्रादिभिः

इन्द्रियक्षमैर्विषयैर्यथेष्टतः 'भुञ्जाहि मां भोगाहं' इमानीति विद्यमानानि प्रत्यक्षाणि वा महारिसिन्धि, एवमपि असावस्माभिरन्यैर्वा पूजनीयश्च, किंचान्यत्-तमेवं निमित्तं यति 'वत्स्यगंधमलंकारं' सिलोगो ॥ १९८ ॥ वत्थाणि-अयिणगादीणि गंधा-कुष्ठादयः अलंकारा-हारादयः, स्त्रियः अहं ते धृतं भगिणीं वा देमि, अण्णं वा जं इच्छासि, सयणाहं अत्थुतपच्चुत्थुताणि, चक्षब्दात् लोही-लोहकडाहकुच्छुगादीणि सव्वो घरोवक्खरो, सहीणे जारिसो चैव मम परिच्छतो तारिसं चैव दलयासि, तेनोपचितो भुञ्जाहि-मां भोगाहं मया विधीयमानानि, आउसो ! पूजयासि, पूजयीष्यामश्च त्वं, सर्वसत्त्ववशयिता भविष्यसि, किंचान्यत्-न च तवास्माभिरभ्यर्थ्यमानस्य कृततपःप्रणाशो भविष्यति, कथं ? 'जो तुमे णियमो चिण्णो' सिलोगो ॥ १९९ ॥ इंदियणोइंदिएहिं चीणो-कृतः भिक्खुभावंमि उत्तमो, भिक्खुभावो णाम पव्वजा. उत्तमो असरिसो, अगारमावसं-तस्स सव्वसो चिट्ठती, तथा संविज्जते वा, न विनश्यतीत्यर्थः, लोकसिद्धमेव ससुक्कयस्स त्रिपुलत्ता । किंचान्यत्-'चिरं दूइज्जमा-णस्स' सिलोगो ॥ २०० ॥ चिरं तुमे धम्मो कतो, दूइज्जता य णाणापगारा देसा दिट्ठा, तत्रोवणाणि तित्थाणि य, 'दोष इदानीं कुतस्तव ?' किं त्वया चौरत्वं कृतं पारिदारिकत्वं वा ? अथवा दोसो पावं अधम्मं इत्यर्थः स कुतस्तत्र ? क्षपितस्त्वया, कृतं सुम-हत्तपः, ण य ते उप्पव्वयंतस्स वयणिजं भविस्सति, किं भवं चोरो परदारिणो वा ? ननु तीर्थयात्रा अपि कृत्वा पुनरपि गृहमा-गम्यते, एवमादिभिः हस्त्यश्वरथवस्त्रादिभिः निमन्त्रणैश्च ते अणियल्लगा वा 'इच्चेव णं निमित्तं ति णोयारेण च सूयरं' णीयारो णाम कुंडगादिया, स तेण णीयारेण ट्ठितो घरे सूयरगो अडविं ण वच्चति मारिज्जति य एवं सोऽवि असारोहि णिमंति तो तो भोत्तु मरणणरगादियाइं दुक्खाइं पावेंति । 'चोदिना भिक्खुचरियाए' सिलोगो ॥ २०१ ॥ चोदिता नाम वेधिता तज्जिया बाधिता

इत्यर्थः, चरणं चर्या-चक्रवालसामायारी, जवइत्तएत्ति वा लाढेत्तिएत्ति वा एगड्डं, 'तत्थ मंदा विसीदंति उज्जाणंसि व दुब्बला' केइ आयससुत्थेहिं केई परमससुत्थेहिं केई उभयससुत्थेहिं, ऊद्धं यानं उद्यानं, तच्च नदी तीर्थस्थलं गिरिपन्मारो वा, तत्थ पुंगवावि य आरुभंता सातिजंति, किमंग पुण दुब्बला दुप्पदा चतुप्पदा वा ?, एवं केडपि पव्वयंता चेव भावदुब्बला सीयंति, किं च- 'अचयंता य ल्हूहेणं' सिलोगो ॥२०२॥ अचयंता-अशक्नुवन्तः, ल्हूहं दन्वे य भावे य, दन्वे आहारादि, भावल्हं संयम एव, तवोवधाणेण तज्जिता अवहत्थिता, तत्थ मंदा विसीदंति, पंके जीर्णगौः जरद्भवत् 'एयं णिमंतणं लद्धुं' सिलोगो ॥२०३॥ एतं णिमंतणंति जं हेट्ठा भणियं, लद्धुं-प्राप्तुं सुच्छिता विसएसु, गिट्ठा इत्थिगासु, अज्झोववणा कामेसु, कामा-इच्छामदणकामाः, चोइजंता णाम णिब्भत्थिजंता परिससहेहिं, णिमंतिज्जमाणा वा, गिहगयत्ति वेमि, पुनर्गृहं गत्वा पुनर्गृहस्थाभूत्वा इत्यर्थः, णिज्जुत्तीए वुत्तो दुविधा उवसग्गा ओहे ओवक्कमे य, अज्झत्थविसीयणा य, स च चालपव्वइत्तो तरुणीभूतश्चिन्तयति-चिरकालं प्रव्रज्या दुष्करा कर्तुमित्यतो विसीदंति, दृष्टान्तः 'जहा संगामकालंमि' सिलोगो ॥ २०४ ॥ येन प्रकारेण यथा, सङ्ग्रामकालो नाम समभि-चारितं युद्धं, तत्थ कोइ वचंत्तो मीरु पच्छतो उवेहति 'वलयं गहणं णूमं' वलयं णाम एक्कदुवारा गड्डा, परिक्खो वा वलयसं-द्रितो वलयं भणति, गृह्यते यत्तद्रहनं-दृक्षगहनं लतागुल्मवितानादि च, नूमं नामाप्रकाशं, जत्थ णूमेति अप्पाणं गड्डाए दरिए वा, 'को जाणेति पराजये'त्ति दैवायत्तो हि पराजयो, 'सुहुत्ताणं सुहुत्तस्स' सिलोगो ॥ २०५ ॥ मीयतेऽनेनेति सुहूर्त्तः, बहूनां हि सुहूर्त्तानां एकः सुहूर्त्तो भवति यत्र विजयो भवति पराजयो भवति वा, जयश्चेत् इत्यतः शोभनं, पराजयश्चेदित्यतो वरं पराजयतो अवसर्पिण्यामः, अवसर्पिणो इति मीरु उवेहती, एस दिट्ठतो, अयमर्थोपणयो- 'एवं तु समणा एजे' सिलोगो ॥२०६॥

एवमनेन प्रकारेण 'तु' पूरणे, एगे, ण सन्वे, संजमे तैस्तैः प्रकारैः अबलं ज्ञात्वा अप्पगं 'अणागयं भयं दिस्स' अणागतं णाम अप्पत्तं, मा णाम एवं होञ्जति, ततः 'अवक्कपंतिमं सुत्तं' अत्र चरक्षणादि, अवक्कपयंति अधीयंत इत्यर्थः, 'इमानी' ति अर्थोपा-
र्जनसमर्थानि गणियणिमित्तजोइसवायसदसत्थाणि, 'को जाणति वियोवायं' सिलोगो ॥२०७॥ विउवातो णाम व्युपातः, सो
उण इत्थीपरीसहातो भवति, ण्हाणपियणादिणिमित्तं उदगाओ वा, वा विकप्पे, जो वा जस्स पलिओवमादि, परिसहजिता अमुक्केण
ल्लिगेण कोंटलवेंटलादीहिं कजेहिं अड्डाणेण चोदिजंता य वक्खामो, चोदिजंता-पुच्छिजंता, प्रायशः कुण्टलड्डीओ लोगो समणे
पुच्छति, तत्थ चरेस्सामो, विज्जामंते य पउजिस्सामो 'णो ण अत्थि पक्कप्पियं' ति ण किंचि अम्हेहिं पुव्वोवज्जितं धणं पेइयं
वा, एवं णच्चा पावसुत्तपसंगं करेति, 'इच्चेंवं पडिलेहंति' ॥२०८॥ इति एवं इच्चेंवं, पडिलेहंति णाम समीधंते-संप्रहारंति, भाव-
ग्गदणं भावणमाहं पडिलेहंति, 'विनिगिंछासमावणण' ति, किं संजमणुणे सक्केस्सामो ण सक्केस्सामोत्ति, उक्तं हि- "लुक्खम-
णुण्हमणियंतं कालाइक्कंतभोयणं विरसं ।" दिट्ठतो पंथाणं व अक्कोवितो, जहा देसितो विगलपथे चित्तो अञ्छति-किमयं पंथो
इच्छितं भूमिं जाति ? एगत्तोवि ण णिव्वहति, अक्कोविया अयाणगा, उक्ताः अप्पसत्था, इदाणि पसत्था- 'जे तु संगामका-
लंमि' सिलोगो ॥२०९॥ जेत्ति अणिदिट्ठणिदेसे, तु विसेमणे, ज्ञाता णाम प्रत्यभिज्ञाता नामतः कुलतः शौर्यतः शिक्षातः, तद्यथा-
चक्रवर्त्तिबलदेवा वासुदेवमाण्डलीकादयः, प्राकृताश्च वीरपट्टगेहिं वद्धगेहिं सण्णद्धबद्धम्मियक्कयउप्पीलियसरासणपट्टिया गहिया-
उधपथरणा समूसियधयग्गा सरा एवं चक्कवर्त्तयादीनां पुरतो गच्छंति, सुरपुरंगमा न ते बलयादीणि पडिलेहन्ति, ते तु संप्रहारंति
"तरितव्वा च पइणिगया मरियव्व वा समरे समत्थएणं । असरिसजणउल्लावया ण हु महितव्वा कुळे पसूयएणं ॥१॥ परवलं जेतव्वं

मरियच्चं वा, ण उ पिट्ठतो पेहंति, अपत्ते जुद्धे जुद्धमाणे वा, किं परं मरणं भवेत्?, मरणादप्यनिष्टमं अश्लाघ्यत्वं, मरणादपि विशिष्यते भग्नप्रतिज्जीवितं, उक्तः प्रशस्तद्वयान्तः, तदुपसंहारः प्रशस्त एव । 'एवं समुट्ठिनं भिक्खुं' सिलोगो ॥ २१० ॥ समयग् उत्थितं समुत्थितं दब्बसमुत्थाणेण भावसमुत्थाणेण य, आगारवंधणं छिच्चा अज्झत्थो, अवसीतयाणं 'आरंभं तिरियं कट्ठु'त्ति दब्बे भावे वाऽऽरंभः, तिरियं णामादि, तिरिच्छं वोलेत्ति, अजुलोमेहिं दुक्खमतिक्राम्यंते नदीश्रोतवत् परीसहोपसर्गा, णिउणो णेव्वाणरज्जंक्खी, अत्तत्ताए-आत्महिताय सर्वतो संवजेत्, सिद्धिगमनोद्यतेन मनसा, अथवा आतो-मोक्षो संजमो वा अस्थार्थः, आतत्थाए, अथवा आप्तस्यात्मा आप्तस्यात्मा आत्मा यस्य स भवति अप्पात्मा इष्टो, वीतराग इव व्रजेदित्यर्थः, अज्झत्थ-विस्मीदणत्ति गतं । इदाणिं परवादवयणं, तं अत्तहाए परिव्ययंतं 'तमेगे पडिभासंति' सिलोगो ॥ २११ ॥ तमिति तं अत्तट्ठयाए संबुडं रीयमाणं, एगे ण मब्बे, समंता भासंति परिभासंति, आजीवप्रायाः अन्यतीर्थिका, सुत्तं अणागतोभासियं च काळण बोडिगा, 'साधुजीवणं'ति णाम साधुवृत्तिः अपापजीवनमित्यर्थः, जे ते एवं भासंति 'अंतए ते समाहिने' अंतए नामानाभ्यन्तरतः-दूरतस्ते समाधिः, णाणादिमोक्खो परसमाधी, अत्यन्ते असमाधौ वर्तन्ते, असमाहिए अकारलोपं कृत्वा, संसारे इत्यर्थः, किं प्रभापन्ते? 'संबद्धसमकप्पाओ' सिलोगो ॥ २१२ ॥ समस्तं बद्धाः संबद्धा-पुत्रदारादिभिर्ग्रन्थैर्गृहस्थाः, संबद्धैः सम-कल्पाः तुल्याः इत्यर्थः, जहा गिहत्था माता मे पिता मेति एवमादिभिः संगैर्बद्धा, अणमणसमुत्थिता णाम माता पुत्ते मुच्चिता पुत्तोचि मातरि एवं भवंतोऽपि शिष्याचार्यादिभिः परस्परसंबद्धाः, अन्यचेदं कुर्वता 'पिंडवातं गिलाणस्स, जं सारेध दलाध य' पिंडस्य पातः पिंडपातः भिक्षं, एवं पिंडत्रायं गिलाणस्स आणेत्ता दद्दुं, यच्च परस्परतः सारेध वारेध पडिचोदेध सेज्जातो

उद्वेहन्ति, जं च गिलाणस्स आयरियबुडुमामाएसु आहारउवधिवसधिमदिएहि य उवग्गहं करेह 'एवं तुब्भे सरागत्था अण्ण-
मण्णमणुव्वसा' सिलोगो ॥ २१३ ॥ रागत्थिता सरागत्था सदोसमोहा, अन्योऽन्यस्य अनुगता वशं अनुव्वसा 'मट्टसप्प-
धसब्भावा' शोभनः पंथा सत्पन्थाः ज्ञानादि, सतो वा भावः सद्भावः, सत्पथसब्भावो नाम यथार्थोपलम्भः, 'संसारस्स अपा-
रगा' पारं गच्छंतीति पारगा न पारगा अपारगाः! एवं भासमाणेषु 'अह ते पडिभासेज्जा' ॥ २१४ ॥ अथेत्यानन्तर्ये तान्
प्रतिभाषते 'भिकखू मोक्खविसारदो' विसारदो नाम सिद्धान्तविनायकः, स किं पडिभासति?, एवं तुब्भेऽवभासता दुवक्खं
चेव सेवथा, दुपक्खो णाम संपराईयं कम्मं भण्णति गृहस्थत्वं च, किंच 'तुब्भे सुंजह वाएसु' सिलोगो ॥ २१५ ॥ तुब्भे जेहिं
भिकखाभायणेहिं भिक्खं गेण्हथ तेहि आसंगं करेह, आजीविका परातकेसु कंसपादेसु भुंजति, आधारीवकरणसज्झायज्झाणेषु य
मुच्छं करेह, गिलाणस्स पिंडवातपडियाए गंतुमसमत्थस्स भत्तमंतेहिं कुलगेण वा अण्णतरेण वा मत्तेहिं अभिहंडं सुंजेह, एवं
तुब्भेहिं पादपरिभोगेहिं बंधोऽणुणाओ भवति, अन्तरा य कायवधो, सो य तुब्भ णिमित्तं आणंतो भत्तिमतोऽपि कम्मबंधेण
लिप्पति, पाणिपायंपि ण कायव्वं जति पादे दोसो, स च किं तुब्भ देंतो णट्टसप्पधसब्भाव उदाहु सप्पधि वट्टति?, अविण्णाणा
य मिगसरिसा तुब्भे जेण असंकिताइं संकथ संकितट्ठाणाइं ण संकथत्ति, 'तं च वीओदगं भोत्त'त्ति कन्दमूलानि ताव सयं सुंजह,
सीतोदगं पिबथ, एवं पुढवितेउवाउवधे वट्टह, जं च छक्कावधेण णिप्फणं उद्देसियं तं सुंजह, तुब्भे चेव गिहत्थसरिसा, पावतरा
वा गिहत्थेहिं, येन ते गृहस्था अनभिगृहीतमिथ्यादृष्टयोऽपि भवति, न तु भवंतः, जेण अभिगहितमिच्छदिट्ठिणो साधुपरिवायं च
करेह, दब्बं खित्तं कालं सामत्थं च पुणो वियाणिच्चा कीतकडच्छेज्जादिसुवि दोसा भाणितव्वा, ते एवं असंजतेहिंतोऽपि पावतरा

कता समाणा महता अपत्तिः 'लित्ता तिब्वाभितावेणं सिलोगो ॥२१६॥ तिब्वाभितावो गाम तीव्रोऽमर्षः दंसणमोहणिञ्ज-
कम्मोदएणं क्रोधमाणकसायोदएण य लित्ता, उज्झिता गाम शून्या, एतदेव व्याचष्टे-अण्णा, गाणदंसणचरिचेहिं असमाहिता,
तैरेव विहीणा, 'णाइकंडुइयं साधु'त्ति जहा कंडुइयं साधुत्ति तं अरुक्कस्स अवरज्झति पच्चुयपीडाहेतुत्वात्, एवं साधुहीलणावि
अपसत्था, अथवा 'लित्ता तिब्वाभितावेणं'ति तेण मिच्छादंसणावलेवेण लित्ता गुणेहिं शून्या बुद्ध्यादीहिं असमाहिता आतुरीभूता
भणंति-जुत्तं गाम तुब्भेहिं अम्हे गिहत्थसरिसा काउं पापतरा वा, तेन त उच्यन्ते 'णातिकंडुइत्तं साधु' साधु गाम सुदुदु, अरुअं
हि रुज्झमाणं खज्जइ, तं जति ण सुदुदु कंडुइज्जइ ततो गणातिकंडुइणो साधु अवरुज्झति अरुगस्स अरुअगत्तस्स वा, अर्थात् प्राप्तं
अतिकंडुइयंति भृगमपराध्यते, नातिरूढव्रणस्य, एवं यद्यहं त्वया गतिनिष्ठुरं उक्तो भविष्यति ततोऽहमपि नातिनिष्ठुरमेवापदि-
श्यात्, त्वया वाऽहं यत्किंचनप्रलापिनाऽसंबंधसमकल्पो व्यपदिष्टः, न चाहं तैर्गुणैर्युक्ती, भवन्तस्तु कन्दमूलोदकभोजिनः उदि-
श्यकृतभोजिनश्च सच्छासनप्रत्यनीकाश्च तेन न कथं गृहस्थैः पापतरा इत्येवं 'तत्तेण अणुसट्ठा ते' सिलोगो ॥ २१७ ॥ तच्च
तथ्यं सद्भूतं नानुतमित्यर्थः, अणुमट्ठा गाम अणुसासिता, ते इति आजीविकाः बोडियादयो ये चोद्दिश्यभोजिनः पाखण्डा, 'अप-
डिण्णेणं'ति विसयकसायणियत्तेण जाणएण एवं वुत्ता भणंति-'ण य एस गितिए मग्गे' गितिओ गाम नित्यः अव्याहतः
एषः 'असमीक्ष्य वत्ति किती' कृतिर्नाम कुशलमतिः पौर्वापर्यसम्बन्धसम्भावार्थोपलम्भस्तु सर्वज्ञानात् युक्तः, अथवोपदेश
एवायं, तत्तेण अणुसट्ठाए अपडिण्णेण जाणएत्ति, कमणुसट्ठाए?, ण एस गितिए मग्गे, न एष भगवतां नीतिको मार्गो, नीतिको नाम
नित्यः, एष हि असमीक्ष्य भवद्भिरेव वाचा चटकरमा(आ)त्रा कृतिः-कृतः। किंचान्यत् 'एरिसा जा वई एस'सिलोगो ॥२१८॥

एरिसा णाम येयमुक्ता तुब्भे संबद्धसमकप्पा वयं नेति, एपा निर्वाहिका, कथं?, 'अग्निग्वेल्लुव करिसिता' वेल्लो हि मूले स्थिरः अग्ने कर्षितः, एवमियं वाक् भवतां संकल्पस्थूला-निश्चयकृता न हि भवति, न संबद्धकल्पा, तथा चोक्तं, कंदमूलादि, उद्दिश्य भोजित्वाच्च, यतश्चैवं तेन नैष भवतां वाङ्निश्चयः सुन्दरः, अथवा एरिसा जा वर्दे एसा अग्ने वेल्लुव करिसिति जहा धम्मी, कडिल्ले वंसो मूलच्छिण्णो न शक्यते अन्योऽन्यासंबंधत्वात् न शक्यतेऽधस्तात् उपरिष्ठाद्वा कर्षितुं, अथासौ वंसो न णिव्विहति, एवं भवतामपि इयं वाक् न निर्वाहिका, तत्र अनिर्वाहिका गिहिणो अभिहिताः, शेषं भवन्तो हि सम्प्रतिपक्वा निर्मुक्तत्वात्संसारान्तं करिष्यामः, तन्न निर्वहति, कथं?, यद्भवतां ग्लायतामग्लायतां गृहस्थः कन्ददादीनां मात्रेणानयित्वा ददाति, तत्किल भोक्तुं श्रेयः, न तु यद्भिक्षुणाऽऽनीतमिति, एपा हि वाङ् भवतां न निर्वाहिका, कथं गृहस्था ईर्याति शोधयति, आगच्छतो चास्य कश्चिद् व्यापादः स्यात्, कश्चानुक्त एवं ब्रूयात् यथा 'गृहीणं अभिहंसेयं, भुंजितुं ण तु भिक्खुणो' किं च- 'धम्मपणवणा एसा' सिलोणो ॥ २१९ ॥ धम्मस्स पणवणा एसा साहिया, इदानीं धम्मपणवणा गिहत्थाणीयं सेयं ण पव्वइताणीतमिति 'सारंभाण विसो- धिया' सारंभा णाम गिहत्था तेषां यापविशोधिका, न हि भवद्भ्यो ददतो विशुद्ध्यन्ते, न तु प्रव्रजिताः दाणधम्मेण संयुज्यन्ते, यस्मादानयंति ते गृहीभूत्वा यतयः पापेन संबद्ध्यन्ते, 'ण तु एताहिं दिट्ठीहि' नेति प्रतिषेधे, दृष्टिर्नाम ग्रहो, ण भवद्भिरेता- भिर्दृष्टिभिः पूर्वप्रकल्पितमासीत्, प्रकल्पितं प्रदर्शितमित्यर्थः, का दृष्टयः?, यादृशं किल गृहस्थानां तादृशमस्माकमपि अन्योऽन्यं किल सारयित्वा स्थेयं, न चानुकंपतामनुभवन्तोऽपि ग्लानकृत्यं गृहस्थैः कारयन्ति, अत्र तावदावयोः साम्यं, येन भवन्तो गृहस्थैः कारयन्ति प्रागुक्तं ग्लानस्य तत्कार्यं, मा भूत् संबंधसाम्यकल्पा, न स्युरिति अभिविष्यत्, इदानीं स एव ग्लानो गृहस्थैः कारयन्

तत्कृतमनुजानन्तः भवंतश्च तत्कारिणः तद्वेषिणश्च एतां दृष्टिं भावयन्तः कथं सम्बन्धसमकल्पा न स्युरिति, किं चातः?, एवं 'सद्वाहि अणुजुत्तीहि' सिलोगो ॥२२०॥ योजनं युक्तिः अनुयुजत इति अनुयुक्तिः अनुगता अनुयुक्ता वा युक्तिः २ भवैः हेतुयुक्तिभिः तर्कयुक्तिभिर्वा, अत एव अचयंता अशक्नुवन्तः 'ज्वित्तए'त्ति णिजडुमित्यनर्थान्तरं, कथं ण चएति?, यथा काश्चिद्वल्लीवर्द्ध भग्नं वा उवमए, स च तं विचिक्रीषुः परेणोच्यते-उत्थाप्यतां तावदयं गौः, ततो यदि शक्ष्यति तत एव ग्रहीष्यामि, स जनो नैप शक्ष्यतीति ब्रवीति-यदि ते रोचते एवमयं गुह्यतां, नन्वेपोऽव्यंगशरीरो निरुपहतवपुर्न दृश्यते?, एवं सामयिकं आह परूको वा, समय इति परैरुच्यते, येन परीक्षामहे ततो ब्रूते किमत्र परीक्षया?, प्रत्यक्ष एवायं दृश्यते बहुजनपरिगृहीतः, ईश्वरस्वामिनं प्रतिपन्नाः, यदि नैवं तत्त्वं स्यात् नैवात्र बहुजनोऽतिप्रसज्यते, लोकिका अपि ब्रुवन्ते-'आज्ञासिद्धानि चत्तारि' न हन्तन्त्रयानि हेतुभिः। भारतं मानवा धर्म्माः, सांगो वेदश्चिकित्सितं ॥१॥ एयामुत्तरः-एरंडकट्टरासी जहेह गोसीसचंदणपलस्स । मोल्लेण होज सरिसे कत्तिय-मेत्तो गणिजंतो? ॥१॥ तहवि णिगरातिरेगो सो रासी जह ण चंदणसरित्थो । तह णिविण्णणमहाजणोऽवि सोज्जे विसंवदति ॥२॥ एक्को सचक्खुगो जह अंधलयाणं सएहिं बहुएहिं । होति पहे गहिया वा बहुगावि ण ते अपेज्जंता ॥३॥ एवं बहुगावि मूढा ण पमाणं जे गतिं न याणंति । संसारगमणगुविलं णिउणस्स य बंधमोक्खस्स ॥४॥ 'ततो वादं णिराकिच्चा' ततः इति ततः कारणात्, वादो णाम छलजातिनिगहस्थानवर्जितः, निराकिच्चा णाम पृष्ठतः, वादं निराकृत्वा, ते इति ते आजीविकाद्याः सामयिकाः मस्कराश्च विविधाः प्रगन्भिता दृष्टीभूता इत्यर्थः, 'रागदोसाभिभूतप्पा' सिलोगो ॥२२१॥ रज्यते येन आत्मपक्षे स रागः परपक्षे द्वेषः, अभिभूताः पराजिता इत्यर्थः, रागद्वेषाभ्यामभिभूतो येषामात्मा ते, मरुगा दोसाभिभूयणा, 'मिच्छत्तेण अभि-

दुया' अभिभूया इत्यर्थः, त एवं उक्ताः रोपानललोहिताक्षाः भृशममर्षोद्गमस्पर्दिताधरोष्ठाः जिता अवदातैर्हेतुभिर्निग्रन्थपुत्रैः परा-
जिताः 'अक्कोसे सरणं जंति' प्रायेण दुर्बलस्य रोषो उत्तरं भवति आक्रोशश्च, रुदितोचरा हि स्त्रियः बालकाश्च, क्षांत्युत्तराः साधवो,
दृष्टान्तः 'टंकणा इव पञ्चतं' टंकणा गाम स्लेच्छजातयः पार्वतेयाः, ते हि पर्वतमाश्रित्य सुमहन्तमवि हतिशबलं वा अस्सबलं वा
आगलन्ति, पराजितास्तु शीघ्रं पर्वतमाश्रयन्ति, कुतीर्याः पराजिताः आक्रोशयन्ति यद्विष्टुष्टिभिश्चोत्तिष्ठन्ति, न ते प्रत्याक्रोष्टव्याः इद-
मालंबनं कृत्वा-“अक्कोसहणमारणधम्ममभंसाण बालसुलभाणं । लाभं मण्णति धीरो जघुत्तराणं अलाभंमि ॥१॥” बहुगुणप्पकप्पाइ०
सिलोगो ॥२२२॥ गुणा पकप्पिजंति जेहिं ताइं गुणप्पकप्पाइं, गुणप्पकप्पो गाम येनात्मपक्षः प्रसाध्यते, परपक्षश्चोभासीयते, अथवा
सर्वपरीक्षकाविरुद्धो दृष्टान्तोऽबाध्यो हेतुर्वा, उक्तं हि—“लौकिकपरीक्षकाणां यस्मिन्नर्थे बुद्धिसाम्यं स दृष्टान्तः, हेतुप्रतिज्ञादयः,
आतसमाहितो वत्तए, आत्मसमाधिर्नाम दब्बं खित्तं कालं समत्थं चऽप्पणो वियाणिच्चा इति, अथवा के अयं पुरुषे कं च गतेति,
एवं तथा यथाऽऽत्मनो समाधिर्भवति, उक्तं हि—“पडिपक्खो णायव्वो०” अथवा आत्मसमाधिर्नाम यथा परतो घातो न भवति
बाधा वा, किंच-‘जेणऽणो ण विरुद्धेज्ज’ येन चोक्तेन अणस्स उवघातो ण भवति, तथा प्रतिज्ञादयो वक्तव्याः यथा च सिद्धा-
न्तविरुद्धा न भवन्ति, कथं विरुध्यते?, यो ब्रूयान् त एव हि कुतोदिश्यभोजित्वाद् गृहितुल्याः, साधवस्तु मूलोत्तरगुणोद्यताः
शरीरे चानपेक्षाः, ततश्चातिप्रसक्तस्य लक्षणस्य निवृत्तये त्वपदिश्यते ‘इमं च धम्ममायाय’ सिलोगो ॥२२३॥ अथवा तैः पर-
तत्रैरपदिष्टं-ध्यानकृत्यं हि न कर्तव्यं, मा भूत् संबद्धसमकल्पः, तदेनमपदिश्यते ‘इमं च धम्मं’ न यथा भवतां निरनुकंपो
धम्मः, अस्माकं हि इमं च धम्ममादाए कासवेण पवेइयं, अथवा ये ते उक्ता उपसर्गा एते हि अग्लायता सोढव्याः, ग्लायतो हि

द्रव्यपरीपहा भवति, न ग्लायमानस्य न कर्त्तव्यं, कथं-‘इमं’ इदं च धम्ममादाय इति यद्वक्ष्यामः। तं धर्ममादाय-गृहीत्वा ‘कास-
वेण पवेदिदं’ कासवग्रहणातीर्थकरणैवेदं प्रवेदितं, न तु स्थविरैः, किंचान्यत् ‘कुर्वात् भिक्खू गिलाणस्स’ ग्लायते रोगेणा-
न्यतरेण वा प्रथमद्वितीयादिपरीषहादिना, अगिलाणेण-अनादितेन अव्यथितेन राजाभियोगवत् ‘समाधिए’ति आत्मनः समा-
धिहेतोः कर्त्तव्यं, ग्लानस्य वा अथवा समाधीए कायव्वं, ण मणोदुक्कडेण, किंच-न केवलं उवसग्गा एव अहियासेयव्वा ज्ञात्वा
सोढव्याः ‘संखाय पेसलं धम्मं’ सिलोगो ॥२२४॥ संखा अट्टविधा, तंजहा-णामसंखा ठवणसंखा दव्वसंखा उवम्मसंखा परि-
णामसंखा गणणासंखा जाणणासंखा भावसंखा, तत्थ जाणणासंखाए अधियारो, संख्याय-ज्ञात्वा, पेसलं दव्वे भावे य, दव्वे जं
दव्वं पीतिष्ठत्पांदेति आहारादि, भावपेसलस्तु सर्ववचनीयदोषापेतो भव्यानां धर्म एव, सो धम्मो दुविधो-सुतधम्मो चरित्त-
धम्मो य, कस्य तौ प्रीतिमुत्पादयेयातां?, दृष्टिमानिति दृष्टिमतः, सम्यग्दृष्टिः परिनिर्वृतः सीतीभूत इत्यर्थः, उवमग्गे अधिया-
सेयव्वे उपसर्गा ये उक्ताः ये च वक्ष्यमाणाः तान् सर्वाभिधियासयन् सहनित्यर्थः, आमोक्षाय परिसमाप्तेः समन्ता ‘वयेज्जासि’
परिवयेज्जासि, मोक्षो द्विविधः-भवमोक्षो सव्वकम्ममोक्खो य, उभयहेतोरपि आमोक्षाय परिव्रजेदिति ब्रवीमि । उपसर्गपरि-
ज्ञायां तृतीयोद्देशकः ४-३ ॥

बुत्तं निज्जुत्तीए हेतुसरिसेहिं अहेउएहिं, हेत्वाभासैरित्यर्थः, कथमहेतवो हेतुसदृशाः?, वक्ष्यति हि सुहेण सुहमज्जेमो० वणि-
ज्जवत्, तथा च ‘जहा गंडं पिलागं वा’ एवं सीलक्खलिया अणउत्थिया तब्भावुक्काथ ‘आहंसु’रिति ॥२२५॥ आहुः, के ते?—
महापुरिसाः पहाणा पुरिसा, राजानो भूत्वा वनवासं गत्वा पच्छा णिव्वाणं गत्वा, ‘पुंघिं तत्ततवोधणा’ पुंघिमित्यतीते काले

कचित्रेतायां द्वापरे च, तप एव धनं तपोधनं यैः त इमे तत्तवोधना, पंचाग्रितापादि लोह्याणं ते ते महापुरिसा, आस्माकं तु यदा सामन्नं प्रतिपन्नाः तदा महापुरिसा, 'भोच्चा सीतोदकं सिद्धा' सीतोदकं नाम अपरिणतं, तेण सोयं आयंरता पहाणपाणहत्थादीणि अभिक्खणं सोएता तथाऽन्तर्जले वसंतः सिद्धिं प्राप्ताः सिद्धाः, एवं परंपरश्रुतिं श्रुत्वा अस्नानादिपरीषहजिताः 'तत्थ मंदे विसीदंति' तत्रेति तस्मिन्नास्नातकव्रते फासुगोदयपाणे वत्ति, तत्थिमे 'अमुंजिया णमी वेदेही एमाउत्ते य मुंजिया । बाहुए उदयं भोच्चा तहा नारायणे रिसी ॥२२५॥ आसिले देविले चैव, दीवायणमहारिसी । पारासरा दगं भोच्चा, बीत्ताणि हरित्ताणि य ॥२२६॥' 'एते पुंघिं महापुरिसा' ॥२२७॥ प्रधानाः पुरिषाः महापुरिषाः आहिता-आख्याता, 'इह संमत'त्ति इहापि ते इसिभासितेसु पट्टिजंति, णमी ताव णमिपव्वजाए सेसा सन्वे अण्णे इसिभासितेसु, असिले देविले चैवत्ति बंधाणुलोमेण गतं, इतरथा हि देवल आसिल इति वक्तव्यं, एतेसिं पत्तेयबुद्धाणं वणवासे चैव वसंताणं वीयाणि हरित्ताणि य भुंजं ताणं ज्ञानान्युत्पन्नानि, यथा भरतस्य आदंसगिहे णाणसुप्पणं, तं तु तस्म भावलिंगं पडियणस्स खीणचउकम्मस्स गिहवासे उत्पणमिति, ते तु कुतित्था ण जाणंति कस्मिन् वर्त्तमानस्य ज्ञानमुत्पाद्यते कतरेण वा संघतणेण सिज्झति?, अजानानास्तु ब्रुवते० ते नमी आद्या महर्षयः भोच्चा सीतोदकं सिद्धाः, भोच्चेति भुंजाना एव, सीतोदकं कन्दमूलाणि वा, जोइं च समारंभंता, 'जहमे- तमणुस्सुतं'ति भारहपुराणादिसु एवं एताहि कुसुतीउवसगेहिं उवसगिज्जमाणे, ण केवलं सरिीरा एव उवसग्गा, माणसा अपि उपसर्गा विद्यंते, यां श्रुतिं श्रुत्वा मनया विनिपातमापद्यंते, कथं?, उच्यते 'तत्थ मंदा विसीदंति' ॥ २२८ ॥ तस्मि- न्निति कुश्रुतिउपसर्गोदये मंदा-अबुद्धयः विसीतंति-फासुएसणिजे छक्काएसु अ परिहरितव्वेसु, दिहुंतो 'वाहच्छिण्णा व गद्दभा'

भारेणेत्यर्थः, खंधेन पृष्ठेन वा, एवं ते परसामयिका कर्मगुरुणा लुक्खमणुण्हमणियतं एरिसेण ल्हूणेण अजवेत्ता अस्नानादि ताव संजमगुणे य गुरुए अचइत्ता वोढुं त्वरितमोक्षाध्वगानां साधूनां लघुभूतानां पीढाभ्यां परिसंस्पर्षतीति पीढसप्पी, संभ्रमंति तस्मिन्निति संभ्रमः, जनस्थान्यस्य त्वरितमग्निभयात् णस्सितुक्कामो किल पीढसप्पी दूरातोऽब्जितोऽपि जणं वा वच्चंतं पिडुतोऽणुव्रयति, एवं तेऽपि किल संसारभीरवो मोक्षप्रस्थिताः सीतोदगादिसंगात् संसार एव पडंति । इदानीं शाक्याः परामृश्यन्ते—इहमेगे तु मणणंते सातं सातेण विज्जती ॥२०॥ सायं णाम सुखं श्रोतादि तं सातं सातेणेव लभ्यते, सुखं सुखेन लभ्यत इत्यर्थः, वयं सुखेन मोक्षसुखं गच्छामः, दृष्टांतो वगिजः, तुब्भे पुण परमदुक्खितत्वात् 'जितत्थ आयरियं मग्गं' जिता नाम दुःख-प्रव्रज्यां कुर्वाणा अपि न मोक्षं गच्छत, वयं सुखेनैव मोक्षसुखं गच्छामः इत्यतो भवतो जिता, तेनासदीयार्यमार्गेण 'परमं'ति समाधिति मनःसमाधिः परमा, असमाधीए शारीरादिना दुःखेनेत्यर्थः । 'मा एतं अवमणणंतो' सिलोगो ॥२१॥ अमाणोणा प्रतिषेधे, अथ तदुद्ग्रणीतं सुखात्मकं मार्गमवमन्यमानाः आत्मानमात्मना वंचयंते इत्यर्थः, दूरं दूरेण सुखातो, लुंप्पह छिन्दध, दिडुंतो 'एतस्स असोक्खाए अयहारीव जूरथ' त एवं वदंतः प्रत्यंगिरादोपमापद्यंते, कथं ? 'इहमेगे तु मणणंता सातं साते ण विज्जते' इहेति इह निर्ग्रथशासने, सातं साते न विद्यते, का भावना ?—नहि सुखं सुखेन लभ्यते, यदि चेवमेवं तेनेह राजादिनामपि सुखिनां परत्र सुखिना भाव्यं, नारकाणां तु दुःखितानां पुनर्नरकैर्नैव भाव्यं, तेन साया सोक्खस्संगे ज, जिता नाम अिर-स्तुण्डमुण्डनमपि कृत्वा सम्यग्मार्गमास्थाय मोक्षं गच्छंति, परमं च समाधि ता मोक्खसमाधि, इह वा जाऽसंगसमाधि, उक्तं हि—
“नैवास्ति राजराजस्य तत्सुखं नैव देवराजस्य । यत्सुखमिहैव साधोलोकाध्यापारहितस्य ॥१॥” मा एयं अवमणणंता' अमानोनाः

प्रतिषेधे, 'एतन्ति' एतं आरुहंतं मग्नं अवमण्णंता आत्मानमात्मना बहूं परिभविजह-लुंयह वहुं, को दृष्टान्तः ?, 'एयस्स अमो-
कत्वाए अयहारिच्च जूरथ' कथं ?, जेण तुब्भे वा 'पाणातिवादे वट्ठता' सिलोगो ॥२३॥ स्यात्-कथं प्राणातिपाते वर्त्ता-
महे ?, येन पचनानि पाचनानि चानुज्ञातानि, उक्तं हि-पचंति दीक्षिता यत्र, पाचयंत्यथवा परैः। औद्देशिकं च भुंजति, न स धर्मः सना-
तनः ॥१॥" सुसावादेवि असंजता संजतंति अप्पाणं भणध, अदत्तादाणे च जेसिं जीवाणं सरीराइं आहारेंति तेहिं अदत्ताइं आएह,
धेनूनां वत्सवृद्धै निबुंजितुं मेथुनेऽपि ग्रैव्यगोपशुवर्गणां, परिगहेऽपि धनधान्यग्रामादिपरिग्रहः, एवं क्रोधमाण जाव मिच्छादंस-
णसल्ले इति, एवं ताव शाक्याः अन्ये च तद्विधाः कुतीर्याः, 'एवमेने तु पासत्था' सिलोगो ॥२३॥ एवमवधारणे 'एते' इति
शाक्याः अन्ये च तद्विधाः, पार्श्वे तिष्ठन्तीति पार्श्वस्थाः, केषां ?-अहिंसादीनां गुणानां पाणादीण च सगमदंसणस्स वा, किं ?-
पणवेंति विसयणिग्घाते सुहेण सुहं, अथवा इमं पणवेंति दगसोयरियादयो, सुखलिब्धो अजितेन्द्रिया 'इत्थीवसगता बाला
जिणसासणपरम्मुहा' किं पणवेंति-विसयणिग्घातणे तु कज्जमाणे णत्थि अधम्मो अप्पणो परस्स वा सुखमुत्पादयतः, अप्पेवं
धर्मो भवति, नत्वधर्मः, को दृष्टान्तः ?, 'जघा गंडं पिलागं वा' सिलोगो ॥२३४॥ जहा कोई अप्पणो परस्स वा गंडं पिलागं
णिप्पीलेत्ता पुब्बं पूयं सोणितं वा णिस्सावेतित्ति को अधम्मो ?, एवं जो कोई इत्थिचरीरे शुक्रविषयनिर्घातं कुर्यात् तत्र को दोषः स्यात् ?,
'एवं विण्णवणीत्थीसु' एवमनेन प्रकारेण विज्ञापना नाम परिभोगः, एकार्थिकानि आसेवना, दोषः तत्र कुतः स्यात् ?, किंच
'जहा मन्धातइए णाम' सिलोगो ॥२३५॥ मंधातई णाम मेसो, सो जहा उदगं अकलुसेन्तो य जण्णएहिं णिसीदितुं गोप्प-
एवि जलं अणहुआलेंतोवि पियति, एवमरागो चित्तं अकलुसेन्तो जइ इत्थि विण्णवेति को तत्थ दोसो ?, उक्तं च-"प्राप्तानामु-

पभोगः शब्दस्पर्शरूपरसगन्धानाम्” किंच ‘जहा विहंगमा पिंगा’ सिलोगो ॥२३६॥ विहायसा गच्छंतीति विहंगमा, पिंगा पक्खिणी, आगासेण चरंती, उदगे अनिलीयमाना अविक्खोभयंती तं जलं चंचूए पिवति एवं विण्णवणित्थीसु, एवमरज्जमाणो यदि संग्राप्तान् भोगान् भुंजीत अत्र को दोषः?, उत्तरदाणं—णणु तेसिं आसेवणा चेव संगकरणं, मेधुणभावं आसेवामिति, ‘जह गाम मंडलगणेण सीसं छेत्तूण कस्सई पुरिसो । अच्छेज्ज पराहुत्तो किं गाम तत्तो ण वेप्पेज्ज ? ॥ १ ॥ अथवा विसगंइसं कोई वेत्तूण गाम उण्हिक्को । अण्णेण अदीसंतो किं नाम ततो णवि मरेज्जा ? ॥२॥ जह वावि, सिरिधरातो कोई रयणाणि गाम वेत्तूणं । अच्छेज्ज पराहुत्तो किं गाम ततो ण वेप्पेज्ज ? ॥३॥’ एवं तु समणा एगे’ सिलोगो ॥२३७॥ एवमनेन प्रकारेण, तु विसेसणे, नास्सदीया, परे, एक्केत्ति परेपामपि न सर्वे, एके, मिथ्यादृष्टयः अनार्या मिच्छादिद्विअणारिया, अथवा मिथ्यादृष्टेऽपि कर्मभिरनार्याः, अज्झोववणा कामेहिं, दुविहेहि वि कामेहिं, दिहुंतो ‘पूअणा इव तणए’ पूयणा गाम उरणीया, तस्या अतीव तणने छावके स्नेहः, ततो जिज्ञासुभिः कतरस्यां २ जातौ प्रियतराणि स्तन्यकानि?, सर्वजनानां छावकानि अनुदके कूपे प्रक्षिप्तानि, ताश्च सर्वाः पशुजातयः कूपतटे स्थित्या सच्छावकानां शब्दं श्रुत्वा रंभायमाणास्तिष्ठन्ति, नात्मानं कूपे मुंचति, तत्रैकया पूतनया आत्मा मुक्तः, त एवं पूतना इव तरुणे(णए)मुच्छिता गिद्धा कामेसु ‘अणागतमपासंता’ सिलोगो ॥२३८॥ अनागतकाले किंपाकफलाहारवत् विषयदोषानपश्यन्तः ‘पच्चुप्पणविषयगवेसणा’ गाणाविहेहिं उवाएहिं विसयसुहं उप्पायंता ‘ते पच्छा अणुसोयंति’ ते इति अण्णउत्थिया परलोकं प्राप्ता अनुशोचंते देवदुर्गतौ यत्र वाऽन्यत्रोपपद्यंते, दृष्टान्तः ‘खीणे आंजमि जोव्वणे’ यथाति-कान्तवयसः क्षीर्णेद्रियशरीरबुद्धिचलपराक्रमाः नानाविधैः क्रीडाविशेषैः तरुणान्, वयमप्येवं क्रीडितवन्तः, तीव्रमनुशोचयन्ति,

एवं तेऽपि परलोकं प्राप्यानुशोचन्ति, इह च मरणकाले, न अस्माभिर्जितेन्द्रियत्वं भावितं वैराग्यं वा, उक्तं हि—‘हृतं मृष्टिभिराकाशं, तुषाणां कुहनं कृतम् । यन्मया प्राप्य मानुष्यं, सदर्थे नोदरः कृतः ॥१॥ उक्तं बहु चरित्रं च, स्वार्थश्च न प्रहावितः । ते चैवमन्वशोचन्त, यथा केऽ, उच्यते, ‘जेहिं काले परिक्लृप्तं’ सिलोगो ॥२३९॥ जे इतिणा अणिदिट्ठणिदेसे, कालो नाम तारुण्यं मध्यमं वयः, यो वा यस्य कालो ध्यानस्याध्ययनस्य तपसो वा, तेषामेकेषां सुकृतं नाम श्रमणाः त एव च श्रमणाः त एव मोक्षाकांक्षिणस्त एव साधवो साधर्मिका वा ‘ते धीरा बंधणुम्मुक्का’ त एव धीराः त एव बंधविमुक्का, बंधनं कलत्रादि कर्म वा, ये किं कुर्वन्ति ? ‘जे णावकंखंति जीवितं’ पुनरुत्तरपुनर्व्वक्रीलितादि असंजमजीवितं न वांछंति । ‘जहा णदी वेयरणी’ सिलोगो ॥२४०॥ ‘यथे’ति येन प्रकारेण वेगेन तस्यां तरंतीति वेतरणी नाम परोक्षाः अवादिपुः सा हि तीक्ष्णश्रोतस्त्वात् विषमतटत्वाच्च दुःखमुचीर्यते इति दुस्तरा, सर्वलोकप्रतीत एवासौ, पाखण्डिनां च केषांचित्, ‘इहे’ति इह प्रवचने, वक्ष्यमाणमपि च ‘जह तं णदी वेतरणी’ दुस्तरा एवं लोगंसि नारीओवि दुत्तराओ, एवमनेन प्रकारेण सर्वोपसर्गेभ्योऽनुलोमेभ्यः प्रतिलोमेभ्यश्च दुस्तरतरा नार्यः, ता हि नानाविधैर्हवभावविलासैरुचितिर्भूतभिभवन्ति, वैतरण्यामिव तत्रैव तत्रैव निमज्जापयंति, ता हि दुःखं द्रव्यभावंतः परिह्रियंते, ‘अमतीमय’ति न मतिमान् अमतिमान् तेनामतिप्रता, ‘जेहिं ते णारिसंजोगा’ सिलोगो ॥ २४१ ॥ जे इत्यनिर्दिष्टनिर्देशः, त्रिविधा नार्यः, नारीभिः संयोगा नारीसंयोगाः मैथुनसंसर्गा इत्यर्थः, ‘पूयणा पिट्ठतो कन्’ति पूयणा नाम वस्त्रान्नयानादिभिः स्नानाङ्गरागादिभिश्च शरीरपूजनात्, उक्तं हि—‘णो सायासोक्खपण्डिचद्धे भवेज्जा’, अथवा त एव नारीयोगाः पूतनां पातयंति धर्म्ममात् पातयंति वा चारित्रमिति पूतनाः, पूतीकुर्वन्वित्यर्थः, पृष्ठतो कृता नाम उज्जिता, ‘सवमेवं णिराकिच्चा’ सर्वमिति येऽन्ये उपसर्गाः

धुत्पिपासासीतोष्णादयः निरा० नाम घृष्टे कृत्वा, अथवाऽनुलोमाः प्रतिलोमाश्च, सोभणाए समाहिण उचसगोहिं खोहिजति, किं च 'एते ओहं तरिस्संति' सिलोगो ॥२४२॥ एते णाम जेहिं एते इत्थिपरीसहादयः उपसर्गो जिताः, द्रव्यौघः समुद्रः भावो-
घस्तु संसारः, तरिस्संति ते, नान्ये, न वा भावेन, दृष्टान्ते 'समुद्रं ववहारिणो' समुद्रतुल्यं समुद्रवत्, व्यवहरंतीति व्यवहारिणो-
वणिजः पेतैस्तरंति, 'जत्थ पाणा विसरणेस्सी' यस्मिन्-यत्र एते पापण्डाः गृहस्थस्वभावं गताः विषयजिता विषणा आसंते
गृहिणश्च, इह परत्र च 'किंचिंती सह कम्मणा' कृत्यन्ते विषयंत इत्यर्थः, 'तं च भिक्खू परिणाय' सिलोगो ॥ २४३ ॥
दुविहाए परिणाय परिज्ञाय जाणणापरिणाय उचसगपरीसहे जाणिचा पच्चक्खाणपरिणाय उड्डितो ते अहियासेमाणु 'सुव्वते
सम्मिंते चरे' समितिग्रहणात् उचरगुणा गृहीताः, मूलगुणा पुण इमे 'मुसावादं विवज्जेज्ज' कस्मान्मृषावादः पूर्वमुपदिष्टः? न
प्राणातिपात इति, उच्यते, सत्यव्रतवतो हि व्रतानि भवंति, नामत्यव्रतो, अनृतिको हि प्रतिज्ञालोपमपि कुर्यात्, प्रतिज्ञालोपे च सति
किं व्रताणामवशिष्टं?, तं मुसावादं विसेसेण वज्जए विवज्जए, अदिणमादि यस्याश्रवणस्य सोऽयं अदिणा-
द्याश्रवणः तं अदिन्नादि विवज्जए, तंजहा-पाणादिवादादि जाव परिग्रहं, प्राणातिपातप्रसिद्धये त्वपदिश्यते 'उड्डे अहे तिरियं
चा' सिलोगो ॥२४४॥ ऊर्ध्वमधस्तिर्यगिति क्षेत्रप्राणातिपातो गृहीतः, जे केई तसथावरा इति द्रव्यप्राणातिपातः 'सर्वत्रे'ति प्राणा-
तिपातभावश्च सर्वावस्थासु 'विज्जं' विद्वान् सर्वत्र विरतिं विद्वान् कुर्यात् इति वाक्यशेषः, विगति एव हि 'संतिं णिघाणमाहितं'
विरतीउ वा विरतस्स वा संति णिव्वाणमाहितं, शान्तिरेव निर्वाणमाख्यातं संति णेव्वाणमाहितं, अहवा संतिचि वा णिव्वाणंति
वा मोक्खोचि वा कम्मखयोचि वा एगट्ठा, तेनापदिश्यते संति णिव्वाणमाहितं, उक्ता उपसर्गाः, ते च सर्वे एव सोढव्याः, आत्म-

संचेतनीयोपसर्गापवादस्तु नोऽशरीरो धर्मो भवतीति कृत्वा 'इमं च धम्ममायाय, कासवेण पवेदितं । कुज्जा भिक्खू गि-
लाणस्स, अगिलाए समाहिए ॥२४५॥ संखाय पेसलं धम्मं, दिट्ठिमं परिणिव्वुडे । उवसग्गे गिराकिच्चा, आमो-
क्खाए परिव्वएज्जासि ॥२४६॥ त्तिबेमि उपसर्गाध्ययनं समासं ३॥ (ग्रन्थाग्रं ३०००)

इदाणि इत्थिपरिणत्ति अज्झयणं, उवक्कमादि चत्तारि अणुयोगदारे परूवेऊणं अत्थाधियारो, सो दुविधो-अज्झयणत्था-
धियारो उद्देसत्थाधियारो य, अज्झयणत्थाहियारो जाणणापरिणाए तिविधाउवि इत्थिगाउ जाणियव्वत्ति, पच्चक्खवाणपरिणाए
ताओ परिहरितव्वाओ, उद्देसत्थाधियारे इमा गाहा 'पढमे संथवसंलावाइएहि' गाहा (५६) पढमे उद्देसए यथा-येन प्रका-
रेण संवाससंथवेण संबद्धवसधिमदीहि य दोसेहिं गमणागमणमादि पुच्छाहि य उल्लावसंलावभिण्णकथाहि य इत्थीहिं सद्धि
सीलक्खलणं भवति, पढमुद्देसे विलंबणा उ लभति चोदिज्जंते, वितिए उद्देसए खलितो समणधम्ममाउ विलंबणा पाविज्जंति लिंग-
त्थओ होन्तो, स वा लिंगओ अप्पं वा लिंगं वा सपक्खपरपक्खातो य हीलणं पावति । णामणिप्फणो णिक्खेवे इत्थि परिणा य
दुपदं णाम, तत्थित्थीए 'दव्वाभिलावच्चिधे' गाथा ॥५४॥ जाणगसरीरं भवियसरीरं, वतिरित्ता दुर्विधा-मूलगुणानिव्वत्तणा-
णिव्वत्तिया य उत्तरगुणनिव्वत्तणानिवित्तिया य, मूलगुणे इत्थिसरीरं जंढं जीवेणं, उत्तरगुणे कट्टकम्ममदिसु, अथवा दव्वित्थी
तिविधा-एगमविया बद्धाऊ अभिमुहणामगोत्ता, अभिलावत्थी जहा साला माला वेला सिद्धी इत्यादि, वेदि(विंधि)त्थी अवगतवेतं
इत्थिशरीरं, तं पुण छउमत्थस्स केवलस्स वा, वेदित्थी इत्थिवेदं वेयमाणी, भावित्थी आगमतो णोआगमतो य, आगमतो इत्थि-
वेदजाणओ तदुवउत्तो, (णोआगमतो) इत्थिवेदणामगोताइं कम्माइं वेयमाणो जीवो, इत्थि भणिया । इदाणि परिणा, सा जहा

सत्थपरिणामे, जहा संजताणं इत्थिपरिणामा तथा संजतीणं पुरिसपडिणा, इत्थीपडिपक्खो पुरिसो, तेण तस्सवि णिक्खेवो भाणि-
तव्वो 'णामं ठवणा दविए' गाथा ॥५५॥ णामे जहा घडो पडो कलसो, ठवणापुरिसो कट्ठकम्मादिकता जिणपडिमा वासुदेव-
पडिमा एवमादि, दव्वे जाणगसरीरादि जहा इत्थी तथा भणियन्वं, खेत्ते जो जत्थ खेत्ते पुरिसो, जहा सोरडो सावगो मागघो
वा एवमादि, यस्य वा यत् क्षेत्रं प्राप्य पुंस्त्वं भवति, अन्यत्र न भवति, कालपुरुषोऽपि यावंतं कालं पुरुषो भवति, जहा "पुरि-
से णं भदत्ते ! पुरिसोत्ति कालओ केवइ चिरं हंति ? , जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं सागरोवमसयपुहुत्तं" यो वा यस्मिन् काले
पुरुषो भवति(जहा कोइ एगंमि पक्खे पुरिसो) एगंमि पक्खे णपुंसगो, प्रजन्यते अनेनेति प्रजननं तद्यस्यास्ति, केवलमस्ति न पुंस्त्वं
स प्रजननपुरुषः, कम्मपुरुषो नाम यो हि अतिपौरुषाणि कर्माणि करोति यथा वासुदेवः स कर्मपुरुषः, भोगपुरिसो चक्कवट्ठी,
गुणपुरिसो णाम यस्य पुरुषगुणा विद्यन्ते इमे, तद्यथा-व्यायामो विक्रमो वीर्यं, सत्त्वं च पौरुषा गुणाः। क्रान्तिस्त्वं च सुदुत्वं वि(च)विद्य-
क(व)त्वं च योपितां ॥१॥ भावपुरिसो आगमतो णो आगमतो य, आगमतो पुरिसो पुरिसजाणगो तदुवउत्तो, णो आगमतो पुरिसणाम-
गोताइं कम्ममाइं वेदयंतो, दस एते पुरिसणिक्खेवा इति । 'पढमे संथव' गाथा ॥ जेऽभिहिता पढमे संथवसंलावादिगेहिं पुब्बुत्तं ।
'सूरा मो मण्णंता' गाथा ॥५७॥ सूरा मो मण्णंता इत्थिहि अपडिविरिति च वाक्यशेषः, कैतवं नाम माया कैतवयुक्ताः कैतविकाः,
उवधी नाम अन्येषां वशीकरणं, अधिक्रा कृतिः निरुद्धी तत्प्रयोगात् गहिता तु अभयपज्जोतकूआधारा(कूलवाला)दिणो
[सूरो पज्जोतो कैतवयारो तवस्सी] एवमादिणो जीवा इत्थिदोसेण इह परभवे य णाणाविधाइं दुक्खाइं पावंति हत्थपायछेदादीणि,
'तम्हा ण उवीसंभो गंतवो णिक्खेव इत्थीणं । पढसुहेसे भणिता जे दोसा ते गणंतेणं ॥५८॥ सुसमत्थाविऽसम-

तथा कीरंति अप्ससत्तिद्या पुरिसा । धर्मं प्रत्यसमर्थो, अपसत्तिया नाम परीसहभीरुणो, 'दिस्संति सूरवादी णारीवसगा ण ते सूरा ॥५९॥ रणसूरवादिणोऽवि णारीवसगा दीसंति जहा ते पज्जोदादयो, को पुण सूर्रो ? उच्यते-धम्मंमि जो दढमई सो सूर्रो सत्तिओ य बीरो य । ण हू धम्मि णिरुच्छाहो पुरिसो सूर्रो सुबलिओवि ॥६०॥ जो धम्मंमि दहो सूर्रो सत्तिगो य, ण उ जो धम्मणिरुत्थाहो धर्मं प्रति सूर्रो भवति, यद्यपि बलवानसौ सरीरेण तथाप्यसौ दुर्बल एव, एते चेव य दोसा पुरिसपमादेऽवि इत्थिगाणंमि । तम्हा उ अप्पमादो विरग्गमग्गंमि तासिंमि ॥६१॥ पुरिसोत्तरिओ धम्मोत्तिकाउं तेण इत्थीपरिणा वुत्ता, इत्थीणवि एसा चेव विवरीता पुरिसपरिणा, गयो णामणिप्फणो । सुत्ताणुगमे सुत्तमुच्चरियव्वं अखलितादि जाव पंचधा वित्तिलक्षणमिति, सुत्तस्स सुत्तेण संबंधो- 'आमोक्खाय परिव्वएज्जासि' ति पडिलोमे उवसग्गे अधियासेन्तो 'इमे' इत्यन्ये अनुलोमाः, उपोद्घात एव तस्योपदिश्यते-पूर्वं प्रव्रजति पश्चादुपसर्गान् सहतीतोऽपदिश्यते 'ये मातरं च पितरं च' वृत्तं ॥२४७॥ 'ये' इति अणिहिट्-णिह्रसो चशब्दोऽधिकवचनादिषु, आतरं भगिनीत्यादि, विविधं प्रधाय विप्रधाय दृणमिव पटांतलं, पूर्वसंयोगो गृहसंयोगः, अथवा जातः सन् यैः पश्चात्सह संयुजते स संयोगः, स तु भार्याश्च पुत्रदुहित्रादि, अथवा सर्व एव पूर्वापरसहसंबंधः पूर्वसंयोगो भवति, अथवा द्रव्यभावतः पूर्वसंयोगो, द्रव्ये स्वजनसंस्तवश्च, स्वजने पूर्वपरसंस्तवः, नोस्वजनसंस्तवस्त्रिविधः-सचिचादि, सचित्ते दुपदचतुष्पदापदं, द्विपदे दासीदासभृत्यमित्रवर्गादि, चतुष्पदे हस्तिअश्वगोमहिष्यादि, अपदे आरामोद्यानपुष्पपालादि, अचित्ते हिरण्णादि मिश्रे साधारणालंकारप्रहरणहस्त्यस्त्रादि, भावे मिच्छाविरतिअण्णाणा 'एगे सहित्ते चरिस्सामि' एगो णाम रागदोसरहितो, सहितो णाणादीहि, आत्मनो वा हितः स्वहितः, चरति-गच्छति वर्तयतेति एकोऽर्थः, विविक्तान्येषतीति विविक्तेसी

मार्गयतीत्यर्थः विविक्तानां साधूनां मार्गमेषतीति विविक्तैषी, आरतमेहुणो नाम उपरतमैथुनः, कतर आरतः ? 'विविक्तेसी' विविचं द्रव्ये शून्याकारं स्त्रीपशुवर्जितं भावे तत्संकल्पवर्जनाता, अथवा कर्मविविचो मोक्खो तमेवमेषतीति विविक्तमेसी, 'सुहुमेणं तं परक्कम्मं' वृत्तं ॥२४८॥ सुहुमेनेति—निपुणेन, उच्यते येनेति वाक्यशेषः, 'परक्कम्म'ति पराक्रम्य अभ्यासमेत्य वंदणपूर्वकेन स्वक्ष्मेनोपायेन 'छन्नपदेने'ति अन्यापदेशेन, पुत्तकिडगा य णतुयभातीकिडगा य पीतकिडगा य । एते जोव्वणकीडगा पच्छ-
न्नपती महिलियाणं ॥१॥ अथवा 'छन्नपदेने'ति छन्नतरैरभिधानैराकारैश्चमं अभिमर्पति, तद्यथा 'काले प्रसुप्तस्य जनार्दनस्य, मेहां-
धकारासु च सर्वरीषु । मिथ्या न भाषामि विशालनेत्रे !, ते प्रत्यया ये प्रथमाक्षरेषु ॥१॥ जाणंति ता उवायं च, उपायो नाम विविक्तविश्रंभरसो हि कामः, स तु एको आत्मद्वितीयो वा, गच्छगतस्य किं करिष्यति ?, तस्यैव देशकालं छक्कं(न्नं)च 'जह-
लिस्संति'ति येन प्रकारेण लिख्यन्ते संग्रह्यंत इत्यर्थः, एके, न सर्वे, अन्ये हि स्त्रीजनालिङ्गिताः अपि न ताभिः संग्रह्यन्ते, पवनव-
लसमीरिता वह्निज्वाला इव चैनां मन्यन्ते, ते तूपाया इमे—यथा यथा ह्यग्निः सन्निकृष्टो भवति तथा तथा दहति, इत्येवं मत्वा
'पासे भिसं णिसीयंति' वृत्तं ॥२४९॥ भृशं नाम अत्यर्थे, प्रकर्षेण उरुणा ऊरुं अक्कमिया, दूरगता हि नातिस्नेहसुत्पादयन्ति
विश्रंभदा, तेण अद्धासणे णिसीदंति, सन्निकृष्टा वा परिभृजमाणा पुसा पुण्यन्तेऽनेनेति पोषकं तन्निमित्तं वा कामिभिर्विज्ञानपानादिभिः
पुण्यत इति पोषकं—पोसं, वत्थं णाम णिवसणं, तमभीक्ष्णं अभीक्ष्णमायासवद्भूमिपि शिथिलीकृत्या परिहिति, णिविद्धा उट्टित्तउ
य आसन्नगताउ य होइज्जण 'कायं अधिविदंसेन्ति' जंघा दुन्निवि हूद्धस्वणे वा जणणेण द्विता वा संती णिवेयंति गुह्यमिति
प्रकाश्य पुनर्वालमवेति, बाहु उद्धट्टु नाम उत्सृज्य कक्षां परामृशति, एवमादीनि अन्यान्यपि भ्रूकटाक्षविक्षेपादीनाकारान् करोति,

किं च—‘सयणासणेहि जोगे’ वृत्तं ॥५०॥ तमेकाकिनं व्याकुलसखायं वा मत्वा सयणे निमंतेति, सयणं णाम उवस्सयो, सीतं इदाणि, साहु अंतो, अतीवगिम्हे वा मत्वा सयणे निमंतेति, धूलिं वा कतवरं वा उवसगाउ णीणेति, अणतरं वा संसज्जणवरिंसी-
यणाति उवसग्गपरक्कमं करेति, ‘आसणेणं’ति पीढएण वा कडुमएण वा आसंदएण निमंतेति, ‘योग्य’मिति यस्मिन् काले हितं निवातं प्रधातं वा स्यात्, किमासां भिक्षुणा प्रयोजनं? नन्वासामन्ये कामतंत्रविदः तत्प्रयोजनिनश्च गृहस्था विद्वन्ते, उच्यते हि कुयोषितो विधवा विग्रवसितधवाः, तासां हि विरूपोऽपि तावद्वयोस्थोऽतिक्राम्यो भवति, दुर्मुखोऽप्यघार्थिकोऽपि एकान्तरुचिरपि, किमु यः सरलः सुरुपो विचक्षणः, उक्तं हि—“माधुर्यं प्रमदाजने च ललितं०” ता हि सन्निरुद्धाः सधवा विधवा वा, आसन्न-
गतो हि निरुद्धाभिः कुञ्जोऽन्धोऽपि च काम्यते, किमु यो स कोविदः, उक्तं हि—“अंबं वा निंबं वा अभ्यासगुणेण आरुभति वल्लीं ।” दूरस्थं चैनं मत्वा ब्रूयात्—अम्हे हि ण सक्केमो सकम्मा दिणओ वंदिंतुं णमंसितुं वा, इमाणि अम्ह सयणाणि वा, अथवा योग्यग्रहणात् उच्चारपासवणचंक्रमणत्थानज्झाणओयणभूमीओ वेप्पंति, सा जइ कदाइ सड्डी भवेज्जा जाणइ जाइं साधुजोगांइ ‘इत्थी एगता निमंतंतेति’ एकस्मिन् काले एकदा, यदा यदा स एकाकी भवति व्याकुलसखायो वा, अथवा चरिसारत्तादिसु जत्थ सय-
णासणोवयोगो भवति, सयणमिति संथारगो वेप्पति, उवस्सओवि, ‘एताणि चेव से जाणे पासा उ विरूवरूवांइ’ एतानीति यान्युपदिष्टानि शयनासननिमन्त्रणानि स भिक्षुः पासयंतीति पासा त एव हि पासा दुच्छेद्याः, न केवलं हावभावभ्रूविभ्रमंगितादयः, न हि शक्यमुल्लंघयितुं, न तु ये दानमानसत्काराः शक्यन्ते छेतुं, उक्तं हि—“जं इच्छसि घेतुं जे पुन्वि ते आमिसेण गिण्हाहि ।
आमिसपासणिबद्धो काही कज्जं अकज्जं ॥१॥” ‘विविधरूवांइ’ तां पुण पासाणि विरूवरूवाणि, संवधनउपगूहनआलिगना-

दीणि, जहा ताणि परिहरणीयाणि तथा तब्भयादेव सयणासणणिमंतणादीणि परिहरितव्याणि, ताणि पुण क्हं परिहरितव्याणि ?, उच्यते 'णो तासि चक्खु संघेज्जा' सिलो गो ॥२५१॥ चक्षुसंधणं णाम दिट्ठिए दिट्ठिसमागमो, अकुट्ठउ विकट्ठओवि य तासु णिच्चं भवेज्जा, कार्येऽपि सति अस्निग्धया दृष्ट्वा अस्थिरया अवज्ञया चैर्ता ईपन्नरीक्षते, 'साहस'मिति परदारगमनं, नह्यसाहसिकस्तत्करोति, संग्रामावतरणवत्, तत्र हि सद्यो मरणमपि, स्यात् हस्तादिद्वेदबंधघातो वा, स्वदारमपि तावद्दीक्षितस्य साहसं, किमु परदारगमनं ?, अथवा साहसं-मरणं, प्राणान्तिकेऽपि न कुर्यात्, अथवा यदसौ स्त्री चापल्यात् साहसं कुर्यात्तदस्या न समनुजानीयात्, उक्तं हि-"पुरुषे विद्यते सत्त्व"मिति, 'न सज्जियंयि विहरेज्जा नेति प्रतिषेधे, 'सज्जियं'ति ताहिं सह, गामाणुगामं ण विहरेज्ज, जत्थ वा ताओ ठाणे अच्छंति तत्थ ण चिट्ठितव्वं, कयाइ पुव्विं ठितस्स ज्ञत्ति एज्जा ततो णिगंतव्वं, क्षणमात्रमपि न संवस्याः, 'एवमप्पा रखितु सेउ'त्ति आत्मेति सरीरमात्मा च, स इह परे च लोके अतिरक्षितो भवति, ये इह मैथुना-नाचारदोषास्तस्य न भविष्यंतीत्यतो निरीक्षितो भवति, पुनरिदानीं पाशाः 'आमंतिय ओसवियं वा' वृत्तं ॥२५२॥ काचित् सन्निकृष्टगृहवासीनी सेज्जायरी प्रातिवेशिकी वा अहनि विरहाद्यलंभात् ब्रूयाद्-अहं निश्वागमिष्यामि, नास्ति मेऽहनि क्षणो विरहो वा, तद् अस्या न समनुजानीयात्, धम्मं श्रोतुमितरप्रयोगेन वा, यदि चेत् मम भर्तुः शंकरे तत एनमहं आमन्थ्य नाम पुच्छिउं तत्प्रयोजना वसि तं स्थापयित्वा, अथवा ब्रूयात्-असावहनि कृष्यादि कर्मपरिश्रान्तः शुक्तः सन् निषक्वमात्र एव मृतवच्छेते, भद्रक एवासौ, न मम रुस्सिहितित्ति, जइवि मं परपुरिसेण सह गच्छमाणिं पेच्छति तहावि नवि रुसेज्जा, अथवा संकेतेत, ननु ते भर्त्ता न विरूण्येत ?, सा ब्रवीति-आमंतिय ओसवियाणं, आमंतिय ओसविया च तमहमागता, तुभ्मे वीसत्था होह, विविक्तविश्रंभरसो हि

कामः, यच्च पृच्छसि किमागताऽसि अकाले इति ? तं धर्मं श्रोतुं, ब्रूयाद्वा ममाऽऽणत्तियं देह यन्मया कर्त्तव्यमिति, शुश्रूषापादशौ-
चभ्रक्षणोऽदि, यद्वा किञ्चिदसद्गृहेऽस्ति तत्सर्वमहं च भवत्संतकं 'आयसा' नाम आत्मसा, अप्यणवि निमित्तेति तुब्भं चयं इमं
शरीरगं, अहं ते चलणोवधानकारिया, एवं भिन्नकहादीहिं सम्बन्धः, सम्बन्धनालिङ्गनउपगूहनकंठवलंबणादीणि वा कुर्वती निवा-
रिता ब्रूयात्—'कुत्र वा ममान्यत्रोवयोगो, 'एतानि चेव से जाणि सद्वाणि' एतानीति यान्युद्दिष्टानि 'से' इति स भिक्षुः, शब्दा नाम
ये शब्दादिविषयाः कथिता, न केवलं गीतातो शब्दा वर्जा, आत्मनिमन्त्रणादयो हि सुदुस्तराः शब्दाः, अथवा यानि सीत्कारा-
दीनि सद्वाणि कर्जति तान्येवैतानि विद्धि निमन्त्रणादीणि शब्दानि, पठति च—'सद्वाणि विरूवरूवानि' तासु हि पंचलक्खणा विसया
संति विभासियब्बा, विविधं विसिद्धं वा रूवं, विरूवाणि रूवाणि जेसिं ताणिमाणि विरूवरूवाणि—'णाह पिय कंत सामिय दइत
वसुल होलगोल ! गुणलेहि । जेणं जियामि तुब्भं पभवसि तं मे सरीरस्स ॥१॥ इमानि चान्यानि शब्दानि 'मणबंधणेहि मे' वृत्तं
॥२५३॥ मनसो बंधनानि मनोबंधनानि, तानि तु गतयश्च निरन्तरा रूवमंदा यस्मिन् करुणमाकारतो वाक्यतश्च, विनीतवत् वन्दन-
पूजनं पादादिसंवाधनं 'उपकत्ता' अल्लिहत्ता 'अदु मंजुलाइं भासंति' मणसि लीयते मनोऽनुकूलं वा मंजुलं, मदनीयं वा मंजुलं,
मितमधुररिहितजंपुच्छएहि ईसी कडक्खहसितेहि । सविक्कारेहि विरागं हितयं पिहितं मयच्छीए ॥ १ ॥ भेदकरी कथा भिण्णकहा,
तंजहा—तुमंसि किं वत्तवीवाहो पव्वइतो ण वत्ति, वृत्तवीवाह इति चेत् कथं सा जीवति त्वया विनैवविधरूपेनेति, कुमार इति चेत्,
अनपत्यस्य 'लोका न संति, किं ते तरुणगंस्स पव्वजाए ?, दारिका वरिजसु, मया वा सह भुंज भोए, स्यात्कथं वैराग्यं वा ? काम-
भोगपंपराज्ञः, सुक्तभोगः कुमारगो वा तत्प्रयोजनात्यन्तपरोक्षः आनम्यते, कथं ? 'सीहं जहा व कुणिमेणं' वृत्तं ॥२५४॥

येन प्रकारेण यथा सहस्रिकोऽपि स्कन्धावारः सिंहेनैकेन भजते, कचिच्च पन्थाः सिंहेन दुर्गाश्रयेण निःसंचरः कृतः, स च तद्ग्रहणोपायविद्धिः पुरुषैः ह्यगलकं मारयित्वा तद्गोचरे निक्षिप्य पाशं च दद्यात्, तेन कुणिमकेन बध्यते, एकचारी नाम एक एवासौ चरति, न तस्य सहायकृत्यमस्ति, उक्तं हि—‘न सिंहवृन्दं भुवि दृष्टपूर्वं’ एवेत्थिया बंधति’ भावबंधेन, द्रव्यसंबुत्तो हि समुद्र-कूर्मो, पिहिता आश्रवा यस्य भावतः, स तु संबुत्तः भवैकचरः, द्रव्यतो भाज्याः, पाशाः कूटादयः, भावपाशास्त्वमे—गतिविभ्रमे—गिताकारहास्यादयः, यैर्भावो पश्यते, संबुत्तोऽपि तावद्ध्यते, किन्तु योऽल्पवृत्तिरिति, ‘अहं तत्पुणो न मयंति’ सिलोगो॥२५५॥ तस्मिन्निति तत्र, मूर्च्छित इति वाक्यशेषः, असंजननं पुनरनेकरूपार्यैर्नमयन्ति यद्यदिच्छति तत्कारयन्ति, यथा रथकारः नेमिकाष्ठं तक्षन् क्रमशो, यदि स एवं नतः ‘बद्धे स्मि ए व पासेण’ यथाऽसौ मृगः पाशेन बद्धः मुमुक्षुः स्पन्दमानोऽपि न मुच्यते एवम—सावपि विषयदानैर्बद्धः कुकुदुम्बकुतचीहिं व्याप्रियमाणोऽपि पुनर्विजिहीर्षुरपि न शक्नोत्यवसर्पितुं क्रव्यगृद्ध इव सिंहः, भावगाद्धै, कुकुदुम्बव्यापारैः कृष्यादिभिः व्याप्तः, कर्मभर्च्छिताः ‘अहं सऽनुत्पत्ती पच्छा’ वृत्तं ॥ २५६ ॥ यथा कश्चिज्जनो जानन् अजानन् वा विषमिश्रं पायसं भुक्त्वा तत्परिणामे वेदनोदये भृशमनुशोचते, ‘एवं विवागमणिस्सा’ एवमिति योऽयमुक्तः विवागो दारभरणादिपरिक्षेपः, विवेग इति चेत् भवति विवेच्यते येन भवः कर्म वा स विवेगः—संयमः एवं विवेगमातात, स्त्रीभिः संगमो न कार्यः, काष्ठकर्मादिस्त्रीभिरपि तावत्संवासो न कल्पते, किमु सचेतनाभिः ?, द्विजो नाम रागदोसरहितो, एगतो वासः संवासः तदासणे वा संवसतो संथवसंलावादि, दोसा असुभमात्रदर्शनं भिन्नकथा वा स्यात्. उक्तं हि—‘तदिन्द्रियालोचनसत्क्रव्याः०’ ‘तमहा उ वज्र ए इत्थी’ वृत्तं ॥२५७॥ तस्मान्कारणात् इत्थी तिविधा, कथं वज्र ए ? ‘विसलितं कण्टकं णच्चा’ विषेण दिग्धो विप-

दिग्धः आगंतुना सहजेन वा, अविपद्गोधोऽपि तावत् परिह्रियते, किं पुनः सविप इति, स तु मरणभयात् परिह्रियते, स्त्रियस्तु संय-
ममरणभयात्, किंच-‘ओधे कुलाणि वसवन्ति’ ओयो णाम रागदोसरहितो, वसे वर्त्तत इति वशवर्त्तीति, पूर्वोध्युपित्वात् यदु-
च्यते तत्कुर्वन्ति ददति वा, स्त्रियो वा येषां वशे वर्तन्ते, किं पुनः स्वैरस्त्रीजनेषु, वश्येन्द्रियो वा यः स वशवर्त्ती, गुरुणां वा वशे
वर्त्तते इति वशवर्त्ती, आवाति नाम आगृह्णाति गत्वा २ धर्मं निष्क्रेवलानां स्त्रीणां असहितानां पुंसां, असावपि तावन्न निर्ग्रन्थो
भवति, किमु यस्ता भिन्नकथं कथयति ?, यदा पुनर्वद्वा सहागता पुरुषमिश्रा वा वृन्देन वा गच्छेयुः तदा स्त्रीनिन्दां विषयजु-
गुप्सां अन्यतरं वा वैराग्यकथं कथयति, कदाचिद् ब्रूयात्-यदिवा गृहमागतुं न कथयसि तो भिक्खवपाणगादिकारणेण एज्जह, दष्टि-
विश्रामनामपि तावत्त्वां दृष्ट्वा करिण्यमः, अपश्यंत्या हि मे त्वां शून्यमेव हृदयं भवति, एवमुक्त्वा वा ‘जे एवं इच्छं अणुणिद्धो’
वृत्तं ॥ २५८ ॥ जे इति अणिदिट्ठणिहेसो, एतदिति यदुक्तं गिहिणिसेजे, जे वा एवंविधाणि इच्छंति गत्वेसंतेत्यर्थः, अणुप्रयायंते,
एतदपि तावद्भवतु यदि रहो नास्ति समागमो वा, ‘अण्णयरा उ ते कुमीलाणं’ पासत्थादीणं कुत्तिमतसीला कुशीला पासत्था-
दयः पंच णव वा, पंचति म पासत्थउमणकुमीलसंसत्तअहळंदा, णवत्ति एते य पंच इमे य चत्तारि-काथिकः मामकः प्राश्निकः
संघासारिकः, स्त्रीसमागमाद्वा को दोषः?, उच्यते, ‘सुतवस्सिपवि भिक्खू’ अथवा अन्यतरो वा भवति कुशीलानां सुणु तप-
स्सिनः सुतपस्सिनः योऽपि ताव तपोनिष्ठसविग्रहः स्यात् मामोपवासी वा द्विमामोपवासी वा अथवा श्रुतमाश्रुनः सुतमहिज्जंतो
गणी वायगो वा, नो प्रतिपेधः, विहारो नाम नक्तं दिवा वा शून्यागारादि पइरिक्कजणे वा स्वगृहे ‘सद्वणं’ ति देसीभासा सहेत्यर्थः,
एवं ज्ञात्वा स्त्रीसंवद्वा वमधी वर्जा, कट्ठचारो दयान्तः, कतरा स्त्रियो वर्जा ?, उच्यते, असंक्कनीया अपि तावद्वर्जाः, किमु गइ-

नीयाः, तद्यथा-‘अवि धूअराहिं सुणहाहिं’ सिलोगो ॥ २५९ ॥ अवि विसेसणे धूयरो पुत्तिया ताहिं, पुत्तवहुणो सुण्हा, जइ नाम सुण्हा, धीयत इति धाती, दासीग्रहणं व्यापारक्लेशोवतसाः दास्योऽपि वज्याः, किमुत स्वतन्त्रा स्वरसुखोवेता, ‘महल्लीहि वा कुमारीहिं’ महल्ली वयोऽतिक्रान्ताः वृद्धाः, कुमारी हि अप्राप्तवयसा भद्रकन्यकाः, संश्रवो उल्लावसमुल्लावहास्यकन्दर्पक्रीडादि, मातृभिर्भगिणीभिश्च, नरस्यासंभवो भवेत् । बलवानिन्द्रियग्रामः, पण्डितोऽप्यत्र मुह्यति ॥ १ ॥ स्यात्किमत्र ? ‘अउ णातीणं च सुहीणं च’ वृत्तं ॥ २६० ॥ अदुरिति अथवा णातीणं वा णातयो णाम कुलधरे वसंतीए पितृभ्रात्रादयः, अथवा स्त्री येषां दीयते त एव तस्याः सगोत्रा भवन्ति ज्ञातकाश्च, सुहिणो णाम जे सन्नायका मित्राः, तेषामप्रियं भवति, यद्यपि प्रतिषेधयंति ‘एकदा’ कदाचित्, उभ्रामिकेयं उक्ता वा ब्रूयात्-एव पुत्रमस्तको यथा, नैतत्सत्यं, सा च तस्मिन्नर एवातिमूर्च्छिता ब्रूयात्-मा मे’ पुनरेवं वक्ष्यसि, गिद्धत्ति पासत्ति वा मुच्छिण्णत्ति वा एगट्ठा, ब्रूयादिति वाक्यशेषः, ब्रूयात् अहो इमीसे वयं रक्खपोसणे करेमो, इमो पुण सेसमणुओ मणुस्सकजं करेइ, भणिज्ज वा-हे खमण ! इमीसे रक्खणपोसणं करेहि, त्वमेवास्या मनुष्यः इति, एस तुमे सद्धि दिवसं उल्लाविंती अच्छइ, अयमपरः कल्पः-हे खमण ! रक्खणपोसणे मणुस्सो भवति, न कहाहिं, किंच-अन्येनाप्युदरे कृते दंडायाः सोऽपदिश्यते-तत्त्वमेवास्या रक्खणपोषणं कुरु, मनुष्योऽसि, राउले च ते कड्डामो, अथवा भणेज्ज-हे साधु ! एसा अम्ह-च्चिया गिद्धा सत्ता तुमंसि अम्हे णो आहाति णो परिजाणति, नरकस्त्वं, एनां रक्षणेन पोषणस्त्वमेणां, पोषणेन मनुष्यस्त्वमस्याः, किंच-‘समणंपि दट्ठुदासीजं’ वृत्तं ॥ २६१ ॥ कदाचिदसौ तस्मिन् रूपवति साधौ गृद्धा स्वरसौष्ठवोपेते वा गृद्धा तच्चित्ता तन्मणा अच्छेज्ज, अभिक्खणं वा अभिक्खणं तम्मि तेण दीसेज्ज पडिचोदिज्जति वा अच्छीयमाणी, तथैवाह-सयणं दट्ठुदासीणं,

तमपि तथैव तच्चित्तं तम्मर्णं स्वाध्यायध्यानप्रत्युपेक्षणोदासीनं तिष्ठन्तं दृष्ट्वा जानानाश्च यथैषोऽस्याः निमित्तेन संयम-
करणोदासीनो चिह्नति, तत्थवि ताव एगे कुप्यति, भणति वा-किमेवं अज लम्बसि?, अन्यथा च पठ्यते 'समणंपि ददु-
दासीनिं उदासीनी गाम त्रेषामप्यसौ भार्या न भवति, चान्धवीया अपि पदार्थादिषु तां च पोषितुं, किमु यस्यासौ भार्या
चान्धवी वा तामगणयंती, अथवा 'उदासीन'मिति उदासीनमपि भावात् श्रमणं दृष्ट्वा स्त्रीसहगतं एके कुप्यते, किमु सविकारप्रा-
यमिति. 'अदु भोग्येणेहिं णत्थेहिं' न्यस्तानि-उपनीतानि उपेत्य नीतानीत्यर्थः, न गृहिणो, तस्स हत्थाओ वा, सो य धणग-
समणगो गिहिणीसेज्जवाही वा भिक्खाए आगतो, अथवा न्यस्तमिति तदतमनसं ददुं कुरो दत्तो न तावद् व्यञ्जनं, स वाऽऽगतः
स तत्रातिसंभ्रमेणातुरीभूता साधातकस्यान्यस्य वा दातव्यं तं न प्रयच्छति, अन्यस्मिंश्च दातव्ये कर्त्तव्ये वा अन्यत्प्रयच्छति करोति
वा, निदर्शनं जहा-कहिंचि गामे पदोसे णट्टे णट्टेण तालिते मद्दले काइ वधू ससुरादीए परिवेशंती भायणेषु दिणेषु कूरमानेति,
ताए य तण्डुला इतिकाळण राइआउ अवस्मीयाउ, ततो गाए कूरोत्तिकाउं समुरस्स उक्किणाउ, सो य आणक्खेतुं तुसिणीओ,
महत्थया संचिह्नति, पतिणा से अस्सादेतुं पिड्डिता, एवं तंपि साधुणिमित्तं संभंतं दट्टण गृहिषु आत्मसु वा नादतां तस्याः भोत-
काद्या इत्थीदोमसंकिणो भवंति, इत्थीदोसो गाम व्यभिचारिणी. स्यादेवंविधाः अपि दोषाः कस्यचिन् दृष्टा अभूवन् भवन्ति
वा?, ओमित्युच्यते, 'कुच्चंति संथवं नाहि' वृत्तं ॥२६२॥ संथवो गाम गमणागमणदाणसंप्रयोगेपणादिपरिचयः, 'ताभि'-
रिति ताभिः स्त्रीभिः, पब्भट्ठा गाम गाणदंमणचरित्तजोगेहिं, जओ एते दोमा 'तम्हा सम्मणा उ जहाहि' तस्मात् कारणात्
श्रमण इत्यामन्नं अथवा श्रमणस्त्वं किं तवैवंविधैर्व्यापारः?, एते गार्हस्थानमेव युजंते, तुर्विशेषणे, जहाहि, पठ्यते च 'तम्हा

समणा ण समिन्ति आतहिओ' न इति प्रतिषेधे, समिति समन्तात्, न समग्रमित्यर्थः, अथवा ण समेन्ति—ण समुपा-
गच्छति, आत्मने हितं आत्महितं आत्मनि वा हितं आत्महितं, तासिपि अचिरतियाणं तं हितं इह परलोके य, सणिसेजा णाम
निहिसेजा संश्वसंकथाओ य, स्यात् प्रव्रज्यामुपेत्यापि एवं कुर्यात्?, ओमित्युच्यते, 'बहवे गिहाणि अवहट्ठु' वृत्तं ॥२६३॥
प्रभूताः अपहृत्यापहत्य उत्सृज्येत्यर्थः, दव्वल्लिगेण समणावि 'मिस्सीभावपणहया' मिश्रीभावो नाम द्रव्यलिङ्गमिति, न तु भावः,
अथवा पव्वजाए गिहवासेऽपि पणहता णाम गौरिव प्रस्तुता एवमेषां, कर्मभयाद्वा मिश्रीभावः, प्रियतन्त्रे कतरः पक्षः?, विसय-
सायासोक्त्वपडिवंधेणं भणंति—लिंगछेयणमेव, अवधाणं चिरं, पण्होमिच्चावि कंखामोहणिज्जम्मदोसेण कयाइ अधेसत्तमीओ अ-
बंधेज इति, अणो पुण अट्टदुहट्ठवसट्ठा असमाधिगता त एवं पंडितत्तणेण धुवमग्गमेव भासिसु, धुवमग्गो णाम संजमो वेरग्गमग्गो
वा, तंजहा—बहुमोहेनि णं पुव्वं विहरित्ता अह पच्छा संबुडे कालं करेजा आराधए भवति, तं तेसिं वायावीरियमेव, केवलं ढक्क-
रिपुत्तणं, न तु करणवीरियं, उक्तं हि—'जो जत्थ होति भग्गो ओवासं' गाथा, वायावीरियं णाम जो भणति ण य करेति भिल्ल-
गशकुनवत्, अथवेदं वायावीरियं 'शुद्धं रवति परिसाए' वृत्तं ॥२६४॥ सुद्धमिति वेरग्गं, अथवा शुद्धमिति शुद्धमात्मानं, ततः
पूजासत्कारहेतोः परिषदि रीति—भाषत इत्यर्थः, 'अथ रहस्संमि दुक्कडं करेति' चि एवमुक्त्वा रहस्संमि दुक्कडं करेइत्ति, दुक्कडं
णाम यावं, अथवा दुक्कवं तल्लिङ्गस्थैः क्रियत इति दुक्कडं, किंच 'जाणंति य णं तथावेता' स हि जाणीते—न मां कश्चित्
जानाति, अथ चैनं तथावेदा जाणंति, तथा वेदयंतीति तथावेदाः, कामनञ्चविद इत्यर्थः, ते हि कामयमानं आकारविकारैर्जानंति,
उक्तं हि—“अरुमिनां कामविपांडुराणि, तन्नि गात्राणि च कामुकाणां ।” नखदशनच्छेदनैर्वा सूच्यन्ते यथैतेऽकृत्यकारिणः, यथा-

ऽथ उच्चारद्युत्सृजन् दृश्यमानोऽपि परैर्मन्यते न मां कश्चित्पश्यति एवमसावपि रागद्वेषान्धो जानीते न मां कश्चित्पश्यति, ज्ञायते च परीव्रजन्, जलभृतवत्, अथवा यो यथावस्थितो भावतः तं तथावेदाः—ग्रत्यक्षज्ञानिनः, ते हि आवीकम्भं रहोकम्भं सत्त्वं जाणंति, ये पुनस्ते तद्विधाः ते ब्रुवन्ते—अहो इमो माइच्छो महासहो जो णाम इच्छति अग्हेवि पचियावेत्तुं, 'णवि लोणं लोणिज्जति ण य तोपि-ज्जइ घयं च तेहं वा । किह स ह्मा वंचेतुं अत्ता अणुहूयकह्माणी ? ॥१॥ 'स्यदुक्करं अबदत्ते' वृत्तं ॥२६५॥ एवं तावदसौ स्वयं दुक्कडकारिणं आत्मानं न वदति यथाऽहं दुक्कडकारीति, जोऽपि य गूढायारं प्रवचनवान्मल्यात् तद्वितमिच्छन्वा चोदयति तत्थवि णिण्हवति, आहुटो नाम चोदितः आघ्रातः अभिशास्तो वा, कत्थ इलावायां, भृशं कन्थयति इलावत्यात्मानमित्यर्थः, अहं नाम अमुगकुलपक्षतो अमुगो वा होंतओ एवं करेस्मामि ? येन मया कनकलता इव वातेरिता मदनविसविकंपमाना भार्या परित्यक्ता सोऽहं पुनरेवं करिष्यामि, "यदि संभाव्यपापोऽहमपापेनापि किं मया ? । निर्विषस्यापि सर्पस्य, भृशमुद्विजते जनः ॥ १ ॥" अपापे ब्रूयाद्वा—को ब्रवीति ? यथाऽहमेवंकारीति, स भावेन च ह्येवंकारी, उक्तं हि—“य्वेनानुमानेन परं मनुष्याः०” राउले वा णं कडुमि, 'वेदाणुवीयी कामासि' वेदः वेद इव वेदः तस्यानुवीचिः—अनुलोमगमनं मैथुनगमनमित्यर्थः, तस्यानुलोमं मा कार्षीः प्रतिलोमं कुरु, एवं चोदितो माणुकुडताए मम्मचिह्वोऽपि च किलामिज्जति, ग्लै हर्षक्षये, दैन्यमायातीत्यर्थः, किमेव ममेवं चोदयतीत्यर्थः, 'उसितावि इत्थिपोमेहि' वृत्तं ॥२६६॥ उसिता नाम वसिता, पोपयतीति पोपाः—भगं स्त्रियो वा पुष्णंतीति पोपकाः—भुक्तभोगिनः, इत्थिवेदो हि पुंफुमअगिममाणो अविउसो, नागिस्वप्पति काष्ठानां, नापगानां महोदधिः । नांवकत्सर्वभूतानां, न पुंमां वामलोचनाः ॥१॥ स्त्रियो वा येन वेद्यन्ते स स्त्रीवेदो भवति, वैशिकतत्रेऽप्युक्तं "एता हंसंति च रुदंति च अर्थहेतोः, विश्वा-

सयंति च नरं न च विश्वसंति। स्त्रियः कृतार्थः पुरुषं निरर्थकं, निष्पीलितालक्तकवत् त्यजंति ॥१॥” तथा अण्णे भणंति—पुरतो अण्णं पासे (अण्णं पिण्डे) णिवज्जमाणीओ । अण्णं च तास हिअए जं च खमं तं करंति महिलाओ ॥१॥” प्रज्ञया समन्विताः लोकलोकोत्तरशास्त्रविदः उत्पन्न्यादिबुद्धियुक्ता, एकै, न मर्त्ये, गारीण वसं उअणमिति, दृष्टान्तो वैशिकपाठकः, एगो किल जुआणो वेसिय-अहिज्जणणिमित्तं गिहातो णिगगतो, पाडलिपुत्तं गच्छंती अन्तरा एगंमि गामे एगाए इत्थीए भण्णति—सुकुमालसरीरो तुमं कत्थ वच्चसि ?, तेण भण्णति—वेसियसत्थं सिखगां वच्चासि, ताए भण्णइ—अधिजितुं मज्जेण एज्जाधि, सो तं अधिजितुं तीए समीव-मागतो, सा य संभमेण उट्ठिता, तत्प्रयोजनार्थीनि चाक्राराणि दर्शयति, अब्भंगुव्वलण्णहाणाणि उव्वरगे काउं जहिट्ठपाणभोयणं भुंजावेन्ती ते आगारे करेति, तेण मं इच्छतिचिकाउं हत्थे गहिता, तीए धाहा कतो, जणो पुच्छितो, गताउलो, गलंतिउदगं तस्सुवरि पक्खिविऊण भण्णति—एस गले लग्गएणं मरणं ण गतो, पच्छा जणे गते भण्णति—किं ते अधीतं ?, को इत्थीणं भावं जाणितुं सम-त्थोत्ति विसज्जितो गतो, ‘अडु हत्थपादच्छेज्जाइ’ वृत्तं ॥ २६७ ॥ अथेत्यानन्तर्यं परदारप्रसक्ता हि नरा नार्यश्च अपि तच्छेदं ‘अडुवा बद्धमंस’ति पृष्ठी वद्धाणिवत्कृत्यन्ते मांसानि चोत्कृत्य काकिणीमांसानि खाधिजंति, ‘अउ तेयसाभित्तवणाइ’ तेजः—अग्निः तेनामितप्यन्ते, तच्छेत्तुं वासीए सत्थएण वा खारेण उस्सिचंति कलकलेण व ‘अउ कण्णच्छेज्ज’ वृत्तं ॥ २६८ ॥ कण्णा छिज्जंति णासाउ छिज्जंति कंठे छिज्जंतिचि गलच्छेदः, तित्तिक्खंति पुरुषो वा ता वा स्त्रियः सहत इत्यर्थः, एवं विलविज्जंतोवि, ‘इति एत्थ पाचसंतत्ता’ अस्मिन् पापे संतप्ताः, पापं मंथुनं परदारं वा, ‘ण य वंति पुणो ण करिस्सामो’ का तर्हि भावना ?—अपि मरणमप्युपगच्छंति न च ततः पापाद्विनिवर्तते, अपरः कल्पः—यदाऽसौ स्त्री केनचि उक्ता भवति त्वमेवं अकार्षीरिति पश्चा-

दसौ ब्रवीति-अउ हत्थपादछेआइ इमे मे पादं छिदाहि, जीवितस्यापि, मा च मे तं वयणं ब्रूहि, पट्टिवद्वाणि व मे उक्तताहि,
कागणिमंसाणि च मे खावेहि, मा य मे असवभावं भणाहि, अउतेयसा ता तिवणाहि कडगिणा च मे डहाहि उम्मुएण वा मे डंभेहि,
कुंभियाएण मे पयाहि, तच्छेऊण वा मे गाताइं खारेण सिचाहि, कण्णं णासं कंठं वा मे छिदाहि, मा एतं वितियं भणाहि एत्तोवि
मे वियंगणाओ वेदणाओ वा खलियतरं अब्भाइक्खणं, तृतीयो विकल्पः-अभिशाप्ता वाऽसौ त्रयात्-हस्तौ वा मे पादौ वा मे
छिदाहि प्रष्टीवद्वाणि वा मे उत्कृत काकीणिमांसाणि वा मे खावय वा, अउतेयसाभितवणाइं, तेयसा वा मां तणैरावेब्ब्य अभि-
तावय, शस्त्रेणान्यतरेण वा मे गात्राणि तक्षित्वा खारेण सिंच अउ कण्णौ छेद कण्णौष्टौ वा नासां वा छिन्द कण्णं वा छिन्द इति,
'एत्थ पाचसंसत्ता' पापं तदेव परदारगमनं तत्राऽऽसक्ताः, स्त्रियः, ण य वेन्ति पुणो न काहंति, अतीव हि ममासौ मनोऽनु-
कूलः, तस्य वाज्जं, नाहं तेण विना क्षत्रमात्रमपि जीचितुमुत्सहे, तं पुण मे वसयंसि जं जाणसि तं करेहि, एमेव पुरुषा अपि काम-
संतप्ताः निवार्यमाणा ब्रुवते 'सुयमेवमेगेसि' वृत्तं ॥२६९॥ श्रूयते स्म श्रुतं, श्रुतमिति विज्ञानं, लोकश्रुतिष्वपि तत् श्रूयते यथा
स्त्रियश्चलसभावा दुर्भराः संचया अदीर्घप्रेक्षिण्यो लघुसिकाः गर्विताः, एवं लोके आख्यायिकासु आख्यानकेषु च श्रूयते, इत्थि-
वेदो नाम वैशिकं, तत्राप्युपदिष्टं-‘दुर्विज्ञेयो हि भावः प्रमदाना’मिति, “दुर्ग्राहं हृदयं यथैव वदनं यद्दर्पणान्तर्गतं, भावः पर्यंत-
मार्गदुर्गविषमः स्त्रीणां न विज्ञायते । चित्तं पुण्णसपत्रतोयचपलं नैकत्र संतिष्ठते, नायौ नाम विपादुरैरिव लतादोषैः समं वर्द्धिताः
॥१॥” अपि च-“सुद्रुद्रवि जियासु सुद्रुद्रवि पियासु सुद्रुद्रवि पलद्धपमरासु । अडईसु महिलासु य वीसंभो भे ण कायव्वो ॥ १ ॥
हक्खुवउ अंगुलिं ता पुरिसो मव्वंसि जीवलोअंसि । कामेन्तएण लोए ण पत्तं तु वेमणसं ॥२॥ अह एताणं पगतिया सव्वस्स

करंति वेमणस्साहं । तस्स ण करेज मंतुअ जस्स अलं चेव कामेणं ॥३॥ एवंपि तावदिच्छाणं यदा तु ग्रथिता निवारिया भवति मैवं कार्पीः तदा न तु भूयः करिष्यामीति 'एवंपि तावदिच्छाणं अहं पुण कम्मणा अवकरेति' अपकृतं नाम यथा प्रतिपन्नं प्रतिज्ञातं वा न कुर्वन्ति, तासां हि अयमेव स्वभावः, 'अण्णं मणेण चिन्तेति' वृत्तं ॥२७०॥ कथं?, क्षणरागत्वात्, तद्यथा—'आचार्या मर्कटा बालाः, स्त्रियो राजकुलानि च । मूर्खा मंडाश्च निवा(विप्रा)श्च, विज्ञेयाः क्षिप्रराणिः ॥१॥' यतश्चैवं तम्हा णो सदहेयव्वं, यदि नाम हावभावादीनाकारान् कुर्यात्, वायाए वा पत्तियावेज्ज, एवमादि तासां विज्ञाप्यं अद्वेयं, दत्तो वैशिकः किल एकया गणिकया तैस्तैः प्रकरैर्निमन्त्रीयमाणोऽपि नेष्टवान् तदाऽसावुक्तवती-त्वत्कृतेऽर्थिं प्रविशामीति, तदाऽसौ यद्यत्तयोन्यते तत्र तत्रोत्तरमाह—एतदप्यस्ति वैशिके, तदाऽसौ पूर्वं सुरंगामुखे काष्ठसमूहं कृत्वा तं प्रज्वाल्य तत्रानुप्रवेश्य सुरंगया स्वगृहमागता, दत्तकोऽपि च एतदप्यस्ति वैशिके, एवं विलपन्नपि भूतैर्वातिकैश्चित्कायां प्रक्षिप्त एव, तम्हा तु णो सदहियव्वं 'जुवती समणं बूया' वृत्तं ॥२७१॥ चित्राणि अन्यतरवर्णोज्ज्वलानि अनेकवर्णानि वा, सा हि वस्त्राद्यद्धारविभूषितां श्रमणसमोपमागत्य 'विरता चरिस्स' इहं लूहं' निव्विण्णा' इहं समणा घरवासेणं, भर्वा मे न प्रशक्तः, तस्य चाहमनिष्टा, स च ममेति, तेन विरता भूत्वा चरिष्याम्यहं लूहं, लूहो नाम संयमः, तं धम्मं तावदाचक्षस्वेति, भयाच्चायतीति भयंसारः, एवं संभ.पमाणा प्रीतिविश्रंभावुत्पादयति, 'अहु साविद्या पवादेण' वृत्तं ॥२७२॥ श्राविकासु विश्रंभ उत्पद्यन्ते, नीपिधिकयाऽनुप्रविश्य वंदित्वा विश्रामणालक्षणेण संवाधनादि कूलचारकचत्, काह तु लिगत्थिगा सिद्धपुत्ती वा भणति—अद्यं साधम्मिणी तुब्भंति, स एवमासन्नवर्त्तीनिभिः शिलष्यते ॥ २७३ ॥ दृष्टान्तो जतुकुम्भः, जतुमयः कुम्भः जतुकुम्भः, जतुलिचो वा ज्योतिपः समीपे उपज्जोति गलतीति वाक्यशेषः, एवं संवासेण विदुरपि सीदति, किं

पुनरविद्वानिति ? उक्तं हि-तज्ज्ञानं तच्च विज्ञानं, स(तत्)तपः स च निश्चयः। सर्वमेकपदे नष्टं, सर्वथा किमपि स्थित्यः॥१॥” एवं तादृशसन्नेभ्यः प्रतिवेशमकस्वीभ्यो दोषः, एकतस्तु संचासे शीघ्रमेव विनाशः, जहा जतुकुम्भो जोतिं उपगृहः अग्रावाहितः अग्नि-मध्यमितो वा समंततो भस्त्राभिः प्रज्वलितेनासु अतितप्तो नाशमुपयाति, ‘एवित्थिग्राहिं अणगारा’ आत्मपरोभयदोषैः आसु-चारित्रतो विनश्यति, किंच-‘कुर्वन्ति पावकम्मं’ ॥ २७४ ॥ पापमिति मैथुनं परदारं वा, एगपुरिसे ण, संघसमितीए वा आहं-स्युरिति आख्यान्ति-णाहं करेमि पावंति, एपाहि मम दुहिता मणिणी नत्ता वा, अंके सेत इति अंकशायिनी, पूर्वाभ्यासादेवैषा ममांके शेते निवार्यमाणा पर्यकेन, ‘बालस्स मंदयं वित्थियं’ वृत्तं ॥ २७५ ॥ द्वाभ्यामाकलितो बालो, मंदो दन्वे य भावे य, दन्वे शरीरेण उपचयावचए, भावमंदो मंदबुद्धी अल्पबुद्धिरित्यर्थः, मंदता नाम बालतैव, कोऽर्थः ?-तस्य बालस्य वित्तिया बालता यदसौ कृत्वाऽवजानाति-नाहमेवं कारीति, ण वा एवं जाणामि, दुगुणं करेति से पावं, मेथुणं पावं, वित्थियं पुणो पूयासकारणिमित्तं, अविश्र अवलमिति सकारणिमित्तं, मा मे परोपरा भविस्सति, विसण्णो-असंजमो तमेसति विसण्णोसी ‘संलोक्कणिज्जमणगारं’ वृत्तं ॥२७६॥ संलोक्कणिज्जो णाम द्रष्टव्यो दर्शनीयो वा, तत्थ कोइ मुञ्जिता आतगतं णाम अप्पाणएणं णिमंतेति, अथवा आत्म-गतः तस्या अशुभो भावः, संवंधामि ताव णं, ततो काहति वयणं-आहंसुत्ति आहु ‘वत्थं च ताति पातं वा’ त्रायतीति ताती अण्णं वा पाणं वा यच्चान्यदिच्छसि तच्चदहं सदैव दास्यामि इत्येवं संवद्धो ण तरिति उच्चरितुं, भगवान् भणति-‘णीयारमेव बुज्जेज्ज’ वृत्तं ॥२७७॥ निकरणं निकार्यते वा निकरः, यदुक्तं भवति-निकीर्यते गोस्वि चारी, जहा वा सूकरस्स धण्णकुडगं कूडादि णिगि-रिज्जति, पुड्डो य वहिज्जति, गलो वा मत्स्यस्य यथा क्रियते एवममावपि मनुष्यसूकरकः वस्त्रादिनिकरणेन णिमंतिज्जति पच्छा संय-

मजीवियाओ वत्रोइज्जति, वक्ष्यमाणान्यपि च नानाविधानि अकृत्यानि कारयति, यतश्चैवं तेण संसारबद्धं संसारपासं च भावनिक-
रमेतत् बुद्ध्वा दूरतः तद्भ्रामं णगरं वा जत्थ णिमंतिज्जति तं परिहरंतो 'णो इच्छेज्जा अगारमांगंतु' इति अगारत्वं अथवा आगा-
रमावत्तं आगारमेवावर्त्तः आगारमावर्त्तः कारणे कार्यवद् उपचारात् संसारावर्त्तः, यः पुनरत्र संबध्यते, संबंधो विसयदामेहिं, महि-
समथूरादीणं वध्रादीनि दामकानि वा, नरसूकराणं तु विसयदामगाणि, दाम्यन्ते एभिरिति दामकानि, वन्धनानीत्यर्थः, तैः बद्धः,
'मोहमावज्जति पुणो मंदो' मोहः-संसारस्तमेवागच्छतीति, अथवाऽनुक्रम्यया मन्दः स वराको मन्दो विषयपराजितः प्राप्यापि
प्रव्रज्यां पुनरपि मोहमागच्छतीति चतुर्थे इति प्रथम उद्देशः ॥

स एवाधिकारोऽनुवर्त्तते, प्रथमोद्देशकोक्तैराकारैराकृष्टा इहैव स्वलितधर्माणो णाणाविधाइं खलीकरणाइं पाविज्जति, वक्ष्यमाणमपि
सुहिरीमणावि ते संता, संबंधो हि द्विभिधः, तद्यथा-अनन्तरसूत्रसम्बन्धः परम्परसूत्रसम्बन्धश्च, णीयारमन्तं बुद्धेज्जा, बुद्धः ओयाभूतो
भविज्जासिद्धि, ओजो-विषमः यदावद्धस्तु भोगकामी पुणो विरज्जेज्ज, परंपरसूत्रसम्बन्धस्तु संलोकणिज्जमणगारं कदाचिन्निमन्त्रयति,
तत्र यः ओजः स सदा न रज्जेज्जा, अनोज इतरस्तु कदाचित् रज्जेज्ज, द्रव्यभावसम्बन्धस्य तु इहैव वाहनताडणादयो विलंबनाप्रकारा
भवन्ति, तादृसस्य वा बन्धनादयो दोषाः कर्मबन्धाच्च नरकादिविपाकः, एवं विपाकं मत्वा 'ओए सदा ण रज्जेज्ज' वृत्तं ॥२७८॥
द्रव्योजो हि असहायत्वात् परमाणुः, भावोजो रागदोसरहितो, स एवमोजः रागदोसरहितः पूर्वापरसंस्तवं जहाय ण तेसु अण्णत्थ
वा पुणो रज्जेज्ज, भोगकामी पुणो विरज्जेज्ज-गिज्जेज्जा, अथवा यद्यपि भोगकामी स्यात् तथापि पुणो विरज्जेज्ज, मा भूत् अत्य-
न्तरागवान् स्यात्, ते य 'भोगे सण्णाण सुणेह' भोगा न किलैषां ते निश्चयेन, गृहिणामपि भोगा विलंबना, किमु लिंगिनां?,

ते य युगेत, एगे न सन्वे, एगे किल जहा शुंजते, केइ आउकायरियसायासोखपडिबंधेणं लिंगगच्छत्तणं करेति, ण तु मोहदो-
सेणं । 'अथ तं तु भेदमावणं' वृत्तं ॥२७९॥ अथेत्यानन्तर्ये, तु विशेषणे, भावभेदं-चरित्रभेदमावणं, ण तु जीवितभेदं शरीर-
भेदं लिंगभेदं वा, मुच्छियं कामेसु दव्यभिक्खुं, कामेसु अतिगंतं कामेसु अनिवत्तमाणं पलिभिन्दियाण-पडि-
सारेज्जण मए तुल्लज्ज अप्पा दिण्णो सर्वस्वं जनथावमानितं, ण इमो लोगो जातो ण परलोगो, तुमपि णवरं खीलगवातो, मज्जायं
जातिं वा ण सारेति, अप्पयं ताव अप्पएण जाणाहि, कस्स अण्णस्स मए मोत्तण तु कज्जं कतं?, लुत्तसिरेण जल्लमइलित्तेणं दुग्गं-
थेणं पिंडोलएणं कक्षावक्षोवस्तिस्थानयूकावसथेन, स एवं पडिभिण्णो तीसे चलणेसु पडति, ताहे सा पडंतं मा मे अल्लियसुत्ति
वामपादेणं गुद्धाणे पणहति, अणोयिंधणोऽवि ताव तस्सिन्काले हन्यते, किं पुण उयिंधणो?, उक्तं च-“व्याभिन्नकेसरवृहच्छि-
रसश्च सिंहा, नागाश्च दानमद्राजिक्रुशैः कपोलैः । मेधाविनश्च पुरुषाः समरे च शूराः, स्त्रीसन्निधौ कचन कापुरुषा भवन्ति ॥१॥
कयाइ सा आगारी भणेज्ज पुव्वभज्जा व से अण्णा वा कायि 'जइ केसिथाए मए भिक्खू' वृत्तं ॥ २८० ॥ केयाः अस्याः
सन्तीति केशिका, जइ मए केसइचीए हे भिक्खू ! णो विहरेज 'सहणं' ति सह मया, कोऽर्थो ?-जइ मए सत्रालिआए लज्जसि ततो
'केसेवि अहं लुंचिस्सं' तत्थ त्वं मए सह विहरेज्जासि, मा पुणो इमं छुंहेज्जण अण्णत्थ विहरेज्जासि, एवमसौ ताव एव वदो
तदनुरक्तः तीसे णिहेसे चिट्ठति, ततोऽसौ 'अथ णं से होति उवलद्धे' वृत्तं ॥२८१॥ उवलद्धो नाम यथैवो मामनुरक्तो णिच्छु-
ब्भंतोऽपि ण णस्सइत्ति 'ततो णं देसेति तं हारूवेहि' तहारूवाइं णाम जाइं लिंगत्थाणुरूवाइं, न तु कृप्यादिकर्मणि गुहस्था-
नुरूपाणि, अलाउच्छेदं णाम पिप्पलगादि, जेण भिक्खाभायणस्स मुक्खं छिज्जति, जेण वा णिमोइज्ज वाहिरा वा तया अवणि-

उज्जति, वग्गुफलाणिचि वग्गु णाम वाचा तस्याः फलाणि वग्गुफलाणि, धर्मकथाफलानीत्यर्थः, तुमं दिवसं लोगस्स वोह्णेण गलएण धम्मं कहेसि, जेसिं च कहेसि ते ण तरसि मग्गिऊणं ?, अथवा जोइसकौटलागरणफलाणि वा 'दारुगाणि अण्णपाणा'या' वृत्तं ॥ २८२ ॥ दारुगाणि आणय, आनीत्य विक्रीणीहि, 'अण्णपाणाय पढममालिया वा उवक्खडिज्जइत्ति, दोच्चगं वा परिता- विज्जिहति सीतलीभूतं, तेहिं 'पज्जोतो वा भविस्समति रातौ' भृशमुद्योतः, दीवतेह्णेपि णत्थ तेहिं उज्जोए सुहं अच्छिहामो, वियावेहामो वा, पाताणि य मे रयावेहि, का मम अणिअहियाए इहं पाताणि ते, तेण तुमं चैव आलत्तगं आपोहि, अथवा पाया- इति भायणाइं, लेवो छादगो, एवं कस्मइ णेमि सयं छाणतरंगेहिं लिपावेहि ठाणं, एहि अतो मे पडि उम्माहे, पुरिच्छं कायं अहं सकेमि उवहेतुं, पिडं पुण ण तरामि, 'वत्थाणि य मे पडिलेहे' वृत्तं ॥ २८३ ॥ इमाणि वत्थाणि पेच्छ सुत्तदरिदयं गयाणि णिग्गियाहं जाया, अहवा किण्ण पस्ससि मइलीभूताणि तेण धोवेमि रयगस्स वा णं णेहि य, अहवा वत्थाणि 'मे पेहाहित्ति जओ लभेज्ज, अहवा एयाइं वत्थाइं वेटियाए पडिलेहेहि, मा से उगारियाइं खजेज्ज, तहा रूवग्गवातएण वा भणेज्ज-मम वत्थाणि पडि- लेहेहि' अण्णपाणं वा मे आहएहि, णाहं सकेमि हिडिउं, 'गंधं च रयोहरणं च' गंधाणि ताव कोट्टादीणि आहोहिचुणाणि जेण गायाइं सुरुकुडेत्ता, पळते च 'गंधं च रयोहरणं वा' ग्रन्थ इति ग्रन्थः संघाडी रयहरणं सुन्दरं मे आपोहि, कासवगं-ण्हावि- यमाणयाहि, ण तरामि लोयं कारवेत्तए, 'अउ अंजणिं अलंकारं' वृत्तं ॥२८४॥ अंजणवाणियंमि अंजियं आपोहि, अलंकारे हारकेशाद्यलङ्कारं वा, सकेसियाण कुकुहमो णाम तं वलीणा 'लोद्धं लोद्धकुसुमं च' लोघ्रं कपायणिमित्त, लोद्धस्सेव कुसुमं तं तु गंधसंजोए उववज्जति, वेळुपलासी णाम वेळुमयी सण्हिगा कपिगा, सा दत्तेहि य वामहत्थेण घेत्तुणं दाहिणहत्थेण य वीणा इव वाइ-

अइ, पिच्छोला इत्यर्थः, एकताव ओमहगुलिया अत्यगुलिया च 'कोट्टं तगरं अगरुं च' वृत्तं ॥२८५॥ हिरिरेरं
 णाम उसीरं, सेसाणि कंठाणि, एतानि हि प्रत्येकशः गंधगाणि भवन्ति, मम हिरिरेरंति संयोगश्च भवति, 'तेहं सुहभिलंगाय'
 मुहमखणयं तेहं आणेहि, भिलंगायत्ति देसीभासाए मखणमेव, वेळुफलाइति—वेळुमयी संवलिका संकोपेलिया करंडको वा,
 सण्णिधाणाएत्ति—तत्थ सण्णिधेस्सामो किंचि पोत्तं वा पत्तं वा ॥ २८६ ॥ णंदीचुण्णं नाम जं समोइमं उड्डमखणं येन तेन
 वा प्रकारेण भृशं आहराहि, अथवा चुण्णाइं वट्टमाणाइं, वरिसारत्ते पा गिम्हे वा छत्तं जाणाहि उवाहणाउ वा, जाणाहिचि—
 आणेहि, जतो जाणासि ततो, ते किं मए एतमवि जाणेत्तवं जहा णत्थिचि, 'सत्थं च सूवच्छेदाए' सत्थं आसियगादि, खवं
 णाम पत्रशाकं, जेण तं छिज्जति, आनीलो नाम गुलिआ साथालिया, एतेण साडिगा सुत्तं कंबुगं वा राविहि, णीले रागे वा इमं
 वत्थं छुवाहि, अथवा कुसुंभगादिरागेण जाणति वत्थाणि रावेत्तुं तेण अप्पणो वा कज्जे वत्थरागं मग्गति, जेसिं वा रहस्सति मोह्णेण
 'सुफणितं सागपाताए' वृत्तं ॥२८७॥ फणितं णाम पक्कं रद्धं वा, सुखं फणिज्जति जत्थ सा भवति सुफणी, लाडाणं जहिं
 कडुति तं सुफणितं वुच्चति, सुफणी वराडओ पत्तुछओ थाली पिउडगो वा, तत्थ अप्पेणवि इंधणेणं सुहं सीतकुसुणं उप्फणेहामो,
 खवपागाएत्ति खवमादि कुसुणप्पगारा सिज्झिहन्ति, सुखबक्करो णाम हिंढंतेहि वि लब्भति, आमलगा सिरोधोवणादी भक्खणार्थ
 वा, उक्तं हि—“भुत्तवा फलाणि भक्षयेद् विल्लामलकवर्जानि, दग्गहणी णाम कुंडो कलसिगा वा, दग्गधारणी अलगा अंजरगो वा,
 चशब्दात्तेल्लघतहरणिं च, तेसिं वा उद्धाइयाणं सव्वं णवगं संठवणं कायवन्ति तेण सव्वस्स घरोवक्खस्स कारणा तं वड्डेइ, सो
 य तं सव्वं हट्टुट्टो करेति, 'तिलकरणिं अंजणिं सलागं'ति तिलकरणी णाम दंतमइया सुवण्णगादिमइया वा सा रोयणाए

अणतरेण वा जोएणं तिलगो कीइ, तत्थ च्छोडुं भमुगासंगतगस्स उवरिं ठविज्जति तत्थ तिलगा उडुति, अथवा रोचनया तिलकः क्रियते, स एव तिलककरणी भवति, तिला वा जत्थ कीरंति-पिस्संति वा, अंजनि—अंजनमेव श्रोतांजनं जात्यञ्जनं कज्जलं वा, अंजनसलागा तु जाए अक्खि अंजिज्जंति, 'धिंसुरि'ति गिम्हासु मम धम्मर्त्ताया वीजनार्थं विधूवणं जाणाहि, विधूयतेऽसौ विधूयते वा अनेनेति विधूवनः—तालियंदो वीयणको वा, 'संडासगं च फणिगं च सेहलिपासयं च' वृत्तं ॥ २८८ ॥ संडासओ कप्पलक्खओ कज्जति सोवणिओ जस्स वा जारिसो विभवो, अथवा संडासगो जेण नासारोमाणि उक्खवणंति, फणिगाए वाला जमिज्जंति उल्लिहिज्जंति जूगाओ वा उद्धरिज्जंति, सीहलिपासगो गाम कंकणं, तं पुण जहाविभवेण सोवणिगंपि कीरति, सिंहली गाम सिंहडओ, तस्स पासगो सिंहलीपासगो, आतंसगं पयच्छाहि, आयंसगं नामेके जणा पारिवेसिगघराउ वा जत्थ अप्पाणं मंडेत्ता मुहं पेसामि, पेच्छंती वा सुहं मुहं मंडेहामित्ति, दंतपक्खालणं वा इहेव पवेसेहि, वरं मुहं खाइत्तुं णिगच्छंतीहि 'पूयाफलतंबोलं च' वृत्तं ॥ २८९ ॥ पूयाफलग्रहणात् पंचसोगन्धिकं गृह्यते, 'सूचिं जाणाहि सुत्तगं' सुत्तगं गाम सिक्खणादोरगं, अप्पाणो कंचुगं साडिं वा सिवामि, कदाइ सा कंचुगा सीविगा चेव होज्जा ते परेसिं, कोसे गाम मत्तओ, मुच्यत इति मोयं—कायिकी, मिह सेचने, मेहं मोचं च अमोयं मोयं मोक्खवंतं कासकोमं मोयमेहोर्थे मोयमेहं, छप्पं गाम छप्पं, उक्खलं मुमलं च, खारं च खारगलणं च जाणाहि, 'चंदालगं च करगं च' ॥ २९० ॥ चंदालको नाम तंबमओ करोडाओ येनार्हदादिदेवतानां अच्चणियं करेहामि सा मधुराए वं(चं)दालउ वुचति, करकः करक एव, सो य करको मधकरको वा चकरिकरको वा, वच्चधरं पच्छनं करेहि कूवि चऽत्थक्खणाहि, आउसोत्ति आमन्नं हे आयुष्मन् !, सरपादगं च जा ताए सरो अनेन पाल्यत इति शरपातकं, धणुदुल्लकं, जायत

इति जातः—पुत्रः जातार्थः, जाताया वरं मे एस पुत्तो धणुदुल्लएण रमं, गोरहगो णाम संगडिला, भेछिया पुत्तिगा, भ्रामणस्या-
पत्यं भ्रामणेणः तस्मै भ्रामणेराय कुल, रथे सुद्धं, तत्थ विलगो चेडरूवेहिं समं रमतो, एवमादिस्थकारकता भवति 'घडिकम्मेहिं
डिंडिमण्णं' ॥२९१॥ गडिगा णाम कंडुछिगा चेडरूवरमणिक्का, डिंडिमगो णाम पडिहिका डमरूगो वा, चेलगोलो णाम चेल-
मड गोलओ तन्तुमओ, स तेनाप्यादिश्यते किमेसो रायपुत्तो १, सा भणति—माता हता रायपुत्तस्स, एसो मम देवकुमारभूतो,
देवतापसादेण चेवाहं देवकुमारसच्छंहं पुत्तं पसूता, मा हू मे एवं भवेज्जासु, 'वासं इमं समभियावण्णं' अभिमुखं आपन्नं अभि-
आवण्णं तेण णिवायं णिप्पगलं च आवसहं जाणाहि भत्ता !, जेणं चत्तारि मासा चिक्खिल्लं अच्छंदमाणा सुहं अच्छामो, उक्तं
च—“मासैरष्टभिरद्धा च, पूर्वैण वयसाऽऽयुपा । तत्कर्त्तव्यं मनुष्येण, यस्यान्ते सुखमेधते ॥१॥” इधं वा इमो आवसहो सडित-
पडितो एतं संथवेहिंति । 'आसन्दिगं च णवसुत्तं' ॥२९२॥ आसंदिगा णाम वेसमण्णं, णवसुत्तगो णवएण सुत्तेण उणडि-
यापट्टेण चम्मेण वा, पाउल्लगा इति कट्टपाउगाओ, ताहि सुहं चिक्खिल्ले संकमिज्जति, रत्तिं विरत्तेसु संकमं वा करोमि चिक्खिल्लस्स
उवरिं 'अउ पुत्तदोहलट्टाए' जाहे सा गुन्विणी तईयमासे दोहिलणिगा भवति तो णं दासमिन्न आणवेति आगलफलाणि च
मग्गइत्ति भत्तं ण मे रुच्चइ अमुगं मे आणेहि, जइ णाणेहि ता मरामि, गब्भो वा पडिहिंति, स चापि दासवत्सर्वं करोति आणत्तियं,
जेवि इह ण करिज्जति तेऽवि संसारे णाणाविधाइं दुक्खाइं पाविज्जति विलंघणाओ य, 'जाते फले समुप्पण्णे' वृत्तं ॥२९३॥ फलं किल
मनुष्यस्य कामभोगाः तेषामपि पुत्रजन्म, उक्तं च—“इदं तु स्नेहसर्वस्वं, सममाख्यादरिद्राणाम् । अचंदनमनोशिरं, हृदयस्यानुलेपनम्
॥१॥ यत्तच्छपनकेत्युक्तं, बालेनाव्यक्तभाषिणा । हित्वा सांख्यं च योगं च, तन्मे मनसि वर्तते ॥२॥ लोके पुत्रमुखं नाम, द्वितीयं

मुखमात्मनः। साऽथ जाहे किञ्चि अणत्ता आत्रणसत्ता भवति ताहे भणति, दारके वा महत्थे तुमं चेव करेहिचि णिबंयथा, तस्स अणेणं भणति-एस ते गेण्हाहि व छेडुहि व णं, अणगत्थ व रोसिता भणति-एस मए णवमसे कुच्छीए धारितओ तं दाणिं एस ते गिण्हाहि व णं छेडुहि वा णं, एतस्स पेयालं गहिएल्लयं, एवं बुच्चमाणो एम णिबमत्थिज्जमाणो वा ण णासति 'अह पुत्तपोसिणो एगे' पुत्रं पोषयतीति पुत्रपोषणः, जाहे गामंतरं कयाइ गच्छति तावदंतारगं उक्खरं वा वहतो 'भारवाहो भवति उड्डो व लट्ठित्तओ' गामतरओ धणं वा भिक्खं वा बड्डाहिं करंकाहिं गोरसं वा वहतो लट्ठित्तगो भारवाहो भवति उड्डो वा, अणो पुण केइ अणंतसंसारिया तं पुरिसं साडेउं उट्टवेउं वा अप्पसागारियं णिक्खणिउंकामा वा वहतंकामा खंथा भवंति, पूर्वं हि प्रतिपालणोक्ता, इदानीं तत्प्रतिश्रुता अप्रतिपालना, एतं पुण पडिप्पक्खेण गतं, अह पुण पोसिणो एगेत्ति, 'राओवि उट्ठिता संता' ॥२९४॥ दारगं मण्णावेत्ति, धावइ वा, यदा सा रतिभरश्रंता वा प्रसुप्ता भवति, इतरहा वा पसुत्तलक्खेण वा अच्छति, वेयेन्तिया वा गव्वेण लीलाए वा दारगं रुअंतंपि न ण्हाणेत्ति ताहे सो तं दारगं अंकधाविचित्र णाणाविधेहिं उल्लावणएहिं परियंदन्तो उ सोवेत्ति, 'सामिओ मे णगरस्स य णक्कउरस्स य हत्थवग्घगिरिवट्टणसीहपुरस्स य उण्णतस्स निणस्स य कण्णउज्जआयासुहसोरियपुग्गस्स य 'सुहिरि-माणोवि ते संता' ह्री-लजायां, लज्जालुगावि ते भूत्वा कोट्टवातिगामस्पृशिनो वा शौचवादिक्कां गृहवासे प्रव्रज्यायां वा सुट्ठुवि आतट्ठिया होऊण एगंतसीला वा स्रयगवत्थाणि धोयमाणा वत्थधुवा भवंति, 'हंसो वा' हंसो नाम रजकः, दारुगरूवेण वाउह-णविउहणा संमद्माणे धुवमाणो य 'एतं बट्ठहिं कडपुवं' वृत्तं ॥ २९५ ॥ एतदिति यदुक्तं तीसे णिमित्तेण दारगणिमित्तेण वा तीसे णिमित्तेण जाव चंदालयं च करगं च सरपादयं च जाताएत्ति दारगणिमित्तं, तथा पुत्तस्स दोहलट्ठाते, जाए फले समुप्पणो,

अहं पुचपोसिणो एगे, राओवि उड्डितो संतो, सुहिरीमाणावि, एतं पुत्तणिमित्तं, अहंवा सच्चं पि तंणिमित्तमेव, 'बहहिं' ति बहहिं कृत-
पूर्वमेतत् तथा कुर्वन्ति करिष्यन्ति च, ते तु के?, जे 'भोगत्थाए इत्थियाभिआवण्णा' अभिमुखं आवण्णा, सो पुण जो
तासु अभितावणो सो तेसि 'दासे मिए च गस्सेवा' दासवड्डुज्जते, मृगवच्च भवति, यथा मृगो वशमानीतः पाछते मार्यते वा
मुच्यते वा, प्रेष्यते णाणानियेसु कम्मसेसु, पम्भूता इति पशुवत् बाह्यते, न च मदांधन्वात् कृत्याभेजो भवति, पशुभूतत्वान्मृगभू-
तत्वाच्च 'न वा केप्पि' ति एभ्योऽप्यसौ पापीयान् संवृत्तः यस्य न केनचिच्छक्यते औपम्यं कर्तुं, अथवा 'ण वा केत्ति' ति नासौ
प्रव्रजितो न वा गृहस्थो जातः, नापि इहलोके नापि परलोके, 'एवं(यं) खु तासि वेणद्धं(तासि वेणप्पं)' वृत्तं । ॥२९६॥ एत-
दिति एतान् ज्ञात्वा इहलोकपरलोके दोसे तेण संथवं संवासं चत्ता हि भवेज्ज, संथवो णाम उल्लावसमुल्लावादाणग्गहणसंयोगादी,
संवासो एगगिहे तदासन्ने वा, एतदेव तासि वेणप्पं जो ताहिं संथवो संवासो वा, संथवसंवासेहिं चैव इतरावि विण्णत्ती भवति,
'तज्जाइया इस्से कामा' तज्जातिया णाम तव्विधजातिया, चतुर्विधा कामा, तंजहा—सिंगारा कलुणा रोहा वीमत्था, तिरिस्ख-
जोणियाणं च, पासंडीणं च, एतदुक्तं भवति—वीमत्तं सेवेमानानां तेषां वीमत्था एव कामा, अकारी हि विममं तं चेन, अथवा
तदेव जनयन्तीति तज्जातिया मैथुनं ह्यासेवते, तदिच्छाए च पुनर्जायन्ते, उक्तं हि—“आलसं मैथुनं निद्रा, सेवमानस्य वर्द्धते ।
'वज्जकरि' ति वज्जमिति कम्मं वज्जंति वा पावंति वा चोणंति वा, तत्कुर्वन्तीति वज्जकरा, एवमारुह्यातः तीर्थकैः 'एवं भयण
सेयाए' वृत्तं ॥२९७॥ इहलोकेऽपि तावद् भयमेतत्, कुतस्ताहिं परलोके?, यत एव च भयंकरा इत्यतो श्रेयसे न भवंति, तेन
श्रेयः कामेभ्यः अप्पाणं निरुंभिच्चा, इहलोकेऽपि तावद् गिरुद्धकामेच्छस्स श्रेयो भवति, कुतस्ताहिं परलोकः?, उक्तं हि—“नैवास्ति

राजराजस्य तत्सुखं नैव देवराजस्य । यत्सुखमिहैव साधोर्लोकव्यापारहितस्य ॥ १ ॥ तणसंयारणिवणोऽवि सुणिवरो भग्गराग-
मयदोसो । जं पावति सुत्तिमुहं ण चक्कवडोवि तं लभति ॥ २ ॥ स तु कयं निरुध्यते आत्मकामेभ्यः?, उच्यते, 'णो इत्थिणो
पसू भिक्खू' इत्थी-मणुस्सी, पक्षुत्ति सव्वा एव तिरिक्खजोणीओ, 'णो सयं पाणिणो णिलेजेज्ज'त्ति हत्थकम्मं न कुर्यात्,
विलंबनं नाम करणं, अथवा खेन पाणिना तं प्रदंशमपि न लीयते, जहा पाणिंसंहरिसोवि न स्यादिति, कुतस्तर्हि करणं?, 'सुवि-
सुद्धलेस्स'वृत्तं ॥२९८॥ सुविसुद्धे लेसे सुविसुद्धलेसे नाम सुक्कलेसो, परिकिरिया नाम नो इत्थियाए आमजेज्ज वा
वा पमज्जेज्ज वा संचाहणत्ति जाव छत्तमउडंति, चक्कवडादात्मक्रियां च वर्जयेत्, सिया से इत्थी पाये आमज्जेज्ज वा पमज्जेज्ज वा
तहावि दोसो 'मणसा वयसा कायेणं'ति ओरालिए कामभोए मणमा ण गच्छति ण गच्छावेति गच्छंतं णाणुजाणइ एवं वायाए
काएणवि, एवं दिव्वेवि, एते अट्टारस भेदा, एवं जहा इत्थिफासं मणसा वयसा काएणंति वज्जेति एवमन्येऽपि फासे सीतोसिण-
दंसणमसगादि अधियासेज्जासि 'इच्चवमाहु से वीरे'वृत्तं ॥२९९॥ इति एवं इच्चं, एवमाहुः स भगवान् वीरः स्यादिपु रागवस्तुषु
धृतमेवे(रए)ति धूतरागमार्गमेवाहु, सोभणो भिक्खू सभिवखू, अथवा भिक्खगगहणे असावपि भगवान्, न तु यथा पंडरंगाणं महे-
स्वरः सराग आसीत् सभार्यश्च, ते किल निरुक्ताः, उक्तं च—“क्षितौ त्रासः सुरेष्वाज्ञा०” यतश्चैवं 'तम्हा अज्झत्थविशुद्धे'
अज्झत्थं णाम संकप्पतो विशुद्धं संकप्पविशुद्धं-रागद्वेषविमुक्तं समो मानावमानेषु समं दुःखसुखे पश्यति आत्मानं परं च मन्यते
तुल्यं, तथा चोक्तम्-कस्य माता पिता चैव, खजनो वा कस्य जायते । न तेन कल्पयिष्यामि, ततो मे न भविष्यसि ॥१॥ आमो-
क्खाए परित्रएज्जासिच्चि वेमि यावन्मोक्षं न प्राप्नोपि ताव विहरेज्जासिच्चि वेमि ॥ स्त्रीपरिज्ञाध्ययनं समाप्तं ४ ॥

गिरयविभत्तिर् अञ्जयणस्स चत्तारि अणुयोगदारा, ते परुवेउण अञ्जयणत्थाहिगारो णरगावासो जाणितव्वो णेरइया य, जो णरगाणं गिरयागमणं, म वा उद्देमत्थाधिगारो दोसुवि उद्देससु णेरइयाणां णाणाविघाओ वेदणाओ, णामणिप्फणो णिवखेवो णरगस्स छक्को, तथा चाह—‘गिरिं छक्कं’ गाथा (६२) दव्वणिरओ तु इहेव जो तिरियमणुएसु असुद्धठाणा चारगादिखडाकडिछम-
दंगावंसकडिछादीणि असुभाइं ठाणाइं, जाओ य णरगपडिच्चियाओ वियणाओ दीसंति, जहा कालसोअयरिओ चारगादि मरितु-
कामो वेदणासमणाओ अट्टारसकम्मकरणाओ वा वाधिरोगपरपीलणाओ वा एवमादि, अथवा कम्मदव्वणरगो णोक्कम्म० वा, तत्थ
कम्मदव्वणरगो णरगवेदिज्जं कम्मं चद्धं ण ताव उदिज्जति तं पुण एगभविय चद्धाउओ य अभिमुहणामगोयं, णोक्कम्मदव्वणरगो
य, तत्थ णोक्कम्म० णाम जे असुभा इहेव सहफरिसरसरुवगंधा, खेत्तणरगो णरगावासा चउरासीति णरयावाससतसहस्सा, कालणरगा
वा जस्स जेचिरं णरगेसु द्विती, भावणरगो जे जीवा णरगाउयं वेदंति णरगपयोगं वा जं कम्मं उदिणं, अथवा ससत्तसहस्सा
कालेण, णरगा वा रूवरसगंधासा इहेव कम्मदयो णेरइयपायोगो जहा कालसोयरियस्स इह भवे चेव ताइं कम्माइं नेरइय-
भावभवितारं भावनरकः, सोउण गिरयदुक्खं तवचरणे होइ जइयव्वं, उक्ता नरकाः इदाणीं विभत्ती, सा णामादि छव्विधा, तंजहा-
णामविभत्ती ठवणाविभत्ती० णामविभासा कंठ्या । ठवणविभत्तिम्मि भासावचव्वता, दव्वविभत्ती दुविधा-जीवविभत्ती अजीवविभत्ती
य, जीवविभत्ती दुविधा तंजहा-संसारत्थजीवविभत्ती असंसारत्थजीववि० दुविधा, दव्वे काले, दव्वतो य
तित्थसिद्धादि पंचद(म)भेदा कालओवि पहममयसिद्धादि, संसारत्थजीवविभत्ती तिविधा, तंजहा-इंदियविभत्ती काय० भवतो विभत्ती,
सा समासतो एगिंदिविभत्ती पुढविकारियिदि, भवतो णेरइयभवादि । अजीवविभत्ती दुविधा-रूवयाजीवविभत्ती अरूविया० य,

रूधियाजीवविभक्ती चउज्जिवा, तंजहा-खंधा खंधेदेसा खंधपएसा परमाणुपोगला, अरूधियजीवविभक्ती धम्मत्थिक्कायस्स धम्म-
त्थिक्काए देसो पदेसा एवं अधम्म आगात्त अद्धासमये दसविधा, खेत्तविभक्ती चउज्जिवा-ठाणाओ दिसओ दव्वओ सामित्तओ, ठाण-
ओनि लोगविभक्ती विमाणिंदगणिरइंदजंडुदीवसमुद्धरणादिविभासा, दिसओ पूर्वस्यां दिशि०, क्षेत्रं चतुर्विधं, दव्वओ सालिखेत्तादि,
सामित्तो देवदत्तस्य क्षेत्रं यज्ञदत्तस्य चेति, अथवा क्षेत्रं-आयरियं अणारियं च, अणारियं सगजवणादि, आयरियं अद्धच्छवीसति-
विधं रायणिहमगहादि, कालविभक्ती तीताणागतवर्त्तमानसुसमादिओ दिवसरत्ति युगपद्युगपत् क्षिप्रमक्षिप्रमित्यादि, अथवा
समयादि वा, समयस्म परूवणा तुण्णागदारादि, भावविभक्ती दुविधा-जीवभावविभक्ती य अजीवभावविभक्ती य, जीवभावविभक्ती
उदयगादि, तत्थोदइओ गतिकसायलिंगमिच्छादंसणऽसंजआसिद्धलेसाओ जहासंखेण चतुचतुतिणिणएक्केक्केक्कलमेदा, गती
णारगादि चतुर्विधा, कसाया कोहादओ, लिंगमेदा थीपुरिसणपुंसगा, लेस्सा कण्हलेस्सादि ६, सेसा एगमेदा, सो एकवीसइ-
मेदो उदइओ भावो, उवसमिओ दुविहो-उवसमिओ य उवसमणिप्फणो य, उपशमथ्रेण्यादयः, ज्ञानाज्ञानदर्शनदानलब्ध्यादयश्च-
तुत्त्वित्तिपंचमेदाः सम्यत्तवचारित्रे संयमासंयमश्च, णाणं चउज्जिहं मत्तिसुतावधिमणणाणि, अणणाणं तिविहं-मत्तिसुतिअणणा-
विभंग्गाणि, दंसणं त्रिभेदं-चक्षुःअचक्खुओहिंदसणाणि, लद्धी पंचमेदा-दानलाभभोगोपभोगवीरियलब्धिरिति, संमत्तं चारित्तं संय-
मासंयम इति, एस अट्टारसविधो खओवसमिओ भावो, जीवभव्याभव्यत्वादीनि, जीवत्वं अभव्यत्वं भव्यत्वं चेत्येते त्रयः पारिणा-
मिका भावा भवन्ति, आदिग्रहणेण अस्तित्वं अन्यत्वं च कर्तृत्वं च भोक्तृत्वं गुणवत्त्वं च असर्वगतत्वं च अनादिकर्मसंतानवद्भूत-
मसंख्यप्रदेशकत्वं अरूपित्वं नित्यत्वं एवमादयोऽप्यनादिपारिणामिका जीवस्य भावा भवन्ति, संनिवातिको दुसंयोगादिओ, गता

जीवभावविभक्ती, अजीवाणं मृत्पाणं वण्णादि ४, अमुत्पाणं गतिठितिअवगाहादि, एताए एव छव्विधाए विभक्तीए जं जत्थ जुज्जति तं तत्थ जोइत्तव्वं । केरिसं तत्थ वेदणं वेदंति १, उच्चते 'पुढविफासं अण्णण्णकक्कसं' गाथा ॥६७॥ केरिसं पुण पुढविफासं १, से जहा णामए असि० विभासा, तीसु पुढविसु णेरइया उसिणपुढविफासं वेदंति, अण्णण्णवक्कमो णाम मोग्गरमुसुंढिकरक्कय०, अथवा लोहितकुंथुरुत्ताणि छट्ठीसत्तमीसु पुढवीसु विउव्वंति, णिरयपाला णाम अवे अम्बरिसी चेव०, ते पुण जाव तच्चा पुढवी, सेसासु पुण अणुभाववेदणा चेव वेदंति, अणुभावो णाम 'इमीसे रयणप्पमाए पुढवीए णारया केरिसयं फासं पच्चणुब्भवमाणा विहरंति १, से जहाणामए-असिपत्तेति वा, से जहाणामए अहिमडेति वा गोमडेइ वा, वण्णा काला कालोभासा, एवं उस्सासे, अणुभावे सव्वासु पुढवीसु, णिरयवालव्वणंति बुच्चं, ते इमे पण्णरस परमाधम्मिया णिरयपाला, तं०-अवे अम्बरिसी चेव, सोमे सवलेत्ति या-वरे । रुदोवरुदो काले य, महाकालेत्ति यावरे ॥६८॥ असिपत्ते घणु कुंभे, वाल् वेतरणीति या । खरस्सरे मट्ठा-घोसे, एता पण्णरसाहिते ॥६९॥ जो जारिसवेदणकारी सो तेण अभिधाणेण अभिधीयते, 'अंबरादीणं' ति तत्थ अंबरं-आगासं विउव्वंति, तत्थ णेरइए 'घाडेन्ति' गाथा ॥ ७० ॥ विंधंति णस्समाणे य सरेहिं णिसुंभंतित्ति, आघ दूरपतिट्ठाणे अच्च(न्ध)-तमसे, केइ पुण साभाविगे चेव आगासे अंबरतले वा सत्तट्ठतल्पमाणमेत्ताइ उव्विहिच्चा पाडिन्ति अंबरिसाओ, हत उव्वहते य णिहते० गाथा ॥ ७१ ॥ उपेत्य हता-ताडिता, णिस्सण्णा नाम मूच्छाविशान्निःसंज्ञीभूताः, भावे णिच्चेयणे चेव भूमितलगते कप्पणीहिं भंसमिह कप्पेन्ति सागटिका वा रथकारा वा जहा कुहाडेहिं तच्छंति, विदलको नाम विदलं जहा फोडंति दिग्घचउ-गच्छेएण कडुंति । 'साडणपाडणतोडण' गाथा ॥७२॥ ते अंगोवंगां माडेन्ति, संधीओ त्रोडंति, तुत्तएण तुदंति, स्रईहिं विज्झ-

गीहि य विंधति, रजेहि बंधति, ताडेन्ति लत्ताहिं लउडेहि या, करतलकोप्परपहारेहि य संभगमहिए करेइ, सचला पुण सवलगुणरूचाइं विउव्विऊण, विउव्वेइ वा णेरइए । अंतगयफिफ्फिसाणि य० गाथा ॥७३॥ कंठ्या, रुद्धा णाम अस्सित्ति कौततोमरसूलति-सूलसूईसु हल्ली (चियगा)सु । पोएन्ति कंदमाणे णेरइए (रुद्धकम्मा उ नरयपाला) तहिं तहिं रुद्धा ॥७४॥ उवरुद्धा णाम भंजन्ति अंगमंगे उरुवाहुसिराणि तहय करचरणे । कप्पन्ति कप्पणीसु(हिं) उवरुद्धा पावकम्मरया ॥७५॥ सुंठीसु मिरा ॥७६॥ पुण कालं कालो कालोभासं अंगिं विउव्वित्ता सुंठएसु य कंइसु य पयणगेसु य पयंति कुंभीसु य लोहीसु य पयंति कला उ णेरइए खीलगेण णिक्खिवित्ता णेरइए मीरासु पयंति । महाकाला पुण 'कप्पेन्ति कागिणीमंसगा' छिंदन्ति सीसपुच्छाणि । खवेंति य णेरइए महाकाला पावकम्मरता ॥७७॥ महल्ले तवगे चुल्लीसु य दहंति, अच्छिण्णे अभिण्णे य णेरइए तत्थारुभेत्ता महदवग्गाविच दुधिगेव पउल्लेत्ता पच्छा कप्पणीहिं कप्पेऊण कारा(गा) णि मंसाणि खवेंति, कागिणिमंसा णाम कागिणिमेत्तं मंसं छेतुं पउलेउं खवेंति । असी णाम 'हत्थपादे उरू' गाथा ॥७८॥ ते असी विउव्वेत्ता तेसिं णेरइयाण हत्थपादमादीणि छिंदन्ति, असिपत्ता णाम 'कण्णोदुणास' गाथा ॥ ७९ ॥ ते असिपत्तवणं विउव्वित्ता तओ तत्थ छायाबुद्धीए पविसन्ति, पच्छा वातं विउव्वन्ति, पच्छा वातकंपितेहिं असिपत्ते छिज्जन्ति, ण केवलं तत्थ असिमरिसाणि चेव पत्ताणि, अण्णाणि वि खुरुप्पपरसुकरुसमादिसरिसाइं, तेसिं कव्वणासउट्ठि(ओट्टे)छिन्दन्ति, उक्तं हि—'छिन्नपादभुजस्कन्धाः, छिन्नकर्णोष्ठनासिकाः । भिन्नतालुशिरोमेण्ड्राः, भिन्नाक्षिहृदयोदराः ॥१॥' कुंभी णाम 'कुंभीसु पयणेसु लोहीसु य०' गाथा ॥८०॥ ते कुंभकारोविच णाणाविहाइं कुंभिलोहिमाइं भायणाणि विउव्वित्ता कीलगरतओ अपुनेसु नेरइए पक्खिवन्ति । वालुगा णाम 'तडतडतडस्स भज्जन्ति०' गाथा ॥ ८१ ॥ ते

केवलं न बालुगं विउव्वंति, केवलं च बालुगा णाम कलंगगणुप्फमिव उट्टुसिताओ, सो जहा पुप्फरुहं सिंगा मुम्मुरभूता, तत्थ घोसाए दुक्खं खुप्पंति बाउडुताए य अंगमंगेसु णिवयमाणेसु मुंमुरेण व अंगमंगेइं डड्ढंति, पाडेऊणं च तत्थेव लोलाविज्जंति । वेतरणी णाम पूयरुहरिक्केसट्ठि० गाथा ॥८२॥ वेगेण तरंति तामिति वेतरणी, ते अणोरपारं गंभीतरं णदिं विउव्वंति, तीसे पुण पाविंयं पूयअरुहरिं । खरसरा णाम कप्पंति करकएहिं० गाथा ॥८३॥ ते जंतेऊणं व कडुं जहा फाडेति कप्पेति करकएहिंति परोप्परं च जुज्जावेंति, सिंखलिं गं विउव्वित्ता तत्थारुभिज्जं कडुंति, अंछमाणेसु य खरं रसंतो, महाघोसा णाम भीते पलायमाणे समंततो० ॥८४॥ गोवालेवि य गाविओ णियत्तेति य एकतो खुत्ते य कडुंति चारो य पक्खिवंति, णामणिप्फण्णो गतो । इदाणि सुत्ताणुगमे सुतमुच्चारयेव्वंति 'पुच्छिंस्सु तं केवलियं महेस्सि' वृत्तं ॥ ३००॥ सुधम्मसामी किल जंजुसामिणा णरगे पुच्छितो, केरिसा णरगा ? केरिसएहिं वा कम्मेहिं गम्मइ ? केरिसाओ व तत्थ वेदणाओ ? ततो भणत्ते-पुच्छिंसुहं पृष्टवानहं भगवंतं यथैव भवन्तो मां पृच्छंति, केवलमेवैकं तस्य ज्ञानमित्यतः केवली अथवा कृत्स्नः प्रतिपूर्णं केवलमित्यर्थः, संपूर्णं ज्ञानी केवली, महारिसी तित्थ-गरो, कथमिति परिग्रहने अभिसुखं भृशं वा तापयन्तीति अलोपात्, भीता वा, नीयंते तस्मिन् पापे कर्मणे इति न रमंति वा तस्मिन्निति नरका, पुरस्तादिति इह पापकर्तुस्ते परस्ताद्भवन्ति भावनरकान् पृच्छति, द्रव्यनरकास्तु इहैव दृश्यन्ते, अविजाणतो मे मुणी ब्रूहि, हे ज्ञानिन् ! नाहं जाने-कैः कर्मभिः कथं वा नरकेषूपपद्यन्ते तदैः कर्मभिर्यथा चोपपद्यन्ते तमजानतो ममोच्यतां 'एवं मया पुट्ठो महाणुभागे' वृत्तं ॥ ३०१॥ एवमनेन प्रकारेण, पुट्ठो णाम पुच्छितो, महानस्यानुभागः, द्रव्याणुभागो हि आदित्यस्य प्रकाशः, तदनुभागाद्धि चक्षुष्मतः अहिकंटकाः अग्निपातादीनि च परिहरंति, मोक्षसुखं च अनुभवन्ति, अनुभवनमनुभावः, महांति वा ज्ञानादीनि

भजति सेवत इत्यर्थः, इदमब्रवीत्, यद्वक्ष्यमाणः काश्यपगोत्रो भगवान्, असौ पुण्णोति न पुच्छितो चिन्तेति, आसु एव प्रजानीते प्रज्ञ एवं पृष्ठो मया—पवेदइस्सं दुहमट्ठ दुग्गं साधु वेदयिष्ये प्रवेदयिष्ये, दुःखस्यार्थं दुःखमेवार्थः दुःख-प्रयोजने वा दुक्कडकारिणं दुःखनिमित्तो वा अर्थः दुहमट्ठं, तस्य दुःखस्य कोऽर्थः?, वेदना, शरीरादिसुखार्था हि देवलोकाः, दुःखार्था नरकाः, दुर्गं नाम विषमं, आदीनिकं अथवा आदीनं नाम पापं दुक्कडकारिणं दुःखोत्पादकानां, पुरस्तादिति अग्रतः, अथवा आदिनिकं दुक्कडिणं पुरत्थेति तेषां आदीणिगपापकम्मदुक्कडकारिणं पुरस्तात्पूर्वभवदुक्कडकारिणमित्यर्थः, दुक्कडंति महारंभादीहि । जे केइ बाला इह जीवितट्ठी’ वृत्तं (३-२) ‘जे’ति अणिद्धिणिदेसो, द्वाभ्यामाकालितो बालः, ये केचन बाला, इहेति तिरियमणुसु असंजम जीवतट्ठी तत्प्रयोगजीवतार्थी च, कूराइं कम्ममाइं करेति रोदा कूराइं हिंसादीणि रौद्राध्यवसायाः रौद्राकारांश्च रौद्राः ते घोररूत्वे तमसंधयारे कुंमी वेतरणी यत्र हण छिन्द भिन्द इत्यादिभिर्भयानकैर्घोररूपो घोररूपा वा ते नरका जत्थ सो उववज्जति, तमसंधकारो नाम जत्थ घोरविरूविणं पस्संति, जं किञ्चि ओहिणो पेक्खंति तं पि कागदूसणियासणिया सरिसं पेच्छंति तैमिरिका वा, कण्हलेसे णं भंते ! गेरइए कण्हलेस्सं गेरइयं पणिघाय ओहिणा सव्वओ समंता समभिलोएमाणा केवतियं खेत्तं जाणति ? केवइयं खेत्तं पासंति ?, गोयमा ! णो बहुतरयं खेत्तं जाणइ णो बहुतरयं खेत्तं पासति, तिरियमेव खेत्तं पासति जह लेसुइसए तिव्वाणुभावेत्ति अनुभवमनुभावः तीव्रवेदनानुभावात्, कथमुपैति ‘से जहा णामए पवगे पवमाणे’ ते तु कैः कर्मभिर्योन्ति ‘तिव्वंति से पाणिणो थावरे य’ वृत्तं ॥३०३॥ तीव्राध्यावसिता जे तसथावरे पाणा हिंसंति न चानुत्प्यन्ते, ये तु मन्दाध्यवसायाः त्रसस्थावरान् प्राणा हिंसंति ते त्रिषु नरकेषूपपद्यन्ते, अथवा तीव्रमिति तीव्राध्यवसायाः तीव्रमिथ्यादर्शननिश्च तीव्रमिथ्याध्यवसिता संसारमोचका

यात्रिकादयश्च, श्वारे पुरदाहगादिः, आत्मसुखार्थं आत्मसुखं पडुच्च, यदपि हि परार्थं हिंसति हि तत्रापि तेषां मनःसुखमेवोत्पद्यते पुत्रदारे सुखिनि अप्यत्र वा, जे लूसए होंति अदत्तहारी लूसको नाम हिंसक एव, जो वा अंगं पञ्चगं भिन्दति भञ्जति वा, अदत्तं हरतीति अदत्तहारी, सो य विगयसंजमः, सिक्खा गहणसिक्खा आसेवणासिक्खा वा न किञ्चिदपि आसेवते संयसठाणं तस्स एग-पाणाएवि दंडेण णिक्खित्तो 'पगब्भि पाणे चहुणंति' वृत्तं ॥३०४॥ तस्य तं कर्तुं कामस्य कृत्वा वा किञ्चन मार्दवमुत्पद्यन्ते यथा सिंहस्य कृष्णसर्पस्य वा, बहूणं वेदेति मत्स्यबन्धाद्याः स्वयंश्रमणमत्स्या वा येषां वाडन्या वृत्तिरेव नास्ति वग्गसिंहनागादीनां, त्रिभ्यः पातयती त्रिभिर्वा पातयति मनोवाक्काययोगैरित्यर्थः, एवं परिग्रहोऽपि वक्तव्यः अणिन्नुडे अणुवसंते आसन्नदारेहिं स एव दाहिण-गासि गामिए अधम्मा पक्खिएसु बहू पावकम्मं कलिकल्लसं समज्झिणित्ता 'से जहा णामए अयगोलेति वा' इत्तो चुए घातगतिं उवेंति घातगामिनामिव गतिर्वेदनागतिरित्यर्थः, घातकानां वा गतिः धंतगतिं गच्छति, अंतकालो नाम जीवितान्त कालः निर्धौ गति-रधोगतिः अधो भवद्भिः शिरोभिर्न्यग्भवद्भिः शिरोभिः, ततो तं अप्रकाशं अधो गच्छदन्धकारमित्यर्थः, अन्तकालो नाम जीवितान्तकालः अधोशिरा इति, उक्तं हि जयतु वसुमती नृपैः समग्रा, व्यपगतचौरभयानुदेव ! शोभा । जगति विधुरवादिनः कृतान्तः (ग्रन्थाग्रं ३४००) नरकमवाङ्शिरसः पंतु शाक्याः ॥१॥ दूरोत्पत्तने हि शिरसो गुरुत्वात् अवाङ्शिरसः पतंति, स एव विचारः इहानुगम्यते, तेषां तस्यामवस्थायां शिरो विद्यत एव इति, एकसमयिकदुसमयिकगतिगतिगसमएण वा विगगेहेण उवज्जंति, अंतोमुहुत्तेण अशुभकर्मोदयात् शरीराण्युत्पादयंति, निर्लानां जसन्निभानि निजपर्याप्तिभावमागताश्च शब्दान् श्रृण्वंति 'हण छिन्दध भिंदह णं दहह' वृत्तं ॥३०५॥ कण्ठचं, ततस्तान् शब्दानाकर्ण्य सुखात् भैरवान् श्रुत्वा तद्भयात्पलायमानाः 'इंगालरारिं जलितं सजोतिं

वृत्तं ॥३०६॥ जहा इंगलरासी जलितो घणधणेति एवं ते णरकाः स्वभावोष्णा एव, ण पुण तत्थ बादरो अग्गी अत्थि, विग्गह-
गतिसमावण्णएहिं, ते पुण उसिणपरिणता पोगलगा जंतवाडचुल्लीओवि उसिणतरा, ततोवमं भूमि अणोक्कमन्ता तत्रायसक-
वह्णुल्लं ते डब्बमाणा कलुणं थणंति, कलुणं दीणं, स्तनितं नाम प्रवतस्वासमीषक्कजितं यल्लाडानां निस्तनितं, अरहस्सरा णाम
अरहतस्सराः अनुबद्धस्सरा इत्यर्थः, चिरं तेसु चिट्ठतीति चिराड्ढितीया, जहण्णेणं दस वाससहस्सां उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमां, त
एवं प्रतिपद्यमाना न द्वां पश्यंति 'जइ ते सुता वेतरणीतिदुग्गा'वृत्तं ॥३०७॥ यइ त्वया श्रुतपूर्वा वैतरणी नाम नदी, लोकेऽपि
ह्येषा प्रतीता, वेगेन तस्यां तरतीति वैतरणी, अभिमुखं भृशं वा दुर्गाऽतिदुर्गा गम्भीरतया परमाधार्मिकैः कृता, केचिद् ब्रुवते-स्वामा-
विकैवेति, खुरो जहा णिसिओ यथा खुरो निशातश्छिनत्ति एवमसावपि, जइ अंगुली चुंभेज्ज ततः सा तीक्ष्णश्रोताभिः छिद्यते, तीक्ष्णता
वा गृह्यते यथा क्षुरधारा तीक्ष्णवेगा, ततस्ते वृष्णादिना प्रतसाङ्गारभूतां भूमिं विहाय खिन्नासत्रः पिपासवश्च तत्रावतरन्तीति, अवतीर्य
चैनां मार्गातिदुर्गां प्रतरन्ति नरकपालैरसिभिः शक्तिभिश्च पृष्ठतः प्रणुद्यमाना उत्तितीर्षवश्च ततः शक्तिभिः कुन्तैश्च तत्रैव क्षिप्यन्ते
'कीलेहि विज्झंति असाधुकम्ममा'वृत्तं ॥३०८॥ ततो परमाधम्मिएहिं णवाउवि विउव्विताओ लोहखीलगसंकुलाओ ते ताओ
अच्छियंता पुव्वाविळ्ळेहि णिरयपालेहि विज्झंति, कोलं नाम गड्डं, उक्तं हि-कोलेनानुगतं विलं, भुजंगवदसाधूनि कम्मणि येषां
ते इमे असाधुकम्मर्माणः, णावं उवेतिं उवच्छियंति तेसिं तेण पाणिएण कलकलभूतेण सन्वसोत्ताणुपवेसणा सत्ति पूर्वमेव नष्टा, पुनः
कोलैर्विद्वानां भृशतरं नश्यति, भिन्नेति सूलाहिचिं दलयाहिं त्रिशूलिकाभिर्दीर्घाभिः अहे हेडुतो जलस्स अधो मुखे वा, ततः
कथंचिदेव चिरा उत्तीर्णाः सन्तः नरकपालैर्विकुर्वितां नरकभूमिमुपयन्ति, कतरियं ? 'आसूरियं णाम'वृत्तं ॥३१०॥ यत्र शूरो नास्ति

अथवा सर्व एव नरकाः अमरिकाः महन्ततावं गाम कुंभीपाकसदृशं महानतितापो यस्मिनीध तमोभूतं यथा जात्यन्धस्य अहनि रात्रौ च सर्वकालमेव तमः एवं तत्रापि, स तु आगाधगुहासदृशः दुःखं तत्थ पावेयुरिति दुखन्तरं, महान्त इति चिस्तीर्णा, उड्डं अहे य तिरियं दिस्सासु ऊर्ध्वमिति उवरिल्ले तले अथे भूमीए तिरियं कुड्डेसु, तत्थ कालोभासी अचेयणो अगणिकायो समाहितो सम्यक् आहितो समाहित एकीभूतो निरन्तरमित्यर्थः, पळ्ळते च-समूसिते जत्थ अगणी झियाति समूसितो नाम उच्छृतः सो पुण जं भट्टीचुल्लीतो उसिणतरो जंसि 'जंसि गुहा जलणानिये'वृत्ते ॥३१॥ गुहाए गतो दारा विउब्बिता, किण्हा गणणा ऊऊ-यमाणी ऊऊयमाणी चिड्डति, जलणं अति अतो जलणतियेड्डं, अविजाणतो डुज्झति लुत्तपण्णे अविजाणतो णाम नासो तस्यां विजाणाति कुतो द्वारमिति, अथवाऽसौ जानाति अत्रमे उसिणपरित्ताणं भविष्यति, इह वाऽसौ अविज्ञायक आसीत्, यस्तु द्विधानि कर्मण्यकरोत् लुप्ता प्रज्ञा यस्य स भवति लुत्तपण्णा-न जानाति कुतो निर्गन्तव्यमिति, प्रहासौ वा वेदनाभिर्वाऽस्य प्रज्ञा मर्वाहता, अथवा अहिते हि पण्णाणे इदमन्यद्देदनास्थानं-सदा कलुणं पुण घम्मट्टाणं सदेति नित्यं, न कदाचिदपि तस्मिन् हर्षः प्रहासो वा, धर्मणः स्थानं धर्मस्थानं, सर्व एव हि उष्णवेदना नरकाः धर्मस्थानि, विशेषतस्तु विकुर्वितानि स्थानानानि दुक्खनिष्क्रमणप्रवेशानि गातं उण्हं दुःखोवणितं गाढैर्वा दुर्मोक्षणीयैः कर्मभिस्तत्रोपनीता स वा तेपासुपनीतः अथवा गाढमिति निरन्तरमित्यर्थः, गाढ-वेदणं अतिदुक्खधम्ममिति, धर्मः स्वभाव इत्यर्थः, स्वभावप्रतप्तेषु तेषु तत्थवि 'चत्तारि अगणिओ समारभित्ता'वृत्तं ॥३१॥ अथवा इदमेव तत् धर्मस्थानं यदुत चत्तारि अगणीओ समारभित्ता चउद्दिसं अगणिं, समारभित्ता णाम समुद्दीवेत्ता, जहिति यत्र क्रूराणि कर्माणि यैः पूर्वं कृतानि क्रूरकर्माणः नारकाः, अथवा ते क्रूरकर्माणोऽपि णरयपाला जे णरयग्गितत्तेवि तपंति तापयंति

यत एव हि मंदा नरकपाला मंदबुद्धय इत्यर्थः, नरकप्रायोग्यान्वेव कर्माण्युपचितवंत इति, भृशं तप्यमाना अतितप्यमाना, जीवंति मे जीवं, स एव ज्योतिषः समीपे गओ य जोतिपत्ता समीपगता भिन्ना पवने मत्स्यास्तप्यन्ते, किमंग पुण तत्ते, त एव च्छूढा अयोक्त्रच्छे वा, सीतयोनित्वाद्धि मत्स्यानां उष्णदुःखानभिज्ञत्वाच्च अतीवाशौ दुःखमुत्पद्यते इत्यतो मत्स्याग्रहणं । किंचान्यत्-संतच्छणं णाम ॥३१३॥ समस्तं तच्छणं णाम जत्थ विउब्बिताणि वासिपरसुमादियाणि तं बलिओ जहा खयरकट्टं तच्छेति एवं तेवि वासीहिं तच्छिजंति, अब्बे कुहाडएहिं कट्टमिन्न तच्छिजंति, महन्ति तावं णाम महंताणिवि तंताणि तच्छणाणि भूमीवि तत्ता, असाधूणि कम्माणि जेसिं ते असाधुकम्मी, हत्थेहि य पादेहि य बंधिऊणं, रज्जूहि य णियलेहि य अउआहि य कडिकडिगाबंधेणं बंधिऊणं मा पलाइस्संति उडूंसेन्ति वा तथा पुरकवालफलंग इव कुहाडहत्था तच्छेति, ते एवं संतच्छिता 'रुहिरे' वृत्तं ॥३१४॥ रुहिरे पुणो चेव समूसितं, गोरुधिरं जंते छिजंताणं परिगलति, पुब्बं च तेषां वर्चस्फुटितान्यंगानि ते वर्चसा आलिचांगाः कुहाडपद्दारएहिं, भणंति-भंगे अयक्त्रच्छेसु, तम्मि चेव णियए रुधिरं उब्बचेमाणा परियचेमाणा य पयंति, ण णेरइए फुरंते उक्कारिगा च, ध्रवं च जहा सिलिसिलेमाणा पुरफुरुते य, सज्जो मच्छे व अयोक्त्रच्छेसु पयंति सज्जो मच्छेति जीवंते, अथवा सज्जो कमच्छे मज्जो हते, अध णिज्जिगाए चेव वसाए, अयोक्त्रच्छीणीचि अयोमयाणि पात्राणि, एवमपि ते छिन्नगात्रास्ताड्यमाणाः पाट्यमानाश्च 'ते तत्थ मंसीभवन्ति' वृत्तं ॥३१५॥ छारीभवन्ति वा, न भ्रियंते, तिन्वा अतीववेदनानुबन्धवा न लोमं देवं गतं, इतरहा तु अतिति-व्ववेदणा इति, पठ्यते-कम्माणु भागं, सीतं उसिणाणु भागं वेदंति, भूयो २ वेदंती भूअणूवेदयंति, तेण दुक्खेणं दुक्खंति, सोयंति जूरंति इह दुक्कडेहिं अट्टारसहिं ट्ठाणेहिं 'तेहिंपि ते लोलुअसंपगाढा' वृत्तं ॥३१६॥ तस्मिन्नपि ते पुनर्लोलुगसंपगाढे अणं

पंगादतरं सुतं तं विउञ्चिपलयं अगणिं गाढं द्वाणं वयंति, लोलंति येन दुक्खेन तल्लोणं, भृशं गाढं प्रगाढं निरन्तरमित्यर्थः, गाढतरं सुट्ठुतरं गाढं सुतत्तं, ततो विसाला विगतो गरगउसिणगाओ अधिकतरं, अथवा सा अगणिणा तत्तं सीतवेदणिजावि लोलुगा तेसुनि णेरइया सीएण हिमकडअउणपक्खिचाइं च भुजंगा ललकारेण सीतेणं लोलाविजंति, अण्णसिं पुण गरगाणं वा, लोलुआगिगिचि णाम, जहा लोलुए महालोलुए, तत्थ सादं लभंतीति दुग्गे निरयपालो महचरेणापि तावत् ण तत्थ सायं लभति, उक्तं हि—‘अञ्छिणिमीलि-
यमेत्तं णत्थि सुहं किञ्चि कालमणुवद्धं’ अतिदुग्गे वा, भृशं दुग्गे वा, ण चेव तत्थ कासइ समा भूमी अत्थि, अरिहिता अभिभावः तस्मिन्नपि अरिहते अभितावो तहावि तं विजंति अयोक्कवच्छादिसु तेषां नरकाणां गण्डस्योपरि णिटका इव जाताः ते ते स्वाभाविकेन नरकदुक्खेण विशेषतश्च नरकपालोदीरितेन पुनः पुनः समाहता हन्यमानाः स्वयं वेदनासमुद्घातैरिव कालं गमयंति, तत्र पुनर्महा-
द्योपनरकपालोदीरितैस्तेषां च परस्परतो हनछिन्दभिंदमारयातिकूपितस्तनितशब्दश्च ‘से सुन्ववतीं गामवघे व सदे’ वृत्तं ॥३१७॥
से जहा नामए अयवाते वा णरवाए वा सर्वस्वहारे च वन्दिग्रहे वा महाणगरडाहे वा उक्किरिजंतेसु वा णगरेसु गामेसु वा संमंता हाहाकारा रवा अमावुपुत्राः श्रूयंते, एवं तेष्वापि उदिण्णकम्माए पयायति णरगपा(लाव)याए णरगलोगस्स महाभैरवसदो सुव्वते, उदिण्णकम्माण तेषिं असातावेदणिजादिगा ओसणं असुभाओ कम्मपयडीओ उदिण्णाओ, असुरकुमाराणवि तेषिं मिच्छत्तहासरतीओ उदिण्णाओ इत्यवस्थे उदिण्णकम्मा, णेरइयाणं शरीराणीति वाक्यशेषः, उदीर्णकर्मणोऽसुराः, पुनः पुनरिति अनेकशः, संघातमारणाणि सह हरिसेण सहसिं दुक्खवापयंति दुहंति विहंसंति वा, पठ्यते ‘पाणेहिं णं पाच विजो जयंति’ वृत्तं ॥३१८॥ प्राणाः शरीरेन्द्रिय-
वलप्राणाः ते पापास्तैस्तेर्वेदनाप्रकारैः बलभेदप्रकारैश्च वियोजयंति विह्लेपयन्तीत्यर्थः, स्यात्किमर्थं तेषां वेदनाशुदीरयंति ? कीदृशीं

वा ? उच्यते 'भेऽदं पचक्खामि जहातहं'ति जहिति इहं येन प्रकारेण पात्राहं कम्माहं ते तहिं तहेव वेयणाओ पाविज्जति, का तहिं भावना ? तीव्रोपचितैस्तीव्रवेदना भवंति मन्दैर्मन्दा मध्यैर्मध्या नरकविशेषतः स्थितिविशेषतः, अथवा जहा तहत्ति राजत्वे वा राजा-
मात्यत्वे चारकपालत्वे लुब्धकत्वे वा सौकरिकमत्स्यबन्धत्वे वा वधघातमांसापरोधपादारिकयाज्ञिकसंसारमोचकमहापरिग्रहेत्येवमा-
दयो दण्डा यैर्यथा कृतास्तान् तत्थेव दण्डे तत्थ सारयंति-बोलंति, ते च यथाकृतैर्दण्डैः स्मारयन्ति याच्यमानाः, सारयंति सारयंति,
न तथा छिद्यन्ते एव, मार्यन्ते बध्यन्ते सह्यते, एवं यावन्तो यथा दण्डप्रकाराः कृतास्तावद्भिस्तथा च स्मारयंति 'ते हम्मममाणा णरगं
उवेंति'वृत्तं ॥३१९॥ त एवं बालाः हन्यमाना इतश्चेतश्च पलायमाणा णिलुक्कणपथं मगंता नरकमेवान्यं भीमतरवेदनं प्रविशंति,
जहा इह चारेहिं चोरा चारिज्जंति, कडिछेमणुप्रविशंति, तत्रापि सिंहव्याघ्राजगरादिभिः खाद्यंते, एवं ते ते बाला पलायमाणा नर-
कपालभयात् नरकं पतंति अण्णं पुण्णं उरुअस्स, उरुअं णाम उच्चारपासवणकहमो, से जहा णामए अहिमडिच्चि वा मतकुहितवि-
णडुकिमीएणं, तदपि उरुअं तप्तं महत्ति, ताव तत्थ चिड्ढंति उरुवभक्खी, उरुव भक्षयन्तीति उरुवभक्खी, ते णिरयपालेहि उरुव
खाविज्जंति, तुद्यत इति तुद्यमानाः कर्मभिः, कर्माविशा णाम कर्मयोग्या कर्मवशगा वा, तत्थ दूरे चेव विट्ठाकमिसंस्थाणा विउ-
व्विया किमिगा तेहिं खज्जमाणा चिड्ढंति, गुणमारगा य तत्थ किञ्छाहिं गच्छंति, परिसंता य तत्थेव लोलमाणा किमगेहिं खज्जंति,
छट्टसत्तमासु णं पुढवीसु णेरइया मत्तमहन्ताहं लोहितकुंशुरूवाहं विउव्वित्ता अण्णमण्णस्स कायं समतुरंतेमाणाअणुखायमाणा चिड्ढंति ।
किंचान्यत्-'सदा कस्सिणं पुण घम्मट्ठाणं' वृत्तं ॥३२०॥ सदेति नित्यं, कस्सिणं णाम संपूर्णं, तत्तोष्णं कुंभीपागअणंतगुणा-
धियं, जोवि तत्थ वातो सोऽवि लोहारधमणी वा अणंतगुणउसिणाधिको, गाढेहिं कम्मेहिं तत्तेपामुपनीतं, ते वा तत्थुवणीता अवा-

यानीह गाढान्युपणस्थानानि इष्टपाकादीनि तैस्तदुपमीयते, उपनीयतेचि वा उपपदरिमतेचि वा एगङ्गं, अतिदुःखस्वभावं अतीदुःख-
धर्मं, तथात्रि अतिदुःखधम्मे आगमं परिकल्पयति, वालिं हत्थं कसुं पक्खिविऊण विहणंति, विणिहणिचा खीलगेहिं चम्ममिव ततो
चित्तडितसरीराणं वेधेहिं विंधंति सिराणि, तेसिं वध्यस्थानानि येषु वेधेषु ते वेधाः, तद्यथा अधिकर्णनासासुखानि, अदान्तेन्द्रियाणां
पूर्वत एव एतानि पूर्वमदान्तान्यभूवन्, सांप्रतं दामन्यते, अथवा सीसावेढेण तावेन्ति-सीसं दुक्खावेति, किंचान्यत्-तत्रासिपत्रा नाम
नरकपाला 'छिंदंति बालस्स खुरेण णक्कं, उट्टेवि छिंदंति दुवेवि कण्णे' वृत्तं ॥ ३२१ ॥ एतानि हि पूर्वमच्छिन्नदोषान्य-
भूवन् अच्छिन्नतृणानि वाऽऽसन्, तत्साम्प्रतं स्वयमेव छिद्यन्ते, जिह्वं विणिक्किस्स विहत्थिमेत्तं, एषा हि पूर्वं नसारित्तनी अलीक-
भापिणी चासीत्, परस्परं विक्कुव्वितेहिं छिन्दंति, बालस्स खुरेण णक्कं तिवखाहिं खूलाहिंति, लोहखीलगाः, ते च कायं यावत् कका-
टिकातो निर्गता, निपातयतिचि विंधंति, त एवंविद्धा तो 'ते तिप्पमाणा तलसंपुड(ब)च्चा' वृत्तं ॥ ३२२ ॥ विनितप्यमानाः
तिप्पमाणाः पीड्यमाना हेरिकादिषु तलसंपुलिता णाम अयतबंधा हस्तयोः कृता, यथैषां करतलं चैकत्र मिलति, एवं पादयोरपि,
अथवा करतलेन किंचि ज्ञोड्यमानाः, एवं तेषां च घडगेहिं जंतेहि य तलसंपुडियच्चा, अच्चा सरीरं भण्णति, रातिंदियं तत्थ
थर्णंति मंदा रात्रिदिनप्रमाणमात्रं कालं निच्छणंते अच्छंति, मंदा नाम मंदबुद्धयः, लीना वा समीरिता, सर्वतो रुधिरं गालाचिता
इत्यर्थः, सर्वतश्च मांसैरवकृष्टैः अनायभूमीय थरथरायंतो, अण्णावक्कथलं वंगाई देहोऽत्रि खंडखंडाई केसिंचि काउं पज्जोविततो,
सव्वओ पलीविच्चा वेढेऊण केइ खारेण पत्तच्छिन्नंगा वासीमादीहिं तच्छेतुं खारेण सिंचंति, किं च-जइ ते सुत लोहितपाग-
पायी, तेयगुणा परेणं यदि त्वया कदाचित् श्रुता, लोकेऽपि ह्येषा श्रुतिः प्रतीता, तत्र कुंभीओ विज्जंति, लोहितस्थापाकः लोहित-

पाकः पच्यते यस्यां सोऽयं लोहितपाकपायी, बाह्यबलस्य ह्यग्नेः अधिकस्तापो भवति, परिशुब्केन तस्याभिनवप्रज्वलितस्य, स हि अधिकं दीप्यते दहति च, तेयगुणा एत्तोवि परं अणंतगुणा, उण्हो—अग्नी, कुंभी महती कुंभप्रमाणाधिकप्रमाणा कुंभो भवति, जाहेवि चउसुवि पासेसु प्रज्वालितेनाग्निना तप्तलोहिका तेसु, ताम्रपूर्णो दुरासयो, एवं ताओवि कुंभिकेहिं णिरयपालेहिं चिउव्विताओ कुंभीओ महंति, महंतीओ पुरुषप्रमाणानीति अधियपोरुसीओ, यथाऽस्यां प्रक्षिप्तो न नारकः पश्यतीति, ण वा चक्केइ कण्णोसु अवलं-विउं उत्तरिचए, अद्वहिता—लोहितपूयमादीणं असुभाणं सरीरावयवाणं पुण्णा, अथवा कुंभी उड्डिगा, अधिया पोरिसेसु वा ऊणा कीरंति तत्थ विच्छोभणा भवति, 'पक्खिखप्प तासु' वृत्तं ॥ ३२४ ॥ अट्टस्सरेत्ति आर्चस्वरमिति, आर्तो हि यावत्प्रमाणं रसति, नासौ लज्जां धैर्यं वा तस्मिन्काले गणयति ॥ 'अप्पेण अप्पं इह वंचइत्ता' वृत्तं ॥ ३२५ ॥ अप्पं णाम आत्मानं इहेती इह मनुष्यलोके वंचइत्ता कूडतुलादीहिं, अथवा अप्पाणं, परोवधातसुहेण अप्पाणं वंचइत्ता भवाधमो, भवाधमो णामाधर्मः अतस्तस्मिन् भवाधमे-अधर्मो पुत्रसते सहस्सेसति जाव तेत्तीसं सागरोत्तमाइं, चिद्धंति तत्था बहुकरकम्मा । जहाकडं कम्म तहासिभारे वह्णि कूराणि कम्माणि येषां ते बहुकूरकर्मा, कम्मा जे य पज्जंति, जे य पंचंति सन्वे ते बहूतरकम्मा, जहाकडं कम्मेति यथा चैपां कृताणि कर्माणि तथैवैपां भारो बोढव्यः इत्यर्थः, विभत्ती विज्जते नासौ भारः, का तहिं भावना?—यादृशेनाध्यवसायेन कर्माण्युपचिनोति तथैवैपां वेदनाभारो भवति, उत्कृष्टस्थितिर्वा मध्यमा जघन्या वा, ठितिअ अणुरुत्ता चेव वेदना भवति, अथवा यादृशानीह कर्मा-ण्युपचिनोति तथा तत्रापि वेदनोदीर्यते तेषां स्वयं वा परतो वा उभयतो वा, उभयकरणेण, तद्यथा—मांसादा स्वमांसान्येवाग्निव-र्णानि भक्ष्यन्ते, रसकपायिनः पूरुधिरं कलकलीकृतं तउतंवाणी य द्रवीकृतानि, व्याधघातसौकरिकादस्तु तथैव विध्यन्ते मार्यते

च, चारकपाला अष्टादशकर्मकारिणः कार्यते च, आनुतिकानि जिह्वा नक्षयंते वृथ्यन्ते च, चोराणां अंगोपांगान्यपह्रियंति, पिण्डी-
कृत्य चैनां ग्रामवातेष्विव वधयंति, पारदारिकाणां वृषणा छिद्यन्ते अगिन्नर्णाश्च लोहमयस्ते स्त्रियः अवगाहाविजंति, महापरिग्र-
हारभैश्च येन येन प्रकारेण जीवा दुःखापिताः सन्निरुद्धा जोतीता अभियुक्ताश्च तथा तथा वेयणाओ पाविजंति, क्रोधनशीलानां
तत्तिकयते येन येन क्रोध उत्पद्यते, तेणं एवं रुसिज्जति, इदानीं वा किं तत् कुष्यसे ? किं वा क्रुद्धः करिष्यसि ? , माणिणो हि
लज्जंति, मायिणो असिपत्तमादीहिं सीतलच्छायासरिसेहि य तउतंगएहिं प्रवचिज्जंति, लोभे जहा परिग्गहे, एवमन्येष्वपि आश्र-
वेव्ययोग्यमित्यतः साधूक्तं जहा कडे कम्मे तथा से भारयति । 'समज्जिणिच्चा कल्लुसं अणज्जा' वृत्तं ॥३२६॥ जहा अयम्म-
पक्खे वुच्चिहन्ति अधम्मिए अधम्माणुएत्ति हण छिंद भिंद वयंतएत्ति जाव णरगतलपतिट्ठणे भवति, कलुपमिति कम्मं व, चिरस्स
हि तत्प्रसीदेति, हिंसादि अणारिया कम्मा अणारिया, इया शब्दादयः, कमनीयाः कान्ताः, त एव विषयाः, अथवा कान्ताबंधे
वा, तैर्विग्रहीणाः, अहवा गेत्तिआ, इइ हि इट्ठाणि य कांताणि य पियाणि य तेहिं विप्पहीणा, तओ रसगंध उरुतकदमे य पूग-
वमसारुहरिकदमे या, 'से जहा णामए अहिमडेति वा' कसिणे-संपुन्ने असुभभावेण स्पृशंतीति स्पर्शाः, चशब्दात् सदे रूवे रसे गंधे
फासेत्ति, रयणप्पमाए अणिट्ठा फासादयो, सेसासु कमेसु अणिट्ठतरा, कर्मयोग्याः कर्मपयोगाः, जारिमा कम्मा कया, तिचिहं
तिव्वा, सकुणिमेति न कश्चित् तत्र मेध्यो देशः, मन्वे चेव मेदन्वसामंमारुहरिणुव्वाणुलेवणतलाओ, स्थितिपरिसमाप्तेः वसंतीत्या-
वसंत इति प्रथमोद्देशकः ॥

स एव भावनरकाधिकारः, यानि दुःखानि प्रथमे उक्तानि द्वितीयेऽपि तादृशान्येवोक्तानि, नरकपालकृतैस्तु परस्परकृतैश्च विशेष

उच्यते 'अहावरं सासतदुक्खधम्मं' वृत्तं ॥३२७॥ अथेत्यानन्तर्ये, अपर इत्यतो विकल्पः, शास्त्रतमिति नित्यकालं यावदाशुः 'अच्छिणिमीलितमेत्तं' गाथा, दुःखस्वभावं दुःखधम्मा । तं ते पञ्चक्खामि भृशं विविधं प्रकारैर्वा वक्ष्यामि पञ्चक्खामि, अथवा आदितः इदानीं वक्ष्यामि प्रवाचयिष्यामि, यथेति येन प्रकारेण, सर्वज्ञो हि यथैवावस्थितो भावः तथैवं पश्यति, तथा तेनैव, वक्ति, चाला यथा दुक्कडकम्मकारी येन प्रकारेण यथा, कुत्सितं कम्मं दुक्कडं, दुक्कडाहं कम्माहं करोति दुक्कडकम्मकारिणः, हिंसा-दीनि महारंभादीणि च, वेदंति-अणुभञ्जति, पुरेक्कडाहंति यन्मनुष्यत्वे त्रिविधकरणेनापि निकाचिचानि, तानि तु स्वयं वेदयंति निरयपालैश्च वेदाविज्जति, 'हत्थेहिं पादेहि य वंधिऊणं' वृत्तं ॥३२८॥ जहा इह राया रायपुरिसा वा अवकारिणो स्वंधे बंधित्वा सरेहिं विंधंति एवं तेचि णरयपाला स्वंधेसु वद्धाणं पाडिताणं वा हत्थपादं तडयिचाणं उदराहं फोडंति खुरेहिं तेसिं, खुरेहिं वासेहिं वा, असिता-णिसिता तिण्हा, अथवा णिसिता मुंडा इत्यर्थः, कृष्णा वा, तेहिं मुंडेहिं दुःखाविज्जंति मारिज्जंति च, त्वया उदरनिमिच्चं हतानि सन्धानि, अथवा खुरासिगेहिं खुरेहिं असिगएहि य अणो पुण गेण्हितु बालस्स चिहण्ण देहं गृहीत्वेति णस्समाणं वा वशमानयित्वा, विहण्णेति-विहिणिच्चा खीलएहिं बज्जं पिट्ठतो उद्धरंति थिरा नाम अत्रोडयन्तः, पृष्ठतो नाम पण्हिगाओ आरद्धं जाव कृगालिकातो उद्धरंति-उप्पाडंति, एवं पार्श्वतोऽपि, किंचान्यत् बाहू य कत्तंति य मूलतो से'वृत्तं ॥३२९॥ बाधयति तेनेति बाहू, मूलतो नाम उद्गमादारभ्य उक्कच्छगमूलतो प्रारभ्य, लोहकीलएणं चतुरंगुलप्रमाणाधिकेणं थूलं मुहं विगसावेऊणं, थूलमिति महत्, मा संयुड्ढेहिंति वा रडिहिंति, आरसतोऽपि न तस्य परित्राणमस्ति, तथाप्यातुस्त्वादारसंति आडहंतिचि बुच्चंति, किंच-रहंसि जुत्तं सरयंति बालं सरयंतिचि गच्छति बाहेतीत्यर्थः, पापकर्माणि च सारयन्ति, त एव च बालास्तत्र युक्ता ये

चैनां वाहयन्ति त्रिविधकरणेनापि ते यस्य रुविणो, रथे सगडे वा, गुरुगं विउव्वितं रथं, अवधंता य तत्ररैरिव आसज्ज वांधंति, आरुहा विंधंति, तुदंतीति तुदा-तुत्रकाः गलिवलीवईवत्पृष्ठे, सा च भूमी 'अयं च तत्तं' वृत्तं ॥३२०॥ तप्तं हि किञ्चिदयः कृष्णमेव भवति, सा तु भूमी ज्वलितलोहभूता सज्ज्योतिषा सद्यज्वलितेन ज्योतिषा तप्ता, न तु केवलमेवोष्णा, तज्ज्योतिषापि अणंतगुणेहिं उष्णा सा, तदस्या औपम्यं तदोपमा, अणुक्कमंतो णाम गच्छता, ते डज्जमाणा कलुणंति ते य इंगालुल्लं भूमिं पुणो खुंदाविज्जंति, आगतगताणि कारविज्जंता य अतिभारोक्कंता डज्जमाणा कलुणाणि रसंति, इभुमिस्तुत्रकैश्च प्रदीप्तमुष्वैश्वोदिता तसेपु योगेषु युक्ता, तप्तानि वा युगानि येषां रथानां त इमे तप्तयुगाः, अतस्तेषु तप्तयुगेषु युक्ताः, त एवं 'वाला बला भूमिमणोक्कमंता' वृत्तं ॥३२१॥ बाला मंदा, बलादिति बलादनुक्कमंतो, बलात्कारेण, अथवा बला घोराबला इत्यर्थः, विविधेन प्रज्वलानामपि स्थूलेण पूयसोणिणएण अणुलिक्ता तला, विगतं ज्वलं विज्वलं जलेज्ज, विज्जलाविष्टनेन जलेण एव सोयपूयसोणितेणं, लोहमयः पथः लोहपथः, यथा लोहमयपथः तप्तः तथा सोऽपि, जंसीऽभिदुग्गे बहुक्करकम्ममा अभिदुग्गं-भृशं दुर्गं वा, दंडलउडमादीहिं हत्वा हत्वा, पुनः पुनः प्रेष्यन्त इति प्रेस्या-दासा भृत्या च, पुरतः कुर्वन्तीति अग्रतः कृत्वा वाहंते गोणा इव अणिच्छन्ता पिट्टिज्जंति तुद्यन्ते च, किं च-'ते संपगाढंमि पवज्जमाणा' वृत्तं ॥३२२॥ नानाभिर्वेदनाभिर्भृशं गाढं संपगाढं निरन्तरवेदनमिति, अथवा संचधैः पथः संपगाढः, ते अतिभारभराक्रान्ता शर्करापापाणपथं प्रपद्यमाणाः 'सिलाहिं हंमंति नितापिया(निपातिणी)हिं' शिलाभिर्विस्तीर्णाभिर्विक्रियादिभिरभिमुखं पतंतीति अभिपात्यमाना, नान्यत्र पतन्तीत्यर्थः, किंच 'संतावणी नाम चिरद्वितीया' सर्व एव नरकाः संतापयन्ति, विशेषेण तु वैक्रियाग्निसंतापिता चिरं तिष्ठति, ते हि चिरद्वितीया जहण्णेण दस-

वाससहस्राहं उक्कोसेणं तेत्तीससागरोवमाणि संतप्पते शरीरेण मणसा च, अमाधूणि कर्माणि येषां ते इमे असाधुकर्मा, तस्मिन्नेव संतावणीसंज्ञके नरके 'कंङ्कसु पक्खिप्प पयंति चालं' वृत्तं ॥३३॥ अयाकोट्टपिट्ठपयणगमणादीसु पयणगेसु पक्खिप्प चाला, ते च यतो भुज्जिगा इव उज्झमाणा उष्किडंति, णेरइया पुणो पत्तोवह्वं, पंचेव जोअणसयाहं, ते उड्डुकाएहिं विल्लप्पमाणा उड्डुकाया णाम द्रोणिकाः, ते उष्किडेन्तावि सन्तो उड्डुकाएहिं विविधेहिं अयोमुहेहिं खजंति, खजमाणा भक्खितसेसा भूमिं संपत्ता अवरेहिं खजंति सणप्फतेहिं, न शक्यते धारयितुमित्यर्थः, सिंहव्याघ्रमृगशृगालादयः विविधाः 'सम्मूसितं णाम विधूमठाणं' तत्थ ते णेरइया सम्मूसियाविजंति, ऊसवितं ऊसवितं विनाशितमित्यर्थः, विधूमोऽग्निस्थानं, विधूमो नामाग्निरेव, विधूमग्रहणात् निरिधनोऽग्निः स्वयं प्रज्वलितः, सेन्धनस्य ह्येवस्यमेव धूमो भवति, अथवा विधूमानां हि अंगाराणामतीव तापो भवति, यदि त्वापततु तं वा, यस्मिन् विकृत्यमानाश्च कलुणं थणंति, कलुणमित्यपरित्राणं निराकन्दमित्यर्थः, सपरित्राणा हि यद्यपि स्तनंति कूजंति वा तथापि तन्नातिकरुणं, अथवा यत्र उचियंता बुसमाना इत्यर्थः, अथवा जेसिं उवक्किता विविधमनेकप्रकारेण उत्क्रान्ता विउक्कंता, अधोसिरं कददु विगंत्तिऊण अधोसिरं काउं केइ विगित्तंति, केइ विगित्तऊणं पच्छा अधोसिरं वंधंति, अयो छगल्लो, अयेन तुल्यं अयवत्, यथा अय इव कप्पणीकुहाडीहिं केइ कुत्तितं कथंचि चंक्रममाणं फुरुफुरेंतं वा कप्पणिफुहाडीहिं हत्थेहिं सम्मूसवेंति-छिंदंति, एवं कुत्तितं वा छिंदंति, अथवा अयमिति लोहं, जहा लोहं तनेछयं छिजंति एवं वा । किंच 'सम्मूसिता तत्थ विसूणिनंगा' वृत्तं ॥ ३३५ ॥ सम्मूसिता नाम खंभेसु उड्डा वद्धा, तत्थ विस्मणिताणि अंगाणि जेसिं तेमे विस्मणितवुदना, त एवं सरसविस्मणिनंगा काकट्टादिभिर्मक्षयंति, संजीविणी णाम चिरट्ठितीया एनं यथोपदिट्ठेवदनाप्रकारे-

भक्ष्यमाणाश्च स्वाभाविकैर्निरयपालकृतैर्वा पक्ष्यादिभिः छिन्नाः कथिता वा मूर्च्छिता वा संतो वेदनासमुद्घातेन समोहता संतो मृतवदवतिष्ठन्ति, यथेह मूर्च्छिता उदकेन सिक्ताः पुनरुज्जीविता इत्यपदिश्यन्ते एवं ते मूर्च्छिताः सन्तः पुनः पुनः संजीवन्तीति संजीविनः, सर्व एव नरका संजीविनाः, चिरद्वितीया णाम जहण्णेण दमवासराहस्माणि उक्कोसेणं तेतीसं मागरोवमाणि, अथवा चिरं मृता हिंडं(चिह्नं)तीति चिरद्वितीया, नरकानुभावात्कर्मनुभावाच्च यद्यपि पिप्यन्ते सहस्रशः क्रिय(मार्य)न्ते तथापि पुनः संहन्यन्ते, इच्छन्तोऽपि मृतिं तथापि न म्रियन्ते, पापचित्तं पूर्वं पापचेता आसीत्, सा प्रजा सांप्रतमपि न तत्र किंचित्कुशलचेता उत्पद्यते येनापापचेता सा प्रजा स्यादिति, अयं वा परो यातनाप्रकारः 'तिक्खाहिं सूलाहिं वधेन्ति चाला'वृत्तं ॥ ३३६ ॥ लोहमयैः सुलैस्त्रिशूलैश्च यथा नामनिष्पन्ने निक्षेपे वधयतीति विंध्यति, वशं उपगता वशोपगा, शौकरिका इव वशोपगं महिषं व वधयन्ति, पठ्यते च-वशोपगं सावरिया(सावययं)व लद्धुं, सवरा-श्वरा म्लेच्छजातयः, ते यथा कंदर्पात्कटाटिकमादि विंध्यति, गलगमादि वा, एवं तेव तं नेरइयं छिंदन्ति भिंदन्ति, अत्र तु सौकरिकग्रहणं, ते हि तत्कर्म नित्यसेवित्वात् निर्दया भवन्तीत्यतः, ते शूलविद्धा कलुणं थणन्ति कलुणं नाम दीणं, थणन्ति नाम कंदन्ति, एकंतेनैव दुक्खं, दुहन्ति च अंतो बहिं च, जमकाइएहिं नेरइएहिं च, न तत्र समाधासो अस्ति, नित्यगलाना इति, महाज्वराभिभूता इव निष्प्राणा निर्बला नित्यमेव च नारका दमविधं वेदणं वेदन्ति, इदं चान्यत्-असातं-दुक्खं धम्मं 'सदाजलं-णाम णिहं महंतं'वृत्तं ॥३३७॥ सदा ज्वलतीति सदाज्वलं अधिकं तस्य (तत्र नि)हन्यत इति, ज्वरो उपानवस्थितं महदिति गंभीरं विस्तीर्णं च, यस्मिन्निति यत्र, विना काष्ठैरकाष्ठो, विक्रियकालभावा अग्रयः अवधृता पातालस्था अधःस्था, चिह्नं नि तत्था बहुकूरकम्मा नरकपालैः प्रक्षिप्ता, बहुणि कूराणि कम्माणि जेसिं ते बहुकूरकम्मा,

कूरं णाम निरनुक्रोशं हिंसादि कर्म यत्कृत्वा, कृते च नानुत्पद्यते, अरहितः स्वरो येषां कूजतां उत्तारयति, अन्यैश्च बहुमिर्विलपि-
र्विलपंतो अरहितस्वराः, चिरं तिष्ठन्तीति चिरद्वितीया, विविधेन सन्निरुद्धा वेदनादिताः ताहिं ताहिं चिरद्विती, किंच 'चिया
महंतीउ समारभित्ता' वृत्तं ॥३३८॥ चीयंत इति चितकाः, महंतीओ नाम नारकशरीरप्राणाधिकमात्राः यत्र चानेकनारका
मायन्ते, समारभंतिचि विविधेणवि डज्जंति, सब्व एव प्रक्षिप्ताः आवड्ति तत्थ असाधूणि कम्माणि जेमिं पुर
आसीत् ते असाधुकर्मा, सपंति-सर्पीयतां, यथा सर्पिः व्यूढः जोतिस्मि, णिद्धूमए खड्गिं गालाणं खड्गाए भरिताए अग्निवण्णे वा
अयोक्कवहेणं चणंतीव, सर्पिग्रहणं तु इतरोऽपि सच्चो गुह्यते मत्स्यो वा, अयमपरो यातनाकल्पः 'सदा कसिणं पुण घम्ममट्ठाणं'
वृत्तं ॥३३९॥ सम्पूर्णदुःखस्वभावेन गाढैः कर्मभिस्तत्रोपनीताः, तद्वातेपापुपनीतं अतिदुःखस्वभावं, हत्येहिं पादेहि य विधि-
ऊणं चउरं कप्पादं वद्धा सत्कुमिव निर्दयं हन्यते, वशीकृतः यथा न जीवतीति न वा सुम्रियते, मा भूद्वेदनां न प्राप्स्यतीति,
समारभंतिचि पिट्ठेति, तं एवं हनंतो णिरयपाला 'भंजंति बालस्स वधेण पट्ठि' वृत्तं ॥ ३४० ॥ लउडादिधानैर्यथा तैरन्यत्र
भग्नानि पृष्ठानि एवं तेपामपि भंजंति अयोधणेहिं, अपि पदार्थादिषु, पट्ठिपि भंजंति सीसंपि विंधंति अन्नानवि अंगोवंगाणि संचुण्णि-
तमोडितानि करंति, ते भिण्णदेहा फलगावतट्टी त एव भग्नाङ्गप्रत्यङ्गाः फलका इव उभयथा प्रकृष्टाः करकयमादीहिं तच्छिता
मोगगरेहिं पहतता शीताभिरुणाभिर्वा वेदनाभिरभिभूतास्तप्ताभिर्दीर्घाभिराभिर्विन्ध्यन्ते, उत्तिष्ठोत्तिष्ठेति गच्छ गच्छेति, किंच-
'अभियुंजिया रोदअसाधुकर्मा' वृत्तं ॥३४१॥ अभियुंजिता तिविधेणवि रौद्रादीनि कम्माणि असाधूणि येषां ते रोदअसा-
धुकर्मा अभियुंजते रौद्रैः, ते च रौद्राः पूर्वमभवन्, तत्रापि रौद्रा एव परस्परतो वेदना उदीरयन्तः, हस्ति तुल्यं वहन्तीति हस्ति-

चत, हस्तितुल्यं भारं वहतीत्यर्थः, हस्तिरूपं वा कृत्वा बाध्यन्ते, अश्वोष्ट्रखरादिरूपं वा, यैर्यथा वाहिताः । किंच 'एवं उरूहिनु उवेतयो वा हस्त्यादिरूपं विकुर्वितं वा एवं वराकं अन्यो वा, गुरुत्वादवहतश्च गलितलिङ्गनिव यातारो आरुह्य किं न वह-
सीति किं काणचो सिति कृकाटिकाए वैधति । किंच-बाला बला भूमि अणोकमंता, वृत्तं ॥ ३४२ ॥ बालाः इत्यजानकाः,
बला इति न स्ववशा, बलादनुक्रम्यन्ते भूमिं पूयवमाशोणितग्रविज्वलं, लोहकंटकचिंतां, महंतीत्यनोरपारा०, न तत्रान्या भूमिर्वि-
द्यते या एवंविधाया न स्यादिति । विद्यद् तत्पेहिं अन्ये पुनरगाढेपूदकेषु प्रगाहिताः पश्चाद्विपच्यन्ते त्रपकेषु, त्रेप्यका नदीमुखेसु
विदलकवंशफलीमया पिंडिगासंठिता कजंति, ताव ओसरंते उदगे ठविजंते हेड्डाउत्ता, पच्छा मच्छगा जे तेहिं अकंता ते गलिते
उदगे संयुजिता घेपंपति, एवं तेऽपि बहवः त्रस्यंते, ततः निष्ठिते उदके समीरिता नाम पिजं कुट्टित्वा कल्पनीभिः खण्डशो
वलिं क्रियन्ते, अथवा कोटुं गगरं बुच्चति, गगरवली विक्रियन्ते, किं चान्यद् ॥ ३४५ ॥ अन्तर्गिः छिन्नमूल इत्यर्थः, आकाश-
स्फाटिकं वा न दृश्यते, अन्तकारत्वाद्वा न दृश्यते, किंच-आरुभणमार्गो न दृश्यते, हत्थपरिमोसक्काए एव, ततस्ते नारुभंति,
आरुवहपथेण विलग्गाश्चेत्सर्वपर्वतः संहन्यते, अन्ये पुनः ब्रुवते-दृश्यत एवासौ, भूमिबद्ध एव चोपलक्ष्यते, न च संबद्धः, ततस्तेन
संहतीभूतेन 'हंमंति तत्था बहुक्करकम्मा बहूनि कूराणि हिंसादीनि कर्माणि जेसिं, परं सहस्राणीत्यर्थः, मुहुर्तस्य हन्यन्ते पुनः
पुनः संहन्यमानेऽनेन वियुज्जमाने च, ते एवं ते संहन्यमानाः 'संबाधिता दुक्कडिणो थणंति' वृत्तं ॥ ३४६ ॥ संबाधिता नाम
स्पृष्टा, अहश्च रात्रौ च विरहो नास्ति वेदणाए, त्रिभिस्तप्यमानाः एगंनकूडे णरए मंहने, अथवा अदीणिंयं
दुक्कडिणो थणंति अत्यर्थं दीनं २, आदीनं दुष्कृतानि येषां सन्तीति ते इमे० दुक्कडिणो, अराहितस्वरं चिरं तिष्ठतीति, तत्थ य

चिद्वृत्तिं चिरं सदाविता, किंच-एगंतकूडे णरए महेते एगंतकूडो णाम एकान्तविषमो, न तत्र काचित् समा भूमिर्विद्यते यत्र ते गच्छंतो न स्वलेयुरिति, न प्रपतेयुर्वा, महदिति क्षेत्रतः कालतश्च, खेत्ततो जहण्णेणं जंबूदीवपमाणमेतं उक्कोसेणं असंखिआइं जोअणाइं, कालओ जहण्णेणं दसवाससहस्साइं उक्कोसेणं तेचीसं सागरोवमाणि, तथावि तंमि निरयो कूडो तत्थ २ देसे २, सउत्तारैता, णिगमपवेसेसु य अट्ठयानि कूटानि यत्र ते पाटयंते, मुगा इवासकूट्ठयन्ते, तत इतरेण कप्पणिक्कुहाडिहत्थगता मृतानिवैतान् कल्पयन्ति, ये इह व्याघ्रादयो आसीरन्, विषमः स एव नरकः, यत्र वा तानि कूडानि, रयितापि उत्तारोणे(त्त)रे पथनिर्गमणपथे वाहंता इति ता । किंच-‘अणासिया णाम महासिलाया’ वृत्तं ॥ ३४६ ॥ तान् हि कूडैर्बद्धान् बद्धान् न असितः अनसितः क्षुधित इत्यर्थः यथा इह क्षुधिताः शृगालाः किंचित्सिंहादिशेषं शृगादिरूपं भक्षयन्ति लक्कलक्काहिं एवं तेऽपि, महानिति अतिमहच्छरीरा, पगब्भिता इति प्रधृष्टा, रौद्ररूपा निर्भयं सदैर्भिर्भक्षयित्वा न तृप्ता भवन्ति, सदा वा अवकोपा, अनिवार्या अप्रतिषेध्या इत्यर्थः, कर्पापणो अकोप्य इत्यपदिश्यते, अथवा ‘अकोप्यन्ते कुष्पितुं इत्युक्तं भवति, स्वायंति तत्था बहुक्करकम्मा बहुक्करकम्मा इत्युभयावधारणार्थं, ये च स्वादयन्ति ये च खाद्यंते, लोहसंकलाबद्धा खादंति केऽपि स्वैरा प्रधानतोऽनुधावंतो, अनुधावितुं पाटयित्वा खादंति, महाघोषा छिच्छीकरंति, अण्णे सलक्खगं धारंति । किंच-‘सया जला’ वृत्तं ॥ ३४७ ॥ सयज्जला णाम णदीऽभिदुग्गा सदा जलतीति सदाज्वला, अभिसुखं भृशं दुर्गा वा अभिदुर्गा, प्रविस्तृतजला पविजला, विस्तीर्णजला उत्तानजलेत्यर्थः, न तु यथा वैतरणी गंभीरजला वेगवती च, सा हि उत्तानजला, लोहविलीनसदृशोदका, लोहानि पंचकाललोहादीनि जंसी दुग्गं पवज्जमाणा अभिसुखं दुग्गा भृशं दुग्गा वा अभिदुग्गा, प्रपद्यमाना गच्छंत इत्यर्थः, एकतिका असहा इत्युक्तं, अल्पसहाया इत्यर्थः,

अनुकम्पंतीत्यनुक्रमणं । एतानि कासाणि फुसंति० वृत्तं ॥३४८॥ एतानीति यान्युद्दिष्टानि द्वयोरप्युद्देशक्रयोः फुसंतीति फासाणि, एगग्रहणे ग्रहणं, सदाणि विरुचरसगंधकासाणीति, स्पर्शग्रहणं तु ते त्रोटकाः दुःखतमाश्च निरन्तरमिति 'अच्छिणिघ्रीलिग्रमेतं गतिथ्य सुहं णिचिमेव अनुचद्धं । णरए णेरइयाणं अहोणिसं पच्चमाणाणं ॥१॥' चिरद्वितीति उक्ताः, ण हस्ममाणस्स तु अत्थि ताणं न तत्र हन्यमानस्य पिड्डमाणस्स वा किंचित् त्राणमस्ति, प्रत्युत भणंति-हण छिन्द भिन्द धत्ति भार तेपिथ पठवे-हत्ति, एवं यां यां कारणां कश्चित्कारयति तां तामनुवृंहयति बुभू(सुस्मू)पति च, एगां स्वयं पच्चणुहोति दुक्खं एक एवासो स्वयं अशुभकर्मफलमनुभवति, अनु पश्चाद्भावे, पूर्वं तन्निमित्तं तदन्येषु भवति पश्चादसावनंतगुणं तदनुभवति, तं पूर्वं कृतं प्रत्यनुभवति, 'जं जारिसं' वृत्तं ॥३४९॥ जं जारिसं पुच्चमकासि कम्मं जारिसाणि तिव्वमंदमज्झिमअज्झवसाएहिं जहणमज्झिमुक्किट्ट-ठितीयाणि कम्माणि कयाणि तं तहा अणुभवंति, संपरागो णाम संसारः, संपरीत्यसिन्निति संपरायः, कर्मफलोदयेन वा नरगं संपरागिज्जतीति संपरागततः कर्माविशेषात् तिर्यङ्मनुष्येष्वपि एगंतदुक्खं भवमज्झिणित्ता, कतरं भयं?, णरगभवो, पच्छा सो वेदेति?, गोयमा! अणंतकालं प्रभूतं, तम्हा 'एतानि सोच्चा णरगाणि धीरो' वृत्तं ॥३५०॥ एतानीति यान्युद्दिष्टानि, दधातीति धीरः श्रुत्वोपदेशात् तद्भयाच्च णो हिंसए कंचण सच्चलोए किंचिदिति सव्वं, हिंसका हि नरकं गच्छन्तीत्यतः, सव्व-लोकेति छज्जीवणिक्कायलोके णवएण भेदेण प्राणवधं न कुर्यात्, एगंतदिट्ठी अपरिगगहे य, एकान्तदृष्टिरिति इदमेव णिगगंथ पावयणं, अपरिगगहेति पंचमहव्वयग्रहणं तद्ग्रहणात् मध्यमान्यपि गृहीतानि, बुज्जेज्जत्ति अधिजेज्ज, अधीतं च सुणेज्ज, से न बुज्जेज्ज, 'लोभस्स वसं ण नच्चेज्जत्ति कसायणिगगहो गहितो, सेसाणवि कोहादीणं वसं ण गच्छेज्ज, अट्टारसवि पावट्टाणाइ, एताइ

सोच्चा णरगाई धीरे दुक्खाई मणुस्सेसुवि देवेसुवि 'एवं तिरिक्खेसुवि' वृत्तं ॥३५१॥ चतुरंते अणंतकालं तदणुव्वियगं कर्मणां स सव्वमेवं इह वेदइत्ता 'स' इति स साधुः जो पुब्बं वुत्तो बुज्जेज्ज तिउट्टेअत्तिं, सर्वमिति यैः कर्मभिः नरके गम्यते संसारो वा याश्च तत्र वेदनाः, सावशेषकर्म्मोद्धर्त्तनया वा पुनरपि हिंसादिप्रसंगात्तरको वेदनाश्च, एवमिदं सव्वं वेदयित्वा ज्ञात्वेत्यर्थः, अथवा वेदयित्वेति क्षपयित्वा नरकप्रायोग्यं कर्म कंखेज्ज कालं धुवमायरेज्जत्ति वेमि, सर्वं कर्मक्षयकालं, यो वाऽयो पण्डितमरण-कालः, धूयतेज्जेनेति, कर्मधुता 'चारित्रिमित्युक्तं, आचार इति क्रियायोगं आचरन् आवरंते वेति कर्मचरणमिति । नरकविभक्त्य-ध्वयनं पंचमं समाप्तं ॥

इदानीं महावीरत्थवोत्ति अज्झयणं, तस्स चत्तारि अणुयोगदाराणि, एगसरंति काउं अज्झयणत्थाहिगारो, उदेसत्थाहिगारो णत्थि, अज्झयणत्थाहिगारो तु महावीरवद्धमाणगुणत्थयेनेति, णामणिप्फण्णे महावीरत्थयो, महा णिक्खिवित्तवो वीरो णिक्खिवियवो थवो निक्खिवियवो । 'पाहण्णे महसद्धो' गाथा ॥ ८३ ॥ महदिति प्राधान्ये बहुत्वे च, प्राधान्येनाधिकारो, तस्स नामादि छव्विहो णिक्खेवो, णामठवणाओ गयाओ, दव्वे वहरित्तो तिविहो-सच्चिदादि ३, सच्चित्तो तिविहो, दुवदेसु तित्थगर-चक्खिबलेदेववासुदेवा, चतुष्पदेसु सीहो हत्थिरयणं अस्सरयणं, अपदेसु परोक्खेसु रुक्खेसु णाता अदुक्खडसांमली, प्रत्यक्षे इहैव ये वर्णगन्धरसस्पर्शरुक्खुष्टाः, वर्णं तावत्पौण्डरीकं, वक्ष्यमाणमपि च, पुप्फेसु य अरविंदं वदंति त एव च गंधतो, गोशीर्षचन्दनानि च, रसतः पणसादि, स्पर्शतः बालः कुमुदपत्रशरीपकुसुमादि, अचेतनेसु वेरुलियादयो मणिप्रकाराः, वनस्पतिद्रव्याणि च अचेतनानि वर्णगन्धरसस्पर्शरायोज्यानि, मीसगणं संयोगेण भवति, अथवा अलंकितविभूषितो तित्थगरो, खेत्तओ सिद्धखेत्तं, धम्म-

चरणं वा प्रति महाविद्वद्, स्वतन्त्रसौख्यं च प्रति मनुष्येषु देवकुर्वादी भवति, काले सुसमादि, जहिं वा काले धम्मचरणं पव-
 चति, भावमहं स्वाङ्गो भावः, औदयिकभावमपि तीर्थकरादिशरीराद्यौदयिकभावः, भावमहताऽधिकारः क्षायिकेनौदयिकेन च ।
 वीरः वीर्यमस्यास्तीति वीर्यवान्, वीरस्स पुण णिक्खेवो चतुर्विधो, वतिरित्तो दब्बवीरो यद्यस्य द्रव्यस्य वीर्यं सचेतनस्याचेतनस्य
 वा, मिश्रस्य द्विपदस्य, यथा तीर्थकरस्यैव असद्भावस्थापनातः, स हि तिन्दुकमिव लोकं अलोके प्रक्षिपेत्, मन्दरं वा दण्डं कृत्वा
 रत्नप्रभां पृथिवीं छत्रकवद्धारयेत्, चक्रवट्टिस्स-दो सोला वत्तीसा सब्बलेणं तु संकलिणिवद्दं । अञ्छति चक्रवट्टिं अगडतडंमि
 य ठितं संतं ॥१॥ वेत्तूण संकलं सो वामगहत्थेण अञ्छमाणानं । भुञ्जेज्ज व लिपेज्ज च चक्कहरं ते ण चाएन्ति ॥२॥ सोलस रायस-
 हस्सा सब्बलेणं तु संकलनिवद्दं । अञ्छति वासुदेवं अगडतडंति य ठितं संतं ॥३॥ वेत्तूण संकलं सो० गाथा ॥४॥ जं केसवस्स
 उवलं तं दुगुणं होइ चक्रवट्टिस्स । तत्तो वला बलवगा अपरिमितबला जिणवसिंदा ॥५॥ संगमएणवि भगवतो कालचक्रं मुक्कं,
 तंपि भगवता शारीरवीरियेणं चेव सोढं, चउण्णदब्ब वीरियं यथा सिंहसरभाणं, अपदाणं पसत्थं अपसत्थं च, अपसत्थं विसमादीणं,
 पसत्थं संजीवणिओसधिमादीणं, अचित्तं खीरदधिघृताहारविसादीण य, संजोइमं अगदादीणं, एवमादि जस्स वीरियं अत्थि स द्रव्य-
 वीरो भवति, खेत्तवीरो यथा यत्र स एव वीरो अवतिष्ठति वर्ण्यते वा, यद्वा यस्य क्षेत्रभासाद्य वीर्यं भवति, एवं कालेवि तिणिण
 पगारा, भाववीरस्तु क्षायिकवीर्यवान्, भाववीरः असौ, भावः क्षायिकः परीषहैरुपसर्गैर्वा शक्यते नान्यथा कर्तुं, अथवा दब्बादि
 चतुर्विधो वीरो, दब्बे वतिरित्तो एगभावियादि, खेत्तं जत्थ वणिज्जति तिष्ठति वा, काले यस्मिन् काले यच्चिं वा कालं, भाववीरो
 दुविधो-आगमतो णोआगमतो य, आगमओ जाणए उवयुत्तो, णोआगमतो भाववीरो वीरणासंगुत्ताइ कम्मइ वेदयंतो, तेण अहि-

यारो, स तु भगवानेव । ययौ णामादिचतुर्विधो—आगंतुअभूसणेहिं केसालंकारादीहि, अथवा सचित्ताचित्तमीसो, सचित्ते पुष्पादि, अचित्ते हाराद्वहारादि, मिश्रो सगुदामादि, भावे सद्गतकित्ताणए, भावेण अहियारो 'पुच्छिंस्तु जंबुणामो अज्जसुधम्मो ततो कहेसीय । एव महप्पा वीरो जत्तमाहु तहा जत्तेज्जाह ॥ ८५ ॥ णामणिप्फणो गतो । सुत्ताणुगमे सुत्त-मुच्चारयेयवं जाव 'पुच्छिंस्तु णं समणा माहणा य' वृत्तं ॥३५३॥ एतान्नरकान् श्रुत्वा भगवदार्यसुधर्मसकाशात्तहुःखोद्विगमानसाः कथमेतान्न गच्छेयाम इति ते पार्यदा भगवन्तमार्यसुधर्माणं 'पुच्छिंस्तु णं समणा माहणा य' अनेनाभिसम्बन्धेन, पदच्छेदविग्रहसमासान् कृत्वा अयमर्थः—पुच्छिंस्तु णंति—पृष्टवन्तः, पुच्छिंस्तुत्ति वत्तन्वे नकारः पूरणे देसीभाषतो वा, समणा जंबुणामादयः, जेसिं भगवं ण दिट्ठो, दिट्ठो व ण पुच्छित्तो, न य ते गुणा यथार्थतः उपलब्धाः, माहणाः—श्रावकाः ब्राह्मणजातीया वा, अकारिणस्तु क्षत्रियविद्वद्भ्रातृः, परतीर्थकाश्चरकादयः, चग्गहणादेवाश्च, से के इमं णित्तिंयं (णेगंतहिंयं) (हितयं) धम्ममाहु स इति सः परोक्षनिर्देशे, कोऽसाविमं धर्ममाख्यातवान्, इममिति योऽयं भगवद्भिः कथितः यत्र च भगवान् अवस्थित इति, नितिकं—नित्यं सनातनमित्यर्थः, हितगं च पळ्यते, धारयतीति धर्मः, आहुरिति एके अनेकादेशात् आत्मनि गुरुषु बहुवचनं बन्धानुलोमाद्वा, अथवा किमेक आहुः?, एकारो यदि बहुत्वे भवति यथा के ते, एकत्वेऽपि यथा के सो, 'अनेलिस'मिति खरा-क्षरं विपर्यस्य न एलिसं अनेलिसं, अतुल्यमित्यर्थः, धर्म इति वर्तते, साधु प्रशंसायां, सम्यक् ईक्षित्वा समीक्षि(क्ष्य)कैवलज्ञानेन, परिसदाए दरिसति—सुखसमीक्ष्यदेशकः साधुसमीक्ष्यदेशकः उत्त(अंतजः) आत्मागमादेवेदं कथयसि?, आह—नन्वागमात्कथयामि, आत्मागमात्, आसो—भगवान् श्रीचर्द्धमानस्वामी तेन भाषितं अनुभाषयामि, ततस्ते जम्बुनामाद्याः श्रोतारः पुनरुचुः—परोक्षे नः स

भगवान्, तद्गुणांस्तावत्कथयस्व, 'कथं च पाणं कथं दंसणं से'वुत्तं ॥३५३॥ कथं परिग्रहने, कथमसौ ज्ञातवान्, एवं दर्शनेऽपि कथं दर्श(दृष्ट)वानिति, शीलमिति चरित्रमेतान् यथोदिष्टान् जाणासि णं भिक्खु जहा तद्वा णं हे भिक्षो ! त्वया ह्यसौ दृष्ट-
श्चाभाषितश्च इत्यतो यथा तद्गुणा वभूवुः तथा त्वं जानीये, जानानस्तान् अहासुतं ब्रूहि जहा णिसंतं यथा निशान्तं च, निशान्तमित्यवधारितं, किञ्चित् श्रूयते न चोपधीयते इत्यतः अहासुतं ब्रूहि जहा णिसन्तं तद्यथा भवता निश्रुत्वा निशमितं तथा-
ऽपदिश्यतां, इति भगवान् पृष्टः भव्यपुण्डरीकानामुत्सृज्य सन्मुखीभूतानां कथितवान्, स हि भगवान् 'खेत्तण्णे कुसले आसु-
पण्णे' वुत्तं ॥ ३५४ ॥ क्षेत्रं जानातीति क्षेत्रज्ञः, कुशलो द्रव्ये भावे, द्रव्ये कुशान् लुणातीति द्रव्यकुशलाः एवं भावेवि, भाव-
कुशान्तु कर्म, अथवा कुत्सितं शलांति कुत्सिताश्च शलांति कुशला, केवलज्ञानित्वात् आशुग्रज्ञो आसु एव जानीते, न चिन्तयित्वा
इत्यर्थः, महेसी अनन्तज्ञानीति केवलज्ञानी अनन्तदर्शनीति केवलदर्शनी जसंसिणो चक्खुपहेट्टितस्स यशः अस्या-
स्तीति यशस्वी संदेवमणुआसुरे लोके जसो, पश्यतेऽनेनेति चक्खु सर्वस्यासौ जगतश्चक्षुःपथि स्थितः, चक्षुर्भूत इत्यर्थः, यथा तमसि
वर्चमाना घटादयः प्रदीपेनाभिव्यक्ता दृश्यन्ते, न तु तदभावे, एवं भगवता प्रदर्शितानर्थान् भव्याः पश्यन्ति, यच्च असौ न स्यात्तेन
जगतो जात्यन्धस्य सतो अन्धकारं स्यात्, तेनादित्यवदसौ जगतो भावचक्षुःपथे स्थितः, स्यादरुक्तमपि जानीहि जानस्व, किञ्च
यो धर्मः धृतिः प्रेक्षा वा अचिन्त्यानीत्यर्थः, क्षायिको धितिवज्रकुडुसमापेक्खा केवलपाणं, अथवा किञ्चित्क्षमतिक्रान्तं निकाच-
यतीतिकृत्वा ते पुव्वका भवन्ति, अजसुहम्मं भगवं तुमं तस्स जसंसिणो चक्खुपथेस्थितस्स जाणाहि धम्मं धितिं प्रेक्षां च, पथं
जारिसो तस्स सब्वलोगचक्खुभूतस्स, उक्तं च "अभयदए मग्गदए" इत्यतः चक्षुर्भूतः, तस्स जारिसो धम्मो वा धिती वा पेह्वा

वा तं तुमं अवितहं जाणाहि, जाणमाणो कहेहेत्ति णं वाक्यशेषः, स च कथयत्येवं 'उड्डे अहे वा तिरियं दिसासु' वृत्तं ॥३५५॥ वेपामूर्ध्वलोके स्थानं यतः प्रभृति बोध्वो भवति एवमथः तिर्यगिति चतस्रो दिशस्तासु, दीवसमुद्रा इति अस्मिन् त्रिलोकेऽपि ये स्थावराः त्रिप्रकारैरेवं च त्रिसास्त्रिप्रकारा एव, से णिच्चणिच्चे य समिक्खवपण्णे स इति भगवान्, नित्यानित्य इति भावा अपि हि केनचित् प्रकारेण नित्याः केनचिदनित्याः, कथमिति चेत् द्रव्यतो नित्या भावतोऽनित्याः, द्रव्यं प्रति नित्यानित्याः, एवमन्यान्यपि द्रव्याणि यथा नित्यान्यनित्यानि च तथा सम्यक् ईक्ष्य प्रज्ञया, तथा आहेति वक्ष्यमाणान्, दीवसमो दीवभूतः, दीवो दुविधो-आसासदीवो पगासदीवो य, उभयथापि जगतः आसासदीवो ताणं सरणं गतिप्रकाशकरो आदित्यः सन्वत्थसम्मं पगासयति चण्डालादिमुवि, एवं भगवान् दीवेण समो, समियाएत्ति सम्यक्, ण पूयासक्कारगारवहेत्तु, 'जहा पुण्णस्स कत्थति तहा तुच्छस्स कत्थति, 'से सन्वदंसी अभिभूयणाणी' वृत्तं ॥३५६॥ सत्त्वं पासतीति सन्वदंसी, केवलदर्शनीत्युक्तं भवति, चचारि ज्ञानानि त्रीणि दर्शनानि भास्कर इव सर्वतेजांस्यभिभूय केवलदर्शनेन जगत्प्रकाशयति ज्ञानीति, एवं केवलज्ञानेनापि अभिभूय इति वर्तते, उभाभ्यामपि कृत्स्नं लोकालोकमवभासते, अथवा लौकिकानि अज्ञानान्यभिभूय केवलज्ञानदर्शनभ्यां खद्योतकानिवादित्यः एकः प्रकाशते 'णिरागमगंधे धित्तिमं ठितप्पा' निरामोऽसौ निर्गन्धश्च, आम इति उद्गमकोटिः, धृतिरस्यास्तीति संयमे धृतिः, संयम एव यस्य स्थित आत्मा, धर्मे वा सोधितव्याः 'अणुत्तरं सच्चजंगसि विज्जं' नास्योत्तरं सर्वलोके यः कश्चिद्विद्वानित्यतः सर्वलोकं स विद्वान् विज्जं, न मायाविद्वान्, ग्रन्थादतीनेति गंथातीते, दन्वगंधो सचिचादि भावे कोहादि, द्विधा अप्यतीतः निर्गन्ध इत्यर्थः, अथवा ग्रन्थनं ग्रन्थः स्वाध्याय इत्यर्थः तमतीतः, कोऽर्थः? नासौ श्रुतज्ञानेन जानीत

इत्यर्थः, 'अभय इति अभयं करोत्यन्येषां न च स्वयं विभेति, अनायुरिति नोऽस्यागमिष्यं जन्म विद्यते आगमिष्यायुष्कर्मघो या, 'से भूतिपण्णे अणिएनचारी' वृत्तं ॥ ३५७ ॥ भूतिहिं वृद्धौ मङ्गले रक्षायां च भवति, वृद्धौ तावत्प्रवृद्धप्रज्ञः अनन्तज्ञानवानित्यर्थः, रक्षायां रक्षायुतस्य सर्वमृतस्य सर्वमृत्तस्य प्रज्ञा, अनियतं चरतीति अनियतचारी, ओघो द्रव्योघः समुद्रो भावोघः संसारः तं तरतीति ओघंतरः, धिया राजतीति धीरः, अणंतचक्षुरिति अणंतं केवलदर्शनं तदस्य चक्षुर्भूतः, अणुत्तरं तत्र इति मूर एव, न हि सूर्यादन्यः कश्चित्प्रकाशाधिकः, एवं भट्टारकादपि नान्यः कश्चिद् ज्ञानाधिकः, पाणेन चैव ओभा-
सति तत्रति भासेति, अथवा सेसं च कर्म तत्रति, आदित्य इव सरांसि तपति औषधयो वा, वैरोयणोदो वा रूचदित्तो विविधं रुचतीति वैरुचनः अग्निः, स हि सर्वदीप्तिवतां द्रव्याणामिन्द्रभूत इत्यतो वेरोचनैन्द्रः, स यथा आज्याभिक्तः सन् तमः प्रकाशयति एवं भगवानप्यज्ञानतमांसि प्रकाशयति । 'अणुत्तरं धम्ममिणं जिणाणं' वृत्तं ॥ ३५८ ॥ नास्योत्तरा अन्ये कुधर्मा इत्यनुत्तरं, जिजानामिति अन्येषामपि जिजानां अयमेव धर्मः अतीतानामगमिष्यतां च एष भगवतां धर्मः, अयमेव भगवान्नयतीति नेता, कोऽर्थः?, जहा ते भगवन्तो नीतवन्तः तथा अयमपि नयति, काश्यपगोत्रः काश्यपमुनिः, केवलज्ञानित्वात् आसुप्रज्ञः आसुरेव प्रजानीते, न चिन्तयित्वेत्यर्थः, इंदेव देवाण महानुभागे इंदेण तुल्यं इंदवत्, अनुभवनमनुभावः, सौख्यं वीर्यं माहात्म्यं चानुभावाः, सहस्रमस्य नेत्राणां सहस्सनेत्ता, अनेकानां वा सहस्राणां नेता नायक इत्यर्थः, दिवि भवा दिविनः सर्वेभ्यो दिविभ्यः स्थानरिद्धिस्थितिद्युतिकान्त्यादिभिर्विशिष्यते इति विशिष्टः, किमुतान्येभ्यः?, किंच—'से पणसा(या)अक्खयसागरे वा' वृत्तं ॥ ३५९ ॥ ज्ञायतेऽनेनेति प्रज्ञा ज्ञानसंपत्, न तस्य ज्ञातव्येऽत्यर्थे तुष्टिः परिक्षीयते प्रतिहन्यते वा सादी अपज्जवसितो कालतो,

दन्ववेत्तभावेहि अणंते; दृष्टांतः स्वयम्भुरमणसागरः, एकदेशेन हि औपम्यं क्रियते, यथाऽसौ विस्तीर्णगंभीरजलो अक्षोभ्य एव-
मस्यानन्तगुणा प्रज्ञा विशाला गंभीरा अक्षोभ्या च अणाइले से अकसाए य भिक्खू परीपहोपसर्गोदयेऽप्यनातुरः, अकसाय
इति क्षीणकपाय एव, न उपशान्तकपायः, निरुत्साहवत्, इह कश्चित् सत्यपि बले निरुद्यमत्वात् उपचारेण निरुत्साहो भवति,
अन्यस्तु क्षीणविक्रमत्वाच्चिरुत्साहः, एवमसौ क्षीणकपायत्वाच्चिरुत्साहः, सत्यप्यसौ क्षीणान्तरायिकत्वे सर्वलोकापूज्यत्वे च भिक्षा-
मात्रोपजीवित्वाद्भिक्षुरेव, नाक्षीणमहानसिकादिसर्वलब्धिमम्पन्नोऽपि सन् तामुपजीवतीत्यतो भिक्षुः, सक्केव देवाधिपती जुती-
मंति द्युतिमानित्यर्थः, स हि तुल्यः स्थित्यापि सामानिकत्रायस्त्रिशेकेभ्यः इन्द्रनामगोत्रस्य कर्मण उदयात् स्थानविशेषाद्वाऽधिकं
दृश्यते 'से वीरिएणं पडिपुन्नवीरिए'वृत्तं ॥३६०॥ वीरं औरस्यं द्युतिः ज्ञानं वीर्यः, क्षायोपशमिकानि हि वीर्याणि अप्रतिपूर्णीनि,
क्षायिकत्वादन्तत्वाच्च प्रतिपूर्णं, सुदंशने वा णगसस्वसिद्धे शोभनमस्य दर्शनमिति सुदर्शनो-मेरुः सुदर्शन इत्यपदिश्यते,
यथा असौ सुदर्शनः सर्वपर्वतेभ्यो विशिष्यते तथा भगवानपि वीर्येण सर्ववीर्येभ्यो विशिष्यते, इदानीं सर्व एव सुदर्शनो वर्ण्यते,
सुरालए वावि मुदाकरेसु सुराणां आलयः, मुदहर्षे, सुरालयः-स्वर्गः स यथा शब्दादिविषयसुखः एवमसावपि स्वर्गतुल्यः
शब्दादिभिर्विषयरूपेतः, देवा अपि हि देवलोकं मुत्वा तत्र कीडंति, न हि तत्र किञ्चिच्छब्दादिविषयज्ञानं यदिन्द्रियवतां न
मुदं कुर्यात् इति, विविधं राजते अनेकैर्वर्णग-धरसस्पर्शप्रभाकान्तिद्युतिप्रमाणादिभिर्गुणैरुपेतः सर्वरक्त(मुदा)करः, तस्य हि प्रभा-
वेण गाथा भवति-'सुंदरजणसंगगी सीलदरिदं पि कुणइ' सीलहं । जह मेरुगिरिविवृहं तणं पि कणयचणमुवेति ॥१॥'तस्य तु प्रमाणं
'सतं सहस्साण तु जोअणाणं'वृत्तं ॥३६१॥ त्रिः काण्डान्यस्य संतीति त्रिकंडी, तंजहा-भोमे वजे कंडे जंवूणए कंडे वेरुलिए

कंडे, पंडुगविजयन्ते पंडुगवणेण शिखरेण चान्यपर्वतान् वनानि च विजयत इति पण्डकविजयंतः, से जोगेण पावणउतिं सहस्से ऊर्ध्वं उत्सृवा उडूसिते, पव्यते च-उडुं थिरे, तिष्ठतीति स्थिरः, शाश्वतत्वं गृह्यते निश्चलत्वं च, अथे सहस्रमात्रगाढो, 'पुट्टेण ते भे चिद्वृत्ति' वृत्तं ॥३६२॥ भूमीए द्विए उडूलोगं च फुसति अहोलोगं च, एवं तिष्ठिणिवि लोगे फुसति, जं स्वरिया अणुपरियट्टयंति, से हेमवण्णे हेममिति जं प्रधानं सुवर्णं निष्पत्तं वृत्तं दीर्घादिभिरनुज्जयन्ते भवति, बहून्यत्राभिन्नजनकानि शब्दादि-विषयजातानि बहूनां वा सत्त्वानां नन्दिजनकः, महान्तो इन्द्रा मेन्द्राः-शकेशानाद्याः, ते हि स्वविमानानि मुक्त्वा तत्र रमन्ते 'से पव्वते सहस्रहृत्पगासे' वृत्तं ॥३६३॥ मन्दरो मेरुः पर्वतराजेत्यादिभिः शब्दैः प्रकाशः-सर्वलोकप्रतीतिः सुरालयः तस्मै सदा सन्वलोए परिभमंति विरायते कंचणमट्टवण्णे मट्टेति 'अट्टे सण्हे लण्हे जात्र पडिरूवे' णो णाफरुसफासो विसमो वा इत्यर्थः, अणुत्तरे गिरिसु य पव्वट्टुगगे सर्वपर्वतेभ्योऽनुत्तरः, दुःखं गम्यत इति दुर्गः-अनतिशयवद्भिर्न शक्यते तं आरोढुं 'गिरीचरे से जलिते व भोम्ममे' से जहा णामए खड्गलिंगाराणं रत्तिं पज्जलितानं अथवा जहा पासओ पज्जलितो केवि पव्वते वा उट्टरत्ते 'महीय मज्झम्मि ठिते णगिंदे' वृत्तं ॥३६४॥ रयणप्पभाए महीए मज्जे ठिते, प्रज्ञायते नाम ज्ञायते सर्वलोकेन, अधस्वरीयलेस्सभूतेति ज्ञायते, अचिरुगयहेमंति स्वरियालेस्सभूतो, यदिवा मध्याह्नकालस्य भूतोऽभविष्यत् देवदुरासओऽभविष्यत्, एवं सिरीए ठ स भूतिपण्णे कायाश्रितया पर्वतश्रिया, भूतिवर्ण इत्यर्थः, मणोरमे मणंसि, अत्र मनश्चित्तं रमत इति मणोरमे भवति अच्चीसहस्समालिणी एस दस दिसो द्योतयति, एस दिट्ठतो 'सुदंसणस्सेस जसो गिरिस्स' वृत्तं ॥३६५॥ यशः प्रतीतः, सर्वलोकप्रकाशः भुशं उच्यते पवुच्चते, महोत्तस्स महन्तः एतोवमे समणे णायपुत्तो जात्याः सर्वजा-

तिभ्यः यशसा सर्वयशस्विभ्यः दर्शनेन सर्वपर्वतेभ्यो मन्दरः श्रेष्ठः अवशेषाणां जाह्नवंतं प्रति 'गिरीवरे वा निसहायताणं' वृत्तं ॥३६६॥ न काश्चित्समादायततमो वर्षधरोऽन्यः, इह चान्येषु वा द्वीपेषु, वेलायायताणं उरुगण्वन्तो स हि, स अस्सासदीवस्स बहुमज्झदेसभागे माणुसुत्तर इव वट्टे वलयागारसंठिते असंखेज्जाइं जोयणाइं परिकखेवेणं, ततोवमे से जगभूतिपण्णे ताभ्यां निपथरुचकाभ्यां औपम्यं क्रियते ततोवमे, स इति स भगवान्, जायत इति जगत्, भूता प्रज्ञा यस्य जगत्सत्तावेको भूतप्रज्ञः, नान्ये कुतीर्याः, आवेदयन्ति तेनेत्यावेदः यावद्वेद्यं तावद्वेदयतीत्यावेदः श्रुतज्ञानमित्यर्थः, तं उदाहु मुणीण आवेदं उदाहु, पण्णे प्रगतोज्ञः प्रज्ञः 'अणुत्तरं धर्मसुदीरइत्ता'वृत्तं ॥३६७॥ नास्योत्तरा ये अन्ये कुधर्माः उदीरयित्वा-कथयित्वा प्रकाशयित्वा अणुत्तरं ज्ञानवरं झियाति उत्पन्नज्ञानो हि भगवान् द्वे ध्याने ध्यायितवान्, यावत्सयोगी तावत्सुहुमकिरियं अणियट्ठिं, रुद्धयोगी तु स समुच्छिन्नकिरियं अप्पडिवादि, तत्र वर्णतः एवं प्रकारं सुसुक्कसुक्कं अप्पगंडसुक्कं सुट्ठु सुक्कं सुसुक्कं, यथा किं सुक्कं स्यात्?, यथा अप्पगंडं, अप्पं गंडं अप्पगंडं उदकफेनवादित्यर्थः, शरन्नदीप्रपातोत्थं, अप्पेत्त, संखेन्दु एकांतेन अवदातसुक्कं संखेन्दुव एगंतावदातसुक्कं, अवदातं अतिपण्डुरं स्निग्धं वा निर्मलं च, पठ्यते च 'संखेन्दुवेगंतावदातसुक्कं' इव औपम्ये, संखेन्दुव एगंतवदातसुक्कं तदेव ध्यानं, एवंविधं ज्ञानवरं झियाति, 'अणुत्तरगं परमं महेसी'वृत्तं ॥३६८॥ णाणेण सीलेण य दंसणेणं अणुत्तरं च तत् अगं च अणुत्तरगं-सर्वसुखानामग्रभूतं सर्वस्थानानां वा अणुत्तरं, अग्रे च लोकाग्रे, महौघासौ ऋषिश्च महर्षिश्च, तत् केन गतः?, शीलेन णाणेण य दंसणेणं, अथवा अणुत्तरं अगगाणं-परमसुखानां सिद्धिमिति, असेसं गिरवसेसं कम्मं स इति भगवान्, अथवा अट्ठविहं कम्मं खवगसेदीए, विसोधइत्ता णाम खवइत्ता, सिद्धिं गतिं साइयणंत पत्तो

सेधनं सिद्धिः सिद्धिर्गतिः सिद्धिर्गतिः अतस्तं, सादि अणंतपत्ते-सादि अपञ्जयसितं प्राप्तः, केण? पाणेण शीलेन य दंसणेन चशब्दात् शीलं दुविहं तत्रो संजमो य, पाणदंसणे णिन्भेदे । 'रुक्खेहि णाना महक्खुडसामली' वृत्तं ॥ ३६९ ॥ ज्ञायत इति सर्ववृक्षेभ्योऽधिको लोकेनापि ज्ञातं, अहवा पातं आहरणंति य एगंडं, सर्ववृक्षाणां असौ दृष्टान्तभूतः, अहो अयं शोभनो वृक्षः ज्ञायते सुदर्शना जंबू कूडसामली वेति, कूडभूताऽसौ शालमली च, यस्यां रतिं वेदयन्तीति, शोभनानि वर्णानि एषां सुवर्णानां, पर्णमिति पिच्छस्याख्या, एवं ताव लोकाभिद्धा, अस्माकं तु शोभनवर्णा सुवर्णा, तत्थ वेणुदेवो वेणुदाली पवसंति, तयोहिं तत् क्रीडास्थानं, 'वाणेसु या णन्दणमाहु सिद्धं(डं)'नन्दंति तत्रेति नन्दनं, सर्ववनानां हि नन्दनं विशिष्यते प्रमाणतः पत्रोपगाढमुपभोगतश्च, तथा भगवानपि शीलेनानुत्तरज्ञानेन तु भूतिप्रज्ञः 'थणितं च वासाण अणुत्तरे उ' वृत्तं ॥ ३७० ॥ थणंतीति थणिताः, प्रावृत्काले हि मज्जलानां धनानां स्निग्धं गजितं भवति, अभिनवशरद्धानानां च, उक्तं च-'सारतघणथणितगंभीरघोसि' चंदे व ताराण महा-णुभागे' कंठ्यं, चंदणं तु गोसीसचंदणं मलयोद्भवं, सेट्ठो सुणीणं अप्पडिणमाहु श्रेष्ठो सुनीनां तु अप्रतिज्ञः नास्येह लोकं परलोकं वा प्रतिज्ञा विद्यत इति अप्रतिज्ञः 'जहा सयंभू उदधीण सेट्ठे'वृत्तं ॥ ३७१ ॥ उदधिः न तस्मादन्योऽधिकः पागेसु वा धरणमाहुः न तेषां किञ्चिज्जलं थलं वा अगम्यमिति नाम, 'स्वातोदए रसतो वेजयंते' स्वातोदगं णाम उच्छुरसो, दगस्य समुद्रस्य, अथवा इधुरसो मधुर एव, सन्वे रसे माधुर्येण विजयत इति वेजयन्तः, तथेति तेन प्रकारेण, उपदधानीत्युपधानं, तपो-पधानेन हि भगवान् सर्वतवोवधानतो, विजयन्त इत्यतः वेजयन्तः, तपःसंयमोपधानं जं कुणति मुनिरिति भगवानेव विजयन्तो जयन्त इत्यर्थः । 'हत्थीसु एरावणमाहु णाए' वृत्तं ॥ ३७२ ॥ सर्वहस्तिभ्यो हि एरावणः प्रज्ञायतेऽधिकः तेन चान्येषामुपमानं

क्रियते, सिंहस्तु मृगेभ्योऽधिको ज्ञायते, सलिलाभ्यो गंगा, सलिलवद्भयः सलिला, गाढं गता गच्छति वा गंगा, पक्खीसु आ गुरुले वेणुदेवे लोकरुहोऽयं शब्दः, विनताया अपत्यं वैनतेयः, निषाणवादीणिह नात्पुत्ते श्रेष्ठ इति वर्तते, 'जोधेसु नात्ते जह वीससेणे' वृत्तं ॥३७३॥ युध्यत इति योधः विश्वा-अनेकप्रकारा सेना यस्य स भवति विश्वसेनः, हस्त्यश्वरह्य-दात्याकुला विस्तीर्णा, स तु चक्रवर्त्ति, अहवा विश्वक्सेनः वासुदेवः, पुष्पेसु वा अरविदमिति पद्मं सहस्रपत्रं सतसहस्रपत्रं वा, तद्वि वर्णगन्धादिभिः पुष्पगुणैरुपेतं न तथाऽन्यानि, स्वस्तीण सेट्टो क्षतात् त्रायत इति क्षत्रियः दम्यते यस्य वाक्येन शत्रवः स भवति दान्तवाक्यः, अनृतपिशुनपारुक्कपादिभिः वाक्यदोषः संयुजते, उक्तं हि- 'मितमुंजलपलावहसित जाव सच्चयणा' इस्तीण सिट्टे तथ वद्धमाणे । दाणाण सेट्टं अभयप्पदानं' वृत्तं ॥ ३७४ ॥ दीयत इति दानं, 'जो देज मरंतस्सा धणकोडिं०' गाथा, रायावि मरणभीतो० गाथा, अत्र बध्यचोरदृष्टान्तः, जहा कोई राया चउहिं पत्तीहिं परिवतो पामादावलोअणे नगर-मवलोकयंतो अच्छति, एगो य चोरो रत्तं एगसाडगं पडिहितो रत्तचंदणाणुलित्तमत्तो रत्तकणचीरकण्ठेगुणो वज्जंतवज्जपडहे बहु-जणपरिकरितो अवउड्डुबंधेण बद्धो गयपुरिसेहिं पिउवणं जओ णिज्जति, ततो ताहिं राया भणिओ-को एसत्ति?, रायणा भणियं-एस चोरो, वहणाय णीणिज्जति, तत्थेगा भणति-महराय ! तुम्भेहिं मम पुव्वं वरो दत्तो तं देह, रणां आमंति पडिस्सुतं, ततो ताए सो चोरो चतुर्विधेणावि ण्हाणादिअलंकारेण अलंकितो, वितियाए सन्वकामगुणभोयणं भोयावितो, ततियाए स बहुधणादिणा भरितो, भणितो य-जस्स ते रोयति तस्स देहिन्ति, चउत्था तूसिणीता अच्छति, राइणा भणिता-तुमंषि वरं वरेहि, जं एतस्स दादन्वंति, सा भणति-णत्थि मे विभवो, जेण सि पियं करेहामिन्ति, राइणा भणिता-णणु ते सव्वं रज्जं अहं च आयत्तोज्जि, तं जं ते रोयति तमेव

तस्स देहिहि, ताए अमयो तस्स दत्तो, पित्तिपितुणाम् सादेतुं तासि चउण्हवि कलहो जातो, एक्केका भणति—एस चैव पुच्छिअउ, ततो सो पुच्छितो भणति—ण याणामि केणवि मे किंचि दत्तं, मुक्को यथा मे अमयो दत्तः, इत्यतो दाणाण सेट्ठं अभयप्पदाणमिति ‘सच्चेसु आ अणचल्लं चदंति’ अनवद्यमिति यद्यन्येषामनुपरोधकृतं, सावद्यं हिंसेत्यपि, गरहितं, कौशिकरिपिवत्, लोकेऽपि पयरती सुती—जह किर सच्चेण कोसिओत्ति रिसी णिए णिरभिगमो पडितो वधसंपयुत्तेणं, अण्णं च ‘तहेव काणं काणेत्ति, पंडंगं पंडगात्ति वा । वाहियं वा विरोगेत्ति, तेणं चोरोत्ति णो वए ॥१॥’ इत्यादि, सत्यमपि गहितं, किमेवंविधेण सत्येनापि यत्परेयां परितापनं ‘तवेसु आ उत्तम वंभचेरं’ येन तपो निष्ठो, देहस्यापि मोहनीयं भवति, तेन सर्वतपसां उत्तमं ब्रह्मचर्यं, अन्ये त्वेवं सम्प्रतिपद्यंते—एकरात्रोपितस्यापि, या गतिर्ब्रह्मचारिणः०’ तथा सर्वलोकोत्तमो भगवान् ‘ठितीण सिद्धा लवसत्तमा वा’ वृत्तं ॥३७५॥ जे हि उक्कोसिए ठितीए वड्ढति अणुत्तरोपपातिका ते लवसत्तमा इत्यपदिश्यन्ते, जह णं तेसिं देवानं एवति-यं कालं आउए पहुप्पंतो ता केवलं पाविऊण सिज्झंता, पंचहंमि समाणं सभा सुधम्मा विसिद्धा, सा हि नित्यकालमेवोपश्रुजते, तत्थ माणवगमहिंदज्झयपहरणकोसचोपालगा, न तथा इतरासु नित्यकालोपभोगः, ‘णिवाणसिद्धा जह सव्वधम्मा’ निव्वाण-श्रेष्ठा हि सर्वे धर्म्माः, निर्वाणफला निर्वाणप्रयोजना इत्यर्थः, कुप्रावचनिका अपि हि निर्वाणमेव कांक्षते इति, ण पातपुत्ता पर-मत्थि णाणी जहा वा एते सर्वे लोका श्रेष्ठा अणुत्तराः एवं ज्ञातपुत्रान्न परोऽस्ति कश्चित् ज्ञानी, स एव सर्वज्ञानिभ्योऽधिकः, स एव भगवान् सर्वलोकेऽपि भूत्वा ‘पुढोवमे धुणतीति विगयगेधी’ वृत्तं ॥३७६॥ जहा पुढवी सन्वफाससहा तहा सोऽवि धुणीति अष्टप्रकारं कमेति वाक्यशेषः, बाह्यभ्यन्तरेषु वस्तुषु विगता यस्य गुद्धी स भवति विगतगुद्धी, सन्निधानं सन्निधिः द्रव्ये

आहारादीनां भावे क्रीधादीनां, कर्म वा सन्निधिः, यत्साम्परायिकं बध्नातीत्यर्थः, तरित्ता समुद्रं च महाभवोद्यं यथा तीर्त्वा समुद्रं कश्चिन्निर्भयो भवति एवं स भगवान् कर्मसमुद्रमिति, अभयं करोतीति अभयङ्करः, केपां ?, सत्त्वानां, विराजयति विदालयतीति वा वीरः, अणंतचक्षुरिति अनन्तदर्शनवान्, 'कोहं च माणं च तद्देव मायं' वृत्तं ॥३७७॥ आध्यात्मिका ह्येते दोषाः, बाह्या गृहादयः, एतानि वन्ता अरहा महेसी एते जे उद्दिष्टा, वन्ता गाम उज्जित्वा क्षपयित्वेत्यर्थः, अर्हतीत्यर्हा, महांश्चासौ रिपिः, न स्वयं पापं हिंसादि संपरायिकं वा करोति कारयति इति । किंच 'किरियाकिरियं वेणइगणुवांतं' वृत्तं ॥३७८॥ एतेषां वादिनामुपरिष्ठात्कांश्चिद्विशेषान् वक्ष्यामः, दुवालसंगं गणिपिडंगं वादो सेसाणि तिणिण तिसिड्डाणि अनुवादो, थोत्रं वा अनुवादो, से सववादं इति वेदइत्ता स इति स भगवान्, सर्वे वादाः सर्ववादा, इहासिँल्लोके, वेदयित्वा ज्ञात्वेत्यर्थः, उवड्डित्ते सम्मस(संजम)दीहरायं उपस्थितो मोक्षाय सम्यगुपस्थितः, न तु यथाऽन्ये, उक्तं हि—'यथा परे सं(पां)कथिका विदग्धाः, शास्त्राणि कृत्वा लघुतामुपेताः । शिष्यैरनुज्ञामलिनोपचारैर्वक्तृत्वदोषास्त्वयि ते न संति ॥ १ ॥' दीहरातं गाम जावजीवाए, 'से वारिया इत्थि सराइभत्तं' वृत्तं ॥३७९॥ वारिया गाम वारयित्वा, प्रतिषेध्यते च, इत्थिग्रहणे तु मैथुनं गृह्यते, सराइभत्तेति वारयित्वेति वर्तते, एतच्चात्मनि वारयित्वा, न ह्यस्थितः स्थापयतीति कृत्वा, पश्चात् शिक्षां धारितवान्, अड्डितो ण ठावते परं, उपधानवानिति न केवलं निरुद्धाश्रवः, पूर्वकर्मक्षयार्थं तपोपधानवानप्यसौ अतः, स्यात्—किं निमित्तं तवोपधानवानासीत् ?, उच्यते—दुक्खखन्खयत्थं, लोगं विदित्ता अपरं परं च अपरो लोको मनुष्यलोकः, पासु नरकतिर्यग्देवलोकः, यत्स्वभावावेतौ लोकौ यैश्च कर्मभिः प्राप्येते इति, सच्चं पभू वारिय प्रभवतीति प्रभुः, वशयित्वेत्यर्थः, अथवा सच्चं पाणाइवादीनि दब्बओ, प्रभुः

ज्ञेयं प्रति, प्रधानत्वाच्च वारितवान् शिष्यान् हिंसानृतस्तेयपरिगृहेभ्य इति, मैथुनरात्रिभक्ते तु पूर्वोक्ते, सर्वसादकृत्यात् आत्मानं शिष्यांश्च वारितवानिति, सर्वचारी सर्वधारणशील इत्यर्थः, इदानीं सुधर्मा तीर्थकरगुणान् कथयित्वा श्रोतृनाह—सोचा धम्मं अरहंतं भासियं' वृत्तं ॥३८०॥ श्रुत्वेति निश्चय, इमं धम्ममिति योऽयं कथितः अर्थतो वा भाषितः गणधारणामित्यर्थः, सम्यक् आहित समाहितः सम्यग्गारुह्यात् इत्यर्थः, अर्थवन्ति पदानि, अथवाऽर्थश्च पदैश्च उपेत्यशुद्धं, तं सद्वहंता य तमिति योऽयमृष-दिष्टः श्रुत्वा श्रद्धानपूर्वकमादाय, आदाय नाम गृहीत्वा च, जना नाम बहवो जनाः अनायुपः संवृत्ता इति वाक्यशेषः, सिद्ध्यन्तीत्यर्थः, जे तु ण सिद्ध्यंति ते इंदा भवंति देवाधिपतयः, आगमिष्येनेति आगमिस्सेण भवेण सुकुलुप्पत्तीए सिद्ध्यस्संति ॥ मदावीरस्तवाध्ययनं पष्ठं समाप्तम् ॥

इदानीं कुशीलपरिभासितंति जत्थ कुसीला सुसीला य परिभासिज्जंति, कुसीला गिहत्था अण्णउत्थिया य पासत्थादिणो य, तेपां कुत्तिसतानि शीलानि अनुमतकारितादीणि परिभासिज्जंति जहा य संसारं परिभमंति, तस्स इमानि चत्तारि अनुयोगद्वाराणि, पुन्वाणुपुन्वीए सत्तमं, अत्थाहिगारो सीलाणं कुसीलाणं च सब्भावं जाणिता कुत्तिसता कुत्तिसतीलाहं असीलाहं च वज्जेयव्वाहं, जे य तेसु वहुंति ते वज्जेतव्वा, णामणिप्फण्णे सीलंति एगपदं णामंति, तत्थ गाथा 'शीले चउक्क दव्वे पाउरणाभरणभो-यणादीसु भावे तु ओघसीलं अभिक्ख आसेवणा चेव ॥७४॥ सीलं णामादि चउज्जिहं, णाभंठवणाओ गयाओ, दव्वे वत्तिरित्तं, दव्वसीलो यथा प्रावरणसीलो देवदत्तः, प्रलंबप्रावरणशीलो वा, तथा नित्यभूयणशीला नित्यं मण्डनशीला ते भार्या, अपिच चोद्यते शीलवती वा, तथा नित्यभोजनसीलोऽसि तथा मृष्टभोजनशीलो न चोपार्जनशीलोऽसि, यो वा यस्य द्रव्यस्य

स्वभावः तद्वच्यं च तच्छीलं भवति, यथा मदनशीला मदिरा, मेढ्यं घृतं सुकुमारं चेत्यादि, भावशीलं दुविधं तं—ओहशीलं अभिक्वासेवणशीलं च, तत्थ 'ओहे स्वीलं' गाथा ॥८७॥ ओहो णाम अविसेसो जहा सव्यसावज्जजोगविरतो विरताविरतोवि, एवं ता पसत्थं ओहशीलं, अप्पसत्थओहशीलं तु तद्विघर्मिणी अविरतिः सर्वसावद्यप्रवृत्तिरिति, अथवा भावशीलं दुविहं—पसत्थं अपसत्थं च, एकेकं दुविहं—ओहशीलं अभिक्वासेवणशीलं च, प्रशस्तौघशीलो धर्मशीलो, अभिक्वासेवणाए णाणशीलो तवशीलो, णाणे पंचविधे सज्जाए उवयुक्तो, अभिक्खणं २ गहनवत्तणाए अप्पाणं भावेति एम णाणशीलो, तवसु आतावणअणसणाअणहिकरणशीलो, एवं दुविधो वित्थरेणं, जोएतच्चमिति, अप्पसत्थ भावओ ओहशीलो पावशीलो उडुशीलो एवमादि, अप्पसत्थे अभिक्खणासेवणाभावशीलो कोहशीलो एवं जाव लोभशीलो चोरणशीलो पियणशीलो परावतावणशीलो कलहशीलो इत्यादि, अथ कस्मात् कुशीलपरिभाषितमित्यपदिश्यते?, उच्यते, जेण एत्थ 'परिभासिता कुशीला' गाथा ॥ ८९ ॥ येनेह सपक्खे परपक्खे य कुशीला परिभासिता, सपक्खे पासत्थादि परपक्खे अणउत्थिया जावन्ति अविरता केयित्ति, सव्वे निहत्था असीला एव, सुत्ति पसंसा सुरिति प्रशंसायां निपात इति यः शुद्धशील इत्यपदिश्यते, दुः कुत्सायां अशुद्धशील इत्यपदिश्यते, कथं कुशीला? 'अप्फासुयपडिसेवी च' ॥८९॥ जे अफासुयं कयकारियं अणुमतं वा भुंजंति ते यद्यपि ऊर्ध्वपादा अधोमुखं धूमं पिबंति मासान्तश्च भुंजते तदावि कुशीला एव, जे अफासुगाइं आहारोचधिमदीणि पडिसेवंति असंयता असंयमत्ता अणगरवादिणो पुढविहिंसगा णिग्गुणा अगारिसमा, णिदोसत्ति य मइला, साधुपदोसेण मइलतरा, फासुं वदंति सीलं, जे संजमाणवरोधेण अफासुयं परिहरंता ते फासुभोअणशीला इत्यपदिश्यते, जे पुण ते अफासुयगभोई असीला कुशीला य ते इमे जह णाम गोत-

मारादेवता' गाथा ॥९०॥ गोतमा णाम पासडिणो मग्गराजातीया, ते हि गोणं णाणाविधेहिं उवाएहिं दमिऊण गोतपोतणेण सह गिहे गिहे धणं ओहारेंता हिंडंति, गोवतिगावि धीयारग्राया एव, ते च गोणा णत्थितेल्लुगा रंमायमाणा गिहे गिहे सु(गो)धेहिं गहितेहिं धणं उहारेमाणा विहरंति, अवरं चंडदेवगा चरुक्प्राया, वारिमद्रगा प्रायेण जलसस्कारहत्थपादपक्खालरता ण्हायंता य आयमंता य संक्रांतिसु तिहिसु य य जलग्गिबुड्डा अच्छंति परिन्वायगादि, अण्णे अग्गिहोमवादी तावसा धीयारा, धीयारा अग्गिहो-
त्तेण सग्गं इच्छंति, जलसोयं केइ इच्छंति, भागवता दग्गसोयरियादि तिणिण तिसड्डा पावादिगसता, जे य सल्लिगपडिवण्णा कुसीला अफासुयगपडिसेवी । गतो णामणिप्फण्णो णिकखेवो, सुत्ताणुगमे सुत्तमुच्चारयेन्वं जाव 'पंचहा विद्धि लक्खणं' ति, इदं सूत्रं 'पुढवी य आऊ अगणी य वाऊ तणरुक्खवीया य तसा य पाणा' ॥३८१॥ तणरुक्खवीयत्ति वणस्सइक्कायभेदो गहितो, एकेको द्विविधो, अवीजाइ बीजाद्वा प्रसूतिः, पच्छाणुपुव्वी वा गहिया, जहा वणस्सतिकाइयाणं भेदा तथा पुढविमादीणवि भेदो भाणि-
यव्वो, तंजहा-पुढवी सक्करा वालुगा य० एवं सेसाणवि भेदा भाणियव्वा, तसकाइयाणं तु इमो भेदो सुत्ताभिहित एव, तं० जे अंडया जे य जरायु पाणा अंडेभ्यो जाता अण्डजाः-पक्ष्यादयः, जरायुजा णाम जरावेडिया जायंते गोमहिह्याजाविकामनुष्यादयः, संखेदजाः गोकरीपादिषु कृमिमक्षिकादयो जायन्ते जल्लगामंक्कुणलिक्खादयो य, रसजा दधिसोवीरकमजा(तक्रा)दिषु, रसजा इत्य-
भिधानत्वं जेसिं रसजा इत्यभिधानं वा, 'एताइं कायाइं पवेइताइं' वृत्तं ॥३८२॥ एतानि यान्मुद्दिष्टानि कायविधानानि, प्रवेदि-
तानीति प्रदर्शितानि अहंप्रभृतीनां, 'एतेसु जाण' एतेचि ये उक्ताः, जानन्तीति जानकाः प्रत्युपेक्ष्य सातं सुखमित्यर्थः, कथं ? पडिलेहेति, जथ मम न पियं दुक्खं सुहं चेइं एवमेपां पडिलेहिचा दुःखमेपां न कार्यं णवएण भेदेण, जे पुण एतेसु काएसु य

आतदण्डे कुशीलः अशीलो वा एषां कायानां आताओ दंडेइ, अथवा स एवात्मानं दंडयति य एषां दंडे गिसरति स आत्म-
दंडः, एतेष्वेव पुनः विष्परियासुविन्ति विपर्यासो नाम जन्ममरणे, संसारो विपर्यासो भवति, अथवा सुखार्थी तानारभ्य ताने-
वानुग्रविश्य तानि तानि दुःखान्यवाप्नोति सुखविपर्यासभूतं दुःखमवाप्नोति, विवरीतो भावो विपर्यासः, धर्मार्थी तानारभमाणः
संसारमाप्नोति, एवं सो अविरतो लोगो अत्रतलोकः कुशीललोकात् मनुष्यलोकात् ग्रच्युतः तानेव कायान् प्राप्य 'जाईवहं अणु-
परियट्टमाणे'वृत्तं ॥३८३॥ जातिश्च वधश्च जातिवधौ-जन्ममरणे इत्युक्तं भवति, समन्ताद्वर्त्तते अनुपरिवर्त्तते, ते पुण छवि काया
समासओ दुविहा भवति, तंजहा-तसा थावरा य, थावहा तिविहा-पुढवी आऊ वणस्सई, तसा तिविहा-तेउ वाऊ ओगाला य तसा,
तेसु तसत्थावरेसु विणिग्घातमिति अधिको णियतो वा घातः निघातः त्रिविधो वा घातः शरीरमानसदुःखोदयो अट्टपगारकम्म-
फलविवागो वा 'से जातिं जातिं परियट्टमाणे से इति स कुशीललोकः जाति जातीति वीप्सार्थः, तासु तासु जातिसुत्ति तस-
थावरजातिसु अणिसं निरंतरं कूराणि हिंसादीणि कम्माणि बहून्यस्य क्रूरकर्ममिति बहु आरंभो विविधभंगा यधदकरोचेन कर्मणा मीयते,
मी हिंसायां वा, मार्यत इत्यर्थः, भ्रियंत इत्यर्थः, मज्जे वा निमज्जत इत्यर्थः, भावमन्दस्तु कुशीललोको गहितो गिही पासंडी
वा यत्पापं करोति तत्किमिह वेद्यते?, अनेकान्तः, 'अस्सि च लोगे अदुवा परत्थ' वृत्तं ॥३८४॥ कथं?, इहलोगे दुच्चिण्णा
कम्मा, इहलोगे असुभफलविवागो, इहलोए दुच्चिण्णा कम्मा परलोए असुभफलविवागा, परलोके दुच्चिण्णा कम्मा परलोए असुभ-
फलविवागा, कथं?, उच्यते-केनचित् कस्यचित् इहलोगे शिरक्खिन्नं तस्यापत्येन छिन्नं एवं इहलोगे, कथं इहलोगे न फलति?,
णरगाइसु उववणस्स, परलोए कतं इहलोगे फलति, जहा दुहविवागेसु मियापुत्तस्स, परलोए फलति, दीहकालट्ठित्तीयं कम्मं

अण्णस्मि भवे उदिज्जति, अथवा इहलोक इव चारकवन्धः अनेकैर्यातनाविशेषैः तद्धैयति, तदन्यथा वेदितं कस्यचित्परलोके, तेन वा प्रकारेण अन्येन वा प्रकारेण विपाको भवति, तथा विपाकस्तथैवास्य शिरच्छिद्यते तत् पुनरनन्तशः सहस्रशो वा, अथवा असङ्ग-
त्तथा सकृदन्यथा, अथवा शतशच्छिद्यते अन्यथेति सहस्से वा, अथवा शिरच्छिन्नानः शिरश्छेदमवाप्नोति हस्तच्छिदं वा अन्यतराङ्ग-
छेदं वा प्राप्नोति, सारीरमाणसेण वा दुक्खेण वेद्यते, एवं यादृशं दुःखमात्र परस्योत्पादयति तत्र मात्रतः शतशो मात्राधिगं तं
प्राप्नोति अन्यथा वा, त एवं कुशीला संसारमावण्णा परंपरेण संसारसागरगता इत्यर्थः, परंपरेणेति परमवे, ततश्च परतरमवे,
एवं जाव अणंतेसु भवेसु वध्नंति वेदंति य दुष्णिताइं दुल्लु नीतानि दुर्नितानि कुत्सितानि वा नीतानि कर्माणीत्यर्थः, एवं ताव
ओघतः उक्ताः कुशीला गुहिणश्चेति, इदानीं पापंडलोककुशीलाः परामृश्यन्ते, तद्यथा-‘जे मातरं च पितरं च हेच्चा’ वृत्तं
॥ ३८५ ॥ ‘जे’ इति अणिदिट्ठणिद्देशो, एते हि करुणानि कुर्वाणा दुस्त्यजा इत्येतद्ग्रहणं, शेषा हि भातुभार्यापुत्रादयः सम्यन्थात्
पश्चाद्भवन्ति न भवंति वा इत्यतो मातापितृग्रहणं, चग्रहणात् भ्रातृभगिनी जाव सयणसंगंथसंथवो थावरजंगमं रजं च जाव दाणं
दाइयाणं परिभाएत्ता, तेसु च जं ममत्तं तं हेच्चा, हेच्चा नाम हित्वा, श्रमणव्रतिनः श्रमण इति वा वदंति अणिं चारभंते, नत्वे-
कस्यान्यतमेन अन्यतमाभ्यां अन्यतमैर्वा, अथाह स लोगो अणन्यधम्मो, अथ प्रश्नानन्तर्यादिषु, आहति उक्तवान्, स इति भगवान्,
लोकः कथं समारभंते पंचाग्नितापादिभिः प्रकारैः पाकनिमिच्चं च ‘भूयाइं’ वृत्तं, भूताइं जे हिंसति आतसाते भूतानीति अग्नि-
भूतानि चान्यानि अग्निना वध्नंते, आत्मसातनिमिच्चं आत्ममातं तद्यथा तपनवितापनप्रकाशहेतुं उज्जालिया पाणइवातयंति
णिवाविद्य अगणि निपातएज्जा उज्जालयन्तस्ते पृथिव्यादीन् प्राणान् त्रिपातयन्ति, त्रिभ्यः मनोवाक्कायेभ्यः पातयन्ति त्रिपात-

यन्ति, आयुर्वलेन्द्रियप्राणेभ्यो वा पातयंति तिपातयंति, उक्तं च-तणकट्टगोमयस्सिता०, णिव्वाविथा अगणिमेव निपातयंति, उक्तं हि-“दो भंते ! पुरिसा अणमणेण सद्धि अगणिकायं समारभंति तत्थ णं एगे पुरिसे अगणिकायं उज्जालेति एगे पुरिसे अगणिकायं णिव्ववेइ, तेसि णं भंते ! पुरिसाणं कयरे २ पुरिसे महाकम्मतरए पणत्ते ? तत्थ णं जे से पुरिसे अगणिकायं णिव्ववेइ से पुरिसे अप्पकम्मतरए, से केणट्ठेणं ? (भंते ! एवं बुच्चइ) गोयसा ! तत्थ णं जे से पुरिसे अगणिकायं उज्जालेइ से णं पुरिसे बहुतराणं पुढविकायं वायु आउ० वणस्सइकायं तसकायं० अप्पतराणं अगणिकायं समारभति, तत्थ णं जे से पुरिसे अगणिकायं णिव्ववेति से णं पुरिसे अप्पतराणं पुढविकायं समारभति जाव अप्पतराणं तसकायं समारभति बहुतराणं अगणिकायं समारभति, से तेणट्ठेणं गोयसा ! एवं बुच्चति”, अपि चोक्तं-भूताणमेस आघातो, हव्ववाहो ण संसयो” यस्माच्चैवं ‘तम्हा उ’ वृत्तं तम्हा उ मेधावी समिच्छव धम्मं ण पंडिए अगणि समारभेज्जा, कंठयं, तु विसेसणे, अहिंसाधम्मं समीक्ष्य, समारभो हि तप-नविपातनप्रकाशहेतुर्वा स्यात्, कतरान् जीवानाघातयंति ?, अस्यारम्भप्रवृत्ताः कुसीला उच्यन्ते, ‘पुढवीवि जीवा आऊवि जीवा’ ॥ ३८७ ॥ अपि पदार्थसंभावने, पुढवी जीवसंज्ञिता, ये च तदाश्रिताः वनस्पतिव्रमादयः, एवमाऊवि तदाश्रिताः प्राणाश्च, संपत-न्तीति सम्पातिनः-शलभवाद्यादयः, कट्टस्स संस्सिता य, संस्वेदजाः, करीपादिष्विन्धनेषु धुणपिपीलीकाण्डादयः, एते दहे अग-णि समारभंता एवं तावदग्निहोत्राधारंभा तापसाधाः अपदिष्टाः, एके निवृत्ताश्च शाक्यादयः, इदानीं ते चान्ये च वणस्सइस-मारंभान्विताः परामृश्यन्ते, ‘हरितानि भूतानि विलंबगणि’ वृत्तं ॥ ३८८ ॥ हरितग्रहणात् सर्व एव वनस्पतिकाया गृह्यन्ते, नीला हरिताभा आद्रो इत्यर्थः, हरितादयो वा वनस्पतयः, भूतानि जंगमाणि, विलंबयंतीति विलम्बकानि भूतस्वभावं भूताकृतिं

दर्शयन्तीत्यर्थः, तद्यथा—मनुजो नियेककललानुदपेजिन्यहर्गर्भप्रसववालकौमारयौवनयध्यमस्थायिर्यान्तो मनुष्यो भवति, एवं हरितान्यपि शालयादीनि, जातानि—अभिनवानि सस्यानीत्यपदिश्यन्ते, संजातरसाणि यौवनव्रंति, परिपक्वानि—जीर्णानि, परिशुष्कानि मृतानीति, तथा वृक्षः अकुरावस्थो जान इत्यपदिश्यते, ततश्च मूलस्कन्धशाखादिभिर्विशेषैः परिवर्द्धमानः पोतक इत्यपदिश्यते, ततो युवा मध्यमो जीर्णो मृतश्चान्ते, स इति एवंभूतं विलंबितं कुर्वति, कारणेन कार्यवदुपचारात् आहारमया हि देहा देहिनां, अन्नं च प्राणा, आहाराभावे हि वृक्षा हीयन्ते म्लायन्ते च मंदफला हीनफलाश्च भवंति, पुढो सितानि पृथक् २ श्रितानि, न तु य एव मूले त एव स्कन्धे, केषांचिदेकजीवो वृक्षः तद्वयुदासार्थं पुढोसिताई, तान्येवं—संखेजजीवितानि असंखिजजीवितानि अणंतजीवितानि वा, जो छिंदति आतसातं पडुच, आत्मपरोभयमुहदुःखहेतुं वा आहारसयणासणादिवभोगत्थं, प्रागल्भ-प्राज्ञो नाम निरनुक्रोशमतिः, उपकरणद्रव्याण्येतानि, बहुणंति एगमपि छिंदन् बहून् जीवान्विपातयति, एगपुढवीए अणेगा जीवा, किंच—‘जाइं च बुडुं च विणासयन्ते’ वृत्तं ॥ ३८९ ॥ जातिरिति बीजं, तं मुशलोदुखलास्पन्दि(स्यादि)भिर्विनाशयन्ति यत्रैकैश्च, जातिविनाशे हि अंकुरादिविद्धिर्हता एव, जात्यभावे कुतो वृद्धिः?, अथवा जातौपि विनासेति बीजं, सुदृढं विणासेइ अंकुरादि, बीजादीति बीजांकुरादिक्रमो दर्शितः, पच्छाणुपुव्वी च दशविधाणं, स एवं असंयतः आत्मानं दण्डयति परं वा अधा-हु से लोए अणज्जधम्मसे अथेत्यानन्तरं आहुस्तीर्थकराः, स इति स पाखण्डी, अनार्यो धर्मो यस्य स भवति अणज्जधम्मो, जहावादी तहाकारी न भवति, जो हि बीजादि हिंसति आत्मसातनिमित्तं, इत्येवं तान् प्राप्तयसो वा वृक्षादीन् हत्वा ते कुशीलाः मानु-स्यात् प्रच्युताः प्राप्य ‘गवभायि मिज्जंति पुवच्छ(बुया वु)याणा’वृत्तं ॥३९०॥ गर्भानिति वक्तव्ये गर्भादि इति यदपदिश्यते

तद्गर्भाद्यवस्थानिमित्तं, तद्यथा—निपेककललार्बुदपेक्षित० स हि मासं गर्भाद्यवस्थानिमित्तं, तस्यामन्यतमस्यां कश्चित् प्रियते, अथवा मासिकादि, गर्भावस्थासु नवमासन्ते तेनान्यतरस्यां प्रियते, गतगर्भा विगर्भा, ते तु ब्रुवाणाश्च, ग्रन्थानुलोम्यात् पूर्वं (पूत) कुर्वाणाः, इतरथाऽनुपूर्वं वा ण ब्रुवाणा. इतियावत्, न मातापित्रादि व्यक्त्या गिराऽभिधत्ते, ततः परं ब्रुवाणा, पंचशिखो नाम पंचस्रडः कुमारः, अथवा पंचेन्द्रियाणि शिखाभूतानि बुद्धिसमर्थानि स्वे स्वे विषये तस्मात् पञ्चशिखो, तस्मिन्नपि कदाचित् प्रियते, युवाणगा मज्झिमा थेरगा य कंठयं चयंति साततो भवतो वा, यः पश्चात्प्रलीयते, यैर्यथाऽऽयुर्निर्वर्तितं यैश्च यथा जीवोपधातादिभिर- ल्पान्यायुषि निर्वर्तितानि सोपक्रमानि निरुपक्रमानि च, भणितं च—‘तीर्हि ठाणेहि जीवा अप्पाउअत्ताए कम्मं पकरेति’ एनं पंचेदिय- तिरिएसुवि, गम्भादि मिज्जति उ अबुयाणा, व्याधिभिरांगंतुक्वेदनाप्रकारैरभ्रियन्ते, एगिंदिएसुवि तहाणुरूवं भाणितव्वं, ‘बुज्झाहि जंतो इह माणवेसु’ वृत्तं ॥ ३९१ ॥ किं बोद्धव्यं ? न हि कुशीलपाखंडलोकः त्राणाय, धम्मं च बुज्झह, तं च बोधिं बुज्झा जहा—माणस्सखेत्तजाती कुलरूवारोगगप्पाउअं बुद्धी । समणोगह सद्धा दरिसणं च लोगम्मि दुलभाइ ॥ १ ॥ जंतोरिति हे जन्तो, इहेति इह माणवेहिं दृष्ट्वा भयानि इतश्च तस्य जातिजामरणादीनि नरकादिदुःखानि च, तेन दट्ठुं भयं बालिएणं अलं भे बाल- भावो हि बालकं कुशीलत्वमित्यर्थः, नयते कुशीलं अग्रतः, एगंतदुक्खे जरिए उ लोगेत्ति णिच्छणयं संपडुच्च एगंतदुक्खो संसारः, तंजहा—‘जम्मं दुक्खं जरा दुक्खं, रोगा य मरणाणि य । अहो दुक्खो हु संसारो, जत्थ किस्संति जंतवो ॥ १ ॥’ तहा तण्हाति, तत्तपाणं करोति तस्स जरित्तेत्ति ‘आलित्ते णं भंते ! लोए जराए मरणेण य’ अथवा जेण सयं संतत्तं जरितमिव जगं कलहं गलेति, ज्वरित इव ज्वलितः, सारीरमाणसे हि दुःखादी, मणुस्से हि कपायैश्च नित्यप्रज्वलितवान्, ज्वरितः सकम्मुणा

विष्परिप्रासुर्वेतिचि स्वकृतेन कर्मणा, नेत्ररादिकृतेन, विष्परियासेण गरादिनानाविधैः प्रक्रौरिधिपरीतमायाति, तदपि चोक्तं, उक्तः कुशीलविपाकः, पुनरपि कुशीलदर्शनान्येवाभिधीयते, 'इहेग मूढा पचदंति मोक्खं' वृत्तं ॥ ३९२ ॥ इहेति पाखण्डिलोके मनुष्यलोकेऽपि, एके न सर्वे मूढा-अयाणगा स्वयं मूढाः परैश्च मोहिताः भृशं वदन्ति, आह्रियते आहारयति च तमित्याहारः, बुद्ध्या-युर्धलादिविशेषान् आनयति-आहारयतीत्याहारः, आहारसंपञ्जेण रसाद्याहारसंपदं जनयन्तीति आहारसंपञ्जनं च तल्लवणं, अथवा आहारेणं समं पंचगं, आहारेण हि सह पंच लवणाणि, तंजहा-सैधवं सोवच्चलं विडं रोमं समुद्र इति, लवणं हि सर्वस्सान् दीपयति, उक्तं हि-'लवणविहूणा य रसा, चक्खुविहूणा य इंदियग्गामा ।' तथा चोक्तं-'लवणं रसानां तैलं स्नेहानां घृतं मेधयानां'-मित्यादि, केइ अट्ठुप्प लोणं ण परिहरंति, केचिच्चदपि, अथवा आहारपंचगं, तद्यथा-'मज्जं लसुणं पललं खीरं करभं तथेव गोमांसं', चारि-भद्दगा तु एगे य सीतोदगसेवणेण स्नानपानहस्तपादधावनेन सीतोदगसेवणं, तत्र च निवासः, सीतमिति अधिगतजीवं, अंगुष्ठाभित्तं वा, परिव्राद्भागवतादयोऽपि शीतोदकं सेवति, हुतेण एगे तापसादयो हि इष्टैः समिद्धृताभिर्हव्यैः, हुतानं तर्पयन्तो मोक्षमिच्छन्ति, तत्र कुंध्यादीन् सत्त्वाव गणयन्ति ये तत्र दहन्ते, मोक्षो ह्यविशिष्टः सर्वविमोक्षो वा दरिद्रादिदुःखविमोक्षो वा, ये कुलखर्गादिफलमनाशंस्य जुज्जति ते मोक्षाय, शेषास्तु अभ्युदयाय, तेषामुत्तरं 'पायोस्सिणाणादिसु णत्थि मोक्खो' वृत्तं ॥३९३॥ प्रात इति प्रत्युपः, आदिग्रहणात् हस्तपादप्रक्षालनजलशयनानि, येन तदुदकं सचित्तं तदस्मिन् ये बहवे पणा हम्मंति, किंच-'स्नानं मददर्पकरं, कामांगं प्रथमं स्मृतम्' खारो णाम अट्ठुप्पं तदादीन्यन्यानि पंच लवणाणि तेषामनशनेन मोक्षो भवति, ते मज्ज मंसं लवणं च भोच्चा ते इति कुशीला, मांसमिति गोमांसं, चग्रहणात् पल्यंडुं कारभं एतान्यभोच्चा

कथमिहान्यत्रवासं परिकल्पयन्ति मूर्खाः, अन्यत्रवासो नाम मोक्षवासः, अथवा अन्यत्रवासो नाम यत्रेच्छति यदीप्सितं वा न तत्र वासं परिकल्पयन्ति, अत्रैव संसारे चैव, परिकल्पयति नाम कुर्वन्ति, विशेपोत्तरं 'उदएण जे सिद्धिसुदाहरन्ति' वृत्तं ॥३९४॥ सायंति रात्रौ, पायंति 'पञ्चूसे, सेसं कंठं। किंच-यदुदकेन सिद्धिः स्यात् तेन 'मच्छा य कुम्मा य सिरीसिवा य' वृत्तं ॥ ३९५ ॥ मच्छा एव कुम्मा-कच्छभा, सीरीसवत्ति इह सिरीसिवा मगरा सुसुमारा य, चतुष्पादत्वात् सिरीसुपा, मंगूणाम कामजगा, उट्टा णाम मजारपमाणा महानदीषु दश्यन्ते, उम्मज्जणिमज्जियं करैमाणा, दगरक्खसा मनुष्याकृतयो नदीषु समुद्रेषु च भवति, एवमादयोऽन्येऽपि च जलचराः मत्स्यवन्धादयश्च यद्यद्भिर्मोक्षः स्यात्तेन सर्वे मोक्षमवाप्नुवन्तु, न चेदाप्नुवंति ण, अट्टाणमेयं कुसला वदन्ति अस्थानमिति अनायतनं अनादेशः अभ्युदयनिःश्रेयसयोः कुशलास्तीर्थकरास्त एवं वदन्ति अस्थानमेतत् यदुदकेन शुद्धिर्भवति, 'उदकं जति कम्ममलं हरेज' वृत्तं ॥३९६॥ एवं पुण्यं, चन्दनकर्द्दमलिप्तं वा, नोचेत् ततस्ते इच्छामात्रमिदं, त एवं वराका जात्यन्धतुल्याः अंधं व णेतारमणुस्सरंता अन्येन तुल्यं अन्धवत् यथा जात्यन्धो जात्यन्धं णेतारमणुस्सरंतो, अणुस्सरंतो णाम अणुगच्छंतो, उन्मार्गं प्राप्य विपमप्रपातादिकण्टकन्यालाग्रिउपद्रवानासादयति क्लेशमिच्छन्ति न चेष्टां भूमिमत्रामोति, एवं ते कुशीला अहिंसादिगुणजात्यन्धा इच्छंतोऽपि मोक्षार्थं अहिंसादीन् गुणानवाप्नुवन्तः, स्वयं प्राणिनो विहेडयंति 'हेट्टु विगाधने' बाधन्त इत्यर्थः, ये चान्ये जीवा अनाप्यास्तानाश्रयन्ति तेऽपि तथैव प्राणिनो विहेडयित्वा अनिष्टानि स्थानानि अवाप्नुवन्ति, किंच-'पावाइं कम्माइं पक्कुवतो हि' वृत्तं ॥ ३९७ ॥ कंठं 'हुतेण जे मोक्खसुदाहरन्ति' वृत्तं ॥३९८॥ ये मोक्षं उदाहरन्ति नाम भासन्ति, सायं च पायं च पायं च अगर्णि फुसंति सायं रात्रौ, पायं प्रत्युपि, अग्निं स्पृशन्ति

इति यथैर्हव्यैस्तत्पर्यन्तैः, यदि तेषामेव सिद्धिर्भवति एवं सिया सिद्धिर्हवेज्ज कतरेषां ! अगणिं फुसन्ताण कुक्कस्मिणं पि कुक्कर्मणो मुक्ष्यदकारा कूटकारा वणदाहा वल्सरदाहकः, उक्तानि पृथक्कुशीलदर्शनाणि, एषां तु सर्वेषामेव अयं सामान्योपालम्भः अपरिचल्य दिष्टं ण हु एव सिद्धि, एहिन्ति ते घातमबुज्झमाणा । अपरिच्छेति अपरीक्ष्य, दृष्टिरिति दर्शनं, अपरीक्षित-दर्शनानामित्यर्थः, नैवं सिद्धिर्भवतीति वाक्यशेषः, किंतु एहिंति ते घातमबुज्झमाणाः, अपरिच्छेति अपरीक्ष्य, दृष्टिरिति दर्शनी, तैस्तैर्दुःखविशेषैर्वातयतीति घातः संसारः, धम्ममबुज्झमाणाः, तत्प्रतिपक्षभूताः सम्यग्दृष्टयः, ते तु भूतेहिं जाणं पडिलेह् सानं भूतानि एकेन्द्रियादीनि, जानीत इति जानकः स जानको अचोवम्मेण भूते सातं पडिलेहेति 'जह मम ण पियं दुक्खं, जाणिय एवमेव सव्वसत्ताणं' एवं मत्वा यदात्मनो न ग्रियं तद्धूतानां न करोति, एवं संमं पडिलेहणा भवति, विज्जं नाम विद्वान्, गहा-यत्ति एवं गृहीत्वा अचोवम्मेण इच्छितं सातासातं एवं गृहीत्वा नक्केन भेदेन तसथावरण पीडं, अथवा विज्जं, विज्जा णाम ज्ञानं तं गहाय, जीए तसथावरा णज्जति, उक्तं च—'पढं णाणं तओ दया, एवं चिट्ठति सव्वसंजए । अण्णाणी किं काहिति, किं वा णाहिति छेयपावणं ? ॥१॥' ये पुनः हिंसादिषु प्रवर्तन्ते अशीलाः कुशीलाश्च ते संसारे थणंति लुप्पंति वृत्तं ॥ ४०० ॥ णर-गादिगतीसु सारीरमाणसेहिं दुःखेहिं पीड्यमाना स्तनन्ति, लुप्थन्त इति छिद्यन्ते, हन्यन्ते च, तसन्तीति नानाविधेभ्यो दुःखेभ्य उद्विज्जते, कर्मण्येषां संतीति कर्मिणः, यत्तथैवं तेण पुढो जगाइं पुढो नाम पृथक् अथवा पृथु विस्तारो, सव्वजगाइं पुढो पडि-संखाएत्ति परिसंखाय परिगण्येत्यर्थः 'भिक्खु'रिति सुसीलभिधुः तमहा विदू विरते आतगुत्ते तस्मादिति यस्मान्निःशीलाः कुशी-लाश्च संसारे परिवर्त्तमाना स्तनन्ति लुप्पंति त्रसंति च तमहा विदुः विरतिं कुर्यात् पंचप्रकारां अहिंसादीं, आतगुत्तो णाम आत्मसु-

श्रीसूत्रक-
ताद्वचूणिः

॥१९९॥

गुप्तः स्वयं वा गुप्तः कायवाङ्मनस्वात्मोपचारं कृत्वा अपदिश्यते आतगुप्तेति, दट्टुं तस्मै य पडिसाहरेज्जा चशब्दात् स्थावरेऽपि, पडिसाहरेज्जि इरियासमिति गहिता, अतिक्रमे संकुचए पसारए, इदानीं स्वलिङ्गकुशीला परामृश्यते, तद्यथा—‘जे धम्मलद्धं च पडिसाहरेज्जि’ इति ॥ ४०१ ॥ जेत्ति अणिदिट्ठिण्हेसे, लद्धं, नान्येषामुपरोधं कृत्वा लब्धमित्यर्थः, वेतालीसदोसपरिसुद्धं, वा निघाघ भुंजे’ इति ॥ ४०१ ॥ जेत्ति अणिदिट्ठिण्हेसे, लद्धं, नान्येषामुपरोधं कृत्वा, तं पुण अभत्तत्थं, दुचरित्तं भत्तसेसं वा अब्भत्तट्ठो विभापाविकल्पादिषु, असुद्धं वा लद्धं असणादि निघायेति सन्निधिं कृत्वा, तं पुण अभत्तत्थं, दुचरित्तं भत्तसेसं वा अब्भत्तट्ठो विभापाविकल्पादिषु, असुद्धं वा लद्धं असणादि निघायेति सन्निधिं कृत्वा, तं पुण अभत्तत्थं, दुचरित्तं भत्तसेसं वा अब्भत्तट्ठो वा मे अज्ज, एवमादीहिं कारणेहिं सन्निधिं काउं भुंजति, विगतेण य साहट्ठं विगतमिति विगतजीवं तेनापि च साहट्ठुरिति साहारिग, फासुगे देसे जंतुवज्जिते संहत्य यः स्नाति—प्रयत्नेनापि देशस्नानं वा सर्वस्नानं वा करोति, किं पुण अहिकडेण ? जे धावती लूसयतीच वत्थं धावयति विभूसावडिताए, लूमयति णाम जे छिंदति, छिंदितु वा पुणो संधेति वा, पळ्खते च—लीस-एज्जावि वत्थं लीसए नाम सेवते, अथवा सड्ढाणां कारेति, अप्पणो वा परस्स वा तमेव कुधाणं, भट्टारगो भणति—अधाट्टु से णाअणियस्स दूरे नयभावो हि णागणिगं ततो दूरे वत्तेति, निर्गन्थत्वस्येत्युक्तं भवति, उक्ताः पासत्थक्कुसीला । इदाणिं सुसीला, ‘कम्मं परिणाय दगंस्सि धीरे’ इति ॥ ४०२ ॥ गहाणपियणादिसु कज्जेसु तिविधेन तु उदगसमारंभे य कम्मबंधो भवति तमेवं ज्ञात्वा संसारभीतो दुविधपरिणाय परिजाणेज्ज धीरो—जानको, यथा वा यैः प्रकारैः कर्म बध्यते तान् कर्मबन्धाश्रयान् छिंदित्वा न कुर्यादिति, एवं ज्ञात्वा विद्येण जे जीवति आत्तिमोक्खं विगतजीवं वियडं—तंदुलोदगादि यच्चान्यदपि भोजनजातं विगतजीवं संयमजीवितानुपरोधकत्वेन जीवेयुः, केचिरं कालमिति जात्र आदिमोक्खो, आदिरिति संसारः स यावन्न मुक्तः, ततो वा मुक्तः, यावद्वा शरीरं त्रियते तावत्, किंच—प्रासुकोदकभोजित्वेऽपि सति ते नीजकन्दादि अभुंजमाणाः, आदिग्रहणान्म-

लपत्रफलादीनि गृह्यन्ते, विरता सिपाणा अउ इत्थिगाओ विरता अभ्यंगोद्धर्तनादिषु शरीरकर्मसु, निण्हति कर्मशरीरा, सुखखा
 'लुक्खा' णिप्पडिकम्मशरीरा जाव अट्टिचंमावणद्धा एवं तावदहिंसा गृहीता, इत्थिग्रहणतो अन्येऽपि अवागृह्यन्ते रात्रिभक्तं च, ततोऽपि
 विरता, ये चैवं विरतास्तपसि चोद्यता ते संसारे न थणंति, ण वा तत्र परिभ्रमन्ति, ण वा कुशीलदोसेहिं जुज्जंति, पुणरत्रि पासत्था
 कुशीला परामुस्संति—'जे मातरं च पितरं च हेचा' वृत्तं ॥४०३॥ गारं नाम घृहं पुत्रादि, पसवो हस्तश्वगोमहिष्यादयः, एवं
 कृताकृतं एतं संतं असंतं वा विहाय प्रव्रजितत्वात् आघाति धम्मं उदाराणुगिद्धो, हिंडंतो वा उपेत्य अकारणे वा गत्वा तन्निधेसु
 कुलेसु दाणभइयादिसु अक्खातिचि आख्याति, धर्म्मो, उदाराणुगुद्धो नाम औदारिकः उदरहेतुं धर्म्मं कहेति, उधाहु से सामणितं
 श्रमणभावो सामणियं तस्स दूरे वड्ढति, कुलाहं जे धावति सादुगाहं० वृत्तं ॥४०४॥ एवंविधाहं कुलाहं पुव्वसंथुताहं पच्छा-
 संथुताणि वा जो गच्छति सादुगाहं, स्वादनीयं स्वादु स्वादु ददातीति स्वादुदानि, स्वदंति वा स्वादुक्रानि, अक्खाइयाओ अक्खाइ,
 धम्मकथाओ वा, जाहिं वा कहाहिं रज्जंते, उदाराओ गिद्धो पुन्नो, अथवा उदरग्रथिना आख्या ण वड्ढइ काउं, इतरहा तु करे-
 ज्जत्रि कुले जाणिता, से आयरियाणं गुणाणं सतंसे आयरिया चरित्तारिया तेसिं सहस्सगुणपरिहीणो
 ततो य हेट्टतरेण, जे लावए 'लपव्यक्तायां वाचि' लपतीति व्रवीति जोवि ताव असणादिहेतुं, अण्णेण केह लवावेति अहं एरिसो
 वा, सोवि आयरियाण सहस्सभागे ण वड्ढइ, किमंग पुण जो सयमेव लवइ?, एवं वत्थपत्तपूयाहेतुमवि । किंच-णिकम्मदीणे
 परिभोग्यणही० वृत्तं ॥४०५॥ जो अप्यं वा वहुं वा उवधिं च छड्डित्ता णिक्खंतोऽसौ सीलमास्थितः रूक्षान्नपानतर्जितः अला-
 भंगंपरीसहेण वा दीनतां प्राप्य जिह्मिदियवसड्डो पंचविधस्स आजीवस्स अन्यतमेन आहारमुत्पादयति, सर्वोऽपि हि मोहत्थपर-

प्रणयदीनो भवति, उक्तं हि—कण्ठाविस्वरता दैन्यं, मुखे वैवर्ण्यवैषय् । यान्येव श्रियमाणस्य, तानि लिङ्गानि याचिरे ॥१॥’ आउ-
 ड्णाहेतुं च मुहमंगलियाओ करेति मंखवत्, एरिसो वा तुमं दसदिसिप्पगासो तच्चणिगो व जहा कंपति, उदरे हितं उदरिकं
 अन्नपानमित्यर्थः, भृशं गुद्धः प्रगुद्धः णीयारणिद्धेव महावराहे णीयारो णाम कणकुंडकमुगमासोदण्ण विनिकीर्यत इति
 नीकारः, वरा दारतीति वराहः, वरा भूमी, स उद्धृतविपाणोऽपि भूत्वा अन्यादुरतोऽपि हि हन्यमानान् दृष्ट्वा तत्र नीकारे गुद्धन्
 पश्यति, ततः कचिदेव प्रकृता वा, अदूरेति वा अचिरात्कालस्य प्राप्तजरो व एषति घातमेव, मरणमित्यर्थः, अथवा निकारो नाम
 यस्यानिरालकरालकमुद्गमापादीनि स आरण्यवराहः, तेषु प्रगृह्यमाण औपगेषु पतति, कर्षकेभ्यो यद् एसति घातमेव, एवमसौ
 कुशील आहारगुद्धः असंयममरणमासाद्य णरगतिरिक्खजोणिओ पाविऊण अदूरमासु निघातमेव, स एवं कुशीलो ‘अण्णस्स
 पाणस्स इधलोइअस्स’ वृत्तं ॥४०६॥ इहलौकिकानि हि अन्नपाणानि हि न मोक्खाय, तेषां ऐहिकानां अन्नपानानां हेतुरिति
 वाक्यशेषः, अनुप्रियाणि भापते, एस दारिका कीम ण दीज्जइ?, गोणे किं ण दम्मए?, एवमादि वणीमगत्तणं करेति, सेवमान इति
 वायाए सेवति, आगमणगमणादीहि य, स एवंविधं पासत्थयं चेव कुशीलतं च चशब्दात् ओसन्नतं संसत्तत्तं च, प्राप्येति
 वाक्यशेषः, केवलं लिङ्गान्वशेषः चारित्रगुणवंचितः णिस्सारए होइ जहा पुलए जहा धणं कीडएहिं णिष्फालितं णिस्सारं
 भवति, केवलं तुपमात्रान्वशेषं, एवमसौ चारित्रगुणनिस्सारः पुलकधान्यवत्, इहैव बहूणं समणाणं समणीणं हीलणिजे० परलोके
 य आगच्छति हत्थछिंदणादीणि, उक्ताः कुशीलाः, तत्प्रतिपक्षे भूतं मूलोत्तरगुणेण आयतत्वं, सो शीलं प्रतिपद्यते, तत्रोत्तरगुणा-
 नधिकृत्यापदिश्यते, ‘अण्णायपिंढेणऽधियासएज्ज’ वृत्तं ॥४०७॥ ण सयं वणीमगादीहिं, अण्णातउ एसति, अधियासणा ण

अलंभमाणा, ण पूरणं तवमा अ, वहू जणे पूयासकारणिमित्तं तपः कुर्यादिति, निवहेज्ज वा, जो पूआसकारनिमित्तं तवं करेति तेण सो तत्त्वाणि वाहितो भवति, तम्हा ण णिव्वहेज्जा, स एवं अणो य पाणे य अणाणुगिद्धो, जो हि अणायपिंडं एअए सो णियमा अणो य पाणे य अणाणुगिद्धो, अथवा अणु-पथाद्भाव इति, ण पुव्वयुत्तेसु अणपणेसु अणुगिद्धेज्जा, एगगहणे गहणंति जहा रसेसु णियतत्ति तहेव सव्वेसु कामेसु णियत्ति कुर्यात्, सहरूवादिसु असज्जमाणे ण रागं दोसं वा गच्छे, कथं ?, 'सधेसु य भइयपावएसु, सोतगहणमुवगतेसु । तुट्ठेण व रुट्ठेण व समणेण सदा ण होयव्वं ॥१॥' एवं सेसिंदिएसु, अहवा अपसत्थ-इच्छाकामेसु मदणकामेसु य, यथैव इन्द्रियजयं करोति तहेव 'सव्वाणि संगानि अधि(इ)च्च धीरो' वृत्तं ॥४०८॥ संगः प्राणि-वधादयः जाव मिच्छादंसणंति ताणि अणिच्छिऊण सव्वाइं परीसहोचसगाइं दुक्खाइं खममाणे-सहमाणे, अखिलो णाम अखिलेसु गुणेषु वर्तितव्यं, अथवा खिलमिति यत्र किंचिदपि न प्रसूते ऊखरमित्यर्थः, नैवं खिलभूतेन भवितव्यं, यत्र कश्चिदपि गुणो न प्रसूते, गुणा णाणादी, अगृद्धे आहारादिसु, ण सिलोयकामी परिवएज्जा, सिलोको नाम झ्लाघा, सर्वतो वएज्ज, स्यात्तदज्ञातपिंडं किंनिमित्तमाहारयति ?, उच्यते- 'भारस्स जाता सुणी भुंजमाणे' वृत्तं ॥४०९॥ भारो नाम संयमभारो, जाताएत्ति संयम-जाताएत्ति, संयमजाता मत्तो-णिमित्तं, संजमभारवहणट्ठुताए 'सो हु तवो कायव्वो जेण मणो दुक्कडं ण उप्पजेज्ज', कंखेज्जा य उद्यानक्रीडातुल्यं तपो मन्यमानः कंखेज्जा य पावविवेगं नाम भिक्खू, पावं नाम कम्मं, विवेगो विनाश इत्यर्थः, सर्वविवेको मोक्षः, सेसो देसविवेगो, अथवा पापमिति शरीरं, कृतमत्त्वादशुचित्वाच्च तद्विवेकमाकांक्षमाणः दुःखेण पुट्ठे धुतमातिएज्ज यदि पुनरसौ संयमं कुर्वाणः शारीरमाणसैः परीपहोपसर्गदुःखैरभिभूयते ततस्तैरभिभूतः धुतमादिएज्ज, धुअं-वैराग्यं चारित्र्यं उपपन्नमो वा

संजमो णाणादि वा, आदीएज्जत्ति तमादद्यात्, तेन तेषां जयं कुर्यादित्यर्थः, यथा भट्टारक एव, दमदन्तो वा संगामसीसे यथा दमितः वरो-योधः संगामशिरस्यपरान् दमयति, अभिहंतीत्यर्थः, एवं अट्टविहं कम्मं जिणिता परोसहे अधियासेहि, किंचान्यत्- 'अवि हम्ममाणे फलगावतट्ठी'वृत्तं ॥४१॥ यद्यप्यसौ परासहैर्हन्येत अर्जुनकवत्, अथवा फलकवद्वकृष्टः क्षारेण लिप्येत सिच्येत वा तथापि अप्रदुष्टः अणिहम्ममाणो वा समागमं कंखति अंतगस्स सम्यक् आगमः समागमः, अन्तको नाम मोक्षः, अथवा अन्तं करोतीति अन्तकः, यथा 'नाग्निस्तृप्यति काष्ठानां, नापगानां महोदधिः। नान्तकृत्सर्वभूतानां, न पुसां वामलोचनाः ॥१॥' स एवं निदूधूय कम्म-अंतकम्ममासाद्य निश्चितं निरक्षेपं वा धूत्वा विधूय, किं? अष्टप्रकारं कर्म, नेति प्रतिषेधे, भृशं प्रपंचं जातिजराभरणदुःखदौर्मनस्यादि नटवदनेकप्रकारः प्रपंचको दृष्टान्तः, अक्खक्खए च अहनोतीत्यक्षः, अथवा न क्षयं जाती-त्यक्षः, जहा अक्खक्खए सगडं समविपमदुर्गप्रपातोद्यानादिषु तेषु पुनः संखोभमिन्ति एवं स, एवं निदूधूय कर्म अचलं निर्वाणमुखं प्राप्य न पुनः संसारप्रपञ्चमाप्नोति । नयास्तथैव ॥ कुसीलपरिभाषितं ससममध्ययनं समाप्तं ॥

वीरियंति अज्झयणं, तस्स चत्तारि अणुयोगदारा, अहियारो-तिविधं वीरियं वियाणिता पंडियवीरिए जतितव्वं, गाथा 'वीरिए छक्कं' गाथा ॥९१॥ वीरियं णामादि छव्विहं, णामंठवणाओ गयाओ, वतिरिचं दव्ववीरियं सचिच्चादि तिविधं, सचित्तं दव्ववीरियं तिविधं-दुपद चउप्पद अपदं, दुपदाण वीरियं अरिहंत चक्कविज्जलदेववासुदेवाणं इत्थिरयणस्स य, एवमादीण वीरियं-जं जस्स जारिसं सामत्थं, चतुष्पदाणं तु अस्सरयणाईणं सीहवग्घराहसरभादीण, सरमो किल हस्तिनमपि वृक इव औरणकं उक्खिक्खिऊण अ वज्झति, एवमादि यस्य यच्च चतुष्पदस्य वोद्धव्यं वा सामर्थ्यं, अपदाणं गोसीसचंदणस्स उण्हकाले डाहं णासेति

तद्वा कंचलरयणस्य सीयकाले सीतं उण्हकाले उण्हं नासेति, तद्वा चक्रवट्टिस्स गन्धगिहं सीते उण्हं सीतं, एवं पुढवीमादीणं जस्स जारिसं संजोइमाणं असंजोइमाणं य गदागदविसेमाणं य 'अच्चित्तं पुण वीरियं' गाथा ॥ ९२ ॥ अच्चित्तं दब्बवीरियं आहारदीणं स्नेहभक्ष्यभोज्यादीनां, उक्तं हि—'सद्यः प्राणकरं तोयं०' आवरणणं च घम्ममादि गुडादीणं च चक्ररयणमादीणं अन्येषां च प्रासशक्तिरूपकादीणां, किंचान्यत्—जह ओसहाण भणियं वीरियं, विवागे तं विसल्लीकरणी पादलेवो, मेधाकरणीउ य ओसधीओ, विसघातीणि य दब्बाणि गंधआलेवआखादमात्रात् विषं णासेन्ति, सरिसिघमेत्ताओ वा गुलियाओ वा लोमुक्खे-णणामेत्ते खेत्ते विषं गदो वा भवति, अन्यं द्रव्यमाहारितं मासेणापि कलु(वपु)पि क्षुत्रां न करोति, न च बलमानिर्भवति, किञ्च-केपाच्चिद्रव्यतो संयोगेण वत्ती आलिच्चा उदकेनापि दीप्यते, कसीरादिषु च कांजिकेनापि दीप्यते, योनिप्राभृतादिषु वा विभा-सियव्वं । खेत्तवीरियं देवकुव्वतीसु सर्वाण्येव द्रव्याणि वीर्यवन्ति भवन्ति, यस्य वा क्षेत्रं प्राप्य बलं भवति, यत्र वा क्षेत्रे वीर्यं वर्ण्यते, एस्स चेव अत्थो णिज्जुत्तीगाथाए गहितो, 'आवरणे कवयादी चक्कादीयं च पहरणे होति । खेत्तम्मि जम्मि खेत्ते काले जो जंमि कालंमि ॥९४॥ कालवीरियं सुसमसुसमादिसु, यस्य वा यत्र काले बलमुत्पद्यते, तद्यथा—'वर्पासु लवण-ममृतं शरदि जलं गोपयश्च हेमन्ते । शिशिरे चामलकसो घृतं वसंते गुडो वसन्तस्त्यान्ते ॥ १ ॥' 'भावे जीवस्स वीरियस्स' गाथा ॥९३॥ भाववीरियं जीवस्स सवीरियस्स लद्धीओ अणेगविधाओ, तंजहा-उरस्सबलं इंदियबलं अज्झप्पबलं, औरसि भवं औरस्यं, शरीरमित्यर्थः, तं पुण अणेगविधं, तंजहा—'मणवयणक्काय'गाथा ॥ ९५ ॥ मणे तात्र उरस्सवीरियं जारिसं मणपो-ग्गलगहणसामत्थं वयरोसमसंघातणादीणं जारिसे पढमसंघतणे मणयोगले गेहति, तं पुण दुविधं—संभवे य संभवे य, तित्थ-

गरस्स अणुत्तरेववाइयाणं च अतीगह्वणि सणोदव्याणि, संभावणीयं तु यो हि यमर्थं पटुमतिना मोच्यमानं न शक्नोति साम्प्रतं परिणामयितुं, संभाव्यते तु एष परिकर्ममाणं शक्ष्यत्यमुमर्थं परिणामयितुं, तंजहा-तवे तणुत्तए दुब्बले, विण्णणणण इत्यादि संभाव्यं, वायावीरियमवि दुविधं-संभवे य संभव्वे य, तत्थ संभवे य तित्थगरस्स जोअणनीहारिणी वाणी संव्वभासाणुगामिणी एतत्संभवति वाचावीर्यं तित्थकरे, येषां चान्वेषां क्षीराश्रवादिविगिययः, तथा हंसकोकिलादीनां सम्भवति स्वरसेन माधुर्यवीर्यं, सम्भाव्ये तु श्यामा स्त्री गाहतव्वे, तंजहां-‘सामा गायति मधुरं काली गायति खरं च रुक्खं च’एवमादि, तथा संभावयाम एनं श्रावकदारकं अकृतमुखमप्यशरेषु यथावदभिलसव्वेषु, तथा संभावयामः शुक्रमदनशलाका मनुष्यवक्तव्येन त्वेनं भासे सम्भाव्यते, कायवीरियं णाम औरस्यं यद्यस्य बलं, तदपि द्विविधं-संभवे सम्भाव्ये च, संभवे यदिवा चक्रवर्तिचलदेववासुदेवाणं यद्गा-हुवलादि कायबलं, जहा कोडिसिला तिविद्रुणा उक्खित्ता, अथवा ‘सोलस रायसहस्सा’ एवं जात्र अपरिमितबला जिणवरिंदा संभवयुः, सम्भाव्यते तीर्थकरा लोकं अलोके प्रक्षेप्तुं, तथा मेरुं दंडमित्र गृहीत्वा छत्रवद्धतुं, तथा पभू अण्णतरो इंदो जंबुदीवं तु वामहत्थेण छत्तं जहा धरेज्ज करयलतो मंदरं घेतुं, तथा संभाव्यते आर्यदारकः परिमृद्धानः शिलामेनामुद्धतुं, अनेन मल्लेन सह-योद्धुमित्यादि, इंदियबलं पंचविधं सोइंदियादि, एकेकं संभवे सम्भाव्ये च, संभवे यथा श्रोतस्य वारस जोयणाणि विसओ, एवं सेसाणवि जस्स जो, संभाव्येअपि यस्यानुपहतमिन्द्रियं श्रान्तस्य वा पिपासितस्य वा परिग्लानस्य वा साम्प्रतमग्रहणसमर्थं, यथो-दिष्टानामुपद्रवानां उपशमे सम्भाव्यते विषयग्रहणायेति, उक्तं इन्द्रियवीर्यं । इदानीं आध्यात्मिकं, तमनेकविधं ‘उज्जमधित्तिधीरत्तं, ॥९६॥ उज्जमो णाम परीसहोवसग्गणं जये, सोडीरो णाम त्यागसंपन्नः अविसादिता, अहवा सोडीरत्तं ज्ञाने अध्येतव्वे तथैव वा

कर्त्तव्ये, न पराभियोग इव करोति, हर्षायमाणः, अवश्यं मया एतत्कर्त्तव्यं, न विपीदन्ति चलयन्ति वा, क्षमावीर्यं आह्वयमानो वि-
न श्रुम्यति, गंभीरो नाम परीपहेर्न क्षुम्यते, दाढं वा काढं वा णो तुच्छो भवति, उक्तं च—‘बुल्लुबुलेति जं होइ ऊणयं रिचयं कण-
कणेइ। भरियाइ ण बुब्भंती सुपुस्मिण्णमंडां ॥१॥’ उवयोगः सागारअणागारुवयोगवीरियं, सागारोवयोगवीरियं अट्टविहं
पंच ज्ञानानि त्रीण्यज्ञानानि, अणागारोवयोगवीरियं चतुर्विधं, येन स्वविषये उपयुक्तः यो यमर्थं जानीते द्रष्टव्यं च पश्यति, एकेकस्स
मत्तपयोगादेः चतुर्विधो भेदो दब्बादि, एवं उवयोगवीरिए जाणति, जोगवीरियं तिविहं, मण्णमज्झप्पवीरियं अकुशलमण्णिरोधो
चा कुशलमणउदीरणं वा मणस्स एगत्तीभावकरणं वा, मणवीरिएण य णियंठसंयता चट्टमाणअवट्ठितपरिणामगा य भवन्ति, वड्डी-
रिए भासमाणा अपुणरुत्तं निरवशेषं च भापते वाग्विषयाग्गोपयुक्तः, काये वीर्यं सुसमाहितपमन्नवदनः सुसहरितपादः कूर्मवद-
वतिष्ठते, कथं निश्चलोऽहं स्यां इत्यध्यवसितः, उक्तं हि—‘काएवि हु अज्झप्पं ते० तपोवीर्यं द्वादशप्रकारं यस्तदध्यवसितः करोति,
एवं सप्तदशविधे संयमेऽपि, एकत्वाध्यवसितस्य संयमवीर्यं भवति, कथमहमतिचारं न ग्राप्नुयामिति, एवमादि अध्यत्तमवीर्यं, एव-
मादि भाववीर्यं वीरियपुण्वे वणिज्जति विकल्पसः, उक्तं च—‘सन्वणदीणं जा होज वऱुगा गणणमागता संती। तचो बहुतरो
उ अत्थो एकस्स पुण्वस्स ॥ १ ॥ सन्वसमुदाण जलं जति पत्थिमितं हवेज संकलणं। तचो बहुतरो उ अत्थो एगस्स पुण्वस्स
॥२॥ संधं पि तयं तिविहं पंडियं चालं च चालपंडितं होइ, तत्थ चालयं तथा पंडितं च, मीसितं च, अथवा दुविधं, तं०—अगा-
स्वीरियं अणगास्वीरियं, तत्थ पंडितवीरियं अणगासाणं, आगाराणं तु दुविहं—चालं च चालपंडितं चेति, तत्थ पंडितवीरियं पि
सादीयं सपज्जवसितं च, चालवीरियं जहा असंजतस्स, विविधो तिठाणा, तंजहा—अणादीणं अपज्जवसितं १ अणाइयं सपज्जवसियं

२ सादीयं सपञ्जवसितं ३, णो चेव णं सादीयं अपञ्जवसितं, अथवा सव्वं तु वीरियं तिविहं-खड्यं उवसमियं खओवसमियंति, खड्यं खीणकसायाणं, उवसमियं उवसंतकसायाणं, सेसाणं तु खओवसमियं, जत्थ सुत-सत्थमेगे सुसिक्खंति, तत्थ गाथा 'सत्थं तु असियगादि', गाथा, सत्थं विद्याकृतं मन्त्रकृतं च, तत्थ विजा इत्थी मंतो पुरिसो, अथवा विद्या ससाधगा मंतो असाहणो, एकेकं पंचविहं-पार्थिवं वारुणं आग्नेयं वायव्यं मिश्रमिति, तत्थ मीसं जं दुण्ह तिण्ह वा देवताणं, अथवा विजाए मंतेण य, एताणि अधिदेवगाणि, गतो णामणिप्फणो, सुत्ताणुगमे सुत्तमुच्चारयेव्वं-तं चिमं सुत्तं-‘दुहावेतं समक्खत्तं’ सिलोगो ॥ ४११ ॥ दुधायि एतं, द्विप्रकारं-द्विमेदं बालं पंडितं च, चः पूरणे, एतदिति यदभिप्रेतं, यद्वा इहाध्याये अधिकृतं वक्ष्यमाणं, जं वा णिक्खे-वणिज्जुत्तीवुत्तं, सम्यक् आख्यातं समाख्यातं तित्थगरेहिं गणहरेहिं च, विराजते येन तं वीरियं, विक्रमो वा वीरियं, पक्करिसेण वुच्चइ पवुच्चइ, भृशं साध्वादितो वा वुच्चति, किण्णु वीरस्स वीरत्तं केन वीरोत्ति वुच्चति, किमिति परिप्रश्ने, तु वितर्के, वीर्यमस्यास्तीति वीरः, किं तत् वीरस्स वीर्यं?, केण वा वीरेत्ति वुच्चति, किणा वा कारणेन वीर इत्यभिधीयते?, पृच्छामः, तत्थ वा करणं वीरियं जं पुच्छितं तदिदमपदिश्यते-‘कम्ममेव परिणाय’ सिलोगो ॥ ४१२ ॥ क्रिया कर्मैत्यनर्थान्तरं, क्रिया हि वीर्यं, एवं परिणाय एवं परिणायो अहं, तस्सेगड्डिया ओट्टाणंति वा कम्मंति वा वलंति वा वीरियंति वा एगड्डं, पठ्यते च-कम्ममेव पभासंति एवं प्रभापन्ति कर्मवीर्यं, अथवा यदिदमपप्रकारं कर्म तत् औदयिकभावनिष्पन्नं कर्मैत्यपदिश्यते, औदयिकोऽपि च भावः कर्मोदयनिष्पन्न एव, बालवीरियं वुच्चति, वितियं अकम्मं वावि सुव्वता अकर्मवीर्यं तत्, तद्वि क्षयनिष्पन्नं, न वा कर्म वध्यते, न च कर्मणि हेतुभूतं भवति, सुव्वताः-तीर्थकराः, प्रभापंत इति वच्चेते, परिजानंत इति च वच्चेते, तत्तु पंडितवीर्यमपदि-

इयते एव, एते हे स्थाने, तं कर्मवीरियं च अत्रमवीरियं च, तत्र प्रमादात् कर्म वध्यते अप्रमादान्न वध्यते, अथवा द्वात्रिंशति बालं पंडितं च, बालं असंयतानं पंडितं संजयाणं, तत्र तावत् बालवीरियं अपदिश्यते, अथवा जम्म आदिश्यते वट्टमाणा भविता मणुस्सा, तत्तत्थं?, उच्यते-प्रमादं कम्ममाहंसु सिलोगो ॥४१३॥ प्रमादात् कर्म भवति एवं वक्तव्यः, कारणे कार्योपचारात् प्रमादः कर्मेत्युच्यते, स च प्रमादः तहावि संभवे आदिश्ये पंडितं सादि अपज्जवसितं, बालं तिविहं, अनादि अपज्जवसितं अभविमाणं, अणादि सपज्जनमितं भविमाणं, सादिसपज्जनवसितं सम्मदिहीणं, जं तं बालं कथं होज्जा?, उच्यते 'सत्थमेगे सुसिक्खवंनि' सिलोगो ॥४१४॥ धनुस्सुदिश्यते धनुःशिक्षामित्यर्थः, आलीढं स्थानविशेषतः, एगे असंजता, न सर्वे, अथवा सर्वकारणा अत्तगास्त्राणि, अधीयते हि भीमासुरुक्खं कोडिल्लगं धर्मपाठका वैद्यकं वावत्तरिं वा कलाओ सुद्रुत्तु सिक्खंति असुभेनाध्यवसायेन अतिवाताय पाणिणंति एवं पुरुषस्य शिरः छेत्तव्यं एवं चार्थी प्रत्यर्थी वा दण्डयितव्यो नेत्रादिरागादिभिश्च कारी अकारी च ज्ञातव्यो, अमुकापराधे वाऽयं दण्डो हस्तच्छेदमारणेत्यादि, किंच-केइ मंते अधिज्जंति अमु मंते अभिचारुके अथर्वणे हृदयोण्डिकादीनि च अश्वमेधं सर्वमेव पुरुषमेधादि च मन्त्रानधीयते, भूतमन्त्रो धातुत्रादः विलवादादि, ग्रहणं पाणाणं भूतानं विहेडणं, विवाधन इत्यर्थः, उक्तं च-'पट्टशतानि नियुजंते, पशूनां मध्यमेऽहनि । अश्वमेधस्य वचनात्, न्यूनानि पशुभित्तिभिः ॥ १ ॥' ते तु अशुभाध्यवसिताः किंच-'माणओ काउ मायाओ' सिलोगो ॥ ४१५ ॥ तेण चाणक्कोडिल्लईसत्थादी मायाओ अधिज्जंति जहा परो वंचे-तव्वो, तहा वाणियगादिणो य उत्कोचचंचनादीहि अत्थं समज्जिणंति लोभे तत्थ च उत्तरेति माणोवि, एवं मायिणो मायाहि अत्थं उवज्जिणंति, यथेष्टानि सावधकार्याणि साधयन्ति, तत एषां कर्मबंधो भवति, कामभोगान् समाहरे कारणे कार्यवदुप-

चारः, अर्थ एव कामभोगाः तत्समाहरंति इति, पठ्यते च-आरंभाय तिउट्टह आरंभा त्रिभिः कायवाङ्मनोभिः आउट्टती तिउ-
ट्टति, बहवे जीवे एगिंदियादि जाव पंचिंदियाति बुच्चति य एवमादि आरभ्यते पापं, तं तु मणसा वयसा कायसा, णवएण भेदेण
जीवे हणंतो, बंधन्तो उद्धंसेन्तो आणवेन्तो कुट्टेन्तो अर्थोभार्जनपरो निदाय हंता गामादि छेत्ता मियपुच्छादि पक्कत्तिया हत्थिदंतादि
हत्थादि वा, आतसाता मणसा 'कहया चच्चह सत्थो' । गाथा ॥४१६॥ कायेण किलिस्संतो, पहं मणसा, पच्छा वायाए,
अंतकाले काएण, आरतो संयं, परतो, संयं परतो, अण्णेण दुहाविं, स एवं 'वेराणि कुच्चति वेरी' सिलोणो ॥४१७॥ स वैराणि
कुरुते वैरी, ततो अण्णे मारेति अण्णे बंधति अण्णे दंडेति अण्णे णिन्निवसए आणवेति चोरपारदारियसूयचोपगादि बहुजणं वेरेति
जेसु वा थाणेसु रज्जति सज्जति मज्जति अज्झोववज्जति, पठ्यते च-जेहिं वेरेहिं कज्जति, ततस्ते वैरिणः इहमन्वे, परमवे च करकया-
दीहिं किंचति, छिद्यन्त इत्यर्थः, जाणि वा करेति ताणि से से अहियतराणि पडिक्कंरेंति, रामवत्, जहा रामेण खत्तिया ओच्छा-
दिता, 'अपकारसमेन कर्मणा, न नरस्तुष्टिसुपैति शक्तिमान् । अधिकां कुरु वैरयात्तनां, द्विवतां जातमशेव-
सुद्धरन् ॥१॥ सुभोमेणावि तिसत्तखुत्तो णिवंमणा पुहवी कता, पापोपका य आरम्भाः पापार्हाः पापोपगाः-पापयोग्याः,
पापानि वा उपगच्छन्त्यारंभिणः, आरंभा हिंसादयः, दुःखस्पर्शा दुहावहाः दुःखोदयकरा इत्यर्थः, अन्ते इत्यर्थः, अन्ते इत्यन्तशः
मृतस्य नरकादिषु 'पापाणं खलु भो कडाणं कम्मणं दुच्चिणाणं जाव वेदइत्ता भोक्खो, णत्थि अवेदइत्ता, तवसा वा जोसइत्ता'
अटानामपि यकृतीनां यो यादशोऽनुभावः स तथा फलति ॥४१७॥ किंच-संपरागः तेषु वा तासु गतिषु संपराणिज्जतीति संप-
रागः-संसारः, अथवा पर इत्यनभिमुख्येन बध्यमानमेव वेद्यते, निगच्छति-प्राप्नुवंति, आर्त्ता नाम विषयकपायार्त्ता, दुक्कडकारिणो

दुःखादिणि-हिंसादीणि पावाणि कुर्वन्तीति दुःखद्वकारिणः, किं निमित्तं? रागदोमस्मिता चाला चालवीर्याः, स एव प्रकृतिः
चहुं किर कालं ठितो मोहणीयस्स विभासा, ततस्तैः पापैः कर्मभिः साम्प्रसायमेव गियच्छति संसारमित्यर्थः, तत्र च नरकादिषु
दुःखान्यनुभवन्ति । 'एतं सकर्ममवीरियं' सिलोगो ॥४१९॥ सकर्मवीरियंति वा चालवीरियंति वा एगदं, इदानीं अकर्मवीरि-
यंति वा पंडितवीरियंति वा एगदंति, केरिसो पुण पंडितो?-'दविण वंधणुमुक्के' सिलोगो ॥४२०॥ रागदोसविमुक्को दविओ,
वीतराग इत्यर्थः, अथवा वीतराग इव वीतरागः, वन्धनोऽल्लो मुक्तकल्पः, पंडितवीर्याचरणेभ्यः सन्वसो छिन्नबंधणेत्ति सिद्धस्तेन
नाधिकारः, ये पुनः प्रमादादयो हिंसादयो वा तेषु कार्यवदुपचारात् उच्यते-सद्वतो छिण्णवन्धणे, न तेषु वर्तत
इत्यर्थः, कपायअप्पमत्तो वा सः अकर्मवीरः, एवं चेव अकर्मवीरियं बुचति, कथं अकर्मवीरियं? यतस्तेन कर्मं न वध्यते,
न च तत्कर्मोदयनिष्पन्नं, येन कर्मक्षयं करोति तेन अकर्मवीर्यवान्, पणोल्ल पावयं कम्मं प्रमादादीन् पापकर्मश्रवान् तान्
प्रणुद्य सल्लं कसेत्ति अप्पणो भावकम्मसल्लं अट्ठप्पगारं तत्कृतंति छिनत्तीत्यर्थः, अन्तसोत्ति यावदन्तोऽस्य, निवशेषमित्यर्थः,
केन कृतन्ति? किं वा आदाय कृतन्तीति?, उच्यते-धम्ममादाय, कीदृशः धर्मः? जेयाउअं सुअक्खायं सिलोगो ॥४२१॥
नयनशीलो नैयायिको, कुत्र नयति?, मोक्षं, सुणु आख्यातः सुअक्खायः, उपादाय-तं गृहीत्वा, सम्यक् ईहते समीहते ध्यानेन,
किं ध्यायते?, धम्मं सुक्कं च, तदालंघणाणि तु सुज्जो सुज्जो दुहावासं भूयो भूय इति वीप्सार्थः, अतीतानागतानि अणन्ताहं
भवगगहणाहं, सकर्मवीरियदोसेण भूयो भूयो णरादिसंसारे णाणाविघदुःखावासे सारीरादीणि दुक्खाणि सुज्जो २ पाप्मति, अशुभ-
भावः अशुभत्वं तहा तहा तेन प्रकारेण यथा कर्म तथा तथा शुभं फलति, अथवा अशुभमिति अशुभभावना गृहीता, यथा शुभं

किं? सह कडेचर०, एवमनित्याद्याः, अशुभा अपि, द्वादश भावना गृहीता, तत्रानित्यभावना 'ठाणी विविधठाणाणि' सिलोगो ॥ ४२२ ॥ स्थानान्येषां सन्तीति स्थानिनः, देवलोके तावदिन्द्रसामानिक्रायस्त्रिशाद्याः, मनुष्येष्वपि चक्रवर्त्तिवलेदेववासुदेवमण्डलिकमहामण्डलिकादि, तिर्यक्त्वेऽपि यानीष्टानिष्टानि, विविधानीति उत्तममध्यमाधमानि, तेभ्यः स्थानेभ्यः सर्वस्थानिनः चहस्संति, नात्र संशयः उक्तं हि—'अशाश्वतानि स्थानानि, सर्वाणि दिवि चेह च । देवासुरमनुष्याणां, ऋद्धयश्च सुखानि च ॥१॥' किंच—'अणितिए इमे वासे' जीवतोऽपि हि अनित्यः संवासो भवति, कैः?—ज्ञातिभिः, ज्ञातयो नाम मातापितृसंबन्धाः, सुहृदः शोपा मित्रादयः, 'एवमादाय मेधावी' सिलोगो ॥४२३॥ एवमवधारणे, आदाएति एवं बुद्ध्या गृहीत्वा, यथा सर्वाणि अशाश्वतानि, पंडितगुणवीर्यगुणांश्च मोक्षे च शाश्वतं स्थानं आदाएत्ति, अथवा द्वादशसु भावनानु यदुक्तं तमादाय, उपधारयित्वेत्यर्थः, आत्मनैव आत्मनि शुद्धिसुद्धरेत् ममीकारमित्यर्थः, तं०—हत्था मे पादा मे जीविज्जामि, जेसु वा कलत्रस्वजनमित्रादिषु शुद्धिरुत्पद्यते तेभ्य आत्मनैव आत्मनि शुद्धिसुद्धरेत्, किञ्च—गिद्धिसुद्धरेमाणे आयरियं उवसंपज्जेज्ज, स्वाध्यायतपादी उत्तरोत्तरगुणानुपसंपद्यमानः चरित्तारियं मगं उवसंपज्जेज्जा, आयरियाण वा मगं उवसंपज्जेज्ज, सर्वे धर्माः कुतीर्थिकानां ण अक्रोविता, अक्रोविता नाम ण केहिंवि कोविज्जति, कोवितो णाम दूषितः, कूटकार्पापणवत्, छेदो पुण ण कोविज्जइ, तं कथं उवसंपज्जइ?, दोहिं ठाणेहिं, 'सहसमुत्तिआए णच्चा' सिलोगो ॥ ४२४ ॥ शोभना मतिः सन्मतिः सहजात्ममतिः सहसन्मतिः स्वा वा मतिः सन्मतिः, सह मतीए सहस्संमतिगं प्रत्येकबुद्धानां निसर्गसम्यग्दर्शने वा, पित्तज्वरोपशमनदृष्टान्तसामर्थ्यात् आभिनिवोहियसुयं उग्वाडेति, जहा इलाइ-पुत्तेण, धम्मसारं सुणेत्तु वा, यथा तीर्थंकरसकाशादन्यतो वा धम्म एव सारः धम्मसारः, धर्मस्य वा सारः धर्मसारः, चारिज्ज

तं प्रतिपद्यते, पञ्चा उ उत्तरगुणेषु परक्रमति पंडित्रीरिण्ण पुञ्चक्रममकखयट्ठिताए, एवं सो दधिओ, हिमादि ना चन्धण विगुको
अक्रमवीरिए उचट्ठिते य मेहाची पडिचातपात्रगे धम्मो उचट्ठिए अक्रमवीरिए वा बहुमाणपरिणामे मेहया वावतीति मेधावी
प्रत्याग्याति हिमादि अट्टारस संयतचित्तपडिहतपच्चकखायपाणकम्मो स एवमुत्तरगुणेषु पवट्ठमाणो 'जं किंचि उचट्ठमं णचा'
सिलोगो ॥ ४२५ ॥ यत्किंचिदिति उपक्रमाद्वा अवाएण चा, अहवा तिविहो उचक्रमो भत्तपरिणाहंणिणादि, आयुपः क्षेममित्या-
रोमयं, शरीरस्य च उपद्रवा आत्मन इत्यात्मशरीरस्य तस्सेव अंतरद्वा तस्सेति तस्यायुःक्षेमस्य, अन्तरद्वा इत्यन्तरालं, यावन्न
मृत्युरिति, ये वद्वा मूढा संज्ञाः, खिप्पमिति खिप्पं, संलेहणाविधिं शिथेत्, सिक्खा दुविहा-आसेत्रणसिक्खा गहणसिक्खा य, ग्रहणे
तावत् यथावन्मरणविधिर्विज्ञेयः, आसेवनया ज्ञात्वा आसेवितव्यं यद्यदिच्छति मनसा, आसेत्रणसिक्खा 'जहा कुम्मो संयंगहं'
सिलोगो ॥ ४२६ ॥ मरणकाले च नित्यमेव यथा कूर्मः स्वान्यङ्गानि पंचस्वेव देहे समाहरति नाम प्रवेशयति, ततः शृगालादिभ्यः
पिशिताशिभ्यः अभिगम्यो न भवति, एवं पावेहिं अप्पाणं, पात्राणि हिमादीनि कोहादीनि च, मरणकाले चाहारोपकरणसेत्रणव्यापाराच्च
आत्मानं संहृत्य निर्व्यापारः संलेखनां कुर्यात्, आत्मानमधिकृत्य यः प्रवर्तते तदध्यात्मं, ध्यायो वैराग्यं एकाग्रता इत्यादिनाऽध्या-
त्मेन पापात्ममाहरेत्ति, तत्र त्रयाणां मरणानामन्यतमं व्यवस्यते, इह तु पाओत्रगमणमधिकृतं येनापदिश्यते 'संहरे हत्थपादे य'
सिलोगो ॥ ४२७ ॥ हस्तपादप्रवीचारं संहृत्य निष्पन्दस्तिष्ठेत्, कायं च संहर उल्लंघनादिभ्यः, सर्वेन्द्रियाणि वा स्वे स्वे विषये संहर,
रागद्वेषनिवृत्तिं कुरु, 'पापगं च परीणामं' वृत्तं, णिदाणादि इहलोकासंस्पर्शयोगं च संहर इति वर्तते, भासादोसं च पावगंति
वाग्गुप्तिगृह्यते, एवं भत्तपरिणाए इंगिणीएवि अयतचं साहर, जतं गच्छेज्ज जतं चिहेज्जचि, दुल्लभं पंडितमरणमासाद्य कर्मक्षयार्थ

सदोपयुक्तेन माव्यं, तत्थ णं जइ अपदिश्यते 'अणु माणं च मायं च' ॥४२८॥ अथवा मरणकाले च सर्वकालमेव अणु माणं च मायं च संपरिणाय पंडिते, अणुरिति स्तोकोऽपि मानो न कर्तव्यः, किमु महान्?, अनुरपि च मायां न कारयेदिति पंडितः, पठ्यते च-अतिप्राणं च मायं च, तं परिणाय पंडिते अतीव मानो यथा सुभोमादि, कोऽर्थः?—यद्यपि सरागस्य मानोदयः स्यात्तथापि उदयप्राप्तस्य विफलीकरणं कार्यं, सुतं मे इहमेगेहिं, एवं वीरस्स वीरियं श्रुतं मया तीर्थक्रात् स्थविरेभ्यो वा इहेति इहलोके प्रवचने वा, एकेषां न सर्वेषां, तदीर्यवतो वीरस्य पंडितवीरियं यदुक्तं वीरस्य वीरत्तं इति, यथा वा स्याद्व्यवसानमिति तद् व्याख्यातं, स एवं मरणकाले अमरणकाले वा पंडितवीर्यान् महाव्रतेषूद्यतः स्यात्, तत्राहिंसा प्रथमं, उड्डमहे तिरियं दिसासु जे पाणा तसथावरा । सव्वत्थ विरतिं कुज्जा संतिनिव्वाणमाहितं, अस्य श्लोकस्य चर्चा उक्ता, किंच—'पाणे य पातिवाएज्ज अदिण्णंयि य पातिए । सातिं ण सुसं बूया, एस धम्ममे बुसीमयो ॥४२९॥ एवं तावत् पाणातिवायं वज्जेज्ज, ण वा अदिण्णादाणं आदिएज्जा, सादियं णम माया, सादिना योगः, सह सातिमा सातियं, न हि सुपात्रादो मायामंतरेण भवति, स चोत्कंचणकूडतुलादिसु भवति, सातियोगसहितो मुसावादो भवति, स च प्रतिपिध्यते, अन्यथा तु न मृगान् पश्यामि ण य वल्लिक्राइयेसु समुद्दिस्सामो एवमादि ब्रूयात्, येनात्र परो वंच्यते तत्प्रतिपिध्यते, कोहमाणा मायालोभसहितं वचः, धम्मः योऽयं उक्त स्वभावः, बुसिमतां वसुनि ज्ञानादीनि । अयं भारवए णिच्चं भवे भिक्खू कण्ठचं, अतिक्रमंति वाचाए मण-सावि ण पत्थए' ॥४३०॥ अतिरिति अतिक्रमणे, येनातिक्रम्यन्ते एतानि पञ्च महाव्रतानि सोऽतिक्रमः, तत्र प्राणातिपातमधिकृत्यापदिश्यते—तिपाद एव त्रिभ्यः पातयतीति तिपातः तन्मनसापि न ग्रार्थयेत्, किंतु वचसा कर्मणा वा?, नत्रकेन भेदेन, एवं शेपा-

णामपि जात्र परिग्रहः, एवं तागत्सम्यं न करोति त्रतातिचारं, योऽपि तमुद्दिश्यन्यैः प्राणातिपातः कृतः क्रियते वा तत्राप्ययमु-
पदेशः 'कण्डं च कीरमाणं च' सिलोगो ॥ ४३१ ॥ अहाकम्मादि कण्डं अणेहेमाणो णाणुजाणति, कीरमाणमपि जं जाणति
ममहाण तं णिवारेति, णो खलु मम अहाण किंचिवि करणिजं, एवं जोवि आत्मनिमित्तं असंजमसैः कृतः तद्यथा-शिशोः शिर-
श्छिन्नं छिद्यते वा वध्यो हतो हन्यते वा मांसद्योपश्चानि सत्त्वानि तानि हन्यते वा तमपि कण्डं च कजमाणं च णाणुजाणति,
आगमिस्सं च पाचगंति जहणं कोइ भणिज्जा-अहं ते आउसंतो समणा ! अयणं वा ४ उवक्खइमि तंपि णिवारेति, णो खलु
मम अहाण किंचि करणिजं, एवं असंजतोवि जो जं हंतिकामे तंपि आगमिस्सं पावगं सव्वं तं णाणुजाणति, सर्वमिति तंनिमित्तं
वा कयं कजमाणं वा णवणेण भेदेण णाणुजाणंति पंडिया, आत्मनि आत्मसु वा गुप्ता जितेन्द्रिया जीहादोमणियत्ता, अथवा सर्व-
मिति आहारोपकरणादि सेजाओऽवि वायालीसदोसपरिसुद्धाओ धेप्पंति, एवं ते भगवन्तः संयमवीरियावस्थिता नवकेन भेदेन
तदाऽतिचारमकृतवन्तु, ये तु तद्विधमिणः बालवीर्यावस्थिता अपि गृहेभ्योऽपि निःसृताः सन्तः जे याबुद्धा महाभागा ॥४३२॥
जे (इति) अणिदिट्ठनिहेसो अबुद्धा वादिणः, अथवा न बुद्धा अबुद्धा, बालवीर्यावस्थिताः सकम्मवीरिए वड्ढति, तहा पाणं न यतति
महाभागाः विजाए वलेण वा, यथा बुद्धः तपस्वि, निमित्तवलेन वा यथा गोद्याल्लाः, रायपव्वइगा वा बहुजणनेतारः बहुजनेना-
श्रियन्ते, पूयासकारणिमित्तं विजाओ णिमित्तानि य पयुजमाणा तपांसि च प्रकाशानि प्रकुर्वन्ति तेषां बालानां यत्किंचिदपि परा-
क्रान्तं तदशुद्धं भावोपहतत्वात्, नवकेनापि भेदेन अज्ञानदोषाच्च, एवमादिभिर्दोषैरशुद्धं तेषां परकान्तं, अशुद्धं नाम यथोक्तैर्दोषैः,
पराक्रान्तं चरितं वेष्टितमित्यर्थः, कुवैद्यचिकित्सावत्, सफलं होति सत्त्वसो फलं णाम कम्मवंधो, तत्तत्कर्मवन्धं प्रति सफलं भवति,

सर्वज्ञ इति सर्वाः क्रियास्तेषां कर्मवन्धाय भवन्ति, कथं ? सर्वं हि कटुकविपाकं सुचरितमपि पुद्गलस्य मिथ्याहेष्टेः, निर्वाणं वा प्रत्यसफलं भवति, सर्वज्ञः सर्वाः क्रियास्तद्विपरीताः सञ्ज्ञासनप्रतिपन्नाः, जे तु बुद्धा महाभागा सिलोगो ॥४२३॥ स्वयं बुद्धास्तीर्थकराद्यास्तच्छिष्या वा बुद्धबोधिता गणधरादयः, महाभागा इति, चउरासीइ उसभयामिणो सिस्ससहस्साणि, उसभसेणस्स वत्तीसं समणसाहस्सीओ गणो आसी, एवं जाव वद्धमाणसामी, तत्संघस्स चतुर्विधस्स परिमाणं भासितव्वं, प्रत्येकशुद्धाः पुनः साम्प्रतं न महाभागाः, केचित्तु पूर्वमासीत्, ये चान्ये राजादयः पूर्व महाभागाः आसीत्यंथाद्वा जातास्ते वीरा इति—अकम्मनीरिए वद्धमाणा सरागा वीतरागा वा वीरा, तपसि णाणादीहि वा वीराजंतीति वीरा, विदारयन्तीति वा कम्माणि, सम्मं पस्संतीति सम्म-त्तदंसिणो, तेसि भगवंताणं शुद्धं तेसिं परिक्कंतं शुद्धं णाम णिरुवरोधं सच्छगारवकसायादिदोसपरिशुद्धं अनुपरोधकत् भूतानां तच्चिउपासणाविधे संजमे च पराक्रान्तिः अफलं होति सत्त्वसो फलं णाम कर्मबन्धनं तं प्रत्यफलं, कथं ? संजमे अण्हयफले तवे वोदाणफले, उक्तं च—निरासस्साइं निस्सुखदुःखं कल्पनं धर्मसु, वाचा निष्फलं, मोक्षणं वा प्रति सफलं, एवं पूर्वं पथाद्वा महाजननेतृणां महाजनविज्ञातानां च तेसिं तु तवो सुद्धो सिलोगो ॥४२४॥ तेषामिति जे जहुत्तकारिणो, जेति ता णिदिट्ठा, महं प्राधान्ये कुलं ईश्वाक्कुलादि, केचिद्वा ज्ञातकुलीया अपि भूत्वा विद्यया तपसा सौर्याइ विस्तीर्णा भवन्ति नन्दकुलवत्, एत्थ चउभंगो, किंचि कुलतोवि महन्तं जणओवि एवं चउभंगो, एत्तो एगतरओवि णिक्खंतो महाकुलतो, महद्वा कुलमेपां महाकुलाः, भगवानेव छउमत्थो, छउमत्थकाले अवमाणते परेण तु, ण सिलोगं वयंति ते सिलोगो नाम इलाधा, अमुकराजा वा आसीदिति इभ्यो वा चालिभद्रादि तत्पूजासत्कारइलाधादिनिमित्तं कुलं न कीर्त्तयितव्यं कुलादिकार्यनिमित्तं वा न कीर्त्तेत । किं वा—

‘अल्पपिंडास्ति पाणामी’ सिलोगो ॥४३५॥ संयमेऽपीयमेव वर्ण्यते, तेन अल्पपिंडामि अप्यं पिंडमश्नातीति अप्यपिंडासी, असंपुण्यं वा, एवं पाणंमि, अट्टकुक्षुडिअङ्गपमाणमिचे कवले आहारमाहारेमाणे अप्याहारे, दुवालस अद्रोमोदरिया, सोलस दृभागपत्तं, चउवीसं ओमोदरिया, तीसं पमाणपत्ते, वत्तीसं कवला संपुणाहरो, एत्तो एक्केणावि ऊणं जाव एक्कासेण एगसित्थेण वा, एवं उवकरणोमोदरिया, अप्यं भासेज्जि अनर्थदण्डकथां न कुर्यात्, कारिणेऽपि च नोचैः, भणिता दव्योमोदरिया, भावे तु ‘न्वतेऽस्मिन्नुडे दन्ते’ अक्रोधनं क्षान्तिः, अभिणिन्नुडो नाम निवृत्तीभूतः शीतीभूतो, अर्थशीलो अर्थपुञ्जानादिपूद्यतः, दंत इति दंतेन्द्रिया, तवसा य विगते गेहाणि दाणादिसु गेहिविपप्पुक्के य ण पडुप्पणोसु रज्जति, ण य कंखामोहं करेइ, ‘झाणयोगं समाद्दट्टु’ सिलोगो ॥४३६॥ ध्यानेन योगो ध्यानयोगः प्रशस्तध्यानयोगं सम्यक्क हृदि आहृत्य चोद्भृत्य ‘कायं वोसिज्ज सन्धम्मो’ सर्वश इति आहारक्रियामप्यस्य न करोति, स्वेदजलमल्लपहरणादीश्च बाह्यक्रिया, तित्तिक्कवं परमं णच्चा तित्तिज्ञा णाम परीपहोवसर्गाधियासणं, तित्तिक्षणमेव परं मोक्षणं मोक्षसाधनं चेत्येवं च ज्ञात्वा आमोक्षाय परिचएत्ति आमोक्षयेति यावन्मोक्षगमनं ता परिव्वएज्जासित्ति, शरीरमोक्षो वा, परि समंता सव्वओ वएज्जासि, भगवानाह-एवमहं व्रत्रीमि, न परोपदेशादित्यर्थः । णयास्तथैव ॥ वीर्याख्यमष्टममध्ययनं समाप्तं ॥

धम्मोति अज्झयणस्स चत्तारि अणुयोगदारा, धम्मो अत्थाहिकारो, उक्तः उपक्रमः, णामणिप्फणो धम्मो, सो पुण ‘धम्मो पुब्बुद्धिट्ठो’ ॥९९॥ धम्ममट्टकामाप, तं चेव य इहावि परूवेयव्वो, इह तु भावधम्मेण अहिकारो, एप एव धर्मः, एप एव भाव-समाधिः, एप एव च भावमार्गः । तत्थ धम्मस्स णिकखेवो-णामं ठवणा धम्मो० गाथा ॥१००॥ वतित्तिचो दव्वधम्मो तिविहो

सचित्तादि, तत्थ सचित्तस्स जहा चेतना धर्मः, चेतना खभाव इत्यर्थः, अचित्ताण जहा धम्मत्थिकायस्स० जा जस्स धम्मता, जहा 'गत्तिलक्खणो तु धम्मो, अधम्मो ठाणलक्खणो। भायणं सव्वद्वानं, भणितं अवगाहलक्खणं ॥१॥' पोगलत्थि-
कायो गहणलक्खणो, मिस्सगाणं दव्वाणं जा जस्स भावना, यथा क्षीरोदकं सीतलं धातुरक्कवद्धकं काशायी यावन्न परिणमत्थुदकं
तावन्मिथं भवति, गृहस्थानां च यः कुलग्रासादिनगरधर्मः, दानधम्मोत्ति यो हि येन दत्तेन धर्मो भवति स तस्मिन् देयद्रव्ये कार्यवद्-
पचारादानधर्मो भवति, यथा-अन्नं पानं च वस्त्रं च, आलयः शयनाशनम्। शुश्रूषा वन्दनं तुष्टिः, पुण्यं नवविधं स्मृतं ॥१॥ 'लोइय
लोउत्तरिओ' गाथा ॥१०१॥ भावधम्मो दुविहो-लोइओ लोउत्तरिओ य, लोइओ दुविहो-गिहत्थाणं कुपासंढीणं च, लोउत्त-
रिओ तिचिहो-णाणं दंसणं चरित्तं च, णाणे आभिणिचोधिगादिना दंसणे उवसामगादिना, चरित्ते पंचविहो सामायगादिना
पाणिधवेरमणादिना वा, चतुर्विधो वा चाउज्जामो, रातीभोयणवेरमणच्छो वा छविहो, पासड्ढभावधम्मट्ठित्तेहि पासत्थो, अण्णा-
दीहिं दाणग्रहणं ण कायव्वं, संसग्गी वा, तत्थ पामत्थोसण्णकुशीलसंयवो, एत्थ अत्थे गाथा 'पासत्थोसण्णकुशीलसंयवो
ण किर वट्ठते काउं। सूयकडे अज्जयणे धम्मम्मि णिकाइयं एयं ॥१०२॥ णामणिप्फणो गतो। सुत्ताणुगमे सुत्त-
मुच्चारयेव्वं, 'कन्तरे धम्ममे आघाते' सिलोगो ॥१०३॥ कन्तरे केरिसो वा, आवात इत्याख्यातो, माहन इति भगवानेव, समणेत्ति
वा माइणेत्ति वा एगड्ढं, मन्यते अनयेति मतिः-केवलमिति, मतिरस्यास्तीति मतिमान्, अतस्तेन मतिमता, एवं जंबुणामेण पुच्छिओ
सुधम्मो आह-'अज्जुधम्मो जहा तहा'अंजुरिति आर्जवयुक्तः, न दंभकव्वादिभिरुपदिश्येत, ते कुशीलाः चालवीर्यवन्तः, ते नार्ज-
वानि जुवते, जुवते वा न वयं परिग्रहवन्तः आरंभिणो वा, एतत्सङ्घस्य बुद्धस्य उपासकानां वा इति, भागवतास्तु नारायणः करोति

हरति ददाति वा, उक्तं हि—यस्य बुद्धिर्न लिप्येत, हत्वा सर्वमिदं जगत् । आकाशमिव पङ्केन, न स पापेन लिप्यते ॥१॥' नैवं भगवता अनार्जवयुक्तो धर्मः प्रणीतः, भगवता तु यो यथावस्थितस्तं तथैव मत्वा निरुधो धर्मोपदिष्टः, न लोकपत्तिनिमित्तं, ग्लानाद्युपधिना वा किञ्चित्साधयमार्तेन वर्तव्यमित्युपदिष्टं, जिनानामिति पृष्ठी, जिनानां संतकं तीतानागतानां, पश्यते च 'जणगा तं सुणेह मे' यथोदिष्टधर्मप्रतिपक्षभूतस्त्वधर्मस्तत्र चामी वर्तन्ते । 'माहणा क्षत्रिया वेस्सा' सिलोगो ॥ ४३८ ॥ माहणा मरुगा सावगा वा, स्वत्तिया उग्गा भोगा राइणा इक्खागा, राजानः तदाथयिणश्च, अथवा क्षेत्रेण जीवन्त इति क्षत्रियाः, वैश्या सुवर्णकारादयः, ते हि हवनादिभिः क्रियाभिर्धर्ममिच्छन्ति, चण्डाला अपि ब्रुवते—वयमपि धर्मावस्थिताः कुर्यादिक्रियां न कुर्मः, वोक्कसा णाम संजोग-जातिः, जहा वंभणेण सुदीए जातो णिसादोत्ति बुच्चति, वंभणेण वेस्साए जातो अम्बडो बुच्चति, तत्थ णिसाण्णं अंघड्डीए जातो सां वोक्कसो बुच्चति, एसिया वेसिया एपंतीति एषिका—मृगलुब्धका हस्तितापसाश्च मांसहेतोर्मृगान् हस्तिनश्च एपंति, मूलकन्द-फलानि च, ये वा परे पाखण्डा नानाविधैरुपायैः भिक्षामेपंति, यथेष्टानि चान्यानि विषयसाधनानि, अथैषिका वणिजः, तेऽपि किल कालोपजीवित्वाद्वर्मं किल कुर्वते, अथवा वैश्या स्त्रियो वैशिकाः, ता अपि किल सर्वा विशेषाद्वैश्वधर्मं वर्तमाना धर्मं कुर्वन्ति, शूद्रा अपि कुटुम्बभरणादीनि कुर्वन्तो धर्ममेव कुर्वन्ते, उक्तं हि—'या गतिः कुशदग्धानां, गृहेषु गृहमेधिनाम् । पुत्रदारं भरंतानां, ताङ्गतिं व्रज पुत्रक ! ॥१॥' ये अनुद्दिष्टा न्छेदनभेदनपचनादि दब्धे, भावे आरंभे णिस्सिन्ना णियतं सिता णिस्सिन्ना, 'परि-ग्गहे णिविट्ठाणं सिलोगो ॥४३९॥ परिग्गहो मच्चिादि ३, दब्बादिचतुर्विधो वा, तेसिं माहणादि कुशीलाणं परिग्गहे णिवि-ट्ठाणंति उवज्जिणंताणं सारवंताण य णट्ठविण्डुं च सोएन्ताणं, तेसिं पावं पवड्ढति, आउअवजाउ सत्त कम्मपगडीओ मिट्ठिलवंधण-

वद्वाओ धणियंवंधणवद्वाउ करोति, एतेषां आरंभसंवृत्ता कामा, हिंसादिआरंभेन संवृत्ता, आरंभसंभृता कामा अथवा संभृता नाम आरंभ एषां संमतः, कथं आरंभि णिस्सिसया तिष्ठन्ति, तालिसं, उक्तं हि—आरंभारंभकर्मणि, श्रान्तः श्रान्तः पुनः पुनः। तथा न ते प्राणैरपि परिरक्षिता जराव्याध्युदये दुःखोदये वा मृतौ वा प्राप्ते तस्मान्दुःखान्मोचयन्ति, न च नरकादिषु प्राप्तस्य ततो नरकादिषु दुःखाद्विमोचयंति। ‘आघातं किञ्चमाधेतुं’ सिलोगो ॥४४०॥ आहन्यतेऽनेनेति आघाएत्ति, मरणमित्यर्थः, आघाते आघातस्य वा कृत्यं मरणकृत्यमित्यर्थः, आघाते शरीरं संस्कारयित्वा दहति मृतकृत्यानि चास्य पितृपिंडादीनि आघाएत्ति तमाध्याय कुर्वति, महिषच्छागाद्याश्च वध्यन्ते, करकतभक्तानि कुर्वन्ति, उक्तं हि—‘अवहत्थेण य पिंडं परिपिंडेऊण पत्थरेंतस्स ।’ इत्यादि मरणकृत्यं, अथवा आधेतुं—काळण तं पणिधाय, ये तस्य भ्रातृपुत्रादयो दायादाद्या जीवंति शब्दादिविवैषिणो तेन मृतधनेन वयं भोगान् मोक्षयामहे, अज्ञातयोऽपि दासभृत्यमित्रादयः तत् व्युतं धनं तर्कयन्ति, अपुत्राणां च मृतकूटं राजा शुक्लति, एवं वै राज्यादिसामन्यं, अण्णे हरंति तं वित्तं अन्य इति अन्य एव दायादाद्याः भृत्यराजचोरादयः, हरंति वा विभयंति वा णामेति वा एगद्धं, उक्तं च—‘ततस्तेनार्जितैर्द्रव्यैर्दंश्च परिरक्षितैः । क्रीडन्त्यनेन राजानः (न्ये नरा राजन्) हएतुष्टा ह्यलंकृताः ॥ १ ॥’ कर्म अस्यास्तीति कर्म्मो, तत्कर्माय स्वकर्मनिर्वृत्तां गतिं प्राप्य, तत्कर्मफलमन्वेपति। ‘माता पिता ण्हुसा भाता’ सिलोगो ॥४४१॥ उरसि भवा औरसाः औरसा अपि ताव तके न त्राणाय, किं क्षेत्रजातादयः?, णालं ते मम ताणाए’ यथैव मात्रा-दयो न त्राणाय सम्बन्धेन तथैवारम्भपरिग्रहापि न त्राणाय, विषयाश्च णालं भवते मम ताणाए, लुप्यमानस्येति शारीरमानसैर्दुःखैर्दर्मिनस्स इहभवेऽपि न तात्राणाय किमुत परभव इति, कालसोअरिअपुतो सुलसो अभयकुमारसत्त्वा आवक-

दारको, श्रावकथासौ दारकश्च, दृष्टान्त 'एतमष्टं सपेहाण' सिलोगो ॥४४२॥ अतथमिति योऽयमुक्तोऽर्थः, न ह्यधर्मिकाणामिह परत्र वा लोके शरणमस्तीति, ज्ञाणं वा, सम्मं पेहाण, परमः अर्थः परमार्थः मोक्ष इत्यर्थः, न परमार्थं अनुगच्छन्ति परमद्वानुगामी, यथोद्दिष्टेषु मात्रादिषु वैराग्यमनुगच्छन्ति, ज्ञानादयो वा परमार्थानुगामिकाः, स एवं साधुः 'निम्ममे गिरहंकारे' नास्य कलत्र-
मित्रविचादिषु वाग्याभ्यन्तरेषु वस्तुषु ममता विद्यते इति निर्ममः, न चाहंकारः पूर्वैक्यजात्यादिषु च सम्प्राप्तेष्वपि च तपःस्वा-
ध्यायादिषु, चरेदित्यनुमतार्थः, जिणाहितं आख्यातं, मार्गमित्यर्थः, चारित्रं तपो वैराग्यं वा, त एवं मात्रादयो नाम सम्म-
न्धिनः न ज्ञाणायेति इत्यतः 'चेच्चा पुत्ते य मित्ते य' सिलोगो ॥४४३॥ पुत्रे ह्यधिरुः स्नेहः तेनादौ ग्रहणं क्रियते, मिचा तिविहा-
सहजातकादयः, सहजातकाः पूर्वापरसम्बन्धिनः, परिग्गहो हिरण्यादि, चेच्चाण अत्तगं सोतं त्यक्त्वा चेच्चाण आत्मनि भवं आत्मकं
तत्र मित्रज्ञातयः परिग्रहाथैवं वाहिरंगं सोतं, मिच्छत्तं कमाया अण्णाणं अविरती य एतं अत्तगं सोत्तं, श्रोतद्वारमित्यर्थः, पठ्यते
च-चेच्चाण अत्तगं सोतं अण्णात्ता अण्णाविरती मिच्छत्तपज्जवा, उभयमपि वा, गिरवेक्खो परिद्वए औज्जुगं धम्ममणुपालेन्तो
न पुत्रदारादीनि पुनरपेक्षते, उक्तं हि-'छलिता अत्रयक्खन्ता गिरवेक्खा गता मोक्खं' स एवं प्रव्रजितः स्वरुचिनाऽवस्थितात्मा
अहिंसादिषु व्रतेषु प्रयतेत, तत्राहिंसाप्रसिद्धये जीवा अपदिश्यन्ते-पुहवी उ अगणि वाऊ' सिलोगो ॥४४४॥ कंठयं, सर्वेषां
भेदो वक्तव्यः, अयथार्थं परिहर्तुं इत्यतो भेदः, एतेहिं छहिं काण्हिं० सिलोगो ॥४४५॥ एतेहिंति जे उदिद्धा छक्काया, विज्जामेति
शिष्यनिर्देशः, विज्जतिचि विद्वान्, स एव शिष्यो निर्दिश्यते तद्विद्वान्, परिजाणिया परिजाणिउं, परिणाए दुविधाए, मनसा
कायवक्केणं पारंभी ण परिग्गही एक्केके काये णवगो भेदो, न च परिग्गहं कुर्यात्, परिग्गहनिमित्तो हि मा भूत्कायारम्भः,

एवं सेसाणिचि वयाणि पालेज्जा, अण्णहा 'मुसाचातं बहिद्धं च' सिलोगो ॥४४६॥ बहिद्धं मिथुनपरिश्रहो गृह्यते, तत्र वर्त्तमानोऽतीव धर्माद्बहिर्भवतीति बहिद्धं, उगगहं जमजाइयमिति अदत्तादाणं, एताणि सत्थादाणाणि लोगंसि शस्यते अनेनेति शस्त्रं, शस्त्रस्य आदानानि शस्त्रादानानि, लूयंत इत्यर्थः, कस्य शस्त्रस्य?, असंयमस्य, तदेतद् भिद्धत्परीजानीहि, अथवा उपदेशो भवति, तदेतद् विद्वान् परिजानीयात् । इदानीं उत्तरगुणः—पलिउंचणं च भयणं च' मिलोगो ॥४४७॥ सर्वतः कुंचनं पलिउंचणं माया, भंजणं भजते वाऽसाविति असंयतैर्मञ्जनः लोभः, स्थण्डिलास्थानीयं करोति, क्रोध एव स्थण्डिलः वपुर्वैवर्ण्यदि च, उच्छ्रयनमुच्छ्रयः उच्छ्रयणादिति, बहुवचनं जात्यादीनि अष्टौ मद्स्थानानि 'धुत्तादानानि लोगंसि' धूर्त्तस्यायतनानि कर्मपसुतय इत्यर्थः, एवं यद्यदा वर्जयितव्यं तत्सर्वमिह श्रमणभर्म्मं वर्ण्यमानेऽपदिश्यते, उत्तरगुणाधिकारे च पठ्यते 'धावणं रयणं चेव' सिलोगो ॥४४८॥ धावणं वस्त्राणां, रयणं तेषामेव दन्तनखादीनां च, वमणं च विरेयणं, मुखवर्णसौरूप्यार्थं च वमनं करोति, विरेचनमपि बलाशिवर्णप्रासादार्थं, वत्थिकम्मं सिरवेधं, तं विजं परिजाणिया, वत्थिकम्मं अणुमासणाणि महा वा, तत्थ पलिमंथो संजमस्स, 'गंधमह्णस्सिणाणं च' सिलोगो ॥४४९॥ गन्धाश्चूर्णादयो, मल्लं गंधमादी, सिणाणं देसे सब्बे, दंतपक्खालगं दंतधोवणं जहा कुंचकुंचावेति, परिगगहं हत्थिकम्मं च, परिगगो मच्चिचादि, इत्थी तिविहाओ, कम्मं हत्थिकम्मं, स्यात्पूर्वं बहिद्धावर्जनमुपदिष्टं इत्यतः पुनरुक्तं, उच्यते, तद्धेददर्शनात् पुनरुक्तं, 'उद्देसियं कीतकडं' ॥४५०॥ कंठो सिलोगो 'आस्सुणियं' ॥४५१॥ आस्तिनिं णाम ज्लाघा येन परैः स्तूयमानः सुज्झति यावत्थुगोति यावद्वाऽनुसरति तावत्सुज्झति मानेनेति इत्यास्तूनि कं, अथवा जेण आहारेण आहारितेण सुणी होति, बलवन्तं भवति, व्यायामस्नेहपानरसायनादिभिर्वा अक्षिरागं अंजनं गृद्धिर्वाहोऽभ्यन्तरे वा वस्तुनि, उपोद्धा-

तकर्म णाम परोपघातः तच्च करोतीत्याह, जातितो कर्मणा सीलेण वा परं उवहणति, उच्छोलणं च हत्थपादमुद्रादीनां, कल्केन अह-
गमादिना हत्थपादमुपत्यगताणि उव्वट्ठेति तं विद्वान्परिजाणिया 'संपसारी कत्तकिरिण'सिलोगो ॥४५२॥ संपसारगो णाम
असंजत्ताणं असंजमकजेसु सामत्थं देति उवदेसं वा, कयकिरिओ णाम जो हि असंजयाणं किंचिदारम्भं कृतं प्रशंसति, तद्यथा-साधु
गृहं कृतं, माधुधायं सदृशः संयोगः, पामणियो णाम यः प्रज्ञं छेदति, तद्यथा-व्यवहारेषु मिथ्याशास्त्रगतसंशयिके व्यवहारे ताव-
द्यदेव वचीति तत्प्रमाणं, शास्त्रेष्वपि लौकिकशास्त्राणां व्याख्यानं वचीति, भावच्छके वा साहति सागारियपिंडवत्, विजं परिजा-
णिया कंठयं । 'अट्टापदं ण सिक्खेज्जा'सिलोगो ॥४५२॥ अट्टापदं नाम द्यूतक्रीडा, न भवत्यराजपुत्राणं, तमद्यापदं न शिक्षेत्,
पूर्वशिक्षितं वा न कुर्यात्, वैधा नाम द्यूतं तच्च समूसितंगे, रुधिरं जंतच्छिजंति ण, हत्थकम्मं विवाहं च हत्थकम्मं हस्तकम्म-
वत् 'हस्ते खण्ड०' गाथा, विवादो विग्रहः कलह इत्यनर्थान्तरं, स तु स्वपक्षपरपक्षाभ्यां विजं विद्वान्, परिजानीहि । 'उवाहणाउ
छत्तं च'सिलोगो ॥४५४॥ उपानहो पादुके च वर्जयितव्ये, छत्रमपि आतप्रकर्षपरित्राणार्थं न धार्य, नालिका नाम नालिकाक्रीडा
कुदुक्काक्रीडत्ति, परकिरिया अण्णमण्णं च, परकिरिया णाम णो अण्णमण्णस्स पादे आमजेज वा पमजेज वा जहा छट्ठे सत्तिक्कते,
अण्णमण्णकिरिया णाम इमोवि इमस्स पादे आमज्जति वा रएइ, इमोवि इमस्स, 'उच्चारं पासवणं' सिलोगो ॥४५५॥ कंठयं
विगडं णाम विगतजीवं, विगतजीवेणापि तावच्चन्दुलोदगादिना न तत्र कल्पते आयमितुं, किमु अनवगतजीवेणं, एवमन्यत्रापि,
अथंडिले पडिसिद्धं, साहट्टुरिति विगतजीवं साहरिऊग ताणि वा हरिताणि साहरित्ठुणं । 'परमत्ते अण्णपाणं तु' ॥४५६॥
परस्य पात्रं गुहिमात्र इत्यर्थः, अथवा पडिगहधारिस्स पाणिपात्रं परपात्रं, पाणिपरिगहियस्सवि पडिगहो परपात्रो भवति, पर-

वस्थं च अधेलतिएवि परस्य वस्त्रं गुहिवस्त्रमित्यर्थः, तत्तावत्सचेलो वर्जयेन्, मा भूत्पश्चात्कर्मदोषः हुते दोषश्च, यद्यप्यचेलकः स्यात्, एवं तावत्सचेलकस्य, यः पुनरचेलकस्यात्मीयमपि वस्त्रं तत् परवस्त्रमेव, न हि तस्य तदनुज्ञातं, स्वयं चोत्सृष्टत्वादित्यतः परवस्त्रं 'आसंदी पलियंक'सिलोगो ॥४५७॥ आसंदीत्यासंदिका सर्वा आसनविधिः, अन्यत्र काष्ठपीठकेन, पलियंकेन, पलियंकः पर्यंक एव, 'गंभीरविजया एते०' इत्यादयो दोषाः, गिंहंतरे निसेज्जं ण वाहेज्ज 'अगुची बंभचेरस्स, पाणाणं च वधे वध' इत्यादयो दोषाः, 'संपुच्छणं च सरणं वा' संपुच्छणं णाम किं तत्कृतं न कृतं वा स पुच्छावेति अणो, केरिसाणि मम अच्छीणि सोमंते ण वेति एवमादि, ग्लानं वा पुच्छति—किं ते वड्ढति ? ण वड्ढइ वा ?, सरणं पुव्वरत्तपुव्वकीलियागं तं विद्वान् परिजानीहि । जसं किंत्ति स्सिलोगं च' सिलोगो ॥४५७॥ दानबुद्ध्यादिपूर्वं यशः तपःपूजासत्कारादि पश्चाद्यशः, यशः एव कीर्तनं जसकित्ती, सिलोगो णाम श्लाघा नीतितपोबाहुश्रुत्यादिभिरात्मानं श्लाघेत, वंदणपूयाउवि ण कामए, ण वा कज्जमाणसु रागं गच्छेज्जा, सबलोगंस्सि जे कामा कामा दुविहा इच्छामदनभेदात् पञ्चविधा वा, किंच—'जेणेहं णिवहे भिक्खू'सिलोगो ॥४५९॥ जेणेति जेण धम्म- कहाए वा संथवेण वा, आजीवणीमगत्तेण वा, अन्नतरेण वा उवघातणादोसेणं, अण्णहेतुं वा पाणहेतुं वा पयुंजमाणेण इमा ओवम्मा, णिव्वहति नाम निर्गच्छति, तन्न कुर्यादिति, अथवा जे णिहं णिव्वाहेति येनास्य इहलौकिकं किंचित्कार्यं निष्पद्यते मित्रकार्यं, प्रति दास्यति वा मे किंचित्, परित्रास्यति वा, धरिस्मइ वा मे किंचित् उवगरणजातं, एवमादिकं किंचिदिहलौकिककार्यं निर्वाहकं साधकमित्यर्थः, तं पडुच्च अण्णं पाणं वा, सीलमंते सुसीलो वा, न पुनः परमार्थेन, शीलवन्तः साधुः तस्स मुधेव णिज्जराए दायव्वं, नत्विहलौकिकं किंचिन्निर्वाहकं प्रतीत्य दायव्वं, अथवा शीलवानिति श्रावकः, अशीला नाम मिद्धादृष्टयः, तस्मिन् शीलवति वा

दाणं विवज्जणं । 'एवं उदाहु निगमंथे' सिलोगो ॥४६०॥ एवमवधारणे, उदाहृतवान् उदाहुः, नास्य ग्रन्थो विद्यत इति निर्ग्रन्थः महावीरः, न एव च महाप्रुनिः, किं महं ? यदसौ मनुते, अणंतं पाणदंमणं च, धर्मं देशितवान्, श्रुतमिति कम्मंतरं, धर्मं अनेन श्रुतधर्मेण चारित्रधर्मावजेषमेव श्रुतधर्मणापदिश्यते 'भासमाणो ण भासेज्ज' सिलोगो ॥४६१॥ अथवा तेन भगवता भाषासमितेनायं धर्म उद्दिष्टः योऽप्यन्यं कथयति सोऽप्येवमेव कथयतु, भासमाणो ण भासेज्ज, यो हि भाषासमितः सो हि भाषामाणोऽप्यभाषक एव लभ्यते, उक्तं च - 'वयणविभत्तीइ कुसलो वयोगतं बहुविधं विद्याणंतो । दिवसंसपि जंपमाणो सोवि हु वइगुत्ततं पत्तो ॥१॥' जहाविधीए परिहरमाणो मचेलोवि अचेल एवापदिश्यते, जहा वा आकंडुअगो य णिट्टुभगो य, अथवा भासमाणो ण भासेज्ज, ण रातिणियस्स अंतरं भासं करेज्जा, ओमरातिणियस्स वा, णो य वंपेज्ज मंमयं वंपेति णाम देसीए भासाए उल्लावो वुचति, तदपि च अपार्थकं अखिलोक्तं बहुधा तं वंपेतिचि वुचति, अथवा ण वंपेज्ज मंमयंति, कथं ? जातिकुशीलतवेहिं मर्मकृत् भवतीति मर्मकं, मायाठाणं न सेविज्ज माया णाम गूढाचारतो कृत्याऽपि निह्वः, करिण्यमानश्च न तथा दर्शयत्यात्मानं, यदा वक्तुकामो भवति तदा पूर्वोपरोऽनुचित्य वाहरे । किंच, 'संतिमा तधिया भासा' सिलोगो ॥४६२॥ सन्तीति विद्यन्ते, तद्विक्रानाम सद्धता इत्यर्थः, भाष्यत इति भाषा, अनेके एकादेशात् जं वदिताऽणुत्तप्पति स्वयमेव चौरः काणः दासस्तथा राजविरुद्धं वा लोकविरुद्धं वा एष वा इणमकासी, अनुपातो हि दोषं प्राप्य वा बन्धधातादि भवति, अप्राप्तस्य परं वा सागसं निरागसं वा दोषं प्रापयित्वा चानुतापो भवति, किंच - 'जं छणं तं न वत्तञ्चं' छण हिंसायां यद्विहिंसकं तत्र वक्तव्यं, तद्यथा - लयतां केदारः युज्जतां शकटानि गोर्वधतां निविश्यन्तां दारका इति, एसा आणा निंयंठिया

आज्ञा नाम उपदेशः, णियंठा इति निर्ग्रन्थः, एषा महाणियंठाण वा, एषा आज्ञा उपदिष्टा, किंच ॥४६४॥ होला इति देसीभाषातः, समवया आमन्वयते यथा 'लायनं कोइ रे हेछ'ति, सहीवादमिति सखेति, सोलवादो प्रियभाष इव, गोत्रावादो वा पठ्यते, यथा किं भो ! ब्राह्मण क्षत्रिय काश्यपगोत्र इत्यादि, तुमं तुमंति अपडिण्णे जो अ तुमंकारभिजे, वृद्धो वा प्रभविष्णुर्वा स न वक्तव्यः, अपडिण्णो णाम साधुरेव, सब्वसो तं ण वत्तए-सर्वशस्त्र ब्रूयात् । किंच-यदुक्तं णिज्जुचीए-'पासत्थोसण्णकुसील-संथवो ण किर वट्ठति' तदिदं-'अकुशीले सदा भिक्खू' सिलोगो ॥ ४६४ ॥ कुत्सित शीलं यस्य स भवति कुशीलः, स तु पासत्थादीणं एगं, ततो पंचणहवि, तत्र तावत् स्वयं कुशीलेन भाव्यं, णो य संसग्गियं भये न च तैः संसर्गी कुर्यात्, संस-र्जनं संसर्गिः, आगमणदाणग्रहणसंप्रयोगान्मा भूत् 'अवस्स य णिवस्स य'त्ति तं न संसर्गिं तैर्भजेत् संसर्गित्त्वद्रवं गमयति-कथं ?-सुहरूवा तत्थुवसग्गा सुखरूपा नाम सुखस्पर्शाः, तद्यथा को फासुगपाणीएण पादेहिं पक्खालिजमाणेहिं दोसो ? , तथा दंत-पक्खालणे, उव्वट्टणे, एवं लोगे अवणो न भवति, अहवा सुख इति संयमः, संयमानुरूपा हि तत्रोपसर्गा भवन्ति, मणे चइ, त्रिवि-धेनापि करणेन सातिं मनुते, णणु को आहाकम्मे दोसो ? , ण वा सरीरोधम्मो भवति, तेण शरीरसंधारणत्थं उपाहणसन्निधिगादिसु को दोसो ? , उक्तं हि-'अप्पेन बहुमसेजा, एत्तं पंडितलक्खणं' संपयं हि अप्पाइं संधयणाइं धितिओ य तेण एवमादिसु रूवेसु उवसग्गेसु पडिबुज्जेज्ज, तेवि हु पडिबुज्जेज्ज णाम जाणेज्जा, जाणित्ता ण संसर्गिज्जुज्जं ण सदहेज्ज, यथाशक्तितथ अमिहन्यात् । किंच-भिक्षा-तदापि एवमादि सुहरूवे उवसग्गे पडिबुज्जेज्ज, तेवि हु पडिबुज्जेज्जं ण सदहेज्ज, यथाशक्तितथ अमिहन्यात् । किंच-भिक्षा-दिनिमित्तं च गृहपतिमनुप्रविश्य तत्र 'नच्चत्थ अन्तरायेण' सिलोगो ॥४६५॥ अंतरागं 'जराए अभिस्सुतो वा, चाहितो तपस्वी'

इत्यादि, ग्रामकुमारीयं किङ्, ग्रामयर्मः क्रीडा, कुमारक्रीडा च ग्रामकुमारीयं, किं तत्र ? ग्रामक्रीडा हास्यकन्दर्पहस्तस्पर्शनालिंग-
नादि तामिः सार्द्धं, एवं वा सीभिः क्रीडते इति, पुंभिरिति सार्द्धं, कुमारकानां क्रीडा कुमारक्रीडा, तद् तदुगआदालिंगादि, तं तु
सुदृगेहि सार्द्धं गिहत्थकपट्टगेहि वा महंतेहि वा सव्वकेली न कायन्वा, नचातीत्य वेलां हसे मुणी, वेला मेरा सीमा मजायत्ति
वा एगट्ठं, नातीत्य मार्यादां हसे मुणी, 'जीवे णं मंते ! हसमाणो वा उस्सुयमाणे वा कइ कम्मपगडीओ वंधइ ? गोयमा ! सत्त-
विहवंभए वा अट्टविहवंभए वा' इह हसतां संपाइमवायुवधो । किंच- 'अणुस्सुओ' सिलोगो ॥४६६॥ अणिस्सि(णुस्सु)ए उरालेहि,
उराला नाम उदाराः शोभना इत्यर्थः, तेषु चक्रवर्त्यदीनां सम्बन्धिषु शब्दादिषु कामभोगेषु अन्यैर्गर्ववद्वाभरणगीतगान्धर्वयान-
वाहनादिषु इह च परलोके वा अनिःसृतो अपमत्तो परिघए, अन्येषु वा आहारादिषु, चरियाए अपमत्तो, चरिया भिक्खुचरिया
तस्यामप्रमत्तः स्याद्, यदि नाम तस्यामप्रमत्तः परीपहोपसर्गैः स्पृशेत् ततो समाधिमधियासए । 'हम्मममाणो न कुप्पेज्ज' सिलोगो
॥ ४६७ ॥ बुचमाणो असिलोगो नाम असुस्सस्समाणो निदिजमाणो वा णिब्भत्थिजमाणो वा न संजले, न हि विदितः क्रोध-
मानाभ्यामिन्धनेनेव वार्त्ति संजले, तं पुण समणो अहियासेज्जा, सुमणो नाम रागदोमरहितो, ण य कोलाहलं करे ण उक्कट्ठि
बोलं वा करेज्ज, राजसंपसारियं वा । किंच- 'लद्धे कामे ण पत्थेज्जा' सिलोगो ॥४६८॥ लद्धा णाम जइ ण कोइ वत्थगंधअ-
लंकारइत्थीसयणासणादीहि णिमंतेज्ज तत्थ ण गिण्हेज्ज, जओ धावितो, अथवा लद्धे कामे तवोलद्धीओ आगासगमविमुतादीओ
अक्खीणमहाणसिमादीओ य ण दाव उवजीवेज्ज, ण य अणागते इहलौकिके एता एव तैत्थगंधादीए, परलोकिगे वा, जहा वंभ-
दत्तो तहा ण पत्थेज्ज, एवं ताव चिवेगो आख्यातो भवति, किंच-आयरियाइं सेवेज्ज आचरणीयाणि आयरियन्वाणि दुविधा-

एवि सिक्खाए, केसामंतिगं?—सुबुद्धाणं, सुट्ठु बुद्धा सुबुद्धा गणधराद्याः यथा यदा काले (द्वा ये यदा काले) आचार्या भवन्ति । किंच—‘सुस्सुसुमाणो उचेहेज्ज’ सिलोगो ॥ ४६९॥ श्रोतुमिच्छा शुश्रूषा, कोऽर्थः?, पूर्वमुक्तं आयरियाइं सिक्खेज्ज सुबुद्धाणं, तेषां सकाशादिदानीं तदर्थशुश्रूषा तथैव, उपासित, सुपत्थं शोभनग्रंजं, सुग्रंजं—गीतार्थं प्रज्ञावन्तं, सुट्ठु तवस्सितं सुतवस्सितं, यदि चेत्संविग्ग इत्यर्थः, तत्र क्रैवंविधाचार्याः शरणं?, वीरा जे अत्तपण्णेसी वीराजन्त इति वीरा, आत्मप्रज्ञमेपन्तीति आत्प्रज्ञैपिणः, आत्मज्ञानमित्यर्थः, कथं?, येनात्मा ज्ञायते येन वाऽस्य निस्तरणोपायः संयमवृत्तिव्यवस्थित इति, पुरुषादानीयाः सेव्यत इत्यर्थः, राजानो राजामात्यादिकाश्च पंडिता धर्मल्लिप्सवो वा, पुरुषादानीया यदा संवृता भवन्ति इत्यतः प्रव्रजंति, प्रव्रजितास्तु ‘ते वीरा वंधणुम्ममुक्का’ ॥४७०॥ अहवा पूर्वं गृहवासे द्विविधमपि भावद्वीपं अट्टवन्तः प्रव्रजामुपेत्य पुरुषादानीयाः यदा संवृता भवन्ति धर्मं लिप्सुभिः पुरुषैरादानीयाः, अथवा ग्राह्याः पुरुषा इत्यादानीयाः, अथवाऽऽदानीय इत्यादानार्थिकः साधुः पुरुषश्चासौ आदानीयश्च पुरुषादानीयः, ते वीरा इति आदानीयाः, वीराजन्त इति वीराः, बन्धनानि कालादीनि तेभ्यो मुक्ता बंधणुम्ममुक्का, न तदसंजमजीवितं पुनरवकाङ्क्षते विषयकपायादिजीवितं वा, जं तं कपायादिजीवितं पासत्थादिजीवितं तदिदं । तंजहा—‘अगिद्धे सदफासेसु’ सिलोगो ॥४७१॥ मणुण्णेषु सट्ठेषु फासेसु य अगिद्धेण भवितव्वं, रूवेसु अमुच्छित्तेण भवितव्वं, एवं गंधरसेसु, अमणुण्णेषु य सन्वेसु देसो न कायव्वो, णिगमणमिदाणि अपदिश्यते ‘सव्वं तं समयानीयं’ सव्वमिति यदिदं धर्मं प्रति इह मयाऽध्ययनेऽपदिष्टं, समय आरुहत एव, आदियंति भक्षणं, सामाभ्यन्तरकरणमात्रं, अद भक्षणे, समयेण अतीतं समयाम्यन्तरे ण, समयेनात्रद्वमित्यर्थः, अथवा ये वा परे कुममयास्तान् कुममयान् तदतीतं, अज्ञानदोषाद्विषयलाभस्यावनतैराचर्यत

इत्यर्थः, किं तत् ? यदिदं लवितं बहु, लवितं नाम कथितमित्यर्थः, किंच-उक्तानशेषमिदमपदिश्यते 'अतिमाणं च मायं च' सिलोगो ॥४७२॥ अतिरतिक्रमणादिषु, अतिशयेन मानं अतिमानं, एवं मायामपि, चशब्दात् क्रोधलोभादपि, कोऽर्थः ? यदपि न चेत् क्रोधोदयः स्वात्तथापि तस्य निग्रहः कार्यः न तु साफल्यं, एवं शेषणामपि अज्झवसेया, यद्यपि मानार्हव्याचार्यादिषु प्रशस्तो मानः क्रियते ससगत्वात् तथापि तमतीत्य योऽन्यो जाल्यादिमानः तं परिणाय-तं दुविधाएवि परिणाय परिजाणिज्ज, शेषेणपि प्रयोजयितव्यं, गारवाणि य सद्वाणि इड्डीगारवादीणि, परिज्ञायेति वर्त्तते, निघ्वाणं संधए सुणि निव्याणमिति संयम एव, तं संयमं अज्झिणसंधणाए ताव संधेहि जान परं संयमट्ठणं संधितं, अथ्था निर्वाणमिति मोक्षः संधित इति ॥ अर्मा-
ध्ययनं नवमं समाप्तं ॥

समाधिति अज्झयणस्स चत्तारि अणुयोगदारा, अहियारो से समाधीए, एसो य जाणितुं फासेतन्वो णामणिप्फण्णे, 'आदाणपदेणाधं गोणं णाम' गाथा (१०३) यस्मादादौ व्यपदिश्यते 'आधंति मतिमं अणुवीति धम्मं' इतरथा त्वध्ययनस्य समाधिरिति संज्ञा, तेनेचार्थाधिकारः, जहा असंखयस्स आदाणपदेण असंखतंति णाम, तं पुण पमायापमादत्ति अज्झयणं बुच्चति, जेण तत्थ पमादो अप्पमादो य वणिज्जति, तहेव लोगसारविजयो अज्झयणं, आदाणपदेणं पुण आधंतिच्चि बुच्चति, एवमादीणि अज्झयणाणि आदाणपदेण बुच्चंति, गुणणिप्फण्णेणं पुणां णामेण तेसिं निक्खेवो भवति, एयस्स पुण गुणणिप्फण्णं णाम समाधिः, सा च पड्विधा भवति, 'णामं ठवणादविए' गाथा (१०४) तत्थ दव्वसमाधी णं 'पंचसुवि य विसएसु' गाथा (१०५) श्रोत्रादीनां पंचानामपि इन्द्रियाणां यथास्वं शब्दादिभिर्स्नोज्ञैर्विषयैर्यां तुष्टिरुत्पद्यते सा द्रव्यसमाधिः, अथ्था दधं जेण तु दवेण

समाधी, साधितं च जं दवं सोमणवणादि सा दव्वसमाधिः, क्षीरगुडादीणां च समाधि अविरोध इत्यर्थः, दव्वेण समाधिरिति, जहा उपजुत्ताणं परिणामिगसमाधिरित्यादि, आहितं विच्यं ददति, जहा तु लोए आहितंति समं भवति, एसा दव्वसमाधिः, खेततो समाहि खेतसमाही, जहा दुब्भिकखहताणं सुभिकखदेसं पाविऊण समाधी, तथैव चिरप्रवसितानां खगृहं प्राप्य, जत्थ वा खेत्ते समाधी वणिज्जति, कालसमाधी णाम जस्स जत्थ काले समाधी भवति, प्रशस्तावदानसंतानां वर्षासु नक्तमूलूकानां अहनि बलि-भोजनानां वायसानां शरदि गत्तां, जस्स वा जच्चिरं कालं समाधी, 'भावसमाधी चतु०' ॥१०६॥ तज्जहा-णाणसमाही दंसण-समाही चरिचमभाही तययमाही, णाणसमाही जहा जहा सुयमधिज्जति तथा तथाऽस्यातीव समाधिरुत्पद्यते, ज्ञानोपयुक्तो हि आहार-मपि न कांक्षते, न वा दुःखस्योद्विजते, ज्ञेयार्थविलंबने चास्यातीव समाधिरुत्पद्यते, दर्शनसमाधिरपि जिनवचननिविष्टबुद्धिरिह निर्वर्तमरणप्रदीपवन्न कुमतिभिभ्रम्यते, चारित्रसमाधिरपि विषयसुखनिःसंगत्वात्परां समाधिमाम्नोति, उक्तं च-“नैवास्ति राज-राजस्य तत् सुखं०” तपःसमाधिरपि नासौ तथा भावितत्वात् कायक्लेशक्षुत्तृष्णापरीपहेभ्य उद्विजते, तथैवाभ्यन्तरतपोयुक्तः ध्याना-श्रितमना निर्वाणस्य इव न सुखदुःखाभ्यां बाध्यते, गतो णामगिप्फणो । सुत्ताणुगमे सुत्तमुच्चारयेव्वं जाव 'आघं मत्तिमं अति-वीय धम्मं' वृत्तं ॥ ४७३ ॥ सम्बन्धः अच्छिन्नं निर्वाणं, संघनेति वर्तते, स एवं भगवान् तस्यामच्छिन्ननिर्वाणसन्धनायां वर्त्त-मान आघं मत्तिमं अणुवीयि धम्मं आघंति आख्यातवान्, मतिमानिति केवलज्ञानी, अणुवीयिति अनुविचित्य कथयति, ग्राहकं ववीति जहा 'णिउणे णिउणं अत्थं धूलत्थं धूलबुद्धिणो कथए' सुणेल्खगवि चित्तेति-मम भावमनुविचिन्त्यं कथयन्ति, तिरि-यायवि चित्तयंति-अमहं भगवान् कथयति, आहाराद्या द्रव्यसमाभयः प्ररूप्य प्रशस्तभावसमाधिः अंजुमिति उज्जुगं जं यथा शाक्या-

दृशं स्वयं न छिंदति, भिन्नं जानीहि, तं छिदानं द्रुवतं तथा कार्यपणं न स्पृशति, अयविक्रयं तु कुर्वते, इत्येवमादीभिः अंततो विक-
स्पितव्यं, अपडिणो भिक्खू स समाधिप्रत्येकः समाधिप्राप्तः योऽप्रतिज्ञः इहपरलोकेषु कामेषु अप्रतिज्ञः अप्रच्छिन्न इत्यर्थः, अद्विष्टो
या, भिक्खू पूर्ववर्णितः तुर्विशेषणो भावभिक्खू विसिञ्जति भावसमाधिरेव प्राप्तनिवन्धने न निदानभूतः, अनिदानभूतो नाम अना-
श्रवभूतः सर्वतो ब्रजेत् परिव्रज, अथवा अणिदानभूतेषु परिव्रज्या अनिदानभूतानीति निदाचंधने अवन्धभूतानीति अनिदानतु-
ल्यानीति ज्ञानादीनि व्रतानि वा तेषु परिव्रज्या, अथवा निदानं हेतुर्निमित्तमित्यनर्थान्तरं, न च कस्यचिदपि दुःखनिदानभूतो, जहा
न तद्वा परिव्रज्या, काणि पुण निदानद्वाराणि ?, पावबंधादीणि, तत्थ पाणाइयातो चउव्विहो, तंजहा-दव्वओ खित्तओ कालओ
भावओ, तत्र क्षेत्रप्राणातिपातप्रतिषेधे प्रतिपादनार्थमपदिश्यते 'उट्ठे अहे या तिरियं दिस्सासु' वृत्तं ॥ ४७४ ॥ सर्व्वो पाणाइ-
यातो कज्जमाणो पणवगादि संपडुच्च उड्ठं अहे य तिरियं वा कज्जति, तत्रोर्ध्वमिति अप्पणो यदूर्ध्वमिति यदधः शिरसः, अधः इति
अधः पादतलाभ्यां, शेषं तिर्यक्, तत्रोर्ध्वं संपातिमरजोत्रयोल्काप्रदीपगृहादीनि वायुबुक्षपक्षिमक्षिकाः ये वाऽन्ये बुक्षगृहाद्याश्रिताः, एव-
मधस्तिर्यक् विभाषितव्याः, द्रव्यप्राणातिपातस्तु तस्मा य जे पाणा, भावप्राणातिपातस्तु हत्थेहि पादेहि य असंजमतो, चशब्दात्
अपि उच्छ्वासनिश्वासकासितवायुनिर्गर्गदिषु सर्वत्र संयमति, एवं समाधिर्भवति, एवं मायं माणं च संजमेजा, तथैव अदिण्णं ण
गेण्हितव्वंति ततियं वत्तं, एवं सेसाणिपि अत्थतो परूवेयव्याणि, ज्ञानदर्शनसमाधिप्रसिद्धये त्विदमपदिश्यते 'सुयक्खायधम्ममे
वित्तिगिच्छत्तिण्णे' वृत्तं ॥४७५॥ सुण्हु आख्यातो धर्मः सम्भवति सुअक्खायधम्ममे द्विविधो, वित्तिगिच्छातिणोत्ति दर्शनसमाधि
गहिता, निस्संक्रिय निच्छंस्सिय गाथा, जेण केणइ फासुणेणं लाहतीति लाहः सुत्तत्थतदुभयेहि विचिन्तेहिं किसेवि देहे अपरितंते

लाढेति, आयतुले पयासुति प्रजायन्त इति प्रजाः पृथिव्यादयस्तासु यथाऽऽत्मनि तथा प्रयतितव्यं, न हिंसितव्या इत्यर्थः, आत्म-
तुल्या इति 'जह मम ण पियं दुक्खं' एवं सुमावादंवि, जहा मम अब्भाइविखजंतस्स अप्पियं एवमन्नस्यापि, एवमन्येष्वपि
आश्रयद्वारेषु आत्मतुल्यत्वं विभाषितव्यं, आर्यं ण कुज्जा इह जीवित्ठी आयो नाम आगमः तमायं न इहलोक्जीवितस्यार्थे
कुर्यात्, अण्णपाणवत्थसयणपूयासक्कारहेउं वा चयं ण कुज्जा, चयो णाम सन्नचयं न कुर्याद्, अन्यत्र धर्मोपकरणं, शेषमाहारादि,
वस्तुसञ्चयः सर्वः प्रतिविध्यते, हिरण्यधान्यादिसंचयोऽपि प्रतिविध्यते, येनानागते काले जीवका स्यादिति, तं प्रतीत्य भावसंचयो
भवति, कर्मसंचय इत्यर्थः, तेण चयं ण कुज्जा सुतवस्सी-भिक्षू । किंच 'सर्व्विदिया(याभि)णिब्बुडे पयासु'वृत्तं ॥४७६॥
सर्व्वेन्द्रियनिवृत्तो जितेन्द्रिय इत्यर्थः, प्रजायत इति प्रजाः-स्त्रियः, तासु हि पंचलक्षणं विषया विद्यन्ते, शब्दास्तावत्कलानि वाक्यानि
विलासिनीनां, रूपेऽपि 'गतानि सव्वं व्यवलोकितानि, स्मितानि वाक्यानि च सुन्दरीणां' रसा अपि चुंबनादयः, यत्र रसस्तत्र
गन्धोऽपि विद्यते, स्पर्शाः सम्वन्धकुचोरुवदनसंसर्गादय इत्यतः सर्व्वेदिया णिब्बुडो पयासु, सव्वओ विप्रमुक्त इति चरेत्, सर्वा-
समाधिविप्रमुक्तः सर्व्वबन्धनविप्रमुक्तः, किंच-स एवं विप्रमुक्तबन्धनः पासाहि पाणे य, पुढो णाम पृथक् २ अथवा पुढोत्ति बहुने
पाणे चिविहेहिं दुक्खेहिं सण्णा विसण्णेहिं, विसंतो वा विसंतीति प्रविशति संसारं नगरं परलोकं च, अथवा अयमाजवंजविभावो
ज्ञायत एव, अट्टविहकर्मोदयदुःखेन अट्टेति आर्त्तो, अथवा दुःखद्विता, अट्टेति आर्त्तध्यानोपगताः, मनोवाक्कायैः परितप्यमानो,
'पतेन्नु बाले तु पड्कुवमाणे' वृत्तं ॥४७७॥ एतेष्विति जे ते पुढो विसन्ना ये प्रकुर्वन्ते हिसादीनि एतेष्वेव आवर्त्यते-कर्मणि
पावर्द्धः बध्यते च एवं बालो एवमित्यवधारणे एवं हि बालः चौर्यपासदारिकादीनि इहैव हस्नादिच्छेदान् बन्धवधादींश्च प्राप्नोति,

एवं तु एवमेनेन सामान्यतो दृष्टेनानुमन्ये यथा इह हिंसानुतर्चायां ब्रह्मपरिग्रहादीन् प्रकुर्वन् दोषान् प्राप्नोति एवमेव परत्रापि नरका-
दिसु दुःखानि प्राप्नोतीत्यतः आउड्रुति, आउड्रुती नाम निवर्तते, वक्तारोऽपि च भवन्ति-आउड्रु समाउड्रो समाउचित्सु तु, इदानीं
बाला हि दृष्टापयाः प्रायसो निवर्तते, अपायोद्वेजिनां बालानां भीरूणां अपदिश्यते, तस्मात् कानि पापानि येभ्योऽसौ निवर्तते ?,
अतिचातो कीरति अतिपतनमतिपातः प्राणातिपात इत्यर्थः, जेणं अप्पाणं वा परं वा जीविताओ ब्रवरोवेति, नियतं युजते नियु-
जते, यथा राजादिभिर्मृत्यादयः युद्धाधिकरणाध्यक्षादिषु तेषु नियुजते, एवं यावन्मिथ्यादर्शनादीनि, किंच-तिष्ठन्तु तावद्येऽतिपातं
कुर्वन्ति, ये च भृत्यानुमृत्या वा तेषु तेषु कर्मसु नियुजते अन्येऽपि पापं कुर्वते, तद्यथा-‘आदीणभोर्हन्ति’ वृत्तं ॥ ४७८ ॥
यावद्देन्यं तावद्दीनः, कोऽर्थः ?-दीणकिञ्चनवणीमगादि पापं करोति, उक्तं हि-‘पिडोलगेवि दुस्सीले, नरगाओ ण सुच्चति’ आदीण-
चणेण भुंजतीति आदीणभोजी, सो पुण कयाइ अलब्भमाणो असमाधिपत्तो अथे सत्तमाएवि उव्वज्जेजा, जहा सो रागगिह-
च्छणपिडोलगो वेभारगिरिसिलाए घल्लितो ‘मन्ता हु एवं’ मत्वा एगन्तसमाहिमाहुः, द्रव्यसमाधयो हि स्पर्शादिसुखोत्पा-
दकाः अणैकान्तिकाश्च भवन्ति, कथं ?, अन्यथा सेवनादसमाधिं कुर्वते, उक्तं हि-‘तच्चेव होति दुक्खा पुणोवि कालंतवसेणं’
ज्ञानायास्तु भावसमाधयः एकान्तेनैव सुखमुत्पादयन्ति हि, परवचः-एवं मत्वा संपूर्णं समाधिमाहुस्तीर्थकराः, स एवं बुद्धे समा-
धिपरते बुद्ध इति जानको, भावसमाधीय स्ते, बुद्ध इति जानको भावसमाधी एव चतुर्विधो पट्ठितो, दब्बविवेगो आहारादि,
अहुक्कुडिअंडगप्पमाणमेत्तक्कलेण०, एगे वत्थे एगे पादे, भावविवेगो कस्सायसंसारक्कमाणं, दुविधे विरत्तो विवेगो एवमस्य
समाधिर्भवति, पाणातिपाताओ णवण भेदेणाविरमणा अविरति, लेख्या यस्यान्विः स भवति ठित्ता, अचहितलेइय इत्यर्थः,

विमुद्वलेमासु ठितो मो 'सर्वं जगं तु' वृत्तं ॥ ४७९ ॥ जायत इति जगत्, ममता नाम 'जह मम ण पियं दुक्खं' 'णत्थि य सि कोइ वेमो पियो व०' अथवा अन्यस्य प्रियं करोति अन्यस्याप्रियमित्यतः, कोऽर्थो?—नान्यान् वातयित्वा अन्येषां प्रियं करोति, मूर्धकः सार्जगोपवत्, अथवा प्रियमिति सुखं मर्ममत्तानां, तदेषां प्रियं न कुर्यात्, न कस्याचिदप्रियं, मध्यस्थ एव स्यादित्यतः सम्पूर्णसमाधियुक्तो भवति, कश्चित्तु समाधि संधाय 'उट्ठाय दीणे तु पुणो विसरणो' उत्थायेति समाधिसमुत्थानेन, दीन इत्युज्जितां भोगामिलापी, सर्वो हि तर्कको दीनो भवति, इप्सितलंभे च दीनेतरः, पुणो विमन्नेति गिहत्थीभूतो वा पासत्थभूतो वा, अयं तु पाद्भोंऽधिकृतः, पूयामक्कारामिलापी वस्त्राणादिभिः पूजनं च इच्छति, सिलंगो णाम इलावा यश इत्यर्थः, सो इह सेखाण् नट्टति, अभिलषमाणो अममाधिद्वितो भवति, किमयं पुण पूयासिलोगकामी?, भगिनं च—जातिं निपीय पज्जं जति० 'अह्माकटं चेव' वृत्तं ॥ ४८० ॥ आहाय कटं आधाकटं आधाकर्मैत्यर्थः, अथवा अन्यानपि जागि माधुमाधाय कीडकडादीणि क्रियन्ते ताणि आधाकटाणि भवन्ति, अधिकं कामयते—प्रार्थयतीत्यर्थः, अथवा नियमेण निभंत्तणा, जां तं नियामणं गेण्हति सो नियायमाणं, जो पुण अहाकम्मादीणि कम्माइं सरति—सुमइति निगच्छति गवेप(य)तीत्यर्थः, स पामत्थोगणकुशीलाणं विमण्णाणं संयमोद्यांते मार्गं गवेपति, विपीदति वा, येन संसारि विगणो भवत्यसंयम इति, वितण्णमेपतीति विपण्णेपी, तहा तहा दीणभावं गच्छति शुल्लपटपरिगंगवत्, परिभुजमाणा शुल्लपटवत् मलिनीभवत्यसौ, इत्थं हि मत्ते य पुहो य चाले मक्ता रक्ता गृद्धा, पुहो इति पृथक् बहवः, स्त्रीनिमित्तमेव च परिग्रहं ममायमाणा, चतुर्विधपरिग्रहनिमित्तमेव 'आरंभसत्ता' वृत्तं ॥ ४८१ ॥ आरंभमत्ता, आरंभो दब्बं भावे य, तत्र मक्ताः अगमाधि पत्ता निचयं करंति, हिगण्णमुत्तणादी दब्बणिचय, दब्बणिचयदो-

सेणं अट्टविधकम्मणिचयं करेति, इहलोक एव च अममाधिगुणं जानानः समाधिधर्मं वा समीक्ष्य चरेदित्यनुमत्यर्थः, सर्वेभ्योऽममाधिग्यानेभ्यो विप्रमुक्तः आरंभपरिग्रहादिभ्यः अणिस्सितभात्रविहारेण विहरमाणो । छंदे ण कुज्जा हित(इह)जी वितट्ठी' वृत्तं ॥ ४८२ ॥ छन्दः प्रार्थना अभिलाप इत्यनर्थान्तरं, पठ्यते च 'आयं ण कुज्जा' आयं गच्छतीत्यादयो हिरण्यादि सहादी वा, इहजीवितं णाम कामभोगादयः यशःकीर्त्तिरित्यादि, असंयमजीविताधिकारेषु तद्गृहकलत्रादिषु अमज्जमाणो य परिचण्डजा, किंच-णिम्मम्मभासी य विणीनगेथी णिसंमभासी णाम पूर्वापरसमीक्ष्यभापी, अहाअकम्मभोगी, स्वजनादिषु गिद्धी विनीता यस्य म भवति विनीतगिद्धी, हिंमया अन्विता कथयत इति कथा, कथं हिंस्रान्वितं ? तस्मादश्नीत पिबत स्वादत मोदत हनता-तिद्वनत छिन्दत प्रहरत पचंतति, आहाकडं वा न निकामएज्ज ॥४८३॥ आहाकडं-औद्देशिकमित्यर्थः, ण अधिकामेज्जा ये तान् च कामयन्ति न तैः पार्श्वस्थादिभिरागमणगमादि तत्प्रशंसादिसंस्तवं च कुर्यात्, किं वा एवं समाधियुक्तः धुने उरालं तु अकंत्वमाणो उरालं णाम औदारिकशरीरं तत्तपसा धुनीहि, धुननं कृशी करणमित्यर्थः, तस्मिंश्च धूयमाने कर्मणि ध्रियतेऽनपेक्षमाण इति, नाहं दुर्बल इतिकृत्वा तपो न कर्त्तव्यं, दुर्बलो वा भविष्यामीति, याचितोपस्करमिव व्यापाग्येदिति, तत्र विशेषान् अनपेक्षमाणः वेच्चाय अममाधिः, श्रवतीति श्रोतस्तद्वि गृहकलत्रधनादि प्राणातिपातादीनि वा श्रोतांसि, तान्यनपेक्षमाणः धुनी-हीति वर्त्तते, श्रोतांस्यप्यनपेक्षमाणः, स एव तेषु असज्जमाण इत्यर्थः, किंच-पेक्ष्य न प्रार्थये तवो 'एगत्तमेव अभिपत्थएज्जा' वृत्तं ॥ ४८४ ॥ एकभाव एकत्वं, नाहं कस्यचिन् ममापि न कश्चिदिति, 'एक्को मे भासओ' अप्पा, णाणंदंणसंजुतो । सेप्पा मे वाहिरा भावा, सव्वे संजोगलक्खणा ॥ १ ॥' एवं वैराग्यं अणुपत्थेज्ज, अथ किमालंबनं कृत्वा ? 'एवं पम्मोक्खे ण सुसंति

पासं' जं चेव एतं एकत्वं एम चेव पमोक्खो, कारणे कायोंपचारादेय एव मोक्षः, भृशो मोक्षो पमोक्खो, सत्यश्चायं, अथवा ज्ञानादिममाधि प्रमोक्षं, अमुसंति एतदपते, तदंक्रान्तसमाधिरेव प्रमोक्षः, अमुसंति अननुतः, अयं वा परमोक्षक इति, अक्रोधने, न केवलमक्रोधनः, एवं अथंभणे अवंक्रणो अलुब्भणे जाव अमिच्छादंसणो, मत्थो णाम संयमोऽनुतं वा, सत्ये रतः सत्यरत, सत्यो नाम संयमस्तस्मिन्. तपस्तपस्वी दुरुत्तरगुणाः, एते हि मूलोत्तरगुणा विचित्रा सन्निव श्रोकृताः, तत्रोत्तरगुणा. दक्षिताः, मूलगुणास्तु 'इत्थीसु या अरनमेहुणे या' वृत्तं ॥ ४८५ ॥ तिविहाओ इत्थिगाओ, न रतः अरतः विरत इत्यर्थः, परिगगहं चेव अमाग्रमाणे एवं सेमावि अहिंसादयो मूलगुणाः, चउत्थंपंचमयाण तु वयाणं भावणा-उच्चावएहिं अनेकप्रकाराः शब्दादयः, अथवा उच्चा इति उत्कृष्टाः, अवचा जघन्याः, शेया मध्यमा, त्रायत इति त्राता, श्रि सेवायां, तेन संश्रियमानाः, असंश्रयमान एव च विषयान् मिश्रुः ममाधिप्राप्तो भवति, इहैव 'नैवास्ति राजराजस्य तत् सुखं' परे मोक्ष इति, स एवं समाधिप्राप्तः 'अरतिं रतिं च अस्मिन्वय' वृत्तं ॥ ४८६ ॥ केण ?, समाधीए, पतननादिफासंति, तणफासग्रहणेण कडुसंथारगहकडा य, समाधिसमाओगे हियाओ नत्थ तणेहि विज्झमाणे वा अत्थुरमाणे वा सम्मं अधियासंति, सीतं सीतपरीसहो, तेऊ उत्तिणपरीसहो, तणादिफामगहणेण दंसगमसगादिपरीमहा गहिता, सदग्गहणेण सव्वे अक्कोमादिमदपरीसहावि गहिता, सुब्बिदुब्बिभगहणेण इड्डाणिद्विसया गहिता, किंच-'गुत्ते वईए य समाधिपत्ते' वृत्तं ॥ ४८७ ॥ मौनी वा समिते वा भायते, भावसमाधिपत्ते भवति, लेसं समाहट्टु तिणिण लेम्माओ अवहट्टु तिणिण पमत्थाओ उपहट्टु, सव्वतो व्रजेत् परिवएज्ज, किंच-निहं ण च्छाण णवि च्छादएज्जा उग्ग एव परकृतनिरयः स्यात्, संमिस्सभावं प्रजायंतः प्रजाः-स्त्रियः, अथवा सर्व एव प्रजाः—

गृहस्थाः ये तैः सन्निश्रीभावं पजहे, संमिस्सिभावो णाम एगतो वासः, आगमणगमणाइसंथवो स्नेहो वा, एवं चारित्रगमाभिः परि-
समाप्तः ॥ इदानीं दर्शनभावममाधिः—‘जे केइ लोगंमि तु अक्रिरिया य’ वृत्तं ॥ ४८८ ॥ जेति अणिहिद्विणिहेसो, अशोभन-
क्रियावाटिनः पारतन्त्र्या अक्रियावादिनः क्रियातो. अक्रिया वाडत्मा येषां, निश्चितमेव अक्रियात्मानः, अन्येन केवचित्पट्टाः—
जीइजो वा धर्मं ?, धुतं आदियंतिस्ति धुतवादिनो, धुतं नाम वैराग्यं, धुतमादियंति—धुतं पसंसेति, एवं ते धुतमपि आत्मी-
कुर्यतः आरंभसत्ता यथा शाक्या द्वादश धुतगुणा नुवते, अथवा पचनादिद्रव्यारंभेऽपि सक्ताः गमाधियग्मंन जानंति, विमो-
क्षस्य हेतुः विमोक्षहेतुः तमेवं तच्चमृद्यदिसंति, ‘तेमिं पुहोछन्दा’ वृत्तं ॥ ४८९ ॥ पुहोछन्दाण माणवाणं पृथक् पृथक् छंदा
नानाछन्दा इत्यर्थः, केचित् कूरस्वभाना केचिन्मृदुस्वभावास्तथा केषांचिन्मंसं केचिन्मासमद्याशिनः तथा केचित् गीतनृत्यहसित-
श्रियाः केचित्परव्यसनरताः केचिन्मध्यस्था इत्यादि, तथा दृष्टिभेदमिति, प्रतिक्रियाण वा, पुहो वा तं, यथैन हि नानाछन्दा
कर्त्तव्यादिषु लौकिकाः तथैव हि क्रिरिया अक्रिरियाणं वा पुणो पचावं उपादीयंत इत्युपादाः गृहा इत्यर्थः, अथवा उपवादो
दृष्टिः, तद्यथा—केषांचिदान्मास्ति केषांचिन्नास्ति, एवं सर्वगतः नित्यः अनित्यः कर्त्ता अकर्त्ता मूर्त्तः अमूर्त्तः क्रियावच्चिक्रियो
वा, तथा केचित् सुखेन धर्ममिच्छन्ति केचिद् दुःखेन केचित् सौख्येन केचिदन्यथा केचिदारंभेण, केचिन्निःश्रेयसमिच्छन्ति केचि-
दभ्युदयमिच्छन्ति, एकस्मिन्नपि तावच्छास्तरि अन्ये अन्यथा प्रज्ञापयंति, तद्यथा—शून्यता, अस्थि पुग्गले, णो भणमि णस्थिति
पोग्गले, जंमि भणमि तंमि न भणामीत्यवचनीयं, अवचनीयं एव अवचनीयः, स्कन्धमात्रमिति, वैशेषिकाणामपि, अन्येषां न,
द्रव्याणि नवैव, अन्येषां दज दर्शेव मांखयानामपि, अन्येषां इन्द्रियाणि सर्वगतानि, एवं तेषां मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकं अनुसमय-

मेव कर्म बध्यते, दृष्टान्तो-जानस्स बालस्स पकुवदेहं जातस्येति गर्भमेवेनोत्पन्नस्य, तद्यथा-निषेकात्प्रभृतिशरंभः शरीर-
बुद्धेर्भवति, यात्रदूर्भाविस्मृतः, आचाल्याच्च प्रवर्द्धते यावत्प्रमाणस्थो, जातशरीरबुद्धिरिह कालक्षेत्राह्योपकरणात्मसानिधायत्ता यतः
अत उच्यते-प्रकुर्व इव प्रकुर्वन्, यथा तस्यानुमामयिकी शरीरबुद्धिः एवं तेषामपि मिथ्यादर्शनप्रतिपत्तिकालादारभ्य तत्प्रत्ययिकं
चैर-प्रवर्द्धते कर्म, वैराजातं चैर, यथा चैरं दुःखोत्पादकं चैरिणा एवं कर्मापि, यद्यप्याकाशो निश्चल उपतिष्ठति अविरतस्तथा
अप्यस्य कर्म बध्यत एव, पठ्यते च-जानाण बालस्स पगम्भणाए. जानानामिति गर्भपाकानिस्तुतानां, प्रगल्भं नाम धाष्टर्यं,
हिमादिकर्मस्वभिरतिरतिनिवेगोऽभिसंगिता वा, इत्यतः पवर्द्धते चैरमसंजतस्स 'आयुक्त्वयं चेव अबुद्धमणे' वृत्तं ॥४९०॥
स एवं हिमादिकर्मसु पसजमानः कामभोगे तृपितः छिन्नहृदमत्स्यवदुदकपरिक्षये आयुषः क्षयं न बुध्यते, उज्जणीए वाणिज्यो
पगो रयणाणि कथं पविसिस्सामिति रजनिक्षयं न बुध्यते स्म, अंततो व्यग्रतया यावदुदिते सवितरि राज्ञा गृहीतः, यथा वा दिवि
देवाः, दोशुंदुगा इव देवा गंतपि कालं न णायंति, ममाई तद्यथा-मे माता मम पिता मम भ्रातेत्यादि महस्साइं हिंसादीनि
करोति मन्दमिति मन्दः, अहो य रानां परितप्पमाणे सर्वतस्तप्पमानः परितप्पमानः मम्मणवणिग्वत्, कायेण कि-
स्संतो वायाए मणेण य आर्चध्यानोपगतः आर्त्तः द्रव्यार्त्तं चप्पडिजंति शकटवक्कं द्रव्यार्त्तो वा, भावडो रागदोसेहिं, सुट्ठु सदे
संमूढा, सन्वत्थ वाणियगदिहुंतो रक्तव्यः, 'अजरामरचट्ठालः, क्लिश्यते धनकारणात् । शाश्वतं जीवितं चैव, मन्यमानो धनानि
च ॥ ? ॥' एवमेतद्वन. मत्याऽ(नमत्य)जित्वा राजचौराग्निदायकाद्यविशेषं, अपं च चहुं वा 'जहाय वित्तं पसवो य बंधवं' वृत्तं
॥ ४९१ ॥ जघायति त्यक्त्वा, वित्तं-धनं पशवो-गोमहिष्यादयः, बान्धवाः पूर्वापरसंबन्धाः, मित्राः सहजानकादयः, लालप्यती

अत्यर्थं लवति पुनः पुनर्वा लवतीति लालयते, हा मातः हा पिताः हा विभवाः हा जीवलोक अट्टदुहृद्विसट्टा कुतीथिकाः राजादयश्च अपि, रूपवानपि कोण्डरीकपौण्डरीकमरिसो, धनवान्द्रसरिसो, धान्यवान् तिलगसेट्टिमरिसो, तेऽपि सव्वे लाल-
प्ययंता वतमुवेति, घन्तः—संसारः, एवं ते यथा कर्मनिष्पन्ना ग्रेत्य समाधिं न प्राप्नुवन्ति, यच्च तच्छाश्वतकारित्वेनाजरामरणेन अह-
न्यहनि उत्पद्यमानेन धनमुपाजितं तदप्यस्याग्रे राजादयोऽपहरंति, एवं मत्वा पापाणि कर्माणि वर्जयेत् तपश्चरेत्, कथं?—सीहं जहा
खुदुमिया चरंता' वृत्तं ॥४९२॥ शुद्राः मृगाः क्षुद्रमृगा, व्याघ्रवृकद्वीपिकादयः, मृगा रोहितादयश्च, अथवा स एव क्षुद्रमृगः
दूरेणेति अदर्शनेनागन्धेन वा तद्देशपरित्यागेन च, अपि वातकम्पितेभ्यः तृणेभ्योऽपि सिंहा भयादुद्विग्नाश्चरन्ति, एवं तु मेधावि-
ममिक्त्व धम्मं एवं—अनेन प्रकारेण मेधया धावतीति मेधावी सम्यक् ईक्षित्वा समीक्ष्य ज्ञात्वेत्यर्थः, अममाधिकर्तृणि च पावाणि
दूरं विवञ्जएज्जा । 'संबुज्जमाणो' वृत्तं ॥४९३॥ संबुज्जमाणो य, किं संबुज्जमाणो?, समाधिधम्मं, मतिरस्यास्तीति मतिमान्-
वज्जमाणपरिणामो हिंमादिपापत आत्मनो निवृत्तिं कुर्यात्, निवृत्तेः करणमित्यर्थः, स्यात्—किं पापात्?, हिंसापक्षताणि दुहाणि मत्ता,
हिंसातः प्रसूतानि हिंसापक्षताणि जातिजरामरणाप्रियसंवासादीनि नरकादिदुःखानि च अट्टविधकम्मोदयनिष्कण्णाणि, असमाधिं प्रस-
वतीति णिन्वाणभूते च परिन्वाणज्जा, निर्वाणभूतः सर्वभूतानां निवृत्तिकरणमित्यर्थः, द्रव्यवलयं शंखकः भाववलयं माया, यथा
वा निवृत्तोऽव्यावाधमुखप्राप्तस्तिष्ठति एवं भगवानपि अव्यावाधमुखनिस्संगो, अनिवृत्तोऽपि निवृत्तभूतः, सर्वतो व्रजेत् परिव्रज्जा ।
मूलगुणाधिकारे प्रस्तुते 'मुसं ण ब्रूया' वृत्तं ॥४९४॥ आत्मनिःश्रेयसकामी एवं निर्वाणसमाधिर्भवति, कस्मिन् इति सम्पूर्णः,
संसारिकानि हि यानि कानिचित् स्नानपानादीनि निर्वाणानि तान्यसंपूर्णत्वात् नैकान्तिकानि नात्यंतिकानि च, वक्तारोऽपि च भवन्ति—

णच्चा णिणिह लद्धा० एवमन्येषामपि व्रतानामतीचारं सयं ण कुञ्जा, ण य कारवेञ्जा, करंतमण्णंपि य णाणुजाणेञ्जा, एवं योगत्रिक-
करणत्रिकेन । इदानीं उत्तरगुणसमाधि- 'सुद्धे सेयो जायणंत सज्ज' (सुद्धे सिया जाइयमेसणिज्जं) वृत्तं ॥ ४९५ ॥ सुद्धे सिया
जाइउं लद्धं एमणिज्जं च, अथवा सुद्धं अलेनकडं, एसणिज्जं आहाणा(अणाहा)दीणं गल्लं पासएञ्जा, असुच्छित्तो अणज्झोववण्णो
गवेसणघासेसणसु विहंगालवीइधूमं, धित्तिमं विप्पमुक्के सुसंजमे धृतिमान् आगारवंधणविप्पमुक्के, ण पूजासक्कारट्ठी सिलो-
गोत्ति जसो णाणतवमादीहि सिलोगो ण कामएज्ज 'निक्खंम' वृत्तं णिक्खम्म गेहातो णिरावकंखी अप्पं वा वहुं वा उपधि विहाय
निष्क्रान्तो सिच्छत्तदोमादीहिं गृहकलत्रकामभोगेसु णिरावकंखो, दव्वतो भावतो य कायं विसेसेण उत्तुज्जय विउसज्जा, दव्वणिदाणं
सयणधणादि भावणिदाणं कम्मं, णो जीवितं णो मरणाभिकंखी, वलयं वक्रमित्यर्थः, द्रव्यवलयं शङ्खकः मानवलयं अष्टप्रकारं कर्म,
येन पुनः पुनर्वलति संसारं, वलयशब्दो हि वक्रतायां भवति च गतौ, वक्रतायां यथा वलितस्तन्तुर्वलिता रज्जुरित्यादि गतौ च,
वलति सार्थं इत्यादि, वलयविमुक्त इति कर्मवन्धनविमुक्तः, अथवा वलय इति माया तथा च मुक्तः, एवं क्रोधादिमाणविमुक्ताः
इति ॥ दशममध्ययनं समाप्तम् ॥

मग्गोत्तिअज्झयणस्म चत्तारि अणुयोगदाराणि, अधियारो मग्गपरूवणाए, पसत्थभावमग्गोयरणाए य, णामणिप्फण्णे
मग्गो, 'णामंठवणादविण्' गाहा ॥१०७॥ वतिरिक्तो दव्वमग्गो अणेगविधो 'फल्लग लता अंदोलग' गाथा ॥१०८॥ फल-
नेहिं जहा दहरसोमाणेहिं, जहा फल्लेण गम्मति वियगादिसु, चिक्खल्ले वा, जहा वेत्तलताहिं गंगमादी संतरति, जहा चारुदत्तो
वेत्तवति वेत्तेहिं उल्लंघिऊण परक्खल्लेवेत्तेहिं आलाविऊण अणाए उत्तिण्णो, अंदोलएण अंदोलारूढो एत्तिचा, जं वा रुक्खमालं

अंदोलिगुणं अप्पाणं परतो वच्चति, जहा लता तहा वेत्तेवि, अथवा लतत्ति आकंपिळणं, अणाए लचाए लग्गवि रज्जुहि गंगं उच-
गति, दगं णदी, जायणं विलं दीवनेहि पविसंति, रज्जुं वा कडिए बंधिळण पच्चा रज्जुं अणुसरंति केचिद् रसकूपिकादौ महत्त-
धकारं, पुणो णिगच्छति गच्छति, स चेव पासमगो खीलगेहिं रुमाविसए वालुगाभूमीए चक्रमंति केचित्, रेणुप्रचुरे प्रदेशे
कीलिकानुसारंण गम्यते, अन्यथा पथभ्रंशः, अयं पथो लोहचद्रः सुवण्णभूमीए एत्थ पक्खीणंति, जहा चारुदत्तो गतो, छत्तग-
मगो छत्तगेण भरिज्जमाणेणं गच्छति उपद्रवभयात्, जहा गणिगो पाचातो, जलमगो पावाहिं, आगासमगो चारणविज्जा-
हराणं, 'खेत्तंमि जंमि खेत्ते' गाथा ॥१०९॥ जंमि खेत्ते मगो, भूमिगोअराणं भूमीए मगो, देवाणं आगासे, खेचरविज्जा-
हराणं उभये, अथवा खेत्तस्स मगो जहा सो खेत्तमगो एवमादि, ग्राममार्गो नगरमार्ग इत्याहि, यथैव पंथा विदर्भियाः अयं
गच्छति हस्तिनागपुरं, कालमगो जो जंमि काले मगो वहति यथा वर्षारात्रे उदगपूर्णानि सरांसि परित्येण गम्यते, व्याशु-
क्कर्द्धमानि शिशिरे, ग्रीष्मे वा, उज्जुमगेण यस्मिन् वा काले गम्यते यथा ग्रीष्मे रात्रौ सुखं गम्यते, हेमंतेऽहनि, जच्चिरेण वा
गम्यति यथा योजनिकी संध्या, भावमगो दुविधो पसत्थो अपसत्थो य, दुविहंमिवि तिगभेदो गाथा ॥१०॥ अपसत्थभाव-
मगो तिविधो, तंजहा-मिच्छत्तं अविगति अण्णाणं ३, पसत्थभावमगो तिविहो, तंजहा-सम्ममाणं सम्मदं सणं सम्मचारित्रं ३, तस्स
पुण दुविहस्सावि मगस्स दुविहो विणिच्छयो, विनिश्चयः फलं कार्यं निष्ठेत्यनर्थान्तरं, पसत्थो सुगतिकलो, अपसत्थो दुग्गतिकले,
सुगतिकलेनाधिकारः, अपसत्थमगद्धिताणं पुण दुग्गतिगामुगाणं दुग्गतिफलवातीणं ॥११॥ तिणिण तिसद्दा पावादियसता,
दन्वमगो पुण चतुर्विधो खेमे णामेगे वखेमरूवे खेमे णामेगे अखेमरूवे अखेमे अखेमरूवेत्ति, अदुग्गं णिच्चोरं

खेमे खेमरूपे च, एवं चउमुवि मग्नेसु योजयित्वा, भावमग्ने एवमेव चतुर्भंगो, पदमभंगे भावद्वलिंगजुतो साधू, अखेम-
रूपे कारणिओ द्वलिंगरहितो साधू, अखेमा खेमरूपाणि गिहन्ता, अणउत्थिय गिहन्ता चरिमभंगे, संमप्यणोनभंगो-
माथा ॥११२॥ जो मो पमन्थभावमग्ने सो तिचिओ-णाणं तद्ध दंसणं चरित्तं, तित्थगरगणधरेहि साधूहि य अणुचिणो, तन्वि-
धरीओ पुण मिच्छत्तमग्ने, सो चरगपरिवायगादीहि अनुचिणो मिच्छत्तमग्ने, येऽपि मत्थासन्नं प्रतिपन्नाः इड्डिरससानगुरुगा-
माथा ॥ २१३ ॥ इड्डिरसगावेहि वा धम्मं उवदिंसति तेऽपि ताव कुमगमगसिसता, किमगं पुण परउत्थिगा तिगारवगुरुगा,
छड्डीवकायवधरता जे उवदिंसति धम्मं संघभत्ताणि करेमाणा एवमादि कुमगमगसिसता जणा, जे पुण तवसंयमप्यहाणा-
माथा ॥११४॥ सीलगुणधारी जे वदंति, मव्भावं णाम जहा वादी तहा कारी सबजगजीवहितं यं तमाहु संमप्यणीतं, अवि तस्स
पुण एगड्डियाणि णामाणि भवंति, तंजहा-पंथो णाओ मग्ने-माथा ॥११५॥ सव्वा, णामणिष्कणो गतो । सुत्ताणुगमे सुत्त-
मुत्तारंयव्वं, अजमुधम्मं जंत्तु पुच्छति-कनरं मग्ने अक्खत्ते-सिलंगो ॥११७॥ आघात इति आख्यातः, माहणेत्ति वा सम-
णेत्ति वा एगड्डं, भगवानेवापदिश्यते, मतिरसास्तीति मतिमान् तेन मतिमता, तत्र ताव द्रव्यमार्गो वा अग्रस्तभात्रमार्गो वा
तंनारख्यातः, अवश्यं तु प्रगस्तभावमार्गः पमन्थो आख्यातः, किं तेहि ? तेण दिट्ठो उज्जुगो यं मे अक्खाहि जं मग्ने उज्जु-
पवज्जित्ता ओघो द्रव्यौघः समुद्रः भावे संमारोघं तरति । 'तं मग्ने एत्तरं सुद्धं' सिलंगो ॥११८॥ तमोघतरं महापोतभूतं
नासोत्तरा, अन्ये कमार्गाः आख्यातयः, शुद्ध इति एक एव निरूपहत्वाचैवं, अथवा पूर्वापरव्याहृततया, वध्यदोषापगमा बुद्धाः, सव-
दुक्खविमोक्खणं अन्नेऽपि ग्रामादिमार्गाधौरक्षापदभयोपद्रुता दुःखावहा भवंति, भूत्वा च न भवंति उदकाद्युपप्लवैः, अपगामे

भावमार्गो अपि दुःस्वाचहा एव ते, सम्यग्दर्शनज्ञानतपोमयस्तु प्रशस्तभावमार्गः, शुद्धः सर्वदुःखविमोक्षणः, तमेवविधं जाणेहि
णं जह्या भिक्खू यथंति येन प्रकारेण, भिक्षुरिति भगवानेव, यथा स भिक्षुर्ज्ञानवान् तथाभूतं त्वमपि जानीषे तमेवं जानीते,
अथवा हे भिक्षो ! तमेवं ब्रूहि महासुणी, हे महापुने, स्यात्किमर्थमहं पृच्छामि ? तत उच्यते—‘जइ मे केइ पुच्छेज्जा०’सिलोगो
॥४९९॥ देवाश्चतुप्रकाराः एते प्रच्छाक्षमा भवति, तिरिया मणुस्सा, उत्तरगुणलद्धिं वा पटुच्च तियं अपि, कश्चिन् गिरा वत्ति
वयसावि पुच्छेज्ज, तेसिं तु कनरं मगं तेषामजानकानां स्वयमजानकः कतरं मार्गं कथं वा ? कथयिष्यामि, अव्यानाधसुखादीनि
आवहतीति सुखावहः, अथवाऽभ्युदयकं निःश्रेयसं च, इति पृष्ट आर्यसुधम्मो जम्बूस्वाम्याद्यान् साधून् प्रणिधाय सदेवमणुआसुरं
च परिसं णिस्साए कहेति ‘जइ वो केइ०’वृत्तं ॥५००॥ जइ वा केइ पुच्छेज्जा, जतित्ति अणिदिट्ठिणिदेसे, संसारआंतिनिव्विण्णा
देवा अटुव माणुसा । तेसिं तु इमं मगं आइक्खेज्ज सुणेध मे, पठ्यते च तेसिं तु पडिबो(सा)हेज्जा मग्गसारं सुणेह
मे, साहितं प्रति अन्येषां माहंति—कथितं सत् पडिमाहेज्जा, मार्गाणां सारः मार्गसारः ‘अणुपुव्वेण०’सिलोगो ॥५०१॥ कथं मार्ग-
प्रतिपत्तिरेव तावद्भवति ?, उच्यते, अणुपुव्वेण महाघोरं, अणुपुव्वेणंति ‘माणुस्स खेत्त जानी०’गाथा, अथवा ‘चत्तारि पर-
मंगाणि’ सिलोगो, अथवा ‘पहम्मिल्लुगाण उदये’ गाथाओ तिणिण, एवं ‘कम्मक्कवयाणुपुव्विं०’गाथा, जाव ‘वारसविधे०’
दुरन्तत्वात् महाघोराः, अणुपुंभिः दुस्तरं, महापुरिमा सुघोरमपि तरंति, घोसंग्रामप्रवेशवत्, कासवेण प्रवेदितं प्रदर्शितमित्यर्थः,
जमादाय इतो पुत्रं जं आयाय इति यमनुचरित्वा, इत इति इतस्तीर्थादवाक्, अद्यतनाद्वा दिवसादिति, समुद्रेण तुल्यं समुद्रवत्,
व्यवहरंतीति व्यवहारिणः वणिजः, यथा तेऽतिक्रान्ते काले समुद्रं ‘अनरिंसु०’ सिलोगो ॥५०२॥ अतरिण्यन् तरंति तरिण्यन्ति

च, तद्वत्सम्यग्मार्गमनुचर्य तीतद्वा ए अणंता जीवा संसारौघमतस्मिं सुख्येयाः तरंति साम्प्रतं अणंता तरिस्संति णागतंति, तं सोचा, तमहं श्रुत्वा भवदादीन् श्रोतृन् प्रति वक्ष्यामि, जायंति जन्तवः, जम्बूस्वाम्यादीनां आमन्त्रणं हे जन्तवः !, तं सुणेह मे चरित्तमगं आडक्खिस्सामि, नन्दन(ज्ञानदर्शन)मार्गावपि तदन्तर्गतवेव, जेसु संजमिज्जति ते इमे, तंजहा-‘पुहवी जीवा पुहो सत्ता’ सिलोगो ॥५०३॥ पृथक् इति प्रत्येकअरीरत्त्वात्, आउजीवा तहा अगणी पुहो सत्ता इति वर्तते, तेण सुखगह-
णेणं भेदो दरिसिते ‘अहावरे’ सिलोगो ॥५०४॥ अहावरे तसा पाणा, एवं लुक्काय आहिया, एतावता जीवकाए, न हि असञ्भूतो विद्यते जीवः, कायाः एते, ‘सद्वासि अणुजुत्तीहि’ सिलोगो ॥५०५॥ अनुरूपा युक्तिः, जहा ‘पुहवीए णिक्खेवो परू-
वणा लक्खणं परीमाणं । उवनोए सत्थे वेदणा य चवणा णियत्ती य ॥१॥’ किंच-अङ्कुरजीवत्वं पार्थिवानां विट्-
मलवणोपलादयः स्वस्वाश्रयावस्थाः सचेतनाः, कुतः?, समानजातीयाङ्कुरसद्भावात्, अर्शोविकागङ्कुरवन्, ‘भूमिक्खयसाभा-
वियसम्भवन्नो दहुरं जलमुत्तं । अथवा मज्जो व सभावोमसंभूतपातातो ॥१॥ मात्मकं तोयं भौमं, कुतः?, समानजातीयस्व-
भावमम्भवात् दहुरवत्, अथवा अन्तरीक्ष्यमपि अत्रादिविकागस्वभावसंभूतपातान् मत्स्यवत्, ग्रहणवाक्यं, इतरसंयोगात्तेजसां, तेजः
मात्मकं आहारोपादाना उद्बृत्तविशेषोलब्धेः हृदिकारदर्शनाद् पुरुषवत्, ग्रहणवाक्यं, गतिमत्त्वाद् वायुर्जीवः प्रयत्नगतेः, यस्मादयं
मविक्रम इव पुमान् तीव्रमन्दमध्यान् गतिविशेषान् स्वेन महिम्ना श्रयतीति, वेगवत्त्वाच्च वृक्षादीन् उन्मूलयति, इत्यतो गतिमत्त्वा-
द्वायुर्जीवः, मात्मकाश्च वनस्पतयः जन्मजगजीवणमरणमद्भागा स्वीवत्, आह-नन्वयमनैरान्तिको जाताद्याख्यायाः विपक्षेऽपि दर्श-
नान्, तद्यथा-जातं दधि जीर्णं चायः संजीवितं विपं मृतं कुमुं भकमित्यादि, उच्यते, न, वनस्पतौ ममन्तल्लिङ्गोपलब्धेः, दध्यादाव-

ममस्तद्वदनादुपचारतः जातमिति, इतश्च सात्मका वनस्पतयः, अतस्सरोहणादाहरोपादानदौहृदसद्भावात् रोगचिकित्सासद्भावात् (अजोका)दो सम्भवः कुष्माण्ड्यादीनां विशेषपक्षः, विशेषधामो पक्षश्च विशेषपक्षः, कर्तव्यः, 'छिकापरोइता छिकमेत्तसंकोअतो कुलिजो व । आसयसंनारानो जाणसु वल्लीचिताणां ॥१॥' सात्मिकाः स्पृष्टप्ररोदिकादयः स्पृष्टाकुंचनात्कीटवत् आश्रयामिसंमर्पणादल्लस्यादयः 'मम्मादीया सावणवोहसंकोयणादितोऽभिमतता । वउलादयो य सद्वादिनिसयकालोवलंभातो ॥१॥' शम्यादयः स्वापप्रबोध-संकोयणादिमद्भावात्, गन्दादिविषयोपलम्भात् वकुलामार(शो)कादयो देवदत्तवत्, एवमाद्याभिस्त्रसानुरूपाभिः सुयुक्तिभिः एभिदि ए पडिलेहिय जयेति जीवहिंसोपरतिः कार्या स्वकामतः अज्ज्ञोवगमियाओवक्कमियाओ वेदणाओ भणितव्वाओ, तत्थ मणुस्सपंचे-दियतिरियाण य दूविधा, सेसाणं उवक्कमिया, एवं मत्तिमं पडिलेहिता सन्वे अक्कंतदुक्खा य सारीरमाणसं अथवा सन्वेसिं जणिहुं अक्कंतं अपियं दुक्खं अत इत्यस्मात्कारणात् नवकेण भेदेन अहिंसणीया अहिंसका 'एनं खु णाणिणो सारं' सिलोगो ॥५०६॥ न हि ज्ञानी ज्ञानादर्थान्तरभूत इतिकृत्वाऽपदिश्यते-एतं खु णाणिणो सारंति, कोऽर्थः ? एष हि ज्ञानस्य सारः जं ण हिंससति कंचणं कञ्चनमिति केनचदपि भेदेन, अहिंसा समयंति समता 'जह मम ण पियं दुक्खं' गाथा, अथवा यथा हिंस्ति-तस्य दुःखमुत्पद्यते मम एवमभ्याख्यातस्यापि, चोरियातो वाऽस्य दुःखमुत्पद्यते, एवमन्येषामपि इत्यतो अहिंसासमयं चेत्, अथवा दव्यओ खेत्तओ कालओ भावओ हिंसा भवति, एवं शेषान्यपि, एतावौश्चैष ज्ञानविषयः यदुत हिंसाद्याश्रवद्वारोपरतः, क्षेत्रप्राणा-तिपातं तु प्रतीत्यापदिश्यते, 'उहुमहं तिरियं च' सिलोगो ॥५०७॥ प्रज्ञापकं प्रतीत्य उहुं अहं तिरियं च पूर्ववत्, सद्यस्थ-विरतिं कुल्ला इहापि तावत् निव्वाणं भवति, कथं ? अहिंसकोऽयं न हि हिंसक इव सर्वस्योद्वेजको भवति, उपशान्तवैरत्वाच्च न कस्य-

चिदपि विभेति, किंच तनसंभारनिचणोऽवि सुनिवरो अट्टरागमयदोसो । किम् ? मोक्खो, एवं निर्वाणं भवतीत्याख्यातं,
'पसू दोसो निराक्किञ्चो' सिलोगो ॥ ५०८ ॥ प्रभवतीति प्रभुः, वश्येन्द्रिय इत्यर्थः, न वा संयमावरणानां कर्मणां वशे वर्तते,
अथना स्वतंत्रत्वात् जीव एव प्रभुः, शरीरं हि परतन्त्रं, मोक्षमार्गे नाऽनुपलायितव्या प्रभुदोषाः क्रोधादयः, निरा इति पृष्ठतः कृत्वा,
एः विरुद्धेज्ज केणइ न विरुध्येत केनचिदिति, अपि पूर्वशत्रूणांमपि, अपि हास्येनापि विरोधे विग्रहः वंत इत्यर्थः, यद्वा यस्य
प्रतिकूलं, अणसा वयसा चेवत्ति नवकेन भेदेन अन्तश्च इति यावज्जीवितान्तः, उक्ता मूलगुणाः । उत्तरगुणप्रसिद्धये त्वपदि-
श्यते 'संभुडे य महापण्णे' सिलोगो ॥ ५०९ ॥ हिंसाद्याश्रवसंवृत्तः इदियभावसंवृद्धो वा, महती प्रज्ञा यस्य स भवति महा-
प्रज्ञः, धीर्बुद्धिरित्यनर्थान्तरं, आहारउवधिसंज्ञाउ याचितद्रव्यं एयणीयं च चरति-गच्छति तं, चर्यत इत्येकोऽर्थः, एस्सणास-
सिते णिच्चं तिविधा एमणा-गवेस्सणा गहणेगला वासेमणा, एवं सेमाओवि समिईओ, तत्राथाकर्म सर्वगुरुअनेपणादोपः आद्यथेति
तेन तन्निषेधार्थमपदिश्यते- 'भूतानि समारंभ' सिलोगो ॥ ५१० ॥ भूतानि तमथाचराणि, कथमिति ?, साधू निर्दिश्योपकल्पितं,
तारिसं तु ण गेण्हिज्जा, एवं ओधिपि, इत्येवं सार्वमार्गप्रतिपन्नो भवति, किंच- 'पूत्तिकम्भं ण सेविज्जा' ॥ ५११ ॥ एस
धम्ममे बुसीमतोति, बुसिमानिति संयममान्, बुसिमं च जं किंचि अभिसंकेज्जा सब्बो तं ण भत्तए यदिति आहार उवधि
सेज्जा अथवा यदिनि यन्किंचिद् दोषं, अभिसंकेतं पणमीमाए अणयंरं किमेतं एसणिज्जं अणेसणिज्जं ?, सर्वश इति, यद्यपि प्राणा-
त्ययः स्यात्, इदाणि वायारांमिती 'ठाणाइ' सिलोगो ॥ ५१२ ॥ ठाणाणि संति सड्डीणं, यद्वावन्त थाद्धिनः, गामेसु नगरेसु
वा जाव मनिवेसेसु वा सम्मदिद्धीणं मिच्छादिद्धीण वा, तेहिं मड्ढेहिं पुंनिं णाम पुच्छगतो, परेणावि मिच्छादिद्धीणा, मरुयस-

इंण तच्चणिपादिसट्टेण वा, हेट्ठाज्जो, जमिदो अम्हे चाल्लणं भिळुं वा तर्प्यामो, तत्र कथिद्वम्मं च मग्गच्छित्तो मग्गच्छित्तु एव
 पुट्ठो अत्थि धम्मोत्ति णवत्ति?, 'अत्थि वा' सिलोगो ॥ ५१३ ॥ अथवा णत्थि पुण्णंति, स्याद्-अनुज्ञायां को दोषः प्रतिषेधे
 वा?, उच्यते-'दाणट्ठताए जे सत्ता इम्मंति तसथावरा' ॥ ५१४ ॥ तंजहा-तण्णिस्सित्ता कट्ठगोमयणिसिरता संसेतया
 तसा थावरा य हम्मंते तेस्सि सिलोगो तेस्सि सारक्खणट्ठाए अत्थि पुण्णन्ति गो वदे मिच्छत्तथिरीकरणं च, तेणाहारेण
 परिचूढा करेस्संति असंयमं अप्पणं परं वा बहूहि भावैति तदनुज्ञातं भवति, पडिसेधेवि जेस्सि तं उपकप्पेति अण्णं पाणं
 तधाविधं । तेस्सि लाभंतरायन्ति, तम्हा णत्थित्ति गो वदे ॥ कंठयं, तत्र का प्रतिपत्तिः? तुस्सिणीएहि अच्छित्तव्वं, निब्बंधे
 वा ववीति-अम्हं आधाकम्मादिवायालीसदोसपडिसुद्धो पिंडो पसत्थो, जं च पुच्छसि किमत्रास्ति पुण्यमित्यत्रास्माकं अव्यापारः,
 कथं?, उभयथा दोषोपपत्तेः, कथं?, 'जे य दाणं पसंसंति, वधमिच्छंति पाणिणं । जे य णं पडिसेधंति, वित्तिहेदं करंति
 ते' ॥ ५१६ ॥ महाभट्टाकदृष्टान्तः, सर्वैः जलचरैः स्थलचरैश्च प्रतिबोधितः, अनुज्ञायामनुज्ञायां चोभयथापि दोषः, अथवा 'ग्रस-
 त्येको मुञ्चत्येको, द्वावेतौ नरकं गतौ' एवमुभयथापि दोषं दृष्ट्वा 'दुहओ' सिलोगो ॥ ५१७ ॥ दुहतोवि जे ण भासंति अत्थि
 णत्थि वा पुणो ते भगवन्तः, अयं रयस्सा एतीत्यायमं रज इति रजइतुं, रजसः आगमं हिच्चा णिवाणंति ते इत्येवं वाक्य-
 ममितिरुक्ता, तद्ग्रहणात् सेसावि समितीओ वेपपंति, एवं वा णिव्वाणं भवतीति, भगवंतश्च 'णिवाणपरमा बुद्धा' सिलोगो
 ॥ ५१८ ॥ णिव्वाणं परमं जेस्सि ते इमे णिव्वाणपरमा एते बुद्धा अरहन्तः तच्छिष्या बुद्धबोधिताः, परमं निर्वाणमित्यतोऽनन्यतुल्यं,
 नास्स सांसारिकानि तानि तानि वेदनाप्रतीकाराणि निर्वाणानि, अनन्तभागेऽपि तिष्ठन्तीति दृष्टान्तः मोक्ष एव, नक्खत्ताण व चंदि-

मा न धयं यांतीति नक्षत्राणि तेभ्यः कान्त्या सौम्यत्वेन प्रमाणेन काशेन परमश्वन्द्रमाः नक्षत्रग्रहताः केभ्य, एवं संसारसुखेभ्यो-
ऽधिकं निर्वाणसुखमिति, तस्मै सदा जते दन्ते मोक्षमार्गं पडिवण्णे उत्तरगुणेहिं वद्धमाणेहिं अच्छिण्णं संघणाए णिव्वाणं
संघेज्जा, स एवं मिच्छत्तासंधनया निर्वाणं संघमाणः उभयत्रापि 'बुद्धमाणाण पाणाणं' सिलो गो ॥५१९॥ संसारनदीश्रो-
तोभिरुह्यमानानां स्वकर्मोदयेन, ये उच्छुभं तीर्थकरत्वनाम तस्य कर्मण उदयात् अक्खाति साधु तं दीवं अक्खाति भगवानेव
ओभनमारुयाति साधुरारुयातं, एतावता समणे वा माहणे वा जावत्थऽत्थुत्तरीए, दीपयतीति दीपः, द्विआ पिबति वा दीपः, स
तु आश्रयासे प्रकाशे च, इहाश्वासदीपोऽधिकृतः, यस्मादाह-उह्यमानानां श्रोतमा दीवो ताणं सरणं गति पतिट्ठा य भवति, एत-
दाश्वासदीपं ग्राप्य संसारिणां प्रतिष्ठा भवति, इतरथा हि संसारसागरं जन्ममृत्युजलोर्मिरुह्यमानः नैव प्रतिष्ठां लभते, जं व मग्गं
अणुपालेतस्स अट्टविधं कम्मं, प्रतिष्ठा गच्छन्ति, निष्ठामित्यर्थः, यथाऽऽख्याति तथाऽनुचरति संयं, अणुगहितचालचिरतो जेग जीओ
हिंउंते प्रतिष्ठां लभते, एष प्रज्ञस्तभावमार्गः इति लभ्यते, केरिसो पुण पमत्थभावमग्गामी प्रतिष्ठां लभते ? कीदृशो वा भावा-
श्वासदीपो भवति ? 'आयगुत्ते सदादंते' सिलो गो ॥५२०॥ आत्मनि आत्मसु वा गुप्त आत्मगुप्तः इदियनेइदियगुप्त इत्यर्थः,
न तु यस्य गृहादीनि गुप्तादीनि, हिमादीनि श्रोतांसि छिन्नानि यस्य स भवति छिन्नसोते, छिन्नश्रोतस्त्वादेव निराश्रयः, जे धम्मं
सुद्धमक्खवाति य एवंविधे आश्वासदीपे स्थितः प्रकाशदीपः अन्येषां धर्ममुपदिश्यति, प्रतिपूर्णमिदं सर्वसत्त्वानां हितं गुहं
मर्वाविशेष्यं निरुपयं निर्वाहिकं मोक्षं नैयायिकं इत्यतः प्रतिपूर्णं, अथवा सर्वदेयादमध्यानादिभिर्धर्मकारणैः प्रतिपूर्णमिति, अनन्य-
तुल्यं अणोलिप्तं, योऽयमनन्यमदृशो धर्मोपदेशः । 'तमेव अविजानंता' ॥५२१॥ तमिति तद्विविधं प्रदीपभूतं धम्मं न बुद्धा-

बुद्ध्यादिनथ बुद्धं मन्याथात्मानं बुद्धा मोक्षि य मन्त्रेना अण्णाणिणो अविरया तिणिण तेसद्धा पावाइयसया एवमस्माकं मोक्षसमा-
धिर्वेषिष्यतीति, 'दूरतस्ते सम्माधिः', कथमिह लोकेऽपि तावत् अनेकाग्रत्वात्समाधिं न लभते, कुतस्तर्हि परमसमाधिः, मोक्षं,
तद्यथा-ज्ञानयाः अबुद्धा बुद्ध्वादिनः सुखेन सुखमिच्छन्ति, इहलोकेऽपि तावद् ग्रामव्यापारेण सुखमास्वादयन्ति, कुतस्तर्हि परमस-
माधिसुखमिति ?, उक्तं हि 'तत्रैकाग्र्यं कुतो ध्यानं, यत्राध्यानं यत्रारंभपरिग्रह'मिति, इत्यतस्ते चतुर्विधाए भावणाए दूरतः, इतश्च
दूरतः 'ते य वीजोदगं चैव' सिलो गो ॥ ५२२ ॥ वीयाणि सचेतनाणि, शाल्यादीनां, सुतमिति चोदकं सचेतनमेव, हरिद्रा-
ककोदकवत्, तमुद्दिश्य च कृतं उपासकादिभिः स्वयं च पाचयन्ति पथचीरिकादयः, तेषां हि पक्षे चारिका भवन्ति, अनुज्ञाते च
सुपकं सुसृष्टमिति, जीवेषु च अजीवबुद्ध्यः अतच्चे तच्चबुद्ध्यः वराकास्तक्कारिणस्तद्वेषिणश्च संघमक्तानि गणयन्तोऽतीतानागतानि
न प्रार्थयन्तः ज्ञाणं णाम ज्ञियायन्ति णाम परोक्षस्तवादिषु तेऽपि नाम यदि ध्यायन्ति, को हि नाम न ध्यानं ध्यायन्ति 'ग्राम-
क्षेत्रगृहादीनां, गर्जः, व्यजनस्य च । यत्रप्रतिग्रहो दृष्टो, ध्यानं तत्र कुतः शुभम् ?' ॥ १ ॥ इति, सच्चित्तकम्मा य तेमि आवमहा, विहार-
कुडीउत्ति, मांसं कल्पिक इत्यादिदृश्यते, दासी उ कप्पया रीउत्ति, यथा वर्ज्वरेण मांसस्य प्रत्याख्यानं अशक्नुवता तमट्टग्रासयितुं
भगमिति संज्ञाकृत्वा भक्षितं, किमसौ तद्भक्ष्यं निर्दिशको भवति ?, लूता वा शीतलिकाभिधानेनामिल्यमाना किन्न मारयति ?,
एवं तेषां न संज्ञान्तरि परिरूपितास्ते आरंभा निर्वाणाय भवन्ति, न च वैराग्यकरा भवन्ति, येऽपि तावद्विक्षाहारा भवन्ति तेऽपि
सचिन्तारस्त्रीरूपसचिच्चक्रमसु लेनेषु वसन्ति तेषामपि तावत्कुतो वा ध्यानं ?, किमेवं पुनः कल्पिकारीवर्गपारयन्तः पचनराचना-
प्रवृत्ताः, ता तनुमेव वानुप्रेक्षमाणानां कुतो ध्यानं ?, न हि मोक्षमार्गस्य ध्यानस्य च शुद्धस्य अख्येत्तगणा अजाणगा, अस-

माहिता णामासंनुत्ता, मनोज्ञेषु पानभोजनाच्छादनादिषु नित्याध्यवसिताः, कोऽथ्य संवभत्तं करंज ? कोऽथ्य परिवस्वारं देज्ज वस्त्राणि इत्थेवं नित्यमेवात्तं ध्यायंति 'जहा हंका' सिलोगो ॥ ५२३ ॥ जहा हंका य कंका य पिलजा जलचरपक्षजाति खे मग्गुकाः काक्रमंणुवत् शिखी च जलचराः, एवं एते हि न तृणाहाराः, केवलोदकाहारवत् ते नित्यकालमेव मच्छसणं झियायंति निश्चलारित्तंति जलमग्गे उदगमक्खोभेन्ता मा भूमत्स्यादयो नक्षयंति उक्खिण्यंते वा 'एवं तु समणा एगे' सिलोगो ॥ ५२४ ॥ एवंपि नाम श्रवणा वगं इति ब्रुवन्तः एकेन मर्वे पचनादिषु आरंभेषु अशुभाध्यवसायेनैव वत्तमाना मित्याददृष्टयः चरित्तअणारीया आहारं परपूजारात्कारांश्च ध्यायंति सन्मार्गाजानकाः कुमार्गाश्रिताः मोक्षमिच्छंति, अपि संसारमागर एव निमज्जतो दृश्यन्ते 'जहा आसाविणीं णावे' सिलोगो ॥ ५२६ ॥ आश्रवतीत्याश्राविनी-सदाश्रवा शतच्छिद्रा, नयति नीयते वाऽतो, जाति य, एव जात्यन्धः पूर्वापरदक्षिणोत्तराणां दिशामार्गाणां गतेः गन्तव्यस्यानभिज्ञः एतावद् गन्तव्यं इच्छेज्जा पारमागंतुं अंतरा एव नदीमुखे पर्वते वा प्रतिभग्ने निमग्ने वा पोते अंतरा इति अप्राप्त एव पारं विसीदंति, एष दृष्टान्तोऽयमर्थोपनयः- 'एवं तु समणा एगे' सिलोगो ॥ ५२७ ॥ एगे, ण सव्वे, अण्णाणि मिच्छत्ततमपडलमोहजातपडिच्छन्ना, अणारियाणाम अणारिय-चरित्ता, सोनं कस्सिणमाचरण्णा, श्रवतीति श्रोत. आश्राविनीनौ शनीय कुचरिकश्रोतमास्थाय कस्सिणमिति सम्पूर्णं कर्म ततो भवति, तदभावे तु न जेषाः आथवा; यद्वाजपि भवंति तथापि न सर्वा उत्तरप्रकृतयो वध्यन्ते, न वा सम्पूर्णाः, यस्मादुक्तं 'मम्मदिद्धी जीवो', अथवा कस्सिणद्रव्यश्रोतः प्रावृषि वर्षासु वा नदीषु; एनं मिच्छत्तसहगता जोगा कमाया वा संपुण्णभाव-सोतं भवति, त एवं सोतमावण्णा आगंनारो महब्भयमिति संसारथ जातिजरामणमहुलो, तजहा-गब्भतो गब्भं जम्मतो

जन्मं मारओ मारं दुक्खओ दुक्खं, एवं भवसहस्साहं पर्यापारितं बहून्यपि, पसत्थं चैव पसत्थभावमगो वणिज्जमाणो, पुब्बं
 बुत्तं जंकिंचि अभिसंकिज्ज सव्वसेतं ण भोत्ताए एस उत्सग्गमगे इत्यादि, अतिप्रसक्तं लक्षणं निवार्यते, सर्वस्योत्स-
 र्गपवादः, यथा चोत्सर्गः काश्यपेन प्रणीतः तथाऽपवाद इत्यतोऽपवादसूत्रं प्रारभ्यते, प्रत्ययश्च शिष्याणां भविष्यति यथाऽस्त्यप-
 वादोऽपीति तेन तमाचरंतो नामाचारमात्मानं मंस्यते, तच्च शास्त्रमेव न भवति यत्रोत्सर्गोपवादो न स्तः तेनापदिश्यते—‘इमं च
 धम्मममादाय’सिलोगो ॥५२८॥ धर्ममादाय धर्मं फलं च तीर्थकरः काश्यपः स एवं भगवान् किं प्रवेदितवान् ?—कुञ्जा भिक्खू
 गिलाणस्स पूर्ववत्, किंच—संखाय पेसलं धम्मं संख्यायेति ज्ञात्वा, पेसलं इति सम्पूर्णं, द्रव्यपेसलं धम्मं यद् द्विमेदं सुन्दरं
 मांसं, भावपेशलस्तु ज्ञानदयादिभिः सर्वैर्धर्मकारणैः सम्पूर्णो धर्म एव, तं ज्ञात्वा दृष्टिमानिति सम्यग्दृष्टिः, संख्याग्रहणा धर्म-
 ग्रहणा(ज्ञानं धर्मग्रहणाचारित्रं) दृष्टिग्रहणात्सम्यग्दर्शनं, एवं त्रीण्यपि सम्यग्दर्शनज्ञानचारिण्यणि गृहीतानि भवन्ति, तरे सोतं महा-
 घोरे मार्ग एवानुवर्त्तते, तराहि सोतं महाघोरं, श्रवन्तीति श्रोत्रं, द्रव्ये भावे च जातिजगरणाप्रियसंवासादिभिर्महाघोरं भाव-
 श्रोतः संसार अत्तत्ताणवित्ति अत्ताणं तरंतो परिव्वएज्जासि तमेव तरति ‘विरते गामधम्ममेहि’ सिलोगो ॥ ५२९॥ ग्राम-
 धर्माः शब्दादयो, जे केइ जगती जगति जायत इति जगत् तस्मिन् जगति विद्यन्ते ये, जायन्त इति वा जगाः—जन्तवः, तेसिं
 अत्तुवमाणेण तेषां आत्मोपमानेन—आत्मौपम्येन, कोऽर्थः ? ‘जह मम ण पिंयं दुक्खं’ परिद्वए’ति संयमचारियं
 भवति ‘अतिमाणं च’सिलोगो ॥५३०॥ अथवा संयमवीरियस्स इमे विग्घक्रा भवन्ति, तंजहा—अतिकोधो अतिमाणो अतिमाया
 अतिलोभो इत्यतः अतिमानं च मायां च, अतिक्राम्यते येन चारित्रं सोऽतिमाणं, अप्रशस्त इत्यर्थः, प्रशस्तोऽपि न कार्यः, किंतु तत्किं-

यार्थमेव क्रियते, रजकक्ष्णखातकदृष्टान्तसामर्थ्यात्, यथा रजको मलदिग्धानि वस्त्राणि प्रक्षालयन् शुद्ध्यर्थं अन्यदपि मलं औष-
धादिकं समादत्ते, एवं साधुरपि, कूपेऽप्येवं, न च नामावीतरागस्य मानादयो नोत्पद्यन्ते, ते त्वप्रशस्ताः, तेवि नरेण न कार्याः,
एवं शेषा अपीति । दुविधाए परिणाए परिजाणाहि, किंच-ये केचित् क्रोधमानमायालोभाद्यन्यदपि दोषजातं सबभेत्तं निरा-
किञ्चा, सत्त्वं निरवशं तं, एतदिति यदुद्दिष्टं, निरमिति स्पृष्टं, णिव्वाणं अच्छिण्णसंधणाए संधए, किंच-‘संधए साधुधम्मं
वा’ सिलोगो ॥२३१॥ दसविहो चरित्तमूलगुणो, पठ्यते च-‘सदहे साधुधम्मं च’ पावधम्मो अण्णाणअविरतिमिच्छ-
गुणाति, दंसणे णिस्संकितादि, चरित्ते अखंडितमूलगुणो, पठ्यते च-‘सदहे साधुधम्मं च’ पावधम्मो अण्णाणअविरतिमिच्छ-
त्ताणि, अथवा पात्राणं धम्मो, पापा मिथ्यादृष्टयः सर्वे गृहिणोऽन्यतीर्थिकाश्च, तेसिं धम्मं-समावं, निराकुर्यादिति पृष्ठतः कुर्यात्,
तत्केन कुर्यात् को वा कुर्यादिति?, उच्यते, उचधानवीरिए भिक्खू उपधानवीर्यं नाम तथोवीर्यं स उपधानवीर्यवान् भिक्खू
कोधं माणं न पत्थये न कुड्येत न माद्येत, न क्रोधमिच्छेदित्यर्थः, अक्रोधं तु प्रार्थयेत्, एवं शेषेष्वपि, स्यात् किमेवं बद्धमा-
मानस्वामी एतन्मार्गमुपदिष्टवान् उतान्येऽपि तीर्थकराः?, उच्यते, ‘जे य बुद्धा अतिक्कंता’सिलोगो ॥२३२॥ अतिक्कंता अती-
तद्वाए अणंता, एतन्मार्गमुपादिश्यंत, आचार्या वा मोक्षमिताः, साम्प्रतं पचदशसु कर्मभूमीषु संख्येया, अणागतद्वाए जे य बुद्धा
अणागता संतिचि संति पत्तिट्ठाणं गमनं शान्तिश्चारित्रमार्ग इत्यर्थः, एषा शान्तिः तेषां प्रतिष्ठा नामाधारः आश्रय इत्यर्थः
प्रतिष्ठानं प्रतिष्ठा निर्वाणं वा शान्तिः तेषां प्रतिष्ठानि, को दृष्टान्तः?-भूयाणं जगई जहा जगतीनाम पृथिवी, यथा सर्वेषां
स्थायरज्जमानां जगती प्रतिष्ठानं तथा सर्वतीर्थकराणामपि एष एव शान्तिमार्गः प्रतिष्ठानं प्रतिष्ठा, ‘गहणं व तमावणणं’

सिलोगो ॥५३३॥ अथ पुनस्तं त्रतानि आपणं चारित्रमार्गगातमित्यर्थः, पठ्यते-अथेनं भेदमाचरणं भावभेदो हि संयम एव, कर्मणां भिनत्तीति भेदः फासा सीतउसिणदंजमशकादयः उच्चाचचा अनेकप्रकाराः परीषहोपमर्गाः स्पृशेत् ण तेहिं विणिहंमेज्जा ण तेहिं उदिण्णेहिवि णाणदंमणचरित्तं सुं जत्ताओ मग्गाओ विणिहंणंज्जा, पुंज्जीए जिणेत्ता संयमवीरियं उपादे-
ज्जासिच्चि, जहा ते गुरुमावि उदिण्णा लहुगा भवन्ति, दृष्टान्तः—आभीग्युवत्ति, जातमेत्तं वच्छं दुण्णि वेलाए उक्खिविज्जण णिक्खामेत्ति, पीतं चैनं पुनः प्रवेशयति, तमेव क्रमशो वर्द्धमानं अद्दहजंयं कुर्वता जाव चउहायणंपि उक्खिवत्ति, एए दृष्टान्तो-
दयमर्थोपनयः—एवं माधुरपि सन्मार्गात् क्रमशो जयति उदीर्णेपि परीषहेनं विहन्यते, चात्तेण च महागिरिरिति मन्दरः संबुडे सि सद्दापण्णे' सिलोगो ॥५३४॥ स एवं संवरसंहृतः प्रधानप्रज्ञः विस्तीर्णप्रज्ञो वा, दधाति बुद्ध्यादीन् गुणानिति बुद्धा, पाठा-
न्तरं धीरं, दत्तं एस्मणं चरेज्जासिच्चि दत्तंसणं चरे, अथवा दत्तमेपणीयं च यत्थरति स भवति दत्तेपणचरः, णिब्बुडे कालमा-
कंखो शान्तयमितो णिब्बुडः शीतभूत इत्यर्थः, कालं कांक्षतीति कालकंखी, मरणकालमित्यर्थः, कोऽर्थः?—तावदनेन सन्मार्गेण अविश्रामं गन्तव्यं यावन्मरणकालः, एवं केवल्लिणो मत्तंति, जं तुमे अज्जंनू पुच्छिते 'कतरे मग्गे' तदेतस्य केवल्लिनो मार्गा-
भिधानं कथितमनन्तरमाख्यातमिति ॥ इति मार्गाध्ययनं ॥

समोसरणंति अङ्क्षयणस्स चचारि अणुओगदासा, अधियारो किरियावादिमादीहिं चउहिं समोसरणेहिं, णामणिप्फण्णे णिक्खेवो गाथा 'समोसरणंमिवि छङ्कं' गाथा ॥११६॥ वहरित्तं दव्वसमोसरणं सम्यक् ममस्तं वा अवसरणं, तं तिविधं—
सच्चित्तं दुपदादि यन्नैक्क वहवो द्विपदाः वा वहवो मनुष्या समवसरंति तं सच्चित्तं दव्वसमोसरणं दुपदसमोसरणं, जहा साधुममो-

सरणं, चतुष्पदानां निर्वाणादिषु गवादीनां समोसरणं, अपदानां नास्ति स्वयं समोसरणं, गत्यभावात्, सहजानां वा स्वयमपि भवति
दृक्षादीनां समोसरणं, अचेतनानां अश्वदीनां, खेत्तसमोसरणं जमि खेत्ते समोसरति द्रव्याणि, जहा साधुणो आणंदपुरे समो-
सरति, कालममोसरणं वैसाहमासे जत्ताए समोसरति, वासासु वा जत्थ समोसरति, तथा पक्खिणो दिवाचरा वन-
खंडमासाद्य समवसरति । 'भावसमोसरणं पुण'गाथा ॥११७॥ तिण्णि तिमड्डा पावादियसयाणि णिगंधे सोत्तूण मिच्छा-
दिट्ठिणोत्तिक्काऊण उदइए भावे समोसरन्ति, इंदियादि पडुच्च खओवसमिए भावे समोसरति, पारिणामि जीवत्तं, एतेसु चेव तीसु
भावेसु तेसि मन्निवातिओ भावो जोएतच्चो, सम्मदिट्ठीकिरियावादी तु छसुवि भावेसु, उदइए भावे अण्णामिच्छत्त गज्जासु अड्ड-
सुवि कम्मगतीसु समोसरति, एवं चरित्ताचरिती य जोएयव्वा, उवसमिएवि भावे समोसरति, उवसामगं पडुच्च उपसममङ्गीकृत्य,
यदुक्कं भवति-अस्मिन्नत्र भंगद्वये भवति, खओवममिएवि भावे समोसरति अट्टारमविधे खओवसमिए भावे, तद्यथा-ज्ञानाज्ञान-
दर्शनदानलब्ध्यादयश्चतुस्त्रिपञ्चभेदाः सम्यक्तत्त्वचार्गित्रसंयमासंयमाश्च, णाणं चउव्विहं-मत्तिसुतओहिमणपञ्चाणि, अण्णाणं मत्ति-
अण्णाणं सुतअण्णाणं विभंगणाणं, ज्ञानाज्ञानमित्यत्राज्ञानमिति यदुक्कं तदेकभावापकर्पमङ्गीकृत्य, यद्वा सामान्येऽन्ये च, केवलिनो वा
वदंति, दरिमणं तिविधं-चक्खु अचक्खु अवधिदंयणमिति, लब्धिः पञ्चविधा-दानलामभोगोपभोगीरियलद्धी इति, संमत्तं चरित्तं
संयमासंयम इत्येतेऽष्टादश आयोपशमिका भावा भवति, णवविधे खाइगे भावे समोसरति, तद्यथा-ज्ञानदर्शनलामभोगोपभोगीर्याणि
च, णाणं-केवलणाणं, दंसणं कालदंसणं, दाणलामभोगोपभोगीर्यमित्तेतानि मभ्यत्ताचारिणं च नव आयिका भावा भवन्ति,
परिणामिएऽनि अणातियपरिणामियगे भावे समोसरति, एवं मन्निवातिगेवि सण्णिकामो ओइयिक्कादयो द्विक्कादिधारणिकाः। अथवा

भानममोसरणं चतुर्विधं, तंजहा-किरियावादी अकिरियावादी अणानीयनादि वेणइवादी, 'अत्थित्ति किरियावादी' गाथा ॥ ११७ ॥ तत्थ किरियावादी अत्थी आयादि जाव सुचिण्णणं कम्माणं फलविवागो, तत्थावि ते मिच्छादिट्ठी चेम, जेनं शासनं अनवगाढा, तद्विधर्मवादिनो अकिरियावादिणो, तंजहा-णत्थि मातादि जाव णो सुचिण्णणं कम्माणं सुचिण्णा फलविवागा भवंति, अणानीवादिचि किं णाणेण पढितेण ? सीले उज्जमित्तवं, ज्ञानस्य हि अयमेव सारः, जं शीलसंवरः, सीलेन हि तपमा च स्वर्गमोक्षे लभ्येते, वेणइववादिणो भणंति-ण कस्सवि पासंडिणोऽस्स गिहत्थस्स वा णिंदा कायव्वा, सव्वस्सेव विणीयविणयेण होयव्वं । 'असिगसयं किरियाण' गाथा ॥ ११९ ॥ तंजहा- 'णत्थि ण णिच्चो ण कुणइ कतं ण वेदेइ णत्थि णिद्वाणं' सांख्य-वैशेषिका ईश्वरकारणादि अकिरियवादी, चउरासीइ तच्चणिगादि, क्षणभंगवादित्वात् क्षणवादिणः, अणानीयवादीणि सत्तट्ठी, ते तु मृगचारिकाद्या, वेणइयवादीण छत्तीसा दाणामपाणामादिप्रज्ज्या, तेसि मत्ताणुमतेणं पणवणा वणिजता इहउज्ज-यणे । सव्वभावणिच्छयत्थं समोसरणं आहु तेणंति ॥ १२० ॥ तेषां क्रियावाद्यादीनां यद्यस्य मतं यस्यानुमतं तेषां सम-वायेन त्रीणि त्रिपट्यानि प्राधादुकशतानि भवंति, तद्यथा-आस्तिकमतमात्माद्या नित्यानित्यात्मिका नव सं(भवं)ति । कालनियतिस्र-भावेश्वरात्मकृतितः स्वपरसंस्थाः ॥ १ ॥ १८०, एवं असीतं किरियावादिसतं, एएसु पदेसु णवित्ति नव, जीव अजीवा आसव वंधो पुण्णं तहेव पावंति । संवरणिजरमोकखा सबभूतपदा णव हवंति ॥ १ ॥ इमो सो चारणोवाओ-अत्थि जीवः स्वतो नित्यः कालतः १, अत्थि जीवो सतो अणिच्चो कालतो २, अत्थि जीवो निच्चो कालओ ३, अत्थि जीवो परतो अणिच्चो कालओ ४ अत्थि जीवो सतो निच्चो णियतितो ५, एवं णियतितो ईश्वरतः आत्मनः एते पंच चउक्का वीसं, एवं अजीवादिखुवि

वीसं वीसं, एताओ णव वीसाओ आसीतं किरियापादिसंतं भवति । इदाणि अक्रियावादि-कालयदृच्छानियतिस्रभावेइतरात्म-
नश्चतुरशीतिः । नास्तिकवादिगणमतं न संति सप्त स्वपरसंस्थाः ॥१॥ इमेनोपायेन-णत्थि जीवो सतो कालओ १, णत्थि जीवो
परतो कालओ २, एवं यदृच्छाएवि दो २ णियतीएवि दो २ इस्सरतोवि दो २ स्वभावतोऽपि दो २, सर्वेऽपि वारस, जीवादिषु
सत्तसु गुणिता चतुरस्सीति भवंति । इदाणि अण्णाणिय-अज्ञानिरुवादिसंतं नव जीवादीन् सदादिमसविधान् । भावोत्पत्तिः सदसत्
द्वेधाऽवाच्यं च को वेत्ति ? ॥१॥ ६७, इमे सत्तद्विविधाणा-सन् जीवः को वेत्ति ? किं वा णातेण ? १, असन् जीवः को वेत्ति ? किं
वा तेण णातेण ? २ सदसन् जीवः को वेत्ति किं वा तेण णातेण ? ३ अवचनीयो जीवः को वेत्ति किं वा तेण णातेण ? ४ एवं
सत् अवचनीयः ५ असत् अवचनीयः ६ सदमत् अवचनीयः ७, अजीवेऽपि ७, आश्रवेऽपि ७ संबंधेऽपि ७ पुण्णेऽपि ७ पावेऽपि
७ संवरेऽपि ७ णिज्जराएवि ७ मोक्खेऽपि ७, एवमेते सत्त णवगा सत्तद्वी, इमेहिं संजुत्ता सत्तसद्वी हवंति, तंजहा-सन्ती भावो
त्पत्तिः को वेत्ति ? किं वा ताए णाताए ? अमती ? भावोत्पत्तिः को वेत्ति ? किं वा ताए णाताए ? २ सदमती भावोत्पत्तिः को
वेत्ति ? किं वा ताए णाताए ? ३ अवचनीया भावोत्पत्तिः को वेत्ति ? किं वा ताए णाताए ? ४, उक्ता अज्ञानिकाः । इदाणि वैन-
यिको-वैनयिकमतं विनयश्चेतोधाक्कायदानतः कार्यः । सुरुपतियतिज्ञातिनृत्थविरामावुपिषु मदा ॥१॥ सुराणां विनयः कायब्बो,
तंजहा-मणेणं वायाए काएणं दाणेणं, एवं रायाणं ४ जतीणं ४ णाणी(ती)णं ४ धेराणं ४ कियणाणं ४ मातुः ४ पितुः ४,
एवमेते अट्ट चउक्का वचीसं, सच्चेवि मेल्लिया तिण्णि तिमहा पावादिगसता भवंति, एतेसिं भगवता गणधरेहि य सब्भावतो निश्च-
यार्थं इहाध्ययनेऽपदिश्यते, अत एवाध्ययनं समन्नमरणमित्यपदिश्यते, ते पुण तिण्णि तिसहा पावादिगसता इमेसु दोसु ठाणेसु

समोसरविजंति, नंजहा-संमनादे य मिच्छावादे य, तत्थ गाथा 'सम्मदिट्ठी क्रियावादी' गाथा ॥ १२१ ॥ तत्र क्रिया-
वादिचेजपि सति सम्मदिट्ठीणो चेव एगे सम्मदिट्ठीवादी, अवसेसा चचारिवि समोसरणा मिच्छावादिणो, अणगागी अविस्ता पर-
स्परं विरुद्धदृष्टयः, तेण मोत्तण अक्रियावादादं संमावादं लद्धूण विरतिं च अप्पमादो कायव्वो जहा कुदंसणेहिं ण छलिज्जसि,
तेण धम्मो भावममाधीप् भावमग्गे अ घडितव्वमिति, णामणिक्खेवो गतो, सुत्ताणुगमे सुत्तं, अभिसंभवो अल्लयणं अल्लयणेण
तेण णिव्वुट्ठेण पसत्थभावमग्गे आमरणन्ताए अणुपालेतव्वो, संसग्गे अप्पा भावेतव्वो, कुमग्गसिता य जाणिउं पडिहणेतव्वो,
अतो चत्तारि समोसरणाणि, अथवा णामणिक्कण्णे वुत्तानि समोसरणाणि इमानीति वक्ष्यमाणाणि, प्रवदंतीति प्रवादिनो ते इमेत्ति,
'चत्तारि समोसरणाणि' सिलो गो ॥५३५॥ चत्तारिचि संखा परवादिपडिसेधत्थं अंते चउण्ह गहणं, समवसरंति जेसु दसिस्सणाणि
दिट्ठीओ वा ताणि समोसरणाणि, प्रवदंतीति ग्रानादिका, पिधंपिधं वदंति पुढो वदंति, तंजहा-क्रियं अक्रियं विणयं अ-
ण्णाणमाहंसु चउत्थमेव, तन्थ क्रियावादीणं अत्थिचे सति केसिचि इयायाकतन्दुलमात्रः केसिचि हियाधिट्ठाणो पदी-
वसिहो धम्मो(वमोजीवो)क्रियावादी कम्मं कम्मफलं च अत्थिचि भणति, अक्रियावादीणं केइ णत्थि क्रिया फलं न्वास्ति,
केसिचि फलमवि णत्थि, ते तु जहा पंचमहाभूतिया चउभूतिया खंयमेत्तिया सुण्णवादिणो लोगाइतिगा यवादि अक्रियावादिणो,
अण्णाणिया भणंति-जें क्रि र णग्ग जाणंति ते चेव तत्थुव्वज्जंति, किं णाणेणं तवेणं वत्ति, तेसु भिगचारियादयो अडवीए पुक्क-
फलभविस्सणो इच्चादि अण्णाणिया, वेणइया तु आ(दा)णामपगामादिया कुपासंडा, तत्थ पुवं- 'अण्णाणिया ताव कुसलावि
सत्ता' वुत्तं ॥५३६॥ अकुशला एव धम्मोवायस्स, असंथुता णाम ण लोइयपरिस्सवगणं सम्मता, सव्वसत्थवाहिरा मुक्का, विति-

तिङ्गिच्छिपणवि चित्तिगिच्छा गाम मीमांसा, तिण्णचि तीर्णा, णत्थिचि तेसिं चित्तिगिच्छा अण्णाणिचण्णेणं, अथवा ससमएवि ताव केसिंचि चित्तिगिच्छा उपज्जति, किं तर्हि परसमये?, तं कतरेण उवदेसेण करेस्संति विचिकित्साऽभावं?, जोऽवि तेसिं तित्थगरो तस्सवि सुत्तं, ण अत्थविचारणा, अथ अत्थि समयहाणीत, एवं अकोविता, ण तं संयं अकोविदा, अकोविदानामेव कथयंति, को हि णाम विपथित् तान् अत्रवीत् जहा अण्णाणमेव सेयं अवद्धं कंमं च, अण्णाणुवीइत्ति अपूर्वापरतो विचिन्त्य यत्किंचिदेवामर्षप्रणीतत्वात् चालवत् सुसं वदंति, शाक्या अवि प्रायशः अज्ञानिका एव तेषामज्ञानोपचितं कर्म नास्ति, जेसिं च चालमत्त-रुत्ता अक्रममवद्गता ते सव्व एव अण्णाणिया, सत्थधम्मता सा तेसिं जह चैव ठितेल्हगा तह चैव उवदिसंति, जहा अण्णाणेणं वंथो णत्थि, तह चैव ताणि सत्थाणि णिचद्धाणि 'सच्चं' (५३७) सव्वं मोसं इति चितयंता असाधुं साधुत्ति उदाहरंता सव्वंपि कताइ मोसं होज्जति, एवं ते चितयंता सव्वंपि ण जाणंति, कथं?, साधू दट्ठूण ण साधुत्ति भणंति, कयाइ सो साधु होज्ज कताइ असाधू, कयाइ चाउव्वओ कयाइ पावंचितो, चोरो वा कदाचि चोरः स्यात् कदाचिदचौरः, एवं स्त्रीपुरुषेण्वपि वैक्रियः स्यात् वेमकरणा वा योजइतव्वं, गवादिपु च यथा ममवानस्थासु पुरुषादिपु च इत्थेवं सर्वाभिशंकितत्वात् तदसाधुदर्शनं साधुत्ति ब्रुवते, साधुदर्शनं चामाध्वति, अथवा सच्चं सुसंति इति भासयंता, जो जिणपणत्तो मग्गो समाधिमग्गो तमेते अण्णाणिया सच्चमपि संतं असच्चंति भणंति, अथवा सच्चो संयमो तं सत्तदम्पगारा य असच्चं भणंति असंयममित्यर्थः, जहा ते किल भणंति तहा सच्चं भणंति, अनुवातो सच्चं, तं च कुदंसणमण्णाणवादं साधुत्ति भणंति, असाधू अण्णाणियं साधुत्ति भणंति, तच्छामनप्रतिपन्नांश्च असाधून् साधून् ब्रुवते, बुत्ता अण्णाणिया । इदाणीं वेणइया अणेगे, पुट्ठावि भावं विणियं-

सु गतामा जेति अणिदिट्ठणिद्देसे, जणा इति पृथग्जनाः, विनये नियुक्ताः नैनयिक्ताः, अन्तेने इति वचीसं वेणइयत्तादिभेदा, ते पुट्टा परेण अपियगब्दाद् अपुट्टावि विणयिंस्तु भावंनि भावो नाम यथाथोपलभं विणयिंसु, तथा वा स्यात् अन्यथा वा, एवं ताव तेपां सत्यं भविष्यति, अथवा पुट्टा वा-कीदृशो वा धर्मः? इत्युक्ता नुवते-सर्वथा परिगण्यमानः परीक्ष्यमाणः मीमांस्यमानो वा अयमसाकं धर्मः, विणयमूलेण आरुह्यधम्मगेण जणोणाधियो, कहं?, जेण वयमपि विणयमूलमेव धम्मं पण्णवेमो, कथंनिचे, येन वयं सर्वविरोधेन सर्वविनयविनीताः मित्रारिसमाः, सर्वप्रव्रजितानां सर्वदेवानां च पुण्यं सन्कुर्मः, न च यथाऽन्ये चादिनः परस्परविरुद्धास्तथा वयमपि, अम्हं पुण पव्वइए समाणे जं जहा पासति इदं वा खंदं वा जाव उच्चं पासति उच्चं पणामं करेति गीयं पासति गीय पणामं करेति, उच्चमिति स्थानतः ऐश्वर्यतः तमुच्चं रायाणं अण्णतरं वा इस्सरं दट्ठणं प्रणाममात्रं कुर्मः, गीयस्म तु साणस्स वा पाणस्स वा गीयं पणामं करेति, भूमितलगत्तेण सिरसा प्रह्वाः प्रणमामहे, तं एवं तालियाः 'अणोपसंवा इति ते उदाहु'वृत्तं (५३८) संखा इति पाणं, संखाए समीवे उपसंखा, अणउपसंखा अज्ञाना इत्यर्थः, अनोपसंखया त एवमाहुः उदाहरंतस्स उदाहुः अहे स ओभासति, अर्थो नाम सत्यवचनार्थः, ओभासति उद्धविति प्रगासति, एवं चेतसि नः प्रकाशयतीत्यर्थः, एवं च समीक्ष्यमाणं सत्यवचनं स्याद्, अन्यथा तु तथा चान्यथा च भवति, अथवा अहे स नो भासतित्ति अर्थो नाम धर्मोऽर्थः एवं चेतसि नः प्रभासयति एवं च प्रकाशयति एवं दृश्यते युज्यमानः, आर्हतधर्मोण, किल ज्ञानभासितेण तु सेसेहिं अण्णाणियकिरियावादिहिं घडते, कहं?, जेण ते जाल्यादिशगद्धेपाभिभूता तेण तुल्लोडवभासति, भणिता विणईया। इदाणिं अकिरियवादीदरिसणं 'लनावस्सक्की य अणागतेहिं' लवमिति कर्म, वयं हि लवात् कर्मवन्धाद् अवसक्कामो-फिड्डामो

अवसराम इत्यर्थः, संवत्सहारब्धेणाविर्णवज्ज्ञामो, किं पुण निच्छयतो, उपचारमात्रं तु तद्यथा 'बद्धा मुक्ताश्च कथ्यन्ते, मुष्टि-
ग्रन्थिकचोतकाः । न चान्ये द्रव्यतः संति, मुष्टिग्रन्थिकचोतकाः ॥ १ ॥' ते हि वातूलिकाः शाक्यादयः आत्मानमेव नेच्छन्ति, किं
पुनस्तद्वयं इति, अणागतेति कालग्रहणात् अनागतेऽपि काले न बध्यन्ते, चग्रहणाच्चतिकान्तवर्तमानयोः, अथवा विसृज्यन्ति
क्षणलवमुहूर्तअहोरत्तपक्षमागर्त्यनसंवत्सरादिलक्षणे 'काले सर्वत्र कर्मबन्धादवशक्नुमः, लवः कालः' वर्तमानादवसक्कामो, एवम-
नागतादपि, एतददर्शनः भिच्छत्किरियामाहंसु-आख्यातवन्तः, के ते?, अकिरियओ आला जेसि ते इमे अकिरियाता, ते नापि
कारकभिच्छन्ति नापि करणानि, येषामपि करणानि किञ्चीणि आत्माकर्ता, तेऽपि अक्रियावादिनः, उक्तं हि- 'कः कंटकानां प्रका-
रोति तैश्छयं, विचित्रभावं मृगपक्षिणां वा । स्वभावतः सर्वमिदं प्रवृत्तं, न कामचारात् स्ववशो हि लोकः ॥ १ ॥ तेऽसामुत्तर-गंता
च नास्ति कश्चिद् गतयः पङ् बुद्धशायनप्रोक्ताः । गम्यत इति च गतिः स्यात् श्रुतिः कथं शोभना बह्वी? ॥ १ ॥ क्रिया कर्म
कृतं न वास्ति, अमति कारके कुतः कर्म?' कथं च पङ् गतयः, अंतराभावे वा, यथाऽस्माकं 'विग्रहगतौ कर्मयोगः' एवं
तेषामपि अन्तराभावः, एवं ते पुट्टा वा अपुट्टा वा सम्मिस्यभावं ब्रुवते, अवंधानि च कर्माणि पणवन्ति, एवं जातकशतान्यु-
पदिशति बुद्धस्य, तानि शून्यत्वे न बुध्यन्ते, तथा— 'मातापितरौ हत्वा बुद्धशरीरे च रुधिरमुत्पाद्य । अर्हद्वयं च कृत्वा स्तूपं
भिन्ना च पञ्चते ॥ १ ॥ आविहिं नरकं याति ' एतच्च न युज्यते, जातिजरामरणानि च न स्युः, उत्तमाधममध्यमत्वं न स्यात्,
मनुष्यतिर्यग्योनीनां स्वयमेव कर्माविपाको, जीवस्य कर्तृत्वं कर्मावच्छिन्नं च कथयन्ति, चौरादीनां च कर्मणामिहैव विपाकं दृष्ट्वा
सामान्यतोऽष्टनानुमीयते कृतकर्त्तारोऽयमात्मा, येनास्य गर्भगतस्यैव व्याधयः प्रादुर्भवन्ति मृत्युश्च, तथा च सामान्यतोऽष्टेनानु-

मानेन, संमिश्रभावो नाग असतित्वमपि प्रतिपद्यमानाः अस्तित्वमेव दर्शयन्ति, तमेव सन्मिश्रभावं यया गिरया गृह्यते, निगुह्यन्त इत्यर्थः, उग्ममत्तवादं वदन्ति, तद्यथा—कश्चिदुग्ममत्तः स्वाभाविकं व्रथीति चेष्टते वा, क्वचिदन्यथा, अंधो वाऽध्वानं व्रजेत् क्वचित् अपथा गच्छति, एवं तेऽपि गन्धर्वनगरतुल्याः मायास्वप्नोपनतधनसदृशाः मृगवृणानिद्रामदप्रनतितालातचक्रप्रमाः एवमपि निश्चयाभावात्, भावानुत्तवा पश्चाज्जातिस्मरणानि जातकान् निरन्यथाश्रयं निर्वाणं च प्रतिपद्यन्ते, एवं ते संमिश्रभाववादिनः मिथ्यादर्शनान्धकाराः जातकानेतस्यां गिरि गृहीता, यदि शून्यं कथं जातकानि ?, कथं स्मरणं ?, कथं शून्यता ?, किंच—यदि शून्य-स्तत्र पक्षो मत्पक्षनिवारणं कथं भवति ? । अथ मन्यसे न शून्यस्तथापि मत्पक्ष एवासौ ॥१॥ अस्तित्वात् तस्य, किंच—केन शून्यता देसिता ? किमर्थं देशिता स्यान्निष्पयोजना शून्यता इत्यादिभिः कर्कशहेतुभिश्चोदिता कच्छावरधरियाए आहतियाए एलमूगो वा मग्मणमूगो वा, जहा मुमुएति, णो एकं अणेकं वा पक्खं अणुवदंति अस्ति नास्ति वा, यद्यप्यष्टौ ऽन्याकरणानि पठन्ति, ते पुण अकिरियान्नादिणो दुविधं धम्मं पन्नवन्ति, तंजहा—इमं दुक्खं इमं एगपक्खं तावत्, अविज्ञानोपचितं ? परिज्ञानोपचितं ? ईर्यापथं ? स्वमान्तिकं ? च चतुर्विधं कर्म चयं न गच्छति, एतद्धि एक्काधिकमेव कर्म भवति, का तर्हि भावना ?, क्रियामानत्रमेव, न तु चयोऽस्ति, वन्धं प्रतीत्याविकल्प इत्यर्थः, एगपक्खियं दुपक्खियं तु, यदि सत्त्वश्च भवति सत्त्वसंज्ञा च संचित्त्यैव जीविताद् व्यपरोपणं प्राणातिवातः, एतत् इह च परत्र चानुभूयते इत्यतो दुपक्खिकं यथा चौरादयः, इह दुक्खमात्रामनुभूय श्रेयं नरकादिज्वनुभवन्ति, किंच—आहंस्तु छलायतणं च कम्मं पडायतनमिति पड् आयतनानि यस्य तदिदं आश्रवद्वारमित्यर्थः, तद्यथा—श्रोतायतनं यावन्मनआयतनं, 'त एवमक्खन्ति' वृत्तं ॥५४०॥ अक्रियाअण्णाणिआयभावं अबुज्झमाणा इह मिच्छत्तप-

लंछणा अप्याणं पर वा तदुभय वा वुग्गाहमाणा विरुचस्त्वार्णा दसिर्णाणि, कथं?, दाणेण महाभोगा देहिनां सुरगतिश्च
शीलेन। भावनया च विमुक्तिरित्यादि, किंच-यश्च वेदान्तश्च के ब्राह्मणे दधात्, यो वा विहारं कारयति, किंच—‘एगपुष्फ-
पदाणेण, आमीतिः कल्पकोटयः। सुखिनस्तिष्ठति, एवमकिरिओ आता जेसिं ते होति अकिरियता, जमादितित्ता मणुस्सा
जमिस्वानिदिष्टस्य निंदेशः, आदिइत्ता गृहित्वा, स्वयं अन्यांश्च गाहित्वापि अणादीयं अणवदग्गं संगारं भमंति, किञ्चान्यत्, यदि
सर्वमक्रियं तेन कथमादित्यः उत्तिष्ठति? अस्तं वा गच्छति?, कथं वा चन्द्रमा वर्द्धते हीयते च?, न वा सरितः प्रस्पन्देरन्, न वा
वायवो नाययुः, सर्वसंव्यवहारांश्छेदः स्यात्, एवमुक्ताः ब्रुवन्ते—‘णातिच्चो उट्टेति ण अत्थमेई’ति वृत्तं ॥ ५४१ ॥ आदित्य
एव नास्ति, कुतस्तर्हि तदुत्थानमस्तमन वा?, मृगवृष्णिक्कासदृशं तु एतदिति लोहितमर्कमंडलमवभासते, एवं चन्द्रमापि नास्ति,
कुतस्तर्हि बुद्धिर्हासोत्थानास्तमनानि?, किंच-संधातो मरीची उट्टेति, उट्टो णासेणं इमं लोगं तिरियं करेति, करेत्ता सेणं इमं लोगं
उज्जोवेति पभासति, न मरितोऽपि ण संदंति, न च न वायवः, ततः कथं न संदिष्यते वास्यंति वा?, स्याद् बुद्धिः—उत्तिष्ठन्नादित्यो
दृश्यते अस्तं च गच्छन्, यतः पूर्वस्यां दिशि दृष्टः अपरस्यां दिशि दृश्यते, तेन क्रियावान्, देवदत्तस्य हि गतिपूर्विकां देशान्तर-
प्राप्तिं दृष्ट्वा चन्द्रादित्याननुमीयेते, सरितश्च स्पन्दमाना दृश्यन्ते, वायवश्च बुक्षाग्रकंदादिभिर्नुमीयते क्रियावंत इति, तच्चासत्,
कथं?, गतं न गम्यते नावत्, अगतं नैव गम्यते। गतागतविनिर्मुक्तं, गम्यमानं न गम्यते ॥१॥ एवमयं बंध्यो लोकः, बंध्यो नाम
अन्यः, अथवा बन्ध्यात् अप्रसवत्वाद्वन्ध्यो, लोकायतानां हि न मृतः पुनरुत्पद्यते, एतावानेप परमात्मा, त एवं दर्शनं भाव-
यति, गलागत्यमपि कुर्वाणा नोद्विजन्ते, मातर भगिनीं वा गत्वा नानुत्पद्यते, येषां बंधाभाव एन ते कथं प्रापेभ्यो निर्वर्त्स्यन्ते?

निवृत्तिमूलं वा भस्मं देख्यन्ते?, एवं आक्या अपि एवं बन्ध्याः, निनिओ गाम नित्यकालमेव शून्यः, शून्यं वा न चोच्छि-
द्यते, कस्मिणो नाम गृहनगरपर्यताद्विपदचतुष्पदादि सर्वो बन्ध्यः, त एवं विद्यमानमपि लोकं न पश्यति, दृष्टान्तः—‘जहा म
अंधे सह जोतिणाचि’ वृत्तं ॥५४२॥ यथेति येन प्रकारेण, द्योतयतीति द्योतिः आदित्यश्च चन्द्रमाः प्रदीपो वा, द्योतिना सह
महद्योति नानादिरूपाणि बडादीणि, न पश्यन्ति, जगतोऽपि वर्तमानानि स्पर्शन्नपि न तेषां वर्णादिविशेषं पश्यन्ति, नयतीति
नेत्तं हीने यस्य नेत्रे स भवति हीनेनेत्रः, उद्धत्तं उपहते वा संतं तु ते एवं अकिरियाता संतमिति विद्यमानं, तु पूरणे, अकि-
रियावाङ्मो, अकिरिओ मिच्छतोदयान्धकारात् जीवादीन् पदार्थान्न जानन्ति, अथवा किरियं न ते पस्संतिस्ति क्रियावत्तां
द्रव्याणां आगमनगमनाद्याः क्रियाः पश्यन्तोऽपि न पश्यन्ति, स्वयं क्रियासु वर्तते उधवत्, न चैताः न पश्यन्ति, निरुद्धा येषां
प्रज्ञाः ते भनन्ति निरुद्धपन्ना गाणावगणोदयेन, अथवा ते वराकाः कथं ज्ञास्यंति ये आगमज्ञानपरोक्षा एव?, जे पुण न निरुद्धपन्ना
ते प्रत्यक्षेण वा आगमेन परोक्षेण जीवादीन् पदार्थान् यथावज्जानन्ति, तत्रावधिमनःपर्यायकेवलानि प्रत्यक्षं, मतिः श्रुतिः परोक्षं,
प्रत्यक्षज्ञानिनस्तावत् जीवादीन् पदार्थान् करतलामलकन्नत् पश्यन्ति, समत्तसुतणाणिणोवि लक्षणेण, अङ्गमहानिमित्तपारगा अर्थ
च साधवो जाणन्ति णिमित्तेण, ‘संवच्छरं सुस्मिणं लक्खणं च’ वृत्तं ॥५४३॥ संवत्सरनिमित्ते इमे एगाद्धिया, तं०-संवच्छरोत्ति
वा ओतिसेत्ति वा, सुस्मिणं सुविणं ज्ञाया व, लक्खणं सारीरं, एतेण चैव सेसयाइपि सुइताइ, तंजहा-भोमं १ उप्पातं २ सुस्मिणं ३
अंतरिक्खं ४ अंगं ५ सरं ६ लक्खणं ७ वज्जणं ८, णवमस्स पुब्बस्स ततियातो आयावत्थुतो एतं णीणीतं, एतं बह्वे अधिज्जिता,
एवं अङ्गं णिमित्तं बह्वे समणा अधिज्जिताण ‘सुव्वलोगंसि जाणन्ति अणागताइ’ अतिक्रान्तवर्तमानानि च, केवलत्रिद्व

करंति तथा गताणिचि यथावस्थितानीत्यर्थः, अंगवर्जानां अनुष्ठुभेन छन्दसा अर्द्धत्रयोदशगतानि सूत्रं तावदेव अतसहस्राणि परिपातिका, अङ्गस्य तु अर्द्धत्रयोदशमहस्राणि सूत्रं, तावदेव सयसहस्राणि वृत्तं, अपरिमितं वार्तिकं, एवं निमित्त-
मयधीत्य न मर्थं तुल्याः, परस्परतः पदस्थानपतिताः, चोदसपुव्वीवि छट्ठाणपडिता, एवं आयायराणि छट्ठाणवडिया, यतश्चैवं तेनापदिश्यन्ते 'केई निमित्ता तधिया भवंति' वृत्तं ॥५४४॥ केचिदिति न मर्थे, अभिन्नदसपुव्विणो हेड्डेण एतं अट्टगंपि महाणिमित्तं अधितुं गुणितुं वा, अधीत्य एवमेव केचित् परिणामयंति, ते पडुच्च ते णिमित्ता तधिया भवंति, केई पुण निमि-
त्तवृद्धित्वात् विशुद्धिणमित्तकेहितो छण्हं ठाणाण अण्णतरं ठाणं परिहीणा अविशुद्धस्वयोवगमा 'विप्पडिएन्ति णाणं' विपर्या-
सेन एति विप्पडिएन्ति, 'इक् स्मरणे' 'इण् गतौ' एयां त्रयाणामपि इगिडीणां परिपूर्वाणां अप्रत्ययान्तानां विप-
र्यय इति पूर्वस्पर्भवति, विपर्ययेण एति विप्पडिएति, को अर्थः?—विपर्ययज्ञानं भवति, असम्यगुपलब्धिरित्यर्थः, सपरिमवम-
प्यङ्गमधीत्य, अङ्गमपडलदिट्टेणं, यथा श्लक्षाभ्रपडले कश्चिद्वेत्ति एकमेवेदं अभ्रपडलं यावत्तत्रान्यदप्यस्ति सूक्ष्ममिति नोपलभ्यते,
संजनाच्चि केई विप्पडिएन्ति णाणं, किमंग पुण अण्णउत्थिया दगसोयरिया तव्वणिगादयो, ते विज्ज-नामं अणाधिज्जसाणा
अणाधिज्जमाणं चि अधीतेन निमित्तेण दुग्धीतेन वितथं दृष्ट्वा निमित्तं वदंति, णिमित्तमेव णत्थि, तद्यथा—कचित् क्षुते त्वरितत्वात्
गहित एव गतः, तस्य चान्यः शुभः अकुन उत्थितः येनास्य तव् क्षुतं प्रतिहतं, स चेत् न तं अकुनं वेद अकुनोऽपि वा न लक्षितः स
तु मन्यते व्यलीकमेव निमित्तं, येनाअकुनेऽपि भिद्विर्जाता इति, एवं शोभनमपि अकुनं उत्थितमन्येनाशोभनेनप्रतिहतमनवबुद्ध-
मानः सार्थगिद्विनिमित्तमेव नागतीति मन्येत, अपरिणामयन्, विजाहरि(भा)से णाम यथाथोपलभ्यः, विद्यया स्पृश्यते विद्यया-

उच्यते, विद्यया गृह्यत इत्यर्थः, त एवं वराकाः चक्षुर्ग्राह्यमपि निमित्तमपरिणामयन्तः आहं सु विज्ञा ए पतिमोक्षमेव निमित्त-
नियमपरिमोक्षं, एवं हि कर्त्तव्यं, नाधीतव्यानि निमित्तशस्त्राणीत्यर्थः, किञ्चित्था किञ्चिदन्यथेति कृत्वा मा भून्मृषावादप्रसङ्गः,
शुद्धः किल शिष्याणामाहूयोक्तवान्—द्वादश वर्षाणि दुर्भिक्षं भविष्यति, तेन देशान्तराणि गच्छत, ते प्रस्थितास्तेन प्रतिसिद्धाः
मुभयभिमदानीं भविष्यति, कथं? अद्यैवैकः सचः पुन्यवान् जातः, तत्प्राधान्यात्सुभिक्षं भविष्यति, इत्यतो निमित्तं तथा चान्यथा
च भवतीति कृत्वा आहं सु विज्ञा ए पतिमोक्षमेव, उज्ज्वलमित्यर्थः, मोक्षं च प्रति निश्चकमित्यतः निरुत्सृष्टं, अथवा विज्ञया परि-
मोक्षस्वमाहुः, सांख्यादयो ज्ञानात् मोक्षमिच्छन्ति, जे निमित्तं संस्वाणं परिज्ञाणमियन्ति न ते किलात्यन्तपरोक्षमात्मानं परलोकं मोक्षं
च ज्ञास्यन्ति? इत्यादि हास्यं, पञ्चलं कम्मं वंधंति ते सुत्तणानहीलणाए, उक्तं हि-ज्ञानस्य ज्ञानिनां चैव, निदाग्रद्वेपमत्सरैः। उप-
पातैश्च विघ्नैश्च, ज्ञानघ्नं कर्म वध्यते ॥ १ ॥ स्यादुद्धिः—कैनेतानि समोसरणानि प्रणीतानि? जं च हेडा वुत्तं जं च उवरिं भणि-
हिति?, उच्यते—अनिरुद्धपणा तित्थगरा ते एयमक्खन्ते ‘समेच्च लोगं’ वुत्तं ॥ ५४५ ॥ ते इति तीर्थकराः, एतदिति यदति-
क्रान्तव्यं न परममयसिद्धपरुषणाओ वा, एवमन्येऽप्याख्यातवन्तः आख्याइस्संति च, सम्यक् इच्चा समिच्च ज्ञात्वेत्यर्थः, तथागता
समणा माहणा य तथागत इति तीर्थकरत्वं केवलज्ञानं च गताः, पठ्यते च—तहा तहा समणा माहणा य, तथा तथेति
यथा यथा ममाधिमार्गव्यवस्थिताः तथा तथा ख्यान्ति त्रैकाल्यात्, जे अभिगगहियमिच्छादिद्वी जे अ अणभिगगहियमिच्छा-
दिद्वी तेसिं मन्वेसिं दर्शनमाख्यान्ति, समणा माहणा यत्ति एगडं, पच्चक्खणाणिणो परोक्खणाणिणो वा आगमग्रामाणयात्, किमा-
ख्यान्ति? अत्थि माता अत्थि पिता जाव सुचिण्णा कम्मा सुचिण्णफला भवंति, एवं क्रियावादित्वं ख्याप्यते, किञ्च—‘सगं

कण्डं पाणकण्डं च दुक्खं सयं कण्डं गाम स्वयं कृतं सयं कण्डं, सवमेव हि कर्म दुक्खं, प्रतीकारात्पुण्यमपि दुक्खं, उक्तं हि-
'तौ सव्वकालदुक्खौ' तं तु स्वयं कृतमेव, नान्यकृतं, न ऽऽकृतं, आहं सु विज्जा चरणं पमोक्खं विज्जाया चरणेण वा
मोक्खो भवन्ति, न तु यथा सांख्या ज्ञानेनैकेन, अज्ञानिकाश्च शीलैर्नैकेन, उक्तं हि- 'क्रियां च सज्ज्ञानवियोगनिष्फलां,
क्रियाविहीनां च निगोधसंपदं। निरस्यता क्लेशसमूहशान्तये, त्वया शिवायालिखितेव पद्धतिः ॥ १ ॥' 'ते चक्खुभोग-
धम्मिया(भूया उ सुहं पयाणं)गायगा' वृत्तं ५४६॥ चक्षुर्भूता लोकस्य, प्रदीपभूता इत्यर्थः, देशका गायकाः पगहगाः, मर्ग-
णाणातिहितं सुहं प्रजानां, तु विसेसणे, सन्मार्गगुणोऽथ दर्शयति कुमार्गदोषांश्च, अथवा तु विशेषणे, अहितमार्गनिवृत्तिं च, प्रजा-
यतीति प्रजाः, तथा तथा सासयमाहु लोको तथा तथेति येन येन प्रकारेण शाब्दतो लोको भवति पञ्चास्तिकायात्मकः अथवा
यथाऽस्यात्मनः अव्यवच्छिन्नकर्मसंततिर्भवति यथाप्रकारा च तथा तथा सासतमाहु लोके, तथा 'चउहिं ठाणेहिं जीवा णेरइयाउ-
यत्ताए कम्मं पकरेति०' तावत्संसारो नोच्छिद्यते यावन्मिथ्यादर्शनं, तीर्थकराहारकवर्जाः सर्वे एव कर्म्मबन्धाः सम्भाव्यन्ते,
उपलक्षणत्वादस्यान्यदपि यदन्नं संभवति तत् द्रष्टव्यं, एवं रागद्वेषावपि संसारकरो इति कृत्वा तथा तथा वदति-संसारमाहुः, अहंवा
अतथा तथैति जस्म जारिसी सत्ता तथा तस्स उवचयो होति मिच्छा, अहंवा मिच्छतथविरतिअणाणाणि जहा २ तथा २ संसारः,
अथवा पाणवहादी जहा २ तथा २, अहंवा कमायादयो जहा तथा, कायवाङ्मनोयोगा जहा २ तथा २ संसारो, सर्वत्र यात्रा
परिमाणं वक्तव्यं, 'जंसी पया' यस्मिन्निति यत्र, प्रजायंते इति प्रजाः, सर्वे एव सत्ता मानवा इत्यपदिश्यन्ते, मानवानां
प्रजा मानवप्रजा, अथवा माणवा इति हे मानवाः!, संप्रसृताः संप्रगाढा ओगाढा विगाढा सम्प्रगाढा इत्यर्थः, एवं आश्रयलोके

कथयंति, आश्रयलोकानुरूपमेव च लोकं विशति 'जे रक्खसा जे जमलोइया वा' वृत्तं ॥ ५४७ ॥ केषांचित् भवनपत्यादि देना आश्रयताः तेण रक्खमगहणं, अथवा व्यन्तरा ग्रहीता राक्षसग्रहणात्, जमलोइयग्रहणं द्वैमानिकाः स्त्रचिताः, गान्धर्वा व्यन्तरा एण जेणं जमदेवकाईया तिविधा, सर्वे ते जम्मस्स महारायस्स आणाउववातवयणणिइसे चिहुंति, असुरग्रहणेन भवनवासिनः स्त्रचिताः, गान्धर्वा व्यन्तरा एव, ज्योतिष्का दृश्यन्त एव, सेसा आगासगामी य पुढोसिता य देवपक्खिवातादयः आगासगामी, पृथ्व्यंबुवनस्पतयः द्वित्रिचतुरिन्द्रियाश्च स्थलचरा जलचराश्च, एते पुढोसिता, पुनः पुनः विपर्यासमेति विपर्यासो नाम जन्मनि मृत्युः, सर्व एव संसारे विपर्यासः, जेणं 'पुढविकायमइगओ उक्कोसं जीवो तु संवसे' 'जमाहु ओहं सलिल अपारगं' वृत्तं, ॥५४८॥ यत् इत्यनिर्दिष्टम्य निर्देशे आह भगवानेव, द्रव्यौघः स्वयम्भुरमणः, स एवौघः सलिलः, औघसलिलेन तुल्यं औघसलिलं तस्यापारं, जलचराः स्थलचरा वा न शक्नुवन्ति गंतुं णणत्थ देवेण महद्दुएण इत्यतः अपारगः, आणाहि णं जहा जिनैरुपदिष्टः आगमप्रामाण्यात् प्रत्यक्षतश्च उपलक्ष्यते मनुष्यादिसंसारः, चतुर्विधं भवगगहणं २, कडिल्यमित्यर्थः, चउरासिति जोणिपमुहसयसहस्समगहणो जत्थ अणोरपारपविट्ठो सव्वद्वाएवि ण मुच्चति मिच्छादिट्ठो लोको, लोकाएतसुण्णवादिगादि लौकिक इत्यादि, दुमोक्षेति मिच्छत्तमातगुरुत्वेन च ण तरंति अणुपालेत्तए, जेवि अत्थिवादिणो किमंग पुण नास्तिकाः, जहा ताणि चत्तारि तावससहस्साणि सातागुरुयत्तणेण छक्कायवधगाइं जाताइं, 'जंसी विसण्णा विसयंगणादी' यत्र संसारे यत्र वा साकारधर्मे समाधौ कुमार्गे वा अमत्तसमवसरणेपु, पंचसु वा विसएसु विसन्नाः, सुगरियाच् स्पशः, तेव्वप्यंगनाः, तासु हि पंच विपया विद्यन्ते, तद्यथा - 'पुप्फफलाणं च रसं' इत्यतः अंगणागहणं, दुहन्तोविचि द्विविधेनापि प्रमादेन लोकं अमुं संचरंति, तंजहा-

लिङ्गवेससज्जाए अविरतीए य, अथवा आरंभपरिग्रहाभ्यां रागद्वेषाभ्यां इमं लोगं परलोगं वा, त एव मिथ्यात्वादिभिर्दोषैरभिभूताः अगतसमवसरणावस्थिताः 'ण कम्ममुणा कम्म खवेति बाला' वृत्तं ॥५४९॥ न इति प्रतिषेधे, मिथ्यात्वादेषु कर्मबन्धहेतुषु वर्त्तमानाः न कर्माणि क्षपयन्ति बालाः-कुतीर्थाः, यस्यैव हि ते भीतास्तमेवाविंशति, कर्मभीताः कर्मण्येव वर्द्धयन्ति, न निदानमेव रोगस्य चिकित्सा, यथा कश्चिन्मूढधीर्निदानैरेव रोगचिकित्सां करोति, स हि तस्य वृद्धिमाप्नोति, अकर्मणा तु आश्रवनिरोधेन कर्माणि क्षपयन्ति धीराः विधिक्रियाभिरिवामयान् वेद्याः, मेधाविणो लोभमयं मेरा (मेहया) धाविणो, लोभमतीताः, वीतरागा इत्यर्थः, एवं सायामतीता २ वा संतोसिणोचि अलोभाः, स्याद् बुद्धिः अलोभाः संतोषिणश्च एकार्थमिति कृत्वा तेन पुनरुक्तं, उच्यते, अर्थविशेषात् न पुनरुक्तं, लोभातीतः इति लोभमतिक्रान्तोऽलोभो वीतरागः, संतोषिण इति निग्रहपरमा अवीतरागा अपि वीतरागाः, णो पकरेंति पावं संतोसिणो पयण्यं पकरेंति, तब्भववेदगिञ्जमेव, यत एव लोभा-
इया अत एव संतोसिणः, एवं अमातिनः स्तोक्रमायिनः, त एव भगवन्तः अनिरुद्धपणा 'ते तीअउप्पअणागताइं' वृत्तं ॥५५०॥ त इति तीर्थकरादयः प्रदीपभूताः, तीताणि लाभालाभसुखदुःखादीनि एवं पटुपन्नअणागताइं, जेहिं वा कम्ममेहिं पुव्व-
कतेहिं इहायातो जोणिवासं पदं करेंति जं च भविस्सति इत्यतः तीतपच्चुप्पणअणागताइं, तथा भूताइं तहागताणि अचित्तहाणिचि भणितं होति, न विभंगजानिवत् विपरीतं पश्यन्ति, 'अणगारे णं भंतं ! मायामिच्छादिङ्गी रायगिहे नयरे समोहए' तेनावधिविभं-
गोपयोपेण, रायगिहे गतं च चाणारसीए णयरीए रूवाइं जाणति जाव से से दंमणविचच्चासो भवति' ते भगवन्तः प्रत्यक्षज्ञानिनः, परोक्षे वा पूर्वविदः, णेनारो अण्णेसिं अणण्णणेना-णयंतीति नेतारः अन्येषां भव्यानां भवेषां नेतार इति, न अन्यस्तेषां नेता

वियते, एतावं ताम समणेण वा धम्मे अक्खाते इत्यतो अणणणेता, बुद्धा स्वयंबुद्धाः बुद्धबोधिता वा गणधराद्याः, अंतं कुर्वन्तीत्यन्तकराः भवान्तं कर्मान्तं वा, ये चात्र भवान्तं न कुर्वन्ति तावत् 'ते णेव कुञ्चन्ति ण कारवन्ति' वृत्तं ॥ ५५१ ॥ स्वयं न कुर्वन्ति न कारयन्त्यन्यैर्नानुमन्यन्ते, किं तत् ? पाणाइवातं, अनुक्तंमपि विज्ञायते प्राणातिपातं, येनापदिश्यते भूताभिसंकाए दुंगुञ्जमाणा भूतानि तसथावराणि ताणि यतो भिसं संकति सा भूताभिरांका भवति, हिंसेत्यर्थः, तां भूताभिरांकां तत्कारिणथ जुगुप्समाना उद्विजमाना इत्यर्थः पाणातिपातमिति वाक्यशेषः, लोकोऽपि हि मत्स्यबन्धादीन् हिंसकान् जुगुप्सते, एवं ते ण आगन्ति, ण भापावन्ति मुसावातं, एवं जाव मिच्छादंसणं ण परूवन्ती णो सुहन्ति णवण भेदण, त एवमप्याणं परं तदुभयं न संजममाणा सदेति सर्वकालं प्रवज्याकालादारभ्य यावज्जीवं ज्ञानादिषु निविधं प्रणमंति पराक्रमंत इत्यर्थः, विदितु वीराः विज्ञाय धीरा भवन्ति, ज्ञानादिभिर्वा राजन्तीति वीराः, एके न सर्वे, पठ्यते च-विण्णत्ति वीरा य भवन्ति एके, विज्ञप्तिमात्रा वीरा एवैके भवन्ति, ण तु करणवीराः, स्यात् कैः करणभूतानि त्रेपां संकितव्यं ? उच्यते- 'डहरे यं पेणे' वृत्तं ॥ ५५२ ॥ डहरा सूक्ष्माः कुन्थादयः सुहुमकायिका वा, बुद्धा महासरीरा वादरा वा, ते डहरे य पाणे बुद्धे य पाणे जे आतनो पस्सति मन्वलोणे आत्मना तुल्यं आत्मवत् यत्प्रमाणो वा मम आत्मा एतावत्प्रमाणः कुंथोरपि हस्तिनोऽपीति, अथवा 'जह मम ण पियं दुक्खं' एवं सच्चजीवाणं, डहराण वा महच्छाण वा 'पुढविकाइए णं भंते ! अक्कंते समणे केरिसयं वेदणं वेदयन्ति ?', सुत्तालावगो इत्यतस्तेऽपि ण अक्कमितव्वा ण संघट्टेयव्वा, ये एवं पश्यन्ति 'उवेहती लोगमिमं महंतं' वृत्तं, उवेहती उपेक्षते, पश्यतीत्यर्थः, उपेक्षां करोति, सर्वत्र माध्यस्थ्यमित्यर्थः, महान्त इति छज्जीवकायाकुलं अष्टविधकर्ममकुलं वा, चलिपिंडोवमाए महान्तो लोगो,

अथवा कालतो महंते अनादिनिधनः, अस्ति एकं भव्या अपि ये सर्वकालेनापि न सेत्स्यन्ति, अथवा द्रव्यतः क्षेत्रतश्च भावतश्च नान्तः, बुद्धो नाम धर्मं ममाधौ मार्गसमोसरणेसु च, अग्रमत्तः कायेषु जयणाए य, अथवा अग्रमत्तेषु असंजतेषु परिवण्ज्वासिति वेमि, अथवा बुद्धे अप्पमत्ते सुट्ठु परिवण्ण । 'जे आतगो परतो यावि णच्चा' वृत्तं ॥ ५५३ ॥ आत्मनः स्वयं तीर्थकरा जाणंति जीवादीन्, परतो गणधरादयः, अलं पर्याप्त्यादिषु, स द्विधाऽपि जानकः अलमात्मानं परांश्चेति, अकृत्यात् वा प्रतिषेधे यतितव्ये, इत्येवं तं ज्योतिर्भूतं तमिति तं उभयत्रातारं ज्योतयतीति ज्योतिः आदित्यश्चन्द्रमाः मणिः प्रदीपो वा, यथा प्रदीपो द्योतयति एवमग्नौ लोकालोकं ज्योतयतीति ज्योतिस्तुल्यः इत्यर्थः, सततं आवसे(सेवि)ज्जासिति जावज्जीवाए से(वे)ज्जा तित्थगरं गणधरे वा गो यस्मिन् काले ज्योतिर्भूतः जे 'पाटुक्कुज्जा' य इत्यनिर्दिष्टः, प्रादुः प्रकाशकं, ये प्रादुर्कुर्वन्ति धर्मं पूर्वापरतोऽनुचित्य, करत-
लामलकवत् लोकं दृष्ट्वा इत्यर्थः, अथवा अणुवीयिणितुं परसमयं दर्शयति, धर्मं समाधिमार्गं समोसरणानि च, कीदृशाः पुनस्ते विधारितज्ञानिनः त्रैलोक्यदर्शिनः?, उच्यते—'अत्ताण जे जाणति जे य लोगं' वृत्तं ॥ ५५४ ॥ आत्मानं यो वेत्ति यथाऽ-
हममामाति संसारी च, अथवा स आत्मज्ञानी भवति य आत्महितेष्वपि प्रवर्त्तते, अथवा त्रैलोक्य (काल्य) कार्योपदेशादात्मा प्रत्यक्षं इति, कृतवानित्यादि, येनात्मा ज्ञातो भवति तेन प्रवृत्तिनिवृत्तिरूपो लोको ज्ञात एव भवति, आत्मोपम्येन यथा ममेष्टानि, दृष्टव्येषु प्रवृत्तिनिवृत्तिभावतः यथाऽस्तीति, अथवा आत्मोपम्येन परेष्वहिंसकः। किंच 'जे आगतिं जाणइ णागतिं च' जे आगतिं जाणंति, कुतो मनुष्या आगच्छंति? मत्तममहिणेरइया०, कैर्वा कर्मभिः कुत्र वा गच्छंति?, तव्येण, कुतोऽहमागतः गमि-
ष्यामि ना? अनागतिरिति सिद्धिः मार्गाया अपज्जनसिना, जे मामन जाणइ अमासयं वा' मर्वद्वन्वाणां शाश्वतत्वं द्रव्यतः

अशाश्वत्त्वं पर्यायतः, चशब्दाच्च शाश्वताशाश्वतं वा, तंजहा-नेरइया दब्बट्टयाए सासता भावट्टताए असासता, अथवा निर्वाणं शाश्वतं, संमारिणस्तु संसारं प्रतीत्य अशाश्वता, जातिमरणं च जाणीते, ओदारिकानौदारिकानां सत्त्वानां जातिः, एत्थ जोणी-संग्रहो भाणितब्बो, णवविधोऽपि तंजहा-“सच्चित्तशीतसंवृत्ता मिश्रश्चैकशस्तथोनयः,” सच्चित्ताच्चित्तसीतोष्णसंवृत्तविवृता एताथ सेतराः, ओरालिएणं चेव मरणं, वंधानुलोम्याच्च यतोऽपवादं, इतरथा तु पूर्वः उपपातो वक्तव्यः, स तु नारकदेवानां, चयणं तु जोतिसियवेमाणियाणं, उक्खट्टणा भवणवासियाणं वंतराणं नेरइयाणं च, ‘अधोवि सत्ताण चिउवहणं च’ वृत्तं ॥ ५५५ ॥ जहा जहा गुरूणि कम्मणी तहा २ अधो विउट्टति, विविधं उट्टति विउट्टति जातंते मियंत इत्यर्थः, सर्वार्थसिद्धादारभ्य यावदधोसप्तम्यां तावदधो वर्तन्ते, तत्रापि ये गुरुतरकर्मणः ते अप्रतिष्ठाने शेषेषु चोत्कृष्टस्थितयः, जो आसवं जाणति आश्वान् रागादीन् प्राणवधादीन् पञ्च आरंभपरिगहो च इत्याद्याश्रवास्तद्विधमर्मा संवरः संयम इत्यर्थः, जाव निरुद्धजोगित्ति, ‘यथा प्रकाराः यावन्तः, संसारावेशहेतवः । तावन्तस्तद्विपर्यासा, निर्वाणवेशहेतवः ॥ १ ॥ दुक्खं च जो जाणति निउजरं वा दुक्खमिति कर्मवन्धः प्रकृतिस्थित्यनुभावप्रदेशात्मकः तदुदयश्च, निर्जरा नाम बन्धापनयः द्वादशप्रकारं तपो निर्जरा, सो धम्मं समाधिमगं समोसरणाणि य आख्यातुमर्हति, पठ्यते च-आइक्खेतुमरुहति सो किरियावादं एतानि मिथ्यादर्शनसमोसरणानि संसारकराणि ज्ञात्वा क्रियावादी सम्यग्दृष्टिश्चारित्रवान् ‘सदेसु रूवेसु असुच्छमाणो’ वृत्तं ॥ ५५६ ॥ रागो गहितो एवं जाव फासेसु, रसेहिं गंधेहि अदुस्समाणो द्वेषः गृहीतः, एवं शेषेष्वपि इन्द्रियेषु ‘सदेसु आभक्ष्यावएसु अ’ णो जीवितं णो मरणं विपत्थए असंजमजीवितं, अणेगविधं पत्थए विपत्थए, ण वा परीसहपराइयं मरणं, णो विपत्थए, अथवा मा हु चित्ते-

उजासि जीवामि चिरं, मरामि च लहं, वलयं कुडिलमित्यर्थः, तत्र द्रव्यवलयं नदीवलयं वा, भाववलयं तु कर्म्म-
चउसमोसरणं, कुडिलं तु भिच्छत्तं, वलयत्तएण मुक्को वलयादिविमुक्को हि, पळ्यते च-मायादिविमुक्के इत्यर्थः॥ इति समवसर-
णाध्ययनं द्वादशं समाप्तं ।

आहयधियंति अज्झयणस्स चत्तारि अणुओगदाराणि, अधिकारो सीसगुणदीवणाए, अणंपि जं धम्मसमाधिमगं समोसरणेसु
जं जत्थ अणुवादी तं च अवितत्थं भणिहिति, एतेसिं चउण्हवि धम्मादीणं विपरीतं वितहं, अत्र चायं न्यायः-यदुत उपसर्ग-
प्रत्ययविमुक्ता प्रकृतिनिश्चिप्यते, यतः 'णामत्तह'मित्यादि ॥१२२॥ णामणिफण्णे आयतधिज्जं, तं चतुर्विधं अत्तं, जहा णाम-
तहं ठचणत्तहं दव्वत्तहं० गाथा ॥ १२२॥ तं च वत्तिरित्तं दव्वत्तहं तिविधं सच्चित्तादि, सच्चित्तं जहा सर्वं एव जीवः उपयोग-
स्वभावः, अथवा जो जस्स दव्वस्स सभावोत्ति, कठिनलक्षणा पृथ्वी द्रवलक्षणा आप इत्यादि, अथवा दारुणस्वभावः सुदुस्वभावो
वा, जो जस्स वा अचित्ताणं गोसीसचंदणकंबलरयणमादीणं, जहा—'उष्णे करेती शीतं स.ए उण्हत्तणं पुणरुवेति' मीसगणं
तंदुलोदगमादीणं जाव ण ता परिणतं, भावत्तहं पुण णियमा० गाथा ॥ १२३ ॥ भावत्तहं, तत्थ छन्विथो भावो, तंजहा-
उदइयभावत्तहं, उपममणमेव औपशमिकः अनुदयलक्षण इत्यर्थः, क्षयाज्जातः क्षायिकः, किञ्चित्क्षीणं किञ्चिदुपशान्तं क्षायोपश-
मिकः, तौत्तान् भावान् परिणमतीति पारिणामिकः, एवं समवायलक्षणः सान्निपातिकः, अथवा भावत्तहं चउन्विधं-दंसणं णाणं
चरित्तं विणय इति, णाणं पंचविधं स्वे स्वे विपये अवितहोपलम्भः, एवं तु विधिः, दंसणे चक्खुदंसणादि, चरित्ते तवे संयमे य,
तवे द्वाचालमविधे संजमे मत्तरमविधे, विणयस्स वा वायालीसतीविधस्स, ज्ञानदर्शनचरित्ते जो वा जस्स जहा जदा य पउंजियन्वो,

अण्णहा नितहं, एत्थ भाववितहेण अयियागे, अथवा भावतहं पसत्थं अपसत्थं च, पमत्थेणाधिकारो, 'जह् सुत्तं तह् अत्थो' माथा ॥१२४॥ यदि यथा खं तथैवार्थो भवति तथा दर्शयति तहचि, किं भणितं होति ?, जं सत् सोभणिचि च, जं सत् संसार-निन्धारणाय प्रजस्यते तं पसत्थभावतहं, जं पुण विद्यमानमपि दुगुंछितं तं संसारकारणमितिकृत्वा अशोभनं आसीदित्यपदिश्यते, अशोभनमित्यर्थः, जो पुण एतं पमत्थभावतहं आयरियपरंपरेण आगतं जो उ छेयबुद्धीए । कोवेति च्छेयबुद्धी-दूययति जमालिणासं व णासिंहिति ॥१२५॥ जो एयं आयरियपरंपरेण आगतं कोवेति सो-ण कुणेति हुक्खमोक्खं उज्ज-ममाणोऽवि संयमपदेसु । तम्हा अतुक्करिसो वज्जेयवो जह्जणेणं ॥ १२६ ॥ णामणिक्खणो गतो । सुत्ताणुगमे सुत्तं उच्चारयेय्वं, अणंतममुत्ते वलयाविमुक्कति वृत्तं, इहापि वलयादी अवितहशीलेन प्रयतितव्यं वलयविनिर्मुक्केन, भाववलयं माया, शिष्य-दोपाश इहोक्ताः, अतुक्करिगादीया भावदोसा वज्जेयव्वा, इत्यत 'आधातधिज्जं तु पवेइयस्सं' वृत्तं ॥५५७॥ अ यथा मिथ्या, आहत्तधियं याथातथ्यं, शीलव्रतानीन्द्रियसंवरसमितिगुप्तिक्रपायनिग्रह सर्वमवितहं यथा तहं, ते अनाचरतां च दोषान् वक्ष्यामः, अथवा व्रतसमितिक्रपायाणां धारणालक्षणादि, नित्याव्यग्रौ (निग्रहादिकं) तुर्विशेषणे, ये च वितथमाचरंति तौश्च वक्ष्यामः, भृश-मावेदयिष्यति, नानार्थान्तरभावे पुरिमजातिमिति, केचिन्प्रियधर्माण, केयि अहाल्लन्दाः, सत्पुरुषशीलगुणौषोपदेक्ष्यामः, समोसरणे तु अण्णउत्थियगिहत्थाण दृष्टयो दर्शिताः इत्यतो नानापगारं पुरिसस्स जातं तिष्ठन्तु तावन्नानाप्रकारा गृहस्थाः, अन्यतीर्थिका पासत्थादयो संविग्गा य णाणापगारा पुरिसजाता णाणाल्लन्दा इत्यर्थः, अथवा किं चित्तं यदि नानाविधाः पुरुषाः नानाशीला एव भवन्ति ?, एक एव हि पुरुषस्तानि तानि परिणामंतराणि परिणमते, णाणापगारा पुरिसजाता भवंति, तंजहा-कदाचिच्चीवपरिणामः

कदाचिन्मन्दस्वभावः कदाचिन्निर्वर्धम एव भवतीति, कृत्वा च कृत्यं कश्चिन्निवर्त्तते कश्चित्सुतरां प्रवर्त्तते, अन्यस्य चान्यः परीपहो दुर्विपहो भवति अथवा दारुणादारुणस्वभावत्वाच्च नानाप्रकारं पुरुषजातं भवति, 'सतो य धर्मं असतो य असीलं' सदिति गोभनस्तस्य सतः धर्मो भवति, यथार्थः, एवं समाधिर्मार्गश्च, असदिति अभावे जुगुप्सायां च, अभावे तावत् अशीला एव गृहस्थाः, जुगुप्सायां अशीलानारीवत् नामौ न शीला किन्तु अशोभनशीलत्वात् अशीला इत्यपदिश्यते, दुर्गुण्डायां पासत्थादयो, अणउत्थिया पासत्था य कुसीला, सर्वाशुभनिवृत्तिः शान्तिः सर्वधूतशान्तिकरत्वात्, सर्वाशुभनिवृत्तिः अशान्तिः, तथा च परमा शान्तिनिर्वाणं भवति, अशान्तिरशीलः आत्मनः परेषां च, इह वा शान्तिर्भवत्यमुत्र च तां कर्मनिर्जरणशान्तिं, प्रादुः करिष्यामि प्रकाशयिष्यामीत्यर्थः, कर्मबंधकरणं चाज्जान्तिः, इह परत्र शिष्यदोषगुणांश्च प्रादुः करिष्यामि, तत्र तान्च्छिष्यदोषाः । 'अहो य राओ अ समुट्टिपहिं' वृत्ते ॥ ५५८ ॥ सम्यक् उत्थिताः २, सम्यग्गहणात् समुत्थितेभ्यः संयमगुणस्थितेभ्यश्च द्विविधां त्रिधां गृहीत्वा तीर्थक्रादिभ्यः 'तथागतेभ्यः' संभारनिस्सरणोपायस्तावत् प्रतिलभ्यते, प्रतिलभ्य ज्ञानदर्शनचारित्र्यवन्तः धर्मं प्रतिलभ्य तीर्थकरोपदेशात् जमाल्लिवदान्मोत्कर्षदोषाद्विनश्यन्ति, गोष्ठामाहिलावसानाः सर्वे निहवाः आत्मोत्कर्षाद्विनष्टाः चोटिकाश्च, एवमात्मा समाहिमाघातमजोसंयता भावसमाधिर्व्याख्यातः, तीर्थकैः जुषी रीतिसेवनायोः, तं 'अजोसंयता' कर्मोदयदोषाणां केचि दुर्विषयद्वन्द्वयः अमदहंता केचिन् श्रद्धतोऽपि धृतौ अपि दुर्बलाः, यावज्जीवमज्जुगंतो यथारोपितमनुपालयितुं जेहिं चेव णिकारणवच्छलेहिं पुत्रवन् संगृहीताः ते चेव कहिंचि दुक्खलित्तादौ, मणो अणुत्तरं वा मायुं पडिचोदेति-मा एवं करेहिचि, नेव शास्तारोपदेश इति, सत्थारमेवं फरसं वदंति सो हि न ज्ञातवान्, किं वा तस्स उवदिस्संतस्सवि पारक्कस्स छिज्जति?,

सुहं परायणं हृत्थं हि इंगाला कट्टिजंति, अथवा यः आस्ति से शास्त्रा-आचार्य एव, तं पि चोदति, अशीलो वा, असंतिभावे य वदमाणो, असत्पुरुषाः सुशीलं दृःशीलं वदन्ति, दुःशीलं सुशीलं च ॥ किञ्च-‘विसोधिं वा (ते) अणुकोदयते (अणुका- हयंते) वृत्तं ॥ ५५९ ॥ विसोधिकरं विसोधिं वा, अनु पञ्चाङ्गावे, कथितमाचार्यैः अनु कथयन्त्यन्येषां, तथाऽऽचार्यपरंपरागतं गाणं चरिचं वा जमालिपिमी य आतभावेण वियागरेति, भावो नाम ज्ञानं अभिप्रायो वा, उस्सुत्तं पन्नवेति, यैर्वा धैर्येणाश्रुमन्तः परिणामयितुं वितहं कथयंति, आचार्यसमीपे गोष्ठामाहिलवत्, निगता वा जमालिवत्, एवं न युज्यते, यथोदितमेव संयुज्यते, इत्येवमातमावेन वियागरेति, केचित् कथ्यमानमपि ब्रुवते नैतदेवं युज्यते यथा भवानाह, स्यादेनं तु युज्यते, स एवं स्वछन्दः अट्टाणि ए होइ चहू गुणाणं अनायतनं असम्भवः अनाचारः अस्थानमित्यनर्थान्तरं गुणा ‘सुस्समति पडिपुच्छति सुणेति गेण्हति य ईहए आवि । तत्तो अपोहए वा धारेइ करेइ वा सम्मं ॥ १॥’ एतेसिं सुस्समणादीणि गुणाणं अत्थाणं भवति, वैनयिकमन्योऽन्यसाधारणवैयावृत्त्यादीनां, च अथवा ‘सवणे गाणे’ पठ्यते च—‘अट्टाणि ए होति चहू णिवेसो’ अस्थानिको गुणानां, दोषाणां तु बहूनिवेशो भवति, नियतं वेशो निवेशोऽवैनयिकादीनां दोषाणां, जे गाणसंकाए सुसं वदन्ति गाणे संका गाणसंका तेसु तेसु गाणंतरेसु एवमेतन्न युज्यते अथवा संकेतितमान्यार्थाः, जे ज्ञानवन्तमात्मानं मन्य- मानाः अंसं लवंति अभयभावे छन्दं ता णियमा चेव सुसं वदन्ति जमालिवत्, जंमि अणुवादी अभिनिवेशेण भवति तदपि मया भवति, ‘जे आवि पुट्टा पलिकंचयंति’ वृत्तं ॥ ५६० ॥ य इत्यनिर्दिष्टनिर्देशः, केनविऽधीतं कस्यचित् सकाशात् जाल्यादिपरिपेल- वस्य, स च पृष्टः केनचिन्-कस्य सकाशात् भवताऽधीतमिति ?, स तस्मादाचार्याज्जात्यादिभिरान्मानमुत्कृष्टं मन्यमानः तमाचा-

र्यमपलपते, प्रख्यातमन्यमुद्दिशति, योऽपि तावद् यथा वैरस्वामी पदानुमरणलब्धिसम्पन्नः, आयरिआओ अधिकतरं पण्णवेति, तेनापि न निह्वितव्यः आचार्यः, किमंग पुनर्ये समानो न्यूनतरो वा, जे पुट्टा भणति अतुक्कस्सेण-मया चैवैतद्विस्तरतो विकल्पितं अर्थपदं, खड्गं वा विसोधितं, सो णिण्हगो असंतिभावद्धितो, यस्य वा सकाशात् केनचिदधीतं ग्रहणशक्तितया वा तेनान्यतोऽधिक-मधीतं शब्दच्छन्दहेतुतर्कादि गृहवासे वा तेन शब्दादीन्यधितानि, परेण चोदितः-त्वया अमुकाचार्यस्य सकाशात् अधीतमिति?, न किं जानीते वराको मृत्पिण्डः? यस्यौष्ठावपि न सम्यक्, यतः अभ्युत्थानादिविनयभीतानि ब्रुवति, एवं णणे पलिउंचणा, दंसणे य, चरिते तु कोइ कोइ पासन्थादि पुढविकाइयादि समारभते, कप्पाकप्पविधिणुणा सात्रगादिणा पुट्टो-किह तुज्झं एतं कप्पती?, उदउल्लादि गेण्हतो वा अमुगो ण एवं गेण्हति तुमं कहं एतं गेण्हसि?, तुज्झं वा एतं एवं आगतेल्लगं?, एवं पुट्टो इह लोगं कथेती, नइतुं इमं लोयं जोणिधम्मं, सो पलिउंचेति, सोऽत्थ किं जाणति? तुमं वा किं जाणसि?, चीर्णव्रता वयं, पलिउंचंवा आदाण-मट्ठं खल्लु आदानं ज्ञानादीनि, आदीयत इत्यादानं आदातव्यमित्यर्थः, असाधुमाधुमानीनः साधुगुणवाह्यास्ते असाधव एव माधुमानिनः, अणोत्रमंखाए य ते माधुवादं वदन्ति, सः अमाधुः माधुमाणी, दुगुणं करोति म पात्रं पि, वीया वालस्स मंदया, एवं शुद्धं प्रतिपिचाए द्वितीय पापमासेवंतो, एवं मायान्विताः एहिंति ते अणंतसमारियं, दुःखोधिपलाभियं कम्मं वंधित्ता अणाइयं जाडववमरितव्याहं धातमंहिंति, एवं माणलोभादोसेऽवि, कोवे तु मव्व एव प्रतिपेधः क्रियते?, 'जो कोहणे होति जगट्ट-भास्सो' वृत्तं ॥ ५६१ ॥ जगनः अट्टा जगनट्टा, जे जगति भापन्ते, जगते २ तावत् खरफरुसणिट्टुराणं असंयतार्थं इत्यर्थः, न पुनगचार्यादीन माधुन् गृहिणो वा खरफरुगणिट्टुराणि भणन्ति, कक्कमकलुगादीणि वा, अथवा जगदर्थं छिन्दि भिंदी वध मार-

यन् जातिवादं वा क्राणकुंटादिवादं वा फुडंताणि वा, जगद्भासी य, पठ्यते च-येन तेन प्रकारेणात्मा जयमिच्छति, विउसितं वा पुणो, विसेसेण उमवितं विउसितं, खागितमित्यर्थः, तं सपक्खं परपक्खं वा धामयित्वा पुनरुदीरयति। अंधे च से दंडपहं गद्दाय, दंडपहं णाम एकपहए, महापथ इत्यर्थः, तमन्ध उद्देसतो गृहीत्वा गत्तीयां धुव्य विपमे कूपे वा पतति, पापाणकंटका-अग्न्यहिन्नापदेभ्यो वा दोपमवाप्नोति, अविउसितो णाम अधिनपाहुडो दंडगत्थाणीयं केनलमेव लिङ्गं गृहीत्वा गत्तीयां धुए विपमे रूपे वा पतति पापाणादिचिखिह्लादिषु वा, उत्तरगुणेषु मूलगुणेषु वा निमुद्धिमयाणंतो कुर्वन् भावान्ध एव लभ्यते, घाससति सारीरमाणसेहिं दुवखेहिंति, सीसगुणदोसादिगारे अनुवर्त्तमाने तदोपदर्शनार्थ-‘जे विग्गहीए (अन्नायभासी)’ वृत्तं ॥२६२॥ विग्रहो णाम कलहः, विग्रहशीलो विग्रहिकः, यद्यपि प्रत्युपेक्षणादिमेरां नाटुपालयंति, नात्याभापी अत्याभापी गुर्वधिसेवी प्रतिकूलभापी न सो गमो भवति, समो नाम मध्यस्थः, न रक्तो न द्विष्टः, झंझाणाम कलहः, प्राप्तः, अथवा नासौ समो भवति झंझाप्राप्तस्तु गृहिभिः समो भवति जेन तेनैवंविधेन न भाव्यं शिष्येण, पुनरपि पठ्यते च ‘जे कोहणे होति उडणायभासी’ एवं समे भवति, तेनैवंविधेन न भाव्यं शिष्येण, अज्ञापत्ते, किंच-ओवायकारी य, यथोद्दिष्टदोषरहितः ओवातकारी, चशब्दो यत्र दोषनिवृत्तये द्रष्टव्यः, उवातो णाम आचार्यादिनिर्देशः तद् वाच्यं कुरु मा चैवं कुरु, तस्य गच्छतेति वा, अथवा सूत्रोपदेशः उववायः, ह्रीः लज्जा संयम इत्यनर्थान्तरं, ह्रीमान् संयमवानित्यर्थः, लज्जते च आचार्यादीनां अनाचारं कुर्वन् लोगतश्च, एगंतदिट्ठी य एगंत-तदिट्ठी नाम सम्मदिट्ठि असहायी अमायरूपी नाम न लज्जतः धम्मं गुर्वादींश्चोपचरति। ‘से पेसले’ वृत्तं ॥२६३॥ पेसलो नाम पेसलवाक्यः, अथवा विनयादिभिः शिष्यो गुणैः प्रीतिमुत्पादयति पेशलः, सुहुमो णाम सुहुमं भापते अत्रहुं च अविघुष्टं नौचैः

पुरुषजात इति से पेयलवाक्यः, अथवा विनयादिभिः शिष्यगुणैः प्रीतिमुत्पादयति, पेशलः सुक्ष्मः, स जात्याऽन्वितः, से उज्जु, उज्जुगो गाम संयमो, जं वा पुव्वस्मईति तं उज्जुगमेव करोति, ण विलोमेति, सकारो दीपनार्थे द्रष्टव्यः, सपेशलः सुक्ष्मः सः अमोहः पुरुषो जातः स जात्यादिगुणान्वितः स उज्जुकारी बहूपि अनुमासिते, यद्यपि कचित्प्रमादात् स्खलितो बह्वप्यनुशास्यते तथाप्यमो तथाऽर्चिरेव भवति, अर्चिरिति लेख्या, तथेति यथा पूर्वलेख्यो तथा लेख्या एव भवति, पूर्वमसौ विशुद्धलेख्य आसीत् अनुशास्यमानोऽपि तथैव भवत्यतो, तथा च न क्रोधाद्वा मानाद्वा अविशुद्धलेख्यो भवति, समो नाम तुल्यः, असौ हि ममो भवत्य-
जंज्ञग्राप्तैर्वीतगो ऋजुरित्यर्थः, इदानीं माणदोसा मिसस्सवि आयरियस्सवि 'जे आवि अप्पं बुसिंभंति णच्चा (मत्ता)' वृत्तं ॥५६४॥ य इत्यनिर्दिष्टनिर्देशः, बुसिंभं संयतमात्मानं बुमिंभंति णच्चा, वृत्तं मत्वा, अहं मत्तदशप्रकारैः संयमवान्, मत्वा नाम ज्ञान्या, संख्या इति ज्ञानं, ज्ञानवन्तमात्मानं मत्वा, वदन् वदः, किं वदति?, कोऽन्यो समाद्यकाले संयमे सदृशः मामाचारी ए-
वा?, अपरिक्लृप्तं गाम अपरीक्ष्य भणति, रोमपडिणिवेस अक्रयणुनाए वा, अथवा माणदोषानपरीक्ष्य वदति, माणदोमा गाम जं जं मदं करोति नं तं उवहणति, तेणेव वादं अहितेति णच्चा, बलादीनां तपसां क्रोऽन्यो मया सदृशो भवतामोदनमुण्डानां, विम्वभृतमिति मनुष्याकृतिमान्, द्रव्यमेव च केवलं पश्यति, न तु विज्ञादि मनुष्यगुणानन्यत्र प्रतिमन्यते, अथवा चिंधमिति लिङ्गमात्रमेवान्यत्र पश्यति, न तु श्रमणगुणाच्च उदकचन्द्रवत् कूटकार्पापणवचेत्यादि, त एवंविधाः शिष्याः गुणहीनाः अशीले अग्रान्तो च वर्त्तन्ते, मच्छीला वा प्रलीयन्ते, केण?—पगंनकूडेण उ पेसले (से पलेड) ' वृत्तं ॥५६५॥ संयमाओ पलेड्ढण पुनर्जन्मकुटिले संमारं पुनः पुनर्लीयन्ते, यत्तद्वत् तेण ण विज्जति मोणपयंसि गोत्ते, पदं नाम स्थानं, मुनेः पदं मौनं, पदं संय-

मस्थानमित्यर्थः, गोत्तेति गौरवः, संयमस्थानं प्राप्य तत्र कार्यं इति, अथवा गोत्रमिति अष्टादशशीलान्जसहस्राणि तत्रामौ गोत्तेण विद्यते, किंच-जे माणणट्टे ण विउक्खसेज्जा मान एवार्थः माननिमित्त इत्यर्थः, विविधं उत्कर्षं करोति, वसुत्ति संयमेण विउक्खसति अप्पाणं, अण्णतरेण वा, प्रज्ञानेन अन्यतरेण वा, प्रज्ञानं ज्ञानं नाम, सूत्रमर्थं उभयं वा, ममाहिकं कंठोद्धिप्पमुक्कं विशुद्धं सुत्तं अर्थग्रहणपाठनं विस्तरतश्चतान् कथयामि, लोकसिद्धान्तो वज्झाहं, किमन्यैर्जनैर्मृगास्त्वन्ये चरन्ति चंद्रअधस्ताद्वा भ्रमन्ति अबुज्झमाणेति आत्मोत्कर्षदोषं । किंच-जे माहणे वृत्तं ॥५६६॥ माहण इति साधुरेव जो वा मुनी ब्राह्मणजातिरासीत् क्षत्रियो-राजा तत्कुलीयोऽन्यतरो वा उग्र इति लेच्छइ च क्षत्रियाणामेव गोत्रभावः, अन्ये वा कविद्विजाद्याः प्रव्रजिता एवमादि जातिविशुद्धा जे पव्वइए परदत्तभोई, चइत्ताणं रज्जं रट्ठं च पव्वइतो, अथवा अप्पं वा वट्ठं वा चहग पव्वइतो परतो य ये च दत्तमेपणीयं च भुंक्ते, नेपैरन्यैः सर्वैरपि संयमगुणैः युक्तः असावपि तावद् जो गोत्तेणत्यादिना स्वरूपतो जो कोइ हरिएसव लच्छणीया भेतज्ज-तथाणीउ वा अन्यतरं वा एवंविधं द्रमकादिप्रव्रजितं निन्दति, अथवा जे माहणा खत्तिय अहवा उगगपुत्ता अदु लेच्छवी वा जे पव्वइया, प्रव्रजिता अपि भूत्वा शिरस्तुंडमुंडनं कृत्वा परगृहाणि भिक्षार्थमटन्तः मानं कुर्वन्तीत्यतीव हास्यं, कामं मानोऽपि क्रियते यद्यसौ श्रेयसे स्यात् 'ण तस्स जाती व कुलं व ताणं' वृत्तं ॥५६७॥ जातिकुलयोर्विभाषा, मावुसमुत्थोत्पत्त्यादि, त्राणमिति न संसारपरित्यागं, कर्मनिर्जरेत्यर्थः, नान्यत्रेति, विद्याग्रहणात् ज्ञानदर्शने गृहीते, चरणग्रहणात् संयमतपसी, णिक्खरुम्म से सेव-त्तिऽगारिक्कम्मं स इति जातिकुलविकत्थनः, अकारिणां कर्म अकारिक्कम्मं, तद्यथा-अहं जात्यादिसुद्धो, न भवानिति, ममकारो वा इत्यादि गारिक्कम्मं, नासौ पारको भवति धर्मसमाधिमार्गाणां विमोक्षस्य वा, अथवा नात्मनः परेषां वा तारको भवति, किंच

जिणेण उत्तं 'णिगिणिविया (णिक्किंचणे) भिक्खु सुट्ठहजीवी ॥ ५६८ ॥ णिगिणो नाम द्रव्याचेलः, ल्हो संयमः, तेन जीवति अन्तग्रास्तेन, ल्हिते वा, जेनैव रुद्धजीवीतेन गविंतो भवति, न च सगो भवति, अरक्तद्विष्टेरिति, न वा अङ्गझाप्राप्तैः समो भवति, आजीवमेतं तु अनुज्झमाणो 'जातीकुलगणकम्मे सिप्पे आजीवणा तु पंचविधा', जाला संपन्नोऽहमिति मानं करोति, प्रकाशयति चात्मानं स्वपक्षे तथाचैनं कथित्पूजयति, एषा हि आजीविका च भवति मददोषश्च, आजंजवं पुणो चाउरंते संसार-कंतारे, विपर्यासो नाम जातिमरणे, किमंग पुण जो सव्वसो चेव सुक्कधुरो लिङ्गमात्रावशेषः नानन्तकालमटति ?, जमेते दोसा समाधिव्याघातमदसुमत्ताणं आयरियपरिहावीणं तसादिमैः शिष्यगुणैर्भाव्यं, तंजहा - 'जे भासवं' वृत्तं ॥ ५६९ ॥ सत्यभाषा-वान् धर्मकथालब्धियुक्तो वा भाषावान्, सुट्ठु साधु वदति सुसाधुवादी, मृष्टाभियानो वा, क्षीरमध्वाश्रवादिप्रणिधानंति 'सेकालं णोवलंभो तथा के' यं च णए पुरिसे, आक्षिप्तः पडिभणति-उत्तरं भाषते, प्रतिभणतीति प्रतिभाणवं, उत्पत्तिक्रियादिबुद्धियुक्तः सन्न प्रतिभाषितवान्, अर्थग्रहणसमर्थो विशारदः, प्रियकथनो वा, कश्चिद्धर्मकथी अपि वादी अत्यर्थसागादप्रज्ञः, विशेषिक्कादिहेतुशा-स्त्राणि, तेरस्य भावितः आत्मा स भवति भावितात्मा, अपणं जणं अणमिति यो न भाषावान् संस्कृतभाषी वा असाधुवादी न स्पृष्टवाक् संग्रतिपत्तिकुशलो न, न च लोकलोकोत्तरशास्त्रेषु आगादप्रज्ञेन सुभावितत्मा, स एवंविधः कथित् पणसा णाम प्रज्ञया परिभवति न वामनार्हः उच्यते - 'एवं ण से होइ' वृत्तं ॥ ५७० ॥ एवं न से होति समाधिपत्ते एवमनेन प्रकारेण समाधिप्राप्तः चतुर्विधसमाधिप्राप्तः, यः प्रज्ञया भिशुरात्मानं विउक्कस्सति-अहं श्रेष्ठो नान्य इति, अश्चाऽवि जे ताव मदेण मत्ते (मयामलिते) अहं वत्थपडिग्गहपीठकलगसेज्जासंथारगमादी अणमवि उप्पावेउं सचो, किमंग पुण अप्पणो उप्पादेतुं तुमं

सो वा ?, स अण्णपणमवि ण लभसि, एवं सो अण्णं जणं विंससि बालपुणे (पण्णे) न इतरेऽपि, पठ्यते च-अण्णेऽवि जो जानिमदेण मत्तो अण्णं जणं खिसि बालपण्णे, एवं अण्णेवि सदा अजुत्तावि भाणितब्बा, एतान् दोषान् मत्त्वा तेण 'पण्ण' वृत्तं ॥ ५७१ ॥ पण्णामयं चैव तयोमयं च, प्रज्ञामदो नाम अहं प्रज्ञासंपन्नः अहं तपस्वी, नान्ये इत्यतः परं परिभ्रवति, तदेतौ द्वावपि मदौ निश्चितं नामयेत् निर्नामेत् णिणामयेदित्यर्थः, एवं गोत्रमदमपि, चशब्दात् अन्यान्यमपि आंजी-
वितं चैव चउत्थमाहुः आजीव्यतेऽनेनेति आजीविकः मद इति वाक्यशेषः, मदेन जीवतीत्यर्थः, तद्यथा जातिमदेन जीवति, नाम नतीच्य वर्त्तते एव इति, स इति स पण्डितः स्वकर्मभिः, पूर्यते गलति वेति पुद्गलाः, स पण्डितश्चोत्तमपुद्गलश्च उत्तमजीव इत्यर्थः, अथवा जो सोभणो लाडाणं सो पुद्गलो वृच्चति, जहा पुग्गलजम्मा पुद्गलजीवत्ती । एताणि मदाणि विगिंच धीरा ॥५७२॥ वृत्तं, एतानि यान्युद्दिष्टानि, विगिंचचि उज्झित्वा, अहमिदानीं जात्यादिमदस्थानानि हित्वा प्रव्रजितः, धीः—बुद्धिः, ण ताणि सेवेज, किमुक्तं?—न जात्यादिभिरात्मानं उत्कर्षेत, यथा पूर्वस्तादीनि न स्मर्यन्ते तथा तान्यपि, न वा पश्चाज्जातैर्बहुश्रुतादिभिरा-
त्मानं उत्कर्षेत्, सुष्ठुधीरधर्मणः ज्ञानधर्मिणो गीतार्थाः, आसेविचा जे सव्वगोत्तावगया महेस्सी 'ते' इति धीरधर्मणः, सर्वगोत्राणि सर्वं वा कर्म गुप्यन्ते येन तासु २ गतिषु स्वकर्मोपगाः, अतः कर्मेव गोत्रं भवति, उचं नाम इहैव सर्वलोकोत्तमानां प्राप्य लोकाग्रं निर्वाणसंज्ञकं अगोत्रस्थानं प्राप्नोति, स एवं सर्वमदस्थानपरिहितः भिक्खू सुतच्चा(च्चै) वृत्तं ॥५७३॥ अर्चयन्ति तां विविधैराहारैर्वस्त्राद्यलङ्कारैश्चैत्यर्चा, मृता इव यस्यार्चा स भवति मृतार्चः, मृतो हि न जृणोति न पश्यतीत्यर्थः, एवं भिक्षुरपि जृण्वन्नपि न जृणोति, पश्यन्नपि न पश्यतीत्यादि, इत्यतो मृतच्चा, संयमं वा मृतमुच्यते, अर्चेति लेख्या, स मृतलेख्यो मृतच्चो, विमु-

द्वाओ संमत्ताओ अविमुद्धाओ असंमत्ताओ, क्वचित् खेत्रे वाऽर्थे च दृष्टधर्मा, दृष्टमारो दृष्टधर्मा, इत्यर्थः क्वचिद् ग्रामे नगरे वा अनुग्रविश्य गच्छामी णिगतो वा से एमणं जाणमणेसणं च स एमणा वायालीसदोमविसुद्धा तविवरीता अणेमणा, अथवा एमणा जिनकप्पियाणं पंचविधा अलेवाडादि हेड्डिछातो अणेमणा, अथवा जा अभिग्गहिताणं सा एसणा, सेसा अणेमणा, जो पुण अणपाणे य अणाणुगिद्धं, सया मक्केति परिहरितुं सो चेव य जाणगो, किंच-अरतिं रतिं च अभिभूय भिक्खू वृत्तं ॥५७॥ अरतिं संयमे रतिं असंयमेत्ति, अभिभूय णाम अकमिऊणं, बहुजणमज्झमि गच्छासी, एगचारित्ति एगल्लविहारपडिचणमा, अरतिग्रहणात् परीमहगहणं, एगंनमोणेणं तु एगंतसंयमेणं, एकान्तेनैव संजममवलम्बमानः पृष्ठो वा किंचिद्वाकरोति, न तु यथा मौनोपरोधो भवति, संयमोपरोध इत्यर्थः, तद्यथा-‘जा य मामा पाविका मावजा सकिरिया’, किंच से वागरेति?, उच्यते, एगस्स जंनो गतिरागती य, एक एव च परभवं यात्यात्मा, एक एव चागच्छति, उक्तं हि-‘एकः प्रकुरुते कम्मं, भुनक्त्येकश्च तत्फलम् । जायत्येको मृयत्येको, एको याति भवान्तरं ॥ ९ ॥’ पत्तयं पत्तयं जाति पत्तयं मरति । धम्मं कथिक्कविजेपस्तु ‘सयं समेच्चा’ वृत्तं ॥५७॥ स्वयं समेत्येति स्वयं ज्ञान्या तीर्थकरः अन्यः सुचा भासेज्ज धम्मं हिययं पयाणं हितं इहलोकं परलोकं य, किंच जे गरहिता सणिदाणप्पयोगा गरहिता निन्दिता ‘णिदाण वंधणे’मह णिदाणेण प्रमुंजत इति प्रयोगा. त्रिविधाः, अथवा कम्मं, कथा अधिकृता, तेन ये वाक्यजेपाः प्रयोगा गरहिताः, तद्यथा-शास्त्रं सपरिग्गहं कम्मं प्रज्ञापयंतः कुतीथिनो न प्रशंसति, एतेऽपि हि काय क्लेशादीन् कुर्वन्ते, नात्र ज्ञदानं वा प्रशंसन्ति, न वा तथाप्रकारं कथं कहेजा जेण परो अक्कोसेज्ज वहेत एवमादी चाग्दोपां धर्मजीवितो-परोध कृत्वेत न सेवंते सुधीरधर्माणः कथमाः किंच-‘केसिंचि न क्काण(ड)अनुज्झमावं’ ॥५७६॥ खरफलमाद् भणेजा, मा भूत्,

रौद्रमपि गच्छति, अचुक्ष्यमानाः रौद्रं व्रमतः आउस्स कालाह्वारं च घ्नानं यावद्येनायुःकालोऽतिवर्तितः स तस्यायुःकालः अति-
चरणमतिचारः आयुःकालस्य अतिचरणे चरणोवघातं होजा, पालक इव खन्दकस्य, येन चान्योपघातो भवति, अथवा अको-
सेजा ना, लब्धाणुमाणे तु अणुमीयतेऽनेत्यनुमानं लब्धं अनुमानं येन स भवति लब्धानुमानः, कथं लब्धं?, नेत्रवक्त्रविकारेहिं
अन्तर्गतं मनो गृह्यते, तंजहा- 'कड्यं पुरिसे? किं वा दरिमणं अभिपसण्णे? किं चास्य प्रियमप्रियं वा? यदिदं कथ्यत' इति एवं
लब्धानुमानः परेषु कथयेत् येनात्महितं भवति परहितं च इह परत्र च, अथवाऽयमर्थः 'कम्मं च छंदं च विनिच धीरो (२)
॥५७७॥ वृत्तं, येन कर्मणा जीवति न तेनेनं परिभाषेत्, यथा होका(अक्का), न चैवेनं तेन कर्मणा निन्दयेत् इति, यथा चर्मकारो भवान्
कोलिको वा मा सो उदुरुद्धो ण गेण्हिज्ज, छन्दं चास्य जाणेज्ज, तद्यथा-दारुणो मृदुर्वा, अथवा छन्द इति येनाक्षिप्यते वैराग्ये न शृङ्गा-
रेण इतरेण वा, तथा-किंच अयं पुरिसे कं वा दरिसणमभिलसे? एवं ज्ञात्वा विणएज्ज तु सर्वतो आतभावं आतभावो णाम
मिथ्यात्वं अविरतो वा, ततो अग्रशस्तादात्मभावात् सर्वतो विनयेत्, एवं कालणो मायणो, जे व क्वेअण्णे, तंजहा रूवेहिं लु-
पयंति रूपं सर्वप्रधानं विषयाणां तथाऽत्रापि स्त्रीरूपादि तेष्वेव मूर्च्छन्नालुप्यते इहापि तावत् जहा 'सहे गओ०' गाथा, किमु परलोए?
एवमेतानिन्द्रियापायान् दृष्ट्वा विज्जति विद्यां गृहीत्वा ज्ञात्वेत्यर्थः, गृहीतविद्यः सन्ः त्रसस्थावरक्षणं धम्मं कथयंति, तं हु णं कहेत्ता
न पूजासक्कारादीन्यालम्बनानि आलंबयेत् इत्यतो निवार्यते 'न पूयणं चेव' ॥५७८॥ वृत्तं, ण पूया मम भविस्सती, सिलोगो णाम जसो
किन्ती यथाऽन्नेन तुल्यः ग्रशन्तविस्तरो कथको, मृष्टवाक्य इत्यादि, प्रियं च न कुर्यादसंयतानां अन्यतरेण सावद्योपकारेण वा, अप्रियं,
अथवा ममायं प्रियं अयं वाऽप्रिय इति, अथवा यो यस्य प्रियः सन् तस्य पिशुनचचनविद्वेषादि न कुर्याद् धम्मं रुथी । किंच-

श्रीमन्नकु-

तारूचूणिः

॥२८३॥

१४ याथा०

‘सर्वे अणद्वे’ अशोभना अर्थाः अनर्थाः, संयमोपरोधकृत् अर्थोऽनर्थः अनर्थदण्ड इत्यर्थः, अणाउलो णाम अनातुरः क्षुदादिभिः परीयैः, अक्रपायशीलः अक्रपायी, ‘आहृत्तहीयं समुपेहमाणे’ ॥५७९॥ वृत्तं, आग्रतत्तहियं धम्मं मगं ममाधिं समोसरणाणि य यथावद् वच्चानि, सम्यक् उप इक्ष्यमाणः, सन्वेहिं पाणेहिं पाणेहिं निखिप्प दंडं दंडो नाम घातः, णो जीविमं णो मरणाभि-
कंखी असंजमजीवितं परीपहोदयाद्वा मरणं, चरेज्ज मेधानी बलयाविमुक्कोत्ति बलया माया, एवं उक्तं एवं वचीमि ॥ यथा-
तथ्यं त्रयोदशमध्ययनं समाप्तं ॥

अज्झयणाभिसंवंधो-बलयाविमुक्कोत्ति भावगंथविमुक्कोत्ति अभिहितः, सो पुण गंथो इह वणिज्जति एम संवंधो, तस्स चत्तारि
अणुओगदाराणि, अत्थादिगारो गंथो, जाणिऊण विप्पहियन्वे, पमत्थभावगंथो य गच्छेयन्वो, णामणिप्फण्णे गंथो, तत्थ ‘गंथो
पुब्बुद्धिद्वो ॥१२७॥ गाथा, दुविधो गंथो दब्बे भावे य, जहा सुट्ठागणियंठिज्जे भावगंथो पुब्बुद्धिद्वो, तं पुण गंथो जो सिक्खद्व
सो सिक्खउत्ति वा सेहोत्ति वा सीमोत्ति वा बुच्चति, सो पुण दिविधो—महत्थपब्बावित्तो सिक्खवित्तो, तत्थ सिक्खवणाभिस्सेण
अधियारो, सो सिक्खगो तु दुविधो गहणे आसेवणे य वोद्धवो। गहणंमि होइ तिविहो मुत्ते अत्थे तदुभय य
॥१२८॥ आसेवणाय दुविहो मूलगुणे चैव उत्तरगुणे य। मूलगुणे पंचविहो उत्तरगुण चारसविहो उ ॥१२९॥
मूलगुणो पंचविधो—पाणाडवायवेग्मणादि, प्राणानिपातविरमणं ज्ञात्वा तमेव आसेवते कगेतीत्यर्थः, एवं उत्तरगुणेषुवि, ते य
दादयविधमासेवन्तं, एव हि जिण्यः आचारं प्रति भवति, तेनाचारोऽपि द्विविधः, आयरिओ पुज द्विविधो ॥१३०॥ गाथा,
पब्बावंतो य मिमखावंतो य, पब्बावंतो णाम जो दिक्खेति, मिमखावंतो दुविधो-गहणे आसेवणे च ‘आधेत्तो(गाहावेत्तो)वि

य त्रिविधो' गाथा ॥ १३१ ॥ गहणे त्रिविधो-सुतं गाहेति अत्थं गाहेति उभयं गाहेति, आसेवणाए दुविधो-मूलगुणे उत्तर-
गुणे य, मूले पंच, तंजहा-पणाइवायवेरमणं सेहावेति, कारयतीत्यर्थः, उत्तरगुणे तवं दुवालसविधं आसेवाविति, गामणिप्फणो
गतो । सुत्ताणुगमे सुत्तमुच्चारेतब्बं, स एवमावत्तधि ए धम्मे द्वितो 'गंथं विहाए इह सिक्खमाणो ॥ ५८० ॥ वृत्तं, सावज्जं
द्रव्यं ग्रन्थः प्राणातिपातादि मिथ्यात्वादि अप्सत्थभावग्रन्थं च विसेसेण हित्वा विधाय, पसत्थभावग्रन्थं तु पाणदंसणचरित्ताहं
आदाय, खओवसमियं पाणं कस्मइ पुन्वादत्तं भवति, किंच आदाय?, पव्वज्जाति आदानार्थं, खाइगस्स तु नियमादाय, दर्शनं
त्रिविधं, तस्यापि कस्यचिदादानाय, केनचित्पूर्वेनादत्तेन क्षायोपशमिकेन पूर्वगृहीतस्य तु आदानार्थं वृज्जपेहं, चरित्रस्य तु त्रिवि-
धस्याप्यादानाय, प्रशस्तभावग्रन्थो आदानीयेत्यर्थः, तेन चात्मानं ग्रन्थयति, इहेति इह प्रवचने, इति च पठ्यते उपप्रदर्शनार्थं,
एवं दुविधाए सिक्खाए सुत्तायेति प्रव्रज्य सोभनं वंभचेरं वसेज्जा सुचारित्रमित्यर्थः, गुप्तिपरिसुद्धं वा मैथुनवंभचेरं
बुच्चति, गुरुपादमूले जावजीवाए जाव अब्भुज्जयविहारं ण पडिवज्जाति ताव वसे, उवायकारी-णिदेशकारी, जं जं बुच्चति तं सिक्ख-
न्ति गहणसिक्खाए, सुट्ठुवि सिक्खितं च आसेवणसिक्खाय अपडिक्कूहेति, जे छेय विप्पमायं ण कुज्जा, यञ्छेकः स विप्र-
मादं, प्रमादो नाम अनुद्यमः यथोक्ताकरणं, यथाऽऽतुरः सम्यक् वैधे उपपातकारी शान्तिं लभते एवं साधुरपि सावद्यग्रन्थपरिहारी
पापकर्मभेषजस्थानीयेन प्रशस्तभावग्रन्थेन कर्माभयशान्तिं लभते, जो पुण एगच्छविहारपडिमाए अप्पज्जंतो, गच्छंति केयि पुरिसे
अविदिणं णिगच्छंति, अवितीर्णश्रुतमहोदधी अविद्वानसो तीर्थक्रगादिभिर्विधूतः, तस्म दुज्जदादी दोसा भवंति, इमे चान्ये, सव्वम्-
जहा दिना ॥५८१॥ वृत्तं, पोतमपत्तजातं सावासगा पविउं मन्नमाणं । स्ववासगात् गर्भादण्डाद्वा, द्विर्वा जातो द्विजः,

पततीति पोतः, पतन्तं त्रायन्तीति पतत्राणि पिच्छानीत्यर्थः, नास्य पत्राणि जातानि अपत्रजातः, सावसगा पवितुं प्रपलातुं, तम-
चाई तरुपमखगं वा सात्रामगातो उह्योणं पुणो उडेनुमसकेन्तं, ढणः पक्खी, ढंकः आदियेपां ते भवंति ढंकादिणो अन्यतरा, अव्य-
क्ताम इति अपर्याप्तः, हरेज वा, पिपीलिकाउ व णं खाएजा मारेज वा णं चेडरूवाणि घाडेज वा, अपि काकेनावि हियते, एष
दृष्टान्तः, सूखेणवोपसंहारः। एवं तु सिद्धिचि (सिंहंयि) अपुड्ढधम्मो (अपुड्ढधम्मं) ॥ ५८२ ॥ वृत्तं, न स्पृष्टो येन धर्मः स
भवति अपुड्ढधम्मो, अगीतार्थ इत्यर्थः, णिम्सारियमिति इहलोकमुहं णिस्सार, बुभिमं णाम चारित्रं, णिस्सारं मण्णमाणो, परं सो
अमुहं चाणिम्माणं मण्णमाणो, दिगस्य छांयं स एव द्विजः पक्षी वरिकादीनामन्यतमः, छायागं नाम पिह्णं, अपत्रजातं, हरिसु
हरिति हरिम्भन्ति वा, त्रैलोक्यदर्शनार्थमतीतकालग्रहणं, येषां धर्मः मिथ्यादर्शनं-अचिरतिथ नेऽप्यधर्मा, मिथुकादीनी तिणिग
तिमट्टाणि पात्रादियमयाणि विपरिणामेऽण हरति, तद्यथा-जीवाकुलत्वात् दुःसाध्या अहिगा, दुःखेन वा धर्मः, इह तु सुखेन,
मुचित्रादिनोऽपि द्विपति, आसिसुवचरिवदित्येवं कुप्रवचनजालेन विनश्यन्ति, गयादिणो णियच्छगा वा णं विसएहिं णिमंतेन्ति, इत्थी
वा इत्यादि, अनेक उनि वहनः, पापंडिनो गृहिणश्च, यतथैते दोषाः अगृहीतग्रन्थस्य तेन तद्ग्रहणार्थं गुरुवादप्रदे 'ओमाणमिच्छे'
॥ ५८३ ॥ वृत्तं, ओमाणमित्यवमानं जीवितावमानमित्यर्थः, अथवा ओमाणमिति म्यातभेद, गुरुवादप्रदे, उक्तं हि — 'आमनप-
दभोनाणं गहिम्म' 'मणोमसा नेया' समुत्थ इति यावन्मनुष्यत्वं च अन्य तावदिवान्तं वमिओ, अगिलाए समाधि मण्णमाणोऽन-
नुओ ननग्रन्थन, ममाभिक्तः, तमाचार्यगमाजादिच्छति, अन्यत्रापि हि वसन् जो गुरुणिहंजं वहन्ति स गुरुकुलवानमेव
वसति, अन्निदेअर्चन्ति तु सन्निकुट्टोऽपि नृगस्य एव. लोकेऽपि सिद्धा प्रत्यक्षपरोक्षसेवा, 'कामकोयाननिर्जित्य, किमण्ये

करिष्यसि ?।' कालगतैऽपि गुरौ असह्येन गीतार्थेन चान्यत्र गन्तव्यं, स्वात्को दोषः?, अनधिकारिणोऽपि तस्य 'अ-
णोस्मिण णंतकरिंति णच्चा' ण उपितः गुरुल्लेहि अनुपितः न भवसांतकरो भवति, चालुमैवद्यदृष्टान्तः, गुरुगमीपे तु स्वलि-
तोऽपि पुनर्धिसोध्यते, क्या?, मेरया वासे, 'ओभासमाणे दवियस्स'वृत्तं ॥५८५॥ ओभासितं णाम रागेद्वेपरहितत्वात् तीर्थ-
कर एव भगवान्, ज्ञानयना हि साधन इति कृत्वा, विचं ज्ञानमेव, ज्ञानदर्शनचारित्राणि वा, अथवा तं दविगविचं प्रकाशयति,
वादी वा धम्मकथी वा विसुद्धचारित्रो वा तपस्वी वा, तद्यावदाचार्यसमीपे विद्यते ताव ण णिक्कसे बहिया, असावपि तावद्वशको
गुरुमपि(मुप)जीयति, आचार्यवत् गुर्वणुजातो णिक्कसेजा, ततो वा बहिता ण णिक्कसे, विषयकपायाभ्यां वा हीरमाणमात्मानं अव-
भासते अनुशासतीत्यर्थः, मा एवं कुरु यावदित्यर्थः, निवार्यमाणं चात्मानमिच्छन्ति गुर्वादिभिः, आसुप्राज्ञ इति क्षिप्रप्रज्ञः, क्षणलव-
मुहूर्त्तं प्रति बुद्ध्यमानता, तद्वा 'किं मे कडं किच्चमकिच्च सेसं' प्रमादं च गत्वा आसु प्रतिनिवर्त्तते किल, सप्रमादं वा तत्र
स्वयं प्रमादनिवृत्तये इत्यपदिश्यते । सहाइ(णि)सोच्चा अहु भेरवाइ(णि)वृत्तं ॥५८५॥ तद्यथा-वन्दनस्तुत्याशीर्वादिनिमग्ना-
दीन् तथोपसेवनादीनि, येनादिग्रहणं करोति तेन ज्ञायते यथैतानि स्तुत्यादीनि शब्दजातानीह संतीति, भयं कुर्वन्तीति भैवाणि,
तद्यथा-खरफरुमणिदूढुरभैरवादीनि सदाणि, सोच्चा वाक्यशेषादिति ज्ञाप्यते, वाशब्दादभैरवान्, अथवा अभैरवाणि, अनाश्रयो
नाम अनाश्रवः तेषु भवेत्, अथवा आश्रय इति स्थानं रागद्वेषाश्रय इत्यर्थः, अनुभूतेषु वा, एवं जात्र फरुसाणि फुसित्ता अहु भेर-
वाणि अपि फासरूवरसंगंधेहिं, एते इंदियपमाददोषा इहैव, निद्राप्रमादनिवृत्तये तु णिहं च भिक्खू न पमादकज्जा (पमाय कुज्जा)
दिन्नसतो ण णिदायति, रतिंति दोणिण जामे जिणकप्पी, एकान्तं विनण्हणिदो, सरीरधारणार्थं स्वपिति, निद्रा हि परमं

विश्रामणं, चञ्चदात्कपायकथामग्रमादा अपि गृह्यन्ते, कथं कथमपीति किमहं पवजं न गित्थरेज ? समाधिमरणं न लभेज्जा ?, अथवा कथं कथमिति सम्यक् अनुचीर्णस्यास्य किं फलमस्ति नारतीति एवं वित्तिगिच्छां तरेज्ज, न कुर्यादित्यर्थः, धर्मकथां वा कथयन् वित्तिगिच्छामपणो तरेज्ज, 'तमेव सचं निस्सकं जं जिणेहि पवेदितं' अण्णेभिं च तहा कहेज्ज जहा वित्तिगिच्छा न भवति, उत्तरजिश्चाधिकारे तु (सु)वर्त्तमाने 'जे ठाणओ सयणासणे य'वृत्तं ॥५८४॥ स्थानेन साधु भवति पडिलेहिचा पमज्जित्ता, जहा ठाणसत्तिक्कए, मयणं सुवतो साधू माधुरेव भवति, स जागरो सुवति जहा ओहणिज्जुत्तीए, आमणे निसीयंतो पडिलेहणादि करेति, पीढगादि वा जाहिं काले आमणं गेण्हतव्वं जहा परिंजियव्वं, पलियंकादीओ य पंच गिसिज्जाओ आचरंतो साधुरेव न भवति, परमेरियासमित्तिवान् साधुरेव भवति, न्मितीसु अ गुत्तीसु अ समिती इरियासमिती मुक्का सेमाओ, गुत्तीओवि काय-गुत्तिं मोत्तुं, ठाणमयगामणगहणेनं कायगुत्तीरुक्ता, आगता प्रजा यस्य न भवति आगतप्रज्जः, समिती गुत्तिश्च आसेविते विया-गरंतिच्चि, न एवं समितात्मा गुप्तश्च यदा वा करोति धम्मं तदा सुखं प्रजापयति, पुढो विस्तरशः कथयति, तस्य हि उद्यममानस्य ग्रायं वचो भवति, विसुद्धं भवति, स्थानादिषु वा यो हि चिरं स्खलतीत्यर्थः, तं पुढो वदेज्जा पतिचोदिज्ज स्वयं यथा ते हि सुखं परिचारयंति, अथवा पुढोत्ति परस्परं चोदयंति, न गौरवेन, मभैते वदया अभियोज्या वा, सो पुण चोदंतो दुविधो समानवयोऽम-मानवयो य, मर्वस्यापि पोढव्यमिति, तद्यथा 'डहरेण'वृत्तं ॥५८६॥ डहरो जन्मपर्यायाभ्यां, बुद्धो वयसा, अनुशासितः कचिन् तुःस्सल्लिते पडिचोदिनः रायणिए आयरिओ परियाएण वा पव्वत्तगाईण ना पंचानामन्यतमेन समवयोपरियाएण वयसा वा एवमादीनां वचनं मम्मं तगं थिरवो वेदंति चोदनावचनं, थिरं नाम जं अपुणकाग्याए अब्भुइति, न नाभिगच्छति, न गर्हाति न,

भिच्छादुद्राडं करेति, कुम्भारमिच्छादुद्राडं न करेति, चोदितो वा न पडिचोदति, निज्जंतए वावि अपारए से यथा नदीपूरेण हिग-
माणः केनचिदुक्तं इदं तुरकाष्टं अचलंनस्व, शरं अवं वृक्षशाखां वा मुहूर्त्तमात्रं वा आत्मानं धारय इत्युक्तो रुच्यति न वा करोति, यदु-
च्यते स हि अपारगे भवति, पारं न गच्छतीति अपारगः, एवं समिओडवि, अथवा निमंत्रणमिवातुरः न रागं परं गच्छन्ति, अथवा
णिज्जतराणि इति निज्जंततो, ग हि आचार्यैर्भोक्षं प्रति नीयमानोऽपि सम्यगुपदेशैः पडिचोअणाहि य ण पारं गच्छति संसारस्य
कपायवज्रात्. अहं अन्वसुचेहि य, एसा ताव मपक्खचोदणा । इदाणिं सपक्खे परपक्खे य-‘विउट्ठितेणं समयानु लहे(सिद्धे)’
वृत्तं ॥५८७॥ विउट्ठितो णाम विच्युतो, यथा व्युत्थितोऽस्य विभवः, संपत् व्युत्थिताः, संयमप्रतिपन्न इत्यर्थः, पार्श्वस्थादीनाम-
न्यतमेन वा कचित्प्रमादाच्च कार्येण वा त्वरितं गच्छन् जहा तुज्झं ण वदति तुरितं गंतुं, कहं ?, कीडगादीनि न हिंसय, हिंसितु-
ना, एवं मूलगुणेषु वा उत्तरगुणेषु वा विराघणीए अणतरेण वा समये वाऽनुशास्तः ण तुज्झं वदति एवं काउं, जे अंतरपलोय-
णेण होयव्वं, ते तु डहरेण वा महंतेण वाऽनुशास्तः, अब्भुद्धिताए वडदासीए वा, अतीव उत्थिता अब्भुद्धिता, कुत्रोत्थिता ?, दौः-
शील्ये, वटदासीग्रहणं तीसेवि ताव णोदिज्जंतो ण रुस्सियव्वं, किं पुण जो तणुआणिचि सीलाणि धरेति ?, अथवा अब्भुद्धिता
सा दंडघडिता भुयंगीव धमधमंति रुट्ठाणं भणेंति तुज्झवदति एवं काउं ? अथवा अब्भुद्धितेति पडिपक्खवयेण गतं, चन्द्रगुप्त-
स्त्रीवत् पुरुषः, तद्यथा-दासदासी, पतितेभ्योऽपि पतितस्यावि चोदंती, ण वक्तव्या, से वाचि नाव तुमं कहेसि ममं चोदंतु,
आगारिणंति स्त्रीपुंनपुंमकं वा, आहं केन ?, अन्यतरेण वा एवं चोदितो ‘ण कुप्पेज्जा’वृत्तं ॥५८८॥ कोपो नाम मनप्रद्वेषः, पडुचे
तं पक्वहेज्जा कटुलोडुहन्थादीहि, ण वा फज्जसं वदेज्ज, जहा मरुओ, रक्तपडगे णाम मंसखोयडक्खाओ मुंडकुडम्भी, सोऽवि ता वत्थेण

णामिदो लोगो ण किर जाणति जेण तुज्जोवदिङ्गं, किंभग पुण तुमं सपक्खेण वा ओमण्णेण चोदितो, मणति-को तुममडे वा चोदंतुं भवति ? तद्वा करिस्संति, सपक्खे सिञ्छामिदुक्कं, पणक्खे समैव तच्छेयः, एवं पडिसुणेजा, न च प्रमादं कुर्यान्, येन पुनथोद्यते यत्तुल्यं तस्म पृथा कायव्वा । 'वणंस्सि मूहस्स' वृत्तं ॥५८९॥ ननमरणं तत्र दिग्गमहस्य उत्पथप्रतिपन्नस्य वा अमूहः कथित्प्रमान् अन्यो ग्रामो वा अदिस्सं गच्छतो मार्गं कथयति, यथा कथयामि तथा तथास्यं मार्गं इप्सितां युवं गच्छति, अनुगामंतो यदि उन्मार्गापायान् दर्शयिन्वा ब्रवीन्नि-अयं ते मग्गे हितः क्षेमोऽकुटिलत्वादितः फलोवगादिबुद्धजलोपेतत्वाच्च, प्रजायंते इति प्रजाः-मनुज्याः, प्रयान्ति वा येन तत्प्रयानं भवति मार्गं एव, तंणेवमेव सेयं, तेणावि मूहेण अमूहयस्स तेण मडजं य चेव एत मे सेयं जं बुद्धा ममणुसामयंति, जं मे एते बुद्धा मग्गविद् मम्मं उज्जगं, न वा द्वेपेण, अनुगामना नाम धी, मम्ममणुसामयति, बुद्धा बुद्धा आचार्याः पुत्रस्वेवोपदिजंति, न द्वेपेण पक्षरागेण वा, स्खलितेपु अणुशामति, एव दृष्टान्तः, उपसंहारः तनस्तेन मूहेनेउररेण वा० वृत्तं ॥५९०॥ अमहस्सेति देशिकस्य, यद्यपि चण्डालः पुलिन्दिगन्दगोपालादि च तस्यापि विस्तीर्णवता नरेण गताशक्त्यनुरूपा कायव्वा, पूया भनिसंजुत्ता, अहमनेन दुर्गान् उवापदमयात् दोषेभ्यो मोक्षित इत्यतोऽस्य कृतज्ञत्वात् प्रतिपूजा रुंगमि, विजोपयुक्ता नाम यावती मे तेन पूजा कृता अतो अस्याधिकं करोमि, तद्यथा—वस्त्रान्नपालनभोगप्रदानं राजा दद्यान्, उक्तो दृष्टान्तः 'गणोवमं तत्थ उवाहु वीरे' तस्मिन्निति तस्मिन्मार्गोपदेगक उदाहरति स्म उदाहुः, धीगः, अणुगमन् अन्त्यंति अणुगमेण अणुगम्य उपनयंति, तेनापि मिथ्यात्ववचनान् उच्चार्यन्त अम्युन्यागादि मविशेषा पूजा कर्तव्या, यद्यप्यगो चक्राचीं निष्प्रान्तः आचार्येव दमककुलादिजानः, द्रव्यपूजा आशारादि, भावे भक्तिः वर्णनादथ, वार्त्तामन्त्रेऽपि दृष्टान्तः,

तद्यथा- 'ग्रेहंमि अग्निगजालाउलंमि जह णाम उज्झमाणंमि । जो बोहेइ सुयंतं मो तस्म जणो परमवंधू ॥१॥ जह वा विससंभुत्तं भत्तं निद्रमिह भोत्तुकामस्म । जो विमदोसं साहइ मो तस्म जणो परमवंधू ॥२॥ अयमन्यः सौत्रः 'णेता जहा अंधकारंसि रानो' वृत्तं ॥५९१॥ नयतीति नीयते वा नेना, अंधं करोतीति अन्धकारं मयान्धकारं अचन्द्रा वा रात्रिः अडवीमा गत्तापापाण- दरीयुक्षदुर्गमा से तस्यां पूर्वदृष्टमपि दण्डकपथं न पश्यति, कुतोऽमार्गं ? सो सूरियस्स अब्भुगग्गमेणं म एव सूर्यप्रकाशाभि- व्यक्तचक्षुर्जानकः मग्गं चियाणाति पगासितंति प्रकाशितमिति जगति चक्षुषि वा, 'एवं तु सेहे' वृत्तं ॥५९२॥ सेहो पुब्बुत्तो दुविधो-गहणे आसेवणे य, अपुड्धम्मो णाम अदृष्टधर्मा, धम्मं न जानाति, प्रवृत्तिनिवृत्तिलक्षणं धम्मं ज्ञानादि, प्राणातिपातादिपु यथासंबन्धं, अथवा चित्रधम्मं अप्रमादादिधम्मं वा से कोविनो जिणवयणेण पच्छा कोविता णाम विपथितः गहणसिक्खाए कोवितो, आसेवितव्वं च गहणशिक्षया ज्ञायते सूरौदए पासति चक्खुणेव दंशिकोऽपि च पथं, अकृत्यादायन्यं कृत्ये प्रवर्त्तते, गुरुकुलवासगुणात्प्रमादाप्रमादौ मूलोत्तरगुणौ च पश्यति, मूलगुणेषु तावत् अहिंसापथमपदिश्यते 'उड्डं अहेयं तिरियं दिसासु' वृत्तं ॥५९३॥ उड्डं अहेयंति खेत्तपाणातिवातो, जे थाचरा जे य तसा दव्वपाणातिवातो, सदाजतोत्ति कालप्राणातिपातः, तस्स परकमंतो मणप्पओसं अविक्कंपमाणोत्ति भावपाणातिवातो योगत्रयकरणत्रयेण, एवं सीतालं भंगसतं पंचसु महव्वएसु, दव्वादिचत्तुक्कं च सामान्येन सव्वासु जोएयव्वा, मणप्पडोसं, पदोसेण वा विविधं कम्मपयति २, एवं उत्तरगुणेषु वि दुविधा सिक्खा जोएव्वा, यस्माच्चैते गुरुकुलवासगुणाः तत्रावसन् ज्ञानमधीत्य करतलामलकत्रल्लोकं पश्यति व्रतेषु च स्थिरो भवति, ज्ञानगुणात्, तेन तज्जातं 'कालेण पुच्छे समियं पयाम्मु' वृत्तं ॥५९४॥ 'कालेने'ति 'काले विणए ब्रह्माणे'णाणायारो ह्वयिति, सम्य-

निति निविधाए पञ्जुवागणताए, प्रजायन्त इति प्रजाः सम्यग्रजाभ्यः आह्वयमानां (णो) 'जहा पुणस्स कत्थइ तथा तुच्छ-
म्म कत्थइ' यथा ईश्वरनिक्रान्तस्य तथा पेलवनिक्कान्तस्यापि कथ्यते, दविओ णाम दोहिवि गगदोसेहिं रहितो भावात् तस्य
तज्जानं, ज्ञानधनानां हि मायूना किमन्यत् वित्तं स्यात् ? स तु गीतत्थो पुच्छियव्वो, इतरो उ अतच्चं पि देसेज्ज, तं सोयका-
रीय तमिति यत्कथ्यते श्रोतमि करोतीति श्रोतकारी, गृहीत्वैत्यर्थः, गृह्णाति, अथवा श्रोत्रेण गृहीत्वा हृदि करोतीति श्रोतः-
कारी, शुन्वा वा करोतीति श्रोतकारी, पुहोपवेसेति पृथक् पुणो २ वा पवेसे हृदयं पुहो पवेसे, 'सहस्रगुणिता विद्याः, शतशः
परिवर्तिताः', पत्तेयं वा पत्तेयं पवेसो पुहोपवेसो, तंजहा-उस्सग्गं अववातं एवं ससमए सममयं परसमए पर-
ममयं वा, अतिक्रान्ते अतिक्रान्तकालं, संख्यायतेऽनेनेति संख्यानं, केवलिन इदं कैवलिकं समाधिरुक्ता, 'अस्सि सुट्ठिच्चा०'
वृत्तं ॥५९५॥ अस्मिन्निति यदुरुकुलत्राभे वमता श्रुतं गुणितं च, सुट्ठु ट्ठिच्चा सुट्ठिच्चा, दुविधाए भिक्खाए अप्पमादे समितिगुत्तीसु
अ एमकालं यथा साम्प्रतं तथैष्यकालमपि यावदायुः, एत्तेसुत्ति एतेष्वेव समितिगुप्पमादेषु धम्मसमाधिमार्गेण च वर्त्तमानस्य
शान्तिः-इहान्यत्र च मौख्यमित्यर्थः, सर्वकर्मशान्तिर्वा, शान्तस्य च सतः सर्वकर्मनिरोधो भवति, अनाश्रव इत्यर्थः, अथवा समि-
त्यादिषु अप्रमादस्थानेषु यानि चिह्नान्युक्तानि तेऽपि वर्त्तमानस्य कर्मोपनिरोधो भवति, क एवमाख्याति ? उच्यते, ते एवमवच्छंति
'ते' इति ते तीर्थक्रमाः ज्ञानदर्शनचारित्राख्यांस्त्रीन् लोकान् पश्यन्तीति त्रिलोकादर्शिनः, ऊर्ध्वादि वा त्रिलोकं पश्यति, तस्मा-
दुरुकुलवासं वमतः समितिगुप्तिगुप्पस्य प्रमादरहितस्य शान्तिर्भवति कर्मनिरोधश्च, तेन न भूयः पतंति प्रमादसंगं, एतदिति यदुक्तं,
अगमिनिव्यमगुप्पन्नं च, प्रमाद एव मज्जः, संगो वा शोवक्खो मोक्खमग्गस्म, एवं गुरुकुलवासे दवियस्स वित्तं । 'णिसम्म से

भिक्खु समीहमटं (समीहियटं)० वृत्तं ॥५९६॥ निगम्येति गृहीत्वा गुणयित्वा निशम्य वा, सम्यक् पौर्वापर्येण वा समीक्ष्य,
अर्थमिति शुनार्थं मोक्षार्थं वा, तौत्तान् प्रति अर्थान् भातीति प्रतिभा, श्रोतृणां संशयच्छेत्ता, विशारदः स्वसिद्धान्तज्ञानरुः, आदा-
गमट्टी आदीयत इत्यादानं, ज्ञानादीन्यादानानि, आदानेन यस्वार्थः स आदानार्थी, वोदानं विदारणं तपः, मौनं-संयमः, आदा-
नार्थी वोदानं मौनं च, उपेत्येति प्राप्य, दृष्टिग्राह्यं सिक्खाए गुरुकुलवासी प्रमादरहितः जुद्धेति निरुपधेन सम्यग्दर्शनाधिष्ठितेन
चोदनेन प्रतिनेनेन, उपेतिति, मारं मरत्यास्मिन्निति मारः—संसारः, उक्कोसेण वा सत्तट्ट भवगगहाण्डं मरेज, एवं मो बहुरुसुओ
जातो जो वृत्तो अस्मि सुट्टिच्चा, यत्थ पढितं—णिमम्म से भिक्खु समीहियट्ठं, देशदर्शनं कुर्वन् अभुजयमेगनरं प्रतिपत्तुकामेण
वा गुरुणा आचार्यत्वेन स्थापितः समीक्षितो वा, एके अनेकादेशात् अभिधीयते 'संखाइ धम्मं च विद्यागरंति०' वृत्तं ॥५९७॥
संखाएति धम्मं ज्ञात्वा श्रुतं धम्मं वा कथयति सिस्सपडिच्छगाणं धर्मकथां च कथयति, अथवा 'संखाए'ति खेतं कालं परिसं
सामत्थं वडप्पणो विद्यागिन्ता परिकथयति, अथवा 'के अयं पुरिसे ? के च णए ?' अथवा 'संख्याये'ति एतत्तमात्रस्यायं श्रुतस्य योग्यः,
अतः परं शक्तिर्नास्ति, सत्यां वा शक्तौ ज्ञानियं प्रचरन्ति तत्तियं गहिंयं, एनं संख्याय 'अवोच्छित्ति०' एवमादिभिः प्रकारैः संख्याय
धम्मं वाग्रायंता बुद्धवोधितास्ते आचार्याः, कम्ममाणं अंतं करंतीति अंतकाः, अन्यौश्च कारयंति, यतः पारगाः ते पारगा दोणहवि
मोचणाए ते इति संख्याय धम्मं व्याकरयन्तः, पारं गच्छंतीति पारगाः, आत्मनः परस्य च, दोणहवि मोचणाए, पारं गच्छंति
मोचनाः, कतरं ते ? जं संसोधिगा पणहसुदाहरंति सम्यक् सप्तस्तं वा सोधिगा संमोधिगा, पुच्छंति तमिति प्रश्नः, पूर्वा-
परेण समीक्षितुं आत्मपरशक्तिं च ज्ञात्वा द्रव्यादीनि च तथा केऽयं पुरिसेति परिचितं च सुतं कएण आयरिया देयाधारितेण

अन्त्येण मन्त्रिणं तो संवमज्जयारे वमहरितुं जे सुहं होंति, अच्छिदपसिगवागरणा अकैवली केवली वा रयणकरंडसमाणा, कुत्ति-
यावणभूता कथा, चोहसदमणवपुव्वी जाव दमकालियंति, संमोधिंतुं अविच्छिन्नोच्छित्तिं करेति, तं पुण कहंतो—‘णो छादए०’
श्रुत्तं ॥५९८॥ मत्तमरित्वेनार्थे नाछादयेत् पात्रस्य, धर्मस्य कथां कथयन्न सद्गतगुणान् छादयेत्, न वा वायणारियं छादयेत्, लूसितं
भग्नमित्यर्थः, लूसिता णाम अवसिद्धांतं कथयति मिद्धान्तविरुद्धं वा, माणं ण सेवन्ति प्रज्ञामानमाचार्यमानं वा, संशयानात्मनः
परस्य वा छेतुं न मदं कुर्यान्, न वा प्रकाशयेदात्मानं यथाऽहमाचार्यः, णयावि पण्णे परिहास कुञ्जत्ति प्रज्ञानान् प्राज्ञः, न
चेद्दुर्गा कथां कथयेन् येन श्रोतुमात्मनो वा हास्यमुत्पद्यते, अपरियच्छन्ते वा परे अण्णा वा अनुज्झमाणे न प्रज्ञामंदनं परिहासं
कुर्यात्, यथा ‘राजा तथा प्रजे’ति श्रुत्या न मर्वत्रैव परिहासः, ण याऽऽसियावायंति ‘अंसु स्तुतौ’ तस्याग्नीर्भवति स्तुतिवाद्-
मित्यर्थः, न तद्दानवन्दनादिमिस्तोपितो ब्रूयात्—आरोग्यमस्तु, ते दीर्घं चायुः, तथा सुभगा भवाएपुत्रा इत्येवमादीनि न व्याक-
रेत्, एवं वाक्यमिति म्यात्, किंनिमित्तमाग्नीर्वादो न वक्तव्यः?, उच्यते, ‘भूताभिसंकाए(ड)हुगुंछमाणा(णि)०’ ॥५९९॥
श्रुत्तं, भूतानि अभिमंद्ध्युः मावद्याभिधायिनः अत इदमपदिश्यते, भूतानि यम्य मावद्यवचनस्य शङ्कते न तेन वचनेन णिव्वहे,
संयमे निर्गच्छेदित्यर्थः, न चानेन वचनेन णिव्वहं, संयमं निर्गालयेदित्यर्थः. मन्थयत इति मन्त्रः—वचनं, मन्त्र एव पदं मन्त्रपदं,
अथवा मन्त्रा इति विद्यामन्त्रादयो गृह्यन्ते, तेन मन्त्रपदं निव्वहं, गुप्य(गूय)त इति गोत्रं—संयमः सप्तदशविधः अष्टादश च सीलं-
गमहस्साणि इत्यस्याद्गोत्रान्न तद्विधंचो ब्रूयान् यन्न निर्वहेत्, पदकाया वा गोत्रं यत्र गुप्यते तां न निर्वहेत्, गोत्रात् जीवितादि-
त्यर्थः, तच्च गोत्रमाचरेत्, कहेन्तो वा ण किंचि मिच्छे ण किंचि वणमद्दसिलोगडुताए रुहिज्ज थम्मं, मनुष्य इति स पदकथकः,

प्रजायन् इति प्रजाः यासां कथ्यन्ते, तामु प्रजासु, त्रियो ना प्रजा, न कीर्त्तिमिच्छेन्, असाधूनां धर्माः २ तान् असाधुधर्मान् न संव-
एजा, ते च दर्पमदाहंकारादयः, अथवा न तदर्थयेन् येन असाधुधर्माणां सद्धानां भवति, पचनपाचनादीनां, असंयतदानादि
ना, न कुतीर्थिहान वा प्रशंसति, किंच-‘हासंषि णो संधनि०’ ॥६०॥ वृत्तं, हास्येनापि नो पापधर्मं संचयेत्, यथेदं छिंदत
भिंदन वा खाद मोय ना, अथवा हास्येनापि न प्रशंसयेत् कुप्रवचनानि, शाक्यं ब्रुवते-अहो तुज्झं सुदिट्ठं जं वरचोछा वट्ठंति, सुहं
चैव धम्मं तुज्झो करेह, यद्यपि सोल्लंठं तथापि न वक्तव्यं, मा भूदन्त्येषां पावबुद्धिः स्यात्, गोमडं खज्जति गोचम्मेसु वधं, जायेत्ति
गगद्वेपरदितः, न विमंतव्यं गद्धतं, फरुसं अतिजाणति, रागद्वेषवन्धनभावात्, परुषः-संयमः कर्मणामनाश्रय इत्यर्थः, तथ्यं-संयमं,
अमिसुखं जानाति यथा मो चाग्दोपान्न विराध्यते यथा चाऽऽचार्यते तथा च कथयति, अथवा कथयन् कथां लब्धिगर्वितो न भवति,
नैवार्थकं पदं, किं?, लब्ध्या गर्वितो भवति, जहा तुज्झस्म कहेति-तणहारगस्सवि तहा रायस्स, जहा जहा तुज्झस्स तहा तहा राज्ञोऽपि,
प्रकथनो नाम नो धम्मकथित्वेनान्नेन वा आत्मानं कथयति इलाघयतीत्यर्थः, अपरिच्छंतं वा नात्रकंसेति, चमढयतीत्यर्थः, तत्र
न अन्येषामपि संयतानामुदुरुम्सती, अथवा न तुज्जए आत्मानं मौनपदेन प्रकथयति, यथाऽहमीदृशो अनन्यसदृशो वा अणाइलेत्ति
न भ्रमं देशमानो, न आतुरो भवति, मन्यादितो वाऽऽकुलः-व्याकुलो भवति, अपरियच्छन्ते वा परे, सिद्धताविरुद्धानि सेवन्ते इत्य-
विरुद्धसेवी, न च विरुद्धयते तेन मह्यस्य कथयति। किंच-‘संकेज याऽसंकिनभाव भिक्खू’ ॥६०१॥ वृत्तं, यत्र शंकितमस्य
ज्ञानादिषु तन्न कथयति, अपष्टः पृष्ठो वा शंकेत अशङ्कितभावः, एवं तावत् ज्ञायते, अतः परं जिना जानंति, भावो नाम ज्ञानं, सङ्कि-
तज्ञानमित्यर्थः, न च तद्भाषने कथयति वा येनान्यस्य शङ्का भवति, विभज्यत्वादो नाम भजनीयवादः, तत्र शङ्किते भजनीय-

वाद् एव वक्तव्यः—अहं तावद्वं मन्ये, अतः परमन्यत्रापि पुच्छेज्जासि, अथवा विभज्यवादो नाम अनेकान्तवादः स यत्र २ यथा
युज्यते तथा २ वक्तव्यः, तद्यथा—नित्यानित्यत्वमस्मिन्त्वं वा प्रतीत्यादि, किं कथयति ? केन वा कथयति ? सत्या असत्यामृषा च
भाषादृगं, मंमममुद्विष्टेहिं पदमचरिमाओ दुवे भासाओ, मम्मं समुद्विष्टे, ण मिच्छोवद्विष्टे, जहा उदाङ्मारगो, चोदकबुद्ध्या
वा वैतण्डिका वा करेज्जा, म नीएति मम्यक् आङ्गुप्रज्ञः उक्तः। किंच—‘अणुगच्छमाणे वितहं विजाणे०’ ॥६०२॥ वृत्तं,
तस्यैव कथयति कश्चिद् ग्रहणधारणासंपन्नः यथोक्तमेवावितहं गृह्णाति, कश्चित्तु मन्दमेधात्री वितथं हि जाणति, तत्कं मंदमेधसं तथा
२ तेन प्रकारेण हेतुदृष्टान्तोपसंहारैः, यथा २ प्रतिबुध्यते तथा साधु सुष्ठु प्रतिबोधयेत्, न चैनं कर्कशाभिगिरामिरमिहन्वेत्,
धिग मर्ग ! किं तवार्थेन ? स्थूलबुद्धे !, एवं वाचा अक्रकसं, कायेनापि न कुद्वमुखः, हस्तवक्रौष्ठविकारैः वा, मनस्तु नेत्रवक्रविका-
रेण अनादरेण गृह्यते, मर्वाथा अकर्कजे, किंच-तत् कुत्रचिद्भावं क्वचित् स्वसमये परसमये वा तथोत्सर्गपवादयोः ज्ञानादिषु द्रव्या-
दिप्रज्ञापनायां वा न कुत्रचिद्भावां विहिंसेत्, परुषमृषावादादिदोषः, तस्य वाऽबुद्ध्यमानस्य श्रोतुर्न कुत्रचिद्भावां विहिंसेत्, अहो
मंगा लक्ष्यन्ते, न निन्देदित्यर्थः, निरुद्धगं चार्थमर्थारुपानं वा न दीर्घं कुर्यात् अधिकार्यैः, ‘मो अत्थो वत्तव्वो जो अत्थो अक्खेहि
आरुद्धो’ ‘अण्णक्खरं महत्थं०’ च उभंगां जहा जहा परुविजा० हंदि महता चङगरत्तेणेण अत्थं कथा हणति ॥१॥ किंच—‘समालवेज्जा’
॥६०३॥ वृत्तं, मोभणं ममयं वा कथेज्जा, पडिपुनभासी अट्टेहिं अक्खरेहिं अहीनं अक्खलियं अमिलितं निमामियं जहा गुरुसगासे
निगान्तं मसीक्षितं वा बहुगः तथा मम्यगर्थदर्शी कथयति, समिया नाम सम्यक्, यथा गुरुनकाशादुपधारितं सम्यक् अर्थं पश्यन्ति
समियाअट्टदंभी नाहमाचार्य इतिकृत्वा, संति वा श्रोतारः यत्किञ्चित् कथयितव्यं तेण हि, आणाइ मुद्वं वयणं आज्जा, यथा गुरु-

णोपदिष्टं तर्कचोपदेष्टव्यं, आज्ञासिद्धं नाम यथोपधारितं, तात्पर्याविकल्पितं वचनमिति सुतमत्यो वा, विविधं वैधं जुजेज्ञा, कथं?,
उमगे उस्मगं अत्राप अनवातं, एवं मममए सममयं परममए परममयं, तद्वं युज्यमानः कलेज्जया पावविवेग भिक्खु,
कथं मम वाचयतः पापविचैकः स्यात्?, न च पूजानत्कारगौरवादिकारणादाचयति, किंच—‘अहाबुड्याइं सुसिक्खएज्जा०’ वृत्तं
॥६०४॥ यथोक्तानि अहाबुड्याणि सुदृष्टु सिक्खमाणे मूत्रार्थपदानि दुविधाए सिक्खाए जणजसुचि वडेज्जसु पडिक्कमिजसु आसेव-
णाए सिक्खाए, अतिप्रकमलक्षणनिवृत्तये व्यपदिश्यते—णातिवेलं वएज्जा, वेला नाम यो यस्य मूत्रस्यार्थस्य धर्मदेशनाया वा कालः,
वेला मेगा, तां वेलां नातीत्य त्रयादित्यर्थः, एवं गुणजातीयः से दिट्ठिमं स इति स यथाकालवादी यथाकालचारी च दृष्टिमा-
निति सम्यग्दृष्टिः, मपक्खे परपक्खे वा कथां कथयन् तत्कथयेत् जेण दरिसणं ण लूसिज्जह, कुतीर्थग्रंसाभिः अपसिद्धान्तदेशना-
भिर्वा न श्रोतुरपि दृष्टिं दूषयेत्, तथा २ तु कथयेत् यथा २ अस्य सम्यग्दर्शनं भवति स्थिरं वा भवति, यथैवंविधं म जानीते
उपादेण्डं ज्ञानादिममाधिधर्ममार्गं, चारित्रं च जानीते सः, एवं ‘अलूमए ण य पच्छन्नभासी०’ ॥६०५॥ वृत्तं, अलूमकाः सिद्धा-
न्ताचार्याः, प्रकटमेव कथयति, न तु प्रच्छन्नवचनैस्तमर्थं गोपयति, अपरिणतं वा श्रोतारं प्राप्य न प्रच्छन्नमुद्वाटयति, अपवाद-
मित्यर्थः, मा भूत् ‘आमे घडे णिहित्तं’ किंच—अणुकंपाए ण दिज्जति, न मूत्रमन्यत् प्रद्वेषेण करोत्यन्यथा वा, जहा रणो भत्तंसि-
णो उज्ज्वलप्रश्नो नामार्थः तमपि नान्यथा कुर्यात्, जहा ‘आवंती के आवंती—एके यावंती तं लोगो विप्परामसंति’ मूत्रं सर्वथैवान्यथा
न कर्त्तव्यं, अर्थविकल्पस्तु स्वसिद्धान्ताविरुद्धो अविरुद्धः स्यात्, किमन्यथा कियते?, उच्यते, सत्थारभत्तीए शासतीति शास्ता
शास्तरि भक्तिः मत्थारभत्तीः स भवति मत्थारभक्तिः, अनुविणं तु अणुचितेज्जण, वदनं वादः, तदनु विचिन्त्य वदेत्, तच्च श्रुत्या

मम्यक् अन्येभ्यः रिणपरिभोग्वाए वाएजा, तदिदं परित्रादयेत् पडिवाएजा, सूत्रमर्थं धर्मकथां वा, स एव गुर्वाराधनायां वर्त्तमानः खुद्धस्तुत्तं उचहाणवं च ॥६०६॥ वृत्तं, स इति ग्रन्थवान्, सुद्धं परिचितं अविच्चांमेलितं च० उपधानवानिति तपोपधानं वा धम्मं यावज्जीवेदिति, तत्तु आज्ञाग्राह्या, आगमेनैव प्रज्ञापयितव्याः, दाष्टान्तिक्कोऽपि हेतूदाहरणोपसंहारैः, अथवा तत्र इति व्यसमये परममये वा, तथा जानादिषु द्रव्यादिषु वा उत्सर्गपत्रादयोर्वा यत्र २ तत्तथा द्योतयितव्यं आहेज्जवक्के आहेयवाक्य इति ग्राह्या प्रत्यक्षा परोक्षज्ञानी वा, खेदणं कुमले पंडिते स एव अर्हता भाषितुं समाधिं, समाधिरुक्तः धर्मो मार्गश्चेति ॥ इति ग्रंथाध्ययनं चतुर्दशं समाप्तम् ॥

आयाणिज्जझयणस्म चत्तारि अणुओग्गदारा, अधियारो आयाणचरित्ते, णामणिफण्णे दुविधं णाम-आयाणिज्जंति वा संकलित्तज्जयणंति वा वुच्चति, तत्थ गाथा-‘आदाणे’ ॥१३२॥ गाथा, एते तु आदाणग्रहणे किमेकार्थे स्यातां उत नानार्थे?, उच्यते अभिधानं प्रति नानार्थं शक्येन्द्रवत्, अर्थं तु प्रति एकार्थं, तदेवादानं तदेव च ग्रहणं, यथा पुत्रमादाय गच्छति पुत्रं गृहीत्वा गच्छतीति नार्थो व्यतिरिच्यते आदानग्रहणयोः, एकेकं चतुर्विधं-नामादानं, उच्यते तावत् वित्तमेवादानं तेन भृत्या गृह्यन्ते, तदेव वा आदीयते, प्रशस्तभावादानमेवाध्ययनं, द्रव्यग्रहणेऽपि गलो मत्स्यस्य ग्रहणं, पाशकूटो मृगस्येति, भावग्रहणं तु यो येन भावेन गृह्यते प्रशस्तेनाप्रशस्तेन वा मिहो मृगान् गृह्णाति, प्रशस्तेन माधुः शिष्यान् गृह्णाति, यो वा येन भावेन गृह्यते यथा दास्योः परस्परं चोर्गभावेन, उपशमभावेन शिष्यो गृह्यते, आदानमुक्तं । इदाणि संकलिका, सावि णामादि चतुर्विधा-द्रव्यसंकला कुंडगमादीया २ नदा संकलिता नृज्झंति, भावसंकला उगमेव अज्झयणं-जं पढमस्संतिमण् विति यस्म उ तं हवेज्ज आदिम्मि । एतेणा-

(ण उ आ) दिज्ञं पसो अन्नोऽपि पञ्जाओ ॥१३३॥ कहिंवि सुतेण संकला भवति, कहिंवि उभयेणवि, एतच्चैवं तेण आदि णिविखवियव्या, स च णामादी ठवणादी गाथा ॥१३४॥ दब्बादी णाम जो जस्स दब्बस्स भावो होति, उत्पाद इत्यर्थः, क्षीरं हि क्षीरभावात् परिणमने दधित्वेन, य एव क्षीरनाशः स एव दधि द्रव्यं, यस्मिन् २ काले आत्मभावं प्रतिपद्यते तस्य द्रव्य-म्यादिर्भवति, उक्ता द्रव्यादिः । भावादिस्तु आगमणो आगमतो ॥१३५॥ गाथा, णो आगमओ भावादी पंचण्ह महव्वयाणं जो पदमताए पडिचज्जणकालो, आगमओ पुण आदी गणपिडगं ॥१३६॥ गाथा, सुअस्स सुअणाणस्स आदी सामाइयं, तस्म च करेमिचि पदमादी, तस्सवि ककारो आदी, दुवालसंगस्स आयारो, तस्सवि सत्थपरिणा, तीएवि पढमुद्देसओ, तस्सवि 'सुतं मे आउसं ! तेणं' तस्सवि सुकारो, इमस्सवि सुअखंधस्स समयो, तस्सवि पढमुद्देसओ, तस्सवि सिलोगो पादो पदं अक्खरंति, णामणिप्फण्णो गतो । सुत्ताणुगमे सुत्तसुच्चारयव्वं, स एवं गुरुकुलवासी गंथंति सिश्रमाणो शिखापादं केवलज्ञानमुत्पाद्य-जम्मतीतं पटुप्पण्णं ॥६०७॥ सिलोगो, यदिति द्रव्यादीनि चत्तारि, तं अतीतद्वाए दब्बादिचतुक्कं मव्वं जाणति, केवलं नाणं सव्वभावे पासति केवली, एवं पडिपुण्णं अणागतेवि भावे ज्ञानं, तस्माद्भावतो जानीते सव्वं मगणति मेधावी 'सर्व'मिति सर्वं द्रव्यादि-चतुक्कं सुगपत्काले वा सर्वं, मेराए धावतीति मेधावी, कस्माद्धेतोः जानीते ?, उच्यते, 'दंसणावरणंतण' चउण्हं घातिकम्माणं, दर्शनग्रहणात् ज्ञानस्य ग्रहणं, स एवं- 'अंनए विनिगिच्छाण' ॥६०८॥ सिलोगो, अत्रोभयेनापि सङ्कलिका, वितिगिच्छा णाम संदेहज्ञानं, तेसु य णाणंतरेसु०चि, तस्यान्तए, वितिगिच्छाए, समस्तं जानाति संजाणति, न ईदृशं अपेलिसं, अतुल्यमित्यर्थः, तस्यैवविधस्य अपेलिसस्य-अतुल्यस्याख्याता दुर्लभः । तहिं तहिं सुयक्खायं ॥६०९॥ सिलोगो, तासु २ णारादिगतिसु

तत्र तत्रेति सूत्रार्थः, स्वसमयोत्सर्गद्रव्यादिषु वा, अथवा तर्हि र त्ति न तस्य तासु णरगादितिसु सुलभो भवति, यच्च सो व्याख्याति से अ सच्चे अणोलिसो-अवितहो सच्चे, कथं ?—‘वीतरागा हि सर्वज्ञा, मिथ्या न ब्रुते वचः । यस्मात्तस्माद्वचस्तेषां, तथ्यं भूतार्थदर्शनं ॥१॥’ संयमो वा सत्यं, सदा सच्चेण संपण्णो वचनेन तपः संयमज्ञानं सत्यं संयमः येन यथा वादिनः तथा कारिणो भवति, यथोद्दिष्टं चास्य मतं भवति, स एवं सत्यवान् भवति भूतेषु कप्पणं करोतीत्यर्थः, आत्मवत्सर्वभूतेषु यतते । सा चैवं भवति भूतेषु (हिं) न विरुद्धेज्जा ॥६१०॥ सिलोगो, भूताणि तसथावराणि तैर्न विरुध्यते, विरोधो-विग्रहः तदुपधातो ‘एस्म धम्ममे बुसीमओ’ बुसीमोश्च भगवान्, तस्यायं धर्मः, साधुर्वा बुसीमान् ‘जगं परिणाय’ दुविधाए परिणाय न एकस्मिन्निति ‘अस्सि’ धर्मे आजीवितादात्मानं भावयति णवीसाए भावणाहिं वारसहिं वा । किंच-‘भावणजोगसुद्धप्पा’ ॥६११॥ सिलोगो, भावनामियोगेन शुद्ध आत्मा यस्य स भवति भावणजोगसुद्धप्पा, अथवा भावनसु योगेषु च यस्य सुद्धात्मा, यथा जलान्तर्गच्छति तिष्ठति वा न निमज्जति, स एवं हि णावा व नीरसं पन्ना यथाऽसौ निर्यामिकाऽधिष्ठिता मारुतमशात्तीरं प्राप्नोति उपायात्, यथा तथा जिनचारित्रवान् जीवपोतः तपःसंयममारुतवशात् सज्ज्ञानकर्णधाराधिष्ठितः संसारतीरमगम्य सर्वकर्मभ्यो त्तिउट्ठति-छिद्यते इत्यर्थः, किंच-‘त्तिउट्ठई उ मेधावी’ ॥ ६१२ ॥ सिलोगो, अतीव ब्रुह्यति अतितुड्ढई, अनीत्य वा उड्ठति अतितुड्ठति, जाणमाणो असंजमलोगस्म पावगं यथा, पठ्यते कर्मा, तस्य पापानि जानानस्य तपःस्थितस्य सिजंति, पावं पूर्वकर्माणि-पूर्ववद्धानि, संयमनो निरुद्धाथमस्य सतः, नवानि कर्माणि अकुर्वतस्स्यैवोपरतस्य अकुर्वतो णवं णत्ति ॥६१३॥ सिलोगो, अकुर्वतो णवं कर्म, निरुद्धेसु आमवदारेसु नाम परोक्षस्तत्रादिषु, कर्मणामकुर्वतः, अकुर्वतः कर्मणां णवानामपि

णत्थि, विजानतो हि कर्माकर्मनिर्जरणोपायांश्च कुतो बन्धः स्यात् ? एवं कर्मं तत्फलं संवरं निर्जरोपायांश्च णचाण से महा-
वीर इति आयतचारित्री महावीर्यवान्, सर्वकर्मक्षये सति न पुनरायाति, न वा मज्जेने संमारोदधौ. न वा कर्म निर्णीयते, आथ-
यद्वारैर्योऽस्याज्ञातमगरोमो ण मज्जेते 'ण सिज्जई' ॥ ६१४ ॥ सिलोगो, अत्र ब्रह्माद्याः, तदेव दृश्यत्वादपदिश्यते, वायु जालं
अचेति, यथा वायुः द्वीपजालं अचेति—कंपति णोहसतीत्यर्थः, एवं स भगवान्, प्रिया लोकस्य स्त्रियः, अचेतिचिवा णामितिचि
चा एगहुं, न तामिरंचने, एताः स्त्रियो नासेव्याः, किंच—'इत्थिओ जे ण सेवंति ॥ ६१५ ॥ सिलोगो, द्वियोऽपि त्रिविधकरण-
योगेनापि ण सेवन्ते, आदिमध्यावमानेषु आयतचारित्तभात्रपरिणता, ते जणा बंधणुमुक्का ते जना इति ते साधवो महावीरा
कम्मादिबंधणातो मुक्का णाचकंवंनि जीवितं असंयमकसायादि जीवितं, अणवकंखमाणो अणागतमसंयमजीवितं बट्टमाणं णिरं-
भिचा शेषमतीतं तं पि वंतीकिचा असंयमं जीवितं, अंतं पावेंति सर्वकर्मणां, कंहं ? जेण कम्मणुणा संमूहीभूतो येनासौ कर्माणि-
कस्य क्षपनाय संमुखीभूतः, न पराङ्मुखः, जेण इमं णाणदंसणचरित्तवसंजुतं मग्गमणुमासति अणोसि च कथयति आन्मानं
चातुशासने अणुसासनं पुढो पाणी (णे) ॥ ६१६ ॥ सिलोगो, अनुशासतो—कहंतो पुढु विस्तारे, पुढु इति पुढो विस्तरेण पुनः
पुनर्वा, पाणे अणुशासति आयतचारित्तभावो, वसुमं पूयणं णासंमति—ण पत्थेति, किंच—अणासण जण दंते अनाश्रवो अना-
श्रयो वा, पुनरपि पठ्यते—अणासवे सदादंतं सदा नित्यकाले दंते इदियणोइदिण्हि दंते, मूलत्तरगुणेषु मूलगुणधारी गरीय-
स्त्वाद् गुह्यन्ते 'आरतमेदुणे' उपरतमैशुन इत्यर्थः, णीचारे च ण लीणज्जा ॥ ६१७ ॥ सिलोगो, णिकरणं दण्डः दण्डस्थान-
मेतद् व्ययमानं बन्धनस्थानं च इत्यतः तत्र स्थानं न लीयते—विकारितां न लभेज्ज, छिन्नसोण मोतं प्राणातिपातादीन्द्रियाणि वा

रगादयश्च 'अणाइले'ति, अणातुरेण छिन्दियन्वं, पुणरपि उच्यते च 'अणाइले' स एवमनाकुलः सदा दान्तः, संध्यते सन्धिः, भावसंधिर्मनुष्यं कर्मसन्धिः कर्मविवरः ज्ञानादीनि च, भावमन्धिः प्राप्तः अणेलिसं योगत्रयकरणत्रयेण 'अंतरा' इति यावत्कर्मतो भवन्तो वा, एवंविधो वा से हु चक्खु लोगस्सिह ॥६२०॥ सिलोगो, स भव्यमनुष्याणां चक्षुर्भूतः, यः किं करोति ?, जे कंन्वाय करेति अंतगं, कांश्चानाम प्रार्थना कामभोगयोः, अंताणि च सेवंति, स्यात्तो गुगः ? इत्यतः पुनः पळ्ये—अंतेण खुरो वहत्ती, अंतेनेति धारया, नान्यतः, चक्कं अंतेण छुट्टति, चक्रमप्यन्तेन लोड्डति, इयमर्थसंकलिका, अंताइ आरामोद्या-
नानि वमत्यर्थं अंतप्रान्तभूतानि, आहारार्थं कर्माश्रयोश्च न सेवन्ते, न तेषु वर्तन्ते इत्यर्थः, तेनैव प्रांतसेवित्वेनायतचरित्तरुमाऽन्त-
करा भवन्ति, इह धर्मे, स्यादिदं-धर्मन्तमासाद्य कुत्रान्तकरा भवन्ति ?, उच्यते, इह माणुस्सट्ठाणे सनुष्यभवे, अथवा स्थान-
ग्रहणात्कर्मभूमिः गन्भवकन्तियसंखेज्जामाउयचं च गृह्यते, धर्ममाराधका नाम अंतर्धर्मं च आराधयति तमाराध्य । णिट्टियट्ठा व
देवा वा ॥६२२॥ सिलोगो, 'क्र गता' वित्यस्यार्थो भवति, संसारार्थः कर्मार्थः विषयार्थ इत्यादि, णिट्टियट्ठा, निष्ठानं च त्रेषां
ज्ञानादयोऽर्थागताः ते भवंति णिट्टियट्ठा, सिद्धयन्त इति, तदभावे देवा, उत्तरीयं तित्थगरसगासाओ तच्चत्थो योज्यते, इदं चान्यत्
'सुयं च मणमेजेसि' च अनुकर्मणे, एवं मया श्रुतं, यदुक्तं साधवः सिध्यन्ति, अणुत्तरा वा भवन्ति', इदं च श्रुतं 'अमाणु-
स्सेसु णो तद्दा' अमनुष्या तिस्रो गतयः न ताखन्तं कुर्वन्ति यथा मनुष्येषु, साक्या वा श्रुवंति 'अनागामिनो देवा भवन्ति, ते
हि देवा अनागत्यान्तं कुर्वन्ति, असाकं तु नो अनागत्यान्तं कुर्वन्ति इत्यतः तद्दुद्दुदामार्थं अमणुस्सेसु नो तद्दा यथा अन्येषामिति
वाक्ययोगः, अथ न यथाऽमनुष्येषु सर्वनिर्जरा भवति नो तद्दा अमाणुस्सेसु तेषु देवणिज्जरा न भवति, उक्तं हि—सर्वोऽपि संमा-

मन्तः स्नात्, किं तन् ? अं अमणुस्तेषु णो गहा भवति, उच्यते-अंनं करंति दुःखानां ॥ ६२३ ॥ सिलोगो, अमनमन्तः, दुःखानि कर्मणि, ज्ञेति इह प्रचनन्, एकेषां न सर्वेषां, अस्माकमेव हि तमाख्यातं, किंच आद्यानं पुग एगेसि आद्यातमाख्यातं, पुनर्निजगणे, नान्येषां, एके वयमेव, किमाख्यातं ? दुल्लभेयं समुत्समं सप्रुत्तरीयते इति समुत्तरीयः-जरीं, ममुच्छित्तानि वा ज्ञानादीनि, किंच-इनो विद्वंसमाणस्स अंनं करंति दुःखानां सिलोगो, अत इति इतो मनुष्यान्, विद्वंसमाणे विद्वन्थे, धर्मादि विद्वंसमाणस्स उक्कोसेण अघट्टेण पोगलपरियेड्डेणं वो मी लभति, माणुस्संपि उक्कोसेण असंखेज्जा पोगलपरियेड्डा, आनलियाण् असंखेज्जभागेणं, किंच-दुल्लभाओ तद्दचाओ अर्चा लेख्या, तहेति तेन प्रकारेण तथा अर्चा येषां ते इमे तथा वा तीर्थकरा विसुद्धार्चा, अथवा यथा प्रतिपत्तौ लेख्या चात्यन्तं भवति, दुल्लभा चट्टमाणपरिणामा अचट्टितपरिणामा वा इत्यर्थः, धर्म एवार्थः परं ओभनं, तद्यथा मोक्षो मोक्षमाधनानि च, अपरमशोभनं मिथ्यादर्शनाविरत्यज्ञानादि, धर्मार्थस्य विदितं परापरं ये ते दुर्लभा धम्मद्वी विदितपरा, के ते ?-जे धम्मं सुद्धमव्वन्ति ॥ ६२५ ॥ सिलोगो, सुद्धं निरुपहं आख्याति चानुचरंति च, पडिपुणं नाम मर्यतो विरतं पडिपुणं अहाख्यातं चारिचं, अणेसिं अतुल्यं, न कुवर्मज्ञानादिभिस्तुल्यं तमनेसिं, आख्यान्ति चानुचरन्ति च तस्यातुल्याचारस्य कुतो जन्मकथा भवति ?, ज्ञातो वेति, अथवा कथास्वपि तस्यां जन्मकथा नास्ति, अत एवोच्यते-कओ कयाइ मेधावी ॥ ६२६ ॥ सिलोगो, कुत इति कुतस्तस्य अनिधनस्यावीजाङ्कुरवत् कदाचिदिति सव्वमनागतकालं उप्पज्जति न पुनरुत्पद्यते मनुष्यत्वेनान्यतरेण वा जन्मना, तच्चा(हा)गता अथाख्यातीभूता, मोक्षगती वा के तथा गता ?, उच्यते-तथागता ये (ग्रन्थाग्रं ६४००) अप्पडिण्णा तीर्थकरा, चग्रहणात् केवल्लिणो गणधराश्च, अपडिण्णा अप्रतिज्ञा,

अनाशमिन इत्यर्थः, परं आत्मनश्चक्षुर्भूता देशकाः, अनुत्तमज्ञानादिना, स्यात्कैतवदुक्तं?, उच्यते-अनुत्तरे य ठाणे से ॥६२७॥
 सिलोगो, ठाणं-आयतनं चरित्छाणं, काश्यपगोत्रेण वर्द्धमानेन, तस्य किं फलं?, उच्यते, जं किच्चा णिव्वुडा एगे, णिव्वुडा
 उवसंता, निष्ठानं निष्ठा तं णिट्ठाणं, पण्डिता, पापाड्डीनः पण्डितः, अनेके एकादेजे पंडिए वीरियं लड्ढुं ॥६२८॥ सिलोगो,
 पंडियं वीरियं संयमवीरियं तपोवीरियं च लब्ध्वा कर्मनिर्घातिनाय प्रवर्त्तते, केणायं?, चारित्रेण, धुगे पुव्वकतं कम्मं, तपसा धुनति
 पूर्वकृतं कम्मं, संयमेन च न नवं कुरुते, संयतात्मा तु सन् न कुव्वति महावीरे ॥६२९॥ सिलोगो, णाणवीरियसंपन्नो, अणु-
 पुव्वकडं णाम मिच्छत्तादीहिं, संसुहीभूताः उत्तीर्णा इत्यर्थः, कम्मं हेच्चाण जं मत्तं कर्म हित्वा क्षपयित्वेत्यर्थः, जं मत्तंति
 यन्मतं यदिच्छन्ति सर्वमाधुप्रार्थितं, स्यात् किं तत्?, उच्यते, जं मत्तं सब्बसाधूनां ॥६३०॥ सिलोगो, यत्सर्वमाधुमतं तदिदमेव
 णिममंयं पात्रयणं, सर्वकर्मशूल्यं कृतन्ति छिनत्तीत्यर्थः, साधइत्ताण तं तिच्चा यदाराधित्वेत्यर्थः, णमविहाए आराहणाए तिण्णा
 संयाकंनारं, सावसेमकम्माणो वा देवा वा अभविंसु, ते तीर्णा इत्यतिक्रान्तकाले निर्मुक्ता, देवाश्च, अभविष्यन्नित्यतिक्रान्त एवम-
 भविष्यन् उच्यते, अभविंसु पुरा वीरा ॥६३१॥ सिलोगो, चिराजन्त इति वीराः माम्प्रतं तरति देवा वा भवन्ति, अनागते
 व्यपदिश्यते आगमिस्सावि मुव्वता तरिष्यन्ति देवा वा भविष्यन्ति, के ते? -दुव्विचोहस्स मग्गस्स नियतं निश्चितं दुःखं
 निवोभ्यते दुर्णिवोथः ज्ञानादिमार्गः अतं पाउकग अमनमंतः ग्रादुण्हुव्वन्तीति, तरमाना तीर्णा इति ॥ पनरसमं आदानीयं वा
 जमउयमउअयणं समत्तं ॥

गालाज्जयणस्म चत्तारि अणुथोगदारा, अधिक्कारो अह गंधेण पिंडगयणेणं, जं पणरसमुवि य अज्झयणेसु भणितं मव्व इहं

मृदुञ्जद, गामणिष्फणो एगपदं ग्राह्यं, णामं उच्यते ॥ १३० ॥ गाथा, पचयगाथा, वतिरिचा दध्यगाथा पचयपोत्यगलि-
हिता जहा 'वीर ! नमभमराणं कमलदलणं चउण्ह गयणाणं । मुणियविसेसा अत्थी अञ्जीसु तुमं रमइ लञ्छी ॥१॥' अथवा इमा
नेन गाथा यस्मिन्नेन पत्रे पुस्तके ना लिखिता, होति पुण भावगाथा ॥ १३८ ॥ गाथासु उचओगो सागारोवयोगोचिकाऊण
खओवसगियं सन्धं गुलंतिकाऊण खओनल्लगियणिष्फणा, सा पुण मधुराभिधानजुत्ता, चोयंतो वा पुच्छंतो वा परियडंतो वा गाय-
तीति गीयते वा गाथा, अस्या निरुक्तिः गाथीकनाव अत्था ॥ १३९ ॥ गाथा, ग्रथयत इत्यर्थः, अथवा सासुद्धगण छंदेण
पत्यं होति गाथा एसो अनोवि पज्जाओ पणरससु अज्झयणेसु पिंडितत्था अचित्तं इहं सुयंती, तंमे एवं पिंडियवयणेण
गाथीकते अत्थे जतितव्वं घडियव्वं गंतव्वं च, तेण पंथोवदेमणा, ततो गाथासोलसमे अज्झयणे ॥ १४१ ॥ गाथा, एवमे-
तेपुचि सोलससुवि गाथासोलसएसु यथोक्ताधिकारिकेषु अणगारुगा वण्यते अगुणांश्च दर्शयति(त्वा)प्रतिपिच्यन्ते येन तेषां षोड-
शानामध्ययनानां गाथासोलसमीति तेनोच्यते गाथाषोडशानि, गामणिष्फणो गतो । सुचांगुगमे सुचमुच्चारयेत्तं, 'अद्दाह भगवं'
सुत्तं, अथेत्ययं मङ्गलवाची, आदन्तये च द्रष्टव्यः, यदिदं प्रागुदितानां पञ्चदशानामध्ययनानामनन्तरे वर्तते, आदौ मंगलं बुद्धेज्जत्ति,
इहाप्यथशब्दः, अन्तेन सर्वमङ्गल एवायं श्रुतस्सुत्तः, भगवानिति तीर्थकरः, एवमाह-जे एतेसु पणरससु अज्झयणेसु साधुगुणा
युत्ता तेसुवि जहावत्थितो, तत्थ पढमज्झयणे ससमयपरसमयविऊ संमत्तावत्थितो चितियज्झयणे णाणादीहिं विदालणीएहिं कम्मं
विदालंतो ततिए जहाभणिते उवसगे सहमाणो तत्थविह इत्थीपरीसहो गरुउत्ति तज्जयकारी चउत्थे पंचमे गरगवेदणाहिंतो
उच्चियमाणो तप्पओगकम्मचयरित्तो छट्ठे जहा भट्टारण जतितं एवं जयमाणो, अवि य 'तित्थयरो सुरमहिओ चउणाणी

सिद्धितत्त्वय ध्रुवंसि । अणिगृहियवल्दीरिओ तवोवहाणेसु उज्जमति ॥ १ ॥ किं पुण अवसेसेहिं दुक्खक्खयकारणा सुविहिएहिं । होइ ण उज्जमियव्वं सपच्चवायंसि माणुस्से ? ॥२॥ सत्तमे कुसीलदोसे जाणेतो ते परिहरेतो सुसीलोवचिओ अट्टमे पंडितविरिय-संपण्णो णवमे धम्ममे भणितं धम्ममणुचरंतो दसमे संपुणममायिजुत्तो एक्कारसमे संमं भावमग्गमावण्णो वारसणे कुतित्थियदरि-सणाणि जाणमाणो अमदहंतो तेरसमे मिस्सगुणदोसपिदू सिस्सगुणे णिसेवमाणो चोदसमे पसत्थभावगंथभावितप्पा पण्णरसमे आयातचरित्तावत्थितः एवंविधे भवति । दंते दविण वोसट्टकाएत्ति चच्चे, तत्थ दंतो इंदियणोइंदियदमेणं, इंदियदमो सोइ-दियदमादि पंचविधो, णोइंदियदमो कोहणिग्गहादि चतुर्विधो, दविण रागदोसरहितो, वोसट्टकाएत्ति अपडिक्कम्मसरीरो उच्छू-दमरीरंत्ति वुत्तं होत्ति, एवंविधो वाच्यः माहणेत्ति वा समणेत्ति वा भिक्खुत्ति वा मा हण सव्वमत्तेहिं भणमाणो अहण-माणो य माहणो भवति, भित्तादिमु समो मणो जस्स सो भवति समणो, अथवा 'णत्थि य से कोइ वेसो पियो वा०' 'भिद दारणे' शु इति कर्मण आख्या तं भिदंतो भिक्षुर्भवति, वज्जवभंतराओ गंथाओ णिग्गतो णिग्गंथो, एवमेते एगड्डिया माहणणामा चत्तारि, वंजणपरियाएण वा किंचि णाणत्तं, 'अत्थो पुण सो चेव, पडियावुज्झंति' सिलोगो, सिस्सो पडिभणति आयरियं, पुच्छित्ति तुइयं होत्ति, अथवा आहुः गणधराः—भंते ! ति भगवतो तित्थगारस्स आमंतणं, कथं दंते दविण ? , कथमिति परिप्रश्ने, कथमसौ पण-रमज्जयणेसुवि दंते दविण वोसट्टकाए स वाच्यः, माहणेत्ति ना तं णो ब्रूहि महासुणी ! तदिति तत्कारणं ब्रूहि भो महासुने ! , एवं पुच्छित्तो भगवं पडिभणति—इति विण सव्वपावकम्ममे इति एवंविधेण पणारेण जे एते अज्झयणेसु गुणा गुता तेहिं जुत्तो विरमसव्वसानज्जकम्मो सव्वसावज्जजोगविरत्तोत्ति भणितं होत्ति, अथवा विस्तमव्वपावकम्मोत्ति सुत्तेण एतदेव भणितं, तंजहा-

शित्तो गच्छत् अत्राप्याण्येगुणपरपरितादश्रमनिमया मोतं, गत्वि मिच्छादंशणमलं, नत्थ पेजं-पेमं सगोति भणितं होति,
दोमो अग्रीति, कल्लो निगहो गपनसे परपन्ने ना, अब्भक्खणं अगच्छत्ताभिनिवेशो यथातं इदमकार्पाः, पमुण्णं करंति पियुणो,
परं परिवदति दूस्सोलादीहिं, अरतो धम्मो अगममे रती, मायामोसं मायासहियं सदनुतं, मिच्छादंशणं-‘गत्थि न णि गो ण क्खणति
कलं ण चेदेति गत्थि णिव्वाणं। गत्थि य मोक्खोपायो छम्मिच्छत्तस्स ठाणाइं ॥१॥ एतं सल्लं मिच्छादंशणमलं, एवमादीसु पान-
कम्मेषु जो विस्तो मो निस्तसुव्वपाकम्म्ये, इरियादीहिं समितो, पाणादीहिं सहितो, सदा सुव्वकालं, ‘यती प्रयन्ने’ सर्वकालं
प्रयत्नवानिति, णो कुज्जेज्जा ण माणं करेज्ज, एवंविधो गुणलुत्तोसड्डीने हिंसत्यमुग्वाडेहिं उवदिस्समति माहणेति वच्चो, भणति-
श्रमणगुणप्रसिद्ध उपदिशंतो, एत्थवि समणे य एते पापकर्मविग्ताद्या माहणगुणा दुत्ता जाव माहणेत्ति, एत्थं पुण ठाणे समणोवि
वच्चो अनेन वुत्तेण, इमे चाग्रे, तंजहा-अणिस्सिस्से अणिदाणे अणिस्सितेत्ति सरीरे कामभोगेषु य, अणियाणत्ति ण णिदानं
करंति, आदाणं च येनादीयेते तदादानं, रागद्वयो हि कर्मदानं भवति, ‘अतिवातं च’ आयुःप्राणा इंदियप्राणा एभ्यः विजोएति
अतिपात इत्यर्थः, ‘वहिल्लं’ मैथुनपरिग्रहो, एगग्गहणे सेसाणवि मूसावादादचादाणाणं गदणं कतं भवति, उक्ता मूलगुणाः, उत्तर-
गुणास्तु ‘कोहं च माणं च मायं च लोहं च पिजं च दोसं च, इत्थेवं जओ आदाणाओ, इति एवं इत्थेवं, जओ प्राणा-
तिपाततः सुपावादाद्वा आत्मनः प्रद्वेपहेतून् पड्यति तस्माद्, आदानं कर्महेतुरित्यर्थः, ‘पुव्वं पडिविरते’त्ति, पूर्वमादानं चेत्, ततो
विगतो भावप्राणातिपातवेरमणमनुवर्त्तते, एकग्गहणेन सुपावादादिविरतोवि, स एवं भवति (मिआ) दंते इंदियदणेणं, दविओ राग-
द्वेपरहितो, नोसड्डकाए, गच्छवासी गच्छनिर्गतः ‘समणे’ इति वाच्यः, मिशुरिदानीं, एत्थंवि भिक्खू इमो वाच्यो, तंजहा-अणु-

गणओ पाचणते ण उण्णते अणुण्णते, उण्णओ णामादि चतुर्विधो, दब्बुण्णतो जो सरीरेण उण्णतो, भाणुणतो जात्यादिमद-
स्तब्बो, एवं स्यात् अचनतोऽपि शरीरे भजितः, भावे तु दीनमना न स्यात्, अलाभेन च ण मे कोइ पूयतिचि णो दीनमणो
होआ, 'दंते दविण् नोसङ्कुआए' पूर्ववत्, 'संविट्ठणिय विरूवरूवे परीसहोवसग्गे'ति, एगीभावेण विधुणीय संविट्ठणीय,
विरूवरूवेचि अणेगण्णारे चावीसं परीमेहे दिव्वाइ सउवसग्गे 'अज्झप्पजोगसुद्धादाणे' अध्यात्मैय योगः अध्यात्मयोगेन शुद्धमा-
दानं इति अज्झप्पजोगसुद्धादाणे 'उवट्ठिते' समयमुद्धाणेणं ठितप्पा णाणंदं सणचरिचेहिं 'संन्वाए' परिगणेतो गुणदोसे 'परदत्त-
'भोड'ति परकडपरणिट्ठितं फाणुएनणिजं भुजतिचि, एवंविधो अट्ठविधरुमभेत्ता भिक्खूत्ति वच्चे । इदानीं णिगंगंथो-एत्थवि
णिगंगंथो जह टिड्डेमु ठाणेसु वट्ठति, तेवि य समणमाहु भिक्खुणो णिगंगंथं, किंच णाणत्तं ?, एगो एगविऊ, एगे दब्बओ भावओ
य, जिणरूपिओवि दब्बेगोवि भावेगोवि, थेरो भावओ एगो, दब्बओ कारणं प्रति भाज्य इत्यादि, एगविऊ एकोऽहं न च सम
कथिन्, अथवा 'पग्गे'ति एगचिई, एगंते दिट्ठी, इणमेव णिगंगंथं पावयणं नान्यन् 'बुद्धि'चि धम्मो बुद्धो, सोताइं कम्मसावाइं
दाराइं ताइं छिण्णाइं जम्म सो छिण्णसोतो, लोभेवि भण्णइ-छिण्णसोता ण दिन्ति, सुट्ठु संजुत्ते सुसंजुत्ते, सुट्ठु समिए सुरामिए,
गमभाः गामाचिकं, दो भण्णइ-सुट्ठु मामाइए सुगामाइए, आतवापत्तं विज्जति अप्पणो वादो अत्तए वादो २ यथा-अस्त्यात्मा
नित्यः अमूर्तः कर्त्ता भोक्ता उपयोगलक्षणो य एवमादि आतप्पनादो, सो य पत्तेयं जीवेसु अत्थिचि, न एक एव जीवः सर्वव्यापी
एवं जणो, पिट्ठु विद्वान्, दुट्ठओति दब्बओ भावओ य सोताणि इदियाणि, दब्बतो संकुचितयाणिपादो, लोएसु कारणाणि
गुणमाणोपि ण गुणति, पेच्चमाणोवि ण पेच्चते, गामतो इदियत्थेसु रागं दोसं ण गच्छति, अतो दुहतेवि सोतपल्लिच्छणो,

णो पूयणट्टी ण पूयासक्कादि पन्थेति, पूइजमाणोनि ण सादिज्जइ, 'धम्मट्ठी' णाम धम्ममेन चेषते भावते वा, नान्यत्तं, 'धम्मविज्ज'ति सर्वधर्माभिज्जः 'नियोगं' णाम चरित्तं पडिवणो, समयं च समयगाचरन् 'दंते दविण् वोसट्ठकाए निगंगंथे'ति विज्जू विज्जुत्ति विद्वान्, सेवमाणेन व भयंतारो, 'स' इति निर्देशः य साहणः यमणः भिक्खु निगंगंथेत्ति वा, एवमेवेन प्रकारेण प्रयुक्तः आयागविमेयं गेणहति, भयंतारो इहलोकादिभयाच्चातारो, वेमिच्चि अज्जसुद्धमो जंबुणामं भणति, भगवतो वदमाणसा- भिरसुवदरेण व्रवीति, न सेच्छया इति, तंजहा—एगे एगविदू एगे दव्यतो भावओ, जिणक्कपिओ दव्वेगो भावेगोवि, थेरा दव्वतो कारणं प्रति भइया, एगविज्ज एकोज्जं न मे कश्चित्, अथवा एगविदो एगदिट्ठी, ओहओ इणमेव निगंगंथं पावयणं, दूहतो दव्वतो भावतो य परिच्छिण्णे, ण पूयणट्टी णाम पूयासक्कारादि पन्थेति, पूइजमाणोवि ण साहजइ पंचममितिओ, धम्मट्ठी णाम धर्म- एव आचेषते भावते वा, भुंक्ते सेवते वा, नान्यत्तं प्रयोजनं, धर्मविज्जत्ति सर्वधर्माभिज्जः नियोकं नाम चारित्रं नं पडिवणो, समि- गच्चि समयक्क चरेत्, दंते दविण् वोसट्ठकाए, एवंगुणजातीए निगगन्थे विज्जा, विज्जत्ति विद्वान् ॥ गाथापोड्डशकचूर्णिः संमत्ता पडमो सुयक्कवंधो सम्मत्तो ॥

गाहामालसगाइं खुटुलगाइं, महज्झयणाइं इमाइं, महत्तरियाइं महंति अज्झयणाइं, अहवा महंति च ताइं अज्झयणाइं च महज्झयणाइं, महं निविस्वचित्तवं अज्झयणं च, महं छुब्बित्तं, णामठवणाओ गयाओ, दव्वमहं सचित्ताइ, सचित्तं ओरालाद, ओरालियं महा मच्छसरीरं जोअणसहस्सियं, वेउब्बियं जोयणमयसाहस्सिमअं, तेआक्कमाइं लोगंता लोगंतो, सचित्तमहं इलिका- मत्या केनलिसमुग्घाओ वा, अचित्तमहं लोकच्यापी अचित्तमहखंधो, मिसियं तस्सेव च मच्छसरीरस्स देशे उवचित्तो, खेत्तमहं

आगमं, जइ वा सेचमहं जहा इह जम्बुदीवे महाविदेहं, कालमहं सव्यद्वा, भावमहं उदइओ बह्वाश्रयत्वाइ सव्यसंमारिषु विद्यत इति कृत्वा महान् भवति, कालतोवि सो चंच तिविहो—अणादीओ अपज्जमसितो सचिचअभवसिद्विअस्स, अणादिओ सपज्जमसिओ भवसिद्विअस्म, सादीओ सपज्जमसितो णेरइयस्म, मादिरपर्यवसानस्तु नास्ति, खइए केवलणाणे, ण तत्राश्रयमहत्वं, किंतु मादिअपर्यवमितत्वात्, कालओ महं खइओ, खउवममिओवि आश्रयगहुत्वादेव महं, म च इन्द्रियादि, कालतो ठाणं एकेकं पडुच माई मपज्जमसिनो, परिणामिअस्म सर्वजीवाजीवाश्रयत्वाच्च सव्वं महत्, उदइयं यद्यापि पुद्गलाश्रयी तथापि न सर्वपुद्गलाश्रयी, केवलमेवमननपणसिआणं खंधाणं अणंतए मरीरमणवायापाउगेसु वडुइति, कामं अप्पवरो पारणामियो भावो, उचं महं । इदाणि अज्जयणं पि णामाउ छविमहं, दब्बे पचयपोत्थयलिहिअं, खेत्ते जंबुदीवपणत्ती दीवसानरपणत्ती, जंमि वा खेत्ते काले चंदरूपणत्तीओ, जंमि वा काले, भावज्जयणं आगमतो जाणओ उवउत्तो, णोआगमओ इमाइ महंती अज्जयणाणि । पिंडत्तो वणिओ समामेणं । इत्तो इकिहं पुण अज्जयणं वण्णइस्सामि ॥१॥ तत्थ य अज्जयणं पोंडरीयं पढं, तस्म चत्तारि अणुओगदागणि उवहमादीणि परूवेळण पुब्बाणुपुब्बीए, एताए सत्तगच्छगताए सेटीए, णामे खओवसमिअभावणामे समोअरइ, पमाणे जीनगुणप्पमाणं, तत्थवि लोगुत्तरिए आगमं कालियमुयपरिमाणसंखाए, वत्तव्वताए अगस्ससं सव्वज्जयणा मममयवत्तव्वताए, अत्थाहिगागे पोंडरीउवमाण, जत्थ जत्थ ममोतगति तत्थ २ समोतरियव्वं, तस्स छविहो णिक्खेनो, णामं उवणादविण ॥१४४॥ गाहा, दब्बे सचिचादि तिविहो—जो जीवो भविओ खलु ॥ १४५ ॥ गाहा, पौण्डरीयमिति यद्यत् श्रेतं पणं, एगभविण च चन्द्राउण म ॥१४६॥ गाहा, णरगवजारु गइसु जो जीवो पहाणो सो पुंडरीओ भण्णइ, तं जहा—तेरिच्छिया मणुस्सा ॥१४७॥

गाहा, तिरिच्छागु वा जलगर थलगर मच्छादि जे पद्मगणणादिजुत्ता, थलचरेगु मिंघाया ये न गणरूवादिजुत्ता, परिसप्पेगु फणि मणिरूवादिगुणजुत्ता, उरःपरिसप्पेगु सर्पाः भुअपरिसप्पेगु मंडुगादी दरिगणता रूततो य पसत्ता, रायरेगु दंसगल्लसराइपसत्ता हंसमयूरा कोकिलाइ, मणुस्सेगु अरहंतचक्रवट्टी ॥ १४९ ॥ गाहा, देवेसु भवणवट्ट ॥१५०॥ गाहा, ग्वमार्पादि, सन्वेसिं एतेसिं पहाणाओ पोंडरीया, जुत्ता सच्चित्तदव्वपोंडरीया, कंसणं दूसाणं ॥ १५१ ॥ गाहा, मिस्यगच्चिणं पहाणाणं देसा उवचिता अवाचिया, अहया समोसरिता उज्जालंकारविभूसिया अरहंतचक्रवट्टिमादी, क्षेत्र-पोंडरीया खेत्ताइं जाइं खल्ल ॥१५२॥ गाहा, कालपोंडरीआ जीवा भवट्टितीए ॥१५३॥ गाहा, भवट्टितीए देवा अणुत्तरो-ववाइया, कायट्टितीए मणुस्सा सुहकम्मसमायारा सत्त भवगहणाणि सत्तट्ट भवाणि वा, तद्धवे मोक्खं प्राप्तस्य सत्त, अप्राप्तस्याट्टो, अणुपरिअट्टितुं असंखेज्जासाउएसु उवज्जंति ततो देवलोगं, तिरिक्खजोणिएसु च जे पतणुक्रम्मा, 'परिक्कम्म रज्जु रासी ववहारे तह कलासवण्णे य । पोगल जावं तावं घणे य घणवग्ग वग्गे य ॥१॥' गणिते विशेषाः सर्वे, तत्थ रज्जुगगणितं पोंडरीयं, संठाणे चउरंसं संठाणं पोंडरीयं, एतेसिं विवरीया कण्ढरीआ, भावपोंडरीए-ओदइए उवसस्मि ॥ १५५ ॥ गाहा, ओदइए य भावे पद्माणे अणुत्तरोववाइया तित्थगरसरीरं वा, उवसस्मि ए उवसन्तमोहणिज्जा, खइए केवलणाणिणो, खओवसमि ए चउदसपुव्वी पर-मोही विपुलमई, पारिणामि ए भवसिद्धीआ, उक्ता भावपोंडरीआ, शेषाः कंडरीयाः ये अप्रधानाः । अहवावि पाण ॥१५६ ॥ गाहा, पाणे मइणाणपहाणा जे उप्पत्तिआइमइजुत्ता, सुत्ते चउदसपुव्वी, ओहिणाणे परमोही, मणपञ्चनाणे विपुलमई, सन्वेसिं वा केवलं, दंसणे खाइए, विरतिएवि खाइए, विणए अबुद्धाणादिवियजुत्तो जो अणासंसी अज्झण्ये परमसुक्कजाइं, उक्ता पोंड-

रीया, एत्थं पुण अहिगारो ॥१५७॥ गाहा, दब्बपोंडरीएण, तत्थवि सच्चित्तदन्वे गिण्हिअ वणस्सइकाइअजलरुहपउमवरपोंड-
रिएणाहिगारो, भावंसि अ समणेणं, कयरेणं समणेणं १, जो सो खाइअणाणंदंसणचरित्तविणयऽज्झप्पजुत्तो, वुत्ता णिकखेवणि-
जुत्ती । इदाणि सुत्तफासिअणिज्जुत्ती, अणुचरित्ते चेव सुत्तिअप्पा च कासइ वा उवुच्चइ 'उवमाइ पोंडरीए' गाहा, वण्णगुणो-
वचएण तस्स णिप्फत्ती, अहवा मूलाइ तदंगोवचएण, एयस्स दिट्ठतस्स को उवसंहारो १, जिणोवदेसणा सिद्धित्ति अहिगारो, स्वाव
कथं सिद्धिं गच्छंति १, उच्यते—'सुरमणुअ' गाहा, उवगाणाम असंजया जीवा, चउणं गईणं उवगा भवंति, पभू चरित्तेण उवगा
चरित्तं, तेण वा भिज्झइ, ते इमे मणुस्सा चेव, मणुस्सेसु अहिगारो, ते चेव महाजणेतारो भवंति आश्रयणीया इत्यर्थः, तेसु
विसेसेण रायाणो, तेसु विसेसेण चक्रवर्त्तिनः, तंमि गाहिते प्रायेण सर्वलोको ग्राहितो भवति, उत्तमप्रहता मार्गः सुखमितरो
जनः प्रपच्यते, किंचान्यत्—'अवि दुस्साहियकम्मा' गाहा उक्कोसकालद्धितीपओगेवि णेरइआउगणिव्वत्तीए आउयसंवद्धे,
जिनोपदेशात् संवोहिं लद्धुं केइ तेणेव भवेण सिज्झंति, ते अंगंधमोक्खा, पडुपन्नाणागते अमणुएहिं अहियारो, सा य पोक्खरणी
दुरोगाहा, कहं १—'जलकदमाला' गाहा, जलमगाहं कदमोनि अगाहो, कलंगुगावह्निमाईउ वल्लीओ, पउमाणि उप्पलसंठाणा,
जंवाहिं वा ग्राहाहिं वा, विजा केवलणाणविजा, सुत्ताणुगमे सुत्तं उच्चारयेन्नं अस्खलितादि, 'सुअं मे आउसं तेण' (ख० २)
इत्यादि, श्रुतं मया आउसंतेणेत्थत्र चत्वारः प्रकाराः, इह खु अस्मिन् अवचनेसु वा, सुअगडस्स वावित्ते, एसुत्ति खंधो, पोंडरीएण
उवमा अतः पुण्डरीकाध्ययनं आदाणपदेण ना पोंडरीयं, से जहाणामए पोक्खरणी पोक्खरं णाम पउमं, पुष्कराण्यस्यां
संतीति पुष्करणी, गिआ, वहुदगा आतीरभरिता, सीदंति तस्मिन्निति स्वेदः पक्क इत्यर्थः, पुष्करिण्यर्थ उपलब्धो यया सा लद्धत्था,

कथाः? प्रयत्नोक्तः, पुष्करादिवलज्जोत्पत्तिः, पुष्करन्ते विषयः, विसेसिअहं पोंडरीआहं तस्यां मन्ताति पोंडरीनिणी, तेषां स्वगुणैः चक्षुष्मणां मनसः प्रगादं जनयतीति प्रासादिका, ददुव्वा दरिमणिजा, अभिमतरूपा प्रतीतरूपा प्रतिरूपा, तत्त्वतत्त्वनि जाय जलं पंक्षो अ, देशे देशे तदंशः तदिहं जत्थ गणं तत्त्व अण्णाणिवि, अणुपुब्बिज्जिना, पंकादुचीर्य जलमतिक्रम्य ग्निता, उस्सिमता जलतादा दूरमतिक्रम्य उस्सिमता, रोयन् चक्षुषः, यदितरो वर्णं ग्णां थेतोऽस्तीति वर्णवतः, गन्धाः सुरभिः, जत्थ गंधो तस्मात्सोवि, फारां, स्वेदः कोमलः, चण्णमंतादिग्रहणात् नातिक्रान्तययाः, अजहरा इत्यर्थः, तीसे(णो) पोक्कन्नरिणीए चहुमज्जेदस्स माए एगे महं पउमे प्रथानत्तं गृहीतं, अणुपुब्बिज्जा जाय पडिस्सवे । सत्तावन्ति च णं तीसे पोक्कन्नरिणीए ते नह्वी०, सत्तावन्तिनि सर्गा-
ण्येव सुगालनालपत्रकेसरकर्णिकाँकजलैरुपेतानि, अणुपुब्बेण पचाहं जहा आतट्ठा उस्सिमताणि जाय पडिस्सवाणि, अहवा सत्ता-
वन्ति सत्ताणि चैव पउमवरपोण्डरीयाणि, अणुपुब्बित्ताणि जाय पडिस्सवाहं, सत्तावन्ति च णं एगे पउमवरपोण्डरीए जाय पडिस्सवे,
सुत्ता पोक्कन्नरिणीए, तत्प्रयोजनं तु अहं पुरिसे पुरित्थिस्साओ दिसाए तीरे ठिजा एवंच दास्सी आत्मसम्भावितत्वात् अह-
मस्मि पुरुषः देशज्ञः कालज्ञः क्षेत्रज्ञः, देशो येन यथा च तीर्यते, कालः दिवसो, कुचलो दक्षः, प्लवने उत्पतने च उत्पाटने च
पण्डितः, उपायज्ञः तरितुं ग्रहीतुं पुनरुत्तरितुं च, विअत्ते वयसा वक्तव्यः अपोडशरुः, मेधावित्ति आशुग्रहणधारणसंपन्नः अवा-
लोऽवुडो ना, व्यक्तबुद्धिर्वा, एगद्धिताहं वा सत्तावन्ति वा सत्तावन्ति एयाहं, तेसु २ कजेसु अधिकारित्वात्, मग्गणुत्ति मग्गविदू जेण उत्तरिज्जहं
मग्गसा गतिआगति जो जेण वा कालेण गम्मइ उत्तरणं च, परक्कम्मणू तरितुं जाणइ, अहं इह अहमेकः एतत्पोण्डरीकं समर्थः,
उत्पाटयितुं च, उण्णिक्खिविस्सं उप्पाडेस्सां, इति वचा वट्ठा, अभिमृहं परक्कमे अभिपराक्रमेत्, यावत् अभिक्रमे तावत् महंते उदए

आगाहे, सेतो-पंक्तो सोवि अगाहो चैव, पुणवि केण पउमाणि संभवन्ति ? जाव २ परिसंते, जाव २ सेते पादं छुमइ ताव २ खुप्पइ उदये सिग्गो इत्थे पादेवि छुमंतो अहिअतरं खुप्पति, पहीणे तीराओ भृशं हीनः प्रहीणः, तीरं अवगत इत्यर्थः, अपत्ते पउम-वरपोंडरीयं णो हव्वाए मग्गे, ण तरंति पच्चुत्तरिउं परक्कलं वा गंतुं पोंडरीयसमीवं वा उल्लंघेतुं, निवृत्ता कथा त्रोटने, अउत्तरा उद-कतलमतिक्रम्य विसण्णे ते सेते खुत्ते पढमो पुरिसे। अहावरे दोच्चे (सू० ३) ॥ एवं चत्तारिवि। अह भिक्खू ल्हूहे रागद्वेय-रहितः तौ हि स्नेहभूतौ ताभ्यां कर्मादत्ते, जहा णेहत्थुप्प(तुप्पि)तगतस्स, रुक्खयेरेण ण लगइ लग्गा वा पप्फोडिता पडइ, एवं वीतरागस्सवि कम्मा ण वज्झन्ति, संपराइअं, इतरं वंधइ जाव सजोगी, अजोगिस्स तं पि ण वज्झइ, संसारतीरद्वी खेत्तण्णे व्रतसमिति-क्रयायाणां, मव्वठाणपदाणि संजमोनाए समोतारेयव्वाइं, अण्णतरिओ दिसाओ, अणुदिसा अग्गेयादी, समोतारं वा पडुच्च अण्ण-तरीओ पण्णवगदिसाओ दसप्पगाराओ, भावदिसाओ वा अट्टारसपगाराओ, पासंति ते चत्तारि ग्राहिणो तीए णो हव्वाए०, एतेहिं पुरिसेहिं एवं गाता वयं एवं पोंडरीयं उच्चिक्खिस्सामो, न उवायमुपायाओ अंतरीयं, पोक्खरिणीए एवं उप्पाडेत्तव्वं, अयं तु विशेषः, अहमंसि खेयन्ते जाव उण्णिक्खिक्खिस्सामि इति बुच्चा णो अभिक्कमति तीसे पोक्खरिणीए, तीरे ठिच्चा सद्धं कुज्जा उप्पदाहि खलु भो पउमवर २, अह से उप्पत्तिने किट्ठिते वण्णिते, कथिते इत्यर्थः, किमर्थं पुक्करिणीदृष्टान्तः कृतः ? अर्थोऽस्य मर्यादया ज्ञानव्यः, भंते ! त्ति आमंत्रणं, अन्योऽन्यं समणा समणे वदंति, किट्ठितं गायं-दिट्ठितो, से किट्ठिते भगवता, अम्हे पुण से अणु-पसंहारितस्य अट्ठं ण आयाणामो, भगवान्-आयुग्मन् ! श्रमण इत्यामन्व्य उवाच, हंतेति संप्रेषे पृष्टोऽहं भवद्भिः, अहं त्वाख्यामि आइक्खामि, विभयामि किट्ठेमि पवेदयामि, अट्ठं अयमेव पुक्करिण्यर्थः, यदर्थमुपेताः स्यः, सहेतुमिति हेतुः नास्ति जीवः शरीरा-

दृश्यं गण्णादिरहितत्वादिति एवमादि हेतुः, किं कारणं—हेतुदृष्टान्तः, उक्तानित्यर्थः, यथा ते पुरुषा अप्राप्ताश्रिता विपन्ना एनं
चक्ष्यमाणा अन्नउत्थिया अपारगा संसारस्य, अभिप्रेतस्य चाड्यस्येत्युपसंहारकरणं, अथवा सर्वज्ञानं निरर्थिका वाक् न भवतीति
सअङ्कं, एवं हेतुकारणे अपि, अथवा सन्न हेतुणा सहेतुः, एवं कारणेति, अथवा स्वो हेतुः स्वहेतुः, एवं कारणं, सत् प्रशंसास्ति-
भावयोः, शोभनोऽर्थः सदर्शः, सद्हेतुः सत्कारणं वा, अथवा निमित्तं हेतुरुपदेशः प्रमाणं कारणमित्यनर्थान्तरं, लोगं च म्वल्लु
मए अरुपाहृद्रु मए लोगो अङ्गविहो, यथाप्ययमात्मा एवं लोकान्मा, तमङ्गविहं आहृत्य मया सा पुष्करिणी नुहता, अथवा
आत्मना ज्ञात्वा मया पुष्करिणी दिष्टतो नुहत्तो, नान्यतः श्रुत्वेत्यर्थः, कर्म उदगं, कामभोगा सेओ, कर्मोदयाद्वि कामसंगो भवति,
कामसंगा वा पुनः कर्म ततो जन्म, पोंडरीयाणि पौरजणवया चट्टुपोंडरीयं राया, अण्णउत्थिया ते पुरिसा, धम्मो भिक्खू, धम्म-
कहा सद्दो, णिव्वाणं उप्पतो, सर्वस्मात्संसारानुत्तीर्य लोकोग्रे स्थानं, एवं च खलु मए णिव्वाणार्थं नुहत्तं, ताव संखेवेण पोक्खरिणी-
दिष्टतो समोतारितो, इदाणि विथारिज्जइ, उक्तं हि—पुव्वभणितं हि०, इह खल्ल पाइणं चा०, इह मणुस्सलोमे पणवगं पडुच्च
संति-विज्जंते एगतिया ण सव्वे, अभिगिहीतमिच्छादिट्ठीणो भवंति, उपलक्षणत्वादनभिगृहीता अपि, के ते ?, आर्या अपि खेत्तादि-
आयरिया, तव्वहरित्ता अणारिया, इक्किक्का उच्चागोअणिच्चागोआ, जच्चातिएहिं मतट्ठणेहिं जुत्ता उच्चागोता, तेहिं विणा णीआ-
गोआ, प्रांशवः कायवन्तः वामनकुब्जहस्त्वन्तो एक्केक्का पुणो सुधर्णा वेगे अवदाताः श्यामा वा वण्णमंता काला पिंगला वा दुव्वण्णा
अथवा काला अपि स्निग्धच्छायावन्तस्तेजस्विनश्च सुधर्णाः, अवदाता अपि फरुसच्छविणो दुव्वण्णा, उक्तं हि—‘चक्षुःस्नेहेन सौभाग्यं,
दन्तस्नेहेन भोजनं । त्वक्स्नेहे परमं सौख्यं, नखस्नेहेऽश्नादिकं ॥ ? ॥’ सुवण्णा णामेगे सुरुवे भंगा एकिक्का, सुरुवा दुरुवा

अहीनपंचिंदिया नातिश्रुता नातिकृश्याथ सुरूपा, इतरे दुरूपा, अहवा ये चक्षुषो रोचन्ते ते सुरूपा, इतरे दुरूपा, तेसिं राया भवति, महं-
तग्रहणं महाहिमवंते, सक्रो चेव मलयो बुचति, मंदरो सुमेरु, महिंदो सक्रो, तत्थ हिमवंतमलया पच्चक्खा, दिट्ठतो, मंदरमहिंदा
परोक्खा, सारं स्थंयं, पर्वतानां औपधिरत्नसंपण्णा, महेन्द्रश्चापि धैर्यैश्वर्यविभवाकुलप्रसूतत्वादमर्यादां न करोति, अचंचतविसुद्ध-
पूर्वकमपि तस्म असकण्णा वर्णा, लक्षणसंपन्नो चिरंजीवी निरुपहतं च तस्य राज्यं भवति, मातुं पितुं सुजातं जहिच्छित्ते मणोरहे
पूरयति, दयान्द्र दाणशीलो वा, दयप्पत्तो, सीमा मर्यादाकारः, क्षेमं परचक्रादिनिरोधो सेऊ-पाली यथा सेतुं नातिवर्तन्ते अपि,
एवं तत्कृतां मर्यादां नातिवर्तन्ते भृत्याः, केतुर्नाम ध्वजः, केतुभूतं स्वकुलस्य, आसीविसे सो जहा दृष्टमात्रमेव मारयति एवं
अवकारिणो रिऊणो अ आशु मारयति, वग्घो अतीसयददग्गाही य, पोंडरीयं प्रधानं, गंधहत्थी गंधेण णस्सति एवं तस्सवि,
एवं तस्स मत्थवलं, मारीरं चतुरंगं च, पच्चमिता सामंता दाईआ तक्करा डिंवं सचक्कं-रज्जखोभादि परचक्कं-परवलं, परिसयतीति
परिसा, 'उग्गा भोगा राइण्ण खत्तिआ संगहो भवे चउहा। आरक्खिगुरुवयंसा सेसा जे खत्तिआ ते उ ॥ १ ॥' भट्टा जोधाः, ते
तावद्भट्टत्वमप्राप्तयत्वात् कुर्वन्ति ते भट्टपुत्राः, एवं सर्वत्र, लेखकाः धर्मपाठका, रक्षका रसकाद्या, प्रशस्तानि कुर्वन्तीति प्रशस्तारो,
लेच्छवि कुलं लिच्छाजीविणो वा वणिजादि, माहणा जेसिं अण्णे वणिआ ववहरंति ते, इड्डिते वणिआ इति इड्भा, आह हि- 'अणु-
अणपुत्राभ्यां०' इत्यादि, तेसिं च णं एगतिए सट्टी भवइ, धर्मशुश्रुर्वा धर्मजिघृक्षुर्वा, काममवधृतार्थे, अवधृतमेव हि आश्र-
यणीयं आश्रीयते, प्रफुल्लसरो वा पत्तोवगाडिजुत्तो वा वणसंडो, कसु इच्छायां वा कामयमाणा तं ग्राहिष्यामः, ससमयं परसमयं
इत्येवं समणा पासंडी माहणा गिहत्था पहारंगु-पत्थेति, तत्थ णं मच्छरेण नासदीयेन वयमनेन स्वप्रणीतेन धर्मेन पण्णवइस्सामि,

न एवं सम्प्रधार्य तदंशिकं गत्वा हंभो आमन्त्रणो, अत्यर्थं जाणह यद्वक्ष्यामः, गयात् त्रायन्ति इति भयत्रातारः, ते तु राजानः,
उग्राद्याश्च तद्भूताः, जहा मे से धम्मे मम एव प्रत्यक्षः, सुदृढ अक्खातो सुपण्णत्ते, कत्तो लोभायतयम्मो, तेषां आत्मा विद्यते
न तु शरीरादर्थान्तरं, शरीरमेवात्मा, तत्परिमाणं उड्डं पायतले अहे केसगा तिरियं तयाए, ता वातेन जीवति, सदा विजति
पज्जो प्रकारो पज्जवपकारो, कस्सिणं-कस्सिणं शरीरमात्मा जीवे जीव इति सरीरे जीवति शरीरादनर्थान्तरमेव जीवितं, तद्विनाशो
जीवविनाशो, वातपित्तश्लेष्मणश्च शरीरं त्रिविष्टं भवत्यत्र चर्द्धते, तेषामेकतरभावे शरीराभावः, एतावन्तं जीवितं यावत्सरीरमन्वि-
कलं, आह हि-एतावानेव परमात्मा, तच्च विगतं शरीरं आदहणं परेहिं णिज्जू, आहत्य यस्मिन् सुहृदो दहति तं आदहणं-इमंशानं,
परेहिं चउहिं पुरिसोहिं णिज्जू अगणिज्झामिए, कावोतो पारेवओ, आसनं ददातीत्यासंदी धारा, चत्तारि गामं पञ्चेन्ति, मंचगंपे
पाणा आणेति, यदि पुनरात्मा विद्यते तेन शरीरे छिद्यमाने भिद्यमाने दह्यमाने वा निस्सरन् उपलभ्येत, इध्रविनाशो शकुनिवत्,
इत्येवं शरीरादूर्ध्वमविद्यमाना, जेसिं तं सुअक्खायं, किमाख्यातं?, यथा अण्णो जीवो अण्णं शरीरं तस्मादप्येवासुअक्खातं, णो
विविधं पवेदंति, अयमाउसो! आया दीहेति वा, यदि शरीरादर्थान्तरमात्मा स्यात् तेन तस्याशरीरवत् संस्थानं वर्णगन्धरसस्पर्शा
उपलभ्येरन्, न चोपलभ्यन्ते, इह यदस्ति शरीरादर्थान्तररूपं दीहं हस्सं वा जाव अद्धसमं वा, कण्हेत्ति जाव लुक्खेत्ति वा एवं
तावच्छरीरादन्यो नास्ति, कहां से जहाणामए केइ पुरिसो कोसिओ अंसिं इत्येवमादिभिर्दृष्टान्तैः शरीराणां दाहे सति छेदे
वा को दोषः परमात्मिकोऽस्ति? अविद्यमाने जीवे, अथवा शरीरादूर्ध्वमविद्यमानो जेसिं तं सुअक्खायं, किमाख्यातं? यथाऽन्यो
जीवोऽन्यच्छरीरं, तस्मा तं मिच्छा, यस्माच्चैवं तस्मात् हं भो हणथ पयध, उक्तं हि-पिव गोदब साधु शोभने०! तावं ते जीवा न भवंति,

णत्थि परे लोए, ते एवंवादिणो विष्पडिवेदंति-विविधं प्रवेदयन्ति २, किरिआइ वा अकिरिआइ वा, यद्यात्मा मृतः परलोकं गच्छेत् सक्रियः, क्रिया कर्मवन्ध इत्यनर्थान्तरं, ये चाक्रियावादिनः तेसु सुकडडुकडविवागो ण भवति, सुकडाणं कल्लणफलविवागो, सुकडकारी च साह, दुकडकारी असाधू, सुकृतकल्याणाच्च साधोः सिद्धिर्भवति विपर्ययवद्, असिद्धिः असिद्धस्स दुकडकारिस्स इतरस्स णिरयो, तेपामेते एवं प्रकाराः स्वकर्मजनिताः सुकृताद्याः फलविपाका न भवति, त एवं संसारं स्वकर्मविहितं अश्रद्धानाः निरुत्तरेवेहिं कम्मसमारंभेहिं प्राणवधाः अथवा स्वयं परेहिं च, यथा च त्रिरुत्तरुवाइं सदाईणि कामभोगां समाभंति अर्जयन्ति रक्षयन्ति, 'भुज पालणाभ्यववहारयो'रिति भोजनायैव एवं एगे पागडिभिणि, कम्मप्रागल्भीति धृष्टाः, अण्णं जीवं अण्णं शरीरं, जातिस्मरणथणाभिलासादिहं दिट्ठतेहिं अथविदितं अन्यत्वं दरिसिज्जमाणं असद्वहमाणा तथापि धृष्टाः णिहुज्जा मामगं धम्मं पणवयंति, कथमिति यथा नान्यः शरीरादात्मेति, तं सद्वहमाणा तं पत्तिअमाणा साधु अक्खाता आख्यातीत्याख्याता, कामं 'कप्पु इच्छायां' इच्छामि देवाणुप्पिया ! तं तुमे अम्हाणं तज्जीवनस्सरीरको पक्खो अक्खातो, इहरहा वयं परलोगमएण हिसादीणि सुहसाहणाणि परिहरमाणा दुक्खिता आसी, संपति णिस्संकिंतं पव्वइस्सामो, इहरहा हि मज्जं मंसं परिहरामो उववासं करेमो णिरत्थयं चैव, अस्माच्च करणात् वयं भवतां मत्तुपकारं कुर्मः, आयुष्मन् ! पूजयामः, केण ? असणेण वा ४ गंधेण वा ४ तत्थ पूजणाए आउड्डियु, एतेहिं चैव असणाइएहिं मयणामणवमहीहिं वा, तत्थ एगे णिकामंसु, णिकामं णाम एवं तावं पुव्वं जेहिं समणेहिं गहिता ते ते पूएन्नि, स्याद् बुद्धिः, यदि नास्ति परलोगो किं ते पव्वइता ? उच्यते, तेसिं लोगायतियाणं पासंडो चैव णत्थि, ते पुण अण्णेमिं केमिं गेरुअलिगमाईण. मच्छंइमतिक्रियजं धम्मं सोतुं भणति-तेसिं अंतिए पव्वइतुं समणा भविस्सामो, अणगारा

ज्ञानं पानं कर्म णो करिस्सामो एवं संप्रधारयं तदन्तिके प्रव्रजिता आढत्ता पढितुं सोतुं न पच्छातं चेत् रुचि तं, अयना लोहपं-
क्तिनिमित्तं मृत्तमात्रापंडमाश्रित्य विचरिष्यामः, सुहृत्तामातिपुत्रवत् । किंच-चरगादिलिङ्गाश्रयन्ति, लोकपंक्तिनिमित्तं च
मृत्तमादयन्त्यात्मानं पञ्चयामो, पञ्चइतुं समणा भविस्सामो अणगारा जाय पानकम्मं णो करिस्सामो, पञ्चइयावि सन्ना तमेव
वादं वदंति यथा चयं अणगारा अकिंचणा जाय पानकम्मं णो करिस्सामो, उक्तं च—‘अतीति सरहस्यं’ इत्यादि, एवं ते कुकुडा
पापंडमाश्रित्य ममेव पचनपाननमादिगुसु हिंसाइसु पानकम्मेषु अप्पणा अप्पडिविरता रयमाईयंति, जं च तं अगाराइं सचित्तकम्माइं
विष्ण्णा दियंति परेहि य अदत्तमादियंति, अणोहि य अदत्तमादियंति, तेसु इत्थिक्काईएसु कामेषु सुच्छिता, किंच-ण जाणइ
मवं ते मुच्छिता इव न तत्र दोषान् पश्यन्ति, गृद्धास्तदभिलाषिणः, ग्रन्थिताः वद्धाः न तेभ्योऽपसर्पन्ति, अज्झोववातो तीव्राभि-
निवेगः, ‘कामस्य विचं च वपुर्वयश्चे’ति मूलभित्तित्वा कामसाधनेष्वपि लुब्धा ते ताम्भु रक्तास्तत्प्रत्यतीकभूतेषु द्विष्टाः, मनसि
चक्रुः, उपकारं कृत्वा ताभ्यामेव रागद्वेषाभ्यां बाधितमनस्त्वादश्रद्धाणा अप्पणं समुच्छिदंति, कुतः?—कामभोगवृण्णापंकात्, परा-
स्तच्छिष्याः तन्नइरित्ताइणो अण्णाइं पाणाइं समुच्छिदंति, अथवा तेसिं लोगायतगणं संसारो चेव णत्थि, किं पुण मोक्खो?,
तेण न युक्तं यत्कुतो अप्पणं समुच्छिदंति?, उच्यते, केणापि प्रकारेणासद्भावनेनेत्यर्थः, स समुच्छेदो नाम विनाशः अभावभ-
वणमित्यर्थः, त एवं विप्रलंभतोऽप्यात्मनः अभावं कर्तुमसमर्थाः, कथं?, तदुक्तं—‘जातिस्मरणात् मत्ताभिलाषात् पूर्वोपरगमना-
गमना’दित्येवमादिभिः सरीरादन्यो जीवः, ते एवं महामोहिताः पहीणा पुव्वसंजोगं—गृहावासं णातिसंयोगं वा, सारिओ सम-
णाण धम्मो, संसारी वा जीव इति श्रद्धानं, जहा भट्टारएहिं भणितो सद्धतो अन्योऽमूर्त्त इति उप्पदर्थनार्थः, हेतुं गिहियासो जहा

हृद्विधि, तान् रुचात् विद्वः, पारं प्रव्रज्या फलं वा पारलोकिकं वा सगो मोक्षो वा, अंतरा कामभोगंसि पंक्रमि विमृणा णर-
नादि दुर्गतियंसि वा । पढमे पुरिसजाते, अह्वाचरे दोच्चे पुरिसजाए । इह खलु पाइणं वा ४, संतेगतिया ५ जाव
से पंचमायाणह् भयंतारो जहा मे से धम्मे सुअक्खाते, कयरे धम्मे १, पंचमहब्भूइए, इह खलु खल्विति विशेषे-
पणे, किं विधिनए १, सांख्यसिद्धान्तो, जहिं णो कज्जइ किरियाइ वा अकिरियाइ वा, क्रिया कर्म परिस्पन्द इत्यनर्थान्तरं,
तद्विपर्ययः अक्रिया अनारंभः अवीर्य अपरिस्पन्द इत्यनर्थान्तरं, सुद्रु कडं सुकडं, दुद्रु कडं दुकडं, सुकडमेव कल्लाणं पाप-
मितरं, शोभनं-साधुमितरमभोगं इण्णितार्थः भिष्णानां सिद्धिविषयः, असिद्धिः, निर्वाणं वा सिद्धिः, असिद्धिः संसारिणां णिरएत्ति
वा अणिरयः तिर्यग्योनिः मनुष्यामराः, स्यात्कथं महाभूतान्यचेतनानि क्रियाकर्म कुर्वते १, उच्यते, सत्त्व-रजस्तमोभिः प्रधान-
गुणरधिष्ठितानि कर्म कुर्वते, उक्तं च—“सत्त्वं लघु प्रकाशकमिष्टमुपष्टम्भकं बलं च रजः । गुरुवरणरुमेव तम ” इत्यादि, सत्त्व-
रजस्तममां माम्यावस्था प्रकृतिः, प्रधानमव्यक्तमित्यनर्थान्तरं, तत्र रजोबाहुल्या क्रिया भवति, तमस्तु गुर्वावरणकं चेति कृत्वा
अक्रिया भवति, सत्त्वबाहुल्या सुकडं रजस्तमोबाहुल्यात् दुकडं, एवमन्यान्यपि कल्याणसाधुसिद्धिनरकादीणि अ०, प्रशस्तानि
मन्त्रादुल्ल्यात्, रजस्तमो न यदि स्यान् अवि अंतगो वृणस्य कुञ्जीकरणेऽपि पुरुषोऽनीश्वरः, गुणकृतं फलं भुंक्ते, उक्तं हि—
‘तम्पातत्संयोगादचेतनं चेतनावदवभाति । लिंगं त्वप्रकृतिगुणं कर्तृत्वे च भवत्युदासीनः ॥ १ ॥ तं च पदउद्देशेण पदानामुद्देशः
पदार्थो पञ्चभिरुपदेशात्, वाच्यस्य समवायणं ममवायः, स्यात्-कथं समवायः १, प्रधानत्वात्, उक्तं हि-प्रकृतेर्महान् महतोऽहंकारः ०,
प्रतिलोमं संसारः, प्रधानमेव समवेति, अनिमिता न केनचिदीश्वरेणान्येन वा अभ्रेन्द्रवन्त्वादिवत्, स्वयं प्रादुर्भूताः, अनियया न

निर्मिताः न निर्मितव्यं, येषां अयत्कार्यं नेपामभून् एन काष्ठादग्निनिर्मयते मृदुपिडाञ्च घटः इत्यादि, नैनं सांख्यानां, कारणे कार्यमग्रावात्, न हि किञ्चिन्निमित्तव्यमिति, अकटा णो कडा यथाऽन्येषामकृतकमाकाङ्ग एनमकडा, यथा च घटः कृत्रिमः एवं नो अ कत्तिमा, अकृत्रिमत्वादेव च अनादी अणिघणा नेत्तत्ता भवति, ततोऽवन्ध्या न शून्या, न तेषां कश्चिन् स्वामी प्रनत्ते इत्यतः अपुरोहिता, पुरुषार्थे तु स्वतः प्रवृत्तिरेषा, आह हि—‘वत्सविद्विनिवृत्तं क्षीरस्य’ यथा, अथवा नैवैषां कश्चिदेकं इन्द्रियाणामिव चक्षुः प्रधानं, स्वविषयवचन्ति हि भूतानि, सकृत्तत्ता नाम सासतनि, स्वकृतभावः स्वकृतत्वं, आयततट्टं पुणेगे उक्तानि भूतानि भूतकारणाणि च, अव्यक्तमहदहंकारः तन्मात्राणि, स्यात्—किमेषां प्रवृत्तिरिति ?, तदुच्यते, पुरुषार्थः स एवेषां पष्ठ यदर्शनातिवर्त्तते, असावपि सन्नेव, सन्वेऽपि प्रधानवत् शाश्वतः, सतश्च नास्ति विनाशः परमाणुवत्, असतः सम्भवो नास्ति खल्विपाणवत्, आह हि—‘असदकरणादुपादानं’ एताव जावज्जीवकाएत्ति, किमिति ?, न कश्चिदुत्पद्यति वा विनश्यति वा, नापि संसरति सर्वगतत्वात्, कूटस्थवदतिष्ठते, एताव अस्थि, कोऽस्ति ?, यदस्ति तदेतावदेव, प्रधानपुरुषावित्यर्थः, एताव ताव सञ्चलोने प्रधानः पुरुषानेव लोकः, एतंमुहं कारणमित्यर्थः, कारणभावः कारणता, अवि अन्तसो प्रधानपुरुषो व्यवस्य तृणाग्रादपि किञ्चिदन्यतो जायत इति, परमात्मा कारणात्मा तु करोति, तत्फलं तु परमात्मा भुङ्क्ते, तद्यथा तत्प्रकृति पुरुषान्तरं जानीते स किणंकिणाविमाणो, जो किणाकिणावेति च सोऽमुक्तोऽपि जायते, अनुमोदतेऽपि, कारणकारणाहं तेण ताहं गहिताहं, उक्तं च—‘जो स्वायइन माणुस्सं मांसं अण्णं कतो स मेलेति ?’ एवं पयणपायणाहंपि, एतेहिं पुण तिहिंवि णव कोडीओ गहिताओ, अवि अन्तसो पुरिसमवि विकिणिता एत्थवि जाण णत्थेत्थ दोसो, तेणोऽवि पडिवेरंति, सव्वे सिद्धंते मोचुं अण्णत्थ किरिआदि वा

अकिरिआइ वा जहा संखसिद्धे नुत्तं तहा किरिआइ वा अकिरिया २, तेपामुनरं-अत्यन्तानुपलब्धेः प्रधानेऽ नस्ति, सत्ता-
धम्मपेकांतेन नास्ति, कम्ममा १, यस्य च भवति उपलब्धेरनुपलब्धेश्च, तथा कारणात् कार्यस्यान्यत्वात्, इत्येवमादिभिर्हेतुभिः
सांख्यसिद्धान्तस्योत्तरं, एवं तेहि विरुद्धरूढेहि कम्मममारंभेहि जाव भोअणाए, एवं एगे सामगं धम्मं पणवेंति, आत्माप्यथैषा-
मकर्त्ता, तथापि निर्लज्जा सामगं धम्मं पणवेंति, यद्यकर्त्ता तेन पणवणा ण जुज्जेते. नुद्धेऽप्यचेतनत्वात् वटस्येव प्रज्ञापनामामर्थ्य
नास्तीति, ततन्तदुपदेशदुरभावात्, कागं च खलु परलोगमिति च ते महायक्षा सोऽहया ते समणप्राहणा पूंति, न तु प्रत्युप-
सामर्थ्य, लोकायतिक्रवन्, जाव णिकामंडसु, पुब्बामेव तेहि णातं भवति भस्मराट्ठाए ते अप्पणा आचरता उद्देमगादीनि आचयंति
एवं जाव कामभोगमेयंसि० दोचे पुरिमजाते ॥

अदाचरे तने पुरित्से (सू० ४) इस्सकारणिण, इह हि पुरियाइया धम्मा-स्वभानाः, जीवानामजीवानां च, अत्र जीनयग्भा
जन्मव्याधिजरायोगजोरुमपादुःखजीवितमरणायाः, अजीवधर्मा अपि मूर्त्तिमताममूर्त्तिमतां च द्रव्याणां, मूर्त्तिमतां तावन् वर्ण-
गन्धरसस्पर्शाः, अमूर्त्तिमतां आकाशदिह्लादीनां, दिश्यन्त इति दिशः, परापरत्वादि कालस्य, अब्दगुणमाकाशं, कनरः पुरुषो
योऽगौ परमेश्वरः चिण्णुगीचरौ वा?, आह हि-‘पुरुषः कर्मणां कर्त्ता०’ तथा चाहुः-‘ईश्वरान् संप्रवर्त्तते’ अपरे ग्राहुः-‘एका मूर्त्तिः
त्रिधा जाना०’ इत्यतः पुरुषादीया, पुरुषप्रतीताः पुरुषेण प्रणीयमानास्तान् प्रकारानापन्नन्ते क्षीरवन्, पुरुषोत्तमीयाः न मी न
नपुंसो, पुरुषः प्रधानः, पुरुषेण प्रदक्षिनाः प्रयोजिताः, यथा प्रदीपेनादित्येन वा घटः, पुरुषणाभिगमन्नागताः गर्गगतत्वान्,
पुरुषेण आभिगुह्येन अणुगता गर्वगतत्वान् गृणालगतुंवा, न पुरुषमुदस्य गच्छते, पलयकालेऽपि पुरुषमेवाधितिष्ठन्ति जलोम्मिमन्,

अहं हि- 'जहं मल्लिङ्गं तरंगा०' उपान्तः गण्डे जहा गरीरे जाए नुहे जाव अभिभूय निद्रुह, यथा ना तं ममादिभिः क्रियाविशेषः समितं मरीरोव अभिभूय निद्रुह एमेन धर्मा इस्मरईया०, एवं सेमाङ्गि । जंषिय इमं दृवालयं गणिपिडगं, तं जहा-आयारो जाव विद्धीपाओ सव्वमेनं सिन्ध्या, अनीञ्जरणीतत्तान्, ने हि ईश्वरं न प्रतिपयन्ते, ततः स्वच्छन्दचिकल्पितानि आत्माणि प्रथयन्ते, नयं तीर्थकरा इति मूढानां नचो, 'सादगतोरविशेषाद् गृहच्छोपलब्धेरुन्मत्तवद्' (तत्ता० १) अमन्यं, असत्यत्वात् अतथीयं अतः प्रमि-
त्यर्थः, यथातथ्यं आहतहिंयं एकार्थ्याचक्रानि वा पदानि गक्रेन्द्रवन् व्यञ्जवविशिष्टानि, इमं मच्चं इमं ईश्वरकारणीयं दरिसणं सच्चं अदृच्छियं, त एवं मोहाः मोहिताः सव्वं कुर्वन्ति, काउं तत्थेव ठव्वेति, सुद्रुठ ठव्वेति, तेमिं एवं मोहा मोहितता, मोहा पुरिससा रागो भवति, तस्सिन्ध्याभावतो तद्विद्विष्टु च द्वेषः, रागद्वेषमोहाश्च कर्मवन्धहेतवः, कर्मणः संसारो तदुःखं च, तेनोच्यते-तमेव ते तज्जा-
तीयं दुःखं नातिवर्त्तते मउणं पंजरं जहा, ते णो विष्पडिवेदंति, ईश्वरं मुत्तया अन्यतः किरियाइ ना करेति धम्मेषणत्ति, यथा इह खलु दुवे पुरिसजाते, किरियाणं अकिरियाणं च हेतुः, एवं ईश्वरस्योपरि तगं छोडुं विरुवरुवेहिं भणंति, 'यस्य बुद्धिर्न लिप्येत, हत्ता सर्वमिदं जगत् । आकाशमिव पंकेन, न स पापेन लिप्यते ॥१॥' तेऽपि परलोककंक्षी धर्मबुद्ध्या ईश्वरं भक्त्या पूजयन्ति जाव विमण्णं । तच्चे पुरिसजाते ॥

अहावरे चउत्थे (सू० ५) णितिया जाव जहा जहा मे एस धम्मे सुअक्खाए, कयरे ते धम्मे ?, णितियावादे, इह खलु दुवे पुरिसजाता एगे पुरिसे किरियामक्खंति, किरिया कर्म परिस्पन्द इत्यर्थः, कस्यासौ किरिया ?, पुरुषस्य, पुरुष एव गमना-
दिषु क्रियासु स्वतो अनुसन्धाय अवर्त्तते, एवं भणिचापि ते दोऽपि पुरिसा तुल्ला णियतिवसेण, तत्र नियतिवादी आत्मीयं दर्शनं

समर्थयन्निदमाह-यः खलु मन्यते 'अहं करोमि' इति अमात्रपि नियत्या एव कार्यते अहं करोमीति, तदायत्तत्वाच्चराचरस्य, यत्र चैव २ मेधात्रीग्रहणं तत्र २ नियतिवादिनः परामर्षः, एगो मणगति-अहं करोमि, वितिओ मणइ-णियती करेइ, एगडा, कत-रोऽर्थः ?-कारकार्यः, तत्थ पुण वाले एवं पडिवज्जंति कारणमावन्ने, अहंमि दुःखामि वा वाधनालक्षणं दुःखं शरीरं, शोको इट-दारापत्यादिविप्रयोगादि, शोकः मानसः, शरीरेण मानसेन वा दुःखेन, शरीरेण जायति, करोमि त्रिभिः कायवाङ्मनोभिः तस्यामिति, तप्पामि वाक्षिरभ्यन्तरेथ दुःखविशेषैः, उभयथापि पीडयापि, मव्वतो तप्पामि परितप्पामि, एतत्सर्गं दुःखोदयं कर्म अहमकार्पाः परो वा मे दुःखति वा जा परितप्पति वा, परो एवमासी, नेअरो, नियतिवैति, एवं खलु सकारणं पर-कारणं एवं विप्पडिवेदंति कारणमावण्णा, मेधावी एवं विप्पडिवेदेइ जं खलु दुःखामि जाव परितप्पामि वा णो एतमहमकासि, किन्तु णियती करेइ, न चाकृतं फलमस्तीत्यतः णियती करेति, जति पुरिसो करेज तेन सर्वमीप्पितं कुर्यात्, न चेदमस्तीति ततो नियती करेइ, नियतिः कारिका, परोऽपि खलु जं दुःखति वा णो परो एतमकासी, णियतीए तं कृतं, एवं खलु सेसं कारणं, एवं विप्पडिवेदंति-इह खलु पाइणं वा ४, जे तसा थावरा पाणा ते पंचत्तं-संघातमागच्छंति, केण संघायमागच्छंति ?, सरीरेण, परि-जातवालकौमागयौवनमध्यमस्थविरान्तः पर्यायभेदः, परि आगाः परिआगाः, एवंविधेणैव शरीरेण वालादिपज्जवे विहिन्निवागो-विधानं, पृथग्भरणमित्यर्थः, त एवंविधो विधिविधानं, तच्चैवं-संघातपरियागविवागा विधानं, स्वकृतं वा कर्म विधानं, जन्मजरा-रोगशोकमरणानि वा, नरकतिर्यक्मनुष्यदेवेषु उत्तमाधममध्यमविशेषाः, विजयेणाह-इन्द्रसामानिकत्रायंक्षिणारिपद्यात्तरक्षकलोक-पालानीकग्रहीर्णकाभियोगयकिल्विणिकाः दगविधाः, तिर्यक्षु चेकेन्द्रियादयः, पणवणापदे जहा मणुस्सेसु संगुच्छिमा गन्धवक्कंति आ

य. ते एवं मंगति वा उच्यति, नित्यं कालसंगता हि पुरुषेण नियती, यथा रूपं स्वर्गेन, अग्नौ लोकेन, अथवा आपो द्रवा अक्षयवती
न, यथा गेहेः दक्षिणविषाणं मध्येणं, एवं सन्नजीवा नियतीन् विधानानि ग्रान्नुवन्ति, उपेक्षण-
मुपेक्षा, नियती करोति, पुरिसो उच्येत्स्वा, उच्येत्स्वया, एवं उपेक्षा हि नियतीनादः, एवं तान्जीवनिष्मिता नियती नृचा ।
इदानीं अजीवनिस्मिता, तज्ज्ञान-त एव संवातमागच्छति परमाण्वादयः, अत्रेन्द्रधन्वादि कानां वा संवातपरियगं, ते गि दो नणादि-
पञ्जया, विधेयः ते गि चैव संवातानं भेदो वण्णादिनिवेगो य, विधानं ते गि भेदः प्रकार इति, ते गि पि नियतीकनः, त एवं
संगतियं ने गि अजीवाणं, ता नियतीमंतरेणं णत्थि अणतो अकिरियाइ वा, जं च अणो रण्ति वापमाउड्ढति सभावओ एव,
ण पुण जहा लोगायतियाणं रूपकारणणिमिचं जाव सेयंस्मि विसण्णे, एते चैव चत्तारि पुरिपजाना णाणापण्णा सूक्ष्मसूक्ष्म-
तरमन्दगुह्यादयः, णाणान्णना वा ब्राह्मणादयः जातिकृता वर्णाः, शरीरा वा कृष्णश्यामादयः, छन्दोऽभिप्रायोऽभिलापमित्यर्थः,
अन्यस्यानिद्वजो भवति, 'अपणरस्स पिया छाप्पी' गाढा, जहा दोहल्लए चैव, महिलाणं णाणाविहा दोहल्ला उप्पज्जंति जहा मह्लि-
सामिस्स मातुं मेहकुमारस्स य, णाणासीला दारुणभद्रसीला, णाणादिड्ढी, एते चैव चत्तारि लोगायतिगादयो, एगगगहणे गहणं
तिणिज तिमड्डां पाण्डयमताइं, णाणारंभा असिमसिकसिवाणिज्जादयो आरंभा, अण्णेणं करंति, णाणाअज्जवसाणा तीव्रमन्द-
मध्याध्यवसानाः, मव्वेऽपि पहीण पुव्वगं आयरिया मगं अंतरा कामभोगेसु विसन्ना, उक्ताः पंच यथा भवी, तेऽपि किलापय-
गर्गतो अण्णउत्थिया, संपति भिक्खू चुचइ, जो सो पोंडरीयमुपाडेति, से वेस्मि भिक्खोरुयोद्वातं विवधुः सोऽहं वचीमि, पाट्ठणं
चा० पणवगदिसाओ भावदिमाओ गहिताओ, संनेगतिया मणुस्सा, सन्ति-विद्यन्ते, तंजहा-आयरिया वेगे जान दुरूवा वेगे

अणारियाणि पञ्चयन्ति, जहा अहयो वक्ष्यमाणः, णीयागोत्तावि जहा हरिणसखलो, इथगन्तो जहा अतिमुत्तो वामणा ना, दृग्गणस्सवेमु गो चेव हरिणसखलो, अणो वा जो कोइ दृग्गणरूयो, संपनंपि णियागोनवज्जा पच्चाविज्जंति, अण्णदेशे वा हरिणसवज्जा, दुरूमद्वण्णा पुण अव्यंगमगीग मदीमावि पच्चाविज्जंति चेव, खेत्तवत्थुविमामा, अप्पाइ० दुग्गततण्हारादीनां, भूयो वाहल्ये, इदं भूयः इदं भूयः इदमनयोर्धूयस्तरं, अल्पेभ्यः बहुतराणि, भुज्जतरं वेगेमिं, तद्यथा-अहं निय राजमंडलियव-लदेनमायुदेवा चस्राद्धी य, ण य जहा कम्मं भुज्जतरो, नेमिं च णं जणजाणवताइं, जणः सर्व एव प्रजाः, जनपदस्यैतानि जानपदानि, ग्रामनगरग्रेठरुर्नटारीनि, अथवा जनः प्रजास्तन्प्रतिगृह्णितानि द्विपदचतुष्पदादीनि जानपदानि, तहप्पगारेहिंतो भिक्खू भाणितवो उच्चणीयमज्जमेहितो कुलेहितो. कथित्तेनित्था साधुपमीपमगान्य धम्मं सोचा तं सहहमाणा, अभिभूय, किं?, परी-महोपगमे भिक्खवारियाए ममुट्ठिता, दृग्गं भिक्खं अडितुं, उक्तं हि-‘पिंडवात्तपविट्ठस्स, पाणी०, तथा उक्तं ‘चरणक-रणस्स सारो भिक्खवारिया०’, संभं उट्ठिता ममुट्ठिता, सतांनि एगे णातयो पुब्बावरसंभट्ठा णातयो, कामभोगोवसारी उगकरणं, ताणि चेव गेनमन्थुत्तिरणगुग्गणादीणि च, जे ने मती ना अपती वा, सतिंति अत्थि से णातयो जहा भरहस्स, अयतिंति णत्थि ने णातयो, अह्ता नास्य नाती सन्ति अणत्तयो-अणत्तमा ते अत्थि, अण्णेमिं उ परित्तिन्ना मिच्च, अत्थि उगकरणं, उग-करणं च उपरुत्तोनीन्धुपरुत्तणं वटपटगहट्ठादि, नास्य उपकरणं विग्रहे अनुसरणः, अथातोसरं करोतीत्यनुपकरणं यथा छिद्र-वृक्षानां घटः जीर्णत्वात्पटः, एवमन्यान्योपकरणानि एकांगविकल्पानि यथा स्वं स्वं कार्यं न साधयन्ति तान्यनुसारित्वादनु-परुत्तणं, ममुट्ठिता. स्यान् कथं ममुट्ठिता? धम्मे एवाज्जाय य ममुट्ठिता, कथं ममुट्ठिता?, पुब्बागेव नेदिं णानं गति, पुनं धम्मं

सुणोति पच्छा जाणंति, एवं सोतुं णातं । इह खलु पुरिसे अण्णमण्णं मम अट्ठाए, अण्णं च अण्णं च अण्णमण्णं, अनेकप्रकार-
मित्यर्थः, अन्यच्चान्यच्च अण्णमण्णं, एवमधारणे, विविधं प्रवेदयन्ति विप्पडिवेदयन्ति, किमिति ? विजा, तंजहा खेयण्णे जाव
सद्दा मे, कारणे कार्यवदुपचारात्, ताडका ताडकातोजा आतर्समुत्था मद्दा एवं सर्वेषु कामगुणेषु विभाषा, एते ममाहीणा अह-
मवि एएसिं स्वामी, मेधावी पुव्वमेव, किमिति समभिजाणेजा ? एते खलु मम अण्णतरे रोगातंके, विदूणमासासो, पुण वातिओ वा पेत्तिअ-
वारिज्जंति, न चैकान्तेन सुखाय भवन्ति, कथमिति ? इह खलु मम अण्णतरे रोगातंके, विदूणमासासो, पुण वातिओ वा पेत्तिअ-
असिंभियसंणिवाइय, इपु इच्छायां, न इष्टो अनिष्टः, अक्रमनीयः—अक्रान्तः न प्रीतिकरः अप्रियः न शुभः अशुभः अशोभन इत्यर्थः,
सर्व एवाशुभो व्याधिः कुष्ठादिश्च विशेषतः, मनसा ज्ञायते मनोज्ञः, मनसो मतः मनोमः, दुक्खेणोसहो, दीर्घकालस्थायी रोगः,
सज्जोधाती आतंकः, जे इति अहं, तेण रोगातङ्केणाभिभूयते, कामभोगे भणेज्ज—से हंता, हंत संप्रेषे, भयात्तायंत इति भयंतारो,
इमं दुक्खं परिआइयंतु, एगं मम अर्जनरक्षणादिसमुत्थं भवन्निमित्तमेव दुक्खं समुत्थितं मां बाधते, तं भवन्त एवैतं प्रत्यापिबंतु,
स्याइ अचेतनत्वात्कामभोगानां आमन्त्रणं न विद्यते ततः उच्यते, शुक्कारिकामयूराणां आमन्त्रणमिष्टं, तंजहा—‘अकतण्णओसि
तुंडिय !’ तथा च—‘भो ! हंस ! निर्मलनदीपुल्लिनादि’, तथा च ‘बोहित्थ ! ते यतः कान्तास्पृष्टामपि स्पृश्य’ इत्येवं, तेषां पुत्रे-
भ्योऽपि प्रियतराणां कामभोगानां पुरस्ताद्भवद्भिरपि पूर्वं भवति वा ण, जम्हा एवं तम्हा कामभोगा तन्निमित्तेहिं तु दुक्खेहिं अण्ण-
णिमिचेहितो वावि हु वदतड्ढिवातादीहिं, णो ताणाए वा, न चात्यन्तं भवति, कहां ? पुरिसो वेगइत्तो पुब्बिं कामभोगे विप्प-
हेजा, जहा संयोगविप्पयोगो, कामभोगो वा पुरिसं पुब्बिं विप्पजहायइ, तं चेव पंडुमधुरवाणिजपुत्तं, जम्हा ते णच्चंतिया

भवंति ण चेवेगन्ति या, रोगितादीनां जहा कालसोयरियंमि, तम्हा एवं णचा अण्णे खलु कामभोगा जाव अण्णमणेहिं मुच्छामो, इति संखाए ज्ञात्वेत्यर्थः, वयं कामभोगे संबुज्झितुं विप्पजहिस्सामो, बुत्ता कामभोगा, से मेधात्री जाणेज्जा वाहिरगा मे तं एते च उपसामीप्पे णी प्राणणे, आसन्नतरमित्यर्थः, तंजहा-माता मे जाव संयुना मे, एते मम अहमत्रि एतेसिं, कथमिति ?, ममैप पिता अहमस्य पुत्रः, भार्या पतिः, एवमन्येष्वपि यथासंभवं विभाषा, से मेधात्री पुत्रमेव अप्पणा एवं समभिजाणिज्जा, इह खलु मम अन्यतरे दुःखे रोगातङ्के जाव णो सुमे, तेसिं वा मम भयंताराणां जाव एवामेव णो लद्धपुन्नं भवति, अण्णस्म दुक्खं णो अण्णो परिआतियति, अण्णेण कण्डं णो अण्णो संपडिवेदयति दुक्खं, दुक्खं ता णियमा कृतं कृतं दुःखं वा स्यात्, सुखं वा, अहवा दुक्खोदयमपि कृतं यावन्नोदीर्यते न वाध्यत इत्यर्थः, तावत् कृतमेव नाकृतं, यसादेवं तस्मादन्येन कृतं अन्यो न प्रतिसंवेदयति तन्हा पत्तेयं जाति पत्तेयं मरति, पत्तेयं त्यजति उपपद्यते, झंझा-कलहो, संजानातीति संज्ञा तां, विज्जमेव वेद्यत इति वेदना, इति खलु एवं इत्येवं नातिसंयोगा णो ताणाए वा, पुरिसो वेगता पुव्वि नातिसंयोगे विप्पजहति, जहा भरहो, पुरिसं वा एगता नातिसंयोगा विप्पजहति जह अट्ठणं, वाहिरए ताव एम संजागे इमे उवणीततरिए, किमिति शरीरं चेन तदवयवा हस्तादयः यथा मम पञ्चतलक्रीमलौ लक्ष्णोपचितौ हलौ तथा कसान्यस्य ? 'इमौ करिकराकारौ, भुजौ परंपरजुतौ । प्रदांतौ गोसहस्राणां, जीवितान्तकरः करः ॥ १ ।' पादा मे कुर्मणिभा, आयुं मे दीहं, निरवधृतं च बलं, उरसं बुद्धिबलं च, वप्पा अवदातादी, त्वक् स्निग्धा. छाया प्रभा, वर्णच्छाययोः को विशेषः ?, वर्णः अनपार्या, छाया तु उत्तिन्नपुरिसमनपायिनी, शेषाणां भवति च न भवति च, 'अनलानिलसलिलममुद्रवाग्बुद्धिः पंचथा स्मृता छाया' अशुभदा त्रिकार्यलक्षणा, अथवा अवर्णणीयेऽपि ममीकारो

भवति, शरीरे शरीरावयवेषु वा सङ्तंति कोइ णेच्छइ च्छेतुं, जति णिञ्चिज्जति ण जीवति, मप्पगोणससइताइणं सडइ ण च सकेति पविणेतुं, एवं अच्छीणि विशालरत्तुपलधवल्लइं, दिट्ठी मे वलिया, उज्जुतुंगायाता णासा, जिब्भावि तणुइआ विसदा, फासा कक-
डमउओ, इत्थीणं त्रिपरीतो, एवमन्येऽपि दंतोड्ढकवोलहुमगणिडालगलखं वउरपट्टिकडिजाणुजंघादि ममाति—ममीयते जारिसं मम
सरीरं सरीरावयवा वा तारिमा कस्सति ? एव ममीयमाणो जेसिं पढमे मज्झिमे पच्छिमे वा, वयसि वाऽवयवे ममाति, तस्सि
च वधातो झरति, कथं ? पढमे ताव वये परिझूरमाणो मज्झिमो भवति, मज्झिमेवि परिझूरमाणो पच्छिमो भवति, एवमेकैक-
स्सिन् वयसि परिझूरमाणो अन्यां वयोऽवस्थां प्राप्नोति, जहा वयतोऽसौ परिझूरति तथा बलतोवि, जं पढमवयस्स णत्थि, सणं-
कुमारदिट्ठतो, उक्तं च — ‘पण्णासगस्स चक्खू परिझूरति’ परिझूरमाणे तु वयसि खसंधिता संधी विसंधी भवंति, सुणिगूढससु-
ग्गणिमुग्गसंठिता पाया उक्कडसंठिता ण्हारुसंघातपरिणिजा भवंति, वलितरंगे गाते, किण्हा केसा पलिया, जं पि इमं पि सरीरं तदपि
परायत्तं, ण विणा आधारेण, तेनोच्यते—आहारोपचयं, विणा आहारेण सुस्सति मरयति य, सतापि च आहारेण कालोपकेण णिद्ध
मणुण्णेण पज्जेण पदिज्जमाणेण आणुपुब्बीए जाव तीसवरिमाणि वड्ढितुं ताव तं पि अवट्ठितं वा गोमणुयाऊणं, जं पि णिरुवक्कमं
आउसं भवति तं पि आणुपुब्बीए परिहाति, तंजहा—पण्णामगस्स चक्खू हायति, अथवा समए २ आवीचियमरणेण मरमाणो २
जीर्णशक्कटवत् पतति, एवं शरीरं अपि च्छं अधुवं संखाय भिक्खू एव, जं पुरेक्खडेभिक्खू चेव ववहारीयणयस्स, णिच्छयणयस्स
भिक्खू चेव भिक्खवायरियसमुट्ठितेण, भिक्खवायरियं विणा प्राणी प्राणयिता न ज्ञानादीनि तेन भिक्खवायरियग्रहणं, दुहतो लोगं
जाणिजा, किं दुहतो ? तंजहा — जीवा चेव अजीवा चेव जदत्थि लोए, अहिंसापालनार्थं, जीवा दुविधा, तंजहा—इमं च अण्णं

जाणेज्जा, इह खलु गारत्था सारंभा सपरिग्गहा आरंभो पयणपायणादीहिंसाप्रवृत्तिः, परिग्गहो खेत्तवत्थुहिरणादि, संते-
गतिया समणा पंच, माहणा द्विजातयो गहिताओ, आह-णणु गारत्थगहणेण द्विजातयो गहिता ?, उच्चते-केचिद्विजाः घरदारं
पयहिज्जण लोइआइं तित्थतवोवणाइं आहिंइंति मिगचारियादि चरति, समणोवासगा वा, ते तु अविरतत्वात्, जे इमे तसथावरा
पाणी ते करिसणपयणपायणादिसु वट्टमाणा समारंभंति अण्णेहिं समारंभावति, उदेसियभोयणा पुण अण्णे समारंभंते समणुजाणंति,
किंचान्यत्, जे इमे कासभोगा सदरूवा कामा गंथरसफासा भोगा, तदुपकारिणु द्रव्येषु कामभोगोपचारं कृत्वाऽपदिश्यन्ते,
तेसिं परिणिहंति वणिक्करिमादयो, इस्सरपुरिया परिण्णहंते परिणिहन्ते य समणुजाणंति, एवं समणमाहणेसु विभामा, तिविहं-
तिविहेण सारंभे सपावए णातुं गारत्थे समणमाहणे य, संसारभया अहं खलु अगारभे अग्रिग्रहे भविस्सामि, साइ बुद्धिः-अगा-
रभो अपरिग्गहो य कथं शरीर धारयिष्यति ?, उच्चते, जह खलु गारत्था सारभा एगतिया समणा दव्वारंभं प्रति जइ णाम केइ
अणारंभा अपरिग्रहा वा, आरंभं प्रति असंयतत्वात् सारभा सपरिग्गहा चेव, तत्थ जे ते दव्वारंभं प्रति सारभा सपरिग्गहा भिक्ख-
गमादी ते चेव णिस्साए आहारोवहिसेज्जादि जायमाणा वंमचेरं वसिस्सामो चारित्रमित्यर्थः, कस्स णं तं हेतुं ? कस्माद्धेतोः
मवांस्तानुत्सुज्य तानेवाश्रुंति ?, उच्चते, जहा पुवं तहा अवर अहारं तहा पुवं, आहाजुतं-पिहत्थे णिस्साए जुत्तं, किं वा तेसिं
अत्थि जं देहेते ?, उच्चते, पुवं एगे सारंभा मपरिग्गहा एव आसी, इदानीं पि पव्वइता संता पचमाणगा गामादिपरिग्गहण
य सपरिग्गहा, जेवि दुग्गता आसी तेपि कामादीणि सेंति, केमलं तेहिं फणिहा परिचत्ता, कइं कततो ?, उच्चते, जस्सारंभो
य वरत्तामुपायोगं, अट्टवेता रिजुभावेण णणु कंता तावैकं धम्ममनुपत्थिताः, पुणरपि तेऽपि तारिमगति असंजतत्वात्संसारिणः,

जे खलु गारुथा सारंभा सपरिग्रहा पासंडथावि सारंभा, दुहवोत्ति दोविते, अथवा पुंवि पच्छा य, अहवा सयं परेहि य, अहवा रागेण दोसेण य, इति संखाए ज्ञात्वा, दोहिं अंतेहिं अदिस्समाणेहिंतो गारुथावृत्ते पासंडवृत्ते इति भिक्खू रीएज्जत्ति इति परिसमाप्तौ उपप्रदर्शने वा, भिक्खू रीएज्ज इति, तत्थ पणवगदिसं पडुच्च से वेमि पार्हणं वा ६ एवं दुविधाए परिणाए परिणायकमे, परिज्ञातकर्मत्वात् व्यपेतकर्मा अवन्धक इत्यर्थः, अवन्धकत्वात् पूर्वोपचितकर्मणः वियंतिकारिए, अंतं करोत्येव माख्यातं भगवता, कथं अंतं करोतीति ?, अत्रोच्यते, तत्थ भगवता छजीवणिकाय०, उक्तं च-‘पुव्वभणितं तु जं भणत्ती तत्थ०’ ते कंहं रक्खितव्वा ?, अन्तोधम्मसेण, कंहं अंतोधम्मं भवति ?, से जहाणामए मम अस्मात्तदण्डेण आउडिजमाणस्स, आउडिज्जइ खीलउ, जहा सीसे हम्मइ खीलगो तहा सकण्णे आउडिज्जति, हम्मति तज्जणं, वाधाए आउडिज्जति हंमइ एगट्ठा, देसिं वा आसज्ज, अयमणत्थ बुच्चति जहा ओयणो कूरो भचं ददाति, एक एवार्थः अण्णणधाडमिलव्वेति, एवमाहननक्रियायां केइ आउडत्ति भणंतिच्चि, केइ हम्मतिच्चि भणंति, केइ पुण तिहिंवि पगारेहिं, ताडतिगाहं दुक्खं परितावणा, जेण वा मरणसंदेहेण भवति, किलावणं पुण सुच्छा, सुच्छकरणं जाव लोमकरणं, लूयते लूणंति वा तमिति लोमं दुक्खाविज्जंतो, अंगां अक्खिवंतो हिंसंति करोति, इच्चैव जणे सच्चै पाणा जाव दुक्खं पडिस्संवेदंति, एवं अंतोधम्मसेण जाणिता सव्वे पाणा ण हंतव्वा, आह-किमयं धम्मो वर्द्धमानस्वामिनेव प्रणीतः ?, आहोस्खि वृषमाद्यैरपि तीर्थकरैरन्यैश्च ततः परेणातिक्रान्तैः ?, किमिति ?, जमुत्तं राव्वे पाणा०, एवं शिब्बेण चोदिते आचार्यवाक्यं-से वेमि जे अतीता अणंता जे अ पच्चुप्पन्ना साम्प्रतं वर्द्धमानस्वामिकाले पण्णरससु कम्म-भूमीसु जे आगमेस्सा अणंता अरहंता भगवंतो सव्वे ते एवमाख्यातवन्तः एवमाख्यास्यंति अर्थतः, अतीतानागतकालग्रहणसूत्रेण

तु वर्तमानकालो गृहीतः, सर्वे ते एवमाइवस्वन्ति, आकारकथनत आख्यानं, यथा 'अवलोक्य अणं दिसाणं' नन्वेवमाकारेण भगवन्तो अरहन्तः धम्ममाइवस्वन्ति, भाषमाणा अपि भृशं ज्ञापयन्ति प्रज्ञापयन्ति, भृशं रूपयन्ति प्ररूपयन्ति, भृशं रूपयन्ति, स्याद्वादतो वा रूपयन्ति, उक्तं हि—'नानामागप्रगन्तसहती०' किं तं प्ररूपयन्ति ?, सन्वे पाणा ण हंतव्या 'हन हिमागल्योः' आज्ञापनं प्रसङ्गाभियोगः तद्यथा कुरु याहीत्येवं, ण परितावेयव्या ण उद्वेयव्या, एस धम्ममे धुवे, ध्रुवः नित्यं तिष्ठति, सर्वकर्मभूमिषु नितिओ नित्यः, शश्व-
द्धवतीति शाश्वतः, एगडाइं वा, एवं मंता अंतोधम्मणे से भिक्खू विरते पाणातिचायाओ जाव परिगगाओ, तत्परिपापालना-
र्थमेव उत्तरगुणेवि रक्खइ, तंजहा—णो दंतवणेणं दंते धोवेज्जा, गिलाणो अगिलाणो ना विभूसावडिए, आया वा णो अंजणं,
गिलाणो वा रोगा पडिक्कंमठाणो वमणवेरमणविरियणं वा, अज्जभूवणेतमनि धूमं पिच्चति क्कासादिग्रतिनातार्थ, एवं मूलगुणोत्तर-
गुणेषु सुसंयुतात्मा से भिक्खू अकिरिए नास्य क्रिया विद्यते ते सो अकर्मवन्धक इत्यर्थः, लूप हिंसायां, अहिंसक इत्यर्थः,
अकसायाणं णिव्वाणंतिकाउं अकोहे जाव अलोभे, स एवं मूलगुणसंबुडो भवति, जे य कनायग्रहं करेइ, कसाइओ पुण मूलगुणे
उत्तरगुणे य खिप्पं अतिचरति, जो पुण अकोहो जाव अलोभो सो चेव उवसंतो भवति सकाया, अणुवरांतो चेव परिणिन्नुडति,
जहा उण्होदगं, उण्हाणं समाणं परिणिन्नुडति बुच्चइ, एवं कसायोवि उसिणो, तदुवसमे परिनिन्नुडे बुच्चति, एवं ताव इहलोइएसु
विरतो, अथवा परलोइया कामभोगा किमासंसितव्या ?, णेति उच्यते, परलोइएसु कामभोगेगु णो आसंसा पुगतो काउं वियरेज्जा,
कथमेति ?, इमेण मे दिट्ठेण वा दिट्ठं धम्मफलमिहेव, तंजहा—आमोसहि विप्पोमहि अवखीणमहाणरिआ चारणविउव्वणिट्ठि-
पत्ताणि, परलोए सगं सुकुलपचायादिमादि, सुतं अइक्ख्वाणएसु धम्मिल्लंभदत्तादि, मणज्जानी, सुतं सयमेव जातीस्सरणादिएहि

चेव दिङ्, सुतं सुचेहिं, विविधं विसिङ् वा णातं विणातं, इमेण वा सुचरिततवणिमम० सुचरितं तवो नारसविधो, नियमो
इन्दियनोइन्दिय०, ब्रह्मणश्चरणं बंभचेरं चारित्रमित्यर्थः, इमेण जातामातागु(व)चिएण धम्ममेण, यातामाता यस्य वृत्तिः स भवति याता-
मातावृत्तिकः, यात्रा नाम मोक्षयात्रा, मात्राड्यपरिमाणा या वृत्तिराहारादि, उक्ते च-‘यात्राभावाशनो भिक्षुः, परिशुद्धमलाशयः।
विविक्तनियताचारः, स्मृतिदोषैर्न बाध्यते ॥१॥’ इतो चुतो देवे सिया कामंक्रमिचि यतिमितान् कामान् कामयते तान् लभते
चासेवतिचि, वसे इन्दियाणि जस्स चिङ्गति, कामवसवत्तिगहणेण अट्टविधं लोइयं इस्सरियं सुहृतं, तंजहा-अणिमा लधिमा महिमा
यासिः प्राकाम्यं ईशित्वं वशित्वं यत्र कामाग्रसायित्वं, सिद्धे वा अदुक्खमनुभवतेचि, एते चेव अट्टविधा सिद्धा ते, इच्छाए सुहं वा
दुक्खं वा भवति, एत्थवि सिया एत्थवि णो स्थित्ति एरिसओ भवामि, एरिसमिति एरिसओ देवो भवामि, एरिसओ वा
पुरिसो, इच्छियरूपो, इस्सरिओ वदे-देवे, एरिसया च मे सदादयो विसया भवंतु, एवमादि आसंसण्ययोगं पुरतो काउं णो विह-
रेज्जा, स एवं भिक्खू सदेहिं असुच्छित्तो जाव फासेहिं विरतो कोहातो जाव मिच्छादंसणसह्माओ जहा असु-
च्छित्तो सदादिएसु विसएसु सुभेसु, असुभेसुवि अट्टे, विरतो कोहातोचि णिग्गहपरो, णिक्खीणा सव्वसो चेव, उत्तरगुणा एते
मुत्ता असुच्छतेचि, इति से आहणा आदाणतो इतिः परिरामासो उपपदशने वा, कस्स आदाणं ?, कोहादि ४, अथवा आरंभो
पयणादि परिग्गहो वा सच्चित्तादि कामभोगा सण्णातगा सरीरं वा, महंति-महंतं एतं कम्मदाणं, सदाणं असुच्छित्तेइद्वयो वा यथाऽग्निः
क्षीणंधनो उवसंतो ण उहति उवसंतो मोक्खं तु धम्मसुद्धितो उपसृत्य उपरतो हिसादिकर्मसु आयरियसगासे वा अविरतिप्रति-
विरतो पडिविरतो स भिक्खू भवति, जे इमे तसथात्रा विपयार्थं अचिन्त्यत्वापुदेयकत्वाच्च पूर्वं च तसा उ पत्तो, तेऽवि पयार्थं

णासइ समारभंति पञ्चइ योगत्रिकरणत्रिकेण, अहिंसा गता, से भिक्खू जे इमे सचिच्चा मीसा महरूवा कामा गंधरसफासा भोगा सचिच्चा दुपदेसु सदादि इत्थीपुरिसगीतहसितभणितसदा कोइलसुयमयणसलागा हंसाण वा, एतेसिं चैव अलंकितानं मणुआणं तिरियाणं च हंसमयूराणां, रूवसंपण्णे णामेगे णो रूवसंपण्णे० चतुमंगो, चउप्पदसदा हयहेसितहत्थिगुलगुलाईयं वसमढ-
क्कितादिरूवं एतेसिं चैव अण्णेसिं च, अपया सदा पोसवणपवादादि वातेरियाण वा सालीणं रुमखाणं तणाणं वा अचिच्चाणं तेसिं णं भंते ! तणाणं मणीण य केरीसए सद्दो किण्णरत्तरित्यादि विभासा, वीणादीणं वा मीसाणंपि भासितव्वा, सद्दे वेणुसद्दो रूवे अलंकितानं, युत्ता कामभोगा, सचिच्चा गंधा दुपदानं पञ्चोच्छासा माणुआ, रसो तत्थेव, फासो इत्थीणं, चउप्पदे विदानं गंधो रसोवित्थ तत्थेव, फासो आसद्धादीणं रसेसु पुप्फफलाण फासेहंसतूलादीणं, एते कामभोगे योगत्रिकरणत्रिकेण णेव सयं परिणि-
ण्हेज्जा ३, से भिक्खू जं इमं संपराइयं कम्मं कज्जइ, सम्पराए भवं संपराइयं संपरेंति वा जेण तासु संपराइयं, अव रक्षणादिपु न कृतं मात्रं संवेद्यते, तच्च तत्प्रदोपनिह्वयमात्सर्यान्तरायासातनोपघातैर्वध्यते जात्र अन्तराइय ते कम्महेतवः नापि स्वयं करोति ३ से भिक्खू जं पुण जाणेज्जा असणं वा ४ आहारो, इदंणि यस्मादुक्तं 'नाशरीरस्थरेत् धर्म, नाशरीरस्तपश्चरेत् । तस्मात्सर्वप्रयत्नेन, कर्त्तव्यं देहरक्षणम् ॥ १ ॥' उक्तं च "धम्मं णं चरमाणस्स पंच णिस्साठाणा पण्णत्ता इत्यादि" कंठयं, अह पुणेवं जाणेज्जा विज्जति तेसिं परक्कमे हिंसादिग्रवृत्तिः, पराक्रमः प्रकरणमित्यर्थः, आतपरउभयपराक्रमः स्वभावः धम्मः जस्स अट्ठाए अप्पणो परस्स य भंगा ४, चेत्तितं कृतं करिज्जमाणं वा तत्किमर्थं ?, उच्यते-अप्पणो पुत्ताइणं भोजणाएत्ति, सुज पालनाभयवहारयोः यत्पालनीयं अभयवहर-
णीयं च वस्त्राभरणादि आहारश्च, एवं तस्स अट्ठाए णिद्धिते, तस्स णिद्धितं भंगा ४, उग्गमे १६, उप्पादणाए १६, एसणा १०, पसत्था,

शसु हिसायां शशति तेनेति शस्त्रं-अभ्यादि सत्थेण कामितं जीवभावात् सत्थादीनां सत्थेण अजीवभावात्, परिणमितं जीविता वा, पारणामितं वण्णादीहिं, अवहिंसितं उग्गमदोसादी, तं एसणिज्जं एसियं वेसियं न इत्यादि, अहवा जहा वेसीयाणि रूपादि जोएत्ति तंपि सामुदाणियं एतत्प्रज्ञासायणं पिण्डकप्पियस्येत्यर्थः, अहवा पण्णग्गहणे कुसणं वेप्पेत्ति असणग्गहणा दुरुयणो अयवावादि वा, कारणट्ठा वेदणादि, पमाणं वचीसं, विलमित्र जहा विले पण्णउ पविसति ण य तं विलं आसातमितिकाउं सम्मिलवेंति तडाइं, जहा वा किंचिचि लेट्ठु धेज्जति, पातं विलं संमिलवेंति आसादेन्ति वा, पण्णउत्ति जहा पण्णओ किंचि मंडुकादि अणासादिंतो ग्रसति, भूतेण तुल्लेणं, एवं साधूनि णो वामातो हणुवातो दाहियं दाहिणओ वा वामं, अण्णं अण्णकाले, कालो दुविधो-गहणकालो परिमोगकालो य, छुहितो भिक्खावेलाया, अकाले वरसे, तिसितो पाणं पिबति, पुव्वं च भुंजेति मज्जे पाणगं पिबति, वत्थं जम्मि काले परिभुज्जति उदुवासेसु वा, वासे वा वासत्ताणं, सीते वा लेणं, लयति लीयतेऽस्मिन्निति लेणं सेज्जा गहिता, जहा य सोतव्वं पडिमापडिवण्ण-एणचि णएणचि सेज्जाए वसति, सुसाणादिसु उडुबद्धे, वासासु सेज्जं उवलीयति, सेसा णिच्चं सेज्जामयंति, सयणं सयणकालेत्ति संथारसेज्जा गहिता, जयणाय विहिणा सुप्पति, से भिक्खू मात्रज्ञः आहारोवधिसयणस्वाध्यायध्यानादीनां मात्रां जानातीति, अण्णतरं दिसं वा रीयमाणे आइक्खेज्ज धम्ममाइक्खे जहा धुते, से भिक्खू धम्मं कहेमाणो णो अण्णस्स हेतुं पाणवत्थेणस-यण० णो अण्णेसिं विरूवरूवाणं पूयासक्कारसरूवगंधादिकामभोगाणं, णणत्थ धम्मं णिज्जरट्ठुताए इति खलु हेतुं एवं णिरुव्वं णिरासं धम्मं, तस्स भिक्खुस्स अंतियं जो सो उडुदिसमागतो तीरट्ठो तस्स अंतिए धम्मं सोच्चा नं सदहमाणा उट्ठाए धीरा अस्सि धम्मं सुट्ठिता, ते एवं सव्वोवगता सर्वात्मना उवगता इत्यर्थः, बाहिरेण अहिंभतरकरणेण य आचार्यसमीपं गत्वा उपेत्य

संतो सर्वतो सव्यामेव संता, उण्होदगं वा उसिणं होऊण पच्छा कमेण सर्वात्सतया णिव्वुडा परिणिबुडा, एवं सो भिक्खू धम्ममही, से वेमि पाईणं वा ६, एत्तो आरंभेऊण जाव परिणिबुडे वेसिच्चि, एवमवधारणे से इति स भिक्खू एवंगुणजाईओ धम्ममेण वा जस्स अहो ३, धम्मं वा वेत्तीति धम्मविदु, णियागं णाणादी ३ चरित्तं वा, से जहामेत्थं बुइयंति से इति निहेशः येन प्रका-
रेण यथा, जं एत्थ अज्झयणे किंचि बुत्तं तं सव्वं बुइत्तं, अदुवा एत्तो पोंडरीयं तं सव्वं बुइत्तं केवलणणं, जहा पत्ते तहा बुत्तं, अदुवा अपत्ते अण्णउत्थिया तंपि बुत्तं, एवं से भिक्खू कतरो जो तिण्णि णाणादीणि उप्पाडेति सो बुत्तो, स एव परिणायक्रमे भवति, दुविधाए परिणाय पावाइं कम्माइं जस्स परिणताइं, एवमेव तु बाहिरुभन्तरेसु चत्थेसु रागदोसादिलक्खणो संगो, गुहं समुद्धं सकुड्ढकवाडादिलक्खणं कलत्रमित्रपुत्रादि, एयंपि दुविधाए परिणाय परिणायं, कोधादि उवसंते, एतेहिं तिहिं कम्मसग्गेहिं निहिवासेहि असज्जमाणे उवसंते भवति, रियादिसमितो णाणादिसहितो सदा सव्वकालं जतेच्चि जतेज्जा, हितजाते जतिया जतो, अहवा को उवसंतो ? जो समितो, को समितो ? णाणादिसहितो, को सहितो ? जो सदा जतेच्चि, सेत्ति णिहसे स एवंगुणजा-
तीयो वक्तव्यः, तस्सेवंगुणजातीयस्स भिक्खुस्स इन्द्रशकुरन्दरवत् नामानि भवन्ति, तद्यथा—समणेत्ति वा माहणेत्ति वा सर्वणि, श्रमु तपसि खेदे च, श्रमणा, अथवा तो समणो, ब्रह्म अणतीति ब्राह्मणः, अथवा माहणा ण हणतीति २, खमतीति खंतो इन्द्रियणो० इति, त्रिभिर्गुणः, बाह्याभ्यन्तरग्रन्थमुक्तत्वात् नीगंथच्च मोक्षं ऋषिर्वेत्यर्थः, करोतीति क्रतुः यज्ञः, यती प्रयत्ने यतत इति यतिः, विद्—ज्ञाने विद्वान् विदु मुणितं गमितमित्येकोऽर्थः मुनतीति मुनिः भिक्षणशीलो भिक्षुः रागद्वेषविमुक्तत्वात् ल्हहे संसारतीरेण जस्स अहो स भवति तीरही चरन्ति तदिति चरणं व्रताभ्युपगमं कुर्वन्तीति तदिति करणं पडिलेहणादि पारमन्तगमन-

मित्येकोऽर्थः, चरणकरणपारं विदंतीति चरणकरणपारविदुचि वेमि, एवं ब्रवीमि तीर्थं क्रवचनात्, अजमुहम्मो जंजुणामस्स कहेति ॥
पौडरीकाध्ययनं समाप्तम् १ ॥

किरियद्वानस्स अभिसंवंधो-एवं तेण चरणकरणपारेण विदुणा भिक्षुणा कम्माणं खवणहुमब्भुद्वित्तेण कम्मबंधणट्टाणाणि वज्जेतव्वाणि तव्विवरीताणि य मोक्खवन्धट्टाणाणि आसेतव्वाति, एस संबंधो, अहवा ते अण्णउत्थिया कंहं संसारं अणुपरियंदुत्ति १, कम्मणा, तं कम्मबंधं वज्जेति, इमेहिं चारसहिं किरियद्वानेहिं वज्जेति, मुच्चति तेरसमेणं, एतेणाभिसंवंधेणं किरियद्वानं णाम अज्झयणं आगतं, तस्स चचारि अणुओगद्वारा वण्णेतव्वा, अहिमारो पुणाइं संबंधे तह बंधे मोक्खे अ, आह-अस्तु ताव मोक्खेणाधिकारो, बन्धेन किं प्रयोजनं १, उच्यते-अनेनावन्धे मोक्खो न भवतीति अतो बन्धेनाप्यधिकारो भवति, तच्च क्रियास्थानं क्रियावत्स्वेव भवति नाक्रियावत्सु, ते च क्रियावन्तः केचिद् बध्यन्ते केचिन्मुच्यन्ते तेण इमस्स अज्झयणस्स बंधमोक्खेण य वुत्तो अधिकारो । इदाणि णामणिप्फणे किरियाठाणं, किरियाओ णिक्खवियव्वा ठाणं च, किरियाओ पुव्वभणिताओ पडिक्कमणए ‘पडिक्कमामि पंचहिं किरियाहिं’ किरिया णिक्खवितव्वा णामादि, दन्वे किरिएजणया ॥१६६॥ गाहा, जीवस्स अजीवस्स वा जा किरिया सा दव्वकिरिया, एंजु कंपने, एजते इत्यर्थः, एजनं कम्पनं गमनं क्रियेत्यनर्थान्तरं, तत्र जीवनोदना कर्मणो गुरुत्वात् विश्रसायो-गाद्धा या गतिः सा सव्वा अनुयोग इति कृत्वा द्रव्यक्रिया, द्रव्यजीवस्येह प्रयत्नपूर्वकत्वेनापि सति या परप्रयोगादनुपयोगाद्वा ईषदपि कम्पनं अप्यन्ते चक्षुर्निमेषमात्रमपि सा दव्वकिरिया, भावकिरिया उपयोगपापकरा णिजसमुदाणो इरियाबद्धसम्मत्ते मिच्छत्ते, सम्ममिच्छतोपयोगो तिविधो मणप्पयोगादि ३ नास्फुरद्धिर्मनोद्रव्यैरात्मनो योगो भवतीति मणप्पयोगा किरिया एवं वाक्कायद्रव्यैरपि, उक्तं

हि 'गेपद्दइ य काइएणं०' कायकिरिया गमणादि, उनायकिरिया द्रव्यं येनोपायेन क्रियते, यथा पटं वेमनलिकांछणितुरिचि-
लेखनादिभिः पटसाधनोपायैः शिखितप्रयत्नपूर्वकं पटकारः करोति, एवं घटादिज्वपि आयोज्यं, करणं णाम यधेनोपायेन करणीयं
द्रव्यं तत्तेनैव क्रियते नान्यथा, अथना करणे हितं, करणीयान्मृत्पिण्डात् घटः क्रियते नाकरणीयात् उपदग्धाच्छक्यते पाषाणसिक-
ताभ्यो वा, समुदाणकिरिया णाम समित्येकीभावे जं कम्मं पयोगगहितं तं पसिद्धाएल्लण समुदयसमुत्थं पुट्टणिघत्तणिकाचितं शित्यु-
पायापेक्षं करोति सा समुदाणकिरिया, उक्तं हि—'कम्मं जोगणिसिच्चं बज्झति०' सा य पुणं समुदायकिरिया असंजतस्स संजतस्स
अप्पमत्तसंजतस्सवि जाव सकसायया ताव कीरति, इरियावहिआ पुण छउमत्थत्तीतरागस्स केनलियस्स जाव सजोगिच्चि, किरिया-
ट्ठाणं पुण एकं चेव सयोगी, सम्मत्तकिरिया णाम जानतियाओ सम्मदिट्ठी कम्मपयडीओ वंधति, प्रायेण अपसत्थाओ ण वंधति,
इदाणिं मिच्छादिट्ठी सब्वासिं कम्मपयडीणं मिच्छादिट्ठीओ वंधओ होइ आहारगतित्थगरत्तं च मोत्तूणं, सम्ममिच्छादिट्ठी इदाणिं
जाव कम्मपयडीओ वंधति येन वंधति जयाओ विभासियव्वाओ, तंजहा—सम्मासिच्छादिट्ठी मिच्छत्तं पंचगं आहारगतित्थकरवि-
भासा 'णिदाणिद्दा पयलापयला थीणद्धि ण वंभतु एनं' तु एनमादि इदाणिं । ट्ठाणं—णासं ठवणा दविए खेत्तऽद्धा ॥१६७॥
गाहा, जहा लोगविजए तहा, तओ भणियव्वाओ किरियाओ ट्ठाणं च, एत्थ कतराहि कतरेण ना ट्ठाणेणं अधिकारो?, तत उच्यते,
समुदाणिषाणिहणयोगट्ठा समुदायकिरियाहि अधिकारो वंधणवंधणयो अधिगारो सम्मपयत्तेण भावकिरियाओ, ट्ठाणं च, एत्थ
कतराहिं कतरेण वा ट्ठाणेणं?, आह—किं इरियावहिआकिरियाए णो अधिकारो?, उच्यते, सा सम्मपयने ट्ठाणे वट्टमाणस्स भवत्येव,
ताइं पुण सम्मपयत्ताइं भानठाणाइं विरत्ती संजमट्ठाणं लोगोत्तरियो परिग्गहो पसत्थभानसंधणा यच्चि एतेयु वट्टमाणो इरियान्धओ

वा अबन्धओ होजा, जो पुण अपसत्थेसु भावट्ठाणेसु सो णियमा पायोगियं वा सामुदाणियं वा संपराइयं वा बंधति, अर्थोपत्तिश्चात्र द्रष्टव्या, समुदाणीयग्रहणात् इरियावहियावि गहिता, पसत्थभावट्ठाणगहणा अपसत्थट्ठाणमवि गहितं, एताहिं किं कज्जति?, उच्यते, किरियाहिं पुरिसा पावाइयाओ सव्वे परिकिखज्जा, तंजहा—धम्ममि लोयाणुगामियभावं पडिसंधाय तत्थावासे भवति महेच्छे महारंभे, तहा धम्मपक्खेवि पुणो तउवकरणं च विप्पजहाय भिक्खायरियाए समुट्ठा इति वक्ष्यामि, तत्थ धम्मिया धम्मिड्डा से जहाणामए अणगारा भगवन्तो तिधा पावाइया परिकिखज्जंति मंडलवाहिंठिता अगणिक्कायपाती य, णिजुत्ती समत्ता। सुत्ताणुगमे सुत्तमुच्चारयेयव्वं—सुतं मे आउसं तेणं भगवता इह खल्लु(सं)जूहेणं (सू० १७) जूहे संजूहः संक्षेपः समास इत्यनर्थान्तरं ये ते क्रियावन्तः ते सव्वेवि एतेसु दोसु ठाणेसु वट्ठति, तंजहा—धम्ममि अधम्ममि च उवसमे या अणुवसमे या, धर्म एवोपशमः उपशम एव च धर्मः, उभयावधारणं क्रियते, अथवा उपशमाद्धर्मो भवतीति तेन धर्मग्रहणे कृतेऽपि उपशमस्य क्रियते ग्रहणं एवं अर्थे अनुपशमे च विभाया, अचित्तत्वात् पूर्वं धर्मस्योपशमस्य च ग्रहणं कृतं, इतरथा हि पूर्वमधर्मोऽनुपशमश्च भवति पच्छा धम्मं उवसमं च पडिवज्जेति, तेण एते दो चेव पक्खा भवति, तंजहा—धम्मपक्खो अधम्मपक्खो य, तस्स पढमस्स ट्ठाणस्स अधम्मपक्खस्स विभंगो विभाग इत्यर्थः, इह च खल्लु पाईणं वा ६ संतेगतिया मणुस्सा जाव सुख्खा वेगे, तत्र धातो हिंसा मारणं दंडः अधर्म इत्यनर्थान्तरं, तेसिं पुण सव्वेसिं अधम्मपक्खे वट्ठमाणानं इमेतारूवं दंडममादानं संपेहाए जाव हिंसापरद्धस्स दंडः क्रियते एव, अत्र अधम्मपक्खे अणुवसमे य वट्ठमाणस्स दंडस्स समादानं ग्रहणमित्यर्थः, सपेहाएत्ति संमं पेहाए दट्ठणं, तंजहा—णेरइएसु तिरिक्ख० मणुस्सेसु देवगतीए य एतावं ता, पाणादिकं तु जाव वेमाणिएसुत्ति, मणुस्साणं दंडसमादानं समीक्षितुं आह—

यदि मणुस्साणं चउगतिसु दंडसमादाणं सेसाणं णेरइयतिरियदेवाणं तेसिं णाम किरियाद्वाणेसु वट्टमाणणं दंडो णत्थि ? उच्यते, अस्ति, कथं ? जे यावणो तहप्पगारा, अण्णे मणुअवज्जासु तिसु गतिसु, प्रकार इति सादृश्ये शरीरेन्द्रियादि, णेरइयदेवाणं पुण्णा-दिलक्षणत्वात् शरीरसादृश्यमस्ति, तिरिक्खजोणियाओ ओरालियशरीरसादृश्यं इन्द्रियसादृश्यं, 'विन्दू वेयणं वेयंति' 'विण्णू संज्ञानग्रहणं इन्द्रियाणां च तानि केपांचित् सगलाणि, इंदियणिमिच्चं चेव, उक्तं हि—“भवपच्चइयं देहं” गाथाओ तिण्णि, अहवा विन्दू वेदंति य भंगा ४, सण्णिणो वेदणं विजाणंति य वेदंति य, सिद्धा विजाणंति ण वेदंति, असण्णिणो ण जाणंति वेदंति, अजीवान जाणंति ण वेदयन्ति, एत्थ पुण पढमततिएहिं भंगेहिं अहिगारो, वितियचउत्था अवत्थू, तेभिंपिएयाइंति जहा मणुस्साणं तथा तेसिंपि नेरइय० किरियाठाणाइं भवन्तीति अक्खाताइं, तंजहा—अट्टादंडे जाव इरियावहियाए। तत्थ पढमे दंडस-मादाणे (सूत्र १८) आहिज्जतिचि आख्यात इत्यर्थः, से जहाणामए केइ पुरिसे आतहेतुं वा आतहेतुंति आत्मार्य, णातहेतुंति पुत्रदासादीणं अट्टाए, अगारहेतुंति घरस्स खंभे इट्ठादि वा करोति, परियारोचि वासभत्तगचारभट्टआसहत्थिमादि परिवारो, अहवा वरस्सेव वा पडियादिपरिवारं करोति, एवमादीणि अट्टाए दंडं तसथावरेहिं पाणेहिं तं च सयमेव णिसिरति, तस्स ताव अण्णे अहिउंजति अण्णे वोहंति, अण्णे मंसादीणं अट्टाए उद्वेइ, थावरेवि, अण्णेवि हन्ति अ अण्णे छिंदति अण्णे तच्चेति अण्णे आहारहेतुं खाति वा, एवं अण्णेहिवि कारवेंति, कीरंतंयि समणुजाणति, योगत्रिकरणत्रिकेण विभासा, एवं खलु तस्स तप्पचियं तत्प्रतिकं सावद्यक्रमं पढमे दंडसमादाणे ? । अहावरे दोच्चे अणत्थदंडेत्ति (सूत्रं १९) से जहाणामए केइ पुरिसे जे इमे तसथावरा पाणा ते णो अचाए अर्चयन्ति तामिति अर्चा—शरीरं तस्य मार्यमाणस्य शरीरमुपयुज्यते यथा मृगं,

एतं हणति, एवं णो अइणाएत्ति अइणं णाम चम्मं तं वग्घादीवगादीणं, एवं जाव णो अट्ठिम्मिजाएत्ति, हिंसिसु मेत्ति एतेण मम पिता अण्णो वा केइ मारितो जह कत्तविरियावराह० गाहा स मम चेव अण्णं वा मारेहित्ति जहा दसारेहि जरासिंधो हिंसिस्सत्ति गम्भत्थं वा बालं वा मारेति जहा कंसो देवइपुत्ते णो पुत्तपोसणं मारयित्वा पुत्रादीनां मांसानि दासंति, पसुपोसणत्ताएत्ति गवां गवात्राय आसहत्थीण उदण्णमंसादीणि दीयते, अगारहिच्चूणहेण(विद्धिहेतुणा)वा अगारं-गृहं तं बृहयति इष्टकक्राष्टादिभिर्वर्द्धयतीत्यर्थः, णो समणमाहणेहिं तु समणाणं चरगादीणं पंचण्हं भत्तमावसथं वा करेति, एवं मांहणाणवि, सव्वत्थ वा सरीरादीणि किंचि एति, से हंता छेत्ता जाव उहवेउं उज्झितुं बाले वेरस्स आभागी भवति, वेरा-णिवि इमेकडादीणं एमेव, जहा पंथं वच्चंतो रुक्खस्स पत्तं छेत्तूणं छेइइ, लट्ठीए वा मोडंतो पाणाइं वच्चति, कुहाडिं वा आयुधं वा रुक्खखंधेसु रुक्खडालेसु वा निवाडंतो वच्चति, स बाले न किंचित्तो पत्तं वा पुप्फं वा आजीवति, केवलमेव वेरं-कम्मं तस्स भागीभवति, अणट्ठदंडे । से जहाणांमए केइ पुरिसे कळंसि वा जाव पव्वयदुग्गंसि वा तणाणि-सेडियमंगियादीणि पत्ताणि पुण सुक्खाणि उस्सविय २ जाव णो दव्वोव० भवतुत्ति अगणिकायं णिसरति ३, योगत्रिककरणत्रिकेणं ३, एवं खलु तस्स तप्पत्तियंति सावज्जेत्ति दोच्चं दंडसमादाणे २ ॥ अहावरे तच्चे दंडसमाणे (सूत्रं २०) हिंसावैत्ति एत्तियं अधिज्जति, से जहाणांमए केइ पुरिसे से इति निर्देशे, येन प्रकारेण यथा, नाम परोक्षसूचादिषु, केइ अणिद्धिणिइसो कीरती, ममंती ममेव मीयंते तन्न तदीयं पुत्रं भ्रातरं वा दुहितरं वा, अण्णं णाम अणिएल्लयं, अण्णि वेत्ति अणिएल्लियं, जहा कुप्पिसप्पेण खइतो अमच्चो, अण्णो साहामरत्ति, तेण च सो मप्पो गहितो, तेण चित्तं-अहं ताव खइओ मतो य, मा एस जीवंतो अण्णापि लोगं

खाहिति तेण मारेमि, एवं सो अणस्स अट्ठाए तं सप्यं मारेति, अथवा अन्य इति परः परास्यः अणियं हिरोतीति, एतेण 'कोइ मम मारतो आसि, हिंसति उद्यतायुधः' एवं जहा सुरायादि, हिंसिस्सतिचि जहा आसग्गीबो तिबट्ठुं, मा मे मारेसतिचि मारि-
तुमिच्छति, रायाणो वाड्ढाणाए खुड्डलए चैव मारंति, एवं ममं वा अणं वा एकेकं हिंसतिचि त्रिकालो भावितव्यः,
तेसेसु दुपदचतुष्पदअपदादिपु जाव थावरेसु विहिंसिसुचि रुक्खसालियं अजाणतो आवडितो रोसेण छिंदति, उक्तं हि—'एत्तो किं कट्ठतरं जं मू०' हिंसतिचि रुक्खसालं पडंतं अणामंतं चैव आयुधेण छिंदति, हिंसतिचि दम्भसूइमादीकण्टए मलेति, यथा वा
साक्यभिक्षुः पलं पवं छिनं वा, योगत्रिकरणत्रिकेण णिसिरति, तच्चे दंडसमादाणे ३ ॥ अहावरे चउत्ये अकम्हावत्ति-
एत्ति आहिज्जइ, (सूत्रं २१) अकस्मात् नाम हेत्वर्था पञ्चमी अकस्मात्, से जहाणामए केइ ताव पव्वतदुग्गंसि वा मियवत्तीए
मृगा एव यस्य वृत्तिः सङ्कल्पो नामाभिप्रायः मृगान् मारयेय्यामीतिकृत्वा गृहान्निर्गच्छति तदेवास्य प्रणिधानं बुद्धिरभिप्राय इत्य-
नर्थान्तरं, अथवा प्रणिधानं, वीतं संगमादीहिं अप्पाणं ण वेत्ति, उक्तं हि—वीतं सयणो सरणो, विगट्ठाए गंता एते सिगत्तिकट्ठु
जाव णिसिरति से सिगं वधिस्सामिचिकट्ठु, तित्तरंति वा जाव कर्विजलं वा विधिच्चा भवइ, जहा मृगं तथा अनं दुपदचतुष्पदं
सिरीसिवं वा विधिच्चा भवति, इति खलु से अन्नस्स अट्ठाए जाव से जहाणामए केइ पुरिसे सालिनाइ णिलिज्जमाणे निन्दमाणे
अन्नयरं अन्नतरस्स हेत्थं निसिरति, सत्थं वा असियगमादि, से समागमे वा मरणकाले सुगं वी तणजातिसालिमाइ छिदिता भवति,
इति (खलु) से अन्नस्स अट्ठाए अनं फुसति णाम छिंदति अथवा फुसंति फुसमाणो चैव दुक्खं उप्पाडेति, किं पुण छिज्जमाणे?,
चउत्थे दंडे ४ ॥ अहावरे पंचमे दंडे (सूत्रं २२) से जहाणामए केइ पुरिसे माईहिं वा पितीहिं वा नित्यमात्मनि गुरुषु

च बहुवचनं अहवा माईहिति सवत्तीणीओ मातुसियातो पितुस्सिताओ गहिताओ, पितीहिति पितुपितृव्यादयः पितृवयंसा वा, सेसाणि भातिमादीणि भित्तं अमित्तं निगहणा, एते चेव पुब्बुद्धिमायादीया गहिता, तेसि एगतरं वा, गतो वा खणखण-
उत्तिकारं धरं अतितवानिति, तं वा भित्तं च अमित्तमिति भित्ते वधितपुण्वेति, सांष्टकं क्रियते, अध केइ वधितपुण्वे भवति अजा-
णतो द्दष्टेर्विपर्यासः, दिट्ठिविपर्यासिया, से जहा० केइ पुरिसे गामघातंसि वा रातो वा वियालंसि वा दिवसतो वा तावद्-
आंतलोचनः अतेणं तेणंति अतेणे हतपुण्वे भवति आसण्णे वा असिमादिणो जइ दिट्ठीविपज्जासो ण हंतो ण मारंतो तस्स ते
सावज्जेत्ति पंचमा किरिया, दंडो घात इत्यनर्थान्तरं, स तु पराश्रयं दण्डं समादियति एभिरिति दंडसमादाणे । इदाणि प्रायेण
आत्माश्रयाणि, ण च एकान्तेन तेसु परस्स ववरोवणं भयति तहावि कम्मबंधो भवति चिकाउं किरियाद्वाणाणि उच्चंति, आदिछांइ
पुण किरियाद्वाणत्तेवि सति दंडसमादाणेवि सति दंडसमादाणा वुच्चंति ५॥ अहावरे छट्टे किरियाद्वाणे मोसावत्तिएत्ति
(सूत्रं २३) से जहाणामए मोसवत्तिए आतहेतुं वासहेतुं वा सहोहोवि कोइ चोरो गहितो अवलवति णाहं चोरोत्ति, णाइहेतुंति
पुत्तो वा से अण्णो वा से कोइ ण एस चोरो णो पारदारिओ, एम भत्तादी परिवादे सइ, सुसं भणावेइ मोसोवदेसं करेइ एवं
तुमं भणेज्जासि, कूडसक्खी वा करेति, अण्णं वा अणुजाणंतेत्ति चेव भणति—सुट्ठु तुज्जेहिं अचलत्तं, योगत्रिकरणत्रिकेण ३
सावज्जेत्ति छट्टे किरिया० ६॥ अहावरे सत्तमे किरियद्वाणे अदिवादाणवत्तिएत्ति (सूत्रं २४), आतहेतुं हरि-
स्सामि इति एवं णेति, अगरपरिवाहेतुं वा हरति, योगत्रिकरणत्रिकेण सावज्जेति सत्तमे किरिए ७॥ अहावरे अट्टमे
अज्झत्थिए (अज्झत्थवत्तिएत्ति) (सूत्रं २५), से जहा० केइ पुरिसे णत्थि ण च विसंवादेति, यो हि यद्विवक्षुश्चिकीर्षुर्वा-

दितुर्वा कस्यचित् किञ्चित् स यदा अन्येन अपदिश्यते एवं कुरु ब्रूहि वा असंवादेहि स एवं विसंवादिज्ज तो पुण कोइ रुस्सति कोइ तुस्सति, ण एवं केइ विसंवादेति, सयमेव अज्झत्थियत्तेण हीणो अदीणे दीणे, अथवा समित्येकीभावे सम्यग्वादः विसंवादः, क्षेपः प्रपञ्चः, अन्यं वा किञ्चिदप्रियं वचनं काममप्रियमुक्तस्य कोपः, स एवं अविसंवादितो वि अकस्मादेव हीणोचि हीणे सरतो ओयातो छायातो, दीणो णाम अकृपणोऽपि सन् कृपणवनिःसंहतोऽवतिष्ठते, दुट्ठोचि अकृतापकारस्यापि प्रदुष्यते, दुष्टमनाः दुर्मणाः, इष्टविषयग्राथनाभिमुखं हि मनः तदलाभे अपहतं भवति, अभिहतमित्यर्थः, मनसा च संकल्पाः मनःसंकल्पचिन्ताः ज्ञान झत्ति तत्क्षणं आत्मानमधिकृत्य वर्त्तते आध्यात्मिका अध्यात्मे संश्रिताः अज्झत्थसंसरया, अथवा युक्तमासंसयमेव समानदीर्घत्वे कृते अज्झत्थया आसंसइया, अहवा संशयः अज्ञाने भये च, संशयं कुर्वतीति संशयिता, कसाएहि कपायावृत्तमतिर्न किञ्चि जानीते, भयं चास्य इह परत्र च भवति, चत्तारि, तंजहा-क्रोधं वा ४, अप्पणो कुज्झति, अगम्मं वा गंतुं, वाधा दुरुत्तरं वा काउं अप्पणो चेव रुस्सति, रुट्ठो ओहतमणसंकप्पो अज्झत्थमेव कोहमाणा, सिस्सो पुच्छति-एते कोहादि अज्झत्थतो जाता किं अज्झत्थं भवति?, उप्पतिमाणं भावाणं उभयथा दृष्टत्वात्संसयः, तत्र तावत् तंतुभ्यः पटो जातः तंतुप्रत्याख्यानाय भवति, गोलोमविलोमेभ्यो दूर्वा जाता, कारणमविलक्षणा भवति, एवमध्यात्मक्रोधाद्या जातो किमध्यात्मं भवति पटवत्सूत्राकारादन्यत्वे आहोश्चि दूर्वा यथा स्व-कारणेभ्योऽज्या, एवमध्यात्मं कपाया अध्यात्मवतिरिक्ता वा भवतीति संदेहः?, उच्यते-कपायास्तावन्नियमादध्यात्मं च स्यात्, कपायाः स्यादन्यत् खदिरवनस्पतिवत् च, कथं?, येनाकषायस्यापि अध्यात्मं भवतीति, कथं काए विदु अज्झप्पं अकपायस्यापि कायावाङ्मनोयोगा भवन्तीतिकृत्वा तेऽध्यात्मं भजंते इति, निराश्रयकषायवतो हि कपायिणश्च, एवं खलु तस्म तप्पत्तियं अट्टमे

किं० कोवंपत्तिरिति आहिते ८ ॥ अहावरे णवमे किरियट्टाणे माणवत्तिरिति (सूत्रं २६), से जहा केइ पुरिसे जाति-
मएण वा अहं जात्यादिविशिष्टः असंकीर्णवर्ण उत्तमजातीय अन्येष्वपि विभाषा, अणतरेण मतेणति, णत्थि एतेहिंतो अट्टविहे-
हिंतो मदट्टाणेहिंतो अणं मयट्टाणं, चरित्तं अत्थि, किंतु संजोगा कायव्वा, तेजहा-जायमयपत्ते णामेगे णो कुलमयमत्ते० जाति-
मदमत्तेवि कुलमदमत्तेवि एगे, णो जातिमदमत्ते णो कुलमदमत्ते सोवि अत्तं, आदिट्टा तिणिण भंगा वेपंति, एवंजातीए सेसावि
पदा भइत्तव्वा, दुगसंयोगो गतो, तिगतिसंयोगे एगो जातिमदमत्तोवि कुलमदमत्तोवि, एवं चउक्कगंपचगळक्कग-
सत्तगअट्टगसंजोगा कायव्वा, बुद्धिविभवेण जात्र परं हीलेति, परो णाम यो जात्यादिहीनः, अतुल्यजातीयं रत्नं हीलयति लज्जा-
यति, एवं जात्र अणिस्सरदुर्गतं हीलयेति, निंदितो नाम परजात्यादिन्यूनसमुत्थः, आत्मसमुत्थो मनस्तापः, जहा इमो वराओ
हीणजाती दुग्गतओ वेति, मा मरिसउ कोइ कुलो भोजो, जोवि केणइ मंदेणवि सिट्ठो तंपि ण णिंदति, सव्वंगं णाम मएहिंतो
सो वलिओ रूविओ अथावि दुजातीओत्तिक्राउं, इमशाने इव, एवं सव्वे संजोगा भाणितव्वा, गरहा णाम परेसिं पागडीकरणं,
एस दुजातीओ चंडाले ढंबो चम्मारादि वा, परिभवो णाम आत्मनो जात्यादिसदानट्टमात् तद्धीनेपु परेषु अवज्ञां करोति, त्रिष्वपि
अनभ्युत्थानं न्यूनमासनं असकारिताहारादिप्रदानमित्यादि, इत्तरिओ अल्पप्रत्ययः, इत्तरमित्ययमल्पतरोऽयमस्मात् जात्यादिभिः
अस्मादहं जात्यादिभिर्महत्तर इति अप्पाणं विउक्करोइ विविधं निशिष्टं वा आत्मानं विउक्कस्से, सो पुण किं
जाणइ वराओ?, एतानि जात्यादीनि मदस्थानानि इहैव भवंति, अथवा बलरूपतपःश्रुतलभैश्वर्येभ्यः इहापि कदाचिद् भ्रश्यते, किं
पुनः परत्र?, तद्यदि अत्यन्तं जातिमदादीनि भवंति तो किं तथ मज्जितव्वं?, इतो पुण देहतो जुतो कम्मवित्तिओ अवसो पयाति

तासु तासु उच्चनियतासु गतिषु, उपपद्यत इत्यनर्थान्तरं, रंगनट इव, सो चेव राया भवति, सो चेव राया भविता सो चेव दासः, सो चेव इत्थीवि, को वा तस्स माणो ?, एवं जीवोवि एगता खत्तिओ, अथवा यत्र परवशता तत्र को मानः ?, सर्वः कर्मवशेन, एवं गन्धओ गन्धं गन्धओ अगन्धं अगन्धओ गन्धं अगन्धओ अगन्धं, मणुस्सपंचेदियाणं गन्धो सेसाण अगन्धो, जम्माओ जम्मं एवं एक्कमंगो, गरगाओ गरगं चतुमंगो, यावत्सकर्मवशादेव सुखी भवति दुःखी वा, मृतश्च कर्मसिरेव शोभनामशोभनां गतिं नीयते, उक्तं हि—‘आकड्डुणं कम्मं, कर्मणं विक्कड्ढती’ति, एतद्भावे उत्कर्षापकर्षौ कौ नाम ?, जो पुण मानी तस्स अवमानितस्स रोसो भवति तेनोच्यते—चंडे थंछे चंडे कोधीत्यर्थः, जात्यादिधर्मः स्तब्धः, अवमानितो गिस्समा रुस्सति, रुद्धोऽपि माणंपि, का गतिः तेन ?, क्रोधमानयोर्नित्यमन्योऽन्यस्य विद्यते, चवले नाम० अगंभीरे, मुहुत्तेण अवमाणितो रुस्सति थरथरेति अक्को- सति जात्यादिभिरात्मानं, प्रशंसति मानी यावि भवति, चशब्दः पूरणे अपिः संभावने, माणी अवमाणितो चंडो चवलो च भवति, एवं तस्स माणदोसा सावज्जति, गवसे किरियाड्डाणे ९ ॥ अहाचरे दसमे भित्तदोसवत्तिएत्ति आहिए (सूत्रं २७) से जहाणामए केइ पुरिसे मातीहिं वा पितीहिं वा जाव सुण्हाहिं वा संवसमाणे तेसिं अणतरे निवाइए वा अवरधवइए ताव अक्कोसो वा काएण हत्थेण वा संघट्टे वा उवकरणे वा कम्हियि भिण्णे वा एवमादि लहुसओ—अल्प इत्यर्थः, सीतोदगे वा कायं उवहेत्ता भवति, हेमंतरातीसु, उस्सिणोदविडेण वा कायं उस्सिचिचा भवति, वियडग्रहणा उस्सिणतेल्लेण वा उस्सिणकंजिएण वा अग्गणिक्का- एण वा उम्मुएण वा तत्तलोहेण वा कायं उडुहिचा भवति, कडएण वा वेढेत्तं पलीवेति, सो चेव कडगिगत्तिं वुच्चति, आह—‘हिंसा- श्रवाः केशव ! मायया वा, विपेण गोविन्द ! दिवायिना वा’ छिज्जति से सओ कसओ, सेसं कंठयं, उद्दालेत्ति चम्माइं लंघावेति, दंडोत्ति

लउडओ, अट्टिचि कोप्परं, तेण खीलं देनि, अंगुडिं अंगुलितलसंवातो, मुड्डी, लेल्लु लेट्टुओ, लीलावयति प्रहारेणेति लेल्लु कवालं, वसकवरमित्यर्थः, कुडुयतीति आउडुति, तहप्पगारे पुरिसे संवसमाणे दुहिता दुम्मणा भवंति, त एव यथा मार्जारं प्रोपिते मृषिकादी सत्था सुहं सुहेण विहरंति एवं तंमि पवसिते वीसत्था घरे ठिया वा णागरगा गामेच्छगा वा, सव्वो वा जणवतो वीसत्थो स्वाकर्मधर्मानुष्ठायी भवति, तहप्पगारे दंडगरुओत्ति वधति चारंभति वा सव्वस्महरणं वा करेइ हत्थच्छिन्नंति व करेति णिव्विसयं वा करेति, दंडपुरक्खडेति वा दण्डं पुरस्कृत्य राया अयोइल्ला एगड्ढावेति, आउल्लगावि दण्डमेव पुरस्कृत्य करणे णिवेसेन्ति, सव्वालिए ववहरंति, अप्पणो चेव अहिते अस्मिन् लोगंसि कथं किंचि दंडेति सो णं मारेति अहवा पुत्तं अण्णं वा से णिएल्लगं मारेइ वा अवहरति वा अण्णं वा किंचि अप्पियं करेतिचित्तं तस्स घरं वा से डहति सस्साणि वा चतुष्पदं वा से किंचि गोणं वा अस्सं वा हत्थि वा घूरेति-अवहरेति वा २, अह ते परलोगंमि एवमादिएहिं पावेहिं कम्महिं सुचहुं पावं कम्मं कलिकलुसं समज्जिणिच्चा णरगतिरिक्खजोणीसु वा सुचहुं कालं सारीरमाणसाइं पच्चणुभवंति, संजलणेत्ति संजलति यथाऽग्निः, भस्मोपयायी त्वनुयोगादि, सोऽपि लहुसएवि अवराधे खणे २ संजलतीति संजलणा, परं च संजालयति दुक्खसमुत्थेण रोसेण, संजलण एव य कोधणो बुच्चति, एगड्ढिता दोवि, परं च अनगारसमुत्थेण दुक्खुप्पादेण कोपयति, एवं ताव उरंउरेण सयं करोति कारवेइ वा, अण्णो पुणो सयं असमत्थो रुड्ढोवि संतो परस्स दुक्खं उप्पाएतुं पच्चा से रायकुले वा अणत्थ वा पट्ठीमंसं खायति चोपनयतीत्यर्थः, पट्ठीमांसं खादतीति पिट्ठीमंसिओ, एवं ताव अधालहूसए अवराधे जो एरिसं दंडं वत्तयति सो महंते अवराधे दारुणतरं दंडं निवत्तेति, कहं?, पुत्तदारस्सेव यथोक्कानि दंडस्थापनानि शीतोदकादीनि अवि रोसेण सयं करोति वा कारवेति वा, एवं पुण

केयिन्वि दोभवत्तियं अद्रुमं किरियाद्वाणं भावितुं पच्छा भणति, परे दोभवत्तियं णवमं किरियद्वाणं पच्छा माणवत्तियं ९ ॥ एवं खलु तस्स सावज्जन्ति दसमे किरियद्वाणे से जे इमे 'भवन्ति गूढायारा 'गूढो संवरणे' गूढो आचारो जेसिं ते गूढायारा वा गलगत्तां सट्ठिलचारो वा, णाणाविधेहिं उवाएहिं वीसंभं जणयितुं पच्छा मुसीत वा मारेति वा जह्वा पज्जोयेण अभयो दासीहिं हरावित्तो तसो तिमिरमन्धकार इत्यनर्थान्तरं यथा नक्तंचराः पक्षिणः रत्तिं चरन्ति अदृश्यमानाः केनचित् एवं तेवि चोरपारदारिया तमसि कार्यं कुर्वन्तीति तमोकाईया, उलुगपत्तलहुएत्ति उलुकाः—पक्षिणः पात्यतेऽनेनात्मा तमिति पत्रं पिच्छमित्यर्थः जहा तं उलुगं पचं तणुएणावि वातेण चालिज्जति वा उच्छल्लिज्जति वा उत्क्षिपयति वा एवं लहुगधम्मो, जेण इव थोलगुरुएवि कज्जे उच्छल्लिज्जति, पव्वयगुरुएत्ति जहा पव्वतो गाढावगाढमूलो संवट्ठगवातेणावि ण सकेति चालेउं वा एवं सोऽवि मायावी मुसावाई, जत्थाणेण लंबो गहितो जं वा असंतेणवि अभियोगेण विणासेतुकामो तत्थ अण्णेहिं अब्भत्थिज्जमाणो वा अवि पादपडणेहिं ण सक्कति उच्छल्लेतुं, आरियावि संता अणारियाहिं विउदंति, आयरिया खेत्तारियादि, आरियभासाहिं, गच्छ भण भुंज एवमादिएहिं, एते चेवत्थे कलादतालाचरचोरादी आत्मीयपरिभाषाएहिं भणन्ति, मा परो जाणीहीति, अजाणंतो सुहं वंचिज्जइ, अण्णं पुट्ठा आत्मान पट्टः, को विचारान् कथयति ?, एवं कोइ सुद्धिताए गात्रीओ पंथे हिरतो कुट्टिएहिं णाओ, चोरोत्ति विंदमाणो गहितो, राउलं नीतो, कारणिएहिं पुच्छिओ भणति—णाहं चोरो, पहिउत्ति, अमुगत्य पडितो, कथंचि समावत्तीए एयासिं गावीणं पिडितो संपत्तमेत्तो चेव गहितो, अथवा कस्सइ किंचिं आसिआडितं, पच्छा सो तं चोर किंचि भणति—अवस्सं एतं अमुगेण हितं भविस्सति, सो य तं जाणंतोवि जहा तेण हितंति भणइ—अमुगेण हितं अण्णेण वा एवमादि अनं वागरेति, अण्णहा संतं अप्पाणं अण्णधा

दंसेति, जहा गलगर्त्ता पाणाविहेहिं पासंडवेसेहिं अपरं वंचेति, एवं चारिगावि चारंति, अण्णहा आइक्खंति, जहा पुट्ठो केणइ कोसि तुसं ? मोढेरगान्तो आगतो भवान् ? सो भणति-णाहं मोढेरगतो, भवद्ग्रामादायातो, विक्कंतो वा पुच्छइ कोइ-अज्जो ! निउणं भणत्ति, किणंतो अधियंतो एवं कूडकरिसावणं च्छेयं कूडगंति, से जहा वा केइ पुरिसे अंतो सल्ले मा मे दुक्खाविज्झिहिहिं कंटं णो अणुणवति, विज्जेण अण्णेण वा ण णीहरावेति, णो पलिविद्वंसमेति, नान्येन केनचित् ओसहेण कोत्थति, केणइ वा पुट्ठे दुब्बलो ? , ण एतेण पसवणे पउणत्ति, मा ससल्लो अज्जवि होज्जा पच्छा एवं एवमियंति, जह से संयं णो उद्धरति एवमेव अण्णेणवि पुट्ठो वेदणभीतो णत्थि सल्लोत्ति गिण्हइ, अविउट्टमाणोत्ति परेण पुट्ठो वा अणालोएमाणो, तेणान्तर्गतेन दुःखेन पोच्छरुक्खोविव अन्तर्गतदावाग्निना अंतो अंतो ज्झोसियाति, एवं एत्थ णं पारदारियादि विरहेणं तप्पंति, अलब्भमाणो पोलरुक्खोविव अन्तर्गतपातकः अंतो अंतो झियाति, आह हि-‘तं मित्रमंतर्गतमूढमन्मथं’ एप दृष्टान्तोऽयमर्थोपनयः-एवमेव मायी मायाकरो वा अचोरो अण्णो वा पुच्छिज्जंतोवि णो अप्पणो आलोएति, लोउत्तरिओवि किंचि मूलगुणातिचारं वा उत्तरगुणातिचारं वा कट्टु णो आलोएति, आलोचना आख्यानं, प्रतीपं क्रमणं प्रतिक्रमणं, निन्दा आत्मसंतापे, गरहा परेसिं वा, तस्मात् निवर्त्तनं विउट्टणं णो जधा-वराहं जं जस्स अवराहरस अणुरुवं पायच्छित्तं लोणे चरेत्, लोके तावत् अगम्यं गत्वा अगदाधेव, मधं पीत्वा, णिव्विसओ वा, मांसं खाइत्ता माणवो धम्मकोवित्ताणं उवहेति, जाव पच्छित्तं ते दिंति, किंचित् अतिचारं पल्लुभक्खणादि कृत्वा मधं वा पीत्वा ‘सधः पतति मांसेन’ अध्यापकानामालोचयति जाव पच्छित्तं, समये विस्वासाय विरुद्धं कृत्वा सयाणं सयाणं गुरुणं आलोएति, लोउत्तरेवि एवं चेव णो आधारिधं, मायी अस्सि, लोये मणुस्सलोए, जे ताव गृहस्था मायी सो कदाइ उस्सणविदो वा इमं लोणं

णचैव लब्धति, परलोकेण तिरिक्खजोणिएसु अप्पणोगासा पच्चायंति, जइ कोइ उस्सणणदोपत्वात् अस्मि चेव लोके पच्चायाति, देव-
लोगंणि णो लब्धति, कुतो मोक्खो ? अणालोइए अपडिक्कतो वा सम्मदिट्ठी जाव णो सिज्झति, परलोए पच्चायाति, देवलोक इत्यर्थः;
किं पुण ? स एवं मायी, निंदागरहानिंदनादयो मिथ्या, उक्तं हि-‘अमायमेव सेवेत’ मायी च निन्दते लोकेन इत्यर्थः; आत्मानं
प्रसंसतीति, सेविता च मए असुद्धं वंचेति अप्पणो तुस्सति, आह हि-‘येनापत्रपते साधुग्गसाधुस्सेन तुब्बते’ णिगरति यदा मायिना
परो वंचितो भवति तदा लब्धपसरो अधियं चरतीति णियरतीति, णो णियट्ठति-न निवर्त्तते तस्मात् प्रसङ्गात्, उक्तं हि-‘करो-
त्यादौ०’ णिसिरियदंडो णाम हरणे माहणाणं वा ते काउं छादंति, ण करेमिचि, अणस्स वा उवरिंछुमति, माई असमाहडलेस्से-
हेट्ठिछाओ तिणिण असमाहडलेस्साओ, सम्मग्भिः त्रियोगैरात्मनाऽऽहृत्य अममाहडाओ, उवरिछाओ तिणिण समाहडाओ, ते एवं
खलु से मायिस्स असमाहडलेस्स सावज्जति आहिते, एक्कारस्समं किरियाट्ठाणं ११ ॥ (सूत्रं २८) अद्वाचरे दुवालस्समे
(सूत्रं २९), एताणि प्रायेण गृहस्थानां गतानि एक्कारस्स किरियाट्ठाणाणि, इमं पुण पासंडत्थाणं चारस्समं किरिया० तेनोच्यते-
जे इमे भवंति आरणिणया अरणेसु वसंतीत्यारणिणया तावमा, ते पुण केइ रुक्खमूलेसु य वसंति, केइ उदएसु, आवसहेसु
वसंतीत्यावसत्थिगा, गामे अंतिका ग्रामाभ्यासे ग्रामस्य ग्रामयोर्वा ग्रामाणि वा अंतिए वसंतीति ग्रामणियंति, ग्रामसुपजीवन्ती-
त्यर्थः, कण्हुईरहरस्सिया, रह त्यागे, किंचिद्रहस्यं एषां भवति यथा होमं मंत्राश्च आरण्यगं वा इत्यादि, सर्वे वेदा एषां रहस्यं
येनावाहणाय न दीयन्ते, णो बहुसंजता णो संजता णो बहुएसु जीवेसु संजता, पंचिदिए जीवे ण मारेति, एणिंदियमूलक-
न्दादि उदयं अगणिक्कायं च वयेति, संयमो नाम यत्नः, विरती वेरमणं जहा मए असुओ ण हंतव्वोचि, पच्छा तेसिं चेव जेसु

विरतो तेसु जतनं करोति, मा मे मारेस्सामिति, अथवा संजमो विरती एगद्धा, सन्वपाणजीवसत्तेहिं, अथवा णो बहुसंजओ-बहु-
संजओ णो बहुविरते अप्पणो सचामोसाइ एवं विउंजंति, सच्चं मोसं कतं, तंजहा—अहं न हंतव्वो अण्णे हंतव्वा, ब्राह्मणा न
हंतव्वा; ब्राह्मणघातकस्य हि न संति लोकाः, श्रुद्रो हन्तव्यः, श्रुद्रं मारयित्वा प्राणायामं जपेत् विहमि(न्नी)तिकां वा कुर्यात्
किंचिद्वा दद्यात्, अनस्थिकानां सत्त्वानां शकटभरं मारयित्वा ब्राह्मणं भोजयेत्, हणणं—पिट्ठं, आज्ञापनं अमुगं कुरु अमुगं देहि
चेत्येवमादि, परितावणं—दुक्खावणं, परिवेत्तव्वंसि दासमादि परिगेण्हति, उद्दवणं मारणं, जहाडतिवातातो अणियत्ता तथा मुसा-
वादादि ३ जहा एतेसु आसवदारेसु अणियत्ता एमेव इत्थिकामा भारिया, उक्तं च—“मूलमेयमहम्मस्स०” आह च—“शिश्रोदर-
कृते पार्थ”, अथवा इत्थियासु सदादयो पंचवि कामा विधंते इति, उक्तं च—“पुष्फफलाणं च रसो०” मुच्छिता गिद्धा जाव
अज्झोववण्णा जाव वासाइं चतुःपंच, पंचग्रहणं छसत्त जाव छद्दसमाइं, मज्झिमो कालो गहितो, परेण कम्हा ण गहितो जाव वीस
तीस संयंति वा?, उच्यते, एते प्रायेण अण्णउत्थिया भुक्तभोगा अवच्चोपादानाइं काळ्णं पव्वयंति, भोगपिवासाए वा भोगे केवि
हरंति, जीवंतिचि गतवया जाव अवचाइं उपादंति, थोवंतियं ताव चेव से वयो भवति, आह हि—“या गतिः क्लेशदग्धानां०” तेन
चतुःपंचग्रहणं, उक्तं च—“सोयसु न घरेण मुहे०” एवं ताव तेसिं थेरपव्वइताणं एस कालो उस्सग्गेण भणितो, पच्छा सुत्तेण चेव-
स्वदिसति, एतस्मात् यथोद्दिष्टात् अप्पतरो वा भुज्जतरो वा, एकं दो वा तिणिण वा वासाइं गहिताइं, भुज्जतरो भवति, दसण्हं परेण
जाव सतं बालपव्वइताणं, जहा सुगल(सु)तस्स, जणे णासिचि जणो न जातो, एवं ताव ते पव्वइता अणियत्तभोगा, यथा
शास्त्रोक्ता, आधाकम्मं आहारो आवसहसयणोवादाणस्नानगन्धमाल्यादिभोगा भुंजंति, त एवं अणियत्तकामा कालमासे कालं किच्चा

अणतरेसु आसुरिएसु किञ्चिसिएसु जेसु स्रो गत्थि डाणेसु, ताणि पुण अथे लोए स्रो भवणवइवाणमंतरा देवा तेसुवज्जंति, किञ्चिसं कलुसं कलुसं पापमित्यनर्थान्तरं, किञ्चिसवहुला किञ्चिसिया, ततोवि किञ्चिसियातो विप्पमुच्चमाणा जइ किहवि अणंतरं परंपरं वा माणुस्सं लब्धंति तहावि एलमूचाए, एलओ जहा बुब्बुएति एवंविधा तस्स भासा भवति, तमोका-इयत्ताएत्ति जाल्यन्धो भवति बालंधो वा, एवं खलु तस्स दुवालसमो १२, इत्थेताणि दुवालसकिरिया० संसारियाणि प्रायेण मिथ्यादर्शनमाश्रित्य, दविओ रागदोसविप्पमुक्को समणेत्ति वा माहणेत्ति वा एगद्धं, सम्भं पडिलेहितव्वाणि भवन्ति, ज्ञात्वा न कर्त्तव्यानीत्यर्थः ॥ अहावरे तेरसमे किरियट्ठाणे ईरियावहिणत्ति आहिए (सूत्रं ३०), ईरणं-ईर्या ईर्यायाः पथश्च तत्र जातं ईर्यापथिकं, ईरणं ईर्या, ईरणात् पथश्च जातं, तत् कुत्र भवति?, उच्यते-इह खलु इह प्रवचने खलु विशेषणे, नान्यत्र भवति, कस्य बध्यते? आत्तत्ताए आत्मभावः आत्मत्वं, आह-सर्व एवायं लोकः आत्मार्थं प्रवर्तते?, उच्यते, येनात्मानं निश्चयेन हितं, तर्हनात्मवतां कर्म?, अशोभनश्चात्मा अनात्मैव, लोकेनापदिश्यते, यो हि दुर्विहितो भवति सः अनात्मैवापदिश्यते, आह हि-“अनात्मना चैप दुरात्मवृत्तिः०” यस्य च नित्यो जीवस्तस्यात्माार्थां प्रवृत्तिर्युक्ता, येषां चात्मा नित्यः, कर्मफलं न च, तेषामन्यः करोति अन्यः प्रतिसंवेदयते, इन्द्रियानिन्द्रियसंबुडे अणगारः, ईरियासमियस्म जाव उच्चार० मणसमितस्स वइ० काय०, सम्यग्योगप्रवृत्तिः समितिरिति कृत्वा अहु समिइओ गहियातो, मणोगुत्तस्स वइकायगुत्तस्सत्ति तिणिण गुत्तीओ गहिताओ, एते पुण तिणिणवि कायवायमणा य सम्यक् प्रवर्त्तमानस्य समितीओ भवंति, एतदेव त्रयोऽपि योगाः ‘सम्यग्योगनिग्रहो गुप्ति’रितिकृत्वा गुप्तयो भवंति, पुनः गुप्तिग्रहणं एतावान् गुप्तिगोचरः, नातः परं गुप्तिरन्याऽपि दृश्यते, ‘गुत्तवं भचारिस्स’त्ति जस्स णवहिं वंभचेरगुत्तीहि

गुचं बंधवेरं भवति सो गुचवंभचारी, 'आउत्तं'ति निबन्धमेव संजमे उवजुचो, मा मे सुहुमा विराहणा होञ्जति अप्रमत्त इत्यर्थः
वाहिरतो वा तस्स आणणं करेति, माणस्य अवमाणस्य कोष्ठस्य प्राणनं कुर्वतः प्राणनमानस्य, चिहुमाणस्स णिसीयमाणस्स तु
अद्वमाणस्स वा आउत्तं वत्थं णिक्खिवमाणस्स वा पडिलेहितुं पमज्जितुमित्यर्थः, जाव चक्षुःपम्हं यावत्परिमाणवधारणयोः
पश्यतीति चक्षुः चक्षुपः पक्ष्माणि अक्षिरोमाणीत्यर्थः 'णिवायमवि'त्ति उम्मेसणिमेसं करेमाणो इत्युक्तं भवति, एवमादि अणोवि
कोइ सुहुमोवि गायसंचारो भवति, तंजहा-जाव जीवो सजोगी ताव णिचलो ण सक्केइ होउं, उक्तं च—'केवली णं भंते ! अस्सि
समयंसि जेसु आगासपदेसेसु' सव्वो आलावगो भाणितव्वो, एवं सजोगीकेवलीणो सुहुमा गत्तादिसंचारा भवंति, कम्मयसरीराणु-
गतो जीवो तत्तमिन्न च उखात्थमुदकं परियच्चति तेण केवल्लिणो अत्थि सुहुमो गात्रसंचारो, विपमा मात्रा वेमाता कदाचिच्छरी-
रस्य महती क्रिया भवति स्थानगमनादि कदाचित् उस्साससुहुमंगसंचालादि अप्पा भवति, स पुनर्महत्यामल्पायां वा चेष्टायां
तुल्यो भवति, कालतो द्रव्योपचयतश्च, कालतस्तावत् सो पढमसमए बज्झमाणो चेव पुट्ठो भवति, न तु संपराईयस्सेव, जोग-
निमित्तं गहणं जीवे, अज्झत्तं बज्झमाणं चेव परस्परतः पुष्टं भवति, संहिल्लमित्यर्थः, बज्झमाणं चेव उदज्जति, वित्तिए समए
संवेदिज्जति, तत्तिए समए णिज्जिज्जइ, प्रकृतिस्थित्यनुभावप्रदेशक्रमश्च वक्तव्योऽत्र, तस्स पगडिबंधो वेदणिज्जं, ठितीए दुसमय-
ठितिसमयियं, पदेसतो वादरं, थुल्ला पोगला, अणुभावतो सुभाणुभावं, परं सातं, अणुचरोवचातिगसुहातो, प्रदेशओ बहुप्रदेशं,
अथिरबंधं, उक्तं च—“अप्पं वादरमउअं०” अप्पं ठितीए, वादरं पदेसेहिं, अणुभावतो सुभअणुभावं, बहु पदेसतो, सुक्खिं वणणतो,
सुगंधं गंधओ, फासतो मउअं, मंदलेवं थुल्लकुड्डलेववत्, महव्वयं बहुअं एगसमएण अवेति, सातबहुलं अणुनराणवि तारिसं सातं

णत्थि, बंधो फुसणा य अत्थि, संपराइयस्सेव वद्धुपुट्टणिधत्तिकायणा य णत्थि, सेयकाले अकस्सं वावि भवति 'सेय-
कालो'त्ति एस्सो कालो, सेत्ति गिदेसे, ईरियावहियाए कस्से अकालो, तरस दोण्हं समयणं परेणं अकस्मं वानि भवति, चशब्दो-
ऽधिकवचनादिषु, तथा वेदनं पडुच्च अकस्मं, तीतभावपणवणं पडुच्च कस्मं गुडघट्टट्टान्तो, दुविधा कस्मशरीरा वद्धेच्छा य मुकेच्छा
य, मुकेच्छए पडुच्च कस्मं, एवं चग्रहणेन संभवता चसहेण च लब्धमति, एवं खलु तस्स सावज्जंति आहिज्जति एवं ताव
वीतरागस्स, जे पुण सरागसंजता तेसिं संपराइया, ते पुण जाई एताइं ईरियावहियवजाइं वारस किरियट्टाणाइं तेसु वदंतिचिक्काउं
ते तत्थऽणुववया, तेसिं प्रमादकपाययोगनिमित्तो संपराइयबंधो होइ, जत्थ प्रमादतः तत्थ कपाया य जोगा य णियमा, जोगे पुण
पुव्विच्छा भजिता, पमादपचइयो णातिदीहकालट्टितीओ होति, कपायपचइया वा ऊणतरो अंतोपुहुत्तिओ वा अहुसंवच्छरिओ, जो
पुण कसायविरहितेण जोगेण वज्झति सो य ईरियावहिओ, हेडिच्छा पुण सावज्जा चेव वारस किरियाट्टाणाइं भवंति, एवं पव्वइओ
वा उप्पव्वइओ वा, एवं सरागसंयतरस सावज्जो चेव, एताइं पुण तेरस वद्धमाणसासिणा वुत्ताइं तहा किमणोहिं वुत्ताइं? आगसेस्सी
वा भणित्तिहिंति?, उच्यते-से वेस्मि जे अत्तीना ३, एताइं तेरस किरियट्टाणाइं पगासिंसु वा ३ जहा जंबुद्दीवे दुवे स्सरिया
तुल्लं उज्जोवेति, यथा वा तुल्यस्मेहोपादानात्प्रदीपास्तुल्यं प्रकाशयन्ति, वीतरागत्वात् सर्वज्ञत्वाच्च तुल्यमेवार्हन्तो भगवन्तः तीता-
नागसंपत्ता भासिंसु वा ३, अट्टुत्तरं च णं तेभ्यः क्रियास्थानेभ्यः अथ उत्तरं अट्टुत्तरं, यथा वैद्यसंहितानो उत्तरं जं मूलसंहि-
तासु श्लोकस्थाननिदानशरीरचिकित्साकल्पेषु च यत् यथोपदिष्टं सट्टुत्तरोऽभिधीयते, रात्रायणछन्दोपहितमा-
दीनांपि उत्तरं अत्थि, एवमिहापि तेरससु किरियाट्टाणेषु जं वुत्तं अधमवक्कस्स अणुवसमपुव्वकं उत्तरं उवेति, विजयो नाम मार्जणा,

विविधो विशिष्टो वा विभागो विभङ्गः, तं पुरिसजातविगंगं आइविखस्सामि, केसिं सो विभंगो?, उच्यते-जाणापण्णाणं, नानाडर्थान्तरत्वे, प्रज्ञायते अनयेति प्रज्ञा, सा य उत्तमाधमा पण्णा, लोके दृष्टत्वात्, छट्ठाणपडिता वा पण्णा, छन्दोऽभिलाष इत्यनर्थान्तरं, कोइ उच्चच्छन्दो भवति कोइ णीअच्छंदो भवति, उत्तमाधमप्रकृतिरित्यर्थः, उच्चे णामेगे उच्चच्छन्दो उच्चेणामेगे० भंगा चत्तारि, 'गाणासीलाणं' सुसीलो दुस्सीलो इति, सुखभावभद्रा सुशीला, गाणादिद्वीपं तिन्नि तिसट्ठाणि प्रावातियसयाणि दिद्वीपं गाणारूपीणं आहारविहारसयणासनाच्छादनाभरणयानवाहणगीतवादित्रादिषु अण्णमण्णस्स रुच्चति, 'गाणारंभाणं' कृषिपाशुपाल्यपाणिकविपणिशिल्पकर्मसेवादिषु गाणारंभो जाव 'गाणाज्जवसाणसंजुत्ताओ' शुभाशुभाध्यवसानानि तीव्रमध्यमानि इहलोकपण्डिवद्वाणं परलोगणिप्पिवासाणं विसयतिसियाणं इणं गाणाविधं पावसुत्तपसंगं वण्णइस्सामि, तंजहा-भोम्मं उपायं इत्थिलक्खणं जहा सति तणुईत्ति, तणुईत्ति तन्वी, पुरिसलक्खणंति मानोन्मानप्रमाणानि यथा 'त्वच्चि भोगाः सुखं मांसे', हिनोति हीयते हयः, स्वस्य मानोन्मानप्रमाणवर्णजात्यादिलक्षणं गच्छतीति गजः तस्य लक्षणं 'सत्तंगपतिट्ठिते'त्ति वण्णओ, गोणो मानोन्मानप्रमाणवर्णस्वरादिलक्षणं, एवं चेव जाव लोगोत्ति चक्कच्छत्तस्स चउदसण्हं मणिक्काकिणि० चक्कवट्टिस्स, तस्स लक्खणं सारप्रभादीणि लक्षणानि, एतानि स्वसूत्तिनिष्पन्नानि लक्षणानि, इदाणि विज्ञानं तक्कम्मं बुच्चति, तंजहा-सुभंगं दुभंगं दुभंगं सुभंगं करोति विजाए, गब्भो जेण संभवति मोहं मेहुणे वा, जीवकरणं, अथर्वणवेदमन्त्रादि, हिंदयउड्डियपक्खं सदोषैः, पाकान् शास्तीति पाकशासनः इन्द्रस्तस्येन्द्रजालं विद्या, इन्वाइं घयमधुतंदुलादीनि दन्वाणि तेहिं होमं करोति दन्वहोमं, एवं सव्वविज्जाकम्मं, खत्ति-याणं विजा खत्तियविज्जा इसत्थं धणुवेदादि, तत्थ विज्जाओ जहा अन्नशस्त्राणि, इदाणि जोतिसं बुच्चति, तंजहा-चंदच्चरिया तं

वर्णसंस्थानग्रमाणप्रभानक्षत्रयोगराहुग्रहग्रहणादि चन्द्रचरितं, सूर्यस्य वर्णग्रभा० राहुग्रहनक्षत्रयोगादि, सुक्कचरितं सुक्कचारो 'पहमो होति सुभिक्ष्वं' बहसती संवत्सरद्वाइ एक्केकं रासिं वरिस्सेण चरति, तत्थ केसुयि संवत्सरेसु सुभो केसुइ असुभो केसुइ मज्झिमो, उक्कावाया दिसादाहा वा यथा—'अग्गेय वारुणा माहिन्दा तेजसा सत्थग्गिगुवा भावा दिवायवादीया,' एवं वारुणमाहिंदावि भाणि-तन्वा, सुगा हरिणा, नृगालादि आरण्या तेसिं रुतं, दरिसणं ग्रामनगरप्रवेशादि, जहा 'खेमा वामा वात्तेति दाहिणा वायसाणं पत्ती । सरुदाइ परिमंडलत्ति काकाई उडका धइ करेति ॥११॥' पंसुबुद्धि जाव रुहरिबुद्धि, कंठयं, पुणो विज्जाओ वेताली दंडो उड्ढेति दिसाकालादिसिद्धो, अद्धवेताली य वेडूतो जाति, पच्चा पुच्छिज्जति, सुभासुमं तोलति, कवाडं मंतेण विहाडेति जहा पभवो, सोचाई मायंगी विज्जा, सवेरिसनराणं सवरभासाए वा, दामिली दामिलभासाए, कालिगी गौरी गंधारी कंठोक्ता, जाए उप्पतति संयं अण्णं वा उप्पतावेति सा उप्पादणी, जाए अभिमंतितो णिवडति संयं अण्णं वा णिवडावेति सा णिवडणी, जीते कंपति जाए कंपावेति पासादं रुक्खं पुरिसं वा, सा लंभणी जाए जंभिज्जति, सा थंभणी जहा वइराडए अज्जुणेण कोरवा थंभिता, जाए जंघाओ उरुगा य लेसिज्जंति आसणे वा तत्थेव लाइज्जंति सा लेसणी, आमया णाम वाधी, जरमादी ग्रहो वा लाएति आमयकरणी, सल्लं पविडं णीहरावेति सा पुण विज्जा ओसधी वा, जहा सो वाणरज्जुहवत्ती०, अदिस्सो जाए भवति सा अंतद्वाणी अंजणं वा एवमादि, आउविज्जा उम्मत्तं जोगे य सावज्जया अणणस्स हेतुं, अण्णेसिं वा विविधाइ त्रिसिद्धां रूवाइ से सिताइ विरूवरूवाइ सयणासणच्छादणवत्थालंकाराईण्डा, अथवा समासेण सदादीणं पंचण्हं विसयाणं पउंजंति, ते पुण पासंडत्था गिहत्था वा, जे ताव पासंडत्था पउंजंति तिरिच्छंते, तिरिच्छं नाम अनुलोममित्यर्थः, जहा गलए अडुगं अडिं वा कडं वा लग्गं

ण णीणैति, एवं ते जइवि भोक्खकस्सिया तहावि ण मोक्खं गच्छति, ते अणारिया जइवि खेत्तारिया तहावि णाणदंशणचरिच्चाइं पडुच्च अणारिया, कालमासे कालं किच्चा अर्णत्तरेसु वा जाव एलमूअत्ताए पञ्चायंति, पासंडत्था, जे पुण गिहत्था एते लक्खण-विज्जामंते पडंजंति तिरिच्छंते, तिरिच्छं नाम अननुकूलं, ते जहाकस्मा णिचिद्वा उववचारोवि गच्छंति, एवं ताव अणुवसमय-पुव्वोपाएसु पासंडत्थाणं अधम्मपक्खो भणितो, इदाणि चेव अधम्मपक्खे गृहस्थो पाएण वुच्चति, सो एगतिओत्ति कोइ णिसंसो आतहेतुं वा जाव परिवारहेतुं वा अणणं वा किंचि णिएल्लगं णिसाएत्ति निब्बिज्जणं, सो य असमत्थो गिणिहंतु, आह हि—“विवा-दश्च विवाहश्च, तृतीयं गृहकर्म वा । न शक्यमसहायेन, निःसर्तुमध्वेन वा ॥ १ ॥” सहवासोत्ति सहवासो, सो पुण वासो एसो एकगो अभिच्छाओ वा किं करंति ?, अदुवा अणुगामिओ अदुवा उवचए जाव सोवागणिएत्ति, सूचनात्सन्नमिति कृत्वा एवं एताणि संखेवेण सुत्ताइं वुत्ताइं, एतेसिं इदाणि सुत्तेण चेव विची भणति, जहा वेतालिए, चचारि विणयसमाधिद्वाणा उच्चारेतुं पच्छा एकेकस्स विभासा, जहा वा उक्खित्तणाए संघाडेत्ति उच्चारेज्ज पदाणि एकेकस्स अज्झयणं वुच्चति, दिट्ठिवाते सुत्ताणि भाणिज्ज पच्छा सव्वो चेव दिट्ठिवातो, तेसिं सुत्तपदाणं एतेण चेव वुत्तिभत्तति, जहा एगइओ आणुगामियभावं पडिसंघाय—अनुगच्छती-त्यानुगामिकः सो पडिचरतु अत्थि एतस्म किंचि हत्थए, पच्छा सोद्विआए पत्थिओ अहमित्तिकाउं गलगत्तोऽन्यो वा तं अणु-आगच्छति मग्गेण, सोवि चिंतेति—एतेण अहं गच्छामि, पच्छा बलायलेहिं विसंभेज्ज गुविलए देसे गलगत्तो करति वज्झियं खरगं, दोरं गले छोडुं एगखेवेण चेव पाडेति, अणु सुत्तमत्तिओ पाहरे, सावेक्खं खलुंगादिसु, गिरवेक्खं गीवाए अणत्थ वा देसे, से हंता पडिपहाय दुता वेयणगं, खलुंगादिसु छिंदित्ता भिंदित्ता सीसं लउडपहारेण, पोडुं वा भल्लएण, उदावेत्ता मारेतु ‘लुंष्ट्र छेदने’

लुपति, जहा विविधा विभुत्वे सत्थे गामो य आहारेति, एवंग्रकारा तत्थ आहारवृत्तिः, द्रोहेणेत्यर्थः, णो वा सो अण्णं किंचि करिसणं वा आहारणिमिच्चं करेइ इति, सोयतीत्युपदर्शने, महद्भिर्महता बहुपदेसिएहिं चिरकालद्वितीएहि य पावेहिं अट्टहिं कम्ममेहिं आत्मानं उव समीपे आड् मर्यादाभिविध्योः खया प्रकथने, आधावन्नपि स्वयमेव उपेत्य आख्यातीत्यर्थः, यथाऽहमेवाकर्मा, तेनैव महता द्रोहेण पापेन कर्मणेति वक्तव्ये एकं अनेकादेशादुच्यते-पावेहिं कम्ममेहिं अट्टहिं वज्झति, अहवा एकस्मिन् प्राणवधे कथमष्टविधं कर्म बध्यत इति?, उच्यते, यथा पद्य(पट्प)दार्थिके, जाव अट्टहिवि, से एगतिओ उवचरगभावं पडिसंधाय, उपेत्य चरतीत्युपचरकः, भंडिओ भंडेतुं मुसावेत्ति जाव उवक्खाइत्ता भवति, पडिपंधेण सोद्विलाए एगं हंता छेत्ता भेत्ता जाव उवक्खाइत्ताणं, गंडिछेदओ लोहमएण समुग्गएणं रूवगाणं पोद्विलियं करेति छिंदितुं, उरब्भा णाम ऊरणओ, तं बुत्तमलो वा मारेति अण्णतरो व तसो पाणोत्ति, तस्सालं, छगलादि वायुरिओत्ति, बहो व सुरं करेति, आहडेत्ता वा रायादिणो मिए चराए वग्गुराए वेढेतुं मारंति, अण्णतरं तस्मिं सुक्करोज्जवग्गतिए तत्थ मारेति, सउणा मोरतिचिरादि अण्णतरो पाणो, तस्स वाहिचए अण्णं किंचि मारंति, ग्राहस्य मारणं वा सव्वं, जहा चक्कनाई मारिता, मच्छगं जालेण वा, अण्णतरं वा तहप्पगारादि एगतिओ गोधातगन्भावं पडिसंधाय गोणं मारेति तस्यालाभे महिपमेळगं वा, केई पुण भणंति-सोआरियभांति महिसं, अण्णतरो तव्व-तिरिचो गोणादि, सोणहओ आगारायाणं इवो य, अण्णतरंति तदलाभे खाडइलाउ मारंति, सावगणियन्ति सुणए पंचंती, सोवागाणि-याधिक्ये, अंतरेसु गामादीणि वसंतीति अंतिया जहा पंचंतिया, एवं सोत्रामोहिन्तोवि अंतियतरो भवति, रहित इत्यर्थः, जो पुण पुरिसं मारेति गोच्छनिसए ब्राह्मणघातक इव पुरिसघातओवि गरहिज्झति, धरतो य णिगच्छति, उक्ता वृत्तिः। इदाणिं से एगं-

तिओ उवरिममज्जातो उट्टेत्ता अहमेतं हंत्थामि, को विसेमो पुव्वतेहिंतो ? उच्यते, सो कोई पच्छणं करेति, इमो पुण अण्ण-
मादीण कारो णिस्संको कडणिमिच्चं वा मंसं वा खाइतुकामो, हत्थन्थो वा, अधमा पक्खेवा वणिज्जमाणे जावतिया द्रोहकारका
ते केई समासेण उद्दिंसंति, एते पुण सव्वे अवरद्धकुद्धा बुत्ता, इमे अण्णे विरोधिता बुच्चंति, से एगतिओ केइ आदाणेण आदीयत
इत्यादानं ग्रहणमित्यर्थः, तत्कस्य केषां वा आदानं ? शब्दादीनां विषयाणां, सहे ताव आकुट्टो निन्दितो केणइ पुट्टो रुद्धो भवति,
रुवेसु य वसणा दिट्ठुं भिक्खुकादीवि रुस्संति, गंधरसे उदाहरणं खलदाणेणं खलभिक्खं तदूणं दिण्णं न दिण्णं वा तेण
विरुद्धो, सुरथालगत्ति थालगेण सुरा पिज्जति, तत्थ पडिवाडीए आवेडुस्स वारो न दिण्णो उट्ठविच्चो वा तेण विरुद्धो, जं ते लोगं
भणति-वारविरुद्धो, गाहावतीण वा गाहावतिपुत्ताण वा, सयमेव विस्ससा एक्का आल्लणात्थानि पगरणत्थानि, उम्मग्गेण ज्ञामति,
अण्णेण वा ज्ञामावेति, ज्ञामिताइं अणुजाणति सुट्ठु तुमे ज्ञामिताइंति, एवं फासेवि, आहतो भरितो वा केणइ असुअणा खेलेणं
उविट्ठेण वा, से एगताओ घूराओ कप्पेइ, सालातो उहति, किञ्चि कुंडलसुवण्णेत्ति, जाणाइ, ताणि मेहलादीणि ताणि गहिताणि,
मोत्तिए हरादि, एवं तहेव गिहाण विट्ठो, इमो अण्णो पासंडत्थाण दिट्ठिरागेणं वादे वा पराइत्तो सयमेव तेसिं अण्णं किञ्चि नत्थि
जं अत्थि तं अवहरति, तंजहा-दंडगं वा भंडगं वा जाव परिच्छेदनगं वा, सयमेव अवहरति जाव सादिज्जति, एवं ताव विरा-
धिया गता, इमे अण्णे अविराहिता बुच्चंति सो एगतिओ वित्तिगिच्छादि, नेति प्रतिषेधे, वित्तिगिच्छा णाम विमर्शो मीमंसा
इत्यर्थः, न विमर्शति न मीमांसइत्ति, इह परलोके वा दोषोऽस्ति नास्तीति वा, गाहावईण वा सयमेव अगणिकाएणं सस्साइं ज्ञामेइ,
अण्णेण वा जाव समणाण वा दंडं अवहरित्तए, एते ताव असंवृत्ता उक्ताः। सण्णेषु णरगेषु वा गिहत्थपासंडत्थेषु य दहण्छेयणा-

पहारयति इति । इदानीं दृष्टिविरुद्धा आगाढमिच्छदिट्टिका बुञ्चति, सो एगतिओ समणं वा माहणं वा गाभं घरं वा अतितो वा अण्णत्थ वा कत्थइ दुल्लभं दंसणं अवसउणंति मणमाणो आसुरुचे रुट्ठे अदुवा णं अच्छराए मज्झियारे रोसेण वा जाव भण्णति, अच्छरा णाम चप्पुटिका, किं ज्ञापकं ?, तीहिं अच्छराणिवातेहिं तिसत्तखुत्तो एगाए अच्छराए अप्फोडेतित्ति, भिगुडी कुञ्चितनिडाला फिट्ठफिट्ठ भणंति, अदुवा णं फरुसं भणंति, कालेवि सेज्जाति, भिक्खाकाले णो दवावेज्जा, जोवि देत्ति तं पि वारेइ, एवं च णं वदति—जे इमे धुवणमंतत्ति—थूयतेऽनेनेति धुवणं—कम्मं तणकट्टुहारगादि, कर्महता, अशुभैर्वा प्रागुपचितैः पापकर्मभिर्हता पव्वयंति, भारकंतत्ति कुटुम्बभरेण अकंता, ण तरति, त एवं दृष्टयः असद्धानाः सद्धर्मप्रत्यनीकाः इणमेव धिज्जीवितं धिक् कुत्सायां अशोभनं जीवितं धिज्जीवितं इहलौकिकं, बृह बृद्धौ, संपडिवृहयंति संपडिवृहति न परलौकिकं किञ्चि अत्थं, थिलप आलिज्जने, न थिलण्यन्ति न साधयंतीत्यर्थः, इहलोकपरो दुक्खंति, दुक्खेहिं संजोएति दुक्खंति जाव परितप्पंति, ते एतेसिं साधूणं दुक्खणाणानो सोअणाणाओ जाव परितावणातो अप्पडिविरता भवति, ते पुण केइ इड्डिमंतो भवति रायादिणो केयि अणिड्डिमंते, इड्डिमंते ताव भणति—ते महया आरंभेणं परिणिमिच्चं चैव ताव इष्टकापाकादिष्वारंभो भवति जाव तसकायो वधिज्जति आहारनिमित्तं, खड्डुगच्छगलमहिसस्रगरादिषु, पुढविदगअगणिवणसस्रकाइया वधिज्जति, उक्तं च—“तणकट्टुगोमयनिस्सिता०” सम्मच्चं छण्हं कायाणं आरभसमारंभे विरुवरूवेहिं पावकिचेहिं अण्णं दंडंति अण्णं वंधंति अण्णं रुंधंति कारणं विचिहरणं करंति, एवमादीहिं पावकम्मेहिं धणं उवज्जिणित्ता, वंधणाणुलोमता विभत्तिपदाति, कातुं किं करंति ?, विउला माणुसा जाव भत्तारो भुञ्जितारो भवति, किमिति ते भुञ्जते ?, सञ्चयते, अण्णं अण्णकाले, सायं पायं च, पाणं उदगं मज्जं च, ण्हातसमालद्धाणं चउत्थकालेणं गब्भधराणि,

साहजकाले सयणाराणाणिचि, यो वा यस्याभीष्टः कालविभागः, क्रीडा वेष्टराणां, विद्यते सो पुन्वो पुन्वण्हे अवरण्हे ण्हाते कय-
चलिक्रमे-अचणियं करेति कुन्धेवतादीणं काउं, आसीन्मयजोहारो, लोणादीणि च डहंति, मंगलाणि सिद्धत्थयाहरयालियादीणि
से करेति, सुवण्णमादीणि च छिचंति, पायच्छिचं दुसुविण्णमपडिघातणिमित्तं धीयाराणं देति, सिरसि ण्हाते सिरण्हाईणि, ससीसो
ण्हाति, अविद्धिमाणि चूडामणिः रोवि सुवण्णेण हेट्टा पडिचज्झति, सुवण्णाभरणेषु प्रायेण मणीओ विजंति, कप्पितं घडितं, माला
नखचमालादि, मौली मउडो, सो पुण कमलमुकुलसंबुत्तो मउली बुचति, तिहिं सिहरएहिं मउडो बुचति, चतुरसीहिं तिरीडं,
वग्घारियं लंविंतं, ज्ञापकं 'आमत्तवग्घारियं' सोणि कडी, सोणिसुत्तगं कडिसुत्तकं, मालिज्जति, महं सिरदामंगंडादि, कलाति
कलाची, कडाई हुंमलगादीणि, पन्वतकूडाणिमा दासादे सत्तले वा, महउ चेव महतो, अक्खाणवद्धं निज्जति, जह आडंगं पयंचो
वा, तलणं ताडः, घणं लत्तगादी, निरेचं वा, घणा वा मेहा, मेहा वेत्यर्थः, उरालाहं-उरालाहं, आस्यते अनेनेति आस्यकं-मुखं
तमेव क्रीडंतं, 'अणारिय'त्ति अण्णाणि मिच्छादिट्ठी अचरित्री देवोऽयं पुरिसो, ण मणुस्सो, णरलोके जातो वसतिचि वा तेण
णरदेवो, देवसिणाएत्ति स्नातकः श्रेष्ठदेवत्वे वसति इन्द्रतुल्यः, जलजोवसोभित इव सरो, सपुष्फफलो वा वणसंडो तदर्शभिः
उवजीवणिज्जो, अण्णेवि णं बहवश्च ये ह्याश्रिता अपरिभूता भवति, तदेवं पाणादीआयरिया, अभिमुखं क्रान्तं, कूरादीणि हिंसा-
दीणि, अभिधूणे धूयतेऽनेन तासु तासु गतिषु वाताहिं इव रेणू, धूणे कम्मंतेचि, तेहिं हिंसादीहिं कम्मंहेहिं, अप्पं स्खवंतीति
आयरक्खो, दाहिणगासिएत्ति जे अतिकूरकम्मा भवसिद्धियावि ते प्रायेण दक्खिण्वेसु णरएसु वा मणुस्सेसु देवेषु य उववज्जति,
जस्स भवसिद्धीयस्स अवडू पोगलपरियडू सेसो अन्धत्ति संसारस्स सुक्कपक्खिओ, अधिए कण्हपक्खिए, अभवसिद्धिया सन्वे-

कण्ठपक्खिया, आगमिस्साणं, तित्थगगणं, तत्थ णरगतो उववट्ठे समानो जइ कहवि माणुस्सं लभति तत्थवि दुल्लहयोधिए यानि भवति, तस्स ट्ठाणस्स इस्सरियट्ठाणस्स, उट्ठिता णाम पव्वज्जाममुट्ठाणेण समुट्ठिया, परे पासंडिया, तम्हा अभिज्झा लोभो प्रार्थ-
नेत्यनर्थान्तरं, अणुट्ठिता गिहि एव, असव्वदुक्खपहीणमग्गे एगंतमिच्छेत्ति एगंतमिच्छादिट्ठी परिगही, असोभे णाम असाहू ।
पढमस्स अधम्मपक्खस्स विभंगे आहिते (सूत्रं ३३) अहावरे दोच्चस्स धम्मपक्खस्स एवमाहिज्जति (सूत्रं ३४)
एवं तावत् अधम्मपक्खो बुत्तो, छायातपवत् शीतोष्णवत् जीवितमरणवत् सुखदुःखवद्वा, तत्प्रसिद्धये इदमुच्यते-से वेमि पाइणं
वा संतेगतिया मणुस्सा भवति, तंजहा-आयरिया वेगे, तेमिं च णं खेत्तवत्थूणि सो चेव पोंडरीयगमओ जाव सव्वदुक्खाए
परिनिव्वुडेत्ति वेमि, एस ठाणे आरिए केवले जाव साधू, दोच्चस्स ठाणस्स विभंग एवमाहिए ॥

अहावरे तच्चस्स ठाणस्स मीसगस्स विभंगे एवमाहिज्जति (सूत्रं ३५), अधम्मपक्खेण धम्मपक्खे संजुत्तो मीस-
गपक्खो भवति, तत्राधर्मो भूयानितिकृत्वा अधर्मपक्ख एव भवति, रिणे देशे वर्षनिपातवत्, अभिनवे वा पिच्चोदये शर्कराक्षीर-
पानवत् अमेज्झ(सुद्ध)रसभाविते वा द्रव्ये क्षीरप्रपातवत्, एवं तावन्मिथ्यादर्शनोपहतान्तरात्मानः यद्यपि किञ्चिद्विरमन्ते तथापि
मिथ्यादर्शनभूयस्त्वात् अविरतिभूयस्त्वाच्च धर्माननुवन्धाच्च अधर्मपक्ष एव भवति, जाव एलमूलत्ताए पच्चार्यति, एस ठाणे अणारिए
जाव असाधू, एस खलु तच्चस्स मीसगस्स अधम्मपक्खस्स विभंगे आहिते ॥

अहावरे पढमस्स अधम्मपक्खस्स विभंगे एवमाहिते (सूत्रं ३६), अथाह-दट्ठप्रयोजनानामप्रयोगः?, उच्यते,
सत्यं, किन्तु यदत्र नापदिष्टं तदिहोच्यते, अधम्मपक्खे मीसओ य, उक्तं हि-‘पुव्वभणितं तु’ इह विशेषोपलम्भो द्रष्टव्यः, कथं?,

स एवाधर्मो बहुप्रकारः अपदिश्यते, तत्कारणं कार्यं वा, अधर्मफलं नरको एसति, तत्र च पापं डमिश्रा अधार्मिका उक्ता इह गृहस्थायेव प्रायेणोच्यन्ते, अधार्मिकाणि कर्माणि प्रलोकयन्तीत्यतः अधर्मपलोइणो, रलयोरैवयमिति, तत्रैव चाधर्मिकेषु कर्मसु रज्जति इति अधर्मपलज्जना 'जे रत्तए से लत्तए' ज्ञापकत्वात्, अधर्मसमुदायाचारात् अवर्म्मवित्तिचिक्कट्टु वृत्त्यर्थमेव, हण छिन्द, हणत्ति व.सलतादीहिं, छिन्दत्ति कण्णणासोइसीसादीणि, सीसपोट्टाई कितति, वज्जे, जम्हा रौद्रा, आसुग रौद्राणि हिंसादीनि कर्माणि करोति रौद्राः, धुद्रो णाम असज्जनमहावो सोऽणि ण मुंचति, असमीक्षितकारी साहस्सिसओ, ण च मारेमाणस्स विक्कतीयाणस्स, णीलीरागस्सेव णीलीए, एवं तस्म महिसमादी मत्ताणि, लोहियलिच्चा पाणित्ति लोहितपाणी, उक्तं च 'कुच कुंच कौटिल्ये' उद्धावोर्ध्वभावेपु, ईपत् कुंचनं आकुंचनं, जहा कोई किंचि मूलाइं भज्जति, एत्थ कोई मानोन्मानांवचक्षणः तिष्ठति, सो जाणति मा सव्वं छिज्जंतं इमं दट्टुं आइक्खिस्समति एतस्स, राउले वा कहेहिच्चि तो उत्कंवेऊण अच्छति जाव सो बोलेइ, वंचु प्रलम्भने, वंचनं जहा अभयो धम्मच्छलेण वंचिनो पज्जोतस्स संत्तियाहिं गणिआहिं, मृगोऽपि मीतेण वंचिज्जति, अधिका कृति-
निक्कतिः अत्युपचार इत्यर्थः, यथाप्रवृत्तस्योपचारात् तस्य निवृत्तिः, तथा अत्युपचारोऽपि दुष्टलक्षणमेव, जहा कत्तिओ सेट्ठी रायाणाएण अत्युपचारेण गहिनो, जं अलियं अगल वंजुल धम्मज्झयसीले सद्विलम्बेहिं वीसंभकरणमधिकच्छलेहिं तं वेत्ति णिगट्ठित्ति, देसभापादिविपर्ययकरणं कपटं, जहा आसाढभूतिणा आयरियउवज्झायसंघाडइल्लगाण अप्पणो य चत्तारि मोद-
गाणि, कालित्ता कूडकवडमेवं लोकसिद्धत्वाच्च यथा कूटकार्षापणं कूटमाणमिति, सातिपयोगचट्टुला शोभाविशेषः सातिशयः न्यून-
गुणानुभानस्य द्रव्यस्य यः सातिशयेण द्रव्येण सह संयोगः क्रियते सो सातिसंपयोगो, अगुणवत्तश्च गुणानुशंसनं अगुणानां च गुणव-

तीति, आह च—‘सो होति सातिजोगो दव्वं जं उग्रहितऽणदव्वेसु । दोसगुणा वयणेसु य अत्थविसंवादणं कुणइ ॥१॥’ एते पुण उत्कं-
चणादयः सव्वे मायायाः पर्यायशब्दा यथेन्द्रशब्दस्य, शक्रपुरन्दरवत् एते शब्दाः, यद्यपि क्रियानिमित्तोऽभिधानभेदः उत्कंचना-
दीनां तथापि न मायामतिरिच्यन्ते, एवं जीवाधिष्ठयचन्द्रमसां अभिधानभेदेनार्थभेदः, दुस्सीला दुव्वता दुष्टं शीलं येषां ते भवन्ति
दुष्टशीलाः, परिजितावि खिप्पं विसंचदन्ति, दुरणुणेया दारुणस्वभावा इत्यर्थः, दुष्टानि व्रतानि येषां ते भवन्ति दुव्वता तात्मा यथा
यज्ञदीक्षितानां शिरोमुण्डनं अण्हाणयं दव्वमयणं च एवमादीनि व्रतानि तथापि च छगलादीनि सत्ताणि घातयन्ति, आह हि—
‘षट् शतानि निधुज्यंते’ दुणदि समुद्धौ, तस्यानन्दो भवति कश्चिदन्येन, यस्तु प्रत्यानन्दं करोति प्रतिपूजामीत्यर्थः, स तु गर्वात्
कृतघ्नत्वाद्वा नैनं प्रत्यानन्दति दुप्पडियाणंदा भवति, आह हि—“उपकर्तुमशक्तिष्ठा, नराः पूर्वोपकारिणम् । दोपमुन्पाद्य गच्छंति,
मद्गूनामिव वायसाः ॥१॥ सव्वाओ पाणाइवाओत्ति जाव रहिता वंभा य, पुरिसवधादिपाणाइपातातोवि अप्पडिविरता, एवं
सुमावाता कूडसक्खियादि, तेणसहवामतेणादीन्यासावहारा इत्थिवालतेणादी वा, मेहुणे अगम्मगमणादि, परिग्गहे जोणिपोस-
गादि, सव्वाओ कोहाओ जाव मिच्छादंसणं, मव्वाओ ण्हाणुम्मइणं कामं पुक्कभंगितो वा मदिज्जति पच्छा ण्हाति, तथावि
सव्वाओ ण्हाणुम्मइणं पणएण उम्मदिज्जति तेण, अब्भंगणं गहितं, वण्णओ कुंकुमादि कसाया य, विळेवणं चंदणादि, सदादी
पंच विमया, तेहिंतो अप्पडिविरता, मल्लगंधं वा, एस चेव अलंकारो, अण्णोवि वत्थालंकारादि, सव्वाओ आरं भसमारं भाओत्ति
विभासा, सव्वाओ करणकारणं सयं एतेसिं चेव जहोदिट्ठाणं पाणाइवायादीणं अण्णेसिं च सावज्जाणं कारावणाणुमण्णेहिं इससरा-
दीणं, पयणपायणंति मांसादी, ईसरा अण्णेहिं पायेंति, सव्वाओ कोइ वरणं अहिमरणं वा धेतु पलं २ कोहेति पिहेति य,

चंपकलताकमवेत्तलतालडादीहिं तजेइ, पातादीहिं तालेति, तलपहारा खीलपण्हिमादीहिं एस बद्धो मारेति वा बंधति व णंगला-
दीहिं, एतेहिं चेव परिकिलेसं करेति, अण्णेहि अ करदंडादीहिं किलेसेहिं किलेसेइ, परं जे आवडण्णे तहपगारा केत्तिया
बुच्चंति ?, गोगहणबंदिगहणादओ, दोहणा गामवधगामघातमहासमरसंगामादीहिं, सावजा अवोधिकरा कम्मजोगा कम्मंता इह परत्र
वा परेपां प्राणा—आयुःप्राणादि परेपां प्राणा परितवेंति, दृष्टान्तः कियते निर्दयत्वे तेषां, से जहाणामए केयि पुरिसे कलमं
मसूरं लूणंतो वा मलेंतो वा सुसलेण वा उक्खले कोहंतो रंथंतो वा ण तेसु दयं करेति, अजए अयते, कूरो निर्धृणः, मिच्छादंडेत्ति
अण्णविरुद्धो कुद्धो, एवमेव तहप्पमारंति तीसे दयासु निरवेक्खो निहयो, मिच्छादंडे पडंजति जा व से तत्थ बाहिरिया परिसा
भवति तंजहा—दासेत्ति वा अदासो दासवत् तेसु तेसु पेसणेसु नियुजंति पसाउलगादी, भत्तओवि विचीए वेप्पति भाइछओ,
कम्मकारका जे लोगं उवजीवंतिचि घरकम्मपणाइवहादीहिं, तेऽवि राउले विट्ठिकारा विजंति, तेसिंयि य णं अण्णतरंसि लहुए
लहुंसओ काईआणिच्चिया ण करेति(त्ता) तत्थ रुद्धो गुरुं, मज्झवाहं इमं दंभेह कंठं, प्रायेण णिगलबंधणो हडिबंधणादिणा विवरेण
करेति, जहा मालवाण, पदोसा वा २ पदाहिचि, जूआमंकुणपिसुआदीहिं जत्थ बद्धो चारिजति सो चारओ, अण्णो पुण चारए
छडुं णिगलेहिं दोहिं तिहिं वा सत्तहिं णिगलिजोएहिं बज्झति, संकोडितमोडितो णाम जो हत्थेसु अ पादेसु अ गलए बज्झति,
चारए अण्णत्थ वा सो जमलणिगलसंकोडितमोडितो, इमं हत्थच्छिण्णं करेह, एक्को वा, हत्था छिजंति, एवं पादावि, घोरादीणं
कण्णकओद्धे, चारितदूताणं विरुद्धरजसंचारिणां च छिजंति, इत्थीणं वा सीसं, अहिमराचरियाणं मुखे मज्झे छिजंति असिमा-
दीहिं; गच्छओ खंधे आहतूण बंभसुत्तएण छिजंति, जीवंतस्सेव हियए उप्पाडेंति पुरोहितादि जाव जिब्भा, ओलंवि क्वे पव्व-

तणदिनडिमादिसु वा ओल्लंविज्जंति, रुक्खि जीवन्तो मारेतुं, मूलाइतओ मूलाए पोइज्जति, अवाणे मूलं छोदुण मुहेण णिक्कालि-
ज्जति, मूलमिण्णो मज्जे मूलाए भिज्जेते, सत्थेणं कप्पेतुं लोणखारादीहिं सिचिज्जति, वद्धा अवकप्पिज्जति, पारदारिया सीहपुच्छि-
ज्जंति, सीहो सीहीए समं ताव लग्गओ अञ्चति जाव त्थामिमाणं दोणहवि कटुताणं छिण्णणेत्ता भवंति, एवं कस्सइ पुत्तगा छेतुं
अप्पणए मुहे छिज्जंति, कडएण वेढितुं गलाविज्जति कडगिगड्डुओ, कागिणिमंसं कागणिमेत्ताइं से साइं मंसाइं कप्पेतुं खाविज्जति,
अरणत्तरेणंति जेण अण्णे ण भणिता सुणिगकुंभिपागादि कुत्तिसता मार्गः, एवं ताव वाहिरपुरिसाणं दंडं करेइ, जात्रि से अड्ढिभत्तर-
परिसा भवति, तंजहा-माताइ वा०, तेसिं पि आहालहुएत्ति वयणं वा ण कतं उवक्खेओ, कोड णासिओ हारितो भिन्नो वा इमंसि उद-
एण सिंचह जहा मिचदोमवत्तिए जाव अहिते परलोयंसि, एवं ताव वाहिरपरिसाए वा अठमंनरपरिसाए वा ते दुक्खेति जाव परितावेति,
दुक्खाओ जाव अपडिन्निरता भवंति, ते पुण किं णु एवं करेति ? कामवन्नगा, ते य इमे छेदिणो, तेन उच्यते-एवामेव ते इत्थी-
कामभोगेसु सुच्छिता जाव वामां खुंजितुं भोगा पसवितुं वेगयतणाइं, कम्मं चेव, वहुणि अट्ठकम्माणि सुवहुकालट्टितीयाइं उरस्स-
पणंति अणेकमो एकेकं पावायतणं जहादिदं हिमादि आयरति, संभारो णाम गुरुमत्तणं, गर्हितो, से जहाणामए, अयं हि पान्नि-
कृतं तरति, सिला वा विच्छिण्णत्तणेण चिरस्म णिच्छुडाते, गोलओ पुण खिप्पं णिबुडुति, एवामेव तहप्पगारं वज्जवहुले, 'पावे
वज्जे वेरे०' गाथा, अयसोत्ति एतेहिं चेव जहुदिद्वेहिं, उत्तंकचणवंचणादीहिं सहवासद्रोहादीहिं अगम्मगमणेहि य अयसो होति,
जेसिं च ताइं वंचणहगणकणछेदणमारणादिकरणादि तेमिं अप्पियं होति, कालंमासे 'णिचंधकार०' अणंधमप्यंवीकुर्वन्तीति;
अण्णोवि णाम अंधकारो भवतीति, अप्पगासेसु गन्धरोवग्गादीसु, ते पुण जचंधमेव, मेहच्छण्णकालद्वरत्त इव तमसा उज्जोतकरा-

भावाच्च, तमसातो वा, जोतकरा ज्योतिष्का एवोच्यन्ते, ववगतगहचंद०, रोग्णं च छिन्दिताणं मरीशयवेहिं मेदवसा काओ, किण्हअगणि लोहे धम्ममाणे कालिया अग्निजाला णिन्ति तारिसो तेहिं वण्णो, फासा य उसिणवेदणानं कक्खडफासा, से जहाणामए केइ असिपचेति वा, दुक्खं अधियासिज्जंति दुरधियासा, असुभा णरगा, असुभा दरिसणेण सद्गंधफरिसेण वा, वेदणाओवि असुभा, णो चैव णिहाति वा, णिहा पसुहितस्स होति, निद्रा च विस्सावणा इतिकृत्वा, तेग णत्थि, तं उज्जलं जाव वेदंति, एम ताव अयगोलदिट्ठो, गुरुगं आगंतुणत्थाकारा, इमो अण्णो रुक्खदिट्ठो सिग्घपणत्थं कीरति—से जहाणामए केयि रुक्खे सिया पच्चयग्गे जाते (सूत्रं ३८), एवामेव कालसमए सिग्घं णरएव्ववज्जंति, ततो उव्वंइ गब्भवकंतिएसु तिरियमणुएसु कम्मभूमगसंखेज्जासाउएसु उव्वज्जति, ततो भुजो गब्भाओ गब्भं जाव णरगाओ णरगं दाहिणगामिए जाव दुल्लभवोधिए एतस्म ठाणस्स, तस्स ट्ठाणे अणारिए, पढमस्स ट्ठाणस्स अधम्मपक्खस्स विभंगे आहिते ॥

अहावरे दोच्चस्स ट्ठाणस्स धम्मपक्खस्स विभंगे आहिजति (सूत्रं ३९), इह खलु पाईणं वा ४ संतेगतिया मणुस्सा भवंति, अणारंभा अपरिग्गहा धम्मिया धम्मिडा जाव विहरंति, सुसीला सुव्वया उक्कंचणपडिविरता जावजीवाए सव्वआओ पाणाइवायाओ पडिविरता जावजीवाए जे आवण्णे तहप्पगारा, उक्ता विरतिप्रकाराः, के च ते विरताः?, उच्यते, से जहा णामए केइ पुरिसे अणगारा ईरियासमिता जाव सुहुत०, नत्थि तेसिं जाव विप्पमुक्का, तेसिं णं भगवंताणं एतेणं विहारेणं विहरंताणं जातामाताविची होत्था, यात्रामात्रा यया साव्यते, अक्खोवंजणवणाणुलेवणभूता, अयवा अर्चयन्ति तामित्यर्चा—शरीरं, एक्को जेसिं गब्भो शरीरं वा, गतिकल्लाणा कल्लाणगती अणुत्तरोववाइएसु वेमाणिएसु वा, इन्द्रसामानिकवायस्त्रिश्लोक्पालपरिपदात्तरक्षप्रकी-

र्णकेषु न त्वाभियोग्यकित्विपिक्रान्दपिकेषु, द्वितिक्रह्याणेति उक्तोसिया द्विती अजहणन्पुण्णकोमा वा, आगमेसिभदेति आगमेसे भवग्रहणे सिद्धंति, एष द्वारेण आरिए, एष खलु दोषस्स द्वाणस्स धम्मपक्खल्लम विभंगे आहिने ॥ अह/वरे तच्चस्स धम्म-
पक्खस्स मीसगस्स विभंगे (सूत्रं ४०), धम्मो बहुओ अधम्मो थोत्रे तिकाउं, तेण अधम्ममीसओवि एम पक्खो अंततो धम्मपक्खे चैव णिचडिति, को दिट्ठतो ?, जहा णदीए केइ पुरिसे ण्हायंति, केइ पुत्ताइं सोयंति कंउ असुईणिवि मुहाइं पक्खालेंति, गोमाहिसकं च छगणमुत्तुसगं करेंति, तथावि तं उदगं बहुगत्तेण ण विस्सीभयति, कलुमी रुतं पि पसोदति, जहा तु बहुगेण सीतोदएण थोत्रं उसिणोदगं सीतीकज्जति, एवं सावगाणं बहुअसंजमेणं थोत्रो असंजमो खविज्जति, उक्तं च—‘सम्मदिट्ठी जीवो’ जं पि य तं पि य संपदी वध्यमाणमपि च, ते बहु अवरा जीवा जेसु सावगस्स पक्खखायं भवति, ते य इमे, तंजहा—पाईणं वा ४ संतंगतिया मणुस्सा अपिच्छा अप्परभा अप्परिगहा धम्मिया जाव वित्ति कप्पेमाणा सुसीला एगातो पाणाइवायाओ पडि-
विरता जावजीवाए एगच्चातो अप्पडिविरता, एगिंदिएसु अप्पडिविरया जाव जेयावणे तहप्पगारा, एगता० ततोविमे से जहाणा-
मए ममणोवामगा भवंति, उपासंति तच्चज्ञानार्थमित्युपायकाः, अधिगतजीवाजीवाः अभिगमउपलंभकुशलदयः शब्दाः ज्ञानार्थाः अन्यान्येन त्वभिधानेनाभिधीयमानः बोधं मानमग्रमादमुत्पादयति, किरियंति वा एगडं, अधिक्रियत इति अधिकरणं जीवमजीवं च, क्रियाधिकरणेण य कम्म वज्झति बुच्चइ, कुशला, जेण बंधो मोक्खिज्जति सो बन्धमोक्खो, असहेज्जा असंहरणिज्जा, जहा वातेहिं मेरु, न तु जहा वातप्पडागाणि सक्कंत विप्परिणावेतुं, देवेहिं वि, किं पुण माणुसेहिं ?, अणतिक्रमणिज्जति जहा कस्सइ सुमीलस्स गुरु अणतिक्रमणिजे एवं तेहिं अरहंता माधुणो सीलाइं वा अणतिक्रमणिज्जाइं, णिस्संकिताइं, ते पुण किह अतिक्रमि-

उज्जति?, संक्रादीहिं दोसेहिं अत एवोच्यते णिस्संकिता णिकंखियादि, लद्धट्ठा, जहा कोइ अत्थत्थी तं जहा तथा पञ्जत्तं अत्थं लद्धुं तुट्ठो भवति एवं तेऽपि जिणवयणलद्धट्ठा एव तुट्ठा, गृहीतप्रवचनार्थाः ये ते भवंति, पुट्ठुं २ गहितो पुच्छितट्ठा, विनिश्चितो निर्नतिः, अट्ठमिंज० अट्ठियाइंपि भावेतुं जाव मिंजत्ति मज्जा वुच्चति, जस्स रोगेण तयं आदिकाउं जाव मज्जा भाविता सो दुव्विकिच्छो भवति एवं ते, आमज्जाइ वा भाविता, यथा सो परिवायगो, गिहे भिक्खं हिंढंतो जा से महिला रुच्चति तं तं विज्जाए अभिजोएतुं एक्काए गुहाए छोढं, विज्जावातियो हरतिच्चिकाउं पडियरावितो, पुरिसो य भत्तगंधादि परिणिणेन्तो पंथो-
लिआहितियाए पडियरित्तुं तेहिं पविसित्तुं जुज्झंतो मारितो, ताओ अ महिलाओ जा जस्स सा तस्स दिन्ना, सा य इक्का इब्भ-
महिला अभिजोइ निज्झाया पतिं णेच्छइ, जाणगा पुच्छिता भणति-जति से परिव्वायगअट्ठीणि वसित्तुं खीरेण दिज्जति तीसे अये-
च्छंतीए तो, नवि, वस्तेहिं तरस्स अपेक्खंतस्स वसित्तुं २ खीरेण सह काढेतुं पाइता, जहा २ पाइज्जति तथा २ तंमि पुरिसे पेम्मं
आरंभति, सन्वेसु घडेसु पीतेसु य जहा, परिव्वाए अणुरत्ता जहा मा तम्मि परिव्वाए अट्ठिसेसेवि ण विरज्जति एवं सावओऽवि
चेतिएसु साधूसु अ अणुरत्तो जइवि किंचि लिंगत्थं वा पासत्थं वा उट्ठाहं करंतो पासति तहावि पुरिमदोसोच्चिकाउं णवि पय-
यणातो विरज्जति, उवमा, एकदेसेन दृष्टान्न इतिकृत्वा, जहा सा तंमि परिव्वायगे रत्ता एवं पययणाणुरागो सो अट्ठमिंजपेम्मा-
णुरागरत्तो, जतिवि केणह विप्परिणामेति जइणपययणातो-किं तुज्जे एत्थ दिट्ठति?, तहावि भणति भणंतं-अयमाउसे! हे आयु-
ष्मन्! णिगंथे पावयणे अट्ठे परसट्ठे सेसे अणट्ठेत्ति, तिणिण तिसट्ठाइं पावाइयसयाइं अण्णो, जस्सवि कस्सवि धम्मं कहेति तंपि
भणति-अयमाउसो! जाव अट्ठे सेसेसु अणट्ठे, तेण गेण्ह, ओस्सितफलह० अवंगुनदु० किं कारणं पिहितुब्भिण्णे कवाडेत्ति?,

ण वट्टइ उग्घाडेत्तुं उग्घाडे क्वाडे वा पेछेत्तुं, उक्तं च—'क्वाडं णो पणोलेजा' पविसंतो णियंतो अ लोगो मा णिच्चं संघरादिणा थिरादि विराहेहिच्चि ते णिच्चमेव फलिहं उस्साएत्तुं अग्गदार कोट्टगपसुहे अक्वाडं विराहेत्तुं अब्भंगुयदारं अच्छंति, चियत्तत्तेउरं अत्तेउरं घरे अणिङ्गिमंताणं जइवि इत्थिआओ अच्छंति तत्थवि णं चरेति, जाव एसो ठाति तत्थेमणं सोधेति, कस्सइ महिङ्गि- यस्म अत्तेपुरं भवति, तं पि तेण अणुणाता पविसित्तुं भावेंति, एव तावत् दर्शनसंपदुक्का । इदाणि सीलसंपत्प्रसिद्धये इदमपदिश्यते— चाउइसट्ठमुद्धिदुपुणमामसिए पव्वं मासस्स अट्ठमि पक्खस्स उदिट्ठा—अमावसा, पुत्ति मा इति चन्द्रमाः पूर्णमासः स्यात् सेयं पूर्णिमा, पडिपुणं पोमहंति—आहारपोमहाहि ४ । पोसहिओ पारणं अवस्सं साधूण भिक्खं दाऊण पारेति तेनोच्यते—समणे णिगंगंथे फासुएसणिज्जं असणं वा ४ पडि० वासारत्ते पीढफलगे पडिलाभेमाणा विहरंति । इदाणि सव्वो सावगधम्मो समाणि- ज्जति—बहुसीलवान् सीलाइं सच्च सिक्खावदाइं वयाइं अणुव्वताइं, विहर, वेरमणं सदादिविपयेषु जहासत्तीए वेरमणं करंति, अथवा वेरति वा वांति वा वेरमणंति वा एगट्ठं, पक्खखाणं, उत्तरगुणे दिणे २ पुव्वण्हेउवरण्हे, पोमहं सरीरमक्कारवंभचेरं, अथवा अवरो वा तिविहो आहारपरिच्चाओ उववासो, अत्थाणं भावेमाणा अण्णेसिं च साधुधम्मं च कहेमाणा एक्कारस उवासगपडिमाओ फासेमाणा विहरति । इदाणि संणिकासो कोरति, जम्हा अभिगतजीवाजीवाः उवलद्धपुण जाव मोक्खकुसला तम्हा असं० जम्हा देवासुरादिसु० अणतिकमिज्जा य पवयणातो जम्हा तम्हा णी संकितादि जाव अभिगतट्ठा, अथवा गतप्रत्यागतिलक्षणं क्रियते—जम्हा णिस्सं० जहा(तम्हा असहेज्जा) जम्हा असंजहा तम्हा णिस्संकितादि, एवं जम्हा णिस्संकितादि तम्हा णिकंखिता, एकेकं पदं छडुतेहिं एकेकवार भणंतेहिं जाव जम्हा अभिगतट्ठा तम्हा अट्ठिमिजा जाव रत्ता तम्हा परेण पुट्ठा व अपुट्ठा वा वदंति—अयमाउसो ! णिगंगंथे

पात्रयणे अट्टे सेसे अणट्ठे, जम्हा य एवं प्रतिपद्यन्ते तम्हा उस्सितफलिहा जात्र पवेसा, जम्हा एवं तम्हा चाउदसट्ठमीसु, तम्हा पारणए ममणे णिग्गंधे, तेणं एयारूयेणं विहारेणं विहरमाणा बहूणि वासाणि प्राप्नुवंति-पाउणंति, पाउणिता प्राप्य, इदाणि अंनिमं संलेहणः वुच्चति-अवाहंसि अत्यर्थं बाधा आवाधा जरा रोगो वा, माधुसमीवे वा आलोइयपडिक्कंता साधुलिंगं घेतु संधारसमणा दब्भसंधारगता सव्वासंमविप्पमुक्ता बहूणि भत्ताणि० कालमासे कालं किच्चा अणतरेसु देवेषु देवमहड्डिएसु उववत्तारो, तेणं तन्थ महड्डिया हारवि० गतिकल्लणा जात्र वाचीसं सागरोवमाइं, आगमेसिभदा एगगब्भवसधीया चरित्तं प्राप्य सिध्यन्ति, उक्कोसेण वा अट्ठभवगहणाणि गंतुं सिज्झति, एमट्ठाणे कल्लणे परंपरणं सुहविवागोत्तिकारुणं आयरिए केवले, तत्र तच्चस्स मीसगस्स धम्मपक्खस्स आहिते ॥ एवं भणिता अधम्मपक्खा, तप्पडिपक्खा, उभयसंजोगेण य मीसपक्खा, तेसिं सव्वेसिं इदाणि संखेवेणं पडिसमणेणं कीरति-जे ते अधम्मपक्खस्मिता धम्मपक्खस्सिया य सव्वेडवि बाला पंडिता बालपंडिता य भवंति, के तेत्ति १, सुत्तेण चेव वक्खाणं, अविरतिं पडुच्च बाले विरतिं पडुच्च पंडिते य, विरताविरतिं पडुच्च बाल-पंडिते य, तत्थ जा सा सव्वतो अविरती एम ट्ठाणे आरंभो असंजसो अविरती वा एगट्ठा, तत्थ जा सा विरती एम ट्ठाणे अणारंभट्ठाणे संयमस्थानमित्यर्थः, तत्थ जा मा अविरतविरती एम ट्ठाणे आरंभाणारंभट्ठाणे, जेण परिमियं अवज्जंति तेण आरंभट्ठाणे, णिच्छयसुहंतिकाउं तित्थगरोवदेमो य, तेडणारिए केवले एवं ताव सो बहुविधो अधम्मपक्खो य तिसु ट्ठाणेषु अवि-रतीए संखेवितुं समोआरितो यथा 'जीर्णेडभोजनमात्रेयः' एवमेष संक्षेपः, पुनरपि संक्षिप्यमाणः दोसु ट्ठाणेषु समोतरंति यदपदि-इयते-एवं समणुगग्गममाणा० (सूत्रं ४१), सम्यग्गमना गत्यर्था धातवो ज्ञानार्था इतिकृत्वा सम्यग्गनुगम्यमानाः सम्यग्गनु-

चिन्त्यमानाः इत्यर्थः, 'समणुगाहमाण'ति अनु पश्चाद्भावे यदा ग्राहितः कश्चित् तानेवार्थानन्यान् ग्राहयति यदा तेऽर्थाः कर्म संपद्यते तदा उच्यते तेऽर्थाः समनुगम्यमाणाः, इमेहिं दोहिं ठाणेहिं पुब्बुद्धिद्वेहिं समोतरति, तंजहा-धम्मे य अधम्मे उवसंते य अनुवसंते य, तत्थ णं जे से पढमस्स अधम्मपक्खस्स विभंगे एवमाहिते तस्य प्रादेशकानि कारणानि च इमां तिणिण तेवद्वाइं आदौ तावदनसीला पावाइया, शात्तार इत्यर्थः, तच्छिष्यास्तु भृशं वदंतीति प्रावादुक्ताः, तेण समासेण चउसु ढ्ढाणेसु समो० किरियावादी अकिरियावादी वेणइयवादी अण्णाणियवादी, आह—किमर्थमेतानि तिणिण तिमद्दुणिण प्रवृत्तानि ?, उच्यते—यथैव वयं कर्मक्षपणार्थमुत्थिताः एवं सिद्धिं प्रार्थयमानाः एवं तेऽवि स्वच्छन्दविकल्पैः संसाराभावं क्लेशाभावं वेच्छन्त्यतोऽपदिश्यते—तेऽवि णिव्वाणमाहंसु, तेऽवि पल्लिमोक्खमाहंसु, तत्र येषां तावदात्मा नास्ति, केचिच्च मन्प्रकारेण कर्मसंततिं नेच्छंति, ते बंधाभावोत्केवलमेव कर्मसंततैरुच्छेदात् न निर्वाणमिच्छंति, आह हि—'कर्म चास्ति०' कर्तुरभावे को बध्यते मुच्यते वा ?, केवलमुपादानक्षयात् प्रदीपवत् ते लवन्न्युपादानक्षयान्निर्वाणं, एवं कर्मोपादानक्षयादनागतानुपपत्तेश्च संततेरभावो भवति, संतत्यभाव एव च मोक्षः, आह च—'अर्थोऽप्यनागतस्येव, येषामात्मानं विद्यते' मांरुपादीनां तेऽवि अ पल्लिमोक्खं मव्वो मोक्खो पडिमोक्खो, आह हि—'प्रकृतिविकारविमोक्षो मोक्षः' कस्य ?-क्षेत्रज्ञस्य विद्यमानस्य, विद्यमानैव च प्रकृतिविकारजीवान्मोक्षो भवति, अपिच—'प्राप्तानामुपयोगः०' वैशेषिकानामपि विद्यमान एव षट्चक्रो मुच्यते, एवमन्येऽपि स्वच्छन्दविकल्पैः संसाराभावमिच्छंतोऽपि न मुच्यन्ते, आह—जइ संसाराओ न मुचंति ण वा मोएति किं खलु लोगो ते सरणं पज्जयति ?, उच्यते, मिच्छत्ताणुभावत्ति, तेवि लवंति सावगा, कूटपण्यग्राहवत् तेऽवि मावइचारो, आश्रवत् आश्रुवाणमित्यर्थः यः शृश्रूषयन् श्रावयति स सामइचारो भवति । एवं ताव आदि-

तीर्थकराः कपिलादयः सावए लवंति, तच्छिष्याश्च पारम्यर्थेण मिथ्यादर्शनानुभावादेव तेवि लवंति सावंति सावइचारो यावदद्यापि विषयानुकूलं धम्मं देशमाणाः, उक्तं हि—“भववीज०” जह ‘गन्तुमशक्नुवन्नुवास’ तथा ‘निरवग्रहमुक्तः’ तथा बहुएहिं अभिसेएणं, आह—कथं तानि तिणिण सयाणि तिसड्डाणि भिच्छवादीणि ?, उच्यते, ये हिंसामुपदिशंति, ण हु तेण मोक्खो भवति, ते तावत् अवत्थुं चेव, जेवि मोक्खवादी अहम्मं पसंसंति मोक्खस्स पढमगंति, यथा सांख्याणां पञ्च यमाः शाक्यानामपि दश कुशलाः कर्मपथाः, तत्राहिंसा मान्या, न चाहिंसा तेषां गरियो धम्मसाधनं, कथं ?, सांख्यानां तावज्ज्ञानादेव मोक्षः, आह हि—‘एवं तत्त्व० भाषा’ वैशेषिकानामपि ‘अभिसेचनोपवासब्रह्मचर्यगुरुकुलवासप्रस्थादानयज्ञादिनक्षत्रमन्त्रकालनियमा दृष्टाः’ तत्र तत्र हिंसैव, वैदिकानां न गरीयसी यज्ञोपदेशात्, उक्तं हि ‘ध्रुवं प्राणिवधो यज्ञे०’ शाक्यानामपि सत्यं गरीयो धर्ममाधनं, कथं ?, कोऽपि भिक्खुएहिं भणितो—सिक्खवातं गेण्ह, तेण सुसावादवजाइं गहिआइ, ते वेत्तुं च भंजति, भंजतो बुत्तो—कीस भंजसि ?, सो भणति सुमानादवेरमणं मए ण गहितं, तएणं सव्वं अलियं चेव, एवं तेसिं अहिंसा सीलंगा, कथं कृत्वा ?, इप्पक्खत्तत्त्वादिति हेतुः, ते चेव पावादिआ अप्पाणुमाणेण दिहुंतो कीरति ॥ ते सव्वे पावाउया० (सूत्रं ४२), धवदनशीलाः धा० आदिकरा धम्माणं, असब्भा-
वपट्टवणाए एतेसिं तिथगराणं तच्छासनप्रतिपन्ना वा, पाणापण्णा जाव पाणारंभा, अधाभावेन केणइ कारणेण धम्मपरिक्खण-
ट्टवणावावारेण अपणमण्णाइं धम्मसाधनाइं भणिछियाइं, भणमाणा अहिंसमवमणमाणा अणिज्जएण चेव करणएण अहेतुकामेण एगडा, मेलेत्तुं भणिता, मंडलिबंधं क्काउं चिह्वा, जहा दोणिण वाहाओ आकुंचिताओ, अगहत्थेहिं मेछिताओ यथा भवंति, लोए आ वटं मंडलंति बुच्चति, मंडलवाहाइं मंडलवाहाए व, तेसिं मंडलिआए जहा परिएमणाए ते चेव णिवेसिता, एते विचिन्तेति कूरो

लब्धमिति उच्यते जाव पुरिसो सागणियाणं इंगालाणं हिलिहिलेन्ताणं पाति, पतंति तस्यामिति पात्री-कुंभिया लोहमयी ताम्र-
मयी वा, सा लुभंतेहिं चैव अंगारेहिं तल्लिणत्तणेण अगिगतुल्लतला भवति, तं अयोमएण संडासएण गहाय जेणेव ते पात्रादया
तेणेव उवागच्छति, ते पात्रातिए एवं वदासी-हंभो पात्रादया ! आदिकरा धम्माणं इमं सागणिं पातिं सुहुत्तं २, वीप्सेणेक्केक्कं भणति,
सुहुत्तमेतं धरेह, णो संडासएण घेतुं अणस्स हत्थे दावव्या, पविट्ठिता णो अग्निगंधंभणविज्जाए आदिच्चमंतेहिं अग्गी थंभिज्जइ,
साथम्मियवेयावडिएण पासंडियस्स थंमेति, परपासंडितस्सवि परिचएण थंमेह, उज्जुऊडा दव्वुजुगा उज्जुगा, पडिवाडिए ठिता
भवेज्जहत्ति, णियगं २ धन्मं पडिक्खणा सत्यलोपेनेत्यर्थः, अमायं कुव्वमाणा, वक्ष्यति माया अग्निगंधंभणादि, णिक्रायणं पडिक्खणा
णिक्रायपडिक्खणा सवहसाविता इत्यर्थः, सवहेहिं पंच महापातगा गोभणिरिसिभ्रूणगामादीहिं, एवं ताव तित्थगरा तस्सीसा चैव
महापातगाहि, सव्वथा स्वसमयसिद्ध्या च स्वतीर्थकराणां पाएसु इति वुच्चा-एवं णिक्राएतुं तेसिं पात्रातियाणं तं पातिं सइंगालं
संडासेण णिसरति, नागार्जुनीयास्तु 'अओमएण संडासएण गहाय इंगाले णिसरति,' तते णं ते पात्रातिया आदिकरा धम्माणं
मा डज्झीहामोत्तिकाउं पाणि पडिसाहरंति, ततेणं से पुरिसे ते पात्रातिए एवं वदासी-हंभो पात्रादिया ! आदिकरा कम्हा पाणिं णो
पसारेह ? , ते भणंति-पाणी डज्जेज्ज, सो भणति-ज्जिणवयणाकोविदा ! पाणिमि दड्डु किं भवति ? , ते भीता भणंति-दुक्खं भवति,
सो पडिभणइ-इमं दुक्खं भवति, जति अ दुक्खं मणमाणा पाणी ण पसारेह, णणु अत्ताणुमाणेण चैव एस तुलत्ति, समभारा जहा
एकतो २ णयति, एवं जहा तुज्झं दुक्खं ण पियं एवं सव्वजीवाणं दुक्खमणिइं, पमाणमिति तुज्जेव पमाणं, साक्षिण इत्यर्थः,
जह कस्सइ सुहमणिइं, दुक्खं वा पियं, उक्तं हि- 'वत्तादिभिश्चेदिह नामावेण्यत्, प्रच्छादितः काममसौ भ्रमोऽयं । त्वमेव साक्षी

सहजातरूपे, यद्यत्र रागे प्रणयोऽभविष्यत् ॥ १ ॥ 'सर्वेसि जीवाणं एत्थ सुहदुक्खे तुल्ले सम्यक् अवसरणमिति तुल्योऽर्थः, ण कत्थइ सुमहं, पत्तेयं तुला, एकैकं प्रति प्रत्येकं, प्रत्येकमिति एकैकस्स जीवस्स तुला, सुहाप्रियाणां दुःखोद्वेगिणां च, तदेव एकै-
कप्रमाणं समोसरणं च कीरति, एष दृष्टान्तः अयमर्थोपनयः, तत्थ जे ते समणमाहणा एतं सुहदुक्खं तुल्लं, अत्तपरगंति तुल्लमजाणंता भणंति-सव्वे पाणा हंतव्वा० उद्वेतव्वा, कहं च णं भंते ! हंतव्वा ? उच्यते-उद्देसिकादि अनुजानंते तेहिं सव्वेहिं पाणा हंतव्वा उवद्वेतव्वा हि अणुणाता भवंति, उक्तं हि- 'तसथावराणं०' तम्हा उद्देसियाणं भुज्जो, अथैषामेवोद्देशिकादि अनुमन्यमानानां च को दोषः ? उच्यते, अनिमोक्षः, अमुच्यमानाश्च चातुरंते संसारकंतारे आगच्छंति छेदाए, यथा ग्रामाय गच्छति, एवं आगंतारो, देसच्छेदो हत्थच्छेदादि, सव्वच्छेदो सीसादि, जाव कलंकलिभावभाणिणो भविस्संति । किंचान्यत्-बहूणं तज्जणाणं जाव आभागी- भविस्संति, अणादीयं च णं जाव अणुपरियट्ठिस्संति, ते णो सिज्झिस्संति, जेसिं तुल्ला जे पुण अत्तोवमेण सव्वजीवेहिं तुल्ला सुह- दुक्खतुल्ला, णत्थि तहा माणं सरणं, पत्तेयं तुल्ला ३ एवं मणमाणा तत्थ जे ते समणा माहणा एवमाइक्खंति सव्वे पाणा न हंतव्वा तच्चाहता, एवं उद्देशिकादिविचज्जिणो ते णो आगंतुगा च्छेदाए, तं चेव पडिलोमं जाव सव्वदुक्खाण अंतं करेस्संति । भणियाणि किरियाट्ठाणाणि, एत्थ पुण पडिसमणेण कीरति-इरियावहियावज्जा वारस किरियाट्ठाणा अधम्मपक्खेऽणुवसमे समोतारिज्जंति, तेण वुच्चति-इच्चेतेसु वारससु किरियाट्ठाणेसु वट्टमाणा जीवा (सूत्रं ४३), अतीतकाले णोवि सिज्झंसुत्ति, संपयं काले णोवि सिज्झंति, एवं अणागते णोवि सिज्झिस्संति, तेरसमे किरियाट्ठाणे वट्टमाणा सिज्झंसु इच्चाइ, एवं सो भिक्खू जो पोंडरीए वुत्तो किरियाट्ठाणवज्जओ अधम्मपक्खअणुवसमवज्जओ य किरियाट्ठाणसेवी धम्मपक्खट्ठितो उरसंतो आयट्ठी जो अप्पाणं रक्खति

जतो आयरक्खिओ भवति आत्मवान्, लोकेऽपि वेद्यते, अरक्खंतो अनात्मवान्, अथवा अप्पएण से अट्ठो आयट्ठी, अप्पणो हितो इह परत्थ य लोए, चोरादी दोसुवि लोएसु अप्पणो अहितो, अप्पगुत्ता ण परपच्चएण लोगंपत्तिणिमित्तं आत्मनैव संजमजोए जुंजंति, ण परपच्चयट्ठं, सयसेव परक्कमिति, केइ पुण भणंति—‘ईश्वरात्संप्रवर्त्तेत, निवर्त्तेत तथेश्वरात् । सर्वभावास्तथाभावाः, पुरुषः स्थास्तुर्न विद्यते ॥१॥’ ‘सर्वे भावा तथाभावाः’ एतच्च आयपरक्कमगहणेण परिहृतं भवति, एवं प्रकृतिकालस्वभावानामपि आत-परक्कमगहणेण पडिसेधो कतो भवति, अप्पणं रक्खंतो आयरक्खंतो भवति, आताणुरक्खंतो वा अनु पश्चाद्भावे किरियाट्ठाण-सेविणो, तेण अधम्मफलेण दुक्खेण संपयुत्ते कंप्पिजमाणे दट्ठुं जस्सेवं कंपो भवति से आताणुकंपए, परमात्मानं वाऽनुक्कम्पमानः, आत्मना ह्यात्मानमनुक्कम्पते, तदनुक्कम्पते तदनुग्रहात्, आतणिप्फेडए अत्ताणं संमारचारागा णिप्फेडिति, अत्ताणं णाणादीहि गुणेहि णिप्फेडंति आतणिप्फेडए, अत्ताणमेव पडिसाहरेज्जासित्ति वेमि किरियाट्ठाणेहिंतो पडिसाहरति २ चा अकिरियं ठावेइ ॥ इति द्वितीयश्रुतस्कन्धे द्वितीयाध्ययनं क्रियास्थानाख्यं समाप्तम् ॥

अज्झयणाभिमग्गन्धो—तेण भिक्खुणा कम्मक्खयसमुट्ठितेण किरियाट्ठाणविज्जएण तेरसमकिरियाट्ठाणासेविणा आहारगुत्तेण भवितव्वं, वक्ष्यति—‘आहारगुत्ते समितं सहिए मदा जएज्जासित्तिवेमि,’ जो फासुगाहारो सो आहारगुत्तो भवति, तत्र उच्यते—केयि जीवा सच्चिचाहारचि, को वा किमाहारेति ?, एतेणाभिसंवन्धेन ततियमज्झयणमायातं आहारपरिणा, फासुगाहारो सो आहारगुत्तो भवति. चत्तारि अणुओगदारा, पुब्बाणुपुब्बीए पंचगं अणुपुब्बीए एगादिमत्तगच्छगता जाव ३, णामणिप्फण्णे आहारपरिणा, आहारो णिक्खितव्वो परिणाए य, आहारणिक्खेनो पंचहा—णामं ठवणा ॥१६९॥ गाहा,

एसो खलु दन्वे सच्चित्त ॥१७०॥ गाहा, दव्याणि आहारेति दव्याहारो, सो तिविहो-सच्चित्तादि ३, सच्चित्तो छन्विधो-पुह-
विजो पुहविकाईयादि, पुहवी लोणमादी अपि कर्दममपि कर्दमपिंडादानं च, आउक्काओ सच्चित्तो भोमतलागादि अंतरिख्वो य,
तेउक्काओ सच्चित्तो आहारो इद्गपाणादिसु, महंतेसु अ अग्गिसूसागा संमुच्छति, ते तं चेव सच्चित्तं अग्गिमाहारेंति,
सेसा मणूमादयो ण तरंति जलमाणं सच्चित्तं अग्गिमाहारेंतुं, उक्तं हि-‘एको नास्ति अवक्तव्यसाधेनास्थानमित्रवत्’, लोमाहारो
पुण तेसिं होति हेमंते सीतेवि तावेंताणं, सो पुण जो अग्गीओ प्रकाशः प्रतापः सो सच्चित्तोत्ति वा, सच्चित्तं ते पुण नियमा
आहारेंति जीवा, जेण सीतेण खुणखुणंतो अद्धमतओवि आसासति, जहा मुच्छित्तो पाणिण, वाउक्काओ लोमाहारो सीयलएण वातेण
अप्पाइज्जति, वणस्सती कन्दमूलादी, तसा अंडके जीवते चेव सप्पा गस्संति, मणूसावि केइ छुहाइंता जीवंतिया चेव मंदुक्कडिविया,
एवं अचिच्चो मीसओ अवि भासितव्वो, पेवरिणवरं)अग्गी अचिच्चो मणितव्वो, अथ ‘भंते ! ओदणे ओदणहुम्मासे’ भणितो
दव्याहारो, खेत्ताहारो जो जस्स णगस्स आहारो, आहार्यत इत्याहारः विसओ आहागेत्ति वुचति, जहा मधुराहारो खेडाहारो
यस्सडो व स्नेहोदनादि, इदाणि भावाहारो, तेसिं चेव सच्चित्ताचित्तमीसगाणं दव्याणं जे वणाइणो ते बुद्धीए वीसुं २ काऊण आहा-
रिज्जमाणो भावाहारो भवति, तत्थवि कडुक्कायं विलमधुररमादि जिब्बिमदियविसयोत्तिकाऊण प्रायेण वेप्पति, उक्तं हि राइभत्ते-
भावतो तिचे वा जात्र मधुरे वा, इतरेऽपि चानुपेणेण, उक्तं हि-‘जडो जं वा तं’ मृदुविशदवाष्पाढ्यथौदनः प्रशस्यते, शीतोदकेन
प्रशस्यते, शीतोदकं तु प्रशस्यते, एवं तावद्भावाहारो द्रव्याश्रय उक्तः, इदाणि जो आहारेति आहारओ तमाश्रित्य भाव उच्यते-
सव्वो आहारेन्तो उदइयस्स भावस्स आहारेति, कयरस्स उदइयस्स !, वेअणिअस्स कम्मस्स उदएणं, ‘पंचेव आपुपुद्धीए’

जम्हा वुत्तं—‘चउहिं ठाणेहिं आहारसण्णा समुप्पजति, तंजहा—ओमकोट्टाए लुधावेदणिज्जस्स ऋम्मस्स उदएणं मतीए तदट्ठोव-
णेण’ जम्हा उदयिकस्स, कुट्टे उदयीयस्स कर्मणः उदयात् आदारेति, केवलीणवि औदयिकपारिणामिकौ भावौ इति, तम्हा सिद्धो,
भावाहारो तिविहो—ओए लोमो अ पक्खेवे, एएसिं तिण्हवि एक्काए चैव गाथाए संखेवक्खणं, तं०—‘सरीरेणोयाहारो तयाइ
फासेण लोमआहारो’ पक्खेवो जं सरीरस्स पज्जतीए, पज्जत्तो वा आहारेति, जो ओयाहारो एतस्म वक्खणं गाथाए पुव्वद्वेण
तं०—ओयाहारा जीया सन्वे ॥१७२॥ गाहा, आहारगअप्पजत्तगा, ओजत्ति सरीरं ओजाहारा—सरीराहारा. कतरे?, सन्वे आहा-
रगा, जे आहारेति, ते पुण तत्ततेल्लसंपाणएक्खेव०, इह सरीरपज्जत्तीए पज्जत्तगा वा पज्जप्पमाणा वा, सरीरपज्जत्ती पुण आहारपज्जत्तीए
पज्जप्पमाणस्सेव, सन्वबंधे आहविय जाव सरीरपज्जत्तगस्म ओयाहारो होति, किं वुच्चते?—ओयाहारा जीवा सन्वे आहारगा अप-
ज्जत्तगा उच्यन्ते, इंदियआणुपाणुभासमणोपज्जत्तीहिं अपजत्ता, वुत्तं ओयाहारवक्खणं, इदाणिं लोमाहारस्स भवति, तयाइ फासेण
य लोमाहारेत्ति, एतस्स गाहापादस्स पुरिल्लीए गाथाए पच्छिमद्वेण वक्खणं—‘पज्जत्तगा तु लोमे पक्खेवे होइ भयितव्वा’ कतरीए
पज्जत्तीए आहवेतुं?, तत्थ तया वेत्थति फासिंदियमित्यर्थः, जं उण्हामित्तो छांयं गंतूण छायापोगलेहिं आसासति सव्वगात-
लोमकूशाणुपविट्ठेहिं, आसामति शीतत्वातेण वागादीयउक्खेवणगादीकातेण वा, आसमति ण्हयंतो वा, एवमादि लोमाहारोत्ति,
गब्भेवि लोमाहारो चैव, जेण पक्खेवाहार इध आहारिज्जंतो आहारो, तेन चक्षुष्मता अन्येन वा ण दीसति लोमाहारः लोप इव, लोपः
अदर्शनमित्यर्थः, जे अदीसंता चोरा हरंति ते लोमाहारा वुच्चंति, एसो पुण लोमाहारो णिच्चमेव भवति अनाभोगणिच्चित्तो आभोगणिच्च-
त्तित्तो वा, पक्खेवाहारो पुण भाइजति, का भयणा?, कदाइ आहारेइ जहा उत्तरा कुरा अट्टमेण भत्तकालेण पक्खेवमाहारमाहारेति,

संखेजगवासाउआणं अणियओ, तयाइ फासेणंति बुत्तं । इदाणिं पक्खेवगाहारस्स वक्खणाणं, तेनोच्यते-एगिंदियणारगणं देवाणं चेव गत्थि पक्खेवो । मेसाणं पक्खेवो संसारत्थाण जीवाणं ॥१७३॥ सेसाणेगिंदियवज्जाणं ओरालियसरीरीणं जेसिं जिडिंभदियमत्थि ते. पक्खेवाहारा, एकेत्वाचार्यो एतदेव त्रिविधं आहारं अन्यथा ब्रुवते, तंजहा-पक्खेवाहारः ओयाहारः लोमाहारो, इति त्रयः, जिह्वेन्द्रियेन लभ्यते स्थूलशरीरे प्रक्षिप्यते सो पक्खेवाहारो, यो घ्राणदर्शनश्रवणैरुपलभ्यते धातोः परिणाम्यते ओजाहारो, यः स्पर्शेनोपलभ्यते धातोः परिणाम्यते स लोमाहारः, बुत्तो आहारो, अप्पाहारगा बहुआहारगा य इदाणिं वत्तव्वया जे जत्तियं वा कालं आहारगा भंति, कालं ताव भणति-एक्कं च दो व समए तिणिण व समए मुहुत्तमद्धं वा । सादीमणादिमणिहणं वा कालमणाहारगा जीवा ॥१७४॥ बुत्तो 'कालो गाथासिद्ध एव ॥ इदाणिं अणाहारगा बुच्चंति ते दुविधा, छउमत्था केवली य, तत्थ छउमत्था अणाहारगा-एक्कं च दो व समए केवलपरिवज्जिया अणाहारा । मंथंमि, दोष्णिण लोणे य पूरिते तिन्नि समयया तु 'एगं च दो व समए'त्ति विगहगतीए, केवली अणाहारा दुविधा-सिद्धकेवली अणाहारा भवत्थकेवल्लिअणाहारा, भवत्थकेवल्लिअणाहारा दुविधा, तंजहा-सयोगि० अयोगी०, मयोगिभवत्थकेवल्लिअणाहारा समुघातगता, ते पुण मंथंमि दोष्णिण, मंथं पूरंतो लेए भवति तइए समए, णियद्धंतो पंचमसमए, लोणं पूरेति चउत्थसमएत्ति तिसुवि अणाहारो, इदाणिं अजोगिभवत्थकेवल्लिअणाहारओ गाथासिद्धो चेव अंतोमुहुत्तं, सिद्धकेवल्लिअणाहारओवि गाथासिद्धो सादीयअणिधणो सिद्धअणाहारो, जोएण कम्मएणं आहारेती अणंतरं जीवो । तेण परं मीसेणं जाव सरीरस्स पज्जत्ती (निप्फत्ती) ॥१७७॥ उववज्जमाणा चेव सव्वबंधे कम्मजोगेणं आहारेति, तओ मीसेण जाव ओरालियसरीरपज्जत्तीए पज्जत्तो भवति, पच्छा ओरालियमिस्ससरोरेण चेव

आहारेति, एवं वेदवियं, आहारगसरीरेणं पुण नियमा आहारगो चेव, वुत्तो आहारो । इदानीं परिणना जहा सत्थपरि-
 ण्णाए भणिता णिक्खेवे, सुत्ताणुगमे सुत्तं-सुअं मे आउसंतेणं० (सूत्रं ४४) इह खलु आहारपरिणना तस्स णं अयमंढो इह खलु
 पाईणं वा ४ पणवगदिसाओ पडुच्च, सव्वाओत्ति सव्वाओवि दिसाओ उडुं अधो अ गहिताओ, सव्वावंत्ति सव्वसंखेवेणं चत्तारि
 बीजकाया, बीजमेव कायो बीजं इत्यर्थः, तंजहा-अगं बीजाणि जेसिं तिलमादीणं सालिकलमअतसिमादीयावि, तणा, अगं बीजं
 जेसिं वा अगमलता सपंपतिं परे होंति वा ते अगं बीजा, मूलबीजा वा अल्लगमादी, पोरु उळ्ळुगमादी, खंथवीजा सल्लइमादी, तदंतं
 नागार्जुनीयास्तु 'वणस्सइकाइयाणं पंचविहा बीजवक्कंती एवमाहिजइ-तंजहा-अगमलपोरुखंथवीयरुहा छट्ठावि एगेंदिया
 संमुच्छिमा बीया जायंते' जहा उदावणे दड्डे समाणे णाणाविधाणि हरिताणि संमुच्छंति, पउमीणीओ वा नवए तलाए संमुच्छंति,
 पुराणेवि कत्थयि पुव्वं ण होतुं पच्छा संमुच्छंति, उक्तं हि-‘पव्वं च राजहंसाथ’ ‘तेसिं च णं अहावीजेणं’ति यद्यस्य बीजं तत्र
 तदेव प्रसूयते यथा शालिबीजे शाल्यङ्कुरो जायते, न कोद्रवादयः, अथवाऽन्यकाशेन जं जत्थ खेत्ते जायते, यथा सुमज्जितकेदार-
 पल्लवे प्रावृट्काले शालिजीयते यथा शालीबीजे शाल्यङ्कुरः, पाषाणोपरि नोप्यते न वा उत्तोऽपि जायते, अथवा भूम्यम्बुकालाका-
 शबीजसंयोगो गृह्यते, अथावकाशग्रहणेण०, एगतिया एगे ण सव्वे, जेऽवि वणस्सत्तिकागे तेऽवि रुक्खा उम्मज्जणवद्दणा, सेसाओ
 अपुहविजोणिया, पृथग् वियोनियेवां, उत्पत्तिः आधारः प्रसूतियोनिरित्यर्थः, यु मिश्रणे, यौतीति योनिः, मिश्रभावमापद्यन्त इत्यर्थः,
 कार्मणसरीरं वा, जीवो वृक्षभावपुरस्कृतः, या च प्रसूतिः क्षमाभूमिमंतरेण न प्रसूयते सो पुहविजोणियो भवति, जहा जलं न
 जायते, जत्थ जस्स जोणी सो तत्थेव संभवति पंकजवत् बीजाङ्कुरवद्वा, उक्तं च-“कुसुमपुरोसे बीजे मथुरायां नाङ्कुरः समुद्भवति ।

यत्रैव तस्य बीजं, तत्रैवोत्पद्यते प्रभवः ॥१॥” तथा यथा प्रतिचन्द्रकस्य दिक्षु समुद्रवः स चैकत्र दृश्यते, प्रतिमुखस्य वाऽऽदर्शके प्रतिभो दृश्यते, एत एव तदुक्तं भवति-या हि यत्र यस्य योनिः सा तत्रैव सम्भवति, पुढविचक्रमत्ति, केसिंचि आलाचगो चैव एस णत्थि, जेसिंसि अत्थि तेसिंसि उक्तार्थ एव तस्सग्रहणेन, तथावि विसेसो बुच्चति, जहा तंतुजोणिओ पडो तंतु-मय इत्यर्थः, कारणान्तरितः क्रियमाणो तंतुवेव भवति, न देशान्तराभ्यां, ह्रियते वा, वृक्षस्त्वेवं, न चैवं कथमिति ?, उच्यते-कोई सामलपुढविकाईए पुरेक्खडो पुढविकायसरीरं विप्पजहाय तंमि चैव देशे सशरीरे अणोसु वा तत्संनिकृष्टपुढविकायिएसु रुक्खत्ताए विउट्टति, तत्थ कार्यांतरसंक्रमे क्रमो घेप्पति, अणो पुण देशांतरातो सकायातो वा परकायातो वा आगम्म रुक्खत्ताए वक्रमति, तज्जोणिया तस्सभात्ता, तव्वक्रमत्ति तं चैव जोणियमिति, जहा जा जस्स जोणी सो तम्मि चैव संभवति, णणत्थ यथा पापाणात् सुवर्णं जायते, न सर्वस्मात् पापाणात् जायत इति, एवं पुढविजोणिओ पुढविसंभवो पुढविउवक्रमो य ण सञ्चाओ पुढ-वीओ जायते, कथं पुण भूमीय उत्सरिछे पत्थरोवरि वा णो जायते ?, तज्जोणियग्रहणेण तु सव्वमेतं परिहरितं गहिंयं च भवति, कम्मोचगा कम्मजोगा भवति, जो जस्स जोगो भवति सो तस्स उवजोगो बुच्चति, यथा रूपवानेप दार उवजीवनीयो, सो रूपेण कुलेण शीलेण य तीसे एवंगुणजातीयाए दारियाए, दारिकाए चैव दारको, सोऽवि एतस्स उवयोगो, एवं तेहिं तन्निवधाईं कम्माईं कताईं रुक्खारोहअणिव्वत्तगाईं जेसिं रुक्खाण णेहउवइक्कं भवति, तथा मंडगमध्ये किंचि जं णिज्जइ तं उवइक्कं, सिणेहस्स वा तेहस्स वा घयस्स वा ३, मरमाणं अणोवइक्कं, तथा आढगः प्रमाणो घटः, आढगप्रमाणस्यैव मेयस्य द्रव्यस्येतरस्य वा उवयोगो, पत्र-पुष्पफलादिलक्ष्णव्यतिरिक्तानां ण तेसिं अणपुढविकाइयादिशरीरेणोत्रयोगो, कम्मणिदानत्ति णियाणं हेतुः कारणमित्य-

परिगृहीतं ताव अणसरीरत्ताए ण परिणमेति ? जया पुण परिचत्तं भवति, जेणेव जीवेण सरीरगं णिव्वत्तितमासी तदा अणो जीवो आहारेति, परिगृहीतं प्राक्तेन जीवेन मुक्तं, पुव्वाहारियंति, तं सरीरगं जो वणस्सइकाइओ पुढविसरीरगं आहारेति तं पि तेहि जीवेहि 'आहारगा य पाणा' इति काऊण चेव णिव्वत्तितं, अत एतदुक्तं भवति—पुव्वाहारितमेवान्ये जीवैराहार्यते, तस्याऽऽहारि-
रिति च जे एगिदिया एते तथाए चेव आहारंति फांभिदि एणेत्यर्थः, जेसिं पि जिंभिदियमत्थि तेसिं पि पुव्वं फांसिदि एण सृशित्वा पश्चात्, जिंहेन्द्रियमप्यस्ति ? उच्यते, यस्मात् जिह्वा स्पर्शं गृह्णाति, अग्निना अनाम्बादनीयेन स्पृष्टा दह्यते, एवमन्यदपि दन्तौष्ठ-
तालत्रादि स्पर्शं वेत्ति, न च तत्र किञ्चिदन्यदास्वादयति, विपरिणतंति पुढविकाइयत्तणं मोत्तूणं विविधैः प्रकारैः तमेव वृक्षत्वं परिणतं, सारूविकडंति ममानरूविकडं वृक्षत्वेन परिणामितमित्यर्थः, सव्वप्पणत्ताए आहारेति, नागार्जुनीयास्तु एवं सम्प्रति पन्ना—अत्ररेणं वणं, कतरं ? संवंधमसंवंधं वा, जो पुढविकाइयसरीरेहिं तस्यापत्तिर्भोगैः संश्लेष इत्यर्थः, तेसिं तं पुढवितप्पढमताए सिणेहमाहारयंति, असंवद्धं पुण जं पासत्तो पुढविसरीर वा ते पुण पणत्ती आलावगावि भणंति, तेसिं पुगणगुणे गंधासे^० अत्ररेणवि य णं^०, कतरं अत्रे वा ? पावरे, जं उववज्जेतेण गहितं अत्रशिष्टमूलादिभ्यः, जहा गब्भयं क्ति एण जाव लब्धंति, तत्थवि दुल्लहवोद्धिं, पंच पिलगाओ इंदियाणि वा णिव्वत्तेति ताव, अत्रशिष्टा एवमेव निषेकादयः, एवं ते वि रुम्वज्जीवा जाय मूला-
दीणि णिव्वत्तेति ताव णो अवरं भवति, आदिशरीरमित्यर्थः, मूलकन्दादि जाव वीजं ताव अत्राहं बुच्चंति, अन्यानीत्यर्थः, पाणा-
वणत्ति, नानार्थान्तरत्वेन वणत्ति पंचविधा, तं जहा—किण्हा नीला खदिरशिंशपादि, पाणाशरीरंति पाणाविधेभ्यः पुद्गलाना-
हारत्वेन गृहीत्वा आत्मशरीराणि विविधं कुर्वन्ति विवृति, अथवा पाणाविधसरीरा पाणाविधपुद्गला विवृतिवृत्ति, अल्पशरीराश्च

तहा सुरुवा दुरुवा धिरसंघयणा दुब्बलसंघयणा इत्यर्थः, अप्रकाशवदप्रकाशत्वेन रसवीर्यविभागं ततश्च भेदाश्च बहवो विभात्रयि-
तव्याः, विविधपृष्ठलापि विक्लुर्विता ते जीवा इति, केषांचिद् न जीवाः वानस्पत्याः तत्प्रतिषेधार्थमुच्यते—ते जीवा कम्मा, कथं
जीवाः, कुञ्चनात्संरोहादंकुरात् आपदाहारकर्मच्चि, कम्मो वणस्सति वणस्सतिणामस्म कम्मस्सोदण, न त्वीश्वरसृष्टाः अदृष्टेन
वा द्रव्याणि वेत्यादि, एस ताव पुढविजोणिओ रुक्खो बुत्तो, इदाणि तंमि चेय पुढविजोणिए रुक्खे अण्णो रुक्खत्ताए वक्कमति-
अथावरं पुरक्खायं० (सूत्रं ४६), अथेत्यनन्तरे अथावर पूर्वमाख्यातं, गणधरो सीमाणं अक्खाति, तित्थगरेण अक्खातंति,
अथेत्यनन्तरे पुनर्विशेषणे, आङ् मर्यादाभिविध्योः ख्या प्रकथने, पुनः आख्यायते, धोषवत्स्मरपरतः रुपादेशे कृते पुनराख्यातं
भवति, तस्मैव रुक्खस्स किञ्चिदन्यदाख्यातं, इहेगतिया सत्ता रुक्खजोणिया, कतरेति ?, पुढविजोणिएसु रुक्खेसु जो एते आदि-
जीवा पुढविजोणिएसु रुक्खेसु रुक्खत्ताए वक्कता तेसु चेव अविभिन्नेसु मूलादिसहितत्वेन तमेव रुक्खं परिवृंह्यमाणा रुक्खत्ताए
विउदंति, सेसं तथैव जाव भवतिस्ति मक्खातं, किं तं पुरा अक्खातं पुनर्वा आख्यातं ?, एव ताव रुक्खो अविस्सिद्धो बुत्तो, पढमो
पुढविजोणिओ रुक्खो, वितिओ पुढविजोणिओ रुक्खाओ तन्निश्रयोत्पद्यते, ततिओ रुक्खजोणिओ रुक्खो, यदुक्तं भवति—
योऽसावाद्यनिश्रयोत्पन्नः तस्यैव निश्रया जातः, अत्र च अनवस्था न नोदनीया, वृतीय एव वृक्षः प्रकृते, स चैषामेव भागात्,
एते तिन्नि सुत्तदंडगा, चतुर्थस्तु तृतीयवृक्षमूलादिनिवेशप्रतिपादकः, एवमव्याकुलेन चेतसा पर्यालोच्य सूत्रदण्डकाः अन्यत्रापि
नेतव्याः, एवमनयैव भंग्या अल्लशरुहेण चत्तारि दण्डकाः, साधारणानामेक एव दण्डकः, तेषु येऽन्ये उत्पद्यन्ते तेषां विभाषाभावात्,
रुक्खेहिं रुक्खजोणिए, मूलेहिं जाव हरितेहिं वि तिणिण, अत्र द्वितीयतृतीयावेकमेवेतिकृत्वा चतुर्थसूत्रदण्डकाभावात्, अपक्रायिकानां

चतुर्थोऽत्र शेषेऽपि दंडकः, अश्लिष्टाधिकानां चतुर्थो, आवाकादिषु सूत्रकाः, इदानीं सो चेन्न विसेमो मूलादिणा दसविधेण त्रिसेसेण विसेसिज्जइ, शरीरवत्, यथा शरीरमविविशिष्टं तदेव पाण्यादिभिर्विशेषैर्विशिष्यते, वनवद्वा ग्रामगृहवद्वा विषयवद्वा, एवं रुक्खेति अविशिष्टो उक्कमो बुत्तो, सो पुण विसेसिज्जइ मूलत्वाए, मूलं नाम मूलिया, जेहिं मूलिया पइड्डियाओ, भूम्यन्तर्गत एव स कन्दः खन्ध-स्योवरि खन्धो तया छल्ली राक्खरुक्खसरीराणि सालेसुवि होइ खंथाओ, सालो अङ्कुरा इत्यर्थः, प्रवालेहिंतो पवाला पत्ता पत्तंतरेसु फलाणि फलेहिंतो वीजाणि०॥ अह्मावरं पुक्खायं ईहेगत्तिया० (सूत्रं), रुक्खजोणिएसु रुक्खेसु अब्भारुत्ताए, रुहं जन्मनि, अहियं आरुहंति ते अज्झायारुहा, रुक्खस्स उवरिं, अत्र रुक्खो पगतो, लतावल्लिरुक्खगति, सो पुण पिप्पलो वा अण्णो वा कोयि रुक्खो, अण्णस्स उवरिं जातो, एवं तणओमहिहरिएसु चत्तारि आलावगा भाणितव्वा, कुहणेसु इक्को चेव, सव्वेसिं कायाणं पुढ-विम्लाहारोत्तिकाऊणं तेण पुन्निव पुढविसंभवा बुच्चंति, एवं ताव एते वणस्सइकाइया, लोगोवि संपडिवज्जति जीवंति जेण सुहपण-वणिज्जत्तिकाऊण पढमं भणित्ता, सेमा एगिंदिया पुढविकाइयादयो चत्तारि दुमदहणिज्जत्तिकाऊण पच्छा बुच्चंति, वणस्सइकाइया-णंतरं तु तसकाओ, सो पुण णेरइओ तिरिक्खजोणिओ मणुओ देवत्ति, तत्थ नेरइया एगंतेण अप्पच्चवत्तिकाऊण ण भणंति, ते पुनरनुमानग्राह्या, तेण ण भणंति, तेसिं आहारोवधिः अनुमानिरुदत्तिकत्तना नापदिश्यते, स तु एगंतासुभो ओजसा न प्रक्षेपाहारः, देवा अपि साम्प्रतं प्रायेणानुमानिका एव, तेसुवि एगंततो आहारो ओजसा, मणभक्खणेण य, सो पुण आभोगिणिवत्तितो अणा-भोगिणिवत्तितो य, जहा पणत्तीए अणाभोगेण अनुत्तमतिगो, आभोगेणं जह० चउत्थं उक्कोस० तेत्तीसाए वाससहस्सेहिं अत्थतो चेव बुच्चति, इह सुत्ते वणमलिकाइयाणंतरं मणुस्मा, सतिरिक्खजोणिएत्ति मचितंतरत्तिकाउं पढमं बुच्चंत । अह्मावरं पाणा-

विधाणं मणुस्साणं (सूत्रं ५७) आरियाणं मिलक्खण तेसिं अथ वीजं, मणुस्सवीजमेव हि मणुस्समस्स प्रादुर्भविष्यतः वीजं भवति, तं तु शुक्रं शोणितं च, तं पुण उभयमपि यदा अविद्धत्थं भवति, अथावकासेत्ति जोणि गहिता अविद्धत्था, एत्थ चउब्भंगो-
वीजं निरुवहतं जोणी निरुवहतं वीजं निरुवहतं जोणी उवहता०, एवं सत्तकोट्टा इत्थित्तिक्काऊणं अंतोदरस्स अथावकासो भवति,
इत्थीए पुरिसस्स यः स्त्रीपुरुषसंयोगः उत्तराधारणिसंयोगवत् संस्पर्शकर्म, आह हि-‘चक्रं चक्रेण संपीड्य, मर्त्यजवनांतराणी’
कर्म करोति इति कर्मक्ररा, कर्मसमर्था वा कर्मकडा, अविद्धत्था इत्यर्थः, विध्वंस्यते तु—पंचपंचाशिका नारी, सप्तसप्ततिकः
पुमान्। एत्थ पुण मेहुणं मेहुणभावो मिथुनकर्म वा मैथुनं, मैथुनग्रत्ययिकः मेहुणवचीओ, अण्णोवि आलिगणावतासणसंजोगो
अणंगकीडा च अत्थि, नत्त्वसौ गण्यते गर्भोत्पत्तौ. ते दुहतोवि सिणेहं, सिणेहो नाम अन्योऽन्यगात्रसंस्पर्शः, तद्यथा आहारस्य
आहारितस्य, शोणितमांममेदोऽस्थिमज्जाशुक्रान्तो भवति पुरुषे नार्या उपजातः, स यदा पुरुषस्नेहः शुक्रान्तो नार्योदरमनुप्रविश्य
नार्योजमा सह संयुज्यते तदा भो सिणेहो क्षीरोदकवत् अण्णमण्णं संचिणति, गुह्मातीत्यर्थः, ‘तत्थ जीवे’त्ति तस्मिन् तत्थमणु-
प्पविट्ठे सिणेहे स्वकर्मनिवर्त्तितस्खलिङ्गा इत्थित्ताए पुं० नपुं० विउट्ठति, माओउयं सोणियं पितुः शुक्रं, ततो पच्छा जं से माता णाणा-
विधाओ रसविहीओ (विगइओ) क्षीरनीरादिआउ णव विगइओ, जोवि ओदणादि अविगतो आहारो भवति सोपि प्राक्तनात् भावा-
द्यादा विगतो भवति सरीस्त्वेन परिणामितो भवति तदा आहार्यते, उक्तं हि-‘एगिदियशरीराणि लोममाहारंति, एगदेसोत्ति तस्स
फलवेंदसरिसा रसहरणीए यथोत्पलनालेन आपिबत्त्यापः, ततो कायातो अभिणिवट्टमाणाइं, ३ इत्थिं चैव एगता जनयति आत्मा,
नपुंसको वेत्यर्थः, स्वकर्मविहितमेव तेषां जन्मनि मणुस्सस्स णामस्स कम्मस्स उदएणं, न खेत्तवलं, तं तु दुगे मातापितरौ समनु-

गृहीतः, विशेषतस्तु माता, अत एतदुक्तं भवति, 'इत्थि वेगया जणयंति' एकदा नाम नृदाचित् स्त्रियं कदाचित्पुरुषं कदाचिद् गर्भगत एव मरति, तेन न जनितो भवति, ते जीवा डहरा खीरं सत्पि, खीरं मातुःस्तन्यं, सत्पि घृतं वा णवणीतं वा, सेसं कंठ्यं, एवं ताव गवभवकृतियमणुस्मा भणिता जहा जायंति आहारयंति । इदाणि संमुच्छिमणुस्माणं अवसरो पत्तो, सो अ उवरिं दुरुतसंभवे बुचिस्सति, इदाणि पंचिदियतिरिक्खजोणिया भणन्ति, तत्थवि पढमं जलयरा-अथावरं णाणाविधानं जलयराणं (सूत्रं ५८), मच्छा मत्ता सीतेणं, अथवा जेण इत्थीए य पुरिसस्स य कम्मकडाए जोणीए एत्थ णं मेहुणं सिणेहं, ते जीवा डहरा समाणा आउं सिणेहं होति, आउकाओ चेव, अथवा जे तत्थ मात्रा ओजसा चेव, आउकायमाहारंति, ण तु पक्खेवेणं, तेणेव ते पुस्संति परिवड्ढंती य जहा खीराहाराणं खीरेणेव, बुड्ढी णं अणुसमयिकी बुड्ढी मुहुत्तया दिवसदेवसिया, वणस्सइकाइयाणं सेवालहारियादि तसथावरे जति तते मच्छे चेव खायंति, आह हि-अस्ति मत्थस्तिमिर्नाम, अस्ति मत्थस्तिमिर्नामः । तिमिर्नामिलोऽप्यस्ति, तिमिर्नामिलो राधव ! ॥९॥ ते जीवा पुढविक्काइयं कदममड्डियं स्वायंति आउं निसिता य पिधंति, खुधिया मच्छं पाणिउल्लं गस्सति, अगणी उदगादि चातंपि लिहंति, वणस्सई बुत्तो, तसकायो जलचरो चेव, मगरो य चउप्पदाणुस्सयं उगड्ढंति, णाणाविधतस-पाण जाव पच्चइया । अहावरे चउप्पदाणं एगबुगणं एतेमिं अड्ड, णवरि णत्थि आहारे णाणत्तं, जीवा डहराति, सा पक्खिणी ताणि अंडगाणि सएण पेच्छिऊणऽच्छति, एवं गातुम्हाए फुसंति, सरीरं च णिव्वचेति, तं पुण अंडजं कणं चेव भवति पच्छा सरीरं जायते त्रिपुलमादी चम्मपक्खी पोतया, एतेसिं पुण मणुयाणं पंचिदियतिरिक्खजोणियाण य सन्वेसिंपि दुविधो आहारो भाणितव्वो, तंजहा-आभोगणिव्वचित्तो य अणाभोगणिव्वचित्तो, बुत्तो पंचिदियतिरिक्खजोणियाण य सन्वेसिं पुणाहारो ॥ इदाणि

विगलित्तिदिया जे तेसिं तिरिक्खजोणियाहारो बुच्चति-अहावरं इहेगतिथा(सूत्रं ५९)कम्मणियाणेण जत्थउवक्कम्मा णाणाविहाणं तराथावराणं, तसा तिरिक्खजोणियमणूमा ओरालियशरीरगता, तेऊ वाऊवि तमा चेव, थावरा पुढवि अणुस्रयंता, अणुस्रयंता णाम शरीरमनुसृत्य जायन्ते, तंजहा-सचित्तसु तहा जूयाओ लिक्खाओ सेयवतो छप्पदा य मंङ्कुणा पुण माणुमसरिरोवजीविणो माणु-पशरीराथयादेव जायन्ते, शरीरोपभुज्यमानेषु पर्यङ्कादिषु, न त्वन्यत्र, गोरूपानामपि शरीरेषु यूकादयो भवंति गोकीडा य, अचित्तसुवि एतेसु अव्वावणेषु जूयादयो संभवन्ति, अचिच्चीभूतेसु तु क्कमिकाः संभवन्ति, एवं पंचिदिया तेइंदियाण चउरिंदियाणपि सरीरेण अणुसित्ता जायते जहा विच्छिगस्म उवरिं वहवो विच्छिगा संभवन्ति, अचिच्चीभूतेसु य किमिक्कादयो जायते, उक्काए सचित्ता मूसगा संभवन्ति, जहिं अग्गिपाणादिवत्थाणि अग्गिमोज्झाण चेव कीरन्ति, जत्थ अग्गी तत्थ वातोवि अत्थि, जेवि वाउक्काए निस्साए आगासे संभवन्ति, बुत्ता तसथावरा । इदाणिं तत्थ पुढविमनुसृत्य वेइंदिया कल्लुगादयो सम्भवन्ति तेइंदिया कुंथुपिप्पीलिकादयो चतुरिंदिया पतंगा, वरिसारत्ते भूमिं पडिलेहंतो उट्टेति सरुभादयः, आउक्काए पूतरगादयो वण-स्सतिक्राए पणगभमरादयो, अचित्तसुवि एतेसु जायते, ते जीवा तेसिं णाणाविधाणं तसथावराणं पुरा णाणाविधाणं तसथावराणं सरीरेसु सचित्तसु अ अचित्ते अ वेइंदियसत्ता दुरुवत्ताए विउट्टेति, दुरुवा णाम मुत्तपुरिसादी सरीरावयवा, तत्थ सचित्तसु मणु-स्साण ताव पेहेसु समिगा गंडोलगा कोट्टाओ अ संभवन्ति संजायन्ते, नाहिं पि णिग्गतेसुवि उच्चारयासवणादिसु किम्मिया सम्मु-च्छंति, अचित्तसुवि गोरुवक्कडेवरेसु य, उदरान्तशः क्कम्यादयः संमुच्छंति, तिरिक्खजोणियाणपि सचित्ते उदरान्तरा० उज्जेसु किमिया संभवन्ति, उदरातो विणिग्गनेसु उज्जेसु छगणेषु य किमिगा संमुच्छंति, मणिता दुरुवसंभवा । इदाणिं खुरगा बुच्चति-

अथाचरं इहेगतिया पाणाविधा जाव कम्मखुरुडुगाए वक्कमंति, खुरुडुगा पाम जीवंताण चेव गोमहिमादीणं चम्मस्स अंतो संमुच्छंति, पच्छा ते खायंतो २ चम्मं भोत्तण उट्ठंति, पच्छा ते तेणेव मुहेण लोहितं गीहरंति, अचिच्चेसुवि एते गवादिसरीरेसु संमुच्छंति, अभिनवमंडेसु थावरणवि रुक्खाण संमुच्छंति, अचित्ताण विज्जुघणा ते जीवा, तेसिं पाणाविधानं, इदाणि तिरिक्खल-जोणियाण अधिकारे चेव वट्टमाणा एगिदिया चेव बुच्चंति, तत्थवि पुवं आउक्काईआ—अहाचरं इहेगतिया सत्ता० सूत्रं ६०), जाव उवक्कमा, पाणाविधेसु तसथावरेणु एगदेसो कीरति तं सरीरगं जं तं आउक्काईया, अहाचरं इहेगतिया सरीरगं भवि-स्सति ताव संसिंहंति वाउजोणिओ आउक्काईओ, उक्तं हि—‘उवमे वाते०’ तमालस्स वातेण गन्धा संमुच्छंति, वातसंगहिता संचि-हंति, संमुच्छिमा पुण सत्ता आउक्काइयत्ताए परिणमन्तीत्यर्थः, ऊर्ध्वभागा ये हि भूम्यन्तरे आउक्काओ संमुच्छति, वायरहरित-पुगादी, से उडुं च तेहिं पुढविहिंतो उक्खित्तो जो आगासे संमुच्छित्तो, अधोभागेहिं पाडिजति, धाराहिं करगताए वा पुणो परिणतो पाडिति, तिरियभागेत्ति जदा तिरियं भवं तिरिच्छं जेति णो पाडेति, स तु संमुच्छित्तो गुरुत्वाद्वातं पुण जनयंति तद्धि-धानानि तु, तंजहा—ओसो हिमं जाव सुद्धोदए, सेसं तह चेव आलावगा । सच्चवेहिं काएहिंतो दुरधिगमा पुढवित्तिकाऊण तेण पच्छा बुच्चिस्सइ, अहाचरं इहेगतिया अगणिजोणिया पाणाविहाणं तसथावरणं (सूत्रं ६१), सच्चित्तेसु अचिच्चेसु आमन्नेणु ताव हत्थीणं जुज्झंताणं दंतखडखडासु अगणी संमुच्छति, महिमाण य जुज्झंताणं मिंजेसु अग्गी संमुच्छति, अचेतणा-णत्थि अट्ठिगाणवि, एवं वेइंदियाणवि, तहा णं अट्ठिएसु जहा संभवति भाणितव्वं, थावरणं अचेतणणं पत्थराणं आगासे, आगासे आचंडताणं अग्गी संमुच्छति, अचेतणणं उत्तराधरारणिजोएण अग्गी संमुच्छति, तहविधाणाणि तु इंगाले जाले चत्तारि आला-

वगा । अथानराणं गाणाविधा, तसथावरानं वाउजोणीणं, गाणाविधानं तमथावरानं, न विणा वःउक्काएण वाउ(अगणि)आए संमुच्छ-
तित्ति काळण जत्थ चेव सचित्ते वा अगणिकाओ संमुच्छति, एवं चत्तारि भाणितव्वा ॥ इदाणिं पुढवि-पाणाविधानं तसथाव-
राणं सचित्तेसु य अचित्तेसु वा, मप्पाणं मत्थए मणी जायति, हत्थीणवि मृत्तिया, मत्थएसु सप्पाण य मन्छाण य उदरेसु, मणुस्सा-
णवि मुत्तसक्काओ, अचित्ताणं पुणरिणमो कलेनरे छगणमादीणि लोणत्ताए परिणमंति, थावरानं सचित्तेसु हंसपव्वगेसु मोत्तियाओ
जायति, अचित्ताणवि लवणागरादिसु कट्टमादि लोणत्ताए परिणमति, अगणीविद्वत्थानिगालादीणि लोणीहोति, एवं चत्तारि
आलावगा ॥ इदाणि सव्वसमासो-इहेगत्तिया सत्ता गाणाविधोणिप्रा गाणाविधा संभवा जे पुढविजोणिया जहा सण्हपुढवीए
सक्करे पत्थग संमुच्छति प्रवालक्रायस्कान्तादयः, आउजोणिया सरीरेमधजोणि, पुढवी पुढवीए, एवं सेमाणवि, शरीराण्येवाहारयंति,
कम्मुणा गईओ गच्छंति, गिरयादी, कम्मुणा द्विती उक्कोसमाज्झिमजहणिया, कम्मुणाऽरियादिनिपज्जासो, जहा मणुस्सो गेरईओ
होति, मणुस्सखेत्ता गेरइयखेत्तं गच्छंति, काले-गेरइयकालं गच्छंति, मणुस्सगतिभावा देवगतिभावं गच्छति, आयाणह अगुत्तस्मा-
हारे नरकादिः विपर्यासो, तस्मात् गुप्तः गवेसणा गहणे० वासेसणासमिते गाणादि ३, मदा नित्यकालं यावदायुः, शेषं निर्वाणं वा
गच्छति, गतो अणुगमो, इदाणिं गथा-जाणणा 'णायंमि गिण्हितव्वे' सव्वेसिंमि गया०' इति आहारपरिणणा सम्मत्ता ॥

एवमाहारगुप्तस्य सतः पापं कर्म न बध्यते, नाप्रत्याख्यानस्य इत्यर्थः, तेनाध्ययनं अपचक्राणकिरिया णाम, अनुयोग-
द्वारप्रक्रमः, णामणिप्फणो अपचक्राणकिरियापदट्ठानं-णामं ठवणा गाथा ॥१०९॥ दव्वपचक्राणंति दव्वेणवि पचक्राणं
दव्वभूतो वा पचक्रखति, तत्र द्रव्यस्य द्रव्ययोः द्रव्याणां वा पचक्राणां जो जं सचित्तं अचित्तं वा दव्वं पचक्रखति तं दव्वं, तं

साधू गवरेण य साधूण सचित्तादि सव्वदव्वानि जावजीवाए पच्चक्खायाइं, सावगोवि य कोई जावजीवाए आउक्कायं जं सव्वं मचित्तं, कन्दमूलफलानि पच्चक्खाति, कोइ सचित्तं आउक्कायं वजेइ, अचित्तं मज्झमंसादि जावजीवाए पच्चक्खाइ, कोई विगती-ओवि सव्वतो जावजीवाए पच्चक्खाति, यदि हि ण वा कोइ सव्वतो पच्चक्खति कोई महाविगतिवज्जाणं आगारं करेइ, साव-मावि केवि जानजीवाए मज्झमंसादि वज्जाति, दव्वेण पच्चक्खाणं जहा रजोहरणेण हत्थगतेण पच्चक्खति, दव्वहेतुं वा पच्चक्खाइ जहा धम्मिमल्लम, दव्वभूतो वा जो अनुवयुत्तो, गतं दव्वपच्चक्खाणं, अतित्थ समण ! अतित्थ वंमणत्ति पडिसेह एव, जहा कोइ केणइ जाइतो कंचि भणत्ति-ण देसित्ति, भावपच्चक्खाणं दुविधं-मूलगुणउत्तरगुण ॥१८०॥ गाहा, मूले सव्वं देसं च विभासा, गतं पच्चक्खाणं, इदाणि किरिया, मा जहा किरियाट्टाणे, भावपच्चक्खाणेणाधिकारो, भावकिरियाए पयोगकिरियाए ममुदाणकिरियाए वा, तस्म रक्खणद्धा भावप्रत्याख्यानं तदिह वर्ण्यते, कहं होजइ तप्पच्चइयं अप्रत्याख्यानित्वं ?, अप-च्चक्खाणकिरियासु वटमाणस्म, अप्रत्याख्यानित्थ क्रिया कम्मत्थनर्थान्तरमितिकृत्वा अवश्यमेव कम्मवन्धो भवति, ततः संसारो दुःखानि च इत्यर्थः, अप्रत्याख्यानं वर्जयित्वा प्रत्याख्यानं प्रति यतितव्यं, णामणिप्फणो गतो सुत्तालावे सुत्तं उच्चारयेव्वं-सुत्तं मे आउसंतेणं भगवता० (सूत्रं ६४), इह खलु एतस्याध्ययनस्यायमर्थः-तत्र प्रत्याख्याननिनः आत्मनः पच्चक्खाणं भवति तदधिकृत्योच्यते, आता पच्चक्खाणी अपच्चक्खाणी यावि, भवति आत्मग्रहणं आत्मन एवाप्रत्याख्यानं भवति, न घटादीनां, कतर-स्यात्मनः?, यस्याप्रत्याख्यानिक्रिया, क्रियत इति वाक्यशेषः, जस्स ताव सव्वे सावज्जजोगा पच्चक्खाया तस्य सव्वसावज्जयोगप्र-त्याख्यानं क्रिया क्रियते, यस्यापि देशप्रत्याख्यानं तस्यापि येन प्रत्याखयाताः सावज्जयोगा तत्प्रत्य-

यिकः कर्मश्रवो भवति, प्रत्याख्यातेभ्यो न भवति, को पुण सो अपचक्खणी ? जो किरिया अकुशलो, धर्मार्थकामार्थमोक्षार्थं वा क्रियमाणं कर्म क्रिया भवति, तद्विपरीता तु अशोभना क्रिया अक्रिया भवति, अक्रियासु कुशला अक्रियाकुशलाः, आह हि-
'अनर्थेषु च कौशल्यं०' अथवा न क्रियाकुशलः अक्रियाकुशलः, अजानक इत्यर्थः, घटात्मवासः, अकुशलशब्दस्य नान्यप्रति-
पेक्षः, आता मिच्छासंछिते याचि भवति मिथ्याप्रतिपत्तिः—मिथ्याध्यवसायः मिच्छासंस्थितिरित्यर्थः, ततो अतत्ताभिनि-
वेशः, सो मिच्छासंछिती एवं धर्मसाधुमत्यपात्रादिष्वपि योज्या, एवं तावदर्शनं प्रति मिथ्यासंस्थितिरुक्ता, आचारं प्रति अनाचारो
आचारत्तणं भावेति, मायी उज्जुत्तणं भावेति, जहा उदायिसारओ, असिन्नमूढओ वा, एगंतदंडेत्ति न कस्यचिदपि दण्डं न
पातयति, पितुरपि, कतो तस्य मरिसेति, एगं नचालोत्ति णिच्चमेव इहेसु विसएसु अणिहेसु संपत्तेसु असंपक्केसु दोहिवि आग-
लिज्जइ बालः, कार्याकार्यानिभिजात्वाद्वा मूढो बालः इत्यनर्थान्तरं, एगंतन्नुत्तेति यथाऽऽद्यस्वापसुप्तः शब्दादीनां विषयाणां सन्नि-
कृतानां मत्पुपप्रदो न भवति एवं सो हिताहितकार्यानिभिज्ञत्वात् हिंसादिसु कर्मसु प्रवर्त्तते, एकान्तग्रहणं न पण्डितबालपण्डित-
मित्यर्थः, आता सविचारः विचरंति यस्य कायवाङ्मनांसि स भवति सविचारः, मणवयणकायवक्के, तत्र मनोविचारः इदं
चित्त्यं इदं मनसा प्रकृत्यं, वाग्विचारस्तु इदं वाच्यमिदं न वाच्यं, कायविचारोऽपि इत्थं मया न कर्त्तव्यं इत्थं च कर्त्तव्यमिति,
विचारमणवयणकायवक्कोसि तुमं, न किंचि कुशलमकुशलं वा मनसा चिन्तयति, वाचा न ब्रुवते, कायेन स्थाणुरिव न चेष्टंस्तिष्ठति,
तस्यापि तावत्कर्म ब्रूयते, किमंग पुण सविचारमणवयणकायवक्कस्स ? आह—पुनर्वाक्यग्रहणं पुनरुक्तं, उच्यते, एककालं कदा-
चिद्वा युगपत् योगित्वात् एवं सूक्तं भवति, उक्तं च—'काए बहुअज्झणं सरीराया०', आता अप्पडिहतपचक्खतातपावक्कमे याचि

भवति, पडिहतं पञ्चकखातं पडिसेधितं निवारितमित्यर्थः, ण पडिहतपञ्चकखातपावकम्मो अपडिहतपञ्चकखातपावकम्मो य, आह पुनरुक्तं प्रागुक्तं, आता अपचकखाणी यावि भवति, इदानीमपि अपचकखाणगहणा पुनरुक्तं, उच्यते, तत्राप्रत्याख्यानी उक्तो, नतूक्तं किमस्याप्रत्याख्यानमिति ?, इह तु अप्रत्याख्यातस्यैतत्कार्यानि वा पडिहतादि, यच्चाप्रत्याख्यानी न ग्रत्याख्यानि तदुच्यते, किञ्चिद् हिंसादि पापकम्मं तदस्याप्रत्याख्यानं अपडिहतपञ्चकखातं, इह ग्वल्लु एप इति यः उक्तः अपचकखाणी ण तु देसगच्चपञ्चकखाणी वा, स एव च असंजतो अविरतो यको असंयतो अविरतो यत्तिकारु असंजतो अविरतो या अप्पडिहतपञ्चकखायपावकम्मो मकिरिण् असंयुडे एकंतदंडो एवं जाव एगंतदंडो सुत्तो एस्स बालेत्ति बाले अवियारमणवयणकायवक्केत्ति, अधि-करणेसु अपडिहतपञ्चकखातं सुविणमवि ण पस्समत्तित्ति केसिं स्वप्मान्तिकं कम्मं चयं न गच्छतीति, अस्माकं तु स्वप्मान्तिकं कम्मं अविरतप्रत्ययाद्ध्यते, मो अ पुण असंजते अविरते जाव अविचारवक्के अप्येकं स्वप्समपि न पश्यति यत्र प्राणवधादिकम्मं कुर्यात् तद्वावि य से पावे कम्मो कज्जति वध्यते इत्यर्थः श्वापनापक्षः तत्थ चोदए पणणवगं एवं वदंनं वयासी (सूत्रं ६५) कायं सद्भिः मनोवाक्काययोगैराश्रवहेतुभिः कम्मं वध्यते इति युक्तमेतत्, यत्पुनरुच्यते—असंतएणं मणेणं पावएणं असंतएणं, असंता अविद्यमाणेण अमनस्कत्वाद्विकलेन्द्रियाणां संज्ञिनां तु अप्रयुज्यमानेन मनसा एगिंदियाण वाया णत्थि जेमिपि अत्थि तेसिपि अप्रयुज्यमानया वाचा कायः सर्वेषामप्पत्ति त्रिभिरपि योगैरविचारजाववक्कस्समत्ति, सुविणमवि अपस्सतो हिंसादि पावकम्मो णो कुज्जति, दृष्टान्तः आकाशं, यथाऽऽकाशमनस्कत्वाविश्वेष्टत्वाच्च कर्मणा न वध्यते एवं तस्यापि बन्धो न युक्तः, कस्स णं तं हेतुं ? कस्माद्वेतोरित्यर्थ, अथ कस्माद्वेतोः कम्मं न वध्यते ?, उच्यते—अयोगित्वात्, इह हि अण्णतरणेण अण्णतरमनस्कस्य

निरुद्धविचारमनःप्रयुक्तमनोवाक्कायकर्भिण इत्यर्थः, अप्येकं स्वप्नं पश्यतः एवंगुणजातीयस्य गुणाभिनिवेशः क्रियते, अथवा वंधं प्रति गुण एवासौ भवति येन बद्धयते कर्म, युक्तमेतत्, तत्थ इचेवमाहंसु एवमारुहान्ति, असंतएणं एवंवईए काएणं तस्स अम-
वणवक्कस्स अविचारजाववक्कस्स सुविणमवि अ पावे कम्मे कज्जति, जे ते एवमाहंसु मिच्छं एवमाहंसु वा, चोदकः पक्षः, एवं वदंतं चोदगं पणवणे एवं वयासी-जं मया लघु वृत्तं स्यात्, किमुक्तं?—असंतएण मणेण पावएणं जाव पावे कम्मे कज्जति तत्सम्यक् न मिथ्येत्यर्थः, कस्स णं तं हेतुं कस्साद्धेतोरित्यर्थः, तत्थ छजीवनिकाया हेतुं, न व्यापादयितव्याः, इतिहेतुरूपदेशप्रमाणे, तंजहा—पुढविकाइया जाव तस्सा, इचेहिं छहिं जीवनिकाएहिं कदाचिदपि न तस्य अंधकचिच्चसुत्पद्यते, अनुत्पद्यमाने च अवधकचित्ते तस्याप्रत्याख्यानिनः तेषु आता अपडिहत्तअपच्चक्खातपावकम्मो, अपडिहत्तअपच्चक्खातपावकर्मत्वादेव चास्य णिच्चं पसढ जाव दंडे, णिच्चं सब्बकालं, भृशं शटं प्रशठं, सततं निरन्तरमित्यर्थः, विविधो अतिपातः, अतिपाते अतिशब्दस्य लोपं कृत्वा वियोपाते इति भवति, तेन वियोपाते चित्तदंडे, तंजहा—पाणातिवाते, वर्त्तमानस्येति वाक्यशेषः, तत्र प्राणा 'छक्काया पुढवादि' एवं सुसानादेऽपि, अपडिहत्तअपच्चक्खातपावकर्मत्वादेव णिच्चं पसढं अलियभासणे चित्तदंडे, अदिण्णाहाणेवि णिच्चं पसढं परस्वहरणचित्तदंडे, मेथुणे णिच्चं देवादिमेथुणसेवणे पसढचित्तदण्डे न किंचि दिव्यादि मैथुनं परिहरतीत्यर्थः, सर्वपरिग्रहगहणं पमढचित्तदण्डे न किंचिन्न परिगृह्णातीत्यर्थः, कोहेण ण कस्स न रुस्सइ अप्येव मातापित्रोः पुत्रस्य वा, एवं सेसेसु विभासा, मिच्छा-दंसणं प्रति, तम्हा ते चेव मिच्छत्ते पसढचित्तदंडे संसारमोचकवैदिकलोकायतिलोकं श्रुत्यादिभिः भावितान्तरात्मा, न शक्यते तस्मादसद्ग्रहान्मोचयितुं, स्यादेव बुद्धिः—अकुर्वतः प्राणातिपातं कथं तत्प्रत्ययिकं कर्म बध्यत इति प्रतिज्ञा, स एव च

पूर्वोक्तापडिहत्तपत्रकखातपापकर्मत्वादिभिर्हेतुभिर्निर्दर्शनं, तत्थ खलु वधएहिं दिहंते, से जहाणामए वहए गाहावइस्स वा जाव रायपुरिसस्स वा कोई ताव पिति अविरोधेवि पुत्तं वा मारेति, कोई पुत्त अविरोधे पितरं मारेति, कोई दोवि ते मारेइ, अण्णं किंचि अकोसवहंढावणादि दुक्खं उप्पातयति, एवं राजा रायपुरिसाणवि विभासा, स तु अपकृते वा वधखणं णिदाएत्ति-अप्पणो खणं मत्वा साम्प्रतमक्षणिक्कोऽहं कर्पणेन तावत्करोति पुत्रं विवाहं च रोगतिगिच्छं वेत्यादि पश्चाद्वधयिष्यामि खणं लद्धुंति यावत्तस्स छिद्रं लभे, तस्य खणो, एवं चत्तारि भंगा, नागार्जुनीया अप्पणो अक्खणत्ताए तस्स वा पुरिसस्स वा छिद्रं अलब्भमाणे णो वहेति, तं जदा मे खणो भविस्सति, तस्स वा पुरिसस्स छिद्रं लभिस्सामि तदा मे पुरिसे अवस्सं वधेत्तवे भविस्सति, एवं मणे पहारमाणेत्ति एवं मनः प्रश्नारयन् सङ्कल्पयन्नित्यर्थः, सुत्ते वा जागरमाणे वा, सुत्ते कथं पठ्यत इति चेत् ननु सुसोऽपि स्वसं किल पश्यन् तमेवामित्रं यातयति, तद्धयाद्वा अपैति, तं वाऽमित्रं न पश्यन् तं भयादनुधावति, किंचान्यत्-प्रत्याख्याने च आचाराद् अनाचारतश्च प्रत्याख्याता, उक्तः संक्षेपः, चत्तारो वणिजः दृष्टान्तः, मित्र एवामित्रभूतः अभित्रीभवतीत्यर्थः, मित्रस्य तिष्ठतस्स संठाणे यद्यपि किंचिदुत्थानासनप्रदानादिविनयं विश्रंभेतुं पूर्वोपचाराद्वा कस्यचित्प्रयुक्ते तथापि दुष्टव्रण इवान्तर्दुष्टत्वादसौ अस्मद्भावोपचार इति, अस्मद्भावोपचारात् इतिकृत्वा मिथ्यासंधितो चेव भवति, णिच्चं पसंढं जहा वीरणस्तम्बस्य अण्णोऽण्येण गतमूलो दुक्खं उव्वेढेतुं एवं तस्सवि सो वधपरिणामो वैरा दुःक्खं उव्वेढेतुं, मारेऽणवि ण उव्वसमति, जहा रामो कत्तवीरियं पितिव-धवेरियं मारेऽणवि अणुवसंत्तणेण सत्त वारा णिक्खत्तियं पुढविं कासी, आह हि-‘अपकारसमेन कर्मणा, न नरस्तुष्टिमुपैति शक्ति-मान्। अधिकां कुरुतेऽरियतनां, द्विपतां मूलमशेषमुद्धरेत् ॥ १ ॥’ एष दृष्टान्तः, अथो एवमेव चालेवि सन्वेसिं पाणाण जाव

सत्ताणं अविरतत्वात् अमितभूते मिच्छासंठिते णिच्चं विउवाते अग्रत्याख्यानत्वात् प्राणातिपातस्य तत्प्रतिकेन कर्मणा जस्स दिया वा रातो वा जाव जागरमाणो वा बध्यते. यथा तस्य राजादिघातकस्य अरुपशमिते वैरे घातकत्वं न निवर्त्तते एवमस्यापि अप्र-
त्याख्यानिनः सर्वप्राणिभ्यो वैरं न निवर्त्तते, अनिव्वत्ते च वैरे प्राणवधप्रत्ययिकेन कर्मणा असौ बध्यत एवेति, उक्तः उपसंहारः,
निगमनस्यावसरः, 'प्रतिज्ञाहेत्वोः पुनर्वचने निगमन'मितिकृत्वोच्यते—तस्मादपडिहतपञ्चक्खायपापकर्मत्वात् तस्य अकुर्वतोऽपि
प्राणातिपातं तत्प्रत्ययिकं कर्म बध्यत इति, पंचावयवमुक्तं, एवं मुसावादादीमुवि योजयितव्यं जाव मिच्छादंसणसङ्खे, इक्केके
पंचावयवं, एस खलु भगवता अक्खाओ असंजते अघिरतो अपडिहतजावपावकम्मे, एवं पण्णवत्तेण वहगदिङ्गते उपसंहृते चोदक
आह—जहा से वधके तस्स वा गाहावइस्स जाव पुरिसस्स पत्तेयं पत्तेयं वीप्सा, एक्केकं प्रति प्रत्येकं, कोऽर्थश्च ?—यस्मिन् तस्या-
पकृतं तस्मिन्नेव तस्य वधकचित्तमुत्पद्यते नान्यत्र, अन्नं ह्यसौ वधकः प्राप्तमपि तत्संबन्धिनं पुत्रमपि न मारयति, तस्मिन्नेव कृता-
गसि वैरिणि तद्वधकचित्तं मनसा समादाय गृहीत्वा इत्यर्थः, अमुक्तवैरः दिया वा रातो वा जाव जागरमाणे अमित्तं जाव
चित्तदंडे एवामेव चाले, एवमवधारणे, एवमसौ चालः सन्वेसिं पाणाणं, किमिति वाक्यशेषः, पत्तेयचित्तं समादाय, कतरं चित्तं
समादाय ?, वधकचित्तमित्यर्थः, दिया वा जागरमाणे वा राओ वा अमित्तभूते, मिच्छासं णिच्चं जाव दंडे भवति, सो चेव
चोदओ एवं पच्छा भणति, णोत्ति, स्याहुद्धिः—कथं न भवति ?, पच्छा सो चेव चोदओ भणति—इह खलु इमेण समुस्सएण शरीरं
चक्षुरादीणां इन्द्रियाणां मनसश्चाधिष्ठानं इमेनेति मदीयेन, पण्णवगं वा भणति—त्वदीयेन चक्षुपा, तदीयेन चक्षुपा न दिट्ठा पुब्बा
सूक्ष्मत्वात्सन्निकृष्टा अपि, स्थूलमूर्त्तयस्तु विप्रकृष्टत्वात् दृश्यते, तस्मान्नो दृष्टा, श्रोत्रेण न श्रुता, मनसा न श्रुता, एभिरेव त्रिभिः

चक्षुःश्रोत्रमनोभिर्यथाविषयं न श्रुतं, श्रुतेरपि विज्ञाना न भवन्ति, जम्हा य ते तेण ण दिट्ठा वा सुता वा विण्णाया वा अणव-
कारिणो अणुपयुज्यमानाश्च इत्यतः तस्य तेसु णो पचेयं दिया या जाव जागरमाणे वा अमित्त जाव दंडे, कथं भविष्यति इति
पडिसेहो अणुवत्तइ चेव, एवं चोदएण वुत्ते पणवत्तो भणति-जइवि तस्स अपच्चक्खाणियस्स अणवकारेसु अणुवजुजमाणेसु यतः
मच्चिकुएसु विग्रकूएसु वधचिच्चं ण उप्पज्जति तहावि सो तेसु अविरतिप्रत्ययादमुक्तवैरो भवति ॥ तस्स भगवत्ता दुविधा
दिट्ठंता पणत्ता, तंजहा-संनिदिट्ठंते अस्संनिदिट्ठंते य (सूत्रं ६७), संज्ञा अस्यास्तीति संज्ञिकः, न संज्ञी असण्णी, असंज्ञी
दृष्टान्तः क्रियते, संज्ञिदिट्ठंते २ इमे संणिपंचिदिया पंचहिंवि पज्जत्तीहिं पज्जत्तगा एतेसिं छज्जीवनिकाए पडुच्च वुच्चति, कायग-
हणेहिं एते छज्जीवनिकाए आरभ्यंते, न या आरभ्यंते, यां प्रतीत्यापि वैरिणो, वैरिणो वैरं च स्रयते अविरतस्य, से एगओत्ति चोदओ
वुच्चति, तुमं वा अण्णं वा कोई इह पुढविकाएण, पुढवित्ति सर्वा एव पृथिवी अविशिष्टा, तद्विशेषास्तु लेखुसिलोपलवणादयः
कृत्यन्ते, तेन तेसिं तस्माद् तद्वेत्ति, तेनेति सिलं वा लेखुं वा खिवइ, लवणेण वंजणं लवणयति, तस्मिन्निति चंक्रमणादि करोति,
तस्मादिति मृतपिण्डात् घटादि करोति, तदिति तदेव मृद्भव्यं भक्षयति, एवं तावत्त्वयं करोति, अण्णेण वा कारवेति, तेहिं चेव
हेउहिं पमारिहि तेन तस्मिंस्तस्माद्वेत्ति, णो चेव णं तस्स एवं भवति-इमेण वणि, तंजहा-कण्हमड्डिआए वा ५ जाव से जा आव-
डिट्ठि, आसण्णे वा दूरे वा, कण्हा वा जाव पणगमत्तियातो, एतया किंचि १, लिपणअब्भुक्खणणसोयादी करोति, अण्णेण वा,
जति यडविय से एगवज्जाए कज्जं तहा तहा विसेसमावण्णः वर्णत्वे सति अण्णेण वा गुणान्तरे तुल्यगुणाए, णो एवं भवति अमुगाय
वा २ स्थानादीनि करिष्यामि, जत्थ से समावडति, तद्वथा-चिट्ठवणं णिसीयणं वा उच्चारदिवोसिरणं वा, स एवं तो पुढविका-

यातो सन्वाओ चेव अपडिहतपच्चक्खातपाचकम्मे यावि भवति, से एगे आउ० ण्हाणपियणसेअणभंडोपगरणभुनणादी, जइ विसेसो भवति स्वादुउदकादिषु तथापि समाखादाविशेषो, तेउकाएणवि पयणविपाचणप्रकाशादि, स्यात् धातुवादिको, महिपच्छगगादि- विशेषस्तथापि महिषीछगणेषु अविसेसो, एवं अगिगकम्मियादीणं खदिगंगारादिषु विसेसेऽत्रि समानासु खादिगंगालेसु अविसेसो, एवं वाउक्काएणवि विध्वणवनीयणादिसु, धुवणनानावागमणादिसु वणस्सतिकाएणं, कंदादिसमाणे विभामा, तसंकाएणं वेइंदियादि- समाणे विभासा, तदुपयोगस्तु पानवहनआज्ञापनमांसाद्युपयोगादि, से एगइओ छहिं जीवनिक्काएहिं किंचं करेति कारवेइ वा, छहिं जीवनिक्काएहिंति संयोगेण तिगचउप्पंचछसंयागा त्रिभासितव्वा, तत्थ संयोगे दव्वग्गिणिदरिसणं, जहा कोइ वणदवं विउज्जवेमाणो धूलिं तत्थ छुमति पाणियंपि अगणीवि पत्तिदवं देति वातंपि वाहविकखोभणादीहिं वणस्सइ रुक्खसालिमदीहिं, तसा च तेसु चेव काएसु संसिता सुन्निगउवयोगादिणा गोधं वा पुच्छं घेत्तूण ताए ममेति, ण पुणाइं से एवं भवति इमेणं वा इमेण वत्ति, दुगसंयोगेण वा जाव छक्कायसंयोगेण वा, णिच्चं करंतिवि, ण कदाइ उवरमति, असंजते जाव कम्मे, तंजहा—पाणातिवाते, एवं सुमावातेऽवि, ण तस्स एवं भवति—इदं मया वक्तव्यमनुतं इदं नो वत्तव्वमिति, से य ततो मुसावाआतो तिविहेण असंजते, अदिष्णा- दणे इदं मया घेत्तव्वं अमुगस्स ण, मेथुणं इमं सेवि इमं ण, परिगहे इमं घेत्तव्वं इमं ण, कोहे इमस्स रुसितव्वं इमस्स ण, एवं जाव परपरिवाए इमं वा विभासा, मिच्छादंसणे इमं तत्त्वमिति शेषमतत्त्वमिति, स्याद्विचाराणा ण भवति, अभिग्रहे तु मिच्छादंसणे यत्ते- नाभिगृहीतं तत्तस्य तत्त्वं प्रतिभामते, सेसेसु अणभिगग्गिणसु ण तस्स एतं भवति इमं तत्त्वमिमं अतत्त्वमिति, एस खलु अक्खाते असंज तेतस्याकुर्वतोऽपि हिंसादीणि पापानि अविरतत्वात्कर्मजस्रमाश्रवत्येवेति सिद्धान्तो, सेचं सण्णिदिहुतो ॥ से- किं तं अस-

निदिद्धते ? अमणिदिद्धते संज्ञीनामसंज्ञीनां मनःसद्रव्यतया तदभावाच्चावश्यं तीव्रतीव्राध्यवसायकृतो विशेषः प्रसुप्तमत्तमूर्च्छिते-
तरवदिति विज्ञेयः, जे इमे असण्णिणो तंजहा-पुढविकाए वा जहा लुद्धा वेगतिया तस्मा पाणा, ते तु वेइदिद्या जाव संमुच्छिमपंचि-
दियतिरियक्खजोणिया, संमुच्छिममणुस्सा य, जेसिं णत्थि तक्काइ वा जाव वर्द्धति वा तेषां हि मनःसद्रव्यतायाऽभावात् प्रसु-
प्तानामिव पटुविज्ञानं न भवति, तदभावे चैषां तर्कादीनि न संभवन्ति, तर्को मीमांसा विमर्श इत्यनर्थान्तरं, यथा संज्ञिनः स्थानु-
पुरुषविशेषाभिज्ञा मन्दप्रकाशे स्थाणुपुरुषोचिते देशे तर्कयन्ति किमयं स्थाणुः ? पुरुष ? इति, एवमसंज्ञिनां ऊर्ध्वमात्रालोचना तर्का
न भवति स्थाणुः पुरुषो वेति, संज्ञानं संज्ञा पूर्वे दृष्टेऽर्थे उत्तरकालमालोचना, स एवायमर्थ इति प्रत्यभिज्ञानं प्रज्ञा, भृशं ज्ञा प्रज्ञा,
अव्यभिचारिणीत्यर्थः, मननं मनः मतिरित्यर्थः, सा चावग्रहादिः, वयतीति वाक् जिह्वेन्द्रियगलविलास्तित्वाद्यपि, वाग् विद्यते
द्वीन्द्रियादीनां त्रसानां तथाप्येषां पापं हिंसादि करोमि कारयामि चेत्यध्यवसायपूर्विका न वाक् अवागेन मन्तव्या, सदसतो-
रविशेषात्, यदृच्छोपलब्धेरुन्मत्तमुन्मत्तप्रलापवत् घुणाक्षरवद्वा स्वयं पापकरणाय अणोर्हि वा कारवेति य, यद्यपि न कारयन्ति न
कुर्वन्ति स्वयं तद्विणं बाला, सन्वेसिपि पाणाणं ४, अविरतत्वात् दिया वा रातो जाव अमित्तभूता मिच्छा णिच्चं पसदं जाव
दंडाति पाणाइवातं, तं जहा मुसावादेऽवि, जधा धूओ अधुवः विध्रुवत्वाच्च कम्मणो, ण मुसावाता विरतो भवति, एतेऽवि अमामता
अव्यक्ति चिकिचिकिशब्दं करेमाणा मुसावातातो न विरता भवन्ति, अप्येवं संज्ञीनां वाच्यावाच्यविशेषोऽस्ति, तेषां तु तदभावात्
सर्वमेव मिच्छा भवति, अदत्तमपि तेषामिदमस्मदीयं परकियमिति विचारणाऽसम्भवात् अदत्तादानं सर्वं स्तेयं भवति, यद्यपि किञ्चि
काष्ठाहारकादि ममीकुर्वन्ती तथापि तत्तेषां केन दत्तमित्यदत्तादानं भवति, मैथुनमपि मक्षिकादीनि नपुंसकं वेदं वेदयन्ति, आहार्येषु

च द्रव्येषु परिग्रहः, क्रोधोऽप्येषां, न तु तीव्रः, जाव मायामोक्षोत्ति विभासा, मिच्छन् अणभिगहितं, इच्चैवं जाण णो चेव मणो णो चेव वई पापं कर्तुं कारयितुं वा सव्वेसिं पाणणं ४, कतरेसिं सत्ताणं असण्णीणं दुक्खवत्ताएत्ति दुक्खावणाए, परिताडणं मागणं वा दुक्खवणं वा, खजनधन्विप्रयोगो शोकः, जीरणं जूरणं खजनविभवानामप्राप्तौ प्राप्तिविप्रयोगेन, त्रीण्यपि कायवाङ्मनोयोगान् तापयति तिप्पावणा सर्वतस्तापयति परितापयति, बहिरंतश्चेत्यर्थः, असण्णी सण्णिमादि, मच्छो मच्छं, मणूसो वा, खजमाणस्स जं दुक्खं ततो सो दुक्खावणातो अपडिविरे, विभावैः दुक्खतोवि दुक्खावेति, तच्चाधनानां सधनानां च तस्मिन्नष्टे मृते वा शोको भवतीत्यतो शोचावनादविस्ता, जूरंति जेसिं बंधुविप्रयोगं करोति जे वा तद्भक्षिते णो जीवन्ति ण मरंति ते जूरंति, त्रिभिस्तापयंति तानेव भक्षमाणा परितापयंति च, तद्बान्धवाश्च, असंणिणोवि ते सण्णिणो इव ते दुक्खावेंति, जेसिं मणो नत्थि तेवि मणवजेहिं दोहिं, दोविति सोगेवि तेसिं मुच्छितो भवति, इच्चैवं तस्स सण्णी वा दुक्खावणा जाव परितावणातो अपडिविरेता, वधस्ताडणं मारणं वा सिंगखुरादीहिं विसंताण गवियाओ, एतेहिं चेव वहबंधणादीहिं परिकिलेसेन्ति केई, आरुयायन्ते बन्धमोक्षविद्विस्तीर्थकैः णिचं मुसावादे उवजीवसि, दंसणसण्णे उवउत्तं, असण्णिदृष्टान्तद्वयं किमनेन साध्यते ?, सण्णिणो य अहणंता अमणंता य अविरतत्वाद् बध्यते, तथा चावभाषितं च जे मणेण णिव्वत्तणं निक्षेपाधिकरणं संजोयणि णिसरणंति अधिकरणं णिव्वत्तितं अवसंठं च, स तेण परंपरभवगतोवि अणुवज्जति, तज्ज्ञापनार्थमिदं सूत्रं—‘सव्वजोणियावि खलु सत्ता’ कामं मव्वे योनिग्रहणादिदहणप्रयोगयोगा कायव्वा, इह खलुशब्दो विशेषणे, ग्रहणात्कायग्रहणं मतव्यं, कायाधिकारश्चानुवर्त्तत एवेति, तत्थ पंच काया तसक्कायवजा, णियमा असण्णी, तसावि वेईदिया तेईदिया चउरिंदिया तिरियमणुस्सा य संमुच्छिमा असण्णी, जे संमु-

च्छिमेहिंनो उचवज्जंति गेरट्टयदेवेषु तेऽवि जाव अपज्जत्तगा ताव असण्णी चेव, सण्णी होजा असण्णी, सण्णी जहा भवति तो अभिविभागाय, निमर्गतः सिद्धाः, त एवं कश्चिन् संज्ञी या जीवः निसर्गसिद्धः, तत्र भूयश्च ज्ञानावरणीयकर्मोदयादसंज्ञीत्वं, तत्तत्स्थयोपगमात्संज्ञित्वं, 'पूर्वं यच्चाचितं द्वयो'रिति तेन संज्ञिनः पूर्वं, तत्प्रतिपक्षालु पुनः प्रतिषेधः क्रियते, न संज्ञी, तत्र संज्ञिनां व्याख्याने इतरेषु निवृत्ताः कथाः तेन संज्ञिनः आदावभिधीयंते, यत्रापि त्रसथावरा तत्रापि सुरासुरवद्वयपदेशादेयं कर्मो भवति, जहा जागरमाणो पुरिमो स्वपिति निद्रोदयात् निद्राक्षयाच्च पुनः प्रतिबुध्यते प्रतिबुद्धश्च पुनः स्वपिति, एवं संज्ञित्वं जीवानां नैमित्तिकं न निमर्गिगकमिति बोद्धव्यं, यस्माद्धैषां कायानां न निमर्गो संज्ञित्वमसंज्ञित्वं वा तस्मादन्योऽन्यसंकमतत्वमविरुद्धं, अविरुद्धं च तस्मिन् गतिप्रत्यागतिलक्षणं युक्तं, यतोऽपदिश्यते होज सणिण अट्टुवा असणिण, तत्थ से अवहिया 'विच्चिर् पृथग्भावे' अविचिन्व्य ज्ञानावरणीयादि कर्म प्रथक्कृतत्वेत्यर्थः, विविचेऽपि अविशोधितं भवति, यदुच्छिष्टं उदनोखावत्, जहा गेरट्टओ सावसेसेण चेव कस्मेण उन्वट्टिय पदपुवेदणेसु तिरिक्खजोणिएसु उववज्जति, देवावि प्रायेण सुहट्टाणेसु चेवुववज्जति, उक्तं हि—“कचित्त्वमारोग्यमतीव मेधा०” अविधूणिय जहा धूणिय पोढलगं परिट्टुवेअण वत्थं पुणो धोवेति, कंठली वा पीळेउं, पुणो पुणो उव्वज्जति, एवं सव्वे विधुत्ते पुणो तत्तेशेपं विज्ञोघयेत्, अममुच्छियंति 'छिदिर् द्वैधीकणे' अममुच्छिन्नं रिणवत्, अहवा 'सुज्ज विसर्गे' अनुत्सृष्टं मित्रकलववत्, अणणुतापी यो तेहिं हिंसादीहिं आसवदारेहिं तं पावं उवचितं ताइं काऊण णाणुतप्पति, हा! दूट्टु कयंति, अहवा सव्वज्जणि एगट्टियाणि, अकस्ववेतुं पुढविकाइयाण चित्तगाणि कम्मणि जे य तमा असण्णी सण्णी वा तन्निर्वर्तकानि च नामादीनि कर्माणि तांइपि अविप्पजोग अणुतात्रियिय तैः स्वकर्मकृतैः कर्मभिः अनुविद्धाः सणिणकायातो वा तनेरइयदेवगुणभवकंतियतिरियमणु-

सत्त्वविभक्त्यासु, सेसा असंणी, तं सण्णिकायं संरुंभति, भंगा जे संगी वा असंणी वा जहा एगे गामनगराई वा अन्योऽन्यसंक्रान्त गत्यागतप्रत्यागतलक्षणानुवर्तिनः असंजिनः संजिनो वा दृष्टान्तद्वयेनोपसंहृताः तेषां सर्वेषां मर्पणं, अधुना सर्वे ते मिच्छाचारा अप्रत्याख्यानत्वात्, कथं?, सर्वकण्डुकविपाकं सुचरितमपि पुद्गलस्य मिथ्यादृष्टेः, इदानीं चरितार्थस्यापि सूत्रस्य निगमनार्थं पुनरामन्त्रणं क्रियते, अपचक्रखाणित्वात् मन्वजीवेषु णिच्चं पमदण्डे सर्वाश्रवद्वारेषु, तानि चैतानि तंजहा—पाणातिपाते जाव मिच्छादंमणसह्ले, एवं खलु भगवता अक्खातो, चोदगं पणवगो एव भणति यदुक्तवानिति, आदौ अहणंतस्स अणक्खस्स पात्रकम्मे णो कज्जति तदेतत् एवं खलु एवमधारणे यथेतदाऽऽदावुक्तं वधकदृष्टान्तेन सण्णिअसण्णिदिट्ठतेहि एवममावप्यप्रत्याख्यानी असंजते अविरते जाव सुविणमवि ण पासति पावे य से कम्मे कज्जति, एवमुपपादिते अप्रत्याख्यानी अविरत इत्यर्थः, स चाविरती हिंसादौः, तेण पाणाइवातेणं, जाव परिगहे, क्रोधो जाव लोभेति कसाया गहिता, पेज्जा दोसेति कपायापेक्षावेव रागद्वेषौ गृहीतौ, कलह जाव अविरतिचि णोऽक्रमाया गहिता, ते य एतेसु चेव दोसेसु पाणवधादिसु समोतारेयव्वा, मिथ्यादिरि-सणाविरतिप्रमादकपाययोगाः पंच बन्धहेतवो एतेसु पदेसु विभासितव्वा, उक्तमप्रत्याख्यानेन अप्रत्याख्यानवर्ता क्रिया च भवति, कर्मबन्ध इत्यर्थः, तद्विपाकस्तु शारीरमानमा उड्डाकाओ वेदणाओ तंजहा—उज्जलतिउज्जला जाव दुरधियासे, जे पुण संजतविरत-पडिहतपच्चक्खातपात्रकम्मा भवति तस्स किरिया ण भवति, कर्मबन्ध इत्यर्थः, तज्जावा नरकादिषु नोपपद्यते, एवं सो चोदओ पच्चक्खाणकिरियाफलविवागं सुणेत्ता भीतो तत्थ जाव संजते तओ पणवगं वंदिचा एवं पुच्छति—से किं कुब्बं किं कारवं? संजतविरतजात्रकम्मे भवति (सूत्रं ६८), सेतं सोउं, किमिति परिग्रहेने, किं कुब्बं, व्रतं तवो धम्मं नियमं शीलं संयमं

वा संयमविरयज्ञानकम्पो भवति, जेण मुचेज्ज सव्वदुक्खल्लणं, किं कारवन्ति किमन्यं कारयन्ति, शिष्याचार्ययोः संबंधो दक्षितः, धर्मकथासम्बन्ध इत्यर्थः, आचार्यो ब्रवीति-तत्थ खलु भगवया काया हेऊ पणत्ता, जहा च पचक्खाणिस्स संसारस्स ते हेउं छुज्जावनिकाया ते चेव हेऊ मोक्खाय, तत्थ निवृत्तस्य पुनः आगंतुं सुहदुक्खल्लणं णातुं भिक्खू विरतो पाणाइवातातो जाव सल्लतो, तहेव प्राणातिपाताद्या मिथ्यादर्शनावसानाः संसारहेतवो, विपरीता मोक्षहेतवो भवन्ति, उक्तं हि-‘यथाप्रकारा यावन्तः०’ तेनोच्यते-एवं से भिक्खू विरते पाणाइवाताओ जाव सल्लतो, से भिक्खुः अकिरियाए जाव संबुडे, जं पुच्छिते सुहम्मा कथं संजतो भवति?, तदेवमाख्यातं-एवं खलु भगवता आख्यायते संजते जाव संबुडे, एगंतपंडिते यावि भवतिन्ति वेमि ॥ इति पचक्खवाणकिरिया सम्मत्ता ॥

एवं पडिहयपच्चक्खायपावकम्मस्स आयारो भवति, एतेन आयासुत्तज्झयणं, पडिपक्खेणं अणायासुत्तं, पदद्वयं, आचारो णिक्खिवियव्वो, इक्किंके चउक्कणिक्खेवो-णामं ॥१८१॥ गाथा, आयारे णिक्खेवो चउक्कओ गाहा, आयास्स जहा खुड्डिया-चारए, सुत्तरस्स जहा विणयसुत्ते, आयास्सुयं भणियं ॥ १८२ ॥ गाहा, आयारो यत्र वर्ण्यते श्रुते तदिदं आचारश्रुतं तस्य आचारश्रुतस्य, नकारणेन प्रतिषेधः क्रियते, न आचारश्रुतं अनाचारश्रुतं, अनाचारश्रुतं, अनाचारोश्च वर्जयतः आचार एव भवति, मार्गविपथिकार्थकदृष्टान्तसामर्थ्यात्, यथा मार्गविपथिकः उन्मार्गं वर्जयेत्, नापथगामी भवति, न चोन्मार्गदोषैर्बुज्यते, एवमनाचारं वर्जयन् आचारवान् भवति, न चानाचारदोषैर्बुज्यते, ते तु अनाचारे अवहुस्सुतो ण जाणति तेण कारणेण आचारसुत्तं भणति, ‘वज्जेयव्वा सदा अणायासा’ ‘अवहुस्सुत’ गाथा एतस्स उ पडिसेहे ॥ ॥ कतरस्स?, जो

अञ्ज्ञत्थच्चियस्सत्ति तेण अणायारसुत्तं णामेण होति अञ्ज्ञयणं, सो पुण पाविओ इह अणाचारो वणिज्जति, गतो णामणिष्फण्णो । सूत्तालावगणिष्फण्णे-वंभचेरं आदाय (सूत्रं ६३६), (वृत्तौ शीलाङ्कीयायां आदाय वंभचेरं) गृहीत्वा आचारोत्ति वाऽऽचरणंति वा संवरोत्ति वा संजमोत्ति वा वंभचेरंति वा एगङ्गं, 'आसुपन्ने' आसु प्रज्ञा यस्य भवति स आसुप्रज्ञो, केवली तीर्थेकर एव तस्य वक्तव्यव्यापारः 'तीर्थप्रवर्त्तनफलं यत्प्रोक्तं०' अन्ये तु केवलिनो धर्मोपदेशं प्रति भजनीयाः 'इमं वङ्गं' तं इमां वक्ष्यमाणां वाचं क उक्त्वा कतरां वा ? यस्मिन् धर्मे 'अणाचारे' अणाचारेज्ज, अस्सि तावके धर्मेऽनाचारः अकर्त्तव्यमित्यर्थः, अनाचारवर्ती च न ब्रूयात् कदाचिदिति, अहनि रात्रौ च सर्वावस्थासु, ते तु यथा लौकिका 'न नर्ममयुक्तं दचनं हिनस्ति' तन्न, सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गः' सम्यग्दर्शनाचार एवादावुच्यते अनादीयं परिन्नाय ॥ ६३७ ॥ नास्य आदिर्विद्यत इत्यनादि अनवदग्गमित्यपर्यवसानं चास्ति, तदनित्यमिति परतंत्री ब्रूते, सदकारणवन्नित्यमिति, सांख्यानामप्यहेतु सन्नित्यं, तदेवमनाद्यविपर्यवसानं च शाश्वतं चैकेषां, शाक्याः पुनस्तद्विपरीतां ब्रूते — सर्वमदिमवदग्ग च घटवदशाश्वतमित्यर्थः, तदेवं परतन्त्रा केचित्शाश्वतवादिन इत्यर्थः, 'सासयमसासए वा इति दिट्ठिं न धारए' इत्येवं दृष्टिं दर्शनं न धारयेत् हृदि मनसि, दोषः, कतालम्बेन चैतत्, एतेहिं दोहिं ठाणेहिं (सूत्रं ६३८), विविधो विशिष्टो वा अत्रहस्रो व्यवहारः अनुपदेशः अनुभुमार्गः, अनित्यादिव्यवहार इत्यनर्थान्तरं, कथं ? एकान्तेन च शाश्वतवादिनो न व्यवहारिणः, ते तु हि सर्वे सर्वत्र सर्वथा सर्वकालं च नित्यमित्येके ब्रुवते, तेषां संसाराभावात् तदभावे प्रागेव मोक्षाभावः, अशाश्वतवादिनामपि सर्वेषां सर्वत्र सर्वकालं चानित्यमिति ब्रुमतां क्षणभङ्गित्वात्संसारभावास्तदभावे च प्रागेव मोक्षाभावः, बन्धमोक्षार्थश्चायं प्रयासः, किंचान्यत्-सुहृदुक्खसंपयोगो एगंतुच्छेतम्मि य, यस्य चैतौ

शाश्वताशाश्वतग्राहावेकान्तेन न व्यवहारमनतरत इत्यतः 'एनेहिं दोहिं ठाणेहिं अणाचारं विजाणएहि' सम्यग्दर्शनविराश्रनेत्यर्थः, तदभावे प्रागेव ज्ञानचारित्रयोरप्यभावः स्यात्, कथं प्रतिपत्तव्यं कथं वा व्यवहारो भवति ?, उच्यते—सदमत्कार्यस्यात् तत्प्रतिपेक्षः अंगुलीयकदृष्टान्तः, यथा सुवर्णं सुवर्णत्वेनावस्थितमेव कारणान्तरतः अंगुलीयकत्वेनोत्पद्यते, तद्विनाशे च सुवर्णस्यानिवृत्तिः, अस्त्येवं जीवो जीवत्वेनावस्थित एव नामकर्मप्रत्ययान्नरकादिभावेनोत्पद्यते नारकादिविगमाच्च मनुष्यत्वेनोत्पद्यते, जीवद्रव्यं तु नारककाले मनुष्यकाले चावस्थितं, घटपटादिष्वप्यायोज्यं, स्याद्—आकाशादिपूत्पादविगमौ न विद्येते, तत्राप्युत्तरं आकाशादीतिहं परपञ्चयतो, अत्राह—ननु शाक्यदृष्टिरेव उच्यते, तेषां हि पुद्गलो नित्यानित्यत्वं प्रत्यवचनीयः, अस्माकं तु नित्यानित्याः सर्वभावा इति वाच्यमेतत्—उत्पाद्यविगमत्रौव्यपर्यायत्रयसंगहं। कृन्स्न श्रीवर्द्धमानस्य शासनं (शासनं भुवि) ॥१॥ एवं सर्वभावानां मन्यमानाः उच्यमाना व्यवहारमनतरंति, व्यवहारादपेतं च मन्यमानमुच्यमानं वा न आचारं विज्ञा, अयमन्यो दर्शनाचारः, 'बोच्छिज्जिस्संति सत्तगारो' यस्य किलापवर्गोऽस्ति न चास्ति नवमचोत्पादः, तस्यानन्तत्वात्कालस्य सत्तगारोवि ताव बोच्छिज्जिस्संति तीर्थकग इत्यर्थः, किमंग पुण जे अणस्म य परिचारो. मोक्खं गच्छंति, आह हि—“त्वद्देशनामतीतः कालः किमहं त्वनन्ततद्विगुणं” ननूक्तं 'देविंदचक्कवट्टित्ताण्डं' गाथा, असट्ठा—अधीणक्लेशपृथग्जनेन गंठिया भविस्संति, ग्रंथिं न सक्ता भेतुं गठियसत्त्वा इति वाक्याव्यवहारः, स्याद्—ब्रवीति—भव्येषु सिद्धेषु अभव्याः स्यास्यन्ति, यतः संसार परिहास्यति, तथापि न मोक्षाभाव इति न दोषः, अवश्यं च संसारमोक्षाविति द्वन्द्वसिद्ध्या भवितव्यं, सुखदुःखत्रयं सीताङ्गवद्वेत्यादि, अथ मा भून्भमार इति तेन अपवर्ग एव नास्तीति मन्तव्यं वक्तव्यं वा, तथाऽनादि सामयंति णो वदेज्जा, मा भूत्संसारभावा इति दोषः, अथा

भणति सपत्न्यचोदओ सन्वे भवसिद्धि० एवं सासतिचि, जइवि जीवा सिञ्जिस्संति त श्वि भवसिद्धियविरहिओ लोगो न भविस्सति, ण णामऽभवसिद्धिः, एवं सासतिचि वा अमासतिचि वा णो वदे । एतेहिं दाहिं ठाणेहिं ववहारो (सूत्रं ६४०), इमाणि दोणिण द्वाणाणि-वोच्छिज्जिस्संति भविआ अथवा णो वोच्छिज्जिस्संति, णो णामऽभविया, अथवा सेसा सन्वे गंठिया भविस्संति, तहावि एतेहिं दोहिं ठाणेहिं ववहारादीत्यतश्च दर्शनं न भवति, एतेहिं दोहिं ठाणेहिं अणाथारं विजाणए, कतरं अनाचारं?, दर्शनानाचारं, स्यात् कथं मन्तव्यं, वक्तव्यं वा ? “जयन्तीति ! से जहा णामए सन्वागाससेही” एवं मन्तव्यं, परेण वा पुट्टेण वक्तव्यं, उक्तो दर्शनाचारस्येति । इदानीं चारित्रं प्रति श्रद्धानुव्यते-जे केइ खुड्डया पाणा ॥ ६४१ ॥ वृत्तं, इन्द्रियाणि प्रति खुड्डया सन्वे एगेदिया वेइदिया क्रमवृद्धि जाव पंचेन्द्रिया, अथ शरीरं प्रति कुंथुमादी खुड्डया हत्थिमादी महालया, संति-विद्यन्ते सर्वे लोकप्रत्यक्षा, आलयः शरीरं, महानालयो येषां ते महालयाः, तौ च जिघांसुर्यदि कश्चित्पृच्छेत् आर्जववां दुर्विदग्धो वा-सरिस्सं वेरं कम्मं ते मारेमाणस्स, किं सरिसो कम्मवंधो भवतिचि, तत्थ को ववहारो?, उच्यते-एतेहिं दोहिं ठाणेहिं ॥ ६४२ ॥ वृत्तं, कथं न विद्यते?, जइ भणति-सरिसो कम्मवंधो तो महालया परिचत्ता, इतरथा ते थूलचि कया, अथ न भीरू लोगरवभीरू य ते परिहरति खुड्डए य कुंथुमादि एगिंदिए वहतो, दोहिं ठाणेहिं ववहारो न, समं ब्रुवता महालया तथाऽनुज्ञा, विषमं ब्रुवता खुड्डलाघातानुज्ञा भवति, तेन धर्मसंक्रमेतत्, न कश्चिज्जानानो धर्मसंक्रमनुप्रविशेत्, अत्र दूषगणिक्षमाश्रमणशिष्या भट्टिया-चार्या ब्रुवते-अत्र निस्तुपमेव वाक्यमतो अवचनीयवाद इति, स तु तैरेव पुनर्विशेषितः, यथा शाक्यानां नित्यानित्यावेत्यवचनीयः पुद्गलः असाकं तु विशिष्टं अवक्तव्यं, कथं न वक्तव्यं?, तुल्योऽतुल्यो वा घाते बन्ध इति तृतीयमवक्तव्यं, अन्यमस्या आचारं

प्रति पृच्छा-आधाकर्मम्(म्माणि) च ॥६४३॥ वृत्तं, आधाधिकर्म साधुं मनस्याधाया प्रकरणमित्यर्थः, 'अन्योऽन्य' इति वीप्सा, अन्य इति असंयतः तस्मादन्यः संयतस्येत्यसंयतः तस्यान्यस्याधायाकर्म कर्तुः कर्मलेपेन किं लिप्यते नोपलिप्यत इति प्रश्नः?, उच्यते-एष हि दोहिं ठाणेहिं ॥६४४॥ वृत्तं, कथं अववहारोऽनाचारश्च?, उच्यते, यदि ब्रवीति अस्थि कम्मोवल्लोचोति एका-न्तेन तेन द्रव्यक्षेत्रकालभावा व्यतिक्रान्ताः, साधवः परित्यक्ताः, स्यादत उवल्लोचोति, जइ देतोवि चड्ढति ननूकं 'तिहिं ठाणेहिं जीवा अप्पाउत्ताए कम्मं बंधंति' 'तेणं किं मम अप्पवधाए चेव आहाकम्मेण दिण्णेण?' येन दाना वध्यते, अल्पायुष्कं च कर्मो-पचीयते, किंच-अकृताभ्यागतदोषं चेवं कश्चिदपि पश्येत्, नैवं मन्येत, तेन उवल्लोचोति न वक्तव्यं, अह भणति—एवमि अण्णे अंगारे कडुति एवं नान्यस्य कर्मणा अन्यो युज्यते तेन मृगदृष्टान्तेन दातव्यमेव च इति अत्र दोषः, जो देति सो पावं कम्मं काउं जीवोवधातं करेइ इति परिचतो, जेडवि पाणे वधेति तेडवि परिचत्ता, तदेव धर्मसंकडमिक्कत्वाऽन्योऽन्यस्य कर्मणा उवल्लोचो अनुवल्लोचो वेत्तुच्यमान व्यवहारं नाचरति एगंतेणं, किंचान्यत्-ये यद्दानं पसंसंति० तद्वतोवि जे णिसेधेति, अयमन्यो दर्शनं प्रति वागाचारः, नद्यथा-जमिदं ओरलमिति ॥६४५॥ वृत्तं, ये इति अनिर्दिष्टस्य निर्देशः, इदमिति सव्वलोके प्रत्यक्षं आहारकमपि केषांचित्प्रत्यक्षमेव, वैक्रियमपि प्रत्यक्षमेव, तैजसकर्मणे प्रत्यक्षज्ञानिनां प्रत्यक्षे, एरुस्सिंमैश्वौदारिके साधिते शेषा-ण्यपि साधितानि भवंति, शिष्यः प्रच्छति एतदौदारिकं शरीरं कार्यं कर्मकशरीरा निष्पन्नं तत्किमनयोरेकत्वमुताहो अन्यत्वं?, कुतः संशय इति चेत् उभयथा दृष्टत्वात्कार्यकारणयोरिह तंतुपटयोरयुगपत्सिद्धिर्दृष्टा, तंतव एव कारणान्तरतः अभिबदेयं पटं निर्वर्तयति, आदर्शे त्वाददर्शदृश्यसंयोगा सदृशच्छाया उपलब्धे सति कार्यकारणयोः संबंधे भिन्नदेशता दृष्टा इत्यतो नः संशयः,

किं कार्मणशरीरमौदारिकं भिन्नदेशमारभते प्रतिभिव्रवत् तनुपटवदिति तत उच्यते, एकाश्रयत्वाच्च प्रतिविम्बवद्भि-
न्नदेशं, तनुसमूहर्नो वा स्याद्, उक्तं हि-‘जले तिष्ठति०’ आहारात् तान्न तनुपटवदभिन्नदेशः कार्यकारणसंबन्धः कार्यरुओदारि-
कक्रायौ, तत्किमेकत्वमनयोस्तान्यत्वं इति, उच्यते, मदमत्कार्यत्वात् घटवदेतत्स्यात्, उक्तं च-‘णत्थि पुढमी विसड्ढो घडो’ इति
एवं न कार्मणशरीरं प्रत्याख्यायौदारिकं भवतीति एकत्वं सिद्धमनयोः, सूक्ष्मस्थूलमूर्तिमत्त्वाच्चक्षुषत्वाच्चिरुपभोगसोपभोगत्वाच्च
स्पष्टं अन्यत्वमित्येवं सदसत्कार्मकौदारिकयोरैकत्वान्यत्वं प्रति भजनीयता, वैक्रियाहारकयोरपि, तैजसमपि कम्मकातो णिप्फ-
ज्जति, तत्तथवि भजना, इत्थेवं एकान्तेन तु एकत्वमन्यत्वं वा ब्रुवतो वागनाचारो भवति, तेण एतेहिं ठाणेहिं ॥ ६४६ ॥ वृत्तं,
पच्छिमद्वसिलोएण वित्तिज्जिया पुच्छा, मव्वत्थ वीरियं अत्थि यथा कार्यकारणयोर्वैकल्यावक्तव्यतोक्ता एवं कर्तृकर्तव्ययोरपि, किमे-
तत् सर्वं सर्वकार्ये किं कर्तुः मामर्थ्यमस्ति उत नास्तीति प्रच्छा, उच्यते, शिक्षार्थं पूर्वमशिक्षापूर्वकं च, केषु कर्तुः सामर्थ्यमस्ति
केषु च नास्ति, तत्र शिक्षापूर्वकं घटादिष्वपि सामर्थ्यं अशिक्षापूर्वकं गमनादानभोजनाद्यासु क्रियासु चैवं सामर्थ्यत्वास्ति, उक्तं
हि-‘छहिं ठाणेहिं जीवस्स नत्थि उट्ठाणेइ वा० लोमं च अलोगं च’ एवमवचनीयत्वादः प्रसक्त इतिकृत्वा साम्प्रतमपवादः क्रियते,
न सर्वत्रावचनीयत्वादो भवति, तंजहा-णत्थि लोए अलोए वा ॥६४७॥ वृत्तं, प्रत्यक्ष एव दृश्यते स कथं नास्तीति संज्ञा हृदि
निवेशः इति, व्यवहारो वक्तव्यो, यच्चास्ति लोक इति लोकविरुद्धं चैव, प्रतिषेधश्च कथं?, प्रतिषेधकोऽस्ति? अप्रतिषेधे लोको
नास्ति?, स हि लोकान्तर्गतो वा न वा?, यदि लोकान्तर्गतो यथा भवानस्ति किमेवं लोको न भविष्यति?, उत लोकवहिर्भूतो
वा ननु लोकस्यास्तित्वं सिद्धं यस्य भवान् बहिर्वर्तते, वक्तृवचनवाच्यविशेषा न च कश्चित् प्रतिषेधयति, लोकास्तित्वे अलोका-

स्यापि, सुखदुःखशीतोष्णजीवितमरणछायातपत्रदिशि द्वन्द्वसिद्धेस्तस्मान्नैवं संज्ञा मनसि निवेशयेत् । किन्तु 'अत्थि लोए अलोए वा०' अत्रापि भजनीयं अस्ति सद्भावे, आदिद्वो लोकः अत्थिता असद्भावादिद्वो गत्थि तहावि लोकविरुद्धमिति कृत्वा भजनान्नादो नोच्यते । अत्थि जीवो अजीवो वा ॥ ६४८ ॥ वृत्तं, जीवद्रव्यसिद्धौ तद्गुणानसरो यत उच्यते-गत्थि धम्ममे ॥ ६४९ ॥ वृत्तं, तदेवं घृणानिर्लेप्ये, न चाभ्युपगमो भवति, धर्मतो हि अभ्युदयनिःश्रेयसयोः सिद्धिरिति, अन्यच्चाभ्युपगम्यते धार्मिकस्य, स चेन्नास्ति कस्ताननुसर्पेत ? , तेन तीर्थोच्छेदः, आधार्मिकेषु कर्मसु प्रवर्तते नास्त्यधर्म इति कृत्वाऽतो दोषसंकटं, न वक्तव्यं नास्ति धर्मः अधर्मो वा, वक्तव्यं तु 'अत्थि धम्ममे अधम्ममे वा ।' धर्माधर्मानन्तरं बन्धमोक्षौ भवतः अधर्मश्च कारणं बन्धस्य, धर्मस्तु सरागधर्मो वीतरागधर्मश्च, तत्र सरागधर्मः स्वाराज्याय, धर्मः स्वर्गाय, वीतगगधर्मस्तु मोक्षाय, ते तु प्रायेण चित्रितलोका लोकायताद्या धर्माधर्मौ बन्धमोक्षौ नेच्छन्ति, एककर्तृताश्वासः (भावः) अभ्युपगमनिर्दयदोषाश्च वाच्याः, धर्माधर्मबन्धमोक्षास्तित्वादास्तु त एव विपरीताः सुगुणा भवन्ति, उक्तो बन्धस्तद्विकल्पास्तु पुण्यं पापं च, अतो बन्धमोक्षानन्तरं गत्थि पुण्ये व पावे वा ॥ ६५१ ॥ वृत्तं, तत्थ पुण्यं णवविधं, पुण्यं सुहादि, अथवा पोगलकम्मं च सुभं गोत्रादि, अन्नं पापा गत्थि, पुण्यं तिकाडं पुण्णायतणाइं लोगो ण सेविस्सइ, तं पुण्णस्स तहा हेतुं, पुण्यपापयोरंगमः हेतुः प्रभवः प्रसूतिराश्रयमित्यनर्थान्तरमिति कृत्वा, ते पुण्यपापानन्तरं आमवो संवरक्रिया वा, गत्थि किरियत्ति अकिरियावादिणो भवन्ति, केचित्तु ब्रुवते-सर्वमुत्पाद्यते घटवत्, यच्चोत्पद्यते तत्सर्गं क्रियावद् घटवदेवेत्यतः अकिरिया गत्थि, उत उभयमत एतदर्थं नत्थि किरिया अकिरिया वा, अत्थि किरिया अकिरिया वा, तत्र जीवपुद्गलावस्थितौ च क्रियावन्तौ, धर्माधर्माकाशानि, निष्क्रियानि, प्रागभिहित आश्रयः, तद्भेदास्तु-गत्थि कोहे

च माणे वा ॥६५६॥ वृत्तं, दृश्यन्ते हि यथास्वं क्रोधादिकृपायाभिभूता वधैरग्रवृत्ताः तत्क्रथं कृपाया न भविष्यति, नत्थि पेजे ॥ ६५७ ॥ वृत्तं, ग्रीतिः पेमं वा पेजं वा, तद्विपरीतं दोषः, एतेहिं चैव-कृपाएहिं चैव, कृपाएहिं पेजदोसेहिं वा संसारो वा चाउरंतो णिव्वनिज्जति, तेण णत्थि चाउरंतो संसारो ॥ ६५८ ॥ वृत्तं, चचारो अंता जस्स स भवति चाउरंतः, तत्थ तिरिक्खजोणियमणुस्ससा पच्चक्खत्तिक्काउं ण वदति णत्थि य मणुयो, रइयलुवलयं जहा सेसाणं, णेरइयपजंता अणुमाणगिज्जा० वुच्चंते, ण वुच्चंति-णत्थि देवो व देवी वा ॥६५९॥ अत्थि देवो व देवी वा । देवाणंतर णत्थि सिद्धि अस्सिद्धि वा ॥६६०॥ केचिद् ब्रुवते मोक्षोपायो णत्थि, तेण वुच्चंति, 'णत्थि देवो व देवी वा, णत्थि सिद्धि अस्सिद्धि वा' जइ कोइ भणेज्जा सक्कणुव्वो उ, 'जले जीवा थले जीव'त्ति, कोइ जीववहुत्ता अहिंसाभावा च णत्थि सिद्धो नियंटाणं ॥६६१॥ तत्प्रतिपेधार्थमुच्यते-अत्थि जीववहुत्वेऽपि, कथमिति जीवत्, तदुच्यते 'जलमज्झि जहा णावा' णत्थि साधू अमाधू वा, णिव्वाणसाधगा अहिंसादि हेतू साधयंतीति साधू, तत्केचिद् ब्रुवते-विणावि जीववहुत्वे नैव शक्यते मोक्षः साधयितुं कसाइ?, यतश्चलं मनः, अविनयवंति चलानि चेन्निद्रयाणि, ताणि न सुखं निग्रहीतुं, अनिग्रहीतेषु च कथं मोक्षः स्यात्?, उक्तं हि 'चंचलं हि मनः पार्थ०' यस्मादेवं तस्मान्नास्ति साधुः, साध्वभावाच्च तत्प्रतिपक्षभूतस्य प्रागेवासाधोरभाव इति, तदुच्यते-अत्थि साधू असाधू, कथं साहू भवति?, उच्यते, णाणी कम्मसक्खो, विसयाण अणुवत्तणं, अथवा साधुरेव साधुः संयत इत्यर्थः, विवरीतो असाधुः, णत्थि कल्ल्याणेति ॥६६३॥ (सूत्रं), यथेष्टार्थफलसंप्राप्तिः कल्याणं, शाक्या ब्रुवते-सर्वमनिमित्तमनात्मकवचनात् कल्याणमेव न विद्यते क्वचित्, पात्रं कथं णत्थि?, सर्वमीश्वरविष्कार इति कृत्वा, कुतः पापं नेच्छंति परलोकिके?, शाक्यास्तु कल्याणमेवैकं नेच्छंति, तेषां त एवानाश्वासादयो दोषा

अभिधेयाः, ययं तु अलिख कल्याण पापे वा कथं कल्याणं?, कल्याणफलविवागदर्शनात्, प्रत्यक्षतो हि कल्याणपापफलविपाका दृश्यन्ते, रोहितसुहितदुःखितादिषु सुहविवागदुहविवागाहं एत्य दरिसणं, उक्तो दृष्टिं प्रत्यानाचार आचारश्च, अयमन्यो दृष्ट्यामनाचारः, पाप-
कानि कर्माणि करोति वेदयति वेति, अत्रैकतेन एव कल्याणे पावउ(ए) ॥६६४॥ (मूत्रं), पुरिसे भणमाणे ववहारो न विजति,
तत्र वच् क्षणे, कथं कल्याणकारी न भवत्येकान्तेन?, उच्यते, सातं चेत्यादि कल्याणं, एतेसिं सेसाणि य एतेण कारणेण पावं,
जाव सुहुमसंपराईयबंधओ सो आउमोहणिजवजाओ छ कम्मपयडीओ बंधमाणे णाणावरणिजं अंतराईयाइ बंधति, ताओ जाओ
आयेण सुहं बंधति, तथावि एकान्तेन कल्याणकारी न भवति, अथ वेदनं प्रति अणुत्तरोववाइयावि किंचि अशुभं णाणावरणिजं
वेदंति, जेण तेसिं न सव्वं णाणावरणीजं खीणं, एवं दरिसणावरणिजं अंतराईयं, मणुस्सेसुवि तित्थगरोवि सीउण्हादीणि असा-
ताणि वेदंति, जेण जति सो खीणकयायो ण णाणा० पावं बंधति, तात्र वेदंति नामगोचं असातं च, तेण एगंतकल्याणे ण वत्तव्वो,
एगंतपावो भिच्छादिद्वी परमकणहलेस्सो उक्कोसं संकिलिहाणि परिणामोच्यते, जइवि सो बंधं प्रति एगंतपावो तहावि कदाचित्
सातावेदओ हुजा, उच्चागतो सुभणामोदयो वा, णियमा पंचिदिओ उत्तमसंघयणो य, एवं एगंतपावोति सो न व्यवहारमयतरति,
यसाच्चैवं तस्मादेकान्ते निर्देशव्यवहारो न विजति, ववहारायेदं च मणमाणमुच्यमानं वा वैरं प्रसूते, कर्मण एव च वैराख्या, उक्तं
हि-‘पावे वजे वेरे०’ दृष्टं हि लोकविरुद्धमुच्यमानं वैराय, उक्तं हि-ज्ञाता यथा०, अतोऽन्यथाऽलापे च वैरं, तथा चोक्तं-जीहा
जहा पमाणं जे मे’ एवं तु मूदमं ज्ञेयं, कुदृष्टयः श्रमणा अपि तावन्न जानन्ते आक्यादयः किमु गृहस्थाश्च बाला, मूला एव अत्रा-
नका इत्यर्थः, यद्यपि ते स्वशास्त्रपरशास्त्रविशारदाः लोकेन पण्डिता इति बाला एव प्रत्यवसेयाः,

अयमन्यः अवाच्यसंग्रहः प्राक्तनेनैव श्लोकेनाभिधीयते असेसं अक्खयं वावि ॥६६५॥ (सूत्रं), अशेषं कृत्स्नं सम्पूर्णं सर्व-
मित्यनर्थान्तरं, न सर्वमुक्तमेव भवति, सर्वो ग्रामो आयात इति अवाच्यमेतत् एकान्तेन, कथं?, जीवाजीवसमुदायो हि ग्रामः
स कथं सर्व आयास्यति, अशेषो वा ओदनो त्वया मया भुक्त इत्यव्यवहारः, तत्र हि शिक्छादयः, शिक्छैकदेशानयवा ओदनः,
गन्धश्च विद्यत एव, यद्यपि अशेषा मिथ्या वा भुक्ता अणत्थ वा पक्खित्ता तहावि गंधोऽस्ति, न चापद्रव्यो गन्धो भवति, एवं
चेव जइ भणति-देहि देहि भुंज भुंज वा अज्जि अक्खयो कूरो अज्जति, न हि कृतकानां द्रव्यानां अक्षतता विद्यते तेण ण सव्व-
मक्खयं वत्तव्वं, ननु संमारः कथं?, उक्तो हि सो सव्वकालदुक्खो, उच्यते, 'पणवणा मग्गोऽयं' जेण बुच्चति तो सव्वकालदुक्खो,
इहरहा सुहं पि अत्थि दुक्खं पि, ननूक्तं सादं च वेदणिज्जं, सातं च नवपदार्थः, तत्थ पणवणं पडुच्च तत्थिमो पदत्थो-सुहोदयं,
किं पुणं पुव्वम्मिज्जति पावं पच्चा मिज्जति, एगमेगंतेणं सर्वदुःखमुच्यमानं व्यवहार नावतरति, वज्झमाणाण वज्झंति सर्वलोके विरु-
द्धमेतत् वज्झं पाणाति मणसा वि ण सम्मतं किमुत वत्तुं?, कम्मुणा वा कर्तुं, अतो न वक्ति वध्याः प्राणिनः, अथ अवज्झा, कथं न
वाच्यं?, नन्वेतदपि लोकविरुद्धमेव, कथं?, अहिंसकः स्वयं न च वक्ष्यति अवध्याः प्राणा इति, उच्यते, सत्यमेतद् स्वयं क्रियते
तदन्यस्याप्यपदिश्यते, किन्तु यदि कश्चित् सिंहमृगमार्जारादीलुद्रजन्तुजिघांसु ब्रूयात्-भो साधो! किमेतान् लुद्रजन्तून् धातयामि
उत्त मुंचामीति, तत्र न वक्तव्यं मुंच मुंचेति, ते हि मुक्ता अनेकानां धाताय भविष्यन्ति, एवं चौरमच्छवद्धवंधादयो न वक्तव्या
मुंच वातयेति वा, आह च-'ग्रसत्येको मुंच' अव्यापार एव साधोः, तेन व्यवहारपक्षे नावतरति, यस्माच्च व्यवहारपक्षतिक्रान्ता एवं-
प्रकारा वाक् तस्मादिति वाचं ण णिसरे, एवं ताव लोगो जं भणति 'असेसं अक्खयंति ना' तं तहा ण वत्तव्वं, उच्यते किञ्चि-

दन्यथा, जहा किं?, दीसंति० ॥६६६॥ (सूत्रं), णिहुअप्पणो स्वशास्त्रोक्तेन विधानेन निभृतः आत्मा येषां ते भवंति निभृता-
त्मानः युगंतरपदिट्ठिणो परिपूतपाणियपायिणो मोइणो णमणिणो विविचिका, तेसिपि णो ध्यायिन इत्येवमादि न निभृतं, भिक्खा-
मेचविचिणो साधुजीविणोत्ति ण कस्सइ उवगयेण जीवंति, के?, ककुहागकुसयावज्जिणो, एवं वत्ते ते मिच्छा पडिवज्जंति, एवं
दिट्ठिं न धारेज्ज, परेण पुट्ठेण एवं भणेज्जा-एते वरागा बालतपस्सिणो सव्वं मिच्छा करंति, लोकविरुद्धं च, तं भणंतस्म ते लोए
गाढरुद्धीभृता पच्छा लोगो मा भणिहित्ति एते मदीये सत्थिया गुणद्वेषिणः, अविदुः रुस्संति ण य उवसमंति, तेऽवि य जाव
भेवेज्जा ताव उववज्जंति तो कहं एगतेणं एवं बुच्चति-सव्वमेतं णिरत्थगं कलिस्संति, नो णिच्चपुट्ठो वा भणिति-अणागाढमिच्छा-
दिट्ठीसु, एतेवि किंचिदधेलोगफलिंगं णिव्वत्तेन्ति, अयमण्णो अन्नउत्थियगिहत्थाणं दाणं प्रत्यव्यवहारः-दक्खिखणाए पडिलंभो
॥६६७॥ (सूत्रं), दानं दंति देयते वा दक्षिणां, दक्षिणां प्रति लंभो, दक्षिणायाः प्रतिलंभः, अथवा दक्षिणाया लंभे प्रति दक्षिणालं-
भस्तया वा लंभितः स प्रतिलम्भः प्रतिमानवत् मम्मनितो वा भवति, एवं प्रतिकारप्रत्यपकाराप्रतिपूजादिष्वायोज्यं, स किं पात्रे
वाऽपात्रे वा प्रतिलाभिते?, ततो पडिलाभो अत्थि णत्थि पुच्छिज्जति भणति-एकान्ते नास्ति तत्थ दोसा, जारिसं वा विनीयं
तारिसेणेव फलेण होतव्वं, तेण अधम्मियस्स कस्सइ इट्ठदाणं दिणं तेणवि मा णाम इट्ठेण फलेण होतव्वं, पावे वा अंतं पंतं
दिणं तेणावि णाम अंतफलेण होतव्वं, एवमेकान्तः, पत्ते तु इट्ठमणिडं वा सड्ढाए अणुपरोधी दिज्जमाणं महफलं भवति, अपत्ते
तु इट्ठमणिडं वा दत्तं वधाय, तहावि ण वारिज्जति अंतराईयदोसोत्तिकाज्ज, तथाऽणुज्ञायते न देहिंति मज्जारपोमगादिट्ठेण-मा
अधिगरणं भविस्सति, तेण असंजतगिहत्थाणं अन्नउत्थियाण देहिंति, किंच-इत्थ पुण पावं पुणं ण वियागरेज्जा, मेधात्री जइ

पुण भणति-किं पत्तं जस्स मए दातव्यं?, कथं? वा किं वाऽस्य फलमिति तदाऽस्य कथ्यते, यो दातव्यं देयं, एवमेतान्यव्याकृतवक्तृनि यथा येषु स्थानेषु वक्तव्यानि तथोक्तानि अवक्तव्यान्यप्यन्येषु स्थानेषु यथा च वक्तव्यानि तथाप्युक्तं, एतेन लक्षणेनान्यान्यपि तथाऽवक्तव्यानि वक्तव्यानि च विज्ञेयानि, अतोऽतिप्रसक्तं लक्षणमिति कृतवोच्यते, एवं सर्वत्रैव तद्विकल्पं करिष्यति तेनोद्धारः क्रियते- एकांतेनैव 'सन्तिमग्गं च बूहए' शमनं-शान्तिः मग्गे-मार्गः जेण कथितेण उवमंभति सत्ताणि शासनवृद्धिश्च भवति तथा कथयति, सो पुण संतिमग्गो धम्मं कहंतेहिं पावाउतेहिं संगिण्हतेहिं उवगिण्हतेहिं वृंहितो भवति, उक्तं च- 'प्रावचनी धर्मकथो' एत्थ गत्थि भयणा, एंतेन चैवं तथा तथा कहेनव्वं जहा जहा संतिमग्गो वृहज्जति इच्चेएहिं ढाणेहिं ॥६६८॥ (सूत्रं), कतरांइ ठाणांइ?, जाणि अणादीयं परिणणादीयं परिणणादीणि अववहारं णावतरति, जो अत्थि लोए वा अलोए वा ववहारं अवतरति, तेसु सव्वेसु संजयति तिरियमाणेसु अप्पाणं, कथ अप्पाणं वारयति, अवत्रायं भणति, एवं धारितो अप्पा कियंतं कालं?, आमो-दखाए जाव ण सुच्चइ सव्वदुक्खेसु अस्साद्वा, शरीररुत्त्वे, परि समंता वएज्जासि मोक्खाय परिव्वएज्जासिति वेमि ॥ अनाचार-श्रुताख्यं पंचममध्ययनं समत्तं ॥

अनाचारश्रुतमुक्तं, यथा केन वर्जिता अनाचाराः, अनाचारश्च सेवितो सो भावतो तावदुच्यते-जहा अहएण, एम अज्झ-यणसंवंधो, णामणिप्फण अदइज्जं, अहं णिक्खितव्वं-णामहं ठवणहं ॥१८४॥ गाथा, आर्द्रकमिति नाम, वत्थाण खिवमहेण, वण्णहं चित्तकंमादिसु आर्द्रकं लिखितं, आर्द्रानिक्षत्रं लिखितं, उदगहं सारहं ॥ १८५ ॥ गाथा, उदकाहं यथा उदकाहं गात्रं, केवि हरितया सुकंतयाए य अब्भन्तरे जं पंडुरगं, संसारो पण्णाणे णियसे अज्जवि प्रीत्याद्रं, एवं उल्लोछो अत्थित्ति विन्ति, तथा

यथाऽयं पुरुषोऽस्थिषु निद्वो णज्जइ, से मक्खित्ताइ अंगाइ, आह हि—“त्वचि भोगाः सुखं मांसे”, सिलेसद्धं जहा कोइरवंसो विततो समाणो पच्छा सिलेसेण मक्खिज्जति, पच्छा णिज्जति, गलितिचि, एवमादि, द्रव्याद्रं द्रव्याद्रं जहा उदगं सिलेसो य एते दोवि सयं चिय अहा अण्णापि आर्द्र कुर्वति, सारदं, छवियदा पुण केवलं सयमेवाऽऽर्द्रा, भावदं रागदं लोगं भणति, आर्द्रसंतानो देवदत्तः स्नेहवानित्यर्थः, णेहतुप्तिगतस्स रेणु, उपरुचिचं च तं कमदं, इह तु आर्द्रकनाम्ना पुरुषेणाधिकारः, तत्राप्यर्थश्रयणमेवेतिकृत्वा तत्रयोजनमुक्तमेव भवति, द्रव्यभावाद्रकविशेषास्तु पुनरुच्यन्ते, तत्थइओ तिविधो—एग भवियबद्धाउय ॥१८६॥ गाथा, अदाओ णामगोत्तं वेदंतो ततो समुद्धिता गाथा, यद्यपि ऋद्धेरादीनामार्द्रकसंज्ञा तथापि तेभ्यो नाध्ययनमिदं समुत्पन्नं तस्मात्तैर्नाधिकारः, जो चेव सो अदाभिधानो साधू तेणान्नाधिकारः, तदेव अदकउप्पत्ती भणितव्वा, ‘तत्तो समुद्धियमिणं’ सा एया गाथा, जेण च तं पतिट्ठिकं णाम गामो, तहिं सव्वे उ परिचसंति, संसारभयुव्विग्गा, धम्मघोसाण अंतिए पवइतो सह भारियाए, सो विहरति साधूहिं सह, इतरावि अज्जियाहिं सह, ताइ केताए नगरे समोसरिताइ, तेण सा भिक्खं हिंढमाणा दिट्ठा, सो तहिं अज्झोववण्णो, तेण संवाडिगो बुच्चति—एसा मम घरणी, पडिभज्जाविज्जउ, णेण चित्तिं—अकज्जाए ण उवेक्खितव्वं, तेण भणति—अज्जेव कंतं वा मए, सो एवं भणिउं गतो पवइयापडिसयं, तेण महत्तरियाए सिट्ठो स उल्लावो, पच्छा महत्तरिताए सा भणिया—अज्जे ! अण्ण-विसयं वच्चाहि, ताए भण्णाति—अहं ओलिया कहिज्जामि, सो पुरिसो, सो उ दूरं अण्णदेसंपि वज्जेजा, अहं भत्तं पच्चक्खामीति, एवंति भणति, इतरेण दित्तस्स आगंतूण कहिज्जति, जहा इमं समोसरणं ठुक्कंडं, तत्थ मिहिहामो, इतरथा ण सकति, सो इच्छंति, दिवसं गणंतो, इतराएवि ते दिवसे आसण्णात्ति काऊणं वेहाणसं कंतं, तेहिं आयरियाणं णिवेदितं, जहा पवइता कालगता, इतरस्स

सोचूण अद्धिती जाता, अक्रजं, महच्चएणं तवस्सिणी कालगया, तेणवि भत्तं पच्चक्खातं, तं सो कालं गयो, समणी देवलोएसु उववणा, ताओ देवलागाओ चुता संती मेच्छविसए अहगवंसे अहगस्स रण्णो धारणीए देवीए कुच्छिसि पुत्ताए वक्कता, तीसे णवणं मासाणं दारओ जातो, तस्स णामं कीरति अहओ, इतरोऽवि कालं काऊण देवलोएसु उववणो, ताओ चुओ वसंतपुरे णगरे सिद्धिकुले दारिया जाया, इतरोऽवि जुव्वणत्थो जाओ, अण्णदा कयाई सो अहओ राया सेणियस्स रण्णो दूतं विसज्जति, तेण कुमारेण पुञ्चिज्जति-कहिं वच्चसि ?, तेण बुच्चति-आयरियविसयं सेणियस्स रण्णो सगासं, सो तुज्झंपि पितियवयंसओ होति, तेण बुच्चइ-तस्स अत्थि कोइ पुत्तो णत्थि ?, तेणऽत्थित्ति बुत्ते अहकुमारो विचिंतेइ-तेण मित्ता होतु, सो तस्स पाहुडं विसज्जति, एयं अभयस्स उवणेत्तन्नं, सो दूतो तं गेण्हितुं रायगिहं नगरं आगतो, सेणियस्स रण्णो सव्वं अप्पाहणियं अक्खातियं, इतरदिवसे अभयस्स दुक्को, अभयकुमारसत्तं पाहुडं उवणेति, भणिओ य-जहा अहकुमारो अंजलिं करेइ, तेण पाहुडं पडिच्छिअं, दूतो य सक्कारिओ, अभओऽवि परिणामिताए बुद्धीए परिणामेऊण सो भवसिद्धीओ जो मए सद्धीं पीतिं करेइ, एवं संकप्पेऊण पडिमा कारिज्जइ, तं मंजूसाए छोडुं अच्छति, सो दूतो अण्णतावि आपुच्छइ, तेण तस्स मंजूसाए अप्पिता, भणिओ य एसो-जहा कुमारो भण्णइ-एतं मंजूसं रहस्से उग्घाडेज्जासि, मा महायणमज्झे, जहा ण कोइ पेच्छेइ, बहुपाहुडं पेसति, सो दूओ परं णगरं पडिगओ, अहस्स रण्णो सेणियपेसितं पाहुडं उवणेति अहस्स, सक्कारेतूण पडिविसज्जिओ, कुमारस्स मूलं गओ, अभयपेसवितं पाहुडं उवणेति अप्पाहणियं च अक्खाति, तेणवि सक्कारेऊण पडिविसज्जितो, इतरोऽवि तयं गहेऊण उच्चरिं भूमिं दूरूहिता जणविरहियं करेत्ता मंजूसं उग्घाडेति, सो पेच्छेति उसभसामिस्स संभं पडिभं, तस्स ईहापोहमग्गणगवेसणं करेतस्स कहिं मए एयारिसं रूवं दिट्ठंति ?,

श्रीमद्रक्त-
तान्त्रिणिः
॥४१५॥

चिन्तेमाणस्स जाइसरणं उप्पणं, अहो मम अमरणं गाहकिंचं कयं, रहसिगं तं च काऊग परिभोगं उचितं ण परिभुंजति, ताहे रणा कथितं-जहा कुमारस्स जप्पमिति आयरियविसयातो पाहुं आणीतं तप्पमिं जहोचितं परिभोगं न परिभुंजति, रायाए चित्तिं-णट्ठो कुमारो भवति, वचंतस्स अण्णेहिं आइक्खिज्जति, तेण चिन्तितं-जइ किहइ नस्सामि तो नहुं कजं भवति, सव्वथावि जहोचितं भोगं भुंजामि, रणा सुतं परिभुंजति, तस्सगासे पंचहुं कुमारमच्चसताणं पंच पुत्तसयाइं आणविदिण्णाइं, भणियाइओ- जइ कुमारो णस्सति तो सव्वे विणासेमि, ते तं कुमारं आदरेणं रक्खंति, कुमारोवायो चित्तितो, आसवाहणियाए णिग्गच्छामि, एवं विस्सासेण पलाओ आसं विसंजेऊग, देवताए य भणियं-सउवसग्गं, इतरेइवि पविसित्ता अडवीए चोरियं करिंता अञ्छति, इतरोइवि णाओ एक्कारसमं सावगपडिमं पडिवज्जित्ता आगतो वसंतपुरं णगरं, आयावैतस्स पाडिहेरं कतं देवताए, तत्थ आतवित्तो अञ्छति, ताए दारियाए भण्णति-अहो मम पती आहेसि, ताहे अद्धतेरमहिरणकोडिओ पाडियाओ, राया ओद्धितो वेत्तुं, सप्पा उद्धेतं, देवताए भणितं-एतं तीसे दारियाए, पितुणा संगोचितं, सोइवि पगतो, सा सेट्ठिभूता अण्णेहिं वरिज्जति, तीए मातापितुं भणइ-एक्कस्स दिष्णा, जस्सेतं धणं भुंज, तुमं जाणसि कहिं सो ?, णत्थि, णत्रं पाए जाणामि, ताहे सा ताहिं भिक्खा दवा- विज्जति, जति जाणसि तो गेण्हेज्जासि, इतरो वारमणं वरिमाणं आगतो, सो तीए पाएहिं णातो, तस्स पच्छातो विमज्जिता, तो चित्तिं-उड्डाहो, पडिभग्गो, तस्स ताहिं पुत्तो जातो, वारमणं वरिमाणं ताहिं आपुञ्छति, सा ताहिं पुरुत्रिया, सो दारओ भणति- किं कर्त्तसि ?, पिता ते पव्वइउकामो तो सुहं जीविस्सानि, सोऊग पुत्तेण वेडितुमारद्धो, तेणवि चित्तिं-जइएहिं तंतूहि वेडंति तत्तिगाणि वरिसाणि अञ्छामि, तेण वारसहिं वेडितो ताहे वारस वरिमाणि, पंचत्तो पुण्णेहिं पव्वइतो, ताए अडवीए वेलेति जीए

ताई पंचसताई, तेहिं तो पंचभिण्णाए य पंचवि सयाई पवइताई, सो जाति तिथगरमूलं, सो रायगिहं नगरं पविसंतओ, गोसालेण समं वातो, बुद्धेन समं वादो, धिजातिएहिं परिब्बाएहिं तावसेहिं, सब्वे पडिहंतुं सामिपादमूलं जाति, तस्स वच्चंतस्स हत्थी वारि-
छुहओ, सो हत्थी अहं पेच्छिऊण एवं चिंतेति-अहं गस्स तेयपभावेण मुंचामि, तस्स य तेयपभावेण वंधणाणि छिण्णाणि, हत्थी
णहो, अहओ भणति-ण दुक्करं वारणपासमोयणं, गतो णामणिप्फणो, सुत्तालावगणिप्फणो सुत्तमुच्चारेतन्वं-पुराकडं
अह ! इमं ॥६६९॥ वृत्तं, ततस्तमार्द्रकं राजपुत्रं प्रत्येकदुद्धं भगवत्पादमूलं गच्छमाणं गोसाल आह-‘पुरेकडं अह ! इमं सुणेहि’
सैवरपि तीर्थकरैः कृतं पुरेकडं, आर्द्रक इति आर्द्रकस्यामन्नं हे आर्द्रक राजपुत्र !, इमं यद्वक्ष्यामस्तच्छृणु ‘एगंतयारी समणे पुरासी’
सोऽयं वर्द्धमानः यत्सकाशं भयान् गच्छति पूर्वमेकान्तचारी आसीत्, तदेकान्तं द्रव्ये भावे च, द्रव्यैकान्तमारामोद्यानसुणघ-
रादीणि एतेसु एगंतेसु चरति एगंतचारी पुरा आसिचि, एस मए सद्धि लाभालाभसुहदुक्खाइं अणुभवित्वां, तत्थ भावणाठाण-
मोणासणादीहिं उग्गेहिं तवचरणेहिं णिब्भत्थितो समणो दुक्करं एरिसा चारि जावजीवाए धारेयव्वत्तिकाउं मामवहाय बहवो
भिव्खुणो मद्विधां प्राणादमात्राहार्यां मुंडेति, पिंडिते य मुंडेत्ता य २ तेहिं बहूहिं परंसतेभ्यः इण्हि-साम्प्रतं आइक्खइ पुव्वावरण्हं,
अदो व णं भिक्खुचरियादिकायकिलेसे णियत्तचित्तो पृथक् पृथक् पौनःपुण्येन जो जहा उववसति तस्स तहा परिकहेतो अपरि-
तंतो गामणगराई आहिंइति, वित्थरेणंति अनेकैः पर्यायैर्वसु किल एप, सर्व इति लोकोत्पत्तिः, यतो पत्तियंतु पवत्तयंतो, एवं
पूआगारवपरियारहेउं कथेति हिंइति गामाणुमामं, इत्यस्मात्कारणात्—साऽऽजीविया पड्विविया ॥ ६७० ॥ वृत्तं, इत्थथा हि
एगाणियं विहरंतं ण कोइ पूइइ, ण वा अभिगच्छति, अत्थिरधम्मा अत्थिरो, कथमत्थिर इति चेत् यदा सो एगंतचारी भूत्वा स-

भातिगृहस्थानआरामगतो वा वृक्षमूलाश्रितो गृहं सरणमित्यर्थः, त्यक्त्वा गृहं किं पुनः गृहप्रवेशनेन ? गणः समूहः, गणमध्ये
आख्याति, नैककस्य, भिक्षुमध्ये मंदेवमणुआसुराए परिसाए परिवुडो, जनाय हितं जन्यं बहुजनाय बहुजन्यं तं चार्थं कथयति,
न सूक्ष्मं 'ण संधायति' ति न संधिति, अवरं णाम जेनिमं तं साम्प्रतीयं वृत्तं-रत्नशिलापटः सिंहासनं छत्रं चामरं, अथवा-
'अशोकवृक्षः सुरपुष्पवृष्टिर्दिव्यध्वनिश्चामरमासनं च भामण्डलं द्रुमुभिरातपत्रं, सत्प्रातिहार्याणि जिनेश्वराणाम् ॥१॥' अनेन देवे-
न्द्रदुर्लभेनापि विश्रुतिवृत्तेन यत्पूर्वाहितं एगंतचारितं तदन्योऽन्यव्याघातान्न संति । किंच-एगंतमेवं अदुवावि इण्हिं ॥६७१॥
यदि एकान्तचारित्वं शोभनमेतदेवात्यन्तं कर्त्तव्यमभविष्यत्, उत मन्यसे इदं महापरिवारवृत्तं साधु तदिदमादावेवाचरणीयमासीत्,
तो किं वारसमधियाहं वरिसाहं किलेसितो ? यद्यस्मादिदं साम्प्रतीयं वृत्तं पोरणं च दोऽवि अण्णोऽण्णं ण समेन्ति न तुल्ये भवत
इत्यर्थः, तस्मादतो पूर्वापगव्याहृतवादी क्तारी च नाभिगमनीयोऽस्ति, एवं गोशालेनोक्ते भगवानार्द्रकः प्रत्येकवृद्धः तद्वाक्यमव-
ज्ञैव ग्रहस्यैवं आह च-भो गोशाल ! स हि भगवान् वर्द्धमानः 'पुर्व्वि वा पच्छा वा' पुर्व्वि छउमत्थकाले पच्छि चि णाणे समु-
प्पन्ने अणागतं जावजीवाए तेसु तिकालेसु भगवान् 'एगंतमेवं पडिसंदधातो' ति वक्तव्ये ग्रन्थाटुलोम्यात्सुखमोक्त्वोच्चारणाद्ध-
त्तवन्धानुवृत्तेश्च पसस्यं याति, स्यात्किमर्थं कथयति ?- 'सस्मिच्च लोगं ॥६७२॥ वृत्तं, सम्यक् ज्ञात्वेत्यर्थः, तसाणं थावरणं जीवाणं
खेमं मयं करेति, अवधमित्यर्थः, अण्णेवि जीवे अण्णेसि च जीवाणं खेमं काउक्कामो कथेति, समणेति वा माहणेति वा एगहं,
स एवं 'आइस्समाणोऽवि' अपि पदार्थादिषु जनसहस्रयोः जनसहस्राणां वा मध्ये एकभावः एकत्वं, सत्तेद्धातोः सारि इत्येवं कृते
सृजति कश्चिदित्येवं विगृह्य सारयतीति भवति एकत्वं गमयति, कथं नाम भव्याः एकत्वं भजेसुः, व्रज्यमित्यर्थः, रागद्वेप-

विप्रमुक्तं हि एकं तस्मिन् बलुलो (त्युतो), आत्मानमपि च एगंतमेवं सारयतीति, रागद्वेषप्रहीणत्वं, जेण मज्जेवि वसंतो, तथा चोक्तं 'कामक्रोधावनिर्जित्य०', स्यात्-तदंतदं कत्वावस्थितस्य कृतार्थस्य च किं परोपदेशेन ?, तदुच्यते कर्मक्षयार्थं, आह हि 'देनैतच्छुभं तीर्थकरत्वनाम 'तीर्थकरस्याभाव्यात् वेति, उक्तं-'तत्स्वाभाव्यादेव०' तं बद्धति, अर्चा नाम लेख्या, सा य शुक्लेसो चेव, न राग-दोसाभिभूत इव संकलिङ्गलेसाओ परिणमति, अथवा अर्चति सरीरं, सीद्दामणे आविड्ढो वि धम्मं कंहंतो तेण पुष्पवत्थगंधादीहि 'अलंकारेहि तद्वा अर्च एव निर्भूष इत्यर्थः, निर्दोषत्वाच्च, धम्मं कहेतस्स उ णत्थि दोसो ॥६७३॥ वृत्तं, क्षान्तिग्रहणं यतिविदुर्विषयड्डुद्धि चोदेति न वा कथ्यमानं परिगच्छति तत्थवि ण रुस्सति 'दंतो'ति कसायदंतो 'जिह्दिओ'ति इंदियदंतो, पृथगुच्चारणा इंदियणोइंदियदंतविसेसो दरिसिनो कक्कडुगणिदूठुर, सावजा य भासादोसा, हितमितदेशकालादि भासागुणेहि, आहहि-'दिहं मितं असंदिद्धं०" स्यादसौ भाषादोषगुणज्ञो किं भगवान् समाख्याति ?, उच्यते-महव्वए पंच अणुव्वए य ॥ ६७४ ॥ वृत्तं, साधूणं महव्वए सावगणं अणुव्वए य, महव्वए तव्विवरीता एव प्राणवधादयः पंचाश्रवा भवन्ति, 'संवर' इति इंदियाणं 'विरति'ति महाव्रतवत्ता, इंद्रियसंवृतस्य सतो विरतिर्भवति, अथवा असंजमाविस्ते 'इहे'ति इह प्रवचने लोके वा श्रमणभावं श्रामणीयं प्रज्ञानवान् प्रज्ञो, ण आख्यान्नापि वाक्यशेषः 'लवं' कर्म ततोऽवसकति ल्वावसर्की न, नो वाचिकेन कर्मणा मानसेण वा युज्यत इत्यर्थः, श्रमणो भगवानेव एवं ब्रवीमि स्वयमपि 'भगवं पंचमहव्वयगुत्तो इंदियसंबुडो य विरतो य । अण्णंसिंयि तमेव य धम्मं देसेति गाहेति ॥ १ ॥' यस्मात् ब्रवीमि वयमपि व्रतमन्तः इन्द्रियसंवृत्ता विरताश्च, यदि च मन्यसे शीतोदकपायित्वाद् वीयादिकन्दभोजनात् उद्दिग्धभोजनात् स्त्रीविषयोपसेवनाच्च किमस्याकं ?, असाधुत्वं, तत्रेदं कारणं शृणु-अस्माकमाजीविकानामयं

कृतान्तः, क इति चेद् उच्यते—सीओदगं सेवउ ॥६७५॥ वृत्तं, सीतमसत्थोवहनं सीतमेव जलं, बीजं जस्स, को एस भवति ? सन्वो चेव वणस्सती गहितो, आत्सन्वाधाय कृतं आधाकम्मं, इत्थियाओ य, अम्हे एताइ पडिसेवामोत्ति तेण असंतेति सणु कारणं—आतवधम्मपरिताविता सीतोदकेण अप्पाइजामो, कन्दमूलादीणि आधाकम्मं च शरीरसाधारणद्वमेव पडिसेवामो, न चान्यकृतेन कर्मणाऽन्यो वध्यते, प्राणानुग्रहाच्च आधाकर्ममनुज्ञा, एवं कृतादीन्यपि अस्मानाधाय क्रीतानि कल्पन्ते, इत्थियाओवि आसेविज्जंति मनसो येन समाधिमुत्पादयन्ति, सेव्गमानास्तु उच्चारप्रश्रवणनिर्गद्यन्तसामर्थ्यात् मनःसमाधिमुत्पादयन्ति, ततो ध्यावाद्याः शेषाः क्रियाविशेषाः स्वस्थचित्तैः सुखमासेव्यते, परानुग्रहाच्च सेव्याः, आह हि—“सुखानि दन्वा सुखानि” जंप्पि य एतेहिं सीतोदगादिएहिं इत्थीपज्जवसाणेहिं कम्मं उवचिज्जतिचि यदि मन्यसे, एगंतचारीसु एगंते उज्जाणादिसु चरंति एगंतचारी इहइं आजीवकम्मे जम्हांणं आतावणमोणत्थाणासणअनसनास्नानकादीहिं घोराणि एतेहिं चेव एगंतवचादीहिं गुणेहिं खविज्जंति, जतिय सीतोदगादिदोसोवचितं कम्मं ण सक्कामो खवितुं ततो अणेगभवसहस्ससमज्जितं कम्मं कथं खविस्सामो ?, तेण ‘अप्पेण बहुमे सेज्ज’ सीतोदगादिसेवा अणुस्सिता तदेवमादिदोसेसु अदोपदंशित्वादेहि आगच्छ, एवं गोमालेनोक्ते आह—सीतोदगं वा तह बीअ० ॥ ६७६ ॥ वृत्तं, इह सीतोदगं बीजकायं आधायकम्मं इत्थियाओ य सेवमाणावि वयं समणा होमो यदुक्तं त्वया तेन समानवृत्तत्वात् अगारिणो समणा भवंति त्वन्मतेन, तेवि हि सीतोदगादीणि सेवंति, तेन प्रकारेण तहा तेवि तहप्पगारं वृत्तं कुर्वन्तीत्यन्यथा वा का प्रत्यासा ?, अथ मन्यसे समानवृत्ते वयमेव श्रमणा न गृहस्थाः पंचिकात्र न भोजयितव्या जे यावि सीतोदगमेव (बीओदगभोति) भिक्खू ॥६७८॥ वृत्तं, कोइ णम्मिन्थीओ परिहरति लोकरवभीतो, बालो वृद्धो वा, न धर्मयोग्यो वा

स्त्रीवर्जमपि सीतोदगभोजी नामभिवखू भिक्षां च इह ताव के जीवतो ध्याननिमित्तं जीवितदृता एवंप्रकारा, णातीण संजोगो णाति संजोगो पूर्वापरसंबंधादि, अपि पदार्थादिषु, णातिसंयोगमिति दुष्पज्जहणिजं, सुमुखवोऽपि संतः कायोपका एव भवंति, अनंतं कुर्वन्तीत्यनन्तकराः कर्मणां संसारस्य भवस्य दुःखानामेवेत्यर्थः, एवमुक्तो आर्द्रकेन गोशालो जाहे अण्णं उत्तरं न तरति ताहे अण्णउत्थिए वितिज्जए गिण्हति, दुब्बलो वा कडुच्छडीए, एवं वाई तुमं (इमं वयं तु तुमं) ॥६७९॥ वृत्तं, एतां एतत्प्रकारां, ग्राहुः प्रकाशने, प्रकाशं कुर्वन्तीत्यर्थः, कथं ? भणति-सीतोदकायं आधाकम्माइं इत्थिया जीवो आउ य सेवमाणा अममणा भवंति कायोवगा, कायोवगत्वाच्च नांतकरा भवंति, तेन शाक्याः सर्वे शीतोदगभोजका ये आधाकम्माइं सेवंति अबंभमवि प्रेक्ष्य- गोपसुवर्गणां, सांख्यास्तु 'प्राप्तानामुपभोग' इति वचनात्, एवं वाचः ग्राहुः कुर्वन्ति, प्रवदनशीला ग्रावादुक्ताः तान् गरहसि आत्मोत्सेकेन, न चोत्सेकः शिवाय, आर्द्रक आह-ननु पात्रादिनोऽपि पुढो, ते हि पात्रादिया पुढोत्ति आत्मीयं पक्षं कीर्त्तयन्तो- वर्णयन्तः स्वं स्वं दृष्टिं कुर्वन्ति-करन्ति ग्राहुः, प्रकाशयन्तीति-अण्णमण्णस्स तु ते (ते अण्णमण्णस्स उ) ॥६८०॥ इति प्रागुपदिष्टाः ग्रावादुक्ताः अन्यश्चान्यश्च अण्णमण्णस्स विविधं विशिष्टं वा गरहमाणाः कुदृष्टिमाचरन्ति, वाक्याध्याहारः आख्यान्ति परशाल्लदोषांश्च आविः कुर्वन्ते, श्रमणाश्च ब्राह्मणाश्च, किमाख्यान्ति, 'सतो य अत्थि असतो य' स्वमात्मीयवचनमित्यर्थः, तस्मात् सुतं श्रेयोऽस्ति निर्वाणमित्यर्थः, परस्मात्परतः, अन्यस्मात्प्रवचनादित्यर्थः, नास्तीति नास्ति, निःश्रेयसं वा निर्वाणमित्यर्थः, एवं ते सर्वे अहमिति व्यवस्थिताः स्वपक्षसिद्धिमिच्छन्ति परपक्षस्य चासिद्धिं, उक्तं च-"जहिं जस्म जं ववसितं" वयमपि स्वपक्ष- मेवावलंब्यापरां शाक्यां दृष्टिं गरिहामः तान्, ननु किंच गरहामो ? न यथा त्वं पापदृष्टिः मिथ्यादृष्टिः मूढो मूर्खः अजानको वेति,

किंनिद्रपेन रूपमिति यथा लोको लोकं कस्मिंश्चिदपराधे आक्रोशति काणः कुञ्जः क्रोही वेति चण्डालकर्म करोति, नैवं किञ्चिद्रूपेण त्रिदण्डिक द्रष्टुं परित्राजक द्रष्टुं ! इदं ते दृष्टव्यं श्रामनं, तेन मूर्खकपिलेन किं दृष्टं येन कर्त्ता क्षेत्रज्ञः, घटं च करोमीत्य संधिं करोति, कुम्भकारोऽकुर्वन् कथं कुम्भकारः, कुर्वन् कुम्भकरो भगलि, एवं न त्रसो, वीतरागोपदेजाद्येयमेपा दष्टिरकर्त्तात्मा निर्लेपश्च तेषां घटं माधयामीति मृत्पिण्डदण्डाद्युपादानक्रियैव न युज्यते, निर्लेपस्य च शौचक्रिया वा किं क्रियते ?, कथं चास्य केनलज्ञानं नोत्पद्यते शुद्धस्य ?, यतः शाक्या अपि नो रूपताः प्रत्यक्षमित्यर्थः, हे कपायकंठ शाक्याक शाक्यपुत्र कथमिदं ते दृष्टं सुखमस्ति चेन्न च सुखी तदा स्कन्धाः, न च कलिस्मनां, न किं चूस्यते, येषामेपा दष्टिः सुखमस्ति चेन्न च सुखी, त एव दोषाः अभिमुखं अभिधारयामः, वाचं वेमीत्यर्थः, किन्तु खं दृष्टिं संदिद्धं करेसो कुर्मः प्रादुः प्रकाशमित्यर्थः, तद्यथा-जीवं प्रति सद्भूतोऽन्यो मूर्त्तोऽभ्यत्यात्मेति, यस्य पुनर्वादिनः नास्त्यात्मा तस्य जातिस्मरणादीनि न विद्यन्ते, दानदमाध्ययनक्रियाश्च न युक्ताः, न तु ब्रमः शाक्या अन्ये वा नास्तिकवादिनः हे मूर्खा !, यथात्मा नास्ति ततोऽसौ शुद्धोदनपुत्रो बृद्धो नास्ति, वक्तृवचनत्राच्या-विशेषा न किं केन कस्म वोपदिष्टमिति, ननु मत्तोन्मत्तप्रलापः, एवमन्यत्रापि प्रवादिष्वायोज्यं, इत्येवं दृष्टिं गरहामो, नतु किञ्चिद्वादिनां संमुखे ब्रूमो धिक्किमाम्से, मूर्खदृष्टिर्मिथ्यादृष्टिर्वेति एवं स्वदृष्टौ प्रादुःक्रियमाणयां तिणिण तिस्रडाई दिद्धिमतां पुरुविज्जति, मिच्छन्तंतिक्काउं तेसु दिद्धी न कायन्वा, स्यात् किं तत्प्रादुःक्रियते ?, 'मग्गे इमे किद्धिए आरिएहि' सम्यग्दर्शनादिमार्गः कीर्त्तितः आख्यातः जाणारियादीहि, नास्योत्तरोऽन्यो मार्गो विद्यते शोभनपुरुषसर्वज्ञत्वात्तथाकारित्वाच्च अज्जकं दुज्जओ न पूर्वापरव्याहतः शाक्यस्येव, यथा ज्ञानमुत्पन्नं, आर्द्रकं च राजपुत्रं मृतं न ज्ञातवान्, स्यादेकं किं निष्ठुरं स्पष्टं नाभिधीयते, त्वं मूर्खो वा कुदष्टि-

वेति, तदुच्यते, मा भूत्तस्य दुःखं, स्यात्किं वा निष्ठुरमुच्यमानस्य मनो दुःखाच्छरीरमपि स्याद् हृदयरोगादि, तेण उहुं अहेयं ॥६८२॥ पणवगदिमाओ गहिताओ ते थावग तमा पाणा भूयाभिसंकाए संकालये अण्णाणे च, इहं तु भवे बुसिय, बुसियं बुसिमं बुत्तो, ण किंचि गरुहति णिंदति वा सव्वलोए, सव्वलोएत्ति त्रैलोक्ये पासंडलोके वा, एवं निर्लोठिते वादे आजीविकगुरुराह-यद्य-सावेवं गुरुर्वीतरागोऽनुत्तरमागोपदेशकत्वात्सत्पुरुषः सर्वज्ञश्चाथ किं यथा वयं आगंतारादिसु ण वसति सत्तूजणे ?, आगंतारे आरामगारे ॥६८३॥ वृत्तं, आगत्य २ यस्मिन्नरास्तिष्ठन्ति तदिदं सभा प्रपेत्यादि, आरामे आगारं २, समणो सो चेव जो भंतिचि तित्थगरो, भीतो ण अवेति वा स्यात्, कस्य भीतः ?, उच्यते-दक्खा, दक्खा नाम अने ऋशस्त्रविशारदाः सांख्यादयः किंचिदूणेण केचिदतिरिक्ता जत्थ ऊणा अतिरिक्ता वा तत्थ समाधि अत्थि, जपलप व्यक्तायां वाचि लपालप इति वीप्सा भृशं लपालपा वा, जहा दवदवादि, दुरितं वा गच्छ गच्छ वा, उक्तं हि-“देवदेवस्म”, अथापियं एवं वडवडादि किमेवं लवलवेसि ?, त एव दक्षाः ?, पुनरुच्यन्ते मेवाविणो ॥६८४॥ वृत्तं, ग्रहणधारणासमर्थाः, शिक्षिता अणेगाणि व्याकरणमांख्य विशेषिक्रौद्धाजीवकन्यायादीणि शास्त्राणि, बुद्धिरूपचिक्राद्या तत्र विनिश्चयज्ञा इति, निपद्यानि सूत्राणि जानन्ते पठन्ति वा गद्यन्यूतकानि, तानि च परोपपेतानि, अर्थ चानेकप्रकारं जानते भाषन्ते च दिशारदाः, जानका एवैते चैवं जानका बहुजनसन्निपातेषु वसंतं पुच्छिंसु, मा णे अणगरा शात्रयदीवकाद्याः पृष्टवन्तः, पुच्छिंसुत्ति पूर्णं कथ्यइ, सो बहुजणसगासे सभादिआवासे आवसितो संतो, तेहिं पुच्छितव्वो अन्नै-र्वहन्तो तद्भयान्मा मं पुच्छिस्संति, अनिवहंतो य महाजणमज्जे लज्जावितो होसु परिभूतो अ अजणश्रोत्ति, ‘इति’ एवं ‘संकमाणे’ वीहमाणे इत्यर्थः, ‘ण उवेति तत्थ’ सुण्णघरजिणुज्जाणगिहेसु पंडितजणेण सुरभिगंधेसु आसेवति, आह च-“पाएण खीणदव्वा”

इत्यादि, ममपत्न्यात् न वीतरागो न च सर्वज्ञ इति, किञ्चान्यत्—कथयति, दृशेति गतुं कथयति, काणि य गामणगगणि ण चेव गच्छति, काणि य बोलेउंषि कथेति, न च वीतरागस्य त्रैपम्यं युज्यते, स हि पर्जन्य इव सर्वत्र समकारी, आह च—“विद्यावि-
नयसंपन्ने, ब्राह्मणे” उच्यते, णो कामकिञ्चा ॥६८५॥ वृत्तं, ‘कमु इच्छायं’ करणीयं कृत्यं अकामं कृत्यं करोति अकामकिञ्चं
तत्र तावदकामः कथयति बालवत् मन्यमानोऽपि परानुरोधात् न गौरवाद् वा, न बालकिञ्चंति न बलात्काराद्, इह्वदीर्घते विव-
ध्यानुलोम्यात्, बलकिञ्चेति वक्तव्ये चक्रारस्य दीर्घत्वे कृते णाम बालकिञ्चा भवति, जहा बलं, णाणादिमति यो येण, कुतस्तदिदं
भयं जितभयस्य?, म्यात्कथं व्याकरोति?, तदुच्यते—एभिरकामकृत्यादिदौर्घैर्निप्रमुक्तः विविधं विशिष्टमन्येभ्यो बालादिभ्यो वा
करोति विविधं करोति, पुच्छं नितमिति प्रश्नः पुष्टो अपुष्टो वा, जेण अपुष्टं करुणांइपि अत्थि, जहा चिरसंसद्वोऽमि मे गोतमा! आयाति-
ठाणाणि य, अथ त्रिविपि किं वीतरागस्स धम्मदेसगाए?, कथं वा गतुं कथेति?, तत्थन्नि अणियमो, कत्थयि गतुं कथेति,
मज्झिमं गतुं तप्पहमताए गणधरा संबोधिता, तत्थ गतुं कथेति, तं वंदणवत्तीयादीहि आगताणं देवानं पाएणंति चेव, तेनो-
च्यते—गंता च तत्थ ॥ ६८६ ॥ वृत्तं, पसिणं प्रश्नः प्रजावत् जत्थ जाणति धुवं पडिवज्जिस्संति तत्थ गतुं कथेति, जेवि सोउं
एति तेसिपि ट्ठाणाइतो चेव कथयति, ण जाणति जं जुचं जत्थ ण कोइ पडिवज्जति तत्थ ण वच्चति, अमूहलक्षत्वाच्च ठाणत्थोवि
ण कथेति जत्थ ण कोइ पडिवज्जति, किं भणसि?, जइ सो एवं ‘वीतरागो सच्चणू कथयतो कीस अणारिए देसे गतुं ण संबो-
धयति’, तत उच्यते—अणारिया जे देमा साजजणादी दट्ठिदर्शनं परिचा इति परिचदर्शना दीर्घदर्शना न दीर्घसंसारदर्शिनस्तद-
पायदर्शिनो वा, इहलोकमैवैकं पश्यन्ति, को जाणति परलोको?, शिश्नोदरपरायणाः, न एते धम्मं प्रति पश्यन्त इति शङ्कमान

इत्यर्थः, शंकाशब्दो ज्ञानार्थ एव तदुभये मन्तव्यः, आह हि—“शङ्के प्रहर्यतुला०” जेव्णि य आरियदेशेषु अणारियदेशेण अपरिचा-
गामा णगरा य तत्थवि ण वच्चइ, ण वा तेसिं कथयति, तदेवं भगवंतो देसे तारिसएवि अणारियतुल्ले ण इत्थं धम्मं कोइ पडि-
वज्जइत्ति, नतु भयाद्भवतां, सदेवासुराए परिसाए, देवा अच्छराइयाणं तिणिण वा, तिदिमिं चैव तेसिं चैव, भवद्विधाः परपासंड-
तित्थगरापि न शक्नुवन्त्युत्तरं दाउं, किं तहिं तच्छिष्या आत्मवलिटाः ग्रमभमिद्वाः, तिष्ठन्नु ताव, एवमुक्त आर्द्रकेन गोशालः
पुनराह—अस्तु ताव जत्थ जत्थ पडिवज्जति धम्मं तत्थ गमणं कथणं च—पन्नं जहा वणिण् ॥६८७॥ वृत्तं, तुल्लो सो णसो,
पणं जहा, पणंति तमिति पणगं गणिमधरीमादि, उदओ लाभओ, उदयस्स अट्टाए आयस्स हेतुं, एतीत्यायो लाभ इत्यर्थः,
‘पुंज संगे’ पंजनं सक्तिर्वा संगः, जन्थ लाभओ तत्थ वणिया भंडे वेत्तूण वच्चति, एवं णाम तुज्झवि तित्थमरो जत्थ लाभओ तत्थ
वच्चति कथेति वा इत्युक्तौ ब्रवीमि ‘ततोचमे’, इति एवं इत्थेवं होति मम तक्का, तक्का मति मीमांसा वा इत्युक्तो गोशालेन राजसू-
नुराह—अस्तीयं एगंदेसोपमा जहा लाभगट्ठी वणिओ ववहरति एवं भगवं लाभट्ठी तवं च संजमं च करेइ, तस्स के गुणा भवंति ?,
तदुच्यते—णवं ण कुज्जा ॥६८८॥ वृत्तं, जतो ताव कम्मखवणट्ठा उट्ठितस्स ण वज्जति तेण संजमं करेति, जेण विधुणिज्जइ पुरा-
णगं पावं तेण तवं करेइ, चिच्चा छेडुतुं असोभणमतिं अमतिं, अण्णहेतुं वा पूजापरियारहेतुं वा ण कथेति, तीर्णो वि परान् तारे-
तीति, स्याद् धर्मकथायां कः प्रस्तावः संजमस्य तपसो वा यद् ब्रविषि ‘णवं ण कुज्जा विहुणे पुराणं ?’, तदुच्यते—णाणं सिक्खति
णाणं गुणेति णाणेण कुणइ किच्चाइ! णाणी णवं ण वंधेति० किंच-सो य खलु णाणपरिणतो, तेण संबुतो; संवर एव संवरस्ते-
था वि अन्नतरो धम्मकथावसाणो पंचविधो सज्झाओ, इत्थेवं धम्मकथाएवि संवरट्ठाणं उत्तरोऽस्ति तेनोच्यते—‘णवं ण कुज्जा विहुए’

एतावतो वंभचरं, एतदेव तद् ब्रह्मणः पदं, ब्रह्मपदं वा, ब्रह्मव्रतं वा, किमिति चेत् ब्रह्मोति चरितं द्विविधं तवचरणं संजमजोगो तं उवेतः, उदइओ लाभओ संजमस्स तवस्स वा, उक्तं हि—उदइग पक्खेवे’ उदएण वा जस्स अडो भवति, समणो भगवानेव, एवं ब्रवीमि, नतु सर्वसाधर्म्यमस्ति भगवतो वणिज्जेहिं, कथं?—समारभंते हि वणिजा ॥६८९॥ वृत्तं, समारभंते क्रयविक्रय-भंडसगडवाहणपययावणादीहिं आरंभंता समारभंति छक्कायभूतग्रामं, परिग्रहो दुपदं चउप्पदं धणं धणहिरणसुवण्णादि त एव ममायमाणा रक्खंता णट्टविण्हं च सोअंता उवणिजंता य सुवहं पावकम्मं कलिकलुसं तु एवं वृत्ता, म एवं कम्मसमाचारो य णातिसंजोगो, तं अभिग्रहाय तेमिं अस्सणो य अट्टाए, आयहेतुंति आयलाभओ लाभट्टाए एए णाइसंजोगा तस्सट्टाएत्ति वृत्तं होति, भृशं करंति प्रकरंति, सक्तिं संयं। किंचान्यत्—ते हि वणिजा—वित्तंस्सिणो ॥६९०॥ वृत्तं, ‘वित्तं’ हिरणसुवण्णवित्तं तं एस्सति गणो, मिथुनभावो मैथुनं, सं प्रणाढा २ समस्तं गाढाः, भुज्जत इति भोजनं अशनादि व्रजंति, भोजनं अशनादि, व्रजन्ति दिशः संक्षेपार्थं ते वणिओ, वित्तं किमर्थमेपमाणा दिशो व्रजन्ति?, उच्यते, मैथुनार्थं भोजनार्थं वेति, आह हि—“शिशोदरकृते पार्थ!” विरक्ताः स्त्रीकामेभ्यो जितजिह्वेन्द्रियाश्च, वयं तु तुर्विशेषणे विरक्ताः अन्यतीर्थेभ्यः, किं पुनर्गृहीभ्यः, त एवं इत्थि-कामेसु विचादि भोगे रसेसु अ अज्झोववणा वणिजा, जहा रसेसु तहा सेसेसु विस्सएसु सदात्तिसु, अथवा रस इति सुखस्य आख्या, आह हि—‘आइवादे शीघ्रभावे च’ तथा चाह—‘विषया विनिवर्तन्ते, निराहारस्य देहिनः।’ रसव्रजं, रसेसु गृह्णति सुखेसु गिद्धा इत्यर्थः, इतश्च सामान्यवृत्तं भवतां वणिजा, कथम्?—आरंभगं चेव परि० ॥६९१॥ वृत्तं, आरम्भो, उक्षसकटभरादीणां पचनपाचनच्छेदनादीनां च हिंसाद्वाराणां, परिग्रहे ममीकारः धनधान्यादि, संरक्षणं च, परिग्रहार्थमेव चारंभः क्रियते तमारंभं च

परिश्रहं च अविउस्सिसया णाम अवोसिरिउं, णिस्सिसता तंमि आरंभे परिग्रहे वा, पुव्वापरसंबंधे च णिस्सिसता, आत्मन इति जीवान् दण्डयति बन्धवधपरितावणोद्दवणादीहिं तहुःखोत्पादनाद्वा आत्मानं दण्डयंति संसारे। किंचान्यत् 'तेसिं च से उदए' तेसिं वणि-याणं 'सो उदए'त्ति सो लाभओ चाउरंतमणंतसंसारय भवति, ण तु इह धम्मअथारज्जलाभो पुण चाउरंतसंसारविप्पमोक्खाय किंचान्यत्, जेगंत णच्चंत्तिअ (व) ॥६९२॥ वृत्तं, सन्वेसिं वणियाण एगंतिओ होइ किरियाइ छेदओ होति, कदाइ लाभओ, जइवि लाभओ तोवि अग्गिचोरादि सामणत्तणेण य जं खज्जइ दिज्जइ तेण आणच्चंतिअ वंदत्तिचि, जुज्जइ, एते दोऽवि पगारा अणेगंतिए, अथवा विपद अवार्या, दोऽवि पगारा अणुदए चेव, न लाभ इत्यर्थः, तद्विपरीतस्तु णिज्जरा उदयो, यत उच्यते से उदए से णिज्जरा लाभः, मोक्षगतस्य सादिअणंतत्वं अणंतप्राप्ते, अणंतपत्ते तं उदयं, लाभक इत्यर्थः, साहयति—आख्याति सिलाहति वा प्रसंसतीत्यर्थः, णातीति ज्ञातिः कुली, यः नायतीति त्राती, स चैकः एकान्तिकत्वाच्च परमलाभक इति, तदेवं वणिग्भ्यः भगवंतं सुमहद्भिर्विशेषैर्विशिष्टं संतं यत्नैः समाणीकरोषि तं पुनरयुक्तं, कतरैर्विशेषयन्ति णणु जे समारंभादिभिः पंचभिर्विशेषै-राख्याताः, इमे चान्ये विशेषाः, तद्यथा—अहिंसकं(यं) ॥ ६९३ ॥ वृत्तं, अहिंसको भगवान्, ते हिंसका, सन्वसत्ताणुकंपी च भगवं ते णिरणुकंपा, दसविधे धम्ममे द्वितो भगवं, ते तु वणिज्जा, किमत्थं धम्ममे स्थित इति चेत्, कम्मविमोक्खणट्ठाए, पुनः कर्मविमोक्षार्थं अभ्युत्थिता, धनार्थं तुत्थिताः, तदेवं अणेगुणसहस्रोपेतं, 'आयदंडे'ति आत्मानं दण्डयंति जीवोवधातिस्वात्, समाचरंति इति समं आचरंता समाचरंता, तुल्यं कुर्वन्ता इत्यर्थः, समानयंतो वा समानं कुर्वन्त इत्यर्थः, एतद्धि तओअघोरम-ज्ञानं चेति, तमेवं प्रतिहत्य निर्वचनोऽयमिति कृत्वा चाजीवकपुरुषं गोशालं भगवंतमेव प्रति ययौ, तथाद्रैकेन गोशालमवधीरिति

मत्वा द्वाभ्यां कारणाभ्यां तुष्टाः शाक्यपुत्रीया मिश्रवः, कथमिति चेत् यदेषो अस्माकं प्रत्यक्षतोऽनेन निगृहीतः, यच्चास्माकमिदानीं
 झलाघा बहुपरिवारो राजपुत्रोऽस्माकमायास्यतीति, अतः गुणशीलमुद्यानं भगवत्समीपं प्रत्यायातस्य संवहला भूत्वा बुद्धसिद्धान्तं
 ग्राहयिष्यामेति पुरस्तात्स्थित्वा भो भो भव्य महाश्वर आर्द्रकराजपुत्र स्वागतं ते 'कुतः आगम्यते?', क्व च यासीति' स भगव-
 त्समीपं यामि, इत्युक्ते भिक्षुका इयमूचुः—इदमपि तावदस्स सिद्धान्तं शृणु, श्रुत्वा च संप्रतिपद्यस्व, पण्डितवेदनीयो ह्यरमत्सिद्धान्तः
 स्वक्षमश्च चित्तमूलत्वाद्धर्मस्य, तदेव च नियंतव्यं, किं कायेन काउभूतेन वृथा तापितेन?, आह हि—'मनपुव्वंगमा' तथा चोक्तं—
 'चित्ते तापितव्ये' इत्येवं चित्तमूलो धर्मः, अधर्मोऽपि चित्तमूल एव स्यात्, कथं स धर्मश्चित्तमूलः?, उच्यते, पिग्गागागपिंडी
 ॥६९४॥ वृत्तं, जइ कोइ आसन्नवेरो वेरिओ जो बालरूवाई सोयति सो तेवि मारिए(रेइ), मारेतुं चेडरूवाईपि मारेमिति ववसितो,
 सुव्वंति य केइ वेरिया जे गब्भेवि विगिंतिंति महिलणं, मा एते बद्धमाणा सत्तुणो होहिंति, तत्थ समावत्तीए खलपिंडी पल्लंरए
 पोत्तेण ओहाडिता मन्दप्रकाशे गृहैकंदसे वा सो तेण तिब्बवेराभिभूतेण एस दारओत्तिकऊगं सत्ति कुंतो वा सत्ती वा तिम्लं
 वा, एवं विद्धुं चित्तेति—कदापि एस अमम्मविद्धो जीवो, ता तहेव खल्लोत्तं अगिम्मि पयति, एवमेव अलाउयं वावि कुमार-
 ओत्ति पयति खल्ले विद्धुं अवेद्धुं वा, स प्रदुष्टचित्तत्वात् लिप्पति प्राणिवधेण अहणंतोवि सत्तं 'अम्हं'ति अम्हं सिद्धंते, एवं
 तावदकुशलचित्तप्रामाण्यादिति, कुर्वन्नपि प्राणातिपातं प्राणघातफलेन न संयुज्यते अयमन्यः कुशलचित्तप्रामाण्यात्, अकुर्वन्नपि
 प्राणातिपातं तत्फलेन संयुज्यते, यत्रायं पाठः—अहवावि विद्धूण मिलक्खु खल्ले ॥ ६९५ ॥ वृत्तं, वा विभाषादिषु, मूल-
 क्ववृत्ति अणारिया अथवा आरिएवि जे मिलक्खुकम्माणि करंति, स एवं मेळोपि भूत्वा क्षुधार्तः पिन्नागपिंडीयमिति कृत्वा पुरुषमपि

शूलेण वेद्ध्युं अगणिकाए पएज्जा खाइत्तु कामो, कुमारं वावि अलाउअबुद्धीए पउलेतुं खाइस्सामि तु पएज्जा, ण लिप्पति पाव-
 वंधेण अमहं, एवं तावदस्माकं अपचेतनकृतप्राणातिपाते नास्ति, यद्यपि च भवानन्यो वा कश्चिन्मन्यते अनपाये अपायदेशी यथा
 भवंतो मांसासिन इति तत्रापि अनभिसंघित्वादेवास्माकं त्रिकरणशुद्धं मांसं भक्षयतां नास्ति दोषः, कथं?, इह हि-पुरिसं च
 विद्ध्युण ॥६९६॥ वृत्तं, जइ कोह अजाणंतो पुरिसं वेद्ध्युं कुंतेण वा ख्लेण वा अप्रकाशवस्थितं कुमारं वा बालमित्युक्तं, एतं
 गिलाणभिक्षुस्स छिन्नभत्तस्स दुब्बिभक्खादिसु जायतेए पइतुं पिडीयमिति पओलितं सुगंधं सुहं खाइस्संति सती बुद्धिः तस्यां
 कल्पति, 'बुद्धाणं'ति नित्यमात्मनि गुरुषु च बहुवचनं, बुद्धस्सवि ताव कप्पति किमुत ये तच्छिष्याः?, अथ बुद्धिः पापापत्यानि बौद्धानि
 तेसि णं कप्पति पारणए भोजनायेत्युक्तं भवति, सर्वावस्थानु अचित्तं कर्मयायं न गच्छति, अविज्ञातोपचितं ईर्यापथिकं खमा-
 न्तिकं चेत्यस्माकं कर्मचयं न गच्छति, एवं तावच्छीलमूलो धर्म उक्तः । अथेदानीं दानमूलः-सिगायगाणं ॥६९७॥ वृत्तं,
 चतस्रो तासु त द्वादशसु धृतगुणेषु युक्ता, एतेसि एवंगुणजायियाणं अभिगतं यथा तस्यानन्दो दोणिण सहस्से भिक्षुयाणं
 भोजावेति समांसगुडदालिमेनेष्टेन भत्तेन, तेण पुण्णखंध, संस्कारो नाम पंचथा, स त्रिविधः पुण्यः अपुण्यः सतिजा इति ते, तं
 आरोधं, ते हि प्रक्षीणकल्पप्रायाः चतुःप्रकाराः आरोधा देवाः, ते भवन्त्याकाशोपकाः विज्ञानोपकाः अकिंचणीकाः णोसणिणो
 दातारः, सर्वोत्तमां देवगतिं गच्छतीत्यर्थः, महतां इति प्राधान्ये महाशब्दः, अथवाऽऽर्द्रकस्याऽऽमन्नं क्रियते हे महासत्त्व ! इत्यर्थः,
 तदेवमिह स भगवता बुद्धेन दानमूलो शीलमूलश्च धर्मः प्रणीतः तदेहि समागच्छ बौद्धसिद्धान्तं प्रतिपद्यस्व, इत्येवं बौद्धभिक्षुकैरुक्त
 आर्द्रको आर्द्रकानादरयाऽव्याकुलया दृष्ट्वा तान् दृष्टोक्तवान्-भो शाक्या यद्ब्रू जो पिण्णागं पुरिसबुद्धीए ख्ले त्रिंधति पचति

वा जानते य अलाउअं वा कुमारबुद्धीए किर लिप्पति पाणवधेण अकुशलचित्तो, अण्णो पुण पाणवधंपि करंतो पयंतो पाणे कुशलेन चित्तेन मुच्चति पाणातिपातानो, तत्र ब्रूमः—अयोग्यरूपः ॥ ६९८ ॥ वृत्तं, इह न योग्यमयोग्यं, रूपमिति स्वभावेत्युच्यते, यथा कश्चित्केनचित् रोपतः प्रत्यपकारचिकीर्षुरन्तर्गतं भावमाविः कुर्वन् अकटिं करोति रूक्षां खारां वा दृष्टिं निपातयति, उक्तं हि—‘रुट्ठस्स खरा दिट्ठी’ गाथा, एवं स्वभावे रूपशब्दं निवेश्य उच्यते अयोग्यरूपं क्रूरस्वभावमित्यर्थः, शिरस्तुण्डमुण्डनं कृत्वा प्रव्रजितोऽहमिति लिङ्गानुरूपां चेष्टां युज्यते, आह हि—“वयं सकर्मणोऽर्थस्य” तेनोच्यते—अयोग्यमेतत् प्रव्रजितरूपस्य अहिंसा-र्थमुत्थितस्येहेति इहास्माकं प्रवचने, अहिंसार्थकं हस्तादिसंयता वा पावं तु, तुर्विशेषणे हिंसैव सर्व्वपापेभ्यः पापीयसी, प्राणाः पृथिव्यादयः, प्रसह्येति कौर्याद्वलादाक्रस्य, तुब्भेवि य प्रव्रजिताः शिरस्तुण्डमुण्डनं कृत्वा कपायवाससः स्त्रीवेषधारिणः संयता वयमिति सम्प्रतिपन्नाः, तेण तुब्भेवि अयोग्यरूपं हिमादित्रलाः जे तुब्भे संपडिवज्जह, मणुमादि प्रसह्य असमीक्ष्य कथं वयं प्राणिनो मारयामः मारापयामो वा तदुच्यते—नो मंता व अकुशलेण चित्तेण पिण्णागपिंडी खोडीं वा पुरिमोत्तिकाउं अलाउयं अण्णं वा तओ सालिफलं कुमारकोऽयमिति प्राणातिपातेन, आज्ञादोषो न युज्यते इति ब्रूमः, यत्तु पिण्णागबुद्धीए पुरिसंपि विद्धमाणो मारेमाणो वा कुमारगं वा अलाउअबुद्धीए ण लिप्पति पाणवधेण अमहं सिद्धान्त इति वाक्यशेषः, ‘अगोधिए दोण्हवि’ अबोधिः—अज्ञानं तेण यदि अज्ञानात् मुच्यते प्राणवधात्तेनाज्ञानं श्रेयमिति कृत्या, किं पुनरुच्यते—अविद्याप्रत्ययाः संस्काराः, सर्व्वमग्यदृष्टि-प्रसङ्गश्चैवं प्रसज्यते, विरताविरतिविशेषणश्चैवं सति, अन्यथा वा का प्रत्याशा ?, निर्दयं ततो विकृताः, कथं ?, इहग्हावि ताव लोगो दुक्खेण अहिंसत्वं कार्यते, तुब्भे य भण्ह मारेन्तो कुशलचित्तेन अहिंसओ भवति, तदेवं प्रकारं वो वचः ‘अमाधु’ अशोभनं,

‘दोणहवि’चि तुब्भे य जे य पडिसुणंति अज्झावणे, हंतुं पि अणुतप्पति, ते परिचत्ता, हंतुं वीसत्था होहिंति, आह च—“केचित् शून्यं नष्टाः” यदि च अज्ञानमदोषाय तेन वैदिकानामपि परमात्मके श्रेयबुद्ध्या छक्काए घातयतां न दोषोऽस्ति, संसारमोचकानां च, घातयामिति किं भणह ?, तुब्भं पि एवं रोचयति जहा असंचित्तो कम्मबन्धो णत्थि ?, इत्यत्र ब्रूमः—उड्डुमहेयं ॥६९९॥ वृत्तं, चत्तारिणि दिसाओ गहिताओ, पणवगं पडुच्च, विविधं विशिष्टं ज्ञात्वा विज्ञात्वा विज्ञाय, लीनमर्थं गमयतीति लिङ्गं, व्रसंतीति व्रसा, तिष्ठन्तीति स्थावराः, तेसु तसथावरेसु, किंच लिंगमेषां ? उच्यते—उवयोगो लिंगं लक्षणमित्यर्थः, आह हि—‘निमित्तं हेतुर-पदेशः’ यथा अग्रावौष्ण्यं सांसिद्धिकलिङ्गमेवमात्मनां व्रसानां स्थावराणां च सांसिद्धिकलिंगं, येन ज्ञायते आत्मनाऽऽत्मेति, स चोप-योगः स्पर्शादिभिन्द्रियेषु सुखदुःखयोरुपलब्धिरित्यर्थः, तच्च सर्वप्राणभृतां समानं लिङ्गं, सुखं प्रियमप्रियं दुःखं, तदेवं अत्ताणुमाणेण ‘भूताभिसंकाए(इ)दुगुंछमाणे’ कता भूताइं संकंति तसथावराइं दुक्खाओ, तं च दुक्खं व्रसा वा दुगुंछंति, तस्मादुद्विजत इत्यर्थः, एवं जाणामि, णो वदेज मारंतो मुच्चति, दोसो णत्थि, करेज वा णिस्संको प्रमादं, अण्णाणेण दोसो णत्थि, कुत एतद् ब्रूमो माया च कुचकुचा वा प्रवचनेऽस्ति ?, किंच—पुरिसेत्ति विव्वत्ति ॥७००॥ वृत्तं, जं वा भणिसि पुरिसोऽयमिति कृत्वा पिण्णा-गपिंडीं अलाउअं वा कुमारगंति अकुशलचित्तो विंधमाणो अदोसो वि विज्ञानो विण्णुत्ति, एतं जहा हिंसकत्वे चिन्तिजमाणं ण युज्जति, अणारिए वा से पुरिसो भणति, अलाउअं वा कुमारबुद्धिए विव्वत्तु, अज्ञानेन अस्य द्रोहः संपद्यते, एवमज्ञानेन चैवं पुरिसं पिण्णागपिंडीबुद्धीए कुमारगं वा अलाउयबुद्धीए विवाइन्तो किं च ण वज्झिस्सति, किंच—को संभवो ? पिण्णागद्वुताए संभवणं, संभूतं वा संभवः, कः पुरुषे सचेतने पिण्णागबुद्धिमुत्पादयिष्यति ?, निमुट्सुप्तस्य च नोद्वर्त्तनपरिवर्त्तनाद्याः क्रिया भवन्ति तेन

संभवोऽस्ति पिण्णागपिण्डपुरुषस्य, तत उच्यते-नैतदेवं, यत एवं पिण्णागपिण्डे पुरुषस्य काष्ठे वा वस्त्राच्छादिते उपपत्तिरिति, अत एव किमसावेवमेतदुभयं जानमानो निस्संकं करोति, किमयं पुरुषः स्यात्पिण्डीकाष्ठं वेति स्यादिति, अथ सम्भवे विद्यमाने निशः कूप्रहारी पृथ्वते निर्भीमांस इत्यर्थः, एवं मे वायाप्यसौ कुशलचित्तेन पुरुषं पिण्णागपिण्डीबुद्ध्या घातयति तस्याप्युभयं सम्भवत्वात् युक्तो विमर्शः-किमयं पुरुषः स्यात् उत पिण्णागपिण्डी ?, एवं कुमारोऽपि अलाउकं स्यात्कुमारः स्यादिति, जम्हा न एवं संभवो दिट्ठो तम्हा य तहप्पगारा णत्थि, 'वाया बुद्धि'ति बुत्ता असत्या अशोभना, अथवा सत्य इति संयमः असत्य इति संयमवादी-त्यर्थः, निश्चयस्य निस्तुकम्पा सद्रोहेत्यादि, किमंग पुण कम्मुणा ?, किचान्यत्-वायाभियोगेन ॥ ७० ॥ उच्यते इति वाचा, वायाएचि अभियोगो अभिमुखो योगः अणियोगः अभिवाग्योगः, एवमुक्तं भवति-हवेज्जति हवति संयम ? इति वाक्यशेषः, कः पिण्डार्थः संवर्णीयः ? वायाभियोगेण यदा हवति संयमं, जहा भणह मारैतो अदोसोत्ति 'ण तारिसं वायमुदाहरेज्जा' सद्रोहमित्यर्थः, अट्टाणमेतं कुशला वदंति-यथा कण्टकाग्रं स्थालं वा सलिलस्यास्थानं एवं तुब्भंपि इमं वयणं, अज्ञानदोषोऽस्तीति, अहिंसकादीनां गुणानामस्थानं अनवकभाजनमपि, निजे वित्थरेण दिक्खातो मोक्खत्थं गुद्धिं निस्तृत्य शिरस्तुण्डमण्डनं कृत्वा ब्रूयात् 'सुराल'-मिति, सुरालमेतत्स्थूलं हिंसकत्वात् अदिक्खितस्सवि, किं पुण दिक्खितस्स ? एवं असंचिन्तिते न कर्मबन्धो भवतीति अज्ञान-श्रेयसं सर्वसम्यग्दृष्टिप्रसङ्गश्चेति, वैदिकाः संसारभोचकाश्च निर्दोषाः एव भदन्मतेन. शाक्यं हेडयित्वाऽऽर्द्रको मुखीभूत्वा प्रपंचमाह लद्धे अट्ठे अहो एव तुब्भे ॥ ७० ॥ बुत्तं, लब्धः प्राप्तो यदज्ञानं श्रेयस्ततः किं ज्ञानाधिगमः क्रियते ?, कुतो एव तुब्भेहिं अट्ठो लद्धो जेण अजाणंता सव्वतो मुच्चति ?, बालमत्तोन्मत्तप्रमत्तादयः, अहो दैन्यविषयादिषु, दैन्यं तावत् जहा कोयि कंचि दिमूढं

उपपहेण अडंतं दद्दुं भणति-अहो अयमेवं चराओ किलिहो किलिस्सति, एवं तुब्भे उम्मगगपडिवत्ता मोहं किलिस्सह, सास्सयेति विस्सये, अयं शोभनो अहो सिद्धान्तो यत्राचिंतितं कर्मचयं न गच्छति, कार्यकारीसमता एवं अयं जीवाणुभागे सुविचिंतयन्ता ॥७०३॥ वृत्तं, कक्षेपां अनुभागस्तनुसुखप्रियताः दुःखोद्विगिता, तत्किमुक्तं भवति?, एवं जीवाणुभागे सुत्तिओ भवति, यदुत सर्वसन्धानमात्मोपमानेन न किंचि दुःखमुदपत्तिदिति, अहोशब्दः सर्वत्रानुवर्तते अहो वचस्तेन गुरुणा करतल इवामलकं सर्वलोकोऽवलोकितः, ज्ञात इत्यर्थः, किमुक्तमुच्यत इत्यर्थः, इति चेत् येनज्ञानं श्रेय इति, स्यादेव भवतां किं चिन्तितः कर्मवन्धो भवत्याहोस्विदचिंतितो मोक्षो वेति, अत उच्यते-‘ओधारीया अञ्चविधीए सोहिं’ मोक्ष इत्यर्थः, स्यात्करोत्यन्यो विधियेनार्या शोचि-भिच्छन्ति, तत उच्यते, जहा छणणं, नापि संचितितं कर्म वद्धयत इति सिद्धान्तः, किं तर्हि?, अस्माकं प्रमत्तस्य कर्म वध्यते, अप्रमत्तस्य मुच्यते, अप्रमत्तः शुद्धयत इत्यर्थः, एवं शोधिगहुराचार्याः, न वियागरे ण वाकरेंति, छद अपवारणे, छजते तस्स छन्नं छन्नमग्रकाशमदर्शनमनुपलब्धिरित्यनर्थान्तरं, पदं चेष्टितं, छन्नपदोपजीवि, कथं?, अजाणस्स बंधो णत्थि तथा ण विआगारे, छणपदोपजीवि, पठ्यते गूढविजागरे छणपदोपजीवि, छण हिंसायां छणणमेव पदं छणणपदं ततो वागरेजा, जहा अजाणंतस्स कम्मबंधो णत्थि, ते एवं श्रोतृणां निर्दयादयो दोषाः, स्यात्किं व्याकरितव्यं कथं न?, उच्यते, जहा छणणं न होति जीवाणं, अज्ञानकृते तु बंधो णत्थि उच्यमानेन प्रमादं करिष्यति, तेण छणणं अनुज्ञातं भवति, तदेव पिण्डार्थः-जहा छणपदोपजीवि ण छणणपदोपजीविणो वाकरेंतीति वाक्यशेषः, तथा ण वियागरेज्ज, अयं इदानीं आपोऽर्थः, जीवाणुभागं अनुचिन्तयतो वियागरे अछणपदोपजीवि, एकागतपरस्य-लोपे कृते छणपदोपजीवि भवति, अचिन्तिते कर्मवन्धो नास्ति ण च साधु

त्रियागरे, अछणपदोपजीवि 'एसोऽणुधम्मो' अनु पथाद्भावेऽनुधम्मस्तीर्थकराचीणोऽयमुपचर्यते इति अनुधम्मस्तीर्थकरानुधुम्मिणः
माधव इहेति, इह प्रवचने संजयाणं एवं सीलं, न वटते भवतां, जोऽवि अ तुज्झं अशीलमंताणं देति सोऽवि अप्येवं वध्यते, ण
मुच्यते, जं भगसि-स्सिणात्तगाणं तु दुवे सहस्से ॥ ७०४ ॥ वृत्तं, सिणात्तगा सुद्धा द्वादशधूतगुणचारिणो भिक्षवः, जेवि
दोऽवि सहस्से भुंजावेति सोवि ताव मुच्चति, किं पुण जो एकं क्व दो वा तिणी वा, एते णिच्चं दिणे दिणे असंजता लोहितार्द्र-
पाणि सद्यधातीत्युक्तं भवति, गर्हा-निन्दा इत्यर्थः, ज्ञानाधार्याणां धर्मः अज्जः, जइ लोके भिक्षुक्राणां च गरहितो धम्मः अजाण-
माणानं, इह हिंसानुज्ञानात् अपात्रदायकचित्काउं गरहितो, सावधं छक्कायवधेण, अजयाणं अपात्रेषु व दिज्जमाणं, कम्मवन्धाय
भवति, इतश्च तुभे य अपात्राणि दक्षिणाया इत्यर्थः, जेण मंसं खायह तह णत्थि एत्थ दोसो, अहवा शीलं तुज्झं दूसितं दाणं पि
ण जुज्जति, इतश्च शीलं नास्ति, जं भणह-थूलं उरउभं० ॥७०५॥ वृत्तं, 'थूलो'ति महाकायो उपचितमांसश्चेह लोके शाक्यधर्म
एव मारेह, यथा शाक्या उदिसितुं भिक्षुसंघं प्रकल्पयंतः, केण साधेति?, तं लोणतेलपिप्पल्यादीनि वेपणाणि गृहीतानि हिंनु-
कुच्छंभरादीनि वाऽन्यानि, तमेवमादीहिं वेसणेहिं भिक्खुद्वाए पकरेति । तं भुंजमाणा पिशितमिति ॥ ७०६ ॥ वृत्तं, मांसं
ग्रभूतमाकण्ठाय बहुप्रकारं वा, अप्येवं दिणे दिणे णेव लिप्पामो वयं, कस्मात्?, विक्कणशुद्धत्वात्, इच्चैवमस्माकं, अहं खु बुद्धः
तेन प्रमाणमित्यतस्तत्प्रामाण्यारूपामः, तदुच्यते- 'इच्चैवमाहं सु, अणज्जबुद्धो वा अण्णे वज्जे केह एवमक्खातवन्तः साम्प्रतं आह-
क्खंति वा मांसदोपमिति, सर्वे ते अणारिया चाला मूढा रसेसु, रसशब्दो वा सुखे भवति, सुहेसु विग्रएसु, सुहे गिद्धा । जे यावि
भुंजंति ॥७०७॥ वृत्तं, जे य बुद्धा वा अबुद्धा वा पुत्रमांसोपमं मांसं प्रदोपंति काउं भुंजंति, चशब्दादुपदिशन्ते मांसमदोपमिति,

सेवंति ते पावमजाणमाणा, हिंसादी उपार्जयन्तीत्यर्थः, अहवा ते मांसास्मिणां गिरणुकंयं जीवेसु बुद्धसंज्ञिकं पावं सेवंति, तदोपम-
जानमानाः, अथवा जावंयं मंसखायेण पावं बज्झति तं च तुमं पावं अजाणमाणो, जहा एत्थ वधाणुमाणागतं घणं चिक्कणं पावं
बज्झति, तेण खणं ण, एवं कुशला दंदति तंमि मासादे, सुद्धे, मांमभयणोपदेमएण एवं तच्छमाणे कुव्वंति भुक्तिमीत्यर्थः मंस-
भक्षणे, वा अथवा 'मणं ण एतं सुद्धं, कुशला जाणका मनज्ञाना मणंपि न कुव्वंति ज्ञातपुत्रीया, वतीति एसा मंसमदोसंति बुइया
असच्चा, किल कम्मणो कर्तुः, स्यादुद्दिष्टं भक्तं, उच्यते-सन्वेसि ॥७०८॥ वृत्तं, पाणा पृथिव्यादयः तेसिणिकायं णिक्खिप्प, दंडो
मारणं, सहाचक्षेण सावजं पचनपाचनानुमोदनानि, यो वाऽन्येन प्रकारेण दंभनवाहनमारणा, दण्डं सावजं दोसं परिवज्जयित्ता
' तस्संकिणो ' वा, शंक ज्ञाने अज्ञाने भये च, ज्ञाने तावत्कथं जानमानः उद्दिश्य कृतदोषं तं गुह्मीयात्, अज्ञाने संकितो कंखो
वित्तिगिच्छासमावणो संक्रमणो, भए 'आहारुम्मणं भंते ! भुंजमाणे किं पगरेति ? उच्यते अडुक्रममगडीओ सिटिलवंधण-
वद्वाओ धणित०' एवंविधा संक्रा जेसिं ते भवंति तस्संकिणो इसिणो णातपुत्ता णातस्स पुत्ता ते भूताभिसंक्राए दुगुञ्जमाणा
॥७०९॥ वृत्तं, जम्हा भूतो भवति भविस्सति तम्हा 'भूते'ति, संक्रा भये ज्ञाने अज्ञाने च पूर्वोक्ता, इह तु भए द्रष्टव्या, तच्च
मरणभयमेव, मारेमाणेहिं इह परत्र च संकते विभ्यत इत्यर्थः, इह तावत्प्रतिवैरस्य संकते बंधवधरोहदंभणाणां च, परलोए णर-
गादिभयस्स, उक्तं च-"जो खलु जीवं उद्वेति एम खलु परभवे तेहिं वा अण्णेहिं वा जीवेहिं उद्विज्जति" इह लोके तु भयेण
'सन्वेसु पाणेसु'त्ति पाणा एगिंदियादिया आयुः प्राणादि, घाइणो घातयति निक्षिप्यते, एवं समणुणाते, 'तम्हा ण भुंजंति' तस्मा-
द्वाऽनुमत्याः कारणात् इहपरलोकापायदर्शनाच्च न भुंजंति 'तहप्पगारं' अन्यदपि जं साधुं उद्दिश्य तं कृतं 'एसोऽणुधम्मो, जहा लोए

अणुराणो धम्मो, उक्तं च—“यद्यदाचरते श्रेष्ठः” तथा “देशे २ दारुणो वा सिवो वा” एवमिहापि, अनु पश्चाद्भावेतिकृत्वा तीर्थकरगणधरेहिं वञ्चितमुद्देशितं, तदनु तच्छिष्याः अपि परिहरन्ति, अथवा अणुः सूक्ष्म इत्यर्थः, सूक्ष्मो धर्मो भगवता प्रणीतः स्तोत्रनाम्यतिचारेण बाध्यते शिरीषपुष्पमिव तदनुतापेन, संयताः साधवो, निगगंधधर्माण (धम्ममंमिं) ॥ ७१० ॥ वृत्तं, निगगंधसस धम्म एव येषां धर्मः तेन भवन्ति निगगंधधर्माणो, अथवा निगगंधो भगवानेव, गंधा अतीता अत्तां, चैरणभूतेण निगगंधेण तुल्यो जेसिं ते भवन्ति निगगंधधर्माणः, तत्सहधर्माणः इत्यर्थः, इमो इति प्रत्यक्षीकारेण, समाधिः समाधिः मनः-समाधानमित्यर्थः, अथवा मणस्त हि इहेव समाधी भवति, द्वन्द्वाभावात्, परमसमाधी य मोक्षो, ये पुनः पचनपाचनरता आरम्भ-प्रवृत्ताश्च तेषामनेकाग्रीभावः, कुतः समाधिः?, उक्तं हि—“स्नानाद्या देहसंस्काराः” समणे भगवं महावीरे इति खलु से भगवं महावीरे समन्तात् ग्रामोति, मोक्षमित्यर्थः, इहार्चनं श्लोकं च ग्रामोति, इलावा कथने, श्लोको नाम इलावा, कथं इलायते?, इहेव तावत् उराला किचिचणसहसिलोगा परिशुअंति इति खलु समणे ३, परचंमि सिद्धे बुद्धे, तथा वा “णवि अस्थि माणु-साणं” परत्र च श्लोकं ग्रामोति, इलावामित्यर्थः, यस्तु अनुद्धोऽशीलगुणोपेतः पचनपाचनाद्यारम्भप्रवृत्तः माताबहुलस्नानादि-शरीरसंस्कारग्रामादिपरिग्रहे व्याप्रियमाणोऽयमाधियुक्तः इहेति निन्द्यो भवन्ति यथा “ग्रामक्षेत्रगृहादीनां” तथाऽऽहुः—“यथाऽपरे संक्रथिका” भावबुधास्तु तच्छिष्या इलाद्या भवन्ति “नैवास्ति राजराजस्य तत्सु०” स एवं तान् शक्यान् सप्रपंचं निहत्य भगवतामेव प्रतिपत्तिमान् ऊर्ध्वज्वलद्भिर्धिग्जातिभिः परिवार्यापदिश्यते—भो आर्द्रक राजपुत्र ! मा तावद्बुद्ध, तावदस्माकं वेदसिद्धान्तं शृणु तद्यथा—आदिसर्गे किल विष्णोर्नाभ्यां समुत्पन्नं पद्मं नैककेसरकुलं, तस्मिन् ब्रह्मा समुत्पन्नस्तेन सृष्टमिदं जगत्, स मुखतो

ब्रह्मणोऽसृजत्, ततः शूद्रांस्त्रिवर्गपरिचारकान्, क्षत्रियान् सु०, एकमेव वर्णं परिचरन्ति, तत एव च श्रेष्ठोऽवाप्नुवन्ति, यस्मा-
च्चैवं तस्माद् ब्रह्मोत्तरं जगत्, तदेवं त्रयाणामपि वर्णानां ब्राह्मणा एव पूज्यतमाः, आह च—“ब्राह्मण एव जायते०” ते च द्रव्य-
क्षेत्रकालभावोपधानशुद्धेन दानेन पूजनीयाः, तत्तेनोपधानशुद्धेन गोहिरण्यसुवर्णधणादीनि देयानि, क्षेत्रशुद्धमपि स्वगृहेऽभ्यागत-
स्यानाविस्कृतक्रियस्य सुखासनासीनस्य, अथवा क्षेत्रशुद्धं पुष्करादिषु क्षेत्रेषु दीयते क्षेत्रमिदं विख्यातं, कालशुद्धमपि दर्शपूर्णि-
माऽमात्रास्यासु, तथा अन्येषु च सर्वेषु पर्वस्विति, तथा चाह—‘अतुष्याण्यत्रिरात्राणि, तीर्थण्यनभिगम्य च । अदत्त्वा काञ्चनं
गाश्च, दरिद्रस्तेन जायते ॥ १ ॥’ भावोपधानशुद्धमपि लोकप्रत्युपकारादित्यतः अदिन्न ए यदीयते तद्भावोपधानशुद्धं, अभावो,
भावस्तु पात्रमित्यर्थः, पात्रशुद्धमेव हि शुद्धिसुत्पादयति, अहन्यहनि दातव्यं, तत्र पात्रशुद्धिमधिकृत्योच्यते—सिंघायगणं तु
दुवे सहस्से ॥७१॥ वृत्तं, स्नातकाः शुद्धात्मानः, यज्ञादिषु पट्कर्माभिरताः, अथवा स्नातकादि इति वेदपारकाः प्रवक्तारः,
आह च—“समं न ब्राह्मणे दानं” ते यदात्मानं पात्रीकृत्य केवलं परानुग्रहार्थमेव परिगृह्णन्ति तदा दातारमात्मानं च तारयति,
तत्परिमाणं दुवे सहस्से, तेसु च एगदिणेन बहुएहि वा दिणेहिं दोगिण सहस्सेहिं पूरति जो भोजयतीति, बद्धानुलोभ्या भोजये-
जेति, येति दिणे दिणे, नेकतियं वा णितियं एगे अणेगे वा भोजावेति सदक्षिणे वा जपे य पौडरीकादी वा यज्ञं यजते, तत्फल-
प्रसिद्धये त्वपदिश्यते, ‘ते पुणखंधे सुमहज्जणिता’ ते इति ते ग्रागुपदिष्टाः द्रव्योपधानशुद्धेर्दानैः स्नातकब्राह्मणपूजयितारः,
पुनातीति पुण्यं, स्कन्धग्रहणात् सुमहत्पुण्योपचयं सम्यगुपार्जयित्वा, परं बह्वेद्रप्रजापतिविष्णुलक्षादिषु देवा भवन्तीति प्रद-
र्शनार्थः, यथा तावत्परसमये क्रियात्रयं गुणत्रयं समवायि कारणमिति द्रव्यलक्षणं, समयेऽपि इच्चेहि छहिं जीवनिक्काएहिं, वेदानां

नादो वेदवादो, वेद एव हि परं प्रमाणं, आह हि—“वेदाः प्रमाणं” एवं त्रयो वर्तमानमाश्रित्य, राज्यं गत्वा राज्याभिषेकं प्राप्य इष्टेभ्य स्नातकेभ्यः ब्राह्मणेभ्यः गोहिरण्यादीनि दानानि त्यजस्व ग्रयच्छस्व, आह च—“यान् यान् कामान् ब्राह्मणेभ्यो ददाति तान् कामान् प्रजनोपयुक्ते” यज्ञांश्च भूहिरण्यदक्षिणां यजस्व, आह च—“जहत्ता विउले जण्णे” तदेवं श्रेयसीमवाप्स्यति, तत्कथं?, यदा होतानि यथोद्दिष्टानि धर्मसाधनानि अभ्युदयिकं धर्ममुद्दिश्य करोति तदा नापवर्गमवाप्नोति, यदा त्वपवर्गमुपदिश्य धर्मसाधनेषु वर्तते तदा अपवर्गमवाप्नोति, तदेवं स्वर्गापवर्गफलं वेदानां धर्मं प्रतिपद्यस्व, किं तैजिनैः संयमपुरस्सरैस्तपोभिः अपार्थक्ये राचीर्णैः?, तानेवं जाल्यादिमदोद्धतां संसारमोचकतुल्यधर्मं भगवानार्द्रऋ उवाच—यद् ब्रूत जातिशुद्धा पट्कर्मनिरताश्च शीलमन्तरेणापि स्नातका ब्राह्मणा भवन्ति, कथं?, व्याधकोपाख्यानात्, आह हि—“सप्त व्याधा दशार्णेषु” तथा च “सद्यः पतति मांसेन” किंचान्यत्—“वर्णप्रमाणके”, अथवा पञ्चभिरिमैः कारणैः ब्राह्मणत्वं न घटते, तद्यथात्र—“जीवो जातिस्तथा देहः” एवं च श्लोकः, किंचान्यत् “विद्याचरणसंपन्ने” तथा चाहुः “न जातिर्दुष्यते राजन्” यस्यभिप्रेतं ‘यजनोदिप्रवृत्ता ब्राह्मणा भवन्ती’ति (तन्न) कस्माद्विसकत्वात् यज्ञस्य, आह हि—“पद् शतानि नियुज्यते” न च हिंस्रान् भोजयमानस्य स्वर्गोऽपवर्गो वा भवति, तन्नोदाहरणं लोकमिव। सिणायगाणं तु दुवे सहस्से ॥७१२॥ वृत्तं, स्नातका ग्रामारण्या वा विडालमूषकादिमांसाशिनः किलाहारकाः स्युः, ते स्नातकत्वे सति क्षुदाचाः परिमाणंता च द्वे सहस्रे णिति ए निचि-दिणे दिणे वा दो सहस्साणि अधिगाणि वा कुत्सितं रौतिलीयते वा मार्जारा ‘से गच्छति लोलुवसंपगाढे’ एवं हि सपापो लोलुपः स्वाभाविकैः शीतोष्णाभिः परस्परोदीरितैः संक्लिष्टा-सुरोदीरितैश्च दुःखैर्भूमिगता अभिगता लोलुप्यन्ते लोलविजंते वा भृशं गाढं तीव्रं, एवं शीताद्याः स्वाभाविकाः परकृता वा तीव्रा-

नुभावा येषु अनु पश्चाद्भावे जेहिं अणो सत्ता दुःखेहिं ताविता ते पच्छा दुःखमनुभवंतीत्यनुभावः णरकः उक्तः, पठ्यते च-तीत्रा-
मितात्री, तिव्वं अभितावेति जे चिति ततोऽधीको अभितावो जेसु णरएसु ते तिव्वामितावा णरका तीत्रमित्येकोऽर्थः, सेवितो,
जहा सो कुललभोजी णरगं गच्छति जणिका ते वराते मारेमाणा, ये चान्ये पापके तृणकाष्ठगोमयाश्रिता संस्वेदसिताः महीसिता
चेव कृष्णादिषु च कर्मसु वर्त्तमाना बहून् जीवान् घातयन्ति ते च विषयोपभोगदृष्टान्तसामर्थ्याद्विसामेव प्रज्ञापयन्ति ब्रुवन्ति च,
“आततायिनमायातं, अपि वेदान्तगं रणे। अहत्वा बह्वहतो वा, हत्वा पापात्प्रमुच्यते ॥१॥ तथा च शूद्रं हत्वा प्राणायामं जपेत्,
विहस्सतिकम्मं वा कुर्यात्, यत्किञ्चिद्वा दद्यात्, तथा ‘अनस्थीकानां शकटभारं मारयित्वा ब्राह्मणं भोजयेत्’, एवं ते हिंसकं धम्मं देशं तो
जहा कुलाला कुलपोसगा य णरए पच्चयन्ति एवं तेवि द्विजा हिंसकत्वात् कुलाला एव नरकं वञ्चति, जेवि तेसिं देति तेवि कुलपोसगा,
इह सह तेहिं णरगं वञ्चति। त एवं दयावरं धम्म ॥७१३॥ वृत्तं, दूसेमाणो दया परा जस्स दयापरः, दमो वा दया वा वरा
जस्स स भवति दयावरः, यः किल आततायिनमायातं न घातयति सो णरगं गच्छति, बहावहं धम्मं वधा पराः वधादिति
पंचमी, वधाद्धि परो धर्मः, कथं?, आह हि-“हत्वा स्वर्गे महीयति” तथा चाह-“अपि तस्य कुले जायासदो” ण उ तमेवं
वधावधं पसंसमाणा एगंपि जे भोजयती कुशीलं, प्रगाहस्य ग्रहणं कृतं भवति, यत्रायं पाठः-‘दयावरं धम्मं दुगुंछमाणो’ वधावधं
पसंसमाणा एगंपि’ अथवा दया परिगृह्यते, दयावरं धम्मं दुगुंछमाणा, वधावधं धम्मं पसंसमाणा, एवं प्रकारा दया एगंपि भोज-
यति कुशीलं, किं बहुए?, कुत्सितं शीलं कुशीलः हिंसायाश्चद्वारप्रवृत्तको हिंसकधर्मोपदेशको, अणिधो णिधं णाम अयः उस्सितं
अधिकारं, दुरुत्तरं नरकमिति वाक्यशेषः, अन्तकाल इति मरणकालः। तानेवं बह्वत्रतिनः प्रतिहत्य भगवानार्द्रको भगवन्तमेव प्रति

प्रातिष्ठत्, अथैनं विदं त्रिदण्डकुण्डीय जात्र पविचिगिहत्थगता परित्राजकाः परिवार्य उभयपक्षाविरुद्धाभिराशीभिर्दण्डमाणा एव-
मूचूः—भो भो आर्द्रक राजपुत्र ! इदं तावदस्माकं सिद्धान्तं शृणु तद्यथा—‘तमः खल्विदमग्ने आसीत्’ अव्यक्तमित्यर्थः, तस्मा-
दव्यक्तत्वात्तन्मित्रेन्द्रियभूतानां प्रादुर्भावः, आह हि—“प्रकृतेर्महांस्ततोऽहङ्कारस्तस्माद्गणश्च षोडशकः। तस्मादपि षोडशकात्पञ्चभ्यः
पञ्च भूतानि ॥१॥ इत्येतच्चतुर्विंशकं क्षेत्रं, पञ्चविंशतितमः पुरुषः, तत्र न किञ्चिदुत्पद्यते विनश्यति वा, किन्तु केवलमभिव्यज्यते
तमसि प्रदीपेन घटः यथा, भूमिदेशद्विगोदाद्वा मूलोदगादीन्यभिव्यज्यन्ते, एवं प्रभवः, संहारकाले च यद्यस्मादुत्पन्नं तत्तत्रैव
लीयते इत्यतः सत्कार्यं, भवतामपि च द्रव्यार्थतया नित्याः सर्वभावाः, इत्यतः सत्कार्यपरिश्रहः एव यथाऽस्माकं, स्वरूपं चैतन्यं
पुरुषस्य नैःश्रेयसिके मोक्षे इत्यर्थः, न त्वभ्युदयिके इष्टविषयप्रीतिप्रादुर्भावात्मके, अनैकान्तिको वाऽसौ य नियमलक्षणो धर्मः,
तत्र पञ्च यमाः अहिंसादयो भवतामपि पञ्च महाव्रतानि पञ्चयमो धर्मो, नियमोऽपि पञ्चप्रकार एवेन्द्रियनियमः, ‘अस्मि सुष्टिच’ति,
यथा भवंतोऽस्मिन् स्वधर्मे यमनियमलक्षणे एवं स्ववस्थिताः एवं वयमपि स्वे धर्मे यमनियमलक्षणे स्थिताः, न फलगुणकलकुह-
काजीवनार्थं लोकप्रत्ययार्थं वा ‘एसकाले’ति यावज्जीवा, न एवं तावदावयोरविशेषः, किंच—आचारशीलं २ तत्राचारः यथा भवतां
युगमात्रान्तरदृष्टित्वं एवमस्माकमपि, यथा रजोहरणं प्रमार्जनार्थं एवमस्माकमपि केसरिका, यथा वचो वाक्यमिति एवमस्माक-
मपि मौनानां नात्युच्चैर्भाषणं वा, अथवा शीलं भद्र मृदुस्वभावता आक्रोशमत्सरो वा, बुद्धिं बुद्धिं, ज्ञानमुपदेश आचारः शीलं
यस्य ज्ञानस्य तदिदमाचारशीलं, अथवा ज्ञानमिति भवतामपि चैतन्यात् अनन्य आत्मा, तदेवं सर्वमविशिष्टं ‘ण संपराए विसेस-
मत्थि’ चशब्दः समुच्चयार्थः, किं समुच्चिनोति ?, पूर्वोक्तकारणानि ‘दुहतो वि धम्ममि समुद्धियामो’ यथा एतेष्वपि अविशेषः एवं

संपराइतोवि, संपरीत्यासिन्निति सम्परायः स च संसारः भवतामपि संपरत्यात्मा अस्मान्मपि कारणात्मा संसरति, आह हि—
संसरति० वेदयन् मुञ्चन् सर्वथैवाविशेषः कस्मात् ? परमात्मनोः संसारित्वात्, उक्तं हि—अवत्त रूढं पुरिसं महंतं ॥७१५॥ वृत्तं,
अव्यक्तं रूपं यस्य स भवत्यव्यक्तरूपः, पंच तन्मात्राणि बुद्धिर्मनोऽहङ्कार इति पुरं, अथवा से शरीरं पुरं तस्मिन् पुरे शयत
इति पुरूपः, ‘महन्त’ इति सर्वगतः, सर्वथा वा प्रकृत्या गतः, सनातनः पुरातन इत्यर्थः, आह हि—‘अजो—नित्यः शाश्वतो यो न
क्षीयते घटवत्’ इत्यतः कृतो—‘नैनं छिदन्ति शास्त्राणि’ अत्र गतिप्रजनकान्त्यशनखादनेषु, अक्षयोऽपि कश्चिद्वायति परमाणुवत्,
परमाणुर्वयति गच्छतीत्यर्थः, आह हि—‘अच्छेद्योऽयमभेद्योऽयं’ से मव्यपाणेषु स सव्यगतोऽसौ सर्वप्राणाः करणात्मानः, अथवा
आयुरिन्द्रियशरीरबुद्धिपाणा, ‘से’ इति तस्यात्मनो निर्देशः, सर्वत इति सर्वांषु दिक्षु, सर्वकालं च नित्यमित्यर्थः, आह हि—‘सर्वं
सर्वत्र सर्वकालं च’ नित्य इत्येको विशिष्यते, सर्वकारणात्मनान्यः, यथा चन्द्रमाः सर्वग्रहनक्षत्रताराभ्यो वर्णप्रमाणसंस्थानलक्ष्म-
लक्ष्मीप्रभाकान्तिमौम्यतादिभिर्विशिष्यते एवमसावपि परमात्मा कारणात्मभ्यो विशिष्यते, सांख्यप्रक्रियाचारः, अथवा वैदिका-
नामयं सिद्धान्तः ‘अव्यक्तरूढं पुरिसं महंतं’ तेषामेक एव परमात्मा, शेषास्तु तत्प्रभवाः, आह हि—‘यस्मात्परं नापरमस्ति किञ्चित्’
स एव च सनातनोऽक्षयो अव्ययश्च पूर्ववत्, ‘सव्वेषु पाणेषु’ कथमिति ? ते उच्यते—यथा हिमहम(पट)लविप्रमुक्तत्वात् भूरि-
तेजसाऽऽदित्यविम्बाद्रश्मयः सर्वतो निस्सरते, निःसृत्य च तमेव पुनः प्रविशन्ति, न च तस्यावाधो कुर्वन्ति, एवं सर्वात्मनस्त्रिका-
लावस्थिताः कूटस्थानिस्सरन्ति निःसृत्य च तानि स्वकर्मविहितानि शरीरानि निवर्तयित्वा सुखदुःखादि चानुभूय पुनः पुनस्तमेव
परमात्मानं प्रविशन्ति, एतच्च सूत्रं सांख्यवैदिकयोस्तुल्यं व्याख्यायते, नैके परमात्मानो, वेदिकानां तु एकः, सांख्यवैदिकयोः प्रक्रि-

यावादः, तदुत्तरं तु यदि सर्वगत आत्मा सांख्यानं एवं न म्रियन्ति न संसरन्ति ॥७१६॥ वृत्तं, 'मृद् प्राणत्यागे' असर्व-
गतस्य हि प्राणत्यागो युज्यते, यथा-देवदत्तः स्वगृहं त्यक्त्वा अन्यत्र गच्छति, न चैवं सर्वगतस्य शरीरादिप्राणत्यागो युज्यते,
असर्वगतस्यैव संसारो घटते देवदत्तवदेव, न सर्वगतस्यैव, सर्वगतस्य न तु किञ्चिदप्राप्तं यत्र गच्छतीत्यतः संसारो न घटते, किंच-
'ण वंभणे खत्तिय वेम पेसा' तत्र ब्रह्मणोऽपत्यानि बृहन्मनस्त्वाद्वा ब्राह्मणाः, क्षताच्चायन्तीति क्षत्रियाः, कलादिभिर्विशन्ति लोक-
मिति वैश्याः, प्रदेशास्पृष्टा श्रावन्तोऽन्येषात्मात्मनां प्रदेशास्पृष्टः, तत्र कथमवसीयते यथा तुल्ये चात्मानि शरीरं तनुः शेषणा-
मित्यपसिद्धान्तः मल्लदासीवत्, यथा मल्लदासी सर्वेषां मल्लानां सामान्या एवं ब्राह्मणशरीरमपि सर्वेषां क्षत्रियविद्वद्राणां सामा-
न्यमिति, यथा ब्राह्मणं शरीरं तथा क्षत्रियविद्वद्रशरीराण्यपि सर्वात्मनां समानीत्यतश्चातुर्वर्णं न घटते, किंच—'कीडा (य)
पक्खी (य) सरीस्सिवा (य)' सर्वगतत्वे सति अयं कीडोऽयं न कीड इति न घटते, तदेवं ब्राह्मणशरीरवत्समानः सर्वः, एवं
पक्खी वा, सर्पन्तीति सर्पः नरः, अथवा देवलोकैषु भवा देवलौकिका अमरा इत्यर्थः एतदेव चोत्तरं एकात्मकवादवैदिकानां,
किंच-एकात्मकत्वे च सति पितृपुत्रादिरिति वार्ता न घटते, तत्सर्वज्ञप्रामाण्यात्सांख्यज्ञानप्रामाण्यात्, ब्रह्मापि च किल सर्वज्ञः,
तेन चोक्तं—“यस्मात्परं नापरमस्ति किञ्चित्” तत्कथं केवलज्ञानदृष्टमनृत भविष्यति इति ?, उच्यते—नैव ते केवलिनो भवन्ति, कथं ?,
अनन्तत्वादर्थित्वात्, स्रवं त्वदृष्टमिति ?, उच्यते, ननूक्तमेवं 'न मिज्जति ण संमरति', वैदिकानामपि एकात्मकत्वे च ये केवलज्ञानेन
लोकमज्ञात्वा जहा बृहादीभिस्तीर्थं प्रवर्त्तयन्ति तेषां कथं वाक्यं प्रमाणं स्यादिति, अथ स्रवम्-लोयं अयागिन्तिह केवलेण
॥७१७॥ वृत्तं, लोको नाम द्रव्यक्षेत्रकालभावानां यथावस्थितिः तं लोकमज्ञात्वा तेन येन धर्मं कथयन्ति अजाणमाणा णासन्ति

अप्पाण परं च णट्ठा जहा अन्धो देशकोऽध्वानं अप्पाणं परं च णसेति एवं तेवि, जे पुण लोको विजाणाति च केवल्लेण-केवल-
ज्ञानेन 'पुण्ये'ति-पुणेण 'नाणेण' ज्ञानेन 'धम्मं समनं च कहंति जे उ' समस्तो नाम सर्वैर्वचनीयदोषैर्विमुक्तः, जहा देसिओ
जाणओ अदिसामूहो णरो येमं अकुडिसं मगं अवतारेऊण जहिच्छं देसं सम्मं वा णयति, एवं तेवि केवल्लेणाणेण भगवन्तो तित्थ-
गरा अप्पाणं परं च संसारसमुद्दमहाकान्तारातो तारंति, सर्वगतत्वे सत्यात्मनि जे गरहियं ठाणमिहावसंति ॥७१९॥ वृत्तं,
गरहितं-निन्द्यं जातितः कुलवत्थ, तत्र जातितश्चाण्डालाः कर्मतश्चाण्डालत्वेऽपि सति ये सौकारिकाश्च, स्थानं वृत्तं कर्मेत्यनर्थान्तरं
आवसन्ति उवजीवन्ति, चरणं वृत्तं मर्यादित्यनर्थान्तरं, चरणेण उव्वेति, तदपि जो जातितो वृत्तश्च, जातितो मिथ्यादृष्टिः लोकः,
समता चाह्वणः परित्राज् व्रजितः, एतदुभयमपि भवन्मते नैव, उदाहरंति हि उदाहरणं भवति, अथार्थापत्तिः एतदापद्यते सर्व-
गतत्वे सति सर्वात्मनां समतेति, समता समं तुल्यमित्यर्थः तुल्याहृतद्रव्यवत्, सति एति बुद्धीए, एवंप्रकाराए सर्वगत आत्मेति,
सत्तीएत्ति वा एगहुं, 'अथाउसे विप्परियासमेव' अथ इत्यानन्तर्ये, सर्वगतत्वे सति सर्वात्मा निकृष्टोत्कृष्टयोः समता इत्यर्थः,
'आउसे'त्ति हे आयुष्मन्तः ! विद्धो योगो विपरीतो असौ विपर्यासः, विपरीत इत्यर्थः, कथं ?, सर्वगतत्वेन चेदानीं निकृष्टो-
त्कृष्टानां साम्यं भविष्यति, अथवा संविदधिगमो ज्ञानं भाव इत्यनर्थान्तरमिति कृत्वा विपरीतभात्रमेव सर्वगतग्राह इत्यर्थः, अथवा
विविज्जास इति मत्तोन्मत्तप्रलापवदित्युक्तं भवति, तावन्न चैतत्स्यात् सर्वगतत्वे सति सर्वात्मनां, निकृष्टोत्कृष्टानां तुल्यत्वे च सर्व-
गतमित्यन्यथा वा का प्रत्याशा ?, एतदेवोत्तरमेकात्मवादिनामिति, एवं सांख्यान्निर्लोभ्य भगवंतमेव प्रति तिष्ठतमार्द्रकं केचि-
दतिदीर्घश्मश्रुनखरोमाणो जटामुकुटदीप्तशिरसो धनुष्पाणयो हस्तापसाख्याः परिवाजोऽभ्येयुः, भो भो ! क्षत्रियकुमारः आर्द्रक !

तिष्ठ तावदीपतरं इमामस्माकं सिद्धान्तोदितं पुष्करचर्यां शृणु, श्रुत्वा रोचयिष्यसि यास्यसि वा, तत ईषद् व्यग्रस्थिते राजपुत्रे पञ्चशतपुरुषपरिवारे हस्तितापमानां वृद्धतमस्तमुवाच, वयं द्वादशाग्रात् अभ्युदयार्थिनः सुमुख्यो हस्तितापसा वा इति वाच्या महा-
जनेन, ते च वयं परमकारुणिकाः मन्वेपु, वने हि वमतां मूलस्कन्धोवधात् आहारार्थः सुमहादोष इति मत्वा तेण संवच्छरेणावि-
य एगमेगं ॥७२०॥ वृत्तं, संवसन्ति तस्मिन्निति संवत्सरः, एकैकमिति वीप्सा एकैके, मासे एकैके 'वाणेण' सरेण विमलित्तेण
वा ममं धंतुत्ति मारेउं, महागजंति गर्जते वा गजः महाक्रायं महागजं मत्तं मज्जमाणं गंधा, सेसाणं जीवाणं सेयत्थि विजा,
वणस्सत्तिकाइयमूलपत्रपुण्यफलप्रवालाङ्कुराद्या स्थाना जङ्गमाद्य मृगाद्या, दयानिमित्तं, मांसमास्वाद्य स्वां वृत्तिं परिकल्प-
यामः। खंडोखंडि काउं समे भागेसु कवल्लूरं पळ्ळेऊणं खायामो, एवमेगेण जीवधातेण सुवहु जीवे रक्खामो, जे पुण वणतावसा-
वहुणि कन्दफलाणि धातेंति ते दिणेण गामधातं करेंति, न चाशरीरो धम्मो भवतीत्यतः अल्पेन चहु रक्थामः वणिजवत्,
जं पि तदर्थं किञ्चित्पापं भवति तदपि आतावणोवधासजापव्रत्ताचर्यैः क्षपयामः, विद्वच्चामिन्नेणाप्युक्तं—“शक्यं कर्तुं जीवता कम्म-
पापं” णणु च तुम्हेवं पडिक्कणादिकाउस्समेगेण सोधधा, अयं चास्माकं स्मृतिविहित एव हस्तितापमधर्मस्तमेनं प्रतिपद्यस्व आगच्छ,
तानेवं द्रुवाणान् आर्द्रक आह—संवच्छरेणावि य ॥ ७२१ ॥ वृत्तं, एकतरं प्राणिनं हस्तिनं, सा हिंसा, ततो अणियत्ता अणि-
पत्तिदोसा जिब्भिभदियदोसाओ य, किंचान्यत्—जा सा जिधांसा सा रौद्रता, कथं हस्तिनि परं मग्गमाणा मंसलोलुपा अत एव
हेतुउ हिंसा एक्का चेव णरगपज्जन्ता, किंवा सेसाण जीवाण दयदुताए'चित्तं ण भवति, सो हत्थी
विद्धो उप्फडितो वणस्सत्तिकाए हरते गुच्छगुमादीए पेळे तणाति महंते व रुक्खे भंजति, कुंथुपिप्पीलिकादिए य जाव पंचिदिए

पेच्छेति, जे य मंसं पयंता सुंठीए चुल्लीसु वा अग्निमंथेण वधए, उक्तं च-“तण रुद्धगोमयमाहणस्मिया संसेदसिदा मड्डिस्सिता चेव” एवं सेसाण जीवाण लग्गह पाणातिवाते, सिया यथैव, सादेतत् सर्वमपि तं सह हस्तिवधेण जे य अणो य पडंतो मारेति एगे य-डज्झंति, सर्वमेतं थोवमुच्यते, गिहिणोवि ते य बहुजीवे जे न मारंति, कथं ? ते लोगं सर्व-जीवेहिं ओतप्रोतं, सो य गिही तिरियरोए वसति, उड्डलोए अधोलोए य न मारंति, एवं जाव-जंबुदीवे भरहे मगधाए सणगरे, ते छन्विसे खेत्ते वा, एवं सोऽपि नाम धार्मिकः । किंच-संवत्सरे ॥७२२॥ वृत्तं, प्राणं हस्तिनं, श्रमणव्रतानि अहिंसादीनि तानि किलास्य हस्तितापसस्य श्रमण-व्रतानि सन्तीति श्रमणव्रती, तुर्विशेषणे, किंच मारयति च कस्येदं हास्यं न स्यात् ? ‘आताहिते’ आत्मनः अहितो य, एवं परू-वंते आयरिचं च, सो नड्डो अणंपि नासेति, जहा सो दिसामूढो अणो य देसिए नासेति, अणारिओ दंसणाओ चरित्ताओवि प्रागेव ज्ञानतः, ण तारिसं धम्मं हिंसकं केवल्लिणो भणंति करंति वा, किं व्रते ? वड्ढा केवली, तेन तदुपदिष्टं हस्तितापसव्रतं, तदुच्यते-ण तारिसे केवल्लिणो भवंति करंति वा, जे हिंसगं धम्मं पणवेंति तिलोति, सा जेण गो तिण्णा अण्णत्तेसु च, सो नड्डो अणंपि नासेति जहा हाणिक्कताणि, एवं वड्ढवड्ढिः संसारमोचकैवैदिकादीनां पक्षसिद्धिः प्रसाधिता भवतीत्यन्यथा वा का प्रत्याशा ? इत्येवं तांस्तापसान् प्रतिहत्य भगवत्तमवसरगमेव प्रति प्रतिष्ठते, तत्थ य आरणो हस्ती णवग्रहो आलाणखंभे चद्धो सण्णी, तं जणसदं सुणेति, जहा एसो अहओ रायरिसिपुत्तो णियआलाणाणि भंजिऊण तित्थगरसमीवं पड्डो, परतिस्थिए पडिहणिऊण, लोएण अभिथुन्वमाणो पुप्फंजलिहत्थएण अचिजमाणो वंदिजमाणो गिरवेक्खो हतपच्चत्थिपक्खो वच्चति, अहो धण्णो य, तं जइ अहंपि एतस्स पभावेणं इमाउ वंधणाओ मुचेज्ज तो णं वंदिज, वंदिचा णमंसिचा णियगवणं पाविऊण संजूहे णागस्स वड्ढहिं लोड्डएहि य

बहुहिं कलमेहिं हत्थीहि य २ बहुहिं उज्झारएहि जाव सच्छंदसुहं विहरेजा, एवं चिंतितमेव एव तडतडस्स बंधणां छिणां, छिण्णबंधणो ऊसितहत्थो भगवंतमार्द्रकरिपितेण संपत्थितो, पच्छा लोएण भीतेण कलकलो कओ, हो हो अहो ! आर्द्रकराज-पुत्रो इमिणा दुट्ठहत्थिणा मारिज्जित्तिकाऊण, इच्चं भाणिऊण भयसंभंतो सन्वओ समंता विप्पलाइतो, तते णं सो वणहत्थी भत्ति-संभमोणवगहत्थो णिच्चलकणकओलो विणयणउत्तिमंगो धरणितालणिम्मिगतजंत्तो आर्द्रकराजपुत्रस्य पादेसु णिवडितो, मनसा चेव इणमववीत्—‘भद्रं ते भो आर्द्रकरायरिसि यथाऽभिलपितान् मनोरथान् प्राप्नुहि, बंधनाद्विप्रसक्त’ इत्येवं मनसा उत्त्वा यथेष्टं वनं प्राप्तवान्, तत्सुमहान्तं प्रभावं दृष्ट्वा लोकस्यातीव तपस्सु सविस्मया भक्तिर्बभूव, एताए एव वेलाए सेणिओ राया भट्टारक-पादसमीवं वंदिउं पत्थितो किमेयंति पुच्छति, गहियत्थेहि य से महामतेहि य भिच्चेहि य पउरेहि य कथितं, जहा सो सव्व-लक्खणसंपण्णो आरण्णो हत्थी चारिं पाणियं च अणमिलसमाणो आर्द्रकस्य रायरिसिस्स तत्रप्पभावेण बंधणां छिदिऊण अदयं रायरिसिं वंदिऊण पलाओ, पच्छा सो सो णियराया तं सोऊण जणकलकलं अविम्हयं अहरायपुत्तं वंदिऊण णमंसित्ता एवं वदासी-अहो भगवं दुक्कराणि तपांसि महानुभावानि च, कथं ? तपसा तप्यते पापं, तप्तं च प्रविलीयते । देवलोकोपमानानि, भुंजंत्य-प्सरसः स्त्रियः ॥ १ ॥ विन्यस्तानि हि पुण्यानि, येषां तपः फलं ततः ॥’ सेणिओ ब्रवीति, णणु भगवत एव दुक्कराणां तपमां प्रभावादसौ वनहस्ती आयसानि शृङ्खलवन्धनानि शस्त्ररपि तीक्ष्णैर्दुच्छेद्यानि छित्त्वा यथेष्टं वनं प्रयातः, इत्यहो दुक्करं, आर्द्रक उवाच—‘ण दुक्करं वा णरपासमोयणं, गयस्म मत्तस्स वणम्मि रायं । जहा उ चत्तावल्लिएण तंतुणा, सुदुक्करं मे पडिहाइ मोयणं ॥ १ ॥’ इत्येवमुत्तवा भगवत्समीपं प्राप्यार्द्रकः ताणि पंच सिस्ससताणि भगवतः शिष्यतया प्रददौ, भगवानपि च तान् प्रवाज्य

तस्यैव तान् शिष्यान्नुज्ञातवान् । बुद्धस्स आणाएँ इमं समार्धिं ॥७२३॥ वृत्तं, कतो स बुद्धो ? ननु भगवानेव वर्द्धमानः, आह-अज्जवि सो ताव भट्टारगं ण पेच्छति तो कंहं तस्स आणाए बुद्धो वट्ठति ? उच्यते-ननूपदिष्टानि महाध्ययनानि, अनागतं चेव तेण भट्टारकेण णातं जहा आर्द्रको नाम तत्सभीपं एतो अण्णउत्थिए हंतुं विहरिस्सति, बुत्तो य समाणो एताणि एरिसाणि उत्तराणि दाहितित्ति तेण भगवता भासितं, गणधरेहिं तु सुत्तीकृतं, उक्तं च-“अगागतो भासियाणि” कायेति अतिक्रंतं एवमिणं, अथवा प्रत्येकबुद्धो सो तेण पुनं एते अत्था आगमिता, तेण तेसिं अण्णउत्थियाणं तमुत्तरं देह, इच्चेवमेसा भगवतो पुण्वतित्थ-गराणं च समाधी बुत्तो, एत्तो तिविधो दंसगादि, तत्थ विसेसेण दंसणसमाधिणा अधिगारो बुच्चति, जेण मिच्छदिट्ठीसु पडिहतेसु संमत्तं थिरीहोति, सति य संमत्ते णाणचरित्ताइपि होंति, ओस्स समाधौ त्रिविधेऽपि सुट्ठु स्थित्वा वा, तिविधेणपि मणमा वयसा कायसा, मणसा तावत् ण मिच्छदिट्ठीए समणुण्णाति तिणिण तिसट्ठाणि पावादिदंसताणि, जेसिं एतेसिं पंचण्हं गहणेण सन्वेसिंमिपि गहणं कतं भवति, ते सन्वे असन्भावत्थित्ते मण्णति, वायाएवि पडिहणति, कायेणवि तेसिं अबुट्ठाणाति वा अहो सन्मार्गाव-स्थिताः यूयमिति हस्तपरिवर्त्तनादिभिः क्षेपैस्ताभिरासत्करोति, एवं अण्णाइपि साङ्ख्यैवैषिकबौद्धादीनि तिविधेण करणेण गच्छति गरहति, इच्चेतानि तिणिण तिमट्ठाणि कुप्पावयणाणि य सताणि मिच्छादंसणसमुदोहमिति जलं, मिच्छा-दंसणे हि तस्मिन् मिथ्यादर्शनसमुद्भवो भवतीति कारणे कार्यवदुपचारो, महाभावो महोश्वासो भावो, यश्च महाभावोऽयः महंतो वा भवौघो यथा मिथ्यादर्शनो घन्तरित्ता संमत्ते ट्ठाति एनं अन्नाणौघं भवकारणं तिकाऊण तं तरति, अचरितोघं संवरणावारूढो तरिअ आदानवत्ति, आदीयत इत्यादानं, एतान्येव ज्ञानदरिमणचारित्राणि आदानं, मुमुक्षोः कम्मं उदीरेज्जा कथयेत्यादि, उक्तं-“अट्ठिते

ण ठवेति परं" तथा चोक्तं—'गुणसुद्धितस्म वयणं०' इति त्रयीमीति अज्जसुधम्मो जंजुसामी भणति, इति उदाहरेज्जासिति सुधम्मो, परोपदेशाच्चैवं त्रयीमि ॥ इति आद्रिकीयाख्यं पष्ठमध्ययनं समाप्तम् ॥

साम्प्रतं णालंदइजं, तस्म संवंधो, अहे आयासुत्तं वुत्तं, इमं सावगसुत्तं, यत्राक्षेपपरिहारैः श्रावका वर्ण्यन्ते, अथवा प्रायेण आयारे सुयगडे य हेड्डा साधुसुत्ताइं वुत्ताइं, इह तु सावगधम्मअधिगारो, कथं?, सावयस्स साधुमूले धूले पाणातिवाते पच्चक्खलायंमि सुद्धमा णाणुजाणति, अथवा छट्ठे अण्णउत्थियएहिं मह वातो, इह तु सत्तिस्थियएहिं, सूत्रस्यापि सूत्रेण 'आदाणवंधं धम्मं उदाहरंजा', सो य धम्मो दुविधो—साधुधम्मो अ, साधुधम्मो पंचमछट्ठेसु वुत्तो, इह तु सावगधम्मो इत्युक्तः सम्बन्धः, णामणिक्कणे णालंदइजं, णालंदा, नगरत्थेति, आह च—'गतं न गम्यते किंचित्, अगतं नैव गम्यते । गतागतविनिष्ठं, गम्यते' तमेवायं, अकारो वर्त्तमानमेवार्थं प्रतिपेधयति, यथाऽघटः, माकारः क्रियानिपेधकः यथा मा गच्छ, मा कुर्वीत, आह च—'मा कार्पुः कम्माणुचिन्ने परो' मा गीत तिष्ठंतं, अन्योर्ध्वजातिधर्मात् स्वात्मानं वधत, शान्तं वा, नोकारस्तु प्रदेशं प्रतिपेधयति, म च त्रिष्वपि कालेषु, यथा नो अहमेवं कृतवान् नो करोमि नो करिष्यामि, तदुपयोगस्तु नो सदाऽऽसीत्, इदानीं नकारस्त्रिकालविषयी, नाहमेवं कृतवान् न करोमि न करिष्यामि, आह हि—'नास्मिस्तुष्यति काष्ठानां०' उक्तो नकारः, इदानीं अलंशब्दस्य व्याख्या, अत्र गाथा—णामअलं ठवणअलं ॥२०१॥ पर्याप्तिभूषणवारणेषु, अत्र गाथा—पज्जत्तीभावे खल्ल पढमो वीओ भवे अलंकारे ॥२०२॥ पर्याप्तौ ताव अलं देवदत्तो यज्जदत्ताय, अलं केवलज्ञानं सर्वभावोपलब्धौ, अलं च श्रुतज्ञानं उपलब्धौ, भावे त्वेवं, उक्तं च—'द्रव्यास्तिकन(ह)या-रूढः, पर्यायोद्यतकार्षुकः। युक्तिसन्नाहवान् वादी, अ(ग्र)वादिभ्यो भवत्यलं ॥१॥' विभूषणेऽपि, अलंकारैः अलंकृता स्त्री, वर्त्तमानेन

अलंकृतं नभश्चन्द्रमसा, उक्तं च—‘भवतस्त्वलमेव संस्तवेन’, वारणेऽपि अलं, अलं तैवेहिं, अलं प्राणातिपात्रेन यतः इहामुत्रा-
पायाः, उक्तं च—“अलं कुतीरिह पदुपासितैरलं वितर्काकुलाहलैर्मतैः। अलं च मे कामगुणैर्निपेवितैर्मयं क्रम ये हि परत्र चेह च
॥१॥” अत्र प्रतिपद्येऽलंशब्देनाधिकारः, अत्र गाथा—पडिसेहणगारस्सा इत्थिसेहण चैव अलसद्दो० ॥२०३॥ स्त्रीलिङ्ग-
मेतत्, रायगिहे णगरंमि णालंटा णिवासिणां देति विमं सुखाद्योश्च इत्यतो णालंटा, वहिर्नगरस्य बाहिरिका, णालंटायां भवं
णालंदइजं, अत्र गाथा—णालंटाए समीवे ॥२०४॥ ‘पासावच्चिजे’ पश्यतीति पार्श्वः तीर्थः पामस्म अवचं पामावचं, नासो
पार्श्वस्याभिना प्रवाजितः, किन्तु पारम्पर्येण पार्श्वपत्यस्यापत्यं पामावच्चिजं, स भगवं गौतमं पासावच्चिजो पृच्छिताइओ अज-
गौतमं उदओ, जहा-तुवं सावराणं त्रिरुद्रं पच्चक्खाणं, पुच्छा गतो उत्तमं, चोरगहणविमोक्खणता, तथा च—इह खलु गाहा-
वतिपुत्ता वा धम्ममवणवत्तियाए एज वा, से तां जाव सच्चैव से जीवे जस्य पुट्ठिं दण्डे अणिक्खित्ते इदाणि णिक्खित्ते, एवं
परियागावि, तह दीहाउअ, अप्पाउअ समाउअत्ति, एवमाइयाइं, उवम्माइं सोतुं उवसंतो। सुत्ताणुगमे सुत्तमुच्चारेतव्वं—तेणं
कालेणं तेणं समएणं (सूत्रं ६९) अतीतानागतवर्त्तमानस्त्रिविधः कालः, तेनेति च तृतीया करणकारकं, तेन यदतीतेन कालेण
राजगृहस्य सम्प्रयोगोऽभूत्, समयग्रहणं तु कालैकदेशे, यस्मिन् समये गौतमो पुच्छितो स व्यावहारिकः नैश्चयिकोऽपि तदन्तर्गत
एव, जहा कजमाणो कडे, एवं पुच्छेजमाणे विबुद्धो, अत्र समयो गृहीतः, सेमा तु णो पुच्छासमया, एत्थ णयमगणा कायव्वा,
राजो गृहं राजगृहं, पासादीयं०, तस्य राजगृहस्य बाहिरिया णालंटा अद्धतेरस कुलकोडीओ०। तत्थ लेवे नामं गाहावई
(सूत्रं ७०) लेवे णाम संज्ञा, गृहस्य पतिः गृहपतिः, होसुं होत्था, आदिः आदित्यो वा आढ्यः दीप्तचित्तो नाम तुष्टः, पर्याप्तधन-

वान् 'विच्छिन्नाविपुलभवनसयणासण(जाण) वाहणाइण्णे' विस्तीर्णानि आयामतो विस्तरतश्च, कानि तानि ?, भवनशयनासनानि, विपुलानि बहूनि, 'पुल महत्त्वे' विशेषेण पुलानि विपुलानि, कानि तानि ?, यानानि वाहनानि 'यथासंख्यमनुदेशः समाना' मिति-
कृत्वा तैर्विस्तीर्णैः भवनशयनासनैर्विपुलैश्च यानवाहनैराकीर्ण उपभोग्यतः संप्राप्ता इत्यर्थः, धनं कृतं, अथवा धनग्रहणेन वैद्व्यादीनि
रत्नानि परिगृह्यन्ते, धनधान्य इति च कृता, शाल्यादीनि धान्यानि बहुजातरूपरयतं कंठ्यमेतत्, आयप्पओत इति आयोगो
द्विद्विकाप्रयोगः (व्यापारः) इत्यर्थः, अथवा आयोगस्यैव प्रयोगः, इन्द्रो वा समाससंज्ञा, ताभ्यां संयुक्तं, विविधं विशिष्टं वा छड्डितं
विच्छड्डितं दीयमानं भुज्जमानं वा भुक्तशेषं च, बहुदासीदासं कंठ्यमेतत्, 'बहुजन' इति उत्तमाधममध्यमो जनस्तस्य जाति-
कुलैश्चर्यवृत्तैरपरिभूतो मान्यः पूज्य इत्यर्थः, से णं लेवे समणोवासए होत्था, जाव विहरति । तस्स णं लेवस्स
गाहावईस्स णालंदाए बाहिरियाए बहिता उत्तरपुरिच्छिमे दिसिभागे एत्थ णं (सूत्रं ७१) लेवस्स गाहावईस्स हत्थि-
जामे णामं वणसंडे होत्था, किण्हे किण्हछायो, प्रायेण हि वृक्षाणां मध्यमे वयसि पत्ताणि किण्हाणि भवन्ति, तेषां किण्हाणं
छाया किण्हछाया, फलितत्तणेण आदित्यरसिवारणात् कृष्णो भवति, बाल्यावस्थानि क्रान्तानि पर्णानि शीतलानि भवन्ति, यौवने
तान्येव किसलयमतिक्रान्तानि रक्तभावा ईपद्धरितालाभानि पाण्डूनि हरितानीत्यपदिश्यते, हरितानां छाया हरितच्छाया, एत एव
कृष्णनीलहरिता वर्णा यथास्वं स्वे स्वे वर्णे अत्यर्थं युक्ततमा भवन्ति, स्निग्धाश्च तेण णिद्धो घणकडितडिच्छायत्ति अन्योऽन्य-
शाखाप्रशाखानुप्रवेशा घणकडितडिछाए, रम्मे महामेव इति जलभाणामे प्रावृत्तमेधः, समूहः संघात इत्यनर्थान्तरं, मूलान्येषां
बहूनि दूरावगाढानि च संतीति मूलवन्तः, एवं शेषपण्यपि, णिट्ठुरं यद्यपि पाण्डुरजीर्णत्वादवाङ् शुष्यते तथाप्यच्छेद्यात् तन्निरुप-

भोगत्वाच्च वृक्षाणां कालेनैवाण्डुरा भवन्तीति मूलवन्तः, एवं ताव पासादीया, तस्स णं बहुदेसम्म-
ज्झभाए लेवस्स गाहावतीस्स सेसदविया णाम तस्स णवगं धरं, तथा जं सेसं गृहोपयोज्यं काष्ठेष्टकालोहादि, तेण कृता,
केचिद् भुवते-गृहोपयोज्यात् द्रव्यात् यच्छेपं तेन कृता, उदयशाला उदकप्रवाहो सुहं होत्था । तस्सि च णं गिहपदेसम्मि
(सूत्रं ७२), तत्थोवरगउवट्ठाणियगणायधराणि पदेसा, तत्थणत्तरे पदेसे भगवं गोतमे विहरति, कथं ? द्वितो, कथं विहरति ?
उच्यते, ण चंक्रमणादिलक्षणो विहारो गृहीतः, किन्तु उदंजाणुअधोसिरिस्त्राणकोट्टोवगते, विसेसेण वा कम्मरजो हरतीति विहरति,
कथं सावओ ? कथं प्रया ? उच्यते, प्राग् श्रावकत्वात् प्राक्श्रावकता, साम्प्रतं निरुपभोगित्वादल्पसागारिका, अत एव भगवान्
गौतमः अत्रावस्थितः, भगवं च णं अहे आरामंसि आगत्य रमंते यस्मिन् इत्यारामः, अहे वा आरामस्य, गृहं अधो अधः, तत्थ
भगवान् वर्द्धमानसामी द्वितो सेसा य साधवो, तत्थ तत्थ देउलेसु सभासु द्वितो, अह उदए पेढालपुत्ते पासावच्चिज्जे ॥२०५॥
निगन्धे निर्गन्धो, किलायं भगवं वर्द्धमानस्वासी भवति न भवतीति ? दुक्खं हि भगवान् अयं ज्ञास्यत इति गौतमस्वामी आगत्य
भगवं गौतमं एवमाह-अत्थि खलु मे आउसे ! (सूत्रं ७३), अदिश्यते इति प्रदेशः, प्रवचनस्य प्रश्न इत्यर्थः, तथाऽहमपि,
व्याकराहि, एवं पुट्टे उदएणं पेढालपुत्तेणं सचायं शोभनवाक् सचायः, शोभना तु 'अलियमुवघातजणणं' इत्यादि, अथवा निर्व-
हणसामर्थ्यात् शोभनवाक्, सोचा जाणिस्सति, किंचि सुच्चतेवि ण संमते, वितियचउत्था भंगा सुण्णा, तदेवं ब्रूहि-यदि शुत्वा
ज्ञास्यामः ततो वक्ष्यामः, न चेत् ज्ञास्यामो भगवंतं प्रक्ष्याम इत्यर्थः, भगवता गौतमेनोक्ते-सचायं उदए पेढालपुत्ते य एवं
वयासी सचायंति न मिथ्याहिमानात् पूयाविमत्या, केवलं तच्चोपलंभात्, अत्थि खलु गौतम ! कम्माउत्तिया णाम कम्म करो-

तीति कर्मकारः संज्ञेया शिल्पी वा कर्मकारस्य पुत्राः कर्मकारपुत्राः, कर्मकारपुत्राणां पत्न्यानि कर्मकारीयपुत्रा, समणे उवा-
सन्तीति समणोवायसा, तुल्यभागांति युष्माकं प्रवचनं, सत्त्वादितौ वा वचनं प्रवचनं, गाहावति समणोवासए 'एवं पञ्चकखावति'
स्यात्कथं मया श्रुतं तावः क १, साधुमसीपं गतेन वा, वसता तवामं समीपा गतागते तुस्मइत्ति, कथं ते प्रत्याख्यानमित्युक्तं एव
माह—'णणत्थ अभिओएणं' अन्यत्रेति परिवर्जनार्थः, अभियुज्यत इत्यभियोगः, तंजहा—रायाभिओगेणं गणाभि० बलाभि०
रायाभि० जहा वरुणो णागमच्चु(णत्तु)ओ रायाभियोगात् संग्रामं कृतवान्, अणो वा कोऽपि रायविचो वा जीवो संग्रामे परा-
हन्यते, एवं गणाभियोगेवि, मल्लगणादी, जहा रायभियोगो तथा हिंस्त्रव्याघ्रमादिजीतितान्तकरान्निवारयेत्, नागरीरस्य धर्मो
भवतीत्यतः ते, अत्रापि रायाभियोगवद्द्रष्टव्यं, आकार एव च एतावान् भवति, जे पञ्चकखाओ चेव रायाभियोगादि आगारं करोति,
जहा स हिमादिश्रमिभूतो पलायंतो तसे पेहेत्ति, स्यात्, कथं तस्यपाणेषु णिकिखवितस्स आयरियस्स एणिदिनयवधानुणा ण
भवति १, उच्यते—'चोरग्गहण(वि)मोक्खणयाए'त्ति उदाहरणं—एगंमि णगरे रण्णा तुट्टेण अंतेपुरस्स रत्ति सच्छंदपयारो दिण्णो
णागरंहेवि रायणुवचीए, वरिसे वरिसे तदिवसं महिलाचारोऽणुणातो य, पत्ते च दिणे रण्णा वोसावितं—जो पुरिसो अतीति
तस्स दंडो सारीरो, ते च णित्ति, चिट्टेसु वारेसु ताओ रायाणिओ णगरमहिलाओ य सच्छंदं सुहं रत्ति अभिरमंति, तत्थ कदापि
एगस्स वाणियस्स पुत्ता सावणे ववहारमाणा अतीव कयविकये वट्टमाणा अत्थलोमी जहिच्छितं पणियं विकेमाणा ते वट्टिता जाव
सरो अत्थंती, महिलाओ य आहिंदिऊण पव्वचाओ, ते य भीता तंमि चेव सावणे णिलुक्का, वत्ते महिलाचारे सुवक्केहिं रण्णो
काहिता, वज्झा आणत्ता, पिता य तेमिं सव्वपगतीहिं समं विण्णवेत्ति, दण्डं देमि, अप्पथ मम पुत्ते, राया अतीव वडिऊमाणो

भणति—एकं ते जेदुपुत्तं मुआमि, सो भणति—सन्वे मुअह, इतरो भणति—जेदुपुत्तं ते मुआमि, इतरे ण मुआमिचिक्कंदु, तं मोचुं सेसा विरसमाणस्सं घातेति, एवं साधूनि सावगं भणति—छसु जीवणिकाएसु णिक्खिण्णं दंडं, सो णेच्छति, इत्यतः चोरग्रहण-मोक्खणद्धताए साधुणा सेमां काया अणुणाता ण भवंति, स्यात् कथं चोरास्ते खगृहे तिष्ठन्तः?, उच्यते, राज्ञा न तेषां अनु-ज्ञातस्तस्यां रात्रौ नगरे चास इत्यतः, अथवा सेत्ति पुत्ता रण्णा कम्हि य आयोए णिउत्ता, तेहिं किच्चं किञ्चि तत्थ अविहतं, तत्रापि तदेव जाइजमाणो राया चिराणुगतोत्तिकाऊणं एकं विमज्जेति, उदए आह—तसेहिं बेइदियादीहिं 'णिधय'त्ति धकारस्य इहस्त्वे कृते निधय भवति, निक्षिप्येत्यर्थः, एवं तेसिं साधूणं पच्चक्खंताणं सव्वगतिग्राहित्वात् त्रसानां दुपच्चक्खातं भवति, तथा च—न जातित्रसः कश्चिज्जीवोडस्ति, त्रसानां सर्वकालत्वात्, तथा प्रत्याचक्षाणानां श्रावकाणामप्यसर्वकालत्वादेव त्रसाणां दुपच्चक्खातं भवति, एवं ते परं पच्चक्खावेति—माणंति, पर इति, साधूनां तावत्परः श्रावकः, अतिचरंति सयं पतिण्णं, अतीत्य चरंति अतीत्य वर्चन्त इत्यर्थः, कतरं?, पतिण्णं च यथा वयं तसेभ्यो विरता इत्यर्थः, यदि हि अत्यन्तत्रसाः स्युः त्रसकाये मोचुं अणत्थ, अणत्थ ण उववज्जेज्ज इत्यर्थः, श्रावकानामतिचारेयुः स्वां प्रतिज्ञां, जम्हा य ते साधुणो जाणंति णत्थि कोयि अच्चंत-तसाति, सो हि य पच्चक्खावेन्ता विज्जादिता भवंति श्रावकाः, मयावादवादित्वाच्चातिचरन्ति, स्वां मयावादवेरमणप्रतिज्ञां, श्रावक-स्यापि साधू पच्चक्खंतिओ परो तेण परेण अप्पणो पच्चक्खावेमाणा असर्वकालत्वात् त्रसानां अतिचरंति स्वां प्रतिज्ञां, य था वयं त्रसेभ्यो विरता इति, अप्पणं साधुं च पच्चक्खायंतयं विसंवादयन्ति 'कस्स णं तं हेतुं'ति कस्माद्धेतोरित्युक्तं भवति, संसारित्वात्स-र्वजीवानामिति हेतुः खल्विति विशेषणे, किं विजिनिहि?, न कश्चित्संसारी जीवोडस्ति हि तासु तासु गतिसु न संसरति, धावरावि त्रिप्र-

काराः त्रिप्रकारेष्वेव त्रसेषूपपद्यन्ते, त्रसा अपि त्रिप्रकाराः त्रिप्रकारेष्वेव स्थावरेषूपपद्यन्ते, स्थावरा पाणा विष्यमुच्चमाणा केयि स्थावरा, स्थावरत्ता य कालं किञ्चा तसकायंसि उच्यते ततो सावगस्स तसस्स द्वाणं पइणं भवति, जओ सावगेणं स्थावरणं ण पच्चक्खायंति, तसावि केइ तसत्ताओ कालं किञ्चा स्थावरकायंसि उच्यते जओ, ततो सावगस्स तं स्थावरद्वाणं अधत्तं भवति, जतो सावगेण तसाणं पच्चक्खातंति, दातनीयं दातयं वा घत्तं, दोचेव एताइं संसारिजीवद्वाणं, तसद्वाणं स्थावरद्वाणं च, तं च तसद्वाणं सावगस्स स्थूलत्वात् प्राणातिपातस्य तीव्राध्यवसायोत्पादकत्वाल्लोकगरहितत्वाच्च अधत्तं, स्थावरद्वाणं पुनस्तैरेव कारणैः सह तेजोवायुभ्यां घत्तं, दृष्टान्तो नागरकवधनिवृत्तिवत्, यथा कश्चिद् ब्रूयात् मया नागरको न हन्तव्य इति, स च यदा तं नागरकं ग्रामगतं हन्यात् तदा तत्किं प्रत्याख्यानं न भग्नं भवति?, स्यात्कथं सुप्रत्याख्यापितं भवति साधोः कथं च सुप्रत्याख्यातं भवति श्रावकस्य?, उदओ आह-ततं उच्यते, तसि साधूणं पच्चक्खायंताणं एवं पच्चक्खायमाणाणं सुपच्चक्खातं होजा सानगाण तेहिं साधूहिं पच्चक्खावैताणं एवं सोपच्चक्खातं होजा, एवं ते परं पच्चक्खावेमाणा, परशब्दो हि उभयग्राहि, पच्चाइक्खंतस्स हि पच्चक्खावेमाणे परो, पच्चक्खावैतस्सवि पच्चक्खाइओ परो, इत्युवाच, यथापि परशब्दः नातिचरन्ति स्वां स्वां प्रतिज्ञां, णणत्थ अभिजोएणंति, सो हि गाहावतिन्ति यावन्न व्रतानि तावद् गृहपतीत्युच्यते गृहीतानुव्रतस्तु श्रावकः उपासको वा, 'तसभूतेहिं पाणेहिं'ति क्रजुसुत्रादारभ्य सर्व एव उपरिमा णया नैयायिका ते तु वर्त्तमानमेवार्थं प्रतिपद्यन्ते न त्वतीतानागते इत्यतो नैश्वयिकनयमधिकृत्योच्यते त्रसत्वं भूतं येषां तत्र भूता, वर्त्तमानमित्यर्थः, न त्वनागतं घृतघटदृष्टान्तसामर्थ्याच्च ते भवन्ति त्रसभूताः, ते हि त्रसभूतेहिं पच्चक्खंतस्स साधुस्स अलियवयणवेरमणं ण भग्नं भवति, पच्चक्खावैतस्स य सावगस्स स्थूलगपाणातिपातवेरमणं ण भग्नं भवति,

को दृष्टान्तः?, क्षीरविगतिग्रत्याख्याने दधिपानवत्, यथा क्षीरविगतिग्रत्याख्यायिनः सस्वरमपि दधि पिबतः प्रत्याख्यानं न भजते एवं त्रसभूता मया सत्त्वा न हन्तव्या इति स्थावरानपि हिंसतोऽपि न प्रत्याख्यानातिचारो भवति, एवं तसभूते पञ्चकखाण्डं सावगस्स, थावरेसु त्रसत्वं नास्तीतिकृत्वा स्थावरान हिंसतोऽपि न त्रसप्राणातिपातातिचारो भवति, एवं सति भासापरक्रमे—विज्रमाणे भासापरिक्रमे णामं वाग्विषयविशेषः, स्यात् को विशेषः? ननु भासाभिधानभूतशब्देन सङ्गृहीतं नित्यं यो विशेषो विज्रमाणो, को हि णाम अविसेसीतं पञ्चकखाण्डं?, कोधेण, माणोऽपि कोधाणुगतो चेव धूमाग्निवत्, लोभेण सावगा जाता संता अमं असणादी दाहन्ति, देशो नाम उपदेशः दृष्टिर्वा उपदेशः, अपिः पदार्थादिषु, उम्मगदेसणा य भवति, यत्तु पञ्चकखाणं सुज्झति, मोक्खं णयणशीलो णेयाउओ, अविद्यां जात्र रोयइ । गौतमो भगवानाह—णो खलु आउसो ! (सूत्रं ७५), पेढालस्य तत्कथं न रोचति?, उन्मार्गवर्जनवत्, को णाम सचेतणो जाणमाणो उज्जुयं खेमं आसण्णगमणं च पंथं मोत्तूण तव्विवरीतेण पंथेण वच्चेज्जा?, को वा जाणंतो णिव्विसं भोअणं मोत्तूण सविसं भुंजेज्जा?, समणा चेव माहणा तत्पुरुषः समासः, अथवा माहणा श्रावकः, एवं आइक्खंति जात्र पणवेंति—णो खलु समणे समणा समणेहिं तुल्या समणा असच्छूमणैस्तुल्या इत्येवमाख्यान्ति, अणुगामियं खलु जाए अणुगच्छन्ति संसारं सा अणुगामिया भवति, अभूतोऽभावानं अभ्याख्यानं भवति, निह्वो वा, संयतवत्, सो असंयतं संयतं त्रवीति सो अभ्याख्यातो भवति, संयतं वा असंजतं भणति सोऽपि अभिक्खातो भवति, उक्तं हि—“जे णं मंते ! परं असंतेणं० अप्पगं पि अब्भाइक्खा०” विधिं अजाणंति, अमहे. पञ्चकखाणविधिजाणगा, ते समणेचि ते आय-रिया सिस्साणं समणाणं उवदिंसंति जहा सावगाण एवं पञ्चकखावेज्जाह, जेहिवि अण्णेहिं पाणेहिं जात्र सत्तेहि संजमंति तेनि

स्यात्कयरे स्यादन्ये प्राणा एगिदि० पंचिदि०, तत्थ वणस्सत्तिकाएण दरिसेणइ, वणस्सत्तिकायसमारंभस्स पच्चक्खाणं तं आर्द्र-
छेदस्येत्यर्थः, तत्थ णाम तेण वणस्सत्तिभूतस्स पच्चक्खातं, किं कारणं?, सोवि संसारी कदायि पुढविकाएसु उववज्जति तेण तं
पुढविकाइयं चंधेणेण-तुब्भंचएणं पच्चक्खाणं भगं भवति, अथ भूतशब्दमंतरेणपि वणस्सइत्ति समारंभपच्चक्खाणं सुज्जति, कस्स
त्रसेष्वपरितोपः, अथवा जेहिवि अण्णेहिवि पच्चाइक्खंति तेवि ते अब्भाइक्खंति, कथं तहिं?, अत्र हिं प्रत्याख्येया गुह्यन्ते, नतु
पच्चक्खंतओ पच्चक्खावेंतओ वा कथं अब्भाइक्खत्ता भवंति?, जेण तेसु भूतशब्दः प्रयुज्यते, भूतशब्दो हि योतोऽंगगतिं गत्वा
औपम्ये वा तदर्थं वा, औपम्ये तापत् सो देवलोक्भूतेऽन्तेपुरे गंतो, तदर्थेन सीतीभूतो परिणिव्वुतो, औपम्ये तावन्नं घटते, किं
कारणं?, णत्थि अण्णो कोयिं तसकायो, जहा देवलोके देवड्डी, तत्र शब्दादिगुणोपेतत्वाद्देवलोक्भूतं अंतपुरं वरं, एवं ताव णत्थि
कोइ अतंसओ जेण तसा तसभूता बुबेज्जा, तदर्थोऽपि न घटते, कथं?, जात्यभेदात् यथा उदकं अभिन्नायामुदकजातो अशीतं
सीतीभवति, शीतं वा अशीतीभवति, किमेवं त्रसस्सत्त्वेनाविगत एवं सन्-त्रसीभवति, त्रसीभूतश्च पुनस्त्रसीभवति? यस्माच्चैवं
तस्माद्भूतशब्दो होढ एव, होढश्चाभ्याख्यानमित्यंतो येऽपि प्रत्याख्येया तेऽपि अब्भाइक्खंति, कथं?, जो हि साधुं साधुभूतं
भणेज्जा तेण सो अब्भक्खातो, कथं णाम सो साधु साधुभूतो पुणं असाधु साधूभूतं भणंतो तं साधुमब्भाइक्खंति, कस्स णं तं
हेतुं?, कस्माद्धेतोः अब्भक्खा होति, जेण तसथावरणं पाणाणं अण्णोणं संक्रमणं अचिरुद्धं, सत्यप्यविरोधे तसेसु उववणा थावराणं
तसट्ठाणं अघत्तं अघातनीयमित्यर्थः, अर्थतः प्राप्तं तसाणं थावरेस्सववणाणं टाणमेतं घत्तं, तदपि अण्डाए अघत्तं, अट्टाए घत्तं,
शेषं कंठयं णांगरओ मए ण घातेतिव्वोत्ति तं गामंयि गंतं यो घातेति तेण-पच्चक्खाणं भगं भवति, एवं तसा मए ण घातयि-

तन्वा, सो य थावरेपि तत्ताए गते घातैतो तसथावरेण पुडो, जइ पुण तसभूतो भणेज तो मुंचेजा, तदयुक्तं, कथं?, णिच्छयणए पडुच्च गगरद्धितो णागरओ तीर्थकावत्, एवं सो मए तसो ण घातेयव्वोचि तस्यामेव जातौ वत्तमानोऽघाल्यः, थावरगतो पुण ण चेव तसो भवतीत्यतो तसट्ठाणं अघत्तं, उदओ सवायं उदए (सूत्रं ७६), ण रोसेण पडिणिवेसेण वा, ओभाचणहुता वा न केवलं, किं तु कुसलं गवेपित्वा, कतरे तुब्भे वदह तमपाणा कंठो, सवायं भगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं एवं वयासी-जे तुब्भे वयह तसभूता पाणा ते वयं वदामो तसा पाणा भूता, एते तसा विज्जति, तसा यं तसभूता, यद्यप्येकः भूतशब्दोऽधिकः, तस्याप्यर्थः भवतो न भवतीत्यतो तुल्या, एकाश्रयत्वात् एगट्ठा, सुखं सुखोच्चारणात्, स्रपनीततराप्येवं उपनीयतरा, तसा पाणा, अर्थमुपनयतीत्युपनीतं भवति, किं सुखतरं तसभूताभिधाने अत्थो वणिज्जति?, मन्यत इत्यर्थः. तसाभिधानेन सुखतरं उच्चणिज्जति, भूतसहो पुण औपम्ये तदर्थे च वर्त्तते, तदर्थे तावत् जम्हा भूतो भवति भविस्सति तम्हा भूते, अथवा सीतीभूते परिणिब्बुडे य, तम्हा उसिणे उसिणभूते जाते आविहोत्था, औपम्येऽपि स देवलोकभूते, स एवं हिधा भूतशब्दो वर्त्तते, अप्येवं संभोहं जनयति नतु निणयं, कथं?, न हि कश्चिन्नसतुल्योऽन्यः कायोऽस्ति जेण वच्चेज, परिशेपात् तदर्थ एव घटते, तदर्थोऽपि च भूतशब्दमन्तरेणापि स एवार्थः सेत्स्यति, परि समन्तात् कुश आक्रोश, नेनिंदध आक्रोशत इत्यर्थः, नयनशीलो नेयाइओ मोक्षं नयतीत्यर्थः, अभिमुखं नंदध प्रशंसत इत्यर्थः, अयंपि निंदेशे, दर्शनं दृष्टिर्वा देशः उपदेशो मार्गः, स्वसिद्धान्तख्यापनार्थमित्यर्थः, किंचान्यत्-जं तुब्भे भणह तसभूएहि पाणेहि णिक्खिण्ण दंडंति तं समयविरुद्धं, कहं?, भगवं च उदाहु संतेगइया पुरिसा भवन्ति, गवभवकंतिया संखेजवासाउया आयरिया वुत्तपुव्वचि अतीतकालो गहितो, एगगहणेण वट्टमाणोवि गहितो अणागतोवि,

अतीतगहनं तु अनादिसिद्धमार्गस्थापनार्थं, 'गुण रक्षणे' तस्या गोत्रं भवति, उक्तं हि—“ण पिब्वहे मन्तपदेण गोत्तं” संयममित्यर्थः, 'अणुपुन्वेण'ति अनुव्रतानुक्रमः, अथवा थोत्रथोवं संजममाणो जात्र एगारस समणोवासगण्डिमा, एवं अणुपुन्वीण 'माणुस्सखेत्त-जाति०' अथवा 'अट्ठहं पगडीणं' अथवा 'सवणे णाणे य विण्णाणा' संखं ठावेंति, किं?, कोयि एकं अणुवत्तं कोयि दोणिण जात्र पंच एवं उत्तरगुणेषु विभासा, नागार्जुनीयास्तु एवं अप्पाणं संकसावेंति, 'कप गतौ' तस्मिन्नेव गृहीधर्मे सम्यक् आत्मानं कसावेंति संकसावेंति, न प्रव्रजतीत्यर्थः, ताणि पुण वताणि एवं गेण्हंति गणत्थ अभिजोएणं जात्र अहाकुसलमेव, जहा साधू सव्वतो विरत्तो एवं तेसिंयि, जहा इत्युपमाने, थकारस्य व्यञ्जनलोपे कृते आकारे अवशिष्टे भवति, किं ज्ञापकं?, ततो पच्छा तसा अथा लहूए स णाम पट्टवेतन्वे सिया, जेसु पुण सो पच्चक्खणं करेति तप्तथात्रा वा स्यात्, कथं?, तसो थावरो वा भवति?, उच्यते—तसावि बुच्चंति (सूत्रं ७७), तहा लहूए स णाम एस्सा तसच्चि संज्ञा सा दुविधा, गोणी पारिभाषिकी च विभाषितव्या, इयं तु न पारिभाषिकी इन्द्रगोपकवत्, गोणि भास्करवत्, तत्कथं संभारकडेण तसा णाम, णामसमारंभो णाम, त्रसत्वात् त्रसेषूपपद्यते, किमुक्तं भवति?, जइवि तेहिं थावराणांमकर्म बद्धं तं च लहुं थावरेंवि, थावरेंसु ण उववञ्जंति, उक्तं हि—यदुरुसं-पचासनं, त्रसंतीति त्रसा गोणीसंज्ञा, जति पुण तसा वच्चेज्जा तेण तसभूतणामं णामकर्म बुच्चेज्ज, तत्रोघतो तेण तसा चेव अब्भु-वगतंति, लोगुत्तरे च तसा चेव अभ्युपगम्यन्ते, न तु तमभूता, उदग आह—केच्चिंरं तसा बुच्चंति?, जात्र तसाऊ अपलिकखीणं, उक्कोसेणं जात्र तेत्तीसं सागरोवमाणि, नागार्जुनीयास्तु आउअं चणं पलिकखीणं भवति तसकायट्ठितीए वा न ततो आउअं विप्पजहिता तिण्हं थावराणं अण्णतरेस्सवञ्जंति, थावरावि बुच्चंति संभारकडेण, उदिज्जमाने उदीर्णे इत्यर्थः, णामं च णं तहेव

अपलिखलीणे दो आदेसा, ते ततो आउयं विप्पजहिता, लोगोत्ति, ते तमा ते पाणावि, अपि पदार्थादिषु, पाणावि भूता जाव सत्तावि, एवं ताणं चत्तारि णामाणि अविशिष्टानि तसेसु वट्ठति, इदं तु विशिष्टं तसा बुच्चंति, महाकायिति, प्रधानेनाहिगतं तीर्थ- करवैक्रियाऽऽहारकशरीराणि प्रतीत्य बहुत्वं वैक्रियं प्रतीत्य, योजनशतसहस्रं, चिरद्वितीयं तेत्तीसं सागरोवमाइं ॥ सवायं उदए भगवं गोतमं (सूत्रं ७८), आउसंतो ! गोतमा ! छिण्णं सो कोयि जाव सन्वपाणेहिं स दंडो निक्खित्तो स्यात्, को हेतुः ? उच्यते-‘संसारिया खलु’ खलु विशेषणे, संसारिया एव संसरंति, ण तु सिद्धा इत्यर्थः, अविरुद्धः संक्रम इति कृत्वा, सन्वेवि तसा थावरकाए उववणा, तेसिं च सन्वेसिं पाणाणं थावरेस्सववणाणं टाणमेयं घत्तं, जं तसपाणा एव सन्वे तसथावरा होज्जा, थावरा वा तसा होज्जत्ति, ततो सावओ कतरे ते तसा जेसु संजतो होज्जा ? सवायं भगवं गोतमे उदयं पेढालपुत्तं-अस्साकं वक्तव्यं, किं उत्तरमत्र ? निमित्ताभावे नैमित्तिकाभाव इति कृत्वा प्रदीपप्रकाशवत्, तावकं प्रवादं अनुसृत्य वादोऽनुप्रवादः, अनुसृत्य योऽन्यः प्रवादः, जहा ‘पुढवीआउजलेण य अगिंघणेणं तणेण य भूइड्डं । कज्जं जणो करेति अत्थत्थी धम्मकामे य ॥१॥ एवं उववत्तीए णज्जति, जइ सन्वे थावरा तसेसु उववज्जेजा जेसु य सावएण निक्खित्तो दंडो, पच्छा सावगस्स तेसु थावरेसु तसीभूतेसु टाणमेतं अधत्तं, कतरेसु थावरेसु ? जेसु सावओ दंडं निक्खित्तो, ज्ञापकं प्रियमाणावि हु उदयं रुचंति, उदगं अप्काएवि पुण्णाए, अथवा अपगंतव्वयं संसारिणो पाणा तमा थावरेसु उववज्जंति, थावरावि तसेसु, एवं अम्हं वत्तन्वे तुम्हेवि अणुवदह, जइ एवं सम्मं मुणह से एगतिया, ण सन्वेसिं, थावरानं तसेस्सववणाणं टाणमेयं अधत्तं, ते पाणावि बुच्चंति ते अप्पतरा ते बहुतरा जाव णो णेआउए ॥ इह खलु संतेगतिया मणुस्सा (सूत्रं ७९), संखेज्जासाउथा कम्मभूमगा आयरिया असावगा, दंसण-

सावमा तुत्तां, पुनं तिविधो कालो गहितो, जे इमे मुंडा एतेमु इमो आइ मर्यादायां जावजीयाए उक्तं भवति, तेसिं च अगारीणं केइ पव्वइता, पच्छा सो, ते जइवि पुंवि अघकारिणो तथावि न उद्वैति, कदाइ ते पव्वइजा पच्छा पचकखाणी, जइवि उद्वेति वेरेण अणोण वा केणइ कारणेण तहावि तस्स तस्म तं पचकखाणं ण भज्जति, उक्तो दृष्टान्तः अयमर्थोपनयः—एवमेव समणो-वासगस्मवि थावरेसु पाणेषु दंडो णिक्खित्तो, ते य थावरा कालं काऊण तंसेसु उववज्जंति पच्छा सो तमेव न मारेति जइ सो पचकखाणी पव्वइतं संतं न मारेति उपपव्वइतं मारेति एवं सावओडवि तसं तसीभूतं न मारेइ, पुणरवि थावरीभूतं मारेमाणोवि न अपचकखाणीति, से एवमाजाणहत्ति उवसंहारो गहितो, एवं च ज्ञायमाने वा सम्मं णाणं पडिक्खणं भवति, एवं ताव नेसु पचकखाणं करेति तेषु कर्मभूतेषु विधिरुक्तः, इदानीं प्रत्याख्यानिनो गृह्यन्ते, ते च पूर्वमप्रत्याख्यानीभूतं पश्चात्प्रत्याख्यान्ति, पच्छा पुणरवि अपचकखाणं भवति, तं जहा-भगवं च नं उदाहु-णियंठा खलु गाहावतिं तहप्पगारेहिं कुलेहिं आरिएहिं भोज्जि-यट्ठियपव्वावणारिया, शेपं कंठयं, शुभोडव्याधिः, कुष्ठादिस्तु विशेषतः, मनसा ज्ञायते मनोज्ञः मनसा नामः, दुक्खिणो सुहो जइवि अहं तेण रोगान्तकेण अभिभूतो बंधवे भणेज्ज, हंत संघेपणे, भयात्रायंतीति त्रातारो इमं दुक्खं परिएत ममं अर्जनरक्षणादि-समुत्थं भवति, निमित्तमेव दुक्खमुत्थितं मा वधते, तद्धवं तदेणं प्रत्यापयन्तु, स्याद् अचेतनत्वात्, कामभोगानामामन्त्रणं, उक्तो आगारः, दृष्टान्त उच्यते, पृथक् सूत्रीकरणं, उच्यते, णिक्खेवो वुत्तो वितिए दंडे, णिक्खेत्तेसु भुंजतिकामो दरिसितो, अथवा समणोवासगा अधिकृता, तेसिं च णो कप्पति अण्णउत्थिया वा अन्नउत्थियदेवताणि वा, साधुणा ते दूततो वज्जेयव्वत्तिक्राऊणं ते उट्ठितेवि न पचकखानेस्सति इत्यतः पृथक् सूत्रीकरणं, णियंठा पुच्छितव्वत्ति, ते चेव पासवच्चिजा णियंठा पुच्छिज्जंति तुव्वंति,

किं पुरा संमतं उदाहु पावि, अथवा पुच्छिञ्जति तुभमपि किं दाष्टान्निकोऽर्थो दष्टान्तेन साध्यते ? न तु प्रतिज्ञामात्रेण, देवसिद्धिः आज्ञामात्रादिति चेत् सर्वस्य सर्वसिद्धिरिति परिशेषात् दष्टान्तसिद्धिरिति, तत्र दष्टान्तः, इह खलु परियागा चरगादयः परिया-
इयाओ तेसिं चेन यथास्वं ग्रवजिताः स्त्रियः, यथा चरिका भिक्षुणीत्यादि, अण्णउत्थियाइं तित्थायतणाइं, ते चेव पासंडिया चरि-
गादयः, ते पुण केइ चरगेसु चेव वच्चंति, केइ अण्णे चरगतव्वणियादि बुत्ता जेसु पच्चक्खायंता सावगा जे य पच्चक्खायंता सावगा
आमारिणो परियाइगा य, इदाणिं जं बुत्तं णत्थि ण से केइ परियाए जेण समणोव्वाभगस्म एगपाणाएवि दंडे णिक्खित्ते सव्व-
पाणे हिंसादंडे अणिक्खित्ते, तत्थ बुत्ते ते दुविधा सावगा सामिग्गहा य निरमिग्गहा य सामिग्गहे पडुच्च बुच्चति भगवं च णं
(सूत्रं ८०), भगवं तित्थगरो चञ्चन्देन शिब्ब्या ये चान्ये तीर्थकराः, संतेगइया समणोवासमा जेसिं च णं गो खलु वयं पव्वइत्तए,
त्रयं णं चाउइसदुमुदिदु० पडिपुणंति चतुर्विधं, थूलगं पाणाइयातं पच्चक्खाइस्सामो जाव थूलगं परिग्गहं, सो चतुर्विधं पोसहिन्नो
णियमा सामाइयकडो चेव होति सामाइयकडो य भणति—मा खलु ममट्टाए किञ्चि रंधणपयणहाणुम्मइणविलेवणादि करेह,
महेलियं अण्णं भणति—कारवेद, होति इस्सरो महेलियं दोसीणमहाणसियाण वा संदेसं देति, तत्थ विपस्सामोत्ति, एवं अमारिसं-
देसए दायव्वे, अथवा यदन्यत् सामाइयकडेण कर्त्तव्यं तथावि पच्चक्खाणं करिस्सामो ते, अमोज्जति अपेयत्ति आहारपोसहो
गहितो, असिणाइत्तिचि सरीरमक्कारपोसहो, आसंदपलियं० दब्भसंथारगतो पोसहो चेव, सातासोक्खानुबन्धो य सुसिरं च, जे
पुण ते तहा पोसहिया चेव दंडणिक्खेन्नो, एवं सव्वपोसहेवि, जेण वातादिएण वग्घादीण वा कुड्डपडणेण वा ते केवि वच्चन्वा
संमं कालगता, न बालमरणेनेत्यर्थः, नागार्जुनीयास्तु सामाइयकडेऽहिकाउं सर्वपाणातिधातं पच्चक्खाइक्खिस्सामो ताद्विवसं, उक्तं

हि—“सामाहयंमि तु कते०” यतश्चैवं तेण जं भणितं णत्थि णं से केयि परियाए जेण समणोवामगस्स एगपणाएवि दण्डे णिक्खित्ते, णणु पोसहकरणेण चैव दंडणिक्खेयो एवं सव्वपोमहे देमपोमहे देसदंडणिक्खेयो, उक्तं च—‘जत्तो जत्तो णियंत्ति०’ एवं ताव सामिग्गहा बुच्चंति । भगवं च णं उदाहु संतेगइया समणोवासगा भवंति तेसिं च णं एवं खलु भुंदा भवित्ता णो खलु चयं अणुव्वताहं मूलगुणे अणुपालेत्तए, णो खलु उत्तरगुणे, चाउइसट्ठमीसु पोसहं, अणुव्वयं सम्महंसणसारा, अपच्छिममारणंतिम-
णवकंसुमाणोत्ति, मा य हु चित्तेज्जासि जीवामि, वरं सव्वं पाणातिवायं पच्चक्खाइस्समि, बुत्ता चउहिं आलावएहिं पच्चक्खाइणो, इदानीं जेसु पच्चक्खाति ते पुणो बुच्चंति—भगवं च णं संतेगतिया मणुस्सा महारंभा महापरिग्गहा अधम्मिया सव्वातो पाणाइ-
वातातो अपडिविरता जाव परिग्गहातो, आदाणसोत्ति कम्मणाभादाणं जाव कर्मादानानां प्रक्रारा हिंसाद्या तेसु ‘सगमादाए’त्ति स्वकर्म आदाय दुर्गतिगामिणोति निरयदुर्गतिं गच्छंति, ते पाणावि बुच्चंति तसावि बुच्चंति जाव गेयाउए । जइ सव्वे तसे मरिउं वायरे उव्वज्जेजा तोवि तुब्भच्चयं वयणं ण गेज्झं होज्जा, जेण केइ तसा तसेसु चैव उव्वज्जंति तेण अणेगंतिया वा प्रमाणं । भगवं च णं संतेगतिया मणुस्सा अपरिग्गहा अधम्मिया जाव सगमादाए सोगइगामिणो देवेषूपपद्यन्ते देवगतिं गच्छं-
तीत्यर्थः, ते पाणाइ०, भगवं च णं संतेगतिया मणुस्सा अप्परंभा अप्परिग्गहा जाव एगच्चाओ पाणाइवायाओ पडिविरता एग-
च्चाओ अपडिविरता चैव सावगा, जेहिं समणोवासगस्स आदाणसो दंडे णिक्खित्तो ततो आउसं सगमादाए सोगइगामिणो देवेषूपपद्यन्ते, उक्कोसं जाव अच्चुओ कप्पे, ते पाणावि बुच्चंति, भगवं च णं संतेगइया पच्चायान्ति ते पाणा यित्था य परत्थ य संते० णो विप्पजंहीतीतिकट्ठु, तेसु सावगस्स सुपच्चक्खातं भवति, जम्हा य ण सव्वे तसा थावरेसु उव्वज्जंति, तम्हा अणेगंतो, अणेगं-

तिकश्च हेतुः ? भगवं च० संतेगतिया पाणा दीहाउया, कयरे पाणा ?, तसा, तत्थवि नारकदेवा अवज्झा तहवि मावओ तेसु पच्च-
क्वइ, सेसतिरिक्खज्जोणिया वेइंदिया जाव पंचिदियतिरिक्खा मणुस्सा, एतेसु दव्वपाणातिवादो भवति, भावपाणाइवादो तु
चउसुवि गतिपु, मणुस्सतिरिया पुण दीहाउया गिरुक्कमाओ उत्तरकुरुगादीणं अवि दव्वपाणाइवातो णत्थि, धम्मचरणं पडुच्च
दीहाउया वा अप्पाऊ वा, सेसेसुवि सुसमकालेसु उसणं गिरुक्कमाऊया, दोसु दुस्समकालेसु चउट्ठाणपडिता, इह तु चरणकाले
चेव सावगो भवति, तेहि दीहाउएहिं सावओ पुव्वामेव कालं करोति, ते य दीहाऊया तसत्तणं विप्पजहति, तेसु सावगस्स सुप-
च्चक्खातं भवति, समओ विसए सुपच्चक्खातं भवति, कथं ?, भो तेहिं समाउआ इच्चें कालं करोति, ते य तसेसु वा अणत्थ वा
उववज्जंति जावज्जीवं पच्चक्खाणंति तसेसु विरता चेव होंति, तेण अप्पाउआ तसा ते पुव्वामेव समणोवासगाओ कालं करेति, तत्थ
जइ तसेसु उववज्जंति तेसु पच्चक्खातं चेव, अथ स्थावरेसु आसी ततो सोऽविरतो चेव, दृष्टान्तः स एव क्षीरप्रत्याख्यायी, तदेव
क्षीरं दधिभूतंपि, सुप्रत्याख्यातं भवति, इदाणिं दिसिवतं देसावगासियं च पडुच्च बुच्चइ, भगवं च उदाहु एवं वुत्तं भवति—णो
खलु वयं संचाएमो मुंडे भविता० णो खलु चाउइ० णो खलु अपच्छिम्भ० वयं पव्वदिवसेसु वा दिया वा रातो वा अभयं तं
चंक्रमणादि कुर्वते न भवति, खेमं करोतीति खेमंकरः, सागाइयदेसावगा० पुरओ काउं पुरस्कुता पाइणं खेमं पयच्छामो अभयं,
तं चंक्रमादि कुर्वतो न भवति खेमं करोतीति खेमंकरः ॥ तत्थ आरेणं (सूत्रं ८१), परेणं जावतिए णिक्खित्ते दिसिवतं देसा-
वगासियं वा कतं, णव भंगा नवसुत्तदण्डकाः, आवकेन पच्च योजनानि किल देसावगासिकं गृहीतं तत्र चेयं भावना—पंचभ्यो
योजनेभ्यो आस्तो ये त्रसाः ग्राणिनस्तेषां प्रत्याख्यानं करोति, तत्र ते पंचयोजनाभ्यंतरे केऽपि त्रसाः ते स्थानत्रये उत्पद्यंते,

तत्र प्रथमं तावत्पञ्चयोजनीभ्यः अंतरवर्चिषु त्रसेष्वाश्रयः प्रथमसूत्रदण्डकः, तथाऽमावेत्र त्रसः पंचयोजनीभ्य उत्तरवर्चिषु स्थाव-
रेपूत्पद्यते द्वितीयः, तथाऽसावेत्र पंचयोजनवर्ची स्थावरः पञ्चभ्यो ये परेण वर्चन्ते त्रसस्थावरास्तेषूत्पद्यते तृतीये, दानीं ते पंचभ्यो
योजनेभ्यः परेण वर्चन्ते त्रसस्थावरास्ते पंचयोजनाभ्यन्तरवर्चिषु त्रसेषूत्पद्यन्ते ते प्रथमः तथा त एव पंचयोजनवर्हिर्वर्चिनो त्रस-
स्थानराः पंचयोजनाभ्यन्तरवर्चिषूत्पद्यन्ते द्वितीयस्तु, त एव पञ्चयोजनवर्हिर्वर्चिष्वेव उत्पद्यन्ते तृतीयः, एते च सर्वे मिलिता
नव भवन्ति, अयं भावार्थः—पञ्चयोजनीअभ्यन्तरवर्चिषु त्रसेषु सूत्रदण्डत्रयं, एवं पंचयोजनाभ्यन्तरवर्चिषु स्थावरेषु सूत्रदण्डक-
त्रयं, तथा च पंचयोजनवर्हिर्वर्चिनो ये त्रसाः स्थावरास्तेषु सूत्रदण्डकत्रयं, अत्र च ये ते पंचवर्हिर्वर्चिनो त्रसाः स्थावरास्ते परि-
हारमङ्गीकृत्यैकाकारा एव, जपि दिसिवन्तं न संखेवितं भवति तपि दिणे दिणे देसावगासिएणं संखेवेति, जण्णं दिवसं खिचं तरति
संखिचन्ति, अट्ठा णाम कृष्यादिकर्मसु जे तसे विराधेति, अथवा आयट्ठाए परट्ठाए उभयट्ठाए वा, अणट्ठा णाम भमंतो खुहंतो
वा विराधेति, जं च बुत्तं जहा सव्वे तमा थावरा हंतंति तेण तं ठाणं वचंत्तिकाउं कथं सावओ विरतिं करिस्सति?, जेतं भूतं
वा भव्वं वा जण्णं सव्वथावग तसीहोहिन्ति, ये ते ण वाएत्ति सावओ तेणं अविरते भविष्यतीत्यत्र झूमो—भगवं च णं ण एतं भूतं
वा भव्वं वा, एवं सो उदओ अणगारो जाहे भगवआ गोतमेण बहहिं हेऊहिं हेऊहिं गिरुचरो कतो ताहे अंतो हितएणं एवमेतंति पडि-
वज्जमाणो बाहिरं चेहुं ण पयुंजति, जहा एवमेतं तुब्भे, वीरत्तेण दोण्ह वोच्छहत्ति, तते णं भगवं गोतमे णं उदगं एवं वदासी-
आउसो ! उदग जेणं समणं वा माहणं वा सम्मं पणवेमाणं वा स परिभासेइमिच्चि—परिभवति मन्नति एवं बुद्ध्या गृह्णाति मिथ्या-
ध्यवसायेन, अथवा परि समन्ता मामेस परिभापते, कथं नाम एस एतं अट्ठं गेणहेज्जा एवं मत्था, सेसं च तसौ आयहिताय णाण

दंसणचरित्तजुत्तं मग्गं परिभापये सेव तं परिवज्जा, भासिज्जमाणं आगमिच्चा ज्ञात्वेत्यर्थः, णाणं सुतण्णाणं प्राप्य वा आगमिच्चा, दंसणं सम्यग्दर्शनं प्राप्य, आगमेणं चरित्तं लब्ध्वा प्राप्य इत्यर्थः, पावाणि हिंसादीनि, अथवा अट्ट कम्मपगडी गहिताओ, खलु एवंकम्मो परलोअं दब्बभावे पलिपंथो, विग्घा वक्खोडा, मोक्खं ण गच्छति, नागार्जुनीयास्तु जो खलु समणं वा हीलमाणो परिपासति, द्वी-लज्जायां, हेब्बमाणः परिभासति मनसावि, तत्र वयमा तस्मिं सत्तूते, अट्टे भासिज्जमाणे यदि मत्त्यमेव तन्मनसा गृह्णाति तथावि वाहिरकरणेणं वायाए ण पसंसति यथा साधु माध्वति, कायेन नांगुलिस्फोटनादिभिः प्रशंसति, मनसा नासा नेत्रवक्कप्रसादो भवति, अथवा वायाए हेलयति छिन्धतीति तदा काएण विक्षिपति मनसा नेत्रवक्कप्रसादो न भवति आगमि-त्ताणं २ भावाणं जाणत्ताए आगमिच्चा दंसणं भावाणं दंसणत्ताए आगमेत्ता चरित्तं णायाणं पावाणं अकरणता, से खलु परलोहा अपडिमंथत्ताए चिह्ति, प्रशस्तमिदानीं सो खलु समणो वा माहणो वा परिभासति सत्तिमिति मण्णति त्रिभिरपि कायवाड्म-नोभिनिन्दति साधु सुष्ठु वा अंगुलिस्फोटनादिभिः प्रशंसति मनसा नेत्रवक्कप्रसादेन परलोगविसुद्धिचि मोक्खं आगमेसिमद्रो देवेसु उववज्जति ?, एवं पृथो भगवता गोतमेणं, तते णं से उदए जमेवं स्यात्, किं कारणं अणाढायमाणो प्रस्थितो, जतो ण जाणामि किं भगवं गोतमेणं भाणिहिति ?, तते णं भगवं गोतमे उदगं एवं वयासी-आउसो उदगा जो खलु तहारूवस्स मच्चस्स समणस्स वा माहणस्स वा अंतिए एगमवि० सोच्चा अप्पणो चेव सुहुमा अप्पणो चेव आत्सनिगता सूक्ष्मः अन्तगता, नान्ये, ज्ञायते अनन्यतुल्यं अनुत्तरं, योगानां क्षेमं निरपायं लभित्ता प्रापित्ता अथवा सूक्ष्मं पडिलेहति किं एसो जानति छिण्णसंशयः सोवि ताव तं वंदति जाव पज्जुवासति अर्थतोऽपदिश्यते, इत्युक्तो भगवं उदगाह-वंदियन्वे जाव पज्जुवासियन्वे, गौतमाह-जइ

एवं जाणसि किं न चंदसि?, इत्युक्तो गौतमेन ततः स उदगः पेढालपुत्तो भगवं गौतमं एवं वदासी-एतेसि नं भंते ! पदाणं कतराहं जाइं पुच्छणाए चुत्ताणि मदीयपथस्य तानीत्यर्थः, अण्णता० एवमहं णो सद्वित्तं, एतेसिणं इयाणि जाणताए एतमहं सद्वहमि जह खवेति पोयव्वं सव्वमिति ॥

नमः सर्वज्ञदेवाय विगतमोहाय, समाप्तं चेदं चूर्णितः सूत्रकृताभिधानं द्वितीयमङ्गमिति ॥

श्री

देवचन्द

लालभाई जी

पुस्तकोद्धार

फण्ड

*

*

